Şaisprezece

O dată cu sosirea lui octombrie, în Vetusta se strică vremea. Pe la mijlocul lui noiembrie soarele se mai arătă doar vreo săptămînă, dar parc-ar fi alt soare, grăbit, care face vizite de rămas bun, ocupat de pregătirile pentru călătoria de iarnă. S-ar putea spune că așa-numita *scurtă vară a Sfîntului Martin* nu e decît o parodie de timp frumos. Vetustenii nu se încred în dezmierdările acelea de lumină și căldură și se retrag în bîrloguri, căutînd fiecare un mijloc de-a face să treacă și mai repede vremea în anotimpul acesta odios ce se prelungește pînă la sfîrșitul lui aprilie. Ca niște amfibii ce se pregătesc să trăiască un anotimp sub apă, așa cum le-a fost hărăzit de soartă. Unii protestează în fiecare an, făcînd pe mirații : „Ce vreme, domnule !" — alții, mai

filozofi, se consolează gîndindu-se că frumusețea și roadele pămîntului se datorează tocmai acestor ploi. „Și sătul și cu slănina-n pod..."

Ana Ozores nu făcea parte dintre cei ce se resemnau. An de an, cînd auzea, pe înserat, dangătul clopotelor de Ziua Tuturor Sfinților, încerca o neliniște nervoasă, ce-și avea originea în tot ceea ce o înconjura și mai ales în imaginea unei ierni, *a altei* ierni umede, monotone, interminabile, care începea cu dangătul acela de bronz.

Anul acesta, ca în fiecare an, se simțea cuprinsă de tristețe. Era în sufragerie. Pe masă rămăseseră ibricul de cositor, ceașca și paharul din care-și băuse don Victor cafeaua și lichiorul de anason, înainte de-a pleca la Cazino să joace șah. Pe farfurioara cu ceașca zăcea o jumătate de țigară de foi, stinsă ; alături, o grămăjoară de scrum urît mirositoare, îmbibată de cafea rece. Prezidenta privea totul cu tristețe, ca și cum în fața ei s-ar fi aflat ruinele omenirii. Lipsa de importanță a obiectelor pe care le privea îi sfîșia sufletul ; își închipuia că sînt simbolul universului : scrum, răceală, o țigară aruncată la jumătate de fumătorul plictisit. Apoi se gîndea la soțul ei, incapabil să fumeze o țigară de foi pînă la capăt și să iubească pînă la capăt. Ea era la fel ca țigara aceea, ceva ce nu folosise unui om anume și nu mai putea folosi nici altuia.

Se gîndea la toate prostiile astea, fără să vrea, dar cu toată seriozitatea. Clopotele începură să bată cu promisiunea îngrozitoare că nu vor înceta toată după-amiaza și toată seara. Ana se cutremură. Dangătele acelea erau pentru ea. Dangătul clopotelor nu era *vaierul funebru* — cum spunea Trifón Cármenes în versurile din *El Lábaro* din ziua aceea — al copilei la pieptul doicii ; nu era un vaier funebru, nu vorbea de morți, ci de tristețea celor vii, de apatia generală ; *dang, dang, dang !* atîtea, atîtea bătăi de clopot ! Și cîte-o să mai fie ! Ce numărau dangătele ? Poate picăturile de ploaie care-o să cadă în această nouă iarnă.

Prezidenta vru să se smulgă din aceste gînduri, să uite zgomotul inexorabil și-și aruncă ochii pe *El Lábaro*. Avea un chenar de doliu. Articolul de fond, pe care începu să-l citească fără să-și dea seama, vorbea despre

nimicnicia vieții și simțămintele catolice fără prihană ale redacției. „Ce însemnau plăcerile acestei lumi? Ce însemna gloria, bogăția, dragostea?" După părerea autorului, nimic; vorbe, vorbe, cum spune Shakespeare. Numai virtutea era nepieritoare. Fericirea nu trebuie căutată în lumea aceasta, căci pămîntul, *hotărît lucru*, nu este un lăcaș pentru suflete. De aceea, cel mai înțelept era să mori. Și astfel, semnatarul articolului, care începea deplîngînd *singurătatea morților*, încheia invidiindu-i pentru soarta lor cea bună. *Ei* știau deja ce se află *dincolo*, dăduseră răspuns marii întrebări a lui Hamlet: *to be or not to be*[1]. Ce era dincolo? Mister. În orice caz, autorul articolului ura defuncților odihnă și glorie veșnică. Și semna: „Trifón Cármenes". Toate prostiile acelea, turnate în tot atîtea locuri comune; retorica aceea răsuflată, fără pic de sinceritate, o întristară și mai mult pe Prezidentă; asta era mai rău decît clopotele, mai mecanic, mai fatal: era fatalitatea stupidității: și ce trist era să vezi atîtea idei mari, poate pline de înțelepciune, și fraze, sublime în fond, uzate aici, călcate în picioare și transformate, prin miracolul tîmpeniei, în banalități, în noroiul vulgarității, pătate de murdăria proștilor!... Și acesta era un simbol al universului; lucrurile mari, ideile pure și frumoase se amestecau cu proza, falsitatea și răutatea, și nu puteau fi separate în nici un chip! Apoi, Cármenes se ducea la cimitir și recita o elegie de trei coloane, în terține. Se uita la rîndurile acelea inegale, de parc-ar fi fost în chineză. Fără să știe de ce, nu putea citi; nu înțelegea nimic; deși inerția o obliga să-și plimbe ochii peste rînduri, nu se putea concentra, și citi de trei ori primele cinci versuri, fără să știe ce vroiau să spună... Și, dintr-odată, își aminti că și ea scrisese versuri și se gîndi că și ale ei puteau fi foarte proaste. „Dac-ar fi ajuns și ea vreo *Trifona?*" Foarte probabil. Și ce dureros era să fii nevoit să arunci asupra ta însăți disprețul pe care-l merită toți și toate. Cu cît entuziasm scrisese atîtea dintre poeziile acelea religioase, mistice, care-i păreau acum manieriste, servile copii după Fray Luís de León și San Juan de la Cruz! Și lucrul cel mai rău

[1] A fi sau a nu fi (engl.).

nu era că versurile erau proaste, neînsemnate, banale, goale... Dar sentimentele care au inspirat-o? Evlavia aceea lirică? A avut vreo valoare? Nu prea, dacă acum, în ciuda eforturilor pe care le făcea pentru a încerca din nou fiorul acela mistic... Dacă, în fond, nu e decît o literată sfioasă, deși nu mai scrie versuri, nici proză? Da, da, a rămas cu spiritul fals, contorsionat al poetesei care, dintr-un motiv sau altul, disprețuiește bunul-simț al omului de rînd. Ca și altădată, Ana ajunse atît de departe cu insultele la adresa propriei ei persoane, încît exagerările o obligară să dea înapoi și nu se opri pînă nu aruncă vina, pentru toate relele, pe mătușile ei, pe Vetusta, pe don Victor și pe Frígilis; și sfîrși prin a încerca acea milă duioasă și profundă față de ea însăși, care, din cînd în cînd, o făcea atît de indulgentă cu propriile ei defecte și greșeli.

Ieși pe balcon. Prin piață treceau toți vecinii de pe Encimada, în drum spre cimitir, aflat spre apus, dincolo de Espolón, pe un delușor. Vetustenii — cea mai mare parte dintre aceștia slujnice, doici, soldați și o grămadă de țînci — erau îmbrăcați ca de sărbătoare. Vorbeau în gura mare, gesticulau veseli; se vedea de la o poștă că nu le era gîndul la morți. Copii și femei din popor cu coroane de flori ieftine, lumînări subțiri și alte podoabe pentru morminte. Din cînd în cînd, cîte un valet în livrea sau vreun comisionar traversau piața îndoiți sub greutatea unei imense coroane de imortele, a lumînărilor uriașe ca niște coloane sau a catafalcurilor portabile. Era doliul oficial al celor bogați, care, lipsiți de suflet și timp pentru a-și vizita morții, le trimiteau acest soi de atenții. *Persoanele decente* nu se duceau la cimitir: domnișoarele împopoțonate nu se încumetau să intre acolo și rămîneau să se plimbe pe Espolón, să-și arate toaletele și să se lase admirate, ca în toate celelalte zile ale anului. Nici ele nu se gîndeau la morți, dar nu arătau; purtau rochii de culoare închisă, duceau conversații mai puțin zgomotoase ca de obicei, iar gesturile le erau ceva mai măsurate. Lumea se plimba pe Espolón cu sentimentul pe care-l încerci în timpul unei vizite de condoleanțe cînd nu e de față nici o rudă apropiată de-a mortului. Domnea un soi de veselie discretă, stă-

pînită. Celui mai înțelept dintre vetusteni îi trecea prin minte că nu sîntem nimic, că mulți dintre concetățenii săi care se plimbau atît de liniștiți vor fi la anul alături de ceilalți ; oricare dintre ei, în afară de el.

În după-amiaza aceea, Ana îi ura mai mult ca oricînd pe vetusteni ; acele obiceiuri tradiționale, respectate în mod inconștient, fără credință și fără entuziasm, repetate veșnic la fel, mecanic, asemeni frazelor sau gesturilor unui nebun, ce revin ritmic ; tristețea înconjurătoare, lipsită de măreție, care nu avea nici o legătură cu soarta nesigură a morților, cu plictiseala atît de bine știută a celor vii, totul apăsa asupra sufletului Prezidentei, care își închipuia chiar că simte atmosfera încărcată de plictiseală, de o plictiseală fără leac, eternă. Dacă ar povesti ce simte, oricare dintre vetusteni ar spune că e o romantică. Soțului ei nu trebuia să-i pomenească astfel de lucruri ; el se aprindea pe dată și începea să vorbească despre regim, despre propagandă și despre schimbarea întregii vieți. Orice, în afară de milă pentru nervii ei sau pentru orice altceva.

Programul acela grozav de distracții și nebunii, întocmit de Quintanar ș Visitación, începuse să fie dat uitării după puține zile, și abia dacă mai făceau cîte ceva din el. La început, Ana acceptase să meargă la plimbare, în excursiile afară din oraș ; declară apoi dintr-o dată că e obosită și opuse o rezistență pasivă pe care n-o putură învinge nici don Victor, nici Visita.

Visita ridica din umeri. Nu putea găsi nici o explicație. Ce fel de femeie era și Ana asta ! Era sigură că-i plăcea destul de mult Alvaro. Iar Alvaro își urma planul cu deosebită abilitate, văzuse ea ; îl ajuta doar, fără să vrea, bineînțeles... și totuși nimic. Mesía, îngrijorat, trist, plin de venin, dădea de înțeles, oricît de rău i-ar fi părut, că nu înainta nici cu un pas. Să-și fi vîrît codița Canonicul ? Visita se hotărî să spioneze capela Canonicului ; află exact după-amiezele cînd spovedea, și dădea cîte-o raită pe-acolo, privind, pe ascuns, printre gratiile confesionalului să vadă dacă *cealaltă* nu era lîngă confesional. Pe urmă află că fusese văzută spovedindu-se dimineața la șapte. „Ehei, aici nu era treabă curată !“ Ea nu-și închipuia grozăviile care-i trecuseră

prin minte lui Mesía ; nu se gîndea, Doamne ferește, că Ana ar fi capabilă să se îndrăgostească de un preot, așa cum se întîmplase cu Obdulia sau cu Olvido Páez, maniacă și proastă, care nesocotea bunul-simț — cînd era mică, mînca pămînt. Și Ana era romantică — tot ceea ce nu era identic cu concepțiile sale însemna pentru Visita romantism — însă într-altfel. Nu, n-avea motiv să se teamă, mai ales atît de repede, de o pasiune nelegiuită ; teama ei era însă că Vicarul, ca să-l învingă pe celălalt — rațiunile de pură moralitate nu-i treceau prin minte Visitei — o să-și folosească talentul nemaipomenit, pentru a o converti pe Prezidentă și a face din ea o bisericoasă. Ce grozăvie! Trebuia neapărat să intervină. Visita însă nu vroia să renunțe la plăcerea de a-și vedea prietena poticnindu-se : așa se întîmplase și cu ea. Cel puțin s-o vadă cum suferă din pricina ispitei. Cînd îl urmărea pe Mesía stînd la pîndă sau cînd își întindea doar plasa, în ograda lui Quintanar, Visitación simțea ceva ca un nod în gît, avea gura uscată, flăcări în priviri, îi ardeau obrajii și i se uscau buzele. „Poate să zică ce-o vrea, dar *s-a țicnit*", își spunea cu o durere tăinuită care, în fond, îi oferea voluptatea unei băuturi tari. Acele împunsături pe care le simțea în orgoliul ei îi deveniseră necesare ca viciul care-l ucide pe vicios, care-i provoacă durere în clipa plăcerii supreme ; era unica plăcere intensă pe care Visitación și-o oferea în acea viață atît de banală. Dorea s-o vadă pe Prezidentă, pe desăvîrșita Prezidentă în brațele lui don Alvaro ; îi plăcea să-l vadă și pe don Alvaro umilit, deși dorea din inimă să iasă victorios, nu pentru el, ci pentru prăbușirea *celeilalte*. Inventă o mulțime de motive pentru a-i face să se întîlnească și să-și vorbească, fără ca ei s-o fi căutat, sau, cel puțin, fără ca Ana să fi încercat s-o facă. Paco, departe de relele intenții ale Visitei, o ajuta mult. Deși, cu prima ocazie ce se ivise, don Alvaro fusese invitat chiar de Quintanar în casa familiei Ozores, și le făcuse cîteva vizite, își dădu seama că, pentru moment, nu aceea trebuia să fie scena tentativelor sale și își încerca norocul pe Espolón, cu priviri galeșe și alte artificii fără succes, sau în casă la Vegallana și în timpul excursiilor la Vivero, unde era ceva mai îndrăzneț, dar tot fără șanse prea

mari. Ana se folosea de întreaga ei voință pentru a-i demonstra lui don Alvaro că nu-i era teamă de el. Îl aștepta întotdeauna, sfida toate vicleșugurile lui și îi dădea să înțeleagă fără îngîmfare că îl consideră inofensiv.

Excursiile la Vivero s-au repetat destul de des, toată luna octombrie. Ana le privea pe Edelmira și Obdulia, care se și declarase învățătoarea fetiței îmbujorate și bine dezvoltate, cum alergau ca niște nebune prin pădurea de stejari seculari, urmate de Paco Vegallana, Joaquín Orgaz și de alți *intimi;* le privea cum se aruncă pline de curaj în puțul astupat și plin cu fîn, dar nici asta, nici alte picante scene bucolice și pline de veselie, strigăte misterioase, surprize, tresăriri, țopăituri, atingeri ușoare nu stîrniseră în ea decît o tentație grosolană, intensă, cînd era aproape de ea, dar respingătoare cînd era privită de la distanță, cu sînge rece. Don Alvaro își dădu seama că în felul acesta nu va avansa prea mult în relațiile lui cu Prezidenta. Nimic nu e mai ridicol în Vetusta decît romantismul. Și era numit romantic tot ce nu era banal, vulgar, prozaic; Visita era papa dogmei antiromantice. Să privești luna timp de o jumătate de minut însemna romantism pur; să contempli în liniște un apus de soare..., idem; să aspiri cu desfătare miresmele cîmpului la ceasul înserării..., idem; să spui ceva despre stele..., idem; să-ți exprimi dragostea prin priviri, fără să vorbești..., idem; să-ți fie milă de copiii săraci..., idem; să mănînci puțin..., oh, asta era culmea romantismului.

— Olvido Páez nu mănîncă năut, spunea Visita, pentru că asta nu-i romantic.

Scîrba pe care o încerca Anita pentru distracțiile de la Vivero era romantism rafinat, după părerea nevestei funcționarului de bancă. Îi spunea lui don Alvaro:

— Ascultă, băiete, asta înseamnă să faci pe proasta, pe literata, pe femeia superioară, platonică... Dacă eu mă țin deoparte și nu-i las să se apropie de mine pe mucoșii ăștia care pe urmă se duc la Cazino să se laude cu obrăzniciile, nu-i de loc anormal, pentru că eu... în fine, știu ce spun; dar ea n-are nici un motiv să se teamă, că nici Paco, nici Joaquín n-ar îndrăzni să-i atingă nici

măcar rochia... Asta-i curat romantism ; dar pe mine nu mă duce ; eu am fler.

Pe asta se baza Mesía, pe flerul Visitei ; devenea nerăbdător însă față de romantismul Prezidentei. El credea cu tărie că „nu există altă dragoste, în afară de una singură, cea materială, a simțurilor ; că această dragoste se va revărsa asupra lui, mai devreme sau mai tîrziu ; deși se temea că va fi tîrziu ; Prezidenta umbla cu capul prin nori, așa că el nu trebuia să facă nici cel mai mic pas greșit dacă nu vroia să strice totul."

„Și pe urmă, se gîndea don Alvaro, în ziua cînd terenul va fi pregătit și-o să îndrăznesc să încerc un atac pe față, *personal* (acesta era termenul tehnic în arta sa de cuceritor), n-o s-o fac pe cîmp, deși ar părea locul cel mai potrivit. Am observat că femeia asta cînd se află în fața naturii, a cerului înstelat, a munților îndepărtați, într-un cuvînt în aer liber, devine serioasă ca o călugăriță, tace și *se exaltă* așa, de una singură. E foarte frumoasă așa, dar n-o poți atinge." Nu o singură dată, în mijlocul pădurii, la Vivero, singur cu Ana, don Alvaro se simțise ridicol. Îi trecea prin cap că doamna aceea, de care era sigur că-l plăcuse în salonul marchizului, îl disprețuia acolo, în pădure. O privea cum se uită la el, din cap pînă-n picioare, cum își ridică apoi privirea spre coroanele stejarilor încărcați de ani și își spunea : „Femeia asta mă măsoară ; mă compară cu copacii și mă găsește mic ; cred și eu !"

Ceea ce nu știa don Alvaro, deși după unele simptome favorabile vanitatea sa avea din cînd în cînd cîte-o presimțire, era că Prezidenta îl visa aproape în fiecare noapte. Pe soția lui Quintanar o irita insistența cu care îl visa. La ce-i slujea să se lupte noaptea cu somnul, să lupte cu curaj și forță ziua întreagă, să ajungă să se creadă deasupra obsesiei ce-o îndemna spre păcat, să disprețuiască aproape ispita, dacă odată singură, lipsindu-i tăria sufletească, ființa ei slabă capitula definitiv și devenea o masă inertă în puterea dușmanului ? Cînd se trezea din coșmaruri cu gustul amar al pasiunilor vinovate satisfăcute, Ana se revolta împotriva legilor pe care nu le cunoștea și se gîndea, descurajată și cu sufletul plin de amărăciune, la inutilitatea eforturilor pe

care le făcea, la contradicțiile din ea însăși. Atunci i se părea că omenirea e o operă întîmplătoare, jucărie în mîna unei divinități oculte, batjocoritoare ca un diavol. Se întorcea numaidecît la credința pe care se străduia să și-o păstreze și să și-o întărească — terorizată că, pierzînd-o, ar rămîne părăsită în negură ; și iarăși dărîma acel turnuleț de raționalism orgolios, vlăstar impur ce renăștea de mii de ori în spiritul ei, educat departe de salutara disciplină religioasă. Ana se umilea în fața lui Dumnezeu, dar nu reușea să scape de dezgustul ce-l încerca față de ea însăși și nici nu dobîndea mai mult curaj ca să continue lupta... Sfîrșelile acestea nocturne puneau stavilă imboldurilor spre pietate pe care Canonicul se străduia să i le insufle cu multă prudență, ca nu cumva să facă vreun pas greșit și să piardă, într-o zi, tot ceea ce cîștigase pînă atunci.

Prezidenta nu-i vorbi lui don Fermín nici în dimineața în care se reconcilie cu el, înainte de spovedanie, nici opt zile mai tîrziu, cînd veni din nou să se spovedească, nici în celelalte convorbiri matinale cînd îi vorbi despre îndoielile, temerile, scrupulele și tristețile ei, despre ceea ce își propusese să-i spună cînd se hotărîse să-și schimbe întreaga spovedanie ; nu-i vorbi despre marea ispită ce-o împingea de mult timp spre adulter — căci așa se numea. Căută subterfugii pentru a nu mărturisi, se înșelă pe sine însăși, și Canonicul află doar că Ana trăia de fapt despărțită de soțul său, *quo ad thorum* [1], în ceea ce privește obligațiile conjugale, nu din pricina certurilor sau a vreunei alte cauze, ci datorită lipsei lui de inițiativă și a lipsei ei de sentiment. Da, asta mărturisi Ana, ea nu-l iubea pe don Victor al ei așa cum o femeie se cuvine să-și iubească bărbatul pe care și l-a ales sau i-a fost ales drept tovarăș. Cu ea se întîmpla altceva : simțea, tot mai puternic de fiecare dată, formidabile strigăte ale naturii ce o tîrau spre nu știu ce abisuri întunecate, în care nu vroia să se prăbușească. Simțea o tristețe profundă, capricioasă ; o duioșie lipsită de un obiect spre care să se îndrepte, neliniști inexprimabile. O uscăciune sufletească, venită pe negîn-

---

[1] Fiecare în patul său (lat.).

dite, amară și dureroasă, iar toate acestea o înnebuneau ; îi era frică și nu știa de ce, și căuta oblăduirea religiei pentru a lupta împotriva primejdiilor acelei stări în care se afla. Asta fu tot ceea ce putu afla Canonicul despre ea ; nici un fel de mărturisiri concrete. Nici el nu îndrăznea s-o întrebe pe Prezidentă ceea ce, în cazul altei femei, ar fi făcut parte, în mod obligatoriu, din interogatoriul său iscusit. Deși murea de curiozitate, își pusese lacăt la gură și se mulțumea cu ipoteze ; important nu era să vrei să afli cu forța mai mult decît ceea ce vroia să mărturisească ea în mod spontan ; important era să te arăți discret, dezinteresat, deasupra defectelor vulgare ale omenirii.

„Acum, în primele noastre convorbiri, își spunea Canonicul, nu e cazul s-o studiez pe ea, ci să mă fac plăcut eu, să mă impun prin măreție sufletească. Trebuie s-o fac să fie a mea cu ajutorul spiritului și pe urmă... va vorbi... și voi ști ce s-a întîmplat la Vivero, unde, de fapt, am impresia că nu s-au petrecut lucruri chiar așa de nevinovate."

De Pas încercă să afle de la prietena sa ce se întîmplase în excursia de Sfîntul Francisco și în cele ce-i urmaseră, în afara Bisericii. În cușca sfîntă a confesionalului n-o puteai întreba pe-o femeie ca Anita tot soiul de fleacuri, într-un mod cuviincios.

Prezidenta aprecia prudența și discreția Canonicului. Vedea cu bucurie că binecuvîntatul bărbat se străduia mai mult să-i pregătească o viață virtuoasă, cu ajutorul binecunoscutei *higiene spirituale*, decît să-i cerceteze trecutul și tulburările prezente prin întrebări de microscop, cum le denumise el, vorbind despre asemenea lucruri.

„Important era ca spiritul nedisciplinat al Prezidentei să nu fie bruscat ; trebuia s-o ajuți să urce drumul penitenței fără să-și dea seama la început, pe o pantă imperceptibilă, care să-i pară un drum drept ; pentru asta trebuia să meargă în zigzag, să facă multe ocoluri, să umble mult și să urce puțin... dar altă soluție nu exista. Pe urmă, ajunsă mai sus, o să fie altceva. Atunci va fi silită să urmeze cel mai pieptiș urcuș." În astfel de metafore geometrice gîndea Canonicul la problema aceasta,

foarte importantă pentru el, căci ideea că penitenta, prietena lui, i-ar putea scăpa, îl înfricoșa.

Într-o dimineață, Ana îi vorbi, în sfîrşit, despre visele sale ; fiecare cuvînt era acoperit de un văl ; Canonicul nu avu nevoie de prea multe vorbe ca să înțeleagă. O întrerupse, o scuti de neplăcerea de a căuta puținele fraze culte existente în bogata noastră limbă pentru a exprima lucruri necuviincioase ; și, datorită acestui fapt, întrevederea din ziua aceea putu fi la fel de ideală și de delicată, ca formă, ca și cele dinainte. El însă se îndreptă spre cor mai puţin liniștit ca de obicei. Încovrigat în strana sa din fund, în timp ce seminariștii își înălțau glasurile spre cer, De Pas se gîndea și rumega parcă destăinuirile Prezidentei.

Visa ! Fortăreața se prăbușea în timpul nopții, iar ea nu putea face nimic, era torturată de viziuni și senzații inoportune, de care, dac-ar fi răspunzătoare, ar însemna cu siguranță că a păcătuit... „Pariez că doña Ana visează un bărbat..." Don Fermín se foia în strana de lemn, tare, care-i părea acoperită de jăratic și spini. Şi, în timp ce arătătorul mîinii drepte i se plimba pe două mici ridicături rotunde ale artisticului basorelief ce le înfățișa pe fiicele lui Lot într-una din ipostazele biblice, fără să-și dea seama, încerca să smulgă din negurile ignoranței sale secretul care-l interesa atît de mult : pe cine visa Prezidenta ? Era o persoană anume ?... Și, îmbujorîndu-se ca un mac în penumbra stranei din ultimele rînduri de sus ale corului, se întreba : „Oare să fiu eu ?"

Atunci începeau să-i țiuie urechile și nu mai auzea glasurile grave ale dascălului și ale coriștilor, nici fornăiturile monotone ale diaconului care bombănea acolo jos, recitînd rugăciunile latinești pentru *prima liturghie*.

„Nu, n-o să cedeze tentației de a transforma acea prietenie atît de dulce, de-abia înfiripată, ce-i promitea atîtea senzații noi și de nedescris, în vulgarele pasiuni de care fusese acuzat altădată de către dușmanii săi. E adevărat că îl măgulea ideea de a fi obiectul viselor despre care-i vorbea Prezidenta ; asta nu putea să nege ; cum să se înșele singur ? De-abia mai putea sta pe banca tare. Dar acest deliciu al vanității satisfăcute n-avea nici o legătură cu hotărîrea lui fermă de a se folosi de Ana

nu pentru a-și astîmpăra poftele vulgare, ci pentru o înălțătoare activitate a spiritului, a voinței sale ce se pulveriza în fapte neînsemnate, cum era acea bătălie pe care-o dădea cu neîmblînziții vetusteni. Ceea ce dorea el era o afecțiune puternică, vie, arzătoare, capabilă să-i înfrîngă ambițiile — care i se păreau atît de ridicole acum — de a deveni stăpînul indiscutabil al diocezei. Era deja stăpîn, deși discutabil, iar asta trebuia să-i ajungă.

De ce să aspiri la ceva absolut imposibil ? Și, în afară de asta, dorea ca interesul pe care i-l arăta doñei Ana să ocupe primul loc în sufletul lui, înaintea dorinței de a zbura mai sus, de a deveni episcop, șeful bisericii spaniole, sau poate papă. Vroia să-și înfrîngă ambiția aceasta ce-l stăpînea uneori, prostească, puerilă, o nebunie trecătoare, dar care revenea, pentru a nu mai suferi atîta, pentru a se împăca mai bine cu viața, ca lumea să nu i se mai pară atît de tristă și searbădă... Și numai prin mijlocirea unei pasiuni nobile, ideale, pe care un suflet mare ar ști s-o înțeleagă, și pe care numai un mizerabil vetustean, josnic și malițios, ar putea s-o considere drept păcat, numai printr-o astfel de pasiune putea să izbîndească în înălțătoarea și atît de lăudabila sa încercare. Da, da, conchise Canonicul, eu o salvez pe ea, iar ea, pentru moment, fără să știe, mă salvează pe mine."

Și din stranele de jos ale corului se auzea : *Deus, in adjutorium meum intende* [1].

În după-amiaza *Zilei Tuturor Sfinților* Ana avu senzația că se pierde dacă mai urmează calea însănătoșirii sale morale ; uscăciunea sufletească de care i se plînsese lui don Fermín, și despre care acesta spusese, citîndu-l pe Sfîntul Alfonso Ligorio, că e o slăbiciune comună și mîhnire a tuturor misticilor, uscăciunea aceea, parcă fără de sfîrșit, îi învăluia sufletul asemeni norilor negri prevestitori de furtună pe mare ; și n-o lăsa să vadă nici o rază de lumină pe cer.

„Și clopotele, sune cît or vrea !" Avea senzația că-i sună în creier ; că nu sînt dangăte de bronz, ci loviturile

---

[1] Dumnezeule, vino întru ajutorul meu (lat.).

nevralgiei ce vroia să pună stăpînire pe capul ei nenorocit — oală plină de gărgăuni nedoriţi.

Fără să vrea, îi veneau în minte amintiri din copilărie, fragmente din discuţiile avute cu tatăl ei, filozoful, sentinţa de sceptic, paradoxuri de pesimist, lipsite de sens pentru ea, în acele timpuri îndepărtate, dar care acum i se păreau demne de toată atenţia.

„Era convinsă de un singur lucru : că în Vetusta se sufoca ; poate că lumea, în totalitatea ei, n-o fi atît de insuportabilă cum pretindeau filozofii şi poeţii pesimişti În ce priveşte însă Vetusta, se putea afirma pe bună dreptate că era cel mai nenorocit din toate tîrgurile care există." Cu o lună înainte se gîndea c-o va smulge din acea plictiseală Canonicul, purtînd-o cu sine, fără să iasă din catedrală, spre zone superioare, pline de lumină. „Şi era capabil s-o facă, cum şi spunea, de altfel, căci avea mult talent şi putea să-i explice multe lucruri. Ea însă, ea era probabil cea care cădea din înălţimi, se întorcea la propriile-i necazuri, la pustietatea ce-i usca sufletul în clipa aceea."

Nu mai trecea nimeni prin Piaţa Nouă ; nici valeţi, nici preoţi, nici copii sau femei modeste ; desigur că erau cu toţii la cimitir sau pe Espolón...

Ana văzu apărînd de sub arcul de la capătul străzii lui Pan, care leagă piaţa cu acelaşi nume de Piaţa Nouă, silueta trufaşă a lui don Alvaro Mesía, călare pe un superb armăsar alb, cu pielea strălucitoare, coamă lungă în valuri, gît gros, ceafă puternică şi coadă lungă şi deasă. Era un pursînge spaniol pe care călăreţul, prin măiestria pintenilor şi a mîinii, îl făcea să frămînte pămîntul, să se răsucească şi să se mişte de parcă armăsarul ar fi vrut să-şi arate nerăbdarea din propria-i dorinţă şi nu îmboldit de îndemnurile invizibile ale stăpînului. Mesía o salută de departe şi se apropie fără şovăire de Rinconada, pînă ajunse sub balconul Prezidentei.

Tropăitul copitelor pe caldarîm, mişcările elegante ale animalului şi figura plăcută a călăreţului umplură dintr-o dată piaţa de viaţă şi veselie, iar Prezidenta simţi o adiere proaspătă revărsîndu-i-se în suflet. Adoratorul ei sosise în clipa potrivită ! El simţea asta, văzînd în pri-

virea și pe buzele Anei un surîs sincer, binevoitor și stăruitor.

Nu-i refuză plăcerea de-a se oglindi în privirea lui și nu încercă să ascundă efectul pe care i-l producea don Alvaro. Vorbiră despre cal, despre cimitir și tristețea acelei zile, de necesitatea de-a se plictisi, de comun acord, cu toții și de imposibilitatea de-a locui la Vetusta. Ana era volubilă, ba îndrăzni chiar să aducă laude, care, deși adresate direct armăsarului, îl atingeau și pe călăreț.

Don Alvaro era uluit, și dacă n-ar fi știut din experiență că fortăreața era apărată de mai multe rînduri de ziduri, și că în ziua următoare și-ar fi putut da seama că ceea ce acum i se părea a fi o breșă era un loc mai inexpugnabil ca niciodată, putea crede că a sosit ocazia pentru a da atacul *personal*, cum numea el asaltul rapid, prin surprindere. Dar nu îndrăzni nici măcar să se apropie, ceea ce oricum ar fi fost destul de greu, căci ar fi trebuit să lase calul în piață. În schimb, se apropia cît putea mai mult de balcon, se înălța în scări, își dădea capul pe spate și vorbea încet, ca Ana să trebuiască să se aplece peste balcon dacă vroia să-l audă, și tare mai vroia să-l audă în după-amiaza aceea.

Ce lucru ciudat ! Erau întru totul de acord ; după atîtea convorbiri, își dădea seama acum că aveau, în bună parte, aceleași gusturi. La un moment dat își amintiră de ziua cînd Mesía plecase din Vetusta și se întîlnise pe drumul spre Castilla cu Anita, care se întorcea de la plimbare cu mătușile ei. Ajunseră la concluzia că, probabil, stătuse în aceeași trăsură și pe același loc, la puțin timp după aceea, cînd plecase cu soțul ei la Granada...

Ana avea senzația că se prăbușește într-un puț și, pe măsură ce se scufunda, se afunda în privirile bărbatului de jos, i se părea că tot sîngele i s-a urcat la cap, că ideile i se amestecă și se confundă, că noțiunile morale se estompează și resorturile voinței slăbesc : vedea primejdia cu ochii și își dădea seama ce imprudență face vorbind astfel cu don Alvaro, privindu-l cu neascunsă plăcere, lăudîndu-l și deschizîndu-i sipetul tăinuit al dorințelor și plăcerilor, dar nu regreta nimic și se lăsa să alunece, bucurîndu-se de prăbușire, ca și cum această

plăcere ar fi fost răzbunarea sa pentru străvechi nedreptăţi sociale, pentru glumele proaste ale destinului, dar mai ales pentru stupiditatea vetustenilor care condamnă pe oricine a cărui viaţă nu se scurge monoton, insipid şi prosteşte, ca cea a vecinilor nesăraţi de pe Encimada şi din Colonia... Ana simţea cum se topeşte gheaţa, cum pustietatea prinde viaţă ; criza se sfîrşea, dar nu ca altădată, în lacrimi stoarse de-o duioşie abstractă, ideală, urmate de făgăduiala unei vieţi plină de abnegaţie şi de sacrificiu ; nu mai era fortăreaţa, mai mult sau mai puţin fantastică de odinioară, care se înfiripa din deşertul gîndurilor uscate, reci, anoste, sterpe ; era ceva nou, era o relaxare, ce-i sfîşia voinţa, o învingea şi-i producea o mare bucurie lăuntrică, un fel de adiere proaspătă ce-i străbătea venele şi-o pătrundea pînă-n măduva oaselor. „Dacă bărbatul acesta n-ar fi venit călare, dacă ar putea urca şi s-ar arunca la picioarele mele, în clipa asta m-ar înfrînge.“ Gîndea şi parcă ochii dădeau glas gîndului. Avea gura uscată şi-şi umezea buzele cu limba. Şi, ca şi cum calul ar fi fost aţîţat de gestul Anei, se cobora şi lovea caldarîmul cu potcoavele, pe cînd privirile călăreţului erau ca nişte săgeţi aruncate spre balustrada pe care se odihneau sînii tari şi frumoşi ai Prezidentei.

Tăcură, după ce-şi spuseseră atîtea lucruri. Nu se rostise nici un cuvînt de dragoste, bineînţeles. Nici don Alvaro nu şi-ar fi permis de altfel să-i facă Anei curte în mod direct ; amîndoi însă erau convinşi că, prin semne invizibile, prin efluvii, telepatie, sau cine ştie cum, îşi spun totul unul altuia ; ea ştie că, acolo jos, don Alvaro arde de dorinţă, şi că, simţindu-se admirat, iubit poate în momentul acela, recunoştinţa tandră şi dulce a iubitului şi dragostea înviorată de recunoştinţă şi de momeala oferită de împrejurare îl topeau ; iar Mesía înţelegea şi simţea ce se petrece cu Ana. „Păcat, îşi spunea, că sînt departe de ea, călare, că nu pot descăleca într-un mod decent, în acest *moment critic !...*“ Moment pe care, în sinea lui, îl numea, cu grosolănie, *sfertul de oră.*

Acel sfert de oră nu exista însă, sau, cel puţin, nu exista un sfert de oră aşa cum şi-l închipuia el.

Întreaga Vetustă se plictisea în după-amiaza aceea, sau, cel puțin, așa își imagina Ana ; părea că lumea se va sfîrși chiar atunci, dar nu de apă sau de flăcări, ci de plictiseală, din marea vină a prostiei umane, cînd Mesia, apărînd călare în piață, chipeș și vesel, alungase tristețea rece și cenușie printr-un strop de culoare, de grație și de forță. Apariția aceea arogantă, cal și călăreț, turnați parcă dintr-o bucată, agitați, zgomotoși, umplînd dintr-o dată piața, era ca o reînviere a spiritului, a imaginației și a sentimentelor. Era o rază de soare într-o piclă deasă, era revendicarea arzătoare a drepturilor ei, un protest vesel și zgomotos împotriva apatiei generale, împotriva liniștii de moarte a străzilor și a dangătului morocănos al clopotelor. .

Aceasta era cauza pentru care Ana, nervoasă fără să știe de ce, îl privi pe don Alvaro cu ochii naufragiatului aflat pe o stîncă singuratică din ocean cînd vede vaporul salvator. Gîndurile și sentimentele pe care le ținea ferecate ca pe niște dușmani primejdioși rupseră lanțurile ; Prezidenta simți cu desfătare, înlăuntrul ființei, ca o răscoală a sufletului, ce l-ar fi înspăimîntat pe Canonic, dacă ar fi știut.

Don Alvaro nici măcar nu-și amintea că era Ziua Tuturor Sfinților. Ieșise la plimbare fiindcă îi plăceau cîmpiile Vetustei toamna și pentru că simțea o apăsare și o neliniște ce dispăreau cînd călărea, alergînd nebunește, scăldîndu-se în aerul ce-i tăia răsuflarea...

„Perfect ! Mesia, fără griji, gîndindu-se la plăcerile lui, la natură, aer liber, însemna realitatea rațională, viața ce se scurge de acord cu ea însăși. Ceilalți, cei ce trăgeau clopotele și *cinsteau* în mod mașinal morții pe care-i uitaseră, erau o turmă de vite, eterna Vetustă ce-i zdrobise întreaga existență (a Anitei) sub povara preocupărilor absurde. Vetusta care-o făcuse nefericită... Ah, dar mai era încă timp ! Se revolta, se revolta. Să afle mătușile ei, moarte, să afle bărbatu-su, să afle ipocrita aristocrație a orașului, Vegallana, Corujedos... toată lumea... se revolta..." Acesta era sfertul de oră al Anitei : nu așa cum și-l închipuia don Alvaro care, în timp ce vorbea, în limitele bunei-cuviințe, se gîndea unde să-și lase, pen-

tru o clipă, calul. Nu exista nici o posibilitate, fără să forțeze nota, ceea ce ar fi putut strica totul, nu putea găsi nici un pretext ca să urce la Prezidentă în acel moment.

Ce mare fu satisfacția lui don Victor Quintanar, ce se întorcea de la Cazino, cînd o găsi pe soția lui conversînd veselă cu simpaticul și politicosul don Alvaro pentru care încerca — după cum spunea — o afecțiune „destul de rară la un om ca el".

— Sînt gata să afirm, zicea, că după Frígilis, Ripamilán și Vegallana, vecinul pe care-l apreciez cel mai mult este don Alvaro.

Neputînd să-și bată prietenul pe umăr, așa cum îl saluta în mod obișnuit, bătu ușor pe crupă armăsarul, care binevoi să-l privească, întorcînd puțin capul spre umilul pedestru.

— *Hei, avrig înaripat, ce la-ntrecere cu vîntul te-ai luat,*

spuse don Victor, care deseori își arăta buna dispoziție recitînd versuri din regele *geniilor noastre* sau din vreun alt *astru de primă mărime*.

— À propos de teatru, don Alvaro, va să zică, faimosul Perales va oferi în sfîrșit, astă-seară, *Don Juan Tenorio*? Cîțiva bigoți au sugerat să se suspende spectacolul pentru astăzi... Ce absurditate!... Teatrul e moral, cînd e cu adevărat teatru. Și pe urmă, tradiția, obiceiul...

Don Victor vorbi pe îndelete despre moralitatea în artă, depărtîndu-se din cînd în cînd de aprigul hipogrif, care-și pierdea răbdarea din pricina acelei dizertații academice

Don Alvaro se folosi de prima ocazie ce se ivi pentru a-l ruga pe Quintanar s-o oblige pe soția lui să vadă *Don Juan*.

— Ce vorbești, domnule... mi-e rușine că trebuie să spun, dar ăsta-i adevărul... Soțioara mea, din pricina uneia din aceste împrejurări atît de curioase, cum se întîlnesc de-atîtea ori în viață, n-a văzut și nici n-a citit *Don Juan*. Știe versuri din el, ca toți spaniolii, dar nu cunoaște drama... sau comedia, sau ce-o fi, pentru că,

să mă ierte Zorrilla [1], dar nu știu dacă... Al dracului cal, mi-a dat cu coada în ochi !

— Dă-te puțin mai încolo, că nu poate sta liniștit... Spuneai că Anita n-a văzut *Don Juan ;* e de neiertat !

Deși lui don Alvaro drama lui Zorrilla i se părea imorală, falsă, absurdă, foarte proastă și mereu spunea că e mult mai bun *Don Juan* de Molière (pe care nu-l citise), acum îi convenea să laude populara piesă, și-o făcu în fraze de gazetar entuziast.

Quintanar nu-i putea ierta lui Zorrilla ideea de a-l lega pe Mejía de mîini, iar aventura lui don Juan cu doña Inés de Pantoja i se părea nedemnă de un cavaler. „Așa, oricine poate cuceri o femeie.“ Cu aceste rezerve, considera că opera lui Zorrilla e frumoasă, deși existau altele mai bune în teatrul nostru modern. Lui don Alvaro, ideea de a-l lega pe don Luis și de-a intra în casa logodnicii lui în calitate de viitor soț, i se părea foarte verosimilă, ingenioasă și potrivită. Astfel de aventuri cu sfîrșit fericit mai avusese, și nu se considera dezonorat din asemenea pricină, pentru că în dragoste nimeni nu se poartă ca în romanele cavalerești, și una erau aventurile galante și cu totul alta chestiunile de onoare ; cînd era vorba de onoare, proceda și el, ca și don Juan, după toate normele cavalerismului. Lucru pe care nu i-l mai împărtăși șeful partidului liberal dinastic din Vetusta, și-și uni rugămințile cu cele ale lui don Victor pentru a o hotărî pe doña Ana să meargă în seara aceea la teatru.

— S-a făcut o leneșă. Nu mai vrea să iasă. Și-a reluat vechile obiceiuri de-a nu se mișca din casă... și... dar... să știi că astăzi n-ai scăpare !

În sfîrșit, insistară așa de mult, încît Ana, cu ochii în ochii lui Mesía, promise solemn că va merge la teatru.

Și se duse.

La opt și un sfert — spectacolul începea la opt — luă loc în loja familiei Vegallana, împreună cu marchiza, Edelmira, Paco și Quintanar.

---

[1] José Zorrilla y Moral (1817—1893), poet și autor dramatic spaniol, autor al mai multor piese de teatru, cunoscut mai cu seamă pentru *Don Juan Tenorio*.

Teatrul din Vetusta, sau cum îl numea, cu o elegantă perifrază, gazetarul și criticul de la *El Làbaro*, *Coliseul nostru din Piața lui Pan* era o veche hardughie care amenința să se prăbușească, și lăsa să intre gratis vînturile celor patru puncte cardinale. Cînd sufla vîntul de miazănoapte și ningea, prin deschizătura lucarnei se strecurau, de obicei, cîțiva fulgi. Iar cînd se ridica în sfîrșit cortina, spectatorii cuminți se gîndeau la pneumonie, și unii din primele rînduri, renunțînd la etichetă, se înfofoleau în fulare. La teatru trebuia să te duci bine îmbrăcat — aceasta era o axiomă vetusteană. Cele mai distinse domnișcare, care-și etalează tot anul pe Espolòn și pe Strada Mare rochii în culori vesele, în alb și roşu, se duceau la Coliseul din Piața lui Pan doar în gri, negru sau infinite nuanțe de maro, dacă nu erau spectacole de mare gală. Actorii tremurau de frig pe scenă în cămăși de zale, iar balerinele apăreau albastre și învinețite, clănțănind din dinți, sub stratul de pudră.

Decorurile se deterioraseră și Consiliul municipal, unde predominau dușmanii artei, nu se gîndea să le schimbe. Fantezia trebuia să înlocuiască, la teatrul din Vetusta, deficiențele pînzei şi-ale cartonului, ca în piesa pe care o joacă în pădure personajele din *Visul unei nopți de vară*. Nu mai existau decît sofitele *salonului regal*, care simulau, printr-o reușită perspectivă, tavane cu ciubucării în aur și argint, și cele cu cer albastru și senin. Cum însă pentru majoritatea pieselor noastre moderne se cere *o încăpere decent mobilată*, fără tavane cu ornamentații sau alte asemenea lucruri, regizorii preferau, în astfel de cazuri, cerul albastru. Uneori, decorurile se înțepeneau, alteori se păbușeau fără veste, încît o dată, săracul Diego Marsilla, legat fedeleș de un copac s-a trezit, pe nepusă masă, în cabina doñei Isabel de Segura, astfel încît piesa a suferit un eșec total. Căzuse tocmai pînza pe care era pictată pădurea.

Vetustenii erau obişnuiți cu ceea ce Ronzal numea anacronisme, treceau peste toate, mai ales *persoanele decente* din lojile centrale și din fotolii, care nu veneau la teatru ca să vadă spectacolul, ci ca să se privească și să se bîrfească de la distanță. Doamnele din Vetusta nu stau în stal, care, la drept vorbind, nici nu e demn de

o doamnă, și nici chiar în fotolii, atît de jos se coboară cîte cineva numai din snobism sau cîte-o cucoană de la țară, în zilele de tîrg. Nici filfizonii nu stau jos, în stal, sau în sală, cum i se spune. Își găsesc loc în loji și în fotolii, unde, de-abia cuibăriți, fumează, rîd, fac zgomot, întrerup spectacolul, pentru că toate astea sînt de foarte „bon ton" și imitație fidelă a ceea ce mulți au văzut în unele teatre din Madrid. Mamele înșelate în speranțele lor dormitează în fundul lojilor ; cele ce sînt, sau se consideră demne de a fi admirate, împart cu tinerele domnișoare serioasa ocupație de a-și etala farmecele și rochiile de seară, în timp ce, din ochi și din gură, le foarfecă pe celelalte. În concepția unei doamne din Vetusta, arta dramatică e un pretext ca să petreci trei ore, fiecare a doua seară, studiind boarfele și micile sforării ale prietenelor și vecinelor. Nu aud, nu văd și nici nu înțeleg ce se petrece pe scenă ; doar atunci cînd actorii fac mult zgomot, fie cu arme de foc, fie în vreuna din acele „recunoașteri", unde constată cu toții că sînt tați și fii ai tuturor și îndrăgostiți de cele mai apropiate rude — cu strigătele respective — numai atunci respectabila doamnă din Vetusta întoarce capul să vadă dacă nu s-a întîmplat vreo nenorocire. Nici restul publicului iluminat din culta capitală nu e mai atent sau mai impresionabil. Toți sînt de acord că *zarzuela*[1] e superioară *tragediei* și statisticile arată că toate trupele de tragedie dau faliment în Vetusta și se dizolvă. Actorii de mîna a doua rămîn de obicei în oraș și-i recunoști pentru că îi prinde iarna în haine de vară, în general, foarte ajustate pe corp. Unii se stabilesc în Vetusta și devin coriști locali pentru toate operele și zarzuelele în care se cîntă, iar alții sînt mai cîștigați fiindcă încep să joace în roluri principale și, ajutați de tinerii amatori din oraș, pun în scenă vreo piesă de prima mînă, cîștigă zece-doisprezece duros după care pleacă în alt oraș ca să mai dea o dată faliment. Artiștii aceștia de *tragedie* se mai opresc uneori și la închisoare, în funcție de guvernul ce conduce destinele națiunii. De obicei e de vină impresarul, care nu-i plătește și le mai și insultă, pe deasupra, foamea.

---

[1] Gen dramatic tipic spaniol ; poate fi situat între vodevil și operetă.

Văzînd ce soartă tristă au trupele dramatice în Vetusta, s-ar putea crede că oamenii de aici nu iubesc scena, și de fapt, așa e, în general, dar nu lipsesc unele categorii de oameni — băieții de prăvălie, zețarii, de pildă — care cultivă în teatre de amatori ***dificila artă a Thaliei***, cu *remarcabile rezultate* după cum spune *El Lábaro și* alte ziare *locale*.

Cînd Ana Ozores luă loc în loja familiei Vegallana, pe scaunul de onoare pe care marchiza nu vroia să-l ocupe niciodată, în lojile centrale și în fotolii se produse mișcare și se auziră șușoteli. Faima de femeie frumoasă de care se bucura și faptul că era văzută la teatru foarte rar, explica, în parte, curiozitatea generală. Dar, în afară de asta, de cîteva săptămîni se vorbea mult despre Prezidentă, se comenta faptul că-și schimbase duhovnicul și că asta coincidea perfect cu dorința domnului Quintanar de a-și scoate soția în lume. Oamenii se întrebau dacă Canonicul o s-o cîștige de partea sa pe Ana Ozores și dacă prin soția sa o să pună stăpînire pe don Victor, așa cum făcuse cu familia Carraspique. Unii, mai îndrăzneți, mai malițioși și care se credeau mai informați, spuneau la urechea *intimilor* că se găsea cine să încerce să contracareze influența vicarului.

Visitación și Paco Vegallana, care puteau vorbi în cunoștință de cauză, păstrau o rezervă prudentă ; Obdulia își dădea aere că știe multe lucruri — pe care de fapt nu le știa.

„Prezidenta ! Ah, Prezidenta e la fel ca toate celelalte... Noi, celelalte, sîntem la fel de bune ca ea... dar temperamentul ei rece, felul ei puțin prietenos, orgoliul ei de femeie fără pată o fac să fie mai puțin expansivă, și de-asta nimeni nu îndrăznește să murmure... Așa bune ca ea, sînt multe..."

Reticențele soției lui Fandiño erau însă primite cu neîncredere. Dar, bîrfind-o pentru limba ei ascuțită, oamenii făceau ca aluziile ei vagi, dar pline de ticăloșie, să circule din gură-n gură. Obdulia nu se prea gîndea la ceea ce spune, aiurită cum era întotdeauna — vorbea în mod mecanic, gîndindu-se la altceva. Torcea firul calomniei fără să bănuiască. De fapt, cea mai mare crimă

pe care o putea comite Prezidenta, și ea nu-și închipuia c-o să ajungă atît de departe, era să se lase dusă de curent. „La Madrid și în alte părți, asta e pîinea noastră cea de toate zilele; dar în Vetusta se scandalizează de anumite libertăți dictate de modă tocmai cele care le adoptă pe furiș, cu teamă, speriate, fără grație, din snobism, așa cum se face totul aici. Dar ce poți să te aștepți de la niște femei care nu fac baie și nu folosesc buretele decît ca să-și spele bebelușii!" Obdulia, cînd vorbea cu cineva străin de oraș, își vărsa disprețul descriind ipocrizia învechită și murdăria femeilor din Vetusta.

— Credeți-mă, repeta, nu știu ce-i aia un burete, se spală ca pisicile și-și bat joc de bărbat ca-n vremuri străvechi. Ce mizerie și cîtă ignoranță!

Ana, obișnuită de mulți ani cu privirea iscoditoare, insistentă și rece a semenilor săi, nu lua în seamă aproape niciodată efectul pe care-l producea cînd apărea la biserică, la plimbare sau la teatru. Dar în seara aceea, primi ca o plăcută mireasmă de tămîie tributul spontan de admirație și nu văzu în el, ca altă dată, curiozitate prostească, invidie sau răutate. Din clipa cînd apăruse în piață don Alvaro, starea sufletească a Anei se schimbase, trecînd de la neagra plictiseală la o zonă de lumină și căldură ce scălda și pătrundea toate lucrurile; superstițioasă, atribuia aceste schimbări bruște unei voințe superioare, care dirija mersul lucrurilor, pregătindu-le, ca un expert autor de piese de teatru, după cum convenea destinului oamenilor. Ideea aceasta, pe care n-o aplica și celorlalți cu aceeași convingere, o socotea valabilă cînd era vorba de ceea ce o interesa pe ea; era sigură că Dumnezeu îi făcea din cînd în cînd cîte-un semn, îi oferea împrejurări de care să se poată folosi, din care să tragă învățăminte și să se aleagă cu sfaturi. Credea că Dumnezeu acordă o atenție directă, vădită și deosebită întîmplărilor din viața ei, destinului, durerilor și bucuriilor ei; fără această credință n-ar fi putut ține piept necazurilor unei existențe atît de triste, de anoste, de fără țel și de inutile. Cei opt ani petrecuți alături de un bărbat pe care îl credea banal, bun, dar la modul cel mai modest din lume, maniac, superficial; acei opt ani de tinerețe fără dragoste, fără flacăra nici unei pasiuni, fără

nimic atractiv — în afara unor tentații efemere, respinse de îndată ce se iveau — nu i-ar fi putut suporta dacă n-ar fi crezut că așa voise Dumnezeu, ca să-i încerce tăria sufletească și să se poată ocupa, cu preferință, de ea. În clipele ei de credință egoistă, credea că Ochiul invizibil al Providenței o admiră. Cel ce vede tot, și o privea și pe ea, era mulțumit, iar vanitatea Prezidentei avea nevoie de această convingere, pentru a nu se lăsa tîrîtă de instincte și de glasurile care, smulgînd-o din lumea ei abstractă, îi înfățișau lumea în culorile cele mai ademenitoare.

Cînd, în confesionalul Canonicului, descoperi un *suflet geamăn*, un spirit *supravetustean*, în stare s-o ducă, pe un drum de flori și stele, spre zonele scînteietoare ale virtuții. Ana crezu, de asemenea, că descoperirea aceasta o datorează lui Dumnezeu, și se pregătea să profite de neașteptatul, semn ceresc.

Acum, cînd simți tulburarea bruscă din adîncurile ființei, în prezența chipeșului călăreț, ce venea să-i tulbure tăcerea tristă a unei zile de marasm, Prezidenta crezu fără șovăire ceea ce-i spuneau glasurile interioare despre independență, dragoste, veselie, voluptate pură, demnă de sufletele mari. De-atunci n-a încetat o clipă să gîndească același lucru ; că era absurd ca viața să se scurgă asemeni morții, că dragostea era un drept al tinereții, că Vetusta era o mocirlă de vulgarități, că soțul ei era un fel de tutore respectabil, căruia îi datora doar trupul nepîngărit, nu fondul său sufletesc — un soi de subsol a cărui existență el nici măcar n-o bănuia. Nu trebuia să-i dea socoteală de ceea ce don Victor, sfătuit de doctorul don Robustiano Somoza, numea nervi, de ceea ce era de fapt fondul propriei ei existențe, cel mai intim, într-un cuvînt, de ceea ce era ea. „O să iubesc, voi iubi totul, voi plînge de dragoste, voi visa așa cum vreau și pe cine vreau : trupul meu nu va păcătui, dar îmi voi afunda sufletul în plăcerea de-a simți aceste două lucruri interzise de cei ce nu sînt capabili să le înțeleagă.“ Gîndurile acestea, pe care Ana le simțea zburîndu-i prin cap ca un vîrtej, fără să le poată stăpîni, de parcă era glasul altcuiva cel ce răsuna acolo, o umpleau de-o groază care-o încînta.

În asemenea stare stufletească sosi la teatru. Cedase rugăminților lui don Alvaro și don Victor fără să știe cum ; temîndu-se că asta însemna o întîlnire și o promisiune : și totuși, va merge. Cînd se văzu singură în fața oglinzii din budoar, îi trecu prin minte că Ana cea din fața ei îi cere socoteală ; și, formulîndu-și gîndul în minte, în fraze complete, își spuse :

„Bine, mă duc ; dar să fie limpede că asta nu înseamnă că voi permite acestui bărbat să dobîndească vreun drept asupră-mi ; jur pe onoarea mea ; nu știu ce se va petrece acolo, nu știu cît de puternic e suflul ăsta de libertate, care mi-a răcorit arșița lăuntrică, dar faptul că merg la teatru este dovada că acolo nu se va încheia nici un pact împotriva decenței ; voi pleca de acolo la fel de cinstită cum sînt și acum."

După ce-și sfîrși raționamentul, se îmbrăcă, se pieptănă cît putu mai frumos și nu se mai apucă să pună în balanță cinste, pericole și promisiuni — lucruri care-i plăceau atît de mult lui don Victor în versurile lui Calderón sau Moreto [1].

Loja familiei Vegallana era în continuarea avanscenei, și vetustenii îi spuneau pungă, fiindcă era despărțită de celelalte loji printr-un perete și era mai izolată — într-un fel, ascunsă. Punga din față — în stînga actorilor — era cea a lui Mesía și a altor eleganți de la Cazino, cîțiva bancheri, un nobil și doi americani, dintre care, cel mai important era, fără nici o îndoială, don Frutos Redondo. Don Frutos nu pierdea nici un spectacol ; îi plăcea poezia, „versul și nu te lăsa", cum spunea, și se declara el însuși, cu autoritatea milioanelor sale de pesos, *inteligență de primă mînă* în materie de comedii și drame. „Nu văd mesajul", zicea don Frutos care învățase fraza aceasta din articolele de fond ale unui ziar serios. „Nu văd mesajul", spunea referindu-se la cîte-o piesă în care nu exista un final moralizator, sau, în orice caz, în care nu exista unul la îndemîna lui ; și cum el nu vedea mesajul, condamna autorul și afirma chiar că acesta înșală spectatorii, făcîndu-i să piardă un timp

[1] Agustin Moreto y Cavaña (1618—1669), dramaturg spaniol, contemporan cu Calderón.

prețios. Don Frutos vroia să tragă învățăminte din orice; iar uneori spunea, de pildă :

„Ei bine, Manrique se îndrăgostește de Leonor ; contele se îndrăgostește și el de ea, cei doi și-o dispută, încît ea și incorigibilul poet, plus țiganca, se mută în alt cartier. Și ce-i cu asta ? Ce arată asta ? Ce învățăm de aici ? Ce cîștig eu din asta ? Nimic !"

În ciuda prezenței lui don Frutos și a disputelor sale dramatice, punga lui don Alvaro, că așa-i spunea toată lumea, era cea mai *distinsă*, cea care atrăgea cel mai mult privirile mamelor și fiicelor, și chiar și pe cea a filfizonilor vetusteni ce nu puteau aspira la onoarea de-a fi abonați la acel colț aristocratic, elegant, unde se adunau *oamenii de lume* (în Vetusta îi puteai număra pe degete) prezidați de șeful partidului liberal dinastic. Cea mai mare parte din cei aflați acolo trăiseră un timp la Madrid și mai imitau încă obiceiurile, manierele și gesturile pe care le văzuseră acolo. Așa se explica faptul că, întocmai ca membrii unui club madrilen, vorbeau în lojă în gura mare, uneori conversau cu actorii, făceau complimente sau aruncau vorbe fără perdea coristelor și balerinelor și făceau haz de marile idealuri romantice ce se perindau pe scenă prost îmbrăcate, dar pline de poezie. Toți erau sceptici în materie de morală domestică, nu credeau în virtutea nici unei femei în viață — cu excepția lui don Frutos, care-și păstra nealterată credința — disprețuiau iubirea, dedicîndu-se cu tot sufletul, sau, mai bine zis, cu tot trupul, aventurilor galante ; considerau că un om de lume nu poate trăi fără o amantă, și toți aveau cîte una, mai mult sau mai puțin costisitoare ; actrițele erau prada preferată pe care o prindeau în mreaja desfrîului poleit de vanitatea că imită obiceiurile corupte ale marilor popoare. Balerine ratate, cîntărețe fără voce, matroane serioase, dar prea sentimentale în tinerețe, erau urmărite, curtate, acoperite cu daruri și chiar plictisite de acești seducători sfioși, aproape toți incapabili să aibă o aventură fără ajutorul buzunarului.

Singurul cuceritor serios era don Alvaro, și ceilalți îl invidiau tot atît pe cît îl admirau pentru averea și înfățișarea lui plăcută. Dar nimeni nu-l invidia așa de mult ca Pepe Ronzal, alias Flintă și înainte alias Studentul,

abonat la loja din față, alături de cea a familiei Vegallana Flintă era nucleul a ceea ce se numea *cealaltă pungă*, și încercase să rivalizeze în eleganță *sans façon* și maniere alese cu cei din loja lui Mesía. În loja sa însă se adunau *elemente eterogene* — mulți dintre ei nu erau sceptici, ci cinici, nu erau seducători, mai mult sau mai puțin autentici, ci cumpărători de carne omenească. Abonații acestei *celeilalte pungi* erau Ronzal, Foja, Páez (care avea o lojă și pentru fiică-sa), Bedoya, un grefier cunoscut pentru orgiile sale, care-l costau mulți bani, pentru arta de-a descoperi fete mari prin sate și pentru relațiile sale cu toate codoașele din oraș; un sculptor neînțeles care nu reușea să-și plaseze statuile și se ocupa cu speculații de fals arheolog; judecătorul de instrucție, care se împărțea pe sine însuși în două entități: 1. judecătorul incoruptibil, fără prieteni, bădăran, fără o spoială de educație măcar, și 2. omul de societate, curtezan al femeilor căsătorite cu reputație proastă, consolatorul tuturor femeilor care-și plîngeau dragostea nefericită, înșelată, și vreo trei sau patru bătrînei libidinoși, din partidul conservator, consilieri municipali care transformau totul în politică. Aceștia erau cei ce plăteau loja, dar acolo veneau toți membrii Cazinoului care erau prieteni cu vreunul dintre ei. Ronzal protestase de nenumărate ori.

— Domnilor, parcă sîntem la *galerie!* spusese mereu, dar de pomană.

Venea Joaquinito Orgaz și toți avortonii din Madrid ce treceau prin Vetusta, ba chiar și cei ce se născuseră și crescuseră acolo, dar aveau puțin lustru de capitală; și cum punga *celuilalt* era respectată și nu îndrăzneau să vină acolo decît persoane cu o anumită poziție socială, pe Ronzal îl apucau toți dracii. Din punga lui se arunca pînă și cu monede pe scenă. Iar unii mai insolenți fumau, acolo în sala plină de oameni, și lăsau să cadă cocoloașe de hîrtie peste cîte-o respectabilă chelie din orchestră. Din cînd în cînd îi mai puneau la punct cei de la „cucurigu" sau cei de jos, dar ei disprețuiau mulțimea și o priveau de sus. Vorbeau cu prietenii din celelalte loji centrale și făceau semne ostentative și nu prea cuviincioase spre anumite domnișoare elegante care nu se

căsătoreau niciodată și trăiau într-o veșnică tinerețe, mereu vesele, zgomotoase și disprețuind întotdeauna regulile bunei-cuviințe. Acestea erau puține; majoritatea păcătuiau printr-o seriozitate extremă, insipidă și, de cum se vedeau privite, adoptau atitudinea unor statui egiptene din prima perioadă.

Cînd avea loc premiera vreunei drame sau comedii foarte aplaudată de Madrid, în loja lui Ronzal se purtau discuții în gura mare și de obicei predomina criteriul unui sincer provincialism, care acolo părea cît se poate de natural cînd era vorba de artă. Vetusta nu dăduse nici un dramaturg ilustru, și de aceea toți ceilalți erau priviți cu pizmă. Cei din loja lui Ronzal nu puteau tolera faptul că Madridul vroia să se impună în toate. Au ajuns, la un moment dat, să declare că disprețuiesc comedia, pentru că madrilenii o apreciaseră mult și „în Vetusta nu admitem să ne impună nimeni punctul său de vedere", nu ne luăm după judecățile altora. Opera, opera era un delir pentru acei funcționari și consilieri municipali ; plăteau bani grei ca să asculte vreun cuartet, pe care-l considerau un adevărat dar celest, dar care suna ca mesele și scaunele tîrîte de colo-colo cînd se spală dușumelele.

— V-aduceți aminte de Pallavicini ! Ce glas de înger ! spunea Foja, șmecher, sceptic în toate privințele, dar fanatic cînd era vorba de operă.

— Ei da, dar voce ca a baritonului Battistini n-am mai auzit, răspundea grefierul, care aprecia vocea de bariton pentru bărbăția ei mai mult, decît pe cea de tenor sau bas.

— E mai bărbătească cea de bas, spunea Foja.

— Ce vorbești ! Dumneata ce crezi, Ronzal ?

— Eu... eu îmi dau seama doar... că basul e cîntăreț... De ce-mi veniți mie cu muzica ? Știți care-i părerea mea ? Că muzica este zgomotul care mă incomodează cel mai puțin... Ha, ha, ha ! Iar dacă-i vorba de vreun tenor, îl avem aici pe Castelar... Ha, ha, ha !

Grefierul rîdea și el auzind gluma, iar consilierii municipali surîdeau, nu pentru spirit, ci pentru intenție.

Deși loja marchizilor era alături de cea a lui Ronzal, rareori cei de-aici îndrăzneau să intre în conversație cu familia Vegallana sau cu invitații acesteia. În afară de

faptul că peretele dintre cele două loji nu ușura conversația, neconformiștii nu îndrăzneau, de fapt, să nu țină seama de o diferență între clase de care, în teorie, mulți își băteau joc.

„Toți sîntem egali, spuneau mulți burghezi din Vetusta, noblețea nu mai înseamnă nimic, acum totul poate fi realizat cu bani, talent, curaj", etc, etc. Cu toate astea, îi recunoșteai pe neconformiști pînă și după falsul dispreț cu care imitau, de jos, ceea ce făceau, de la înălțimea lor, nobilii.

Cei din punga lui don Alvaro, în schimb, se salutau cu familia Vegallana, surîdeau marchizei, o fixau prin binoclu pe Edelmira și făceau semne marchizului și lui Paco, care obișnuiau să viziteze acel colț *comm'il faut* [1].

Și pentru asta îi invidia Ronzal, care era prieten politic cu marchizul Vegallana ; dar nu era în relații amicale cu marchiza.

— Prea e tîmpit, spunea doña Rufina cînd i se vorbea despre Flintă, și încerca să-l țină la distanță, purtîndu-se cu o răceală politicoasă.

Ronzal se răzbuna spunînd că marchiza e republicană și că scria în *La Flaca* din Barcelona, și că în tinerețe nu fusese nimic de capul ei. Calomniile astea îl mai ușurau puțin, iar dacă cineva îl întreba de ce e atît de ranchiunos, răspundea :

— Domnilor, eu exist prin cauza pe care o apăr și văd cu tristețe, cu mare, cu profundă tristețe că această doamnă, marchiza, *într-un cuvînt*, doña Rufina, discreditează partidul conservator dinastic din Vetusta.

După ce savură tributul de admirație plătit de public, Ana privi spre loja lui Mesía. Era acolo, strălucitor, cu plastronul imaculat și lucios, pentru care-l invidia atît de mult Flintă. În momentul acela, don Juan Tenorio smulgea masca de pe fața venerabilului său tată ; Ana trebui atunci să se uite spre scenă, fiindcă nemaipomenita obrăznicie a lui don Juan stîrnise admirația spectatorilor de la galerie, care aplaudau entuziasmați. Perales, imitatorul lui Calvo, mulțumi publicului, modest, puțin surprins că e aplaudat într-o scenă fără amor.

---

[1] Cum se cade, decent (fr.).

— Ce oameni ! spuse un consilier din *cealaltă pungă*, întorcîndu-se spre Foja, fostul primar liberal.

— Ce au oamenii ?

— Sînt nişte proşti ! Aplaudă marea viclenie de-a smulge masca de pe faţa unui om...

— Care îi e şi tată, adăugă Ronzal ; circumstanţă agravantă.

— Omul care se lasă pradă instinctelor sale e imoral, fără-ndoială, şi cum poporul nu are educaţie...

Judecătorul făcu un semn aprobator, fără să-şi ia de la ochi binoclul cu care-o fixa pe Obdulia, îmbrăcată în negru şi roşu şi aşezată pe trei perniţe în loja alăturată de cea a lui Mesía.

Ana începu să-şi dea seama de ceea ce se întîmplă pe scenă, în momentul cînd Perales declama cu un dispreţ spiritual şi elegant :

Acestea sînt discuţii de familie
pe care niciodată nu le-am luat în seamă...

Actorul era înalt, blond — în seara aceea — graţios, elegant şi degajat, bine făcut, iar costumul fantezist, cu pretenţii de costum de epocă, care-i sublinia silueta zveltă, îi venea de minune. Lui don Victor îi plăcea Perales ; nu-l văzuse pe Calvo şi-l considera pe imitator un excelent interpret al comediilor de capă şi spadă. Îl auzise declamînd cu emfază muzicală versuri din *Viaţa e vis*, îl văzuse în *Dispreţ pentru dispreţ* [1] declamînd cu dezinvoltură subtilele consideraţii ce încep cu :

Ca să vedeţi ce mult greşesc
cei ce cred c-acela ce iubeşte,
de fapt, mereu se linguşeşte,
ascultaţi ce-nseamnă amorul.

Şi sfîrşesc :

Dragostea-şi călăuzeşte paşii
aşa cum îi place ei,
dar este clară urmarea
că niciodată, cu forţa
tu nu vei putea iubi
şi nici iubit nu vei fi.

[1] Comedie de Agustín Moreto.

Don Victor era de părere că e un actor excelent. Nu se lăsă pînă nu-i fu prezentat; l-ar fi invitat și acasă dacă soția lui ar fi fost altfel de femeie. În general, don Victor invidia pe oricine umbla cu un vîrf de spadă ivindu-se de sub o pelerină vișinie, chiar dacă era numai seara, pe scenă. Își dădu seama că Anita privește cu plăcere jocul și figura lui don Juan, și bunul Quintanar se apropie de ea, spunîndu-i la ureche cu vocea sugrumată de emoție :

— Așa-i, scumpo, că e un actor bun ? Și cu cîtă artă își mișcă mîinile și picioarele ! Se spune că e fals, că noi, bărbații, nu umblăm așa... Dar așa ar trebui să umblăm ! Și sigur că așa am umblat și ne-am mișcat în secolul de aur, cînd eram stăpînii lumii — asta o spuse mai tare, ca să audă toți cei de față. Bine ne-ar mai sta însă acum, cînd pierdem și Cuba — rămășița măreției noastre — să ne mai dăm aere de seniori și să ne studiem mersul.

Prezidenta nu-și auzea soțul ; drama începea s-o intereseze cu adevărat ; cînd se lăsă cortina, era foarte curioasă și dorea grozav de mult să știe cum se va sfîrși pariul dintre don Juan și Mejía.

În primul antract, don Alvaro nu se mișcă din lojă ; din cînd în cînd o privea pe Prezidentă, cu foarte multă discreție și prudență ; își dădu seama și-i fu recunoscătoare. De vreo două-trei ori își surîseră și de-abia ultima oară, Pepe Ronzal, care, ca întotdeauna, urmărea tot ceea ce face modelul său, mult pizmuit și admirat, îi observă.

Flintă își propuse să-și concentreze atenția, să observe totul și să fie mormînt, să tacă asemeni unui mort. „Dar asta e grav, foarte grav !“ Și îl rodea invidia.

Începu actul al doilea, și don Alvaro observă că în seara aceea are un rival redutabil — piesa. Anita începu să înțeleagă și să simtă valoarea artistică a lui don Juan, eroul lui Zorrilla, întreprinzător, nebun, curajos și viclean ; și pe ea o fascina, întocmai ca pe camerista doñei Ana de Pantoja, sau pe codoașa ce oferea dragostea lui Inés ca pe-o marfă... Strada întunecoasă, strîmtă, fereastra doñei Ana, nopțile de veghe ale lui Ciutti, manevrele lui don Juan ; aroganța lui Mejía, trădarea *de moment* a Înșelătorului care nu avea niciodată nevoie să dea dovadă de curaj ; pregătirile diabolice pen-

tru marea aventură, asaltul mănăstirii, pătrunseră în sufletul Prezidentei cu toată forța și prospețimea lor dramatică pe care mulți nu sînt în stare să le aprecieze, fie pentru că știu piesa dinainte de-a avea un criteriu de apreciere și nu-i mai impresionează, fie pentru că sînt insensibili. Ana era uimită de cîtă poezie aveau acele ulicioare pictate pe pînză, pe care ea le transforma în solide construcții din alte vremuri ; era la fel de uimită și de disprețul cu care priveau și ascultau spectatorii din loji și din fotolii ; în seara aceea, galeria i se părea mult mai inteligentă și mai cultă decît *noblețea* vetusteană.

Ana se simțea transportată în epoca lui don Juan, pe care și-o imagina învăluită într-un nebulos romantism ; și atunci, revenind la egoismul sentimentelor ei, regreta că nu s-a născut în urmă cu patru-cinci secole. „Poate că pe vremea aceea ar fi fost plăcut să trăiești în Vetusta ; ar fi existat mănăstiri cu nobile și frumoase doamne, amanți îndrăzneți, serenade cîntate de trubaduri pe străzi și sub ferestre ; acele piațete și străduțe triste, murdare și strîmte ar fi avut, ca și acum, aceeași înfățișare urîtă, dar ar fi fost pline de poezia vremii, iar fațadele înnegrite de igrasie, zăbrelele de fier de la ferestre, portalele sumbre, întunericul ungherelor în nopțile fără lună, fanatismul oamenilor, răzbunările locuitorilor, totul ar fi fost dramatic, demn de versul unui Zorrilla, nu ca acum, murdărie, proză, urîțenie despuiată de artificii." Comparația dintre acel mediu visat — ea îl situa pe don Juan Tenorio în evul mediu din vina lui Perales — cu spectatorii care-o înconjurau în clipa aceea însemna o tristă trezire la realitate. Pelerine negre și cenușii, jobene absurde, oribile... totul trist, totul negru, stîngaci, fără expresie... rece... pînă și don Alvaro i se părea în clipa aceea parte integrantă din proza comună. Cît l-ar mai fi admirat cu pelerina scurtă, pălăria, jaboul și ciorapii lungi ai lui Perales ! Din momentul acela îl îmbrăcă pe adoratorul ei cu veșmintele actorului, iar acestuia, îndată ce reapăru pe scenă, îi dădu chipul și înfățișarea lui Mesía.

Actul al treilea fu pentru doña Ana revelația poeziei plină de pasiune. Prezidenta simți c-o trec fiorii cînd o văzu pe doña Inés în chilie ; tînăra novice semăna cu

ea. Ana își dădu seama de asta o dată cu publicul. Se auzi un murmur de admirație, și mulți dintre spectatori își întoarseră capetele, pe furiș, spre loja familiei Vegallana, Señora Gonzáles devenise actriță din dragoste; se îndrăgostise de Perales, care-o răpise; căsătoriți în secret, străbăteau toate ținuturile Spaniei și, pentru a ajuta bugetul conjugal, tînăra îndrăgostită, fiică de oameni bogați, se hotărîse să se urce pe scenă; imita pe oricine-i cerea Perales să imite, dar uneori se încumeta să fie originală și crea excelente roluri de fecioară îndrăgostită. Era foarte frumoasă și, în rasa-i albă de novice, cu capul încadrat de scufia scrobită, obrajii îmbujorați, ochii strălucitori, buzele ca focul, mîinile într-o atitudine hieratică, și cu modestia și castitatea cea mai pură întipărite pe figură, era deosebit de atrăgătoare. Declama rolul doñei Inés cu o voce cristalină și tremurată, iar în momentele de pasiune oarbă se lăsa purtată de-o iubire adevărată — căci era vorba de soțul ei — și ajungea la un realism poetic pe care nici Perales, nici cea mai mare parte a publicului nu erau în stare să-l aprecieze la adevărata lui valoare.

Doña Ana, însă, reușea. Cu ochii țintă la fiica Comandorului, uitînd tot ceea ce era dincolo de scenă, sorbi cu nesaț toată poezia acelei chilii caste, în care iubirea se furișa prin ziduri.

— E dumnezeiesc! spuse întorcîndu-se spre soțul ei, în timp ce-și trecea limba peste buzele-i uscate.

Scrisoarea lui don Juan ascunsă în cartea de rugăciuni, citită de doña Inés cu voce tremurată la început, cu groază superstițioasă apoi, în timp ce Brígida apropia lumînarea de hîrtie; apariția supranaturală, parcă, a lui don Juan Tenorio, spaima novicei pentru presupusele lui farmece, pe care avea impresia că le și simte, totul, tot ce se petrecea acolo și ceea ce ea ghicea, avea asupra Anei un efect de magie poetică și cu greu își stăpînea lacrimile ce-i împînziseră ochii.

„Oh! Da, asta era dragostea, o băutură fermecată, o căldură de jar, o nebunie mistică; era imposibil să fugi de ea; cu neputință să simți o mai mare desfătare decît aceea de-a sorbi dragostea cu toată otrava ei. Ana se

asemuia cu fiica Comandorului ; casa cea mare a familiei Ozores era mănăstirea, soțul, plictiseala și răceala pe care le-a suportat în ultimii opt ani... și don Juan... Don Juan era Mesía care, asemeni iubirii, se furișa prin ziduri, apărea ca prin farmec și umplea atmosfera cu prezența lui !"

Între actul trei și patru, don Alvaro veni în loja marchizilor.

Cînd îi întinse mîna, Ana se temu că don Alvaro se va încumeta să i-o strîngă ușor ; dar nu i-o strînse ; îi dădu mîna energic, așa cum făcea întotdeauna, după moda care începea să se lanseze atunci la Madrid ; dar nu i-o strînse ; se așeză, în schimb, alături de ea și, după cîteva clipe, stăteau de vorbă, departe de conservația generală.

Don Victor ieșise pe culoar să fumeze și să discute cu filfizonii din Vetusta care disprețuiau romantismul și-l citau pe Dumas și Sardou, repetînd ceea ce auziseră la Madrid.

Ana, fără să-i lase timp lui don Alvaro să caute un prilej de conversație, făcu să se reverse asupra prozaicei imaginații a adoratorului ei șuvoiul vijelios de poezie, sorbită din poemul bărbătesc, proaspăt, debordînd de frumusețe și culoare al maestrului Zorrilla.

Sărmana Prezidentă fu elocventă ; își închipui că șeful partidului liberal dinastic o înțelege, că nu era la fel cu acei vetusteni tari de cap, care surîdeau chiar disprețuitor, auzind atîtea versuri „drăguțe, sonore, dar fără miez", cum declara don Frutos în loja marchizei.

Pe Mesía îl contrarie, ba chiar îi displăcu entuziasmul Anei. Să vorbești de *Don Juan Tenorio* de parcă ar fi fost vorba de-o premieră. Doar *Don Juan* de Zorrilla nu mai servea acum decît pentru parodii !... Nereușind să abată conversația pe un făgaș mai propice lui, Tenorio din Vetusta se strădui să-i cînte în strună și să facă pe sentimentalul disimulat, ca în comediile și în romanele lui Feuillet ; mult *esprit*[1] sub care se ascunde o inimă de aur, de teama spinilor realității... Asta era culmea *distincției* în concepția lui don Alvaro, și făcu totul în

---

[1] Spirit (fr.).

seara aceea ca să i se înfăţişeze astfel Prezidentei, pe care „era clar că trebuia s-o facă să se îndrăgostească de el, cu orice preţ".

Ana, care se lăsa devorată de ochii cenuşii ai seducătorului şi-i oferea, fără să clipească, pe-ai săi, dulci şi pătimaşi, nu putu, în exaltarea ei, să-şi dea seama de afectarea, falsitatea şi idealismul gata confecţionat al interlocutorului ; de-abia îl auzea, ea vorbea fără încetare, credea că ceea ce spunea el coincide cu propriile-i gînduri ; acest miraj al entuziasmului volubil, ce apare, de obicei, în astfel de împrejurări, îl ajută mult pe don Alvaro în seara aceea. Îi fu de mult folos şi frumuseţea-i bărbătească şi nobilă, pusă în evidenţă de dorinţa răscolită în acel moment. În afară de asta, chipul lui de bărbat frumos, peste măsură de corect, avea o expresie spiritualizată şi melancolică ; fericită îmbinare de linii şi umbre, şi ceva din urmele lăsate de o viaţă irosită în viciu. Cînd începu actul al patrulea, Ana îşi duse un deget la gură şi, surîzînd, îi spuse lui don Alvaro :

— Acum, linişte ! Am trăncănit destul... lasă-mă să ascult.

— Ştii... nu ştiu... dacă n-ar trebui să plec...

— Nu... nu... De ce ? răspunse ea, regretînd în aceeaşi clipă ceea ce spusese.

— Nu ştiu dacă nu deranjez, dacă e loc...

— Loc sigur că e, fiindcă Quintanar e în loja dumitale.

Într-adevăr, era acolo, discutînd cu don Frutos care susţinea, în continuare, că *Don Juan Tenorio* n-are destul miez.

Don Alvaro rămase alături de Prezidentă.

Ea îi oferea privirii gîtul bine făcut, delicat, alb şi îmbietor, cu puful negru, puţin ondulat şi începutul provocator al cocului ce se înălţa în sus pe ceafă strîngîndu-i părul într-o formă graţioasă. Don Alvaro nu ştia dacă, avînd în vedere asemenea situaţie, poate îndrăzni să se apropie ceva mai mult decît se cuvenea. Simţea rochia Anei lîngă genunchii lui, mai jos îi ghicea piciorul, o atingea din cînd în cînd pentru o clipă. „Era în seara aceea... *nici prea caldă, nici prea rece, numai bună de*

mîncat“ (frază simbolică în gîndirea lui Mesía) şi totuşi nu îndrăzni. „Căci buna doamnă se spiritualizase pînă într-atîta ! Și cum și el, ca să n-o piardă şi ca să-i facă plăcere, se transformase într-un tînăr romantic, *spiritual, mistic*... cum dracu era să riște *acum un atac personal și pedestru ! Ce urzeală* îndrăcită !“ Mai rău era că, multă vreme de-aici încolo, nu prea existau posibilități ca Prezidenta să poată fi convinsă ; cine i-ar fi putut spune : „Coboară, scumpă prietenă, că toate astea nu sînt decît un zbor în sfere imaginare ?“ Din aceste motive, de care se rușina, şi-i păreau ridicole în cele din urmă, don Alvaro rezistă stăruitoarei dorinți de a o călca pe Prezidentă pe picior sau de a o atinge cu genunchiul.

Ceea ce Paquito făcea însă cu vară-sa Edelmira. Robusta fată de la țară ardea ca jăratecul și, în timp ce don Juan, în genunchi în fața doñei Inés, o întreba dacă nu e adevărat că se respiră mai în libertate pe acel mal singuratic, ea se sufoca și-și înghițea saliva, simțind piciorul vărului ei și auzindu-i la ureche vorbele, ce păreau scîntei într-o făurărie. Edelmira, deși își păstrase neschimbat aspectul sănătos, avea ochii umbriți de ușoare cearcăne. Își făcea vînt cu evantaiul fără încetare și-l ducea la gură cînd, la mijlocul unei scene dramatice, îi venea să rîdă în hohote de ce-i spunea marchizelul, care știa niște lucruri...

Pentru Ana, actul al patrulea nu oferea nimic care să se compare cu evenimentele din propria ei viață... ea încă nu ajunsese la actul patru. „Acesta era viitorul ? Va sucomba și ea, asemeni doñei Inés, va cădea în brațele lui don Juan, nebună de dragoste ? Spera să nu se întîmple asta ; credea că are tăria să nu-și ofere niciodată trupul, acest mizerabil trup care era, fără nici o îndoială, proprietatea lui don Victor.“ Oricum, ce poetic e acest al patrulea act ! Guadalquivirul acolo în vale... Sevilla în depărtare... Castelul lui don Juan, barca sub balcon... *declarația* la lumina lunii... Dacă ăsta era romantism, atunci romantismul era etern !... Doña Inés spunea :

Don Juan, don Juan, pe noblețea ta,
te implor...

Versurile acestea, pe care prostia prozaică a vrut să le acopere de ridicol și de vulgaritate, pătîndu-le cu balele ei, purtîndu-le, de mii și mii de ori, pe buzele ei vîscoase ca o burtă de broască rîioasă, sunară în urechile Anei, în seara aceea, ca însăși expresia sublimă a iubirii inocente și curate ce se dăruie cu credință celui iubit, cu naturalețea oricărei mari dragoste. În clipa aceea Ana nu se mai putu stăpîni și începu să plîngă, încercînd o milă nesfîrșită pentru Inés. Ceea ce vedea acolo nu mai era o scenă erotică ; era ceva religios ; sufletul se înălța spre cele mai elevate idei, spre sentimentul cel mai pur al carității universale... nu știa de ce ; simțea că își pierde cunoștința din pricina emoției.

Nimeni nu observă lacrimile Prezidentei. Numai don Alvaro văzu că pieptul i se mișca mai repede și se înălța mai mult cînd respira. Omul de lume se înșelă ; credea că emoția pe care-o trăda respirația aceea sacadată se datorește prezenței lui bărbătești, crezu într-o influență *pur fiziologică* și fu cît pe ce să se piardă... Căută pe dibuite piciorul Anei... în aceeași clipă în care ea, sărind de la una la alta, ajunsese să se gîndească la Dumnezeu, la dragostea ideală, pură, universală, ce cuprindea pe Creator și pe om deopotrivă... Din fericire pentru el, Mesía nu găsi, în valurile de dantelă ale juponului, picioarele Anitei, care și le sprijinise tocmai de scaunul Edelmirei.

Disputa dintre don Juan și Comandor o făcu pe Prezidentă să revină la realitatea dramei și să urmărească încăpățînarea sărmanului Ulloa ; cum imaginația sa exaltată începuse să compare ceea ce se întîmpla la Vetusta cu ceea ce se întîmpla la Sevilla, fu cuprinsă de o teamă superstițioasă, văzînd cît de rău se sfîrșeau aventurile libertinului andaluz ; focurile de pistol, cu care don Juan își încheie socotelile cu Comandorul, o făcură să tremure ; avu un presentiment teribil. Ana văzu dintr-odată, ca la lumina unui fulger, pe don Victor, îmbrăcat în catifea neagră, cu jabou și pelerină scurtă, scăldat în sînge, cu fața în sus, și pe don Alvaro, cu un pistol în mînă, în fața cadavrului.

După ce se lăsă cortina, marchiza spuse că nu mai suportă piesa.

— Eu plec, copii. Nu-mi place să văd cimitire și schelete. Avem destul timp pentru asta. La revedere. Voi rămîneți, dacă vreți... Doamne! E unsprezece jumătate, asta nu se termină nici la două...

Ana, căreia soțul ei îi povestise subiectul părții a doua a piesei, preferă să rămînă cu impresia primei părți, care o încîntase, și plecă împreună cu marchiza și cu Mesía. Edelmira rămase cu don Victor și cu Paco.

— Eu o s-o conduc pe fată și dumneavoastră o conduceți pe nevastă-mea, doamnă marchiză, spre Quintanar.

Mesía se despărți de doamne după ce le instală în trăsură. Atunci îi strînse ușor mîna Anitei, care și-o retrase speriată.

Don Alvaro se întoarse în loja marchizului, să stea de vorbă cu don Victor. Lucrurile erau aranjate : Paco avea nevoie de cineva care să-i distragă atenția lui Quintanar ca să poată rămîne singur cu Edelmira ; Mesía, care se folosise de atîtea ori de marchizel în împrejurări similare, își îndeplini misiunea.

În afară de asta, nu pierdea nici o ocazie ca să strîngă prietenia cu simpaticul aragonez care, cu timpul, ori avea să-i fie victimă, ori el nu mai era bun de nimic.

Quintanar se bucură din toată inima văzîndu-l, și-și expuse ideile cu privire la literatura dramatică, sfîrșind, ca întotdeauna, cu teoria sa despre onoare, așa cum era înțeleasă în secolul de aur, cînd soarele nu apunea în imperiul nostru.

— Uită-te și dumneata, spunea don Victor, pe care don Alvaro începuse să-l asculte cu interes, uită-te și dumneata, eu, în general, sînt foarte pașnic. Nimeni n-ar spune că eu, fost prezident de Tribunal, care m-am pensionat aproape numai ca să nu mai semnez condamnări la moarte, nimeni n-ar spune, repet, că sînt la fel de susceptibil, în ceea ce privește onoarea, ca strămoșii noștri ; simțul onoarei de care filfizonii ăștia de jos spun că e neverosimil ; ei bine, sînt sigur, îmi spune inima, că dacă soția mea — ipoteză absurdă — ar face un pas greșit..., i-am spus-o de multe ori lui Tomás Crespo... i-aș trage o mamă de bătaie.

(„Brută !", gîndi don Alvaro.)

— Cît despre complice... oh, cît despre complice... află că mînuiesc spada și pistolul ca un maestru ; pe cînd jucam teatru, ca amator, bineînțeles, cînd vîrsta și poziția socială îmi permiteau s-o fac, pentru că și acum îmi place teatrul, dîndu-mi seama că era foarte caraghios să te duelezi prost pe scenă, am luat lecții de scrimă, și întîmplarea a făcut că am dat dovadă, chiar de la început, de-o mare pricepere în mînuirea armelor albe. Eu sînt om pașnic, e-adevărat, niciodată nu mi-a dat nimeni vreun motiv să-i fac cea mai mică zgîrietură. Dar închipuie-ți dumneata... ziua în care... Același lucru, dacă nu și mai și, pot spune despre pistol. Cînd ochesc... Cum îți spuneam, pe complice l-aș străpunge ; da, prefer așa : pistolul ține de drama modernă, e prozaic ; așa că l-aș ucide cu o armă albă... Dar să revin la teza mea... Teoria mea era... Care ? Dumneata îți mai amintești ?

Don Alvaro nu-și amintea, dar ideea de a-l ucide pe complice cu o armă albă îl cam alarmase.

Cînd aproape de trei, întors de la Cazino, Mesía încerca să îmbie somnul imaginîndu-și voluptoase scene de dragoste pe care-și promitea să le transforme cît mai curînd în realitate, alături de Prezidentă, protagonista acestora, văzu dintr-odată, pe jumătate adormit fiind, figura banală și bonomă a lui don Victor. Îl văzu printre primele plăsmuiri de vis, în robă și cu o spadă în mînă. Era spada lui Perales în *Tenorio*, cu un mîner enorm.

Anita nu-și amintea să-l fi visat pe don Alvaro în noaptea aceea. Dormi adînc. Cînd se trezi, aproape de zece, o văzu lîngă ea pe Petra, servitoarea blondă și șireată ce-i surîdea discret.

— Am dormit mult. De ce nu m-ai trezit mai devreme ?

— Păi, cum conița a avut o noapte proastă...

— Noapte proastă ?... eu ?

— Da, vorbeați tare, strigați în vis...

— Eu ?

— Da, vreun coșmar.

— Și tu... m-ai auzit de... ?

— Da, coniță, nu mă culcasem încă, îl așteptam pe domnu, că Anselmo e ca un animal, doarme... Conașu a venit pe la două.

— Și eu am vorbit tare...

— Imediat după ce-a sosit domnu. El n-a auzit nimic ; n-a vrut să intre ca să n-o trezească pe conița. Eu am intrat să văd dacă dormiți... dacă vreți ceva... și m-am gîndit că aveți un coșmar... Dar n-am îndrăznit să vă trezesc.

Ana se simțea obosită. Avea un gust neplăcut în gură și o vagă durere de cap.

— Un coșmar ! Dar nu-mi amintesc să-mi fi fost rău...

— Nu, nu un coșmar... nu cred... pentru că surîdeați... vă răsuceați...

— Și... și... ce spuneam ?

— Ah... ce să spuneți ! Nu se înțelegea bine... cuvinte nelegate... nume.

— Ce nume ?... Ana o întrebă cu obrajii arzînd de roșeață... Ce nume ? repetă întrebarea.

— Conița îl striga pe... pe conașu.

— Pe domnu ?

— Da, coniță, da. Spuneați : Victor ! Victor !

Ana înțelese că Petra mințea. Ea îl striga pe bărbatu-su aproape întotdeauna Quintanar.

În plus, zîmbetul deschis al servitoarei îi întărea bănuielile.

Tăcu și încercă să-și ascundă tulburarea.

Atunci, apropiindu-se și mai mult de pat și coborînd vocea, Petra îi spuse, serioasă :

— Au adus asta pentru coniţa...

— O scrisoare ? De la cine ? întrebă cu glas nesigur Ana, smulgînd hîrtia din mîinile Petrei.

„Dacă nebunul o fi întrecut măsura !... Era absurd.“

Petra, după ce observă expresia de spaimă ce se zugrăvise pe fața Anei, adăugă :

— Trebuie să fie de la domnul Canonic, fiindcă a adus-o Teresina, servitoarea doñei Paula.

Ana dădu din cap în timp ce citea.

Petra ieși fără să facă zgomot, ca o pisică. Surîdea gîndurilor ei.

Scrisoarea Canonicului, pe hîrtie uşor parfumată şi cu o cruce mov alături de dată, suna astfel :

Doamna şi prietena mea : În după-amiaza aceasta mă veţi găsi la capelă de la cinci la cinci şi jumătate. Nu va trebui să aşteptaţi căci veţi fi singura persoană care vă spovediţi astăzi. Ştiţi, nu era rîndul meu azi, dar am crezut preferabil să vă anunţ pentru această după-amiază, din motive pe care vi le va explica fidelul domnieivoastre prieten şi servitor,

Fermín de Pas.

Nu spunea capelan.

„Ce ciudat ! Ana uitase de Canonic din după-amiaza trecută ; de cînd apăruse don Alvaro pe cal, nu i-a mai trecut nici o clipă prin minte imaginea gravă şi elegantă a respectatului, stimatului şi admiratului ei părinte spiritual. Iar acum apărea dintr-odată, speriind-o de parcă ar fi surprins-o păcătuind. Pentru prima oară, Ana se ruşină de comportarea ei imprudentă. Ceea ce nu trezise în ea prezenţa lui don Victor, o făcea imaginea lui don Fermín... Acum se considera necredincioasă cu gîndul, dar ce lucru ciudat ! necredincioasă faţă de un om căruia nu-i datora credinţă şi nici nu putea să-i datoreze.

E adevărat, se gîndea, că ne înţelesesem că mîine, devreme, o să mă spovedesc... şi uitasem. Acum a schimbat ziua... Vrea să vin în după-amiaza asta. Imposibil ! Nu sînt pregătită... Cu ideile astea... cu răscolirile astea din suflet... Imposibil !"

Se îmbrăcă în fugă, luă o coală de hîrtie, care mirosea ca şi hîrtia Canonicului, dar mai puternic, şi-i scrise lui don Fermín o scrisoare foarte afabilă, cu mîna tremurîndă, tulburată, de parcă ar fi trădat pe cineva. Îl înşela ; îi spunea că nu se simte bine, că avusese o migrenă şi îl ruga s-o absolve ; o să-l anunţe ea...

Îi dădu Petrei scrisoarea mincinoasă şi-i spuse s-o ducă de îndată destinatarului, fără să afle conaşu.

Don Victor îşi manifestase în repetate rînduri nonconformismul — cum îi spunea el — faţă de frecvenţa sfintei spovedanii. Cum se temea să nu fie considerat fără auto-

ritate şi, era într-adevăr, complet lipsit de autoritate în casa sa, făcea multă gălăgie cînd se supăra.

Pentru a evita gălăgia, de altfel fără alte consecinţe, Ana făcea în aşa fel ca soţul ei să nu afle de desele-i escapade la catedrală.

„Bietul conaş n-avea cum să bănuiască că erau spre binele lui !"

Pe Petra o luase drept confidentă şi complice în aceste nevinovate şiretlicuri. Servitoarea însă, deşi se prefăcea a crede în motivele care-o îndemnau pe coniţă să-şi ascundă cucernicia, bănuia lucruri îngrozitoare.

Mergea spre casa Canonicului şi se gîndea.

„Tocmai de ce mă temeam ; o pereche. O pereche — unul diavol şi altul sfînt. *Precum în cer, aşa şi pre pămînt !*"

Ana fu toată ziua neliniştită, nemulţumită de ea. Nu se căina că-şi pusese onoarea în pericol, dînd aripi — chiar dacă ele erau ţesute din fină urzeală spirituală — iubirii îndrăzneţe a lui don Alvaro ; nu-i păsa că-l înşală pe bietul don Victor, pentru că lui îi rezerva trupul, proprietatea sa legitimă... dar să nu-şi amintească ea de Canonic nici măcar o dată în tot cursul serii, deşi gîndise şi simţise atîtea lucruri sublime !

„Şi pe deasupra l-am mai şi minţit, i-am spus că sînt bolnavă ca să nu-l văd... Mi-era teamă de el... şi pînă şi felul în care i-am scris, afabilă, aproape drăgăstoasă, aducea a trădare... Asta nu era demn de ea ! Pentru don Victor trebuia să-şi păstreze trupul, dar sufletul, nu trebuia oare să-l rezerve Canonicului ?"

Şaptesprezece

În seara aceleiași zile, Ziua Morților, Petra îi anunță Prezidentei, care se plimba în parc, printre eucalipții lui Frígilis, vizita Canonicului.

— Aprinde lampa din cabinet și condu-l prin grădină... spuse Ana, surprinsă și puțin speriată.

Canonicul trecu prin curte, spre parc. Ana îl aștepta pe un scaun în chioșc. „Era o după-amiază frumoasă, ca de septembrie ; n-o să dureze mult timpul frumos ; pe urmă, deasupra Vetustei o să cadă un cer de apă..."

Toate astea s-au spus la început. Ana se tulbură cînd Canonicul se încumetă s-o întrebe de migrenă.

„Uitase de minciuna ei !" Îi explică cum putu mai bine de ce se afla în parc, în ciuda migrenei.

Canonicul își întări bănuiala. Dulcea sa prietenă îl înșelase.

Clericul era palid, îi tremura puțin vocea și se frămînta tot timpul în balansoarul unde fusese invitat să se așeze.

Continuau să vorbească despre lucruri neînsemnate, și Ana aștepta cu teamă ca don Fermín să-i mărturisească motivul neobișnuitei sale vizite.

Întîmplarea făcea însă că motivul... nu se putea explica. Fusese un acces de proastă dispoziție, un pas făcut alături de drum, pe care aproape că-l regreta acum și a cărui cauză în nici un caz nu i-o putea explica acelei doamne.

Cîrnul, clericul care servea de zbir doñei Paula, avea prostul obicei de-a se duce la teatru travestit. Dobîndise aceste apucături din vremea cînd făcea pe iscoada la seminar ; pe timpul acela, rectorul îl trimitea la *galerie* ca să-i pîrască pe seminariștii pe care-i vedea acolo. Acum Cîrnul se ducea pe cont propriu. Fusese la teatru cu o seară înainte și o văzuse pe Prezidentă. A doua zi, dimineața, află doña Paula și, la masă, aduse vorba în așa fel încît să-i dea această veste și fiului ei.

— Nu cred că doamna respectivă a fost la teatru ieri.

— Eu știu de la cineva care-a văzut-o.

Canonicul se simți rănit în amorul său propriu văzîndu-se într-o situație ridicolă din vina prietenei sale. Și asta pentru că, în Vetusta, bigoții și toată *lumea evlavioasă* considerau că teatrul e o distracție oprită în tot timpul postului mare și în cîteva zile din timpul anului, printre care și *Ziua Tuturor Sfinților*. Multe dintre doamnele abonate nu-și ocupaseră lojile cu o seară înainte și nu lăsaseră pe nimeni să le ocupe pentru a-și sublinia astfel și mai energic protestul. Doamna Páez nu fusese, doña Petronila, sau Constantin cel Mare, care nu se ducea niciodată la teatru, dar își abonase patru nepoate, nu le lăsase nici pe ele.

„Și Ana, care trecea printre fiicele preferate întru spovedanie ale Canonicului, drept o ferventă preacucernică, apăruse la teatru într-o seară oprită, neținiînd seama de nimic, călcînd în picioare anumite pioase considerațiuni, fiindcă ea nu frecventa un asemenea loc... Și tocmai în seara aceea..."

Canonicul plecase de-acasă supărat.

„Lui, puţin îi păsa acum că fusese sau nu la teatru, o să vină însă vremea cînd o să-i pese ; dar oamenii o să şuşotească ; don Custodio, Arhidiaconul, toţi duşmanii lui o să-şi bată joc, o să trăncănească despre lipsa de influenţă a Canonicului asupra penitentelor sale... Îi era teamă de ridicol. Vina era a lui, că zăbovea prea mult să strîngă şurubul cucerniciei doñei Ana.“

Ajunse la sacristie şi-l găsi pe Protoiereu, pe ilustrul Ripamilán, într-o polemică asemănătoare cu un atac de scrimă, gesticulînd cu mîinile în aer, plin de mirare ; adversarul său era Arhidiaconul, señor Mourelo care, mai calm şi surîzător, susţinea că Prezidenta sau nu era cu adevărat evlavioasă, sau că n-a fost la teatru în *Ziua Tuturor Sfinţilor*.

Ripamilán striga :

— Domnul meu, îndatoririle sociale sînt mai presus de orice.

Decanul se scandaliză.

— Ah, ah ! spuse. Asta nu, domnule Protoiereu... îndatoririle religioase... îndatoririle religioase... asta e...

Şi aspiră o priză de tabac pe care-o scoase cu o mînă nesigură dintr-o cutie de sidef. Aşa obişnuia el să-şi sfîrşească frazele complicate.

— Îndatoririle sociale... sînt foarte respectabile, într-adevăr, rosti canonicul care se înrudea cu ministrul şi căruia expresia respectivă i se păru de-a dreptul regalistă, demnă, prin urmare, de aprobarea unui văr al primului notar al regatului.

— Îndatoririle sociale, replică Glocester calm, cu un glas siropos, vorbind rar şi apăsat, îndatoririle sociale, cu permisiunea dumneavoastră, sînt foarte respectabile, dar Dumnezeu cere, în nesfîrşita sa bunătate, ca acestea să fie întotdeauna în armonie cu îndatoririle religioase...

— Absurd, exclamă Ripamilán, făcînd o săritură.

— Absurd, spuse decanul, închizînd, cu o lovitură, cutia de sidef.

— Absurd, spuse şi canonicul regalist.

— Domnilor, îndatoririle nu se pot contrazice, îndatoririle sociale, prin natura lor, nu se pot opune îndatoririlor religioase... O spune respectabilul Taparelli...

— Tapa cum ? întrebă decanul. Nu-mi veni mie cu autori germani... Mourelo ăsta a fost întotdeauna un eretic...

— Domnilor, ne-am depărtat de la subiect, strigă Ripamilán ; de fapt...

— Nu e chiar aşa, insistă Glocester, care nu vroia să-şi susţină teza despre lipsa de religiozitate a Prezidentei în prezenţa lui don Fermín.

Şi, cu abilitate, împinse discuţia spre *terenul filozofic*, iar de acolo spre cel teologic, şi efectul fu cel al apei aruncate peste foc. Acele venerabile personalităţi nutreau pentru sacra ştiinţă un respect deosebit ce consta în a se feri să vorbească vreodată despre *lucrurile acestea înalte*.

Lui don Fermín îi fu de-ajuns ce auzi cînd intră în sacristie şi înţelese numaidecît că se comentase povestea cu teatrul. Proasta lui dispoziţie crescu. „Ştia toată Vetusta, influenţa sa morală îşi pierduse creditul... şi autoarea acestor fapte avea cruzimea să-i refuze o întîlnire." El îi dăduse întîlnire ca să-i spună că nu trebuia să se spovedească dimineaţa, ci după-amiaza, căci astfel atenţia publicului de evlavioase n-avea să se mai îndrepte în exclusivitate asupra lor... „Trebuie să vă spovediţi împreună cu celelalte şi, în plus, în anumite zile cînd nu se ştie că mă aflu în confesional ; eu o să vă anunţ şi atunci... vom putea vorbi mai pe îndelete." Toate astea avea de gînd să i le spună în după-amiaza aceea, şi ea îi răspundea că „are migrenă". Şi acasă la Páez i se vorbi despre scandalul de la teatru. „Au fost cîteva doamne care promiseseră că n-or să meargă ; a fost şi Ana Ozores, care nu se duce niciodată la teatru."

Canonicul plecă de la familia Páez bufnind. Surîsul batjocoritor al Olviditei, care respecta cu stricteţe perceptele, îl înfurie...

Şi, fără să se gîndească ce face, o luase drept spre Piaţa Nouă, apucase pe Rinconada şi bătuse la poarta Prezidentei... De asta era acum acolo.

Cine putea să explice un asemenea motiv de vizită ?

Văzînd că Ana îl minţise, că se simţea bine şi recursese la un şiretlic ca să nu vină la întîlnire, proasta dispoziţie a lui don Fermín se transformă în furie şi avu

nevoie de toată tăria obişnuinţei ca să se stăpînească şi să rămînă surîzător.

„Ce drepturi avea el asupra acelei femei ? Nici unul. Cum s-o domine dacă ea vroia să se răzvrătească ? Nu avea nici un mijloc. Prin teroarea religiei ? Fleacuri. Pentru ea, religia nu putea însemna niciodată teroare. Prin persuasiune, interes, dragoste ? Nu putea să se mîndrească că ar putea s-o convingă, s-o intereseze sau s-o facă să iubească în mod spiritual, aşa cum aspira."

Nu exista altă cale decît diplomaţia. „Umileşte-te şi te vei înălţa la ceruri" — asta era maxima sa care n-avea nici o legătură cu promisiunea evanghelică.

Deoarece conversaţia părea că va continua la infinit pe teme banale, Canonicul, care nu vroia să plece fără să facă ceva, puse capăt vorbelor fără rost printr-o tăcere lungă şi o privire profundă şi tristă spre bolta înstelată. Stătea în pragul chioşcului.

Se lăsase întunericul, dar acolo nu era frig sau, cel puţin, ei nu-l simţeau. Ana îi răspunse Petrei, care o anunţă că aprinsese lumina în cabinet :

— Bine, o să ne ducem acolo.

Canonicul spusese că dacă doña Ana se simte bine acum, nu era rău să mai stea la aer curat.

Tăcerea lui don Fermín şi privirea sa către stele îi dădură de înţeles că e vorba de ceva grav.

Chiar aşa şi era. Canonicul spuse :

— Încă nu v-am explicat de ce vă cerusem să veniţi la catedrală în după-amiaza aceasta. Vroiam să vă spun, şi pentru asta am venit, pe lîngă faptul că vroiam să ştiu cum vă simţiţi, vroiam să vă spun că nu cred că e bine să vă spovediţi dimineaţa.

Ana îl întrebă, din ochi, de ce.

— Din mai multe motive : don Victor, căruia, după cîte mi-aţi spus, nu-i place să vă duceţi la biserică şi cu atît mai puţin să vă sculaţi în zori pentru asta, o să fie mai puţin alarmat dacă vă veţi duce după-amiază... ba poate chiar de multe ori nici nu va şti. Asta nu înseamnă că-l înşelaţi. Dacă vă întreabă, îi veţi spune adevărul, dacă nu... tăceţi şi dumneavoastră. Cum asta e ceva nevinovat, nu e vorba de înşelătorie sau de urmă de prefăcătorie.

— E adevărat.

— Alt motiv. Eu spovedesc foarte rar dimineața și excepția pe care o fac pentru dumneavoastră îi face să murmure pe dușmanii mei care sînt mulți și de tot felul.

— Dumneavoastră aveți dușmani ?

— Oh, scumpă prietenă! numără stelele dacă poți — și arătă spre cer — numărul dușmanilor mei e fără sfîrșit, ca stelele.

Canonicul surîse ca un martir pe rug.

Doña Ana simți groaznice remușcări pentru că-l înșelase și-l uitase pe acest sfînt bărbat care era persecutat datorită virtuților sale, și nici măcar nu se plîngea. Surîsul acela și comparația cu stelele îi merseră Prezidentei la inimă. „Are dușmani !“ își spuse și fu cuprinsă de arzătoarea dorință de a-l apăra.

— Și pe urmă, continuă don Fermín, există doamne ce se consideră foarte cucernice și domni ce se cred foarte religioși, care se distrează observînd cine intră și cine iese din capelele catedralei, cine se spovedește des, cine uită s-o facă, cît durează spovedaniile... și dușmanii se folosesc și de șușotelile acestea.

Prezidenta se înroși fără să știe precis de ce.

— Așa încît, scumpă prietenă, continuă De Pas, care nu considera oportun să insiste asupra ultimului punct, așa încît, ar fi mai bine să veniți la orele obișnuite, o dată cu ceilalți. Și, uneori, cînd veți avea să-mi spuneți ceva anume, mă anunțați din timp și eu o să vă comunic o oră într-una din zilele în care nu-mi vine rîndul să spovedesc. Ceea ce nu va ști nimeni, căci n-o să fie atît de mizerabili încît să ne urmărească pas cu pas...

Prezidentei i se păru că cel mai riscant lucru e spoveditul din zilele speciale, dar nu vru să-l contrazică cu nimic pe preasfîntul don Fermín.

— Domnule, am să fac tot ceea ce-mi spuneți ; voi veni cînd mă veți anunța ; încrederea mea în dumneavoastră este absolută. Dumneavoastră sînteți singurul om din lume în fața căruia mi-am deschis inima, dumneavoastră știți cum gîndesc și ce simt... De la dumneavoastră aștept lumina în negura ce mă învăluie de atîtea ori.

La acest punct, Ana observă că vorbea cîntat, cum nu obișnuia, și se opri ; metaforele acelea sunau prost, dar

4*

nu știa să-și exprime în alt chip dorințele, decît poate în cuvinte excesiv de clare.

Canonicul, care nu se gîndea la retorică, simți o mare mîngîiere auzind-o vorbind astfel.

Se însufleți... și-i vorbi despre ceea ce-l chinuia.

— Atunci, fiica mea, uzînd sau poate abuzînd de această putere discreționară — surîs și înclinare a capului — o să-mi permit să te cert puțin.

Un nou zîmbet și o privire îndelungă, dintre cele care nu se suportă ușor.

Ana simți o teamă copilărească care o făcu și mai frumoasă, cum putu să observe și observă De Pas.

— Ieri ai fost la teatru.

Prezidenta făcu ochii mari, ca și cum ar fi spus : Ei și ?

— Știi că eu, în general, sînt împotriva aparențelor pe care multe spirite josnice le iau drept evlavie... Dumneata nu numai că ai dreptul să mergi la spectacole, dar e chiar bine să te duci ; ai nevoie de distracții ; soțul dumitale te roagă din tot sufletul ; dar ieri... ieri era interzis.

— Nu mi-am amintit... Nici nu credeam că... De fapt... nu mi s-a părut...

— E natural, Anita, e foarte natural. Dar nu-i vorba de asta. Pentru dumneata, spectacolul de ieri a fost la fel de nevinovat ca și în restul anului. Însă Vetusta cea evlavioasă, care, oricum, e a noastră și care, exagerînd sau nu anumite idei, se apropie de modul nostru de-a vedea lucrurile... această respectabilă parte a populației consideră un scandal violarea anumitor obiceiuri sfinte...

Ana ridică din umeri. „Nu înțelegea... Scandal ! Ea, care la teatru ajunsese să simtă, datorită ideilor înălțătoare ce se înlănțuiau, un entuziasm artistic religios care o edificase..."

Canonicul înțelese, dintr-o singură privire, că pacienta sa („el era un medic al spiritului") refuza să înghită medicamentul și se gîndi, amintindu-și de alegoria cu povîrnișul : „Nu vrea un urcuș atît de abrupt, să-l facem să i se pară drum drept".

— Fiica mea, răul nu constă în aceea că dumneata ai fi pierdut ceva ; virtutea dumitale nu e nici pe departe

primejduită de ceea ce ai făcut... dar... — revenind la tonul festiv — nu te gîndești la micul meu orgoliu de medic ? Un bolnav care se răzvrătește... asta n-aș fi crezut ! S-a șoptit, s-a spus că fiicele întru spovedanie ale Canonicului nu se tem de dreapta lui mînie de vreme ce asistă la *Don Juan Tenorio* în loc să se roage pentru sufletul celor morți.

— S-a spus așa ceva ?

— Și încă cum ! La San Vicente, în casa doñei Petronila, care te-a apărat, și pînă și la catedrală. Señor Mourelo se îndoia de cucernicia doñei Ana Ozores de Quintanar...

— Va să zică... am fost imprudentă... v-am pus într-o situație ridicolă ?

— Pentru Dumnezeu, fiica mea, unde-o să sfîrșim ! Imaginația asta, Anita, imaginația asta ! Cînd o să-i punem capăt ? Ridicol ! Imprudent !... Eu nu pot fi pus într-o situație ridicolă decît de faptele pentru care sînt răspunzător, nu înțeleg ridicolul în alt mod... Dumneata n-ai fost imprudentă, ai fost inocentă, nu te-ai gîndit ce-o să spună gurile rele. Asta nu înseamnă nimic ; închipuiește-ți că tot ce-am spus a fost o născocire de-a mea... Totul a fost o glumă. Ca să ajungem la un punct mai important, legat de ceea ce ne interesează ; vindecarea spiritului dumitale... în ceea ce privește aspectul moral. Cred că știi că eu consider că un medic bun (nu neapărat domnul Somoza care e un om excelent și un medic ca toți ceilalți) te-ar putea ajuta mult.

Pauză. Canonicul nu mai privește stelele, își apropie puțin balansoarul de Prezidentă și continuă :

— Anita, deși în confesional mă încumet să-ți vorbesc ca un medic al sufletului, nu numai ca un preot ce leagă și dezleagă, din motive foarte serioase pe care dumneata le cunoști, deși în felul acesta am reușit să știu destul de exact ce se întîmplă cu dumneata, totuși, cred... — îi tremura vocea, se temea să nu riște prea mult — ... cred... că discuțiile noastre ar fi mai folositoare dacă uneori am sta de vorbă despre ale noastre în afara bisericii.

Anita simți, în întuneric, că îi ard obrajii și, pentru prima oară de cînd îl cunoștea, văzu în Canonic un

bărbat, un bărbat frumos, puternic, care, după spusele anumitor persoane rău intenționate, nu se bucura de-o faimă prea bună. În tăcerea care se lăsă după vorbele Vicarului, se auzea respirația sacadată a prietenei sale.

Don Fermín continuă, liniştit :

— În biserică există ceva ce impune o anumită reținere, care te împiedică să analizezi multe aspecte interesante. Întotdeauna ne grăbim şi eu... nu pot să fac abstracţie de calitatea mea de judecător, în acel loc, fără să-mi încalc îndatoririle. Nici chiar dumneata nu vorbeşti acolo fără rezerve şi pe larg — lucru necesar ca să înţeleg ce vrei să spui. Şi pe urmă, acolo pare odios să vorbeşti despre altceva în afară de păcat sau, cel puțin, despre calea care duce spre el ; pomenirea calităților, de pildă, este aproape o profanare ; nu poate fi vorba de aşa ceva acolo ; şi totuşi, pentru noi, şi aceasta e indispensabil. Dumneata, care ai citit, ştii foarte bine că mulţi clerici, care au scris despre obiceiurile şi caracterul femeilor din vremea lor, le-au zugrăvit în culori întunecate, le-au pictat în negru... fiindcă vorbeau despre femeia din confesional, care-şi înşiră rătăcirile şi preferă să le exagereze decît să le ascundă, trecînd sub tăcere, aşa cum e şi firesc în acel loc, virtuțile, calitățile. Fără să mă depărtez de Spania, pot să-ţi dau cîteva exemple de acest fel : celebrul Arcipreste de Hita [1], Tirso de Molina [2] şi mulți alții...

Ana îl asculta cu gura întredeschisă. Domnul acesta, care vorbea cu gingăşia unui pîrîiaş, ce curge printre flori şi nisip fin, o fermeca. Nu se mai gîndea la calomniile grosolane ale duşmanilor Canonicului, nu-şi mai dădea seama că omul acela era bărbat şi i s-ar fi aşezat fără teamă pe genunchi, aşa cum auzise că fac doamnele în tramvaiele din New York.

— Ei bine, urmă don Fermín, noi avem nevoie de întregul adevăr, nu numai de adevărul urît, ci şi de cel frumos. De ce să vindecăm ceva sănătos ? De ce să amputăm braţul teafăr ? Sînt sigur, de pildă, că multe

[1] Juan Ruiz, Arcipreste de Hita, poet spaniol din secolul al XIV-lea, autorul lucrării *Libro del buen amor* (Cartea iubirii drepte).

[2] Gabriel Téllez, Tirso de Molina (1583—1648) poet, prozator şi dramaturg spaniol.

lucruri pe care am observat că nu îndrăznești să mi le spui în capelă, mi le-ai spune aici fără nici un fel de reținere... Și aceste confidențe prietenești, obișnuite, îmi lipsesc cel mai mult. În afară de asta, dumneata nu trebuie să fii doar călăuzită, sfătuită, ci trebuie să ți se dea curaj, lăudîndu-ți-se în mod sincer și cu toată generozitatea numeroasele laturi bune din ideile și faptele dumitale, pe care dumneata le consideri greșite pe de-a-ntregul. În confesional nu trebuie să abuzăm de analiza aceasta justă, dar, la rigoare, în afara tribunalului penitenței... Acum ajunge cu argumentele ; dumneata m-ai înțeles perfect de la început, dar a mai rămas ceva. Dacă vom sta de vorbă despre dumneata în afara catedralei, nu e nevoie să te spovedești foarte des și nimeni nu va putea spune că frecventezi sau nu biserica ; și pe urmă, în ziua de spovedanie putem încheia mai repede socoteala păcatelor și a greșelilor.

Canonicul era uluit de propria-i îndrăzneală. Planul acesta, pe care nu-l pregătise — ci rămăsese în stadiul de idee vagă pe care-o alungase de mii de ori socotind-o prea îndrăzneață — fusese un impuls al pasiunii ce-ar fi putut s-o sperie pe Prezidentă, făcînd-o să bănuie intențiile duhovnicului său. După asemenea îndrăzneală, Canonicul începu să tremure, așteptînd cuvintele Anei.

Naivă, entuziasmată de idee, convinsă de motivele expuse, Prezidenta vorbi sacadat, cum făcea din cînd în cînd, și întări și mai mult motivele acestea cu căldura poeticelor sale idei.

„Oh, sigur, așa era mai bine, și nici n-o împiedica să-și ducă la bun sfîrșit, la biserică, îndatoririle, pentru a da lui Dumnezeu ceea ce-i a lui Dumnezeu.“ Ana acceptă acea pioasă prietenie ce se oferea să-i asculte mărturisirile, să-i dea sfaturi, s-o consoleze.

Canonicul o asculta acum învăluit într-o tăcere contemplativă ; își sprijinea capul, ascuns de întuneric, de una din barele de fier ale chioșcului pe care se răsuceau iasomia și caprifoiul ; volubilitatea Anei însemna gloria, cuvintele acelea avîntate ce purtau în ele fărîme din inima acelei femei, ce se înflăcăra vorbind despre suferință și despre speranța consolării, picurau în sufletul Canonicului asemeni unei șuvițe de apă de flori ; uscă-

ciunea dispărea, încordarea se transforma într-o moleșeală voluptoasă. „Vorbește așa, vorbește, își spunea clericul, binecuvîntată fie gura ta !"

Nu se mai auzea decît glasul blînd al Anei și, din cînd în cînd, foșnetul frunzelor ce cădeau sau pe care vîntul, abia simțit în seara aceea, le învolbura pe pietrișul aleilor.

Nici Canonicul, nici Prezidenta nu simțeau cum trece timpul.

— Da, sigur că aveți dreptate, spunea ea, eu am nevoie de multe ori de-o vorbă prietenească și de sfaturi, cînd mă încearcă o silă care-mi alungă toate gîndurile frumoase și-mi lasă doar tristețea și deznădejdea.

— Ah, nu ; asta nu, Anita ! Deznădejde ! Ce vorbe !

— Nu vă puteți imagina cum mă simțeam ieri după-amiază.

— Foarte plictisită, așa-i ? Clopotele ?...

Canonicul zîmbi.

— Nu rîdeți. O fi din cauza nervilor, cum zice Quintanar, sau cine știe din ce cauză, dar eram cuprinsă de un urît înspăimîntător, ceea ce trebuie să fie un mare păcat... Dacă aș putea să-l alung...

— Nu trebuie să vorbești așa, o întrerupse Canonicul, punînd în glas cît mai multă gingășie. Urîtul acesta nu e un păcat dacă se poate înlătura ; și, să mulțumim Domnului, dorim și putem să vindecăm răul... despre asta-i vorba, scumpă prietenă.

Anita, pe care spovedaniile o îmbătau, cînd știa că interlocutorul său înțelegea tot sau aproape tot din ceea ce vroia ea să spună, se hotărî să-i împărtășească Canonicului și *restul,* adică ceea ce se întîmplase după plictiseala din după-amiaza aceea... Nu-i ascunse decît ceea ce ea considera o cauză pur întîmplătoare, nu-i vorbi de don Alvaro și nici de calul lui alb.

— Alteori, spunea, pustiul acela se transformă în plîns, în dorință de sacrificiu, promisiuni de devotament... Dumneavoastră știți ; ieri însă, exaltarea mea a apucat altă cale... Nu știu... nu știu cum să vă explic... Dacă vă spun așa cu vorbele mele... exact, e păcat, e o răzvrătire, e groaznic... dar așa cum simțeam eu, nu era.

Canonicul află atunci tot ce se petrecuse în inima prietenei sale în acele ceasuri de răzvrătire, pe care Ana le considera, acum, de neuitat în istoria solitarului său suflet. Deşi ea nu-i explică precis ceea ce simţise şi gîndise, el o înţelegea perfect.

I-a fost mai greu să ghicească cum de reuşise Ana să se gîndească la Dumnezeu, să încerce o duioasă şi profundă evlavie văzînd *Don Juan Tenorio*.

„Ana spunea că s-ar putea să fie nebună, dar că asta nu era ceva nou la ea, că i se întîmplase de multe ori, în timpul unor spectacole care nu erau de loc religioase, să se simtă cuprinsă, încetul cu încetul, de un val de mîngîietoare pioşenie, lacrimi izvorîte din dragoste pentru Dumnezeu, din speranţă şi o credinţă fără margini... Într-o zi, după ce-i dăduse o pesetă unui copil sărac ca să-şi cumpere un balon, aşa cum îşi luaseră şi alţi copii, fusese nevoită să-şi ascundă faţa ca să nu se vadă că plînge ; plînsul acela, atît de amar la început, graţie gîndurilor ce i se iviseră în minte, devenise dulce — şi în suflet l-a simţit pe Dumnezeu, ca un glas puternic, ca o mînă ce-i alina durerea dinlăuntru... Ce ştia ea ? Nu putea să explice." Şi îl implora pe Canonic s-o înţeleagă. „Da, aseară i s-a întîmplat ceva asemănător văzînd-o pe acea sărmană novice, pe sora Inés, căzînd în braţele lui don Juan... Canonicul îşi dădea seama că întîmplarea n-avea nici o legătură cu religia... ; ei bine, ea, fiindu-i milă de biata îndrăgostită... ajunsese, de la una la alta, să se gîndească la Dumnezeu, să-l iubească pe Dumnezeu, să-l simtă foarte aproape... la fel ca în ziua în care i-a dăruit unui copil sărac un balon colorat. Ce era asta ? Ea ştia prea bine că nu era cucernicie adevărată, că prin astfel de izbucniri nu cîştiga nimic în faţa Domnului... dar să fie oare numai din cauza nervilor ? Să fie semnele primejdioase ale unui spirit neliniştit, exaltat, sucit încă din copilărie ?"

„Erau toate acestea la un loc." Canonicul, încercînd să-şi stăpînească tulburarea pe care i-o transmisese, vru să răspundă cu tot calmul şi prudenţa. „Erau toate acestea la un loc. O comoară de simţăminte ce putea fi canalizată spre virtute ; exista însă şi o primejdie. Aseară pericolul

fusese mare — și spunea asta fără să fi aflat nimic despre prezența lui don Alvaro în loja Anitei — și trebuia să evite repetarea unor asemenea izbucniri.“

Prezidenta vorbise despre anxietăți de neînvins, de dorința de-a zbura dincolo de pereții strîmți ai casei sale, de a simți mai mult, cu mai multă forță, de a trăi pentru altceva decît pentru a vegeta ca atîtea alte femei ; îi vorbise și despre o dragoste universală, care nu era caraghioasă, oricît ar fi rîs de ea cei ce n-o înțelegeau... ; ajunsese să spună că ar fi ipocrită, dacă ar afirma că-i era de ajuns iubirea blîndă, rece, prozaică, distrată a lui Quintanar, preocupat de piesele de teatru, colecțiile, prietenia cu Frígilis și pușca de vînătoare, ca să-și potolească dorințele...

— Toate astea, adăugă Canonicul după ce le rezumă, din punct de vedere strict religios, frizează păcatul.

— Da, spuse așa cum le-am spus eu, da... Dar așa cum le simt, nu ; oh, sînt sigură că așa cum simt eu, din tot ce-am spus, nimic nu-i păcat... să simți, o fi primejdios poate, nu zic nu, dar păcat nu ! Cît privește restul — schimbare de glas — e chiar ridicol, sună a romantism idiot, banal, știu... Dar nu-i așa, nu-i așa !

— Eu înțeleg ceea ce simți, nu ceea ce spui, scumpă prietenă ; trebuie să mă crezi ; înțeleg așa cum e... Dar chiar și așa există primejdia de-a păcătui prin simpla existență a primejdiei... Lasă-mă să vorbesc eu, Anita, și vei vedea c-o să ne înțelegem. Pericolul care există, spuneam, e că ai putea păcătui... dar, adaug, ar fi un păcat evident, dacă nu vei revărsa toată energia unui suflet atît de arzător asupra unui lucru care să fie demn de el, demn de o femeie cinstită, Ana. Dacă vom lăsa să fii din nou cuprinsă de asemenea accese, fără să fii susținută de-o mare forță morală, sănătoasă... vei apuca pe drumul cel mai scurt, cel al viciului, crede-mă, Anita. E foarte creștinește, foarte bine că dumneata, dîndu-i unui copil un balon colorat, ai ajuns să te gîndești la Dumnezeu, să simți ceea ce numești prezența lui Dumnezeu. Nu e primejdios dacă în ceea ce spui se află poate o urmă de panteism, fiindcă e vorba de dumneata și, oricum, eu îmi iau sarcina să stîrpesc acest rău din rădăcină ; dar acum nu-i vorba despre asta. Nu e nici creștinește, nici bine că,

văzînd un libertin în chilia unei călugărițe... sau pe călugăriță în casa ori în brațele acestuia, dumneata începi să te gîndești la Dumnezeu, văzîndu-i pe blestemații aceia de îndrăgostiți îmbrățișîndu-se. Asta e rău, înseamnă dispreț pentru căile naturale ale cucerniciei, orgoliu și dispreț pentru sfînta morală, pretinzînd să ajungi, prin mijlocirea mocirlei și a putreziciunii, acolo unde cei drepți ajung pe căi cu totul diferite. Iartă-mă dacă vorbesc atît de sever ; nu se poate altfel într-un moment ca acesta.

Canonicul făcu o pauză ca să vadă dacă Ana suia cu greutate povîrnișul pe care i-l punea în cale.

Ana tăcea, meditînd la cuvintele duhovnicului, pocăită, serioasă, scufundată în gîndurile sale. Fără să-și dea seama de asta, îi plăcea energia de limbaj a Canonicului, se complăcea în acea înfruntare, aprecia mai mult cuvintele tari, aproape dure ale Canonicului, decît măgulirile și complimentele lui.

Canonicul continuă, lăsînd-o mai ușor :

— E necesar și urgent, foarte urgent, să-ți cultivi aceste înclinații, această predispoziție pioasă, așa am să-i spun pentru că nu-i momentul să-ți explic treptele, căile și rătăcirile spre dobîndirea iertării, materie deosebit de delicată și primejdioasă... Spuneam că trebuie să-ți cultivi aceste înclinații spre cuvioșenie și contemplație, foarte vechi la dumneata, căci s-au manifestat din copilărie, în folosul virtuții... Aceasta este explicația multora dintre slujbele creștine, motivul cultului exterior, mai vizibil și chiar fastuos în adevărata religie, nu ca în confesiunile reci ale protestanților. Dumneata ai nevoie de obiecte care să-ți sugereze ideea sfîntă de Dumnezeu, de ocupații care să-ți umple sufletul de energie pioasă, să-ți satisfacă instinctele, cum spui dumneata, de iubire universală... Totul, fiica mea, se poate obține, satisface și îndeplini în viața, aparent prozaică și chiar de prost-gust, cum ar spune doña Obdulia, a unei femei cuvioase, a unei... *bisericoase*, ca să folosesc cuvîntul acesta urît, *scandalos*. Da, scumpă prietenă, Canonicul rîdea spunînd asta, ca să-ți potolești setea de iubire infinită, dumneata trebuie să fii... *bisericoasă*. Și acum, eu sînt cel care îți cer să mă înțelegi, să nu iei cuvintele în sensul lor strict și să faci abstracție de spirit. Trebuie să fii bisericoasă, să nu te

mulțumești adică doar cu gîndul că ești religioasă, creștină, și să trăiești ca un păgîn, crezînd în vulgaritățile care spun că esențialul este fondul, că amănuntele cultului și ale disciplinei sînt pentru spiritele mici și neînsemnate ; nu, fiica mea, totul este esențial ; forma este fond, și pare natural ca Dumnezeu să-i spună unei femei care pretinde că-l iubește : „Fiica mea, ca să-ți amintești de mine nu e nevoie ca lui Zorrilla să i se fi năzărit să zugrăvească dragostea dintre o călugăriță și un libertin ; vino în templul meu, și acolo, simțurile vor găsi un imbold sufletesc spre rugăciune, meditație și pentru aceste acte de credință, speranță și caritate care sînt, într-un cuvînt, întregul meu cult..."

Anita, auzindu-l pe Canonic vorbind atît de familiar, aproape glumeț despre lucruri atît de mari și sublime, începu să rîdă și să plîngă, întocmai ca Andromaca.

Seara se scurgea repede. Turnul catedralei, care-i spiona de la distanță pe cei doi din chioșc, prin ceața ce începea să coboare în partea aceea, slobozi trei dangăte de clopot, ca un semnal. I se părea că stătuseră destul de vorbă. Ei însă nu auziră semnalul turnului ce stătea de veghe.

Petra fu cea care spuse, pentru sine, din întunericul curții :

— Opt fără un sfert ! Și nici un semn c-or să termine...

Servitoarea murea de curiozitate, făcea cîțiva pași, în vîrful picioarelor, spre chioșc, ocolind frunzele uscate, ca să nu facă zgomot ; îi era teamă însă să nu fie văzută și se întorcea în curte, de unde nu putea să audă decît un murmur, nu cuvinte distincte. Auzi cum Anselmo deschise ușa vestibulului și cum urcă don Victor. Petra alergă să-l întîmpine. Dacă o întreba de coniță, avea de gînd să mintă, să-i spună că era la etajul doi, în pod, oriunde, cu vreo treabă de-a casei ; se pregătise să-i ascundă vizita Canonicului, fără să-i fi cerut nimeni ; considera însă că e cazul s-o ia înaintea dorințelor stăpînei și a prietenului său, don Fermín. „N-o puseseră să ducă scrisori, fără să fie nevoie să știe don Victor ?" Și-atunci ce nevoie avea să afle că stau la taclale de mai bine de-o oră în chioșc, pe întuneric ?

Quintanar nu întrebă de nevastă-sa ; ceea ce nu era ceva nou ; de obicei o uita, mai ales cînd îl preocupa ceva. Ceru să-i aprindă lumina în birou, se așeză și, dînd la o parte cărți și hîrtii, puse pe birou pachetul pe care-l ținea sub braț. Era un aparat de încărcat cartușe. Pariase tocmai cu Frígilis că umple atîtea duzine de cartușe pe oră, și acum vroia să facă o încercare. Nu se mai gîndea la altceva. Îi aduse lumina. Quintanar se uită la Petra fix și complet distrat. Servitoarea se tulbură.

— Ascultă.

— Conașul dorește ?...

— Nimic... Ascultă...

— Da...

— Ceasul ăsta merge ?

— Da, conașule, l-ați întors dumneavoastră ieri.

— Deci e opt fără zece ?

— Da, conașule.

Petra tremura, dar nu-și schimbase hotărîrea de-a minți dacă o va întreba de stăpînă.

— Bine, du-te.

Și don Victor porni să umple cartușe după cartușe. Între timp, Canonicul explicase pe îndelete ce înțelegea el printr-o viață bisericoasă.

Venise timpul ca Ana să se străduiască a păși pe drumul perfecțiunii ; pregătirile puteau fi socotite ca și terminate ; dacă alte femei se duceau la biserică, la adunări și în celelalte locuri obișnuite pentru o viață cuvioasă, dintr-un spirit de rutină, datorită căruia toate acele practici pioase rămîneau nule din punct de vedere al perfecțiunii morale, pentru ea, Ana, aceleași locuri și preocupări puteau să-i fie de mare folos. Ce-a fost Sfînta Teresa ? O călugăriță, fondatoare de mănăstiri ; cîte călugărițe însă n-au rămas decît niște femei de rînd ? Și viața unei călugărițe poate deveni rutină, poate valora puțin în fața lui Dumnezeu și poate să nu-i fie de loc de folos pentru a stinge patimile unui suflet înflăcărat. Și totuși, Sfintei Teresa cîte lumi mărețe, ce univers de sori nu-i dezvăluise acea viață de claustru ? Activitatea elevată se află în noi înșine, dacă sîntem capabili de ea. Dar trebuie căutată ocazia în preocupările unei vieți cuviincioase. Anita trebuia să vină și de-acum înainte la

sărbătorile de cult ; să asculte mai multe predici, liturghii, să asiste la molitve, să frecventeze adunările de la San Vicente, dar să fie o membră activă, care să viziteze şi să îngrijească bolnavii, să urmeze catehismul ; s-ar putea ca, la început, aceste ocupaţii să i se pară apăsătoare, lipsite de sens, prozaice, la marginea drumului ce duce spre adevărata evlavie, dar încetul cu încetul va izbuti să guste bucuria unor îndeletniciri atît de umile ; va pătrunde misteriosul farmec al rugăciunii, al cultului public, care, dacă pentru sufletele slabe, pentru masa credincioşilor ce se află în biserică doar cu simţurile, poate părea chiar o uşuratică distracţie, pentru cel ce crede cu toată fiinţa este un spectacol edificator."

— O să vezi, spunea Canonicul, cum o să vină o zi cînd n-o să mai ai nevoie de Zorrilla, nici de vreun alt poet de pe pămînt, ca să plîngi de duioşie şi să te înalţi, de la una la alta, cum spui dumneata, pînă la sacra idee de Dumnezeu. Biserica, scumpă prietenă, are înţelepciunea de a căuta drumul lăuntric. Vei vedea, vei vedea cum o să recunoşti înţelepciunea Mamei Noastre în multe rituri, în multe ceremonii, în fastul cultului care acum îţi pot părea indiferente, neînsemnate. Sărbătorile noastre ! Ce lucru frumos, iubita mea fiică ! Va veni ajunul Crăciunului şi te vei folosi de bogata dumitale imaginaţie ca să-ţi închipui scenele de pură poezie ale Naşterii lui Isus... Ceea ce ţi se păreau colinde vulgare vor deveni pentru dumneata mari poeme, izvor de duioşie, şi vei plînge gîndindu-te la Pruncul Isus... Şi-o să-mi spui atunci, dacă nu sînt mai dulci şi mai proaspete acele lacrimi decît cele pe care ţi le-a smuls aseară, sărmanul don Juan Tenorio... Nu trebuie să te duci la predicile oricui, continuă De Pas, deşi uneori cuvintele unui biet preot de ţară ascund în simplitatea lor rustică comori de adevăr, admirabile învăţăminte laconice, scînteieri de filozofie adîncă şi sinceră, parabole noi, demne de Biblie ; cum însă asta se întîmplă rar, e preferabil să asculţi predicile oratorilor cunoscuţi. Ascultă-l pe Episcop, în zilele în care vrea el să strălucească... Ascultă-i... pe ceilalţi predicatori buni care există... Şi dacă asta n-ar fi vanitate de neiertat, aş adăuga, ascultă-mă pe mine, uneori, cînd Domnul vrea să-mi exprim gîndurile cu mai multă limpezime. Da, pentru că

așa cum unele lucruri nu pot fi spuse din amvon și se cer spuse în confesional sau într-o conversație intimă, tot așa, unele lucruri se cer spuse din amvon și ar suna ridicol într-o vizită... ca, de pildă, cele asupra cărora trebuie să-ți atrag atenția cu privire la aceste nebuloase și aparente întruchipări ale Domnului în gîndurile dumitale... atinse, fiica mea, de panteism, fără ca dumneata să-ți dai seama.

Canonicul vorbi îndelung ca să expună planul de viață evlavioasă pe care trebuia să-l urmeze cu trup și suflet prietena sa începînd de a doua zi, și sfîrși oprindu-se în mod special asupra problemei lecturilor.

Îi recomandă, în mod deosebit, viețile unor sfinți și operele Sfintei Teresa și a cîtorva mistici.

„Ajunge dacă citești viața Sfintei Teresa, a Mariei de Chantal și a Sfintei Juana Francisca, bineînțeles, dacă știi să citești printre rînduri, ca să te perfecționezi. Nu la început, ci mai tîrziu. La început, deznădejdea ce te cuprinde comparînd propria-ți viață cu cea a sfinților e o mare primejdie. Vai de dumneata, dacă te vei pierde cu firea văzînd că multe din faptele pe care le credeai demne de laudă, Sfînta Teresa crede că sînt păcate. Te vei rușina văzînd de cîtă vanitate dădeai dovadă crezînd că ești bună cu mult înainte de-a fi, și luînd drept glasul Domnului cel pe care sfînta îl numește al diavolului... Nu trebuie, însă, să te oprești la aceste pasaje... Nu trebuie să faci comparații... Trebuie să continui să citești... Și, după ce-ai trăit un timp cum cere sfînta disciplină, să le recitești, și de fiecare dată vei înțelege mai bine, lectura va da mai multe roade. Dacă ne propunem să ajungem o Sfînta Teresa, adio ! Vedem ce lungă e calea și nu pornim la drum. Unde vom ajunge, asta o va hotărî Dumnezeu după aceea ; acum e important să mergem, să mergem înainte. Și pentru toate astea trebuie să ne îmbrăcăm în pînză de sac, să arătăm o figură suferindă, cu ochii în pămînt, să ne chinuim soțul, să renunțăm la plimbări și să nu mai vedem pe nimeni ? Dumnezeu să ne ierte, Anita, Dumnezeu să ne ierte... Pacea căminului nu-i lucru de joacă... Și sănătatea ? Sănătatea trupului, ce facem cu ea ? Nu era vorba să facem un tratament ? Nu vorbeam acum despre suflet și despre lecuirea lui ?

Trupul vrea aer, distracții oneste și toate acestea trebuie să continue, atît cît avem nevoie și după împrejurări."

O rafală de vînt rece o făcu pe Prezidentă să se înfioare și învîrteji frunzele uscate la intrarea în chioșc. Canonicul se ridică de parcă l-ar fi înghiontit cineva și spuse cu glas speriat :

— Drace ! trebuie să fie foarte tîrziu. Ne-a trecut timpul vorbind... vorbind...

„Nu i-ar fi fost plăcut să-i găsească don Victor la asemenea oră în parc, în chioșc chiar, singuri, la lumina stelelor..." Dar se feri să-și spună gîndul. Ieși din chioșc vorbind tare, foarte tare, prefăcîndu-se că nu-i e frică să facă zgomot, temîndu-se totuși.

Ana ieși în urma lui, îngîndurată, fără să-și spună că pe lume mai există soți, zile, nopți, ore, locuri nepotrivite pentru a sta de vorbă singură cu un bărbat tînăr, frumos, puternic, chiar dacă e cleric.

Canonicul se îndreptă spre poarta din curte, ca și cum ar fi greșit drumul, deși normal ar fi fost să urce scările spre verandă și să treacă prin casa lui Quintanar.

În curte stătea Petra, ca o sentinelă, in același loc în care-l primise pe Vicar.

— A venit domnul ? întrebă Prezidenta.

— Da, coniță, răspunse încet servitoarea, e în birou.

— Vreți să-l vedeți ? spuse Ana, întorcîndu-se spre Canonic.

Don Fermín răspunse :

— Cu multă plăcere...

„Se prefac, se prefac față de mine !" se gîndi Petra furioasă.

— Cu multă plăcere... dacă n-ar fi atît de tîrziu... Trebuia să fiu la opt la palat... și nu peste mult o să bată de opt și jumătate... Nu pot să mai rămîn, salută-l dumneata din partea mea.

— Cum doriți.

— Și pe urmă, e cufundat în treburile dumnealui... nu vreau să-l deranjez... O să ies pe-aici... Noapte bună, doamnă, noapte bună !

„Se prefac", își spuse din nou Petra, în timp ce deschidea ușa ce dădea spre coridor.

Atunci Canonicul se apropie de Prezidentă și-i spuse încet și în grabă :

— Uitasem să-ți spun că... locul cel mai potrivit ca să ne vedem... e acasă la doña Petronila. O să mai vorbim.

— Bine, răspunse Prezidenta.

— M-am gîndit, e cel mai bine.

— Da, da, aveți dreptate.

Ana urcă scara principală, iar don Fermín se îndreptă spre poartă. Acolo se opri, o privi pe Petra, în timp ce-și aranja sutana, și o văzu cu ochii ficși în pămînt, cu o cheie mare în mînă, așteptînd să iasă el, ca să încuie. Părea statuia tăcerii. De Pas o mîngîie, familiar, pe umăr și-i spuse surîzînd :

— S-a făcut răcoare, fetițo.

Petra îl privi drept în ochi și surîse cît putu mai drăgălaș, fără să-și piardă atitudinea umilă.

— Ești mulțumită aici ?

— Doña Ana e un înger.

— Cred și eu. La revedere, fiica mea, la revedere ! Urcă, urcă, e curent... și ești tare îmbujorată... cred că ai temperatură...

— Ieșiți dumneavoastră mai întîi și nu vă îngrijiți de mine.

— Închide, fiica mea, poți să închizi.

— Nu, părinte, dacă închid, n-o să vedeți bine pînă ajungeți la colț...

— Mulțumesc... la revedere, la revedere.

— Noapte bună, don Fermín.

Petra rosti asta foarte încet, scoțînd capul pe poartă și apoi închise cu multă grijă ca să nu facă gălăgie.

„Don Fermín ! se gîndi Canonicul. De ce mi-o fi spus don Fermín ? Ce și-o fi închipuit ? Mai bine așa... Da, mai bine. E bine să fie de partea mea, ca și cealaltă."

Cealaltă era Teresina, servitoarea lui.

Petra urcă și intră în budoarul doñei Ana fără să fie chemată.

— Ce vrei ? o întrebă stăpîna, care se acoperea tocmai cu un șal, fiindcă-i era tare frig.

— Conașu nu m-a întrebat de conița. Nu i-am spus că... că era aici don Fermín.

— Cine ?

— Don Fermín.

— Ah ! Bine, bine... Dar de ce ? Ce importanță are ?

Petra își mușcă buzele și se întoarse cu spatele murmurînd :

— Trufașa ! Își închipuie că n-avem ochi ?... Dacă cineva n-ar avea poftă... dar eu o fac pentru celălalt.

Da, Petra o făcea pentru celălalt, pentru Canonic, căruia vroia să-i fie pe plac cu orice preț. Lacoma blondă își avea planurile ei.

Don Victor veni după o jumătate de oră la nevastă-sa, mînjit de praf de pușcă pe frunte și pe obraji.

Nu află nimic despre vizita tîrzie a Canonicului. „N-a întrebat nimic ; de ce să-i spun ?"

A doua zi, înainte de răsăritul soarelui Frígilis pătrunse în parcul familiei Ozores, prin poarta din spate, a cărei cheie o avea el, pentru uzul său personal. Prietenul intim al lui Quintanar era dictatorul mulțimii aceleia de arbori și de arbuști. În zilele cînd nu se duceau la vînătoare, señor Crespo își petrecea timpul străbătîndu-și *domeniile*, așa-i spunea el parcului lui Quintanar ; curăța pomii, altoia, planta sau transplanta, după anotimp și alte circumstanțe. Era interzis pentru toată lumea, chiar și pentru stăpînul parcului, să se atingă chiar și de-o frunză. Acolo poruncea Frígilis și nimeni altcineva. De cum intră, se îndreptă spre chioșc. Își amintea că lăsase pe masa de marmură, sau pe o bancă, în fine, acolo înăuntru, niște semințe pregătite pentru o expoziție de horticultură. Le căută și dădu, pe un balansoar, de o mănușă de mătase liliachie printre semințele împrăștiate și amestecate pe împletitura de paie și pe jos.

Trase o înjurătură matinală și apucă mănușa cu două degete, ducînd-o pînă în fața ochilor.

— Cine dracu a umblat pe-aici ? se adresă el primilor zori.

Băgă mănușa într-un buzunar, strînse semințele pe care nu le luase vîntul și se apucă să aleagă și să separe, din nou, semințele, cu multă grijă. Erau o specie unică de panseluțe de o singură culoare, invenția sa.

Cînd auzi zgomote in casă, începu să strige :

— Anselmo ! Petra ! Servanda ! Petra !...

Ieși Petra, cu părul nestrîns, în capot și cu un șal vechi de-al stăpînei aruncat pe deasupra. Părea aurora cu plete de aur ; Frígilis însă, prost-dispus, se repezi la auroră.

— Ascultă, oiță blîndă, ce diavol de episcop intră aici noaptea, să-mi distrugă mie semințele ?

— Ce spui, că nu te înțeleg ? îl întrebă Petra din curte.

— Spun că ieri am plecat din grădină aproape pe înserat, că am lăsat aici, înăuntru, niște semințe învelite în hîrtie... și acum le găsesc amestecate cu pămînt, pe jos și pe scaun, iar pe scaun mănușa asta de popă... Cine-a fost aici azi-noapte ?

— Azi-noapte ! Visezi, don Tomás.

— Trăsnite-ar Dumnezeu să te trăsnească ! Azi-noapte, zic...

— Să văd mănușa...

— Uite-o, răspunde Frígilis, aruncîndu-i mănușa de departe.

— Ha... asta-i bună ! Ha, ha, ha !... Dumnezeu să te ierte, cu popa dumitale... Nu prea te pricepi la modă, don Tomás... Ziceai că-i o mănușă de canonic ?

— Păi, a cui e ?

— A coniței mele... Nu vezi mîna... ce mică e ? Doar dacă n-or fi existînd și *canonice*.

— Se poartă mănuși liliachii ?

— Bineînțeles... cu rochii de o anumită culoare...

Frígilis dădu din umeri.

— Dar semințele mele, semințele mele, cine mi le-a distrus ?

— Motanul, mai ai vreo îndoială ? Motănașul, Negriciosul, care probabil a dus și mănușa în chioșc... E un hoț fără pereche !...

Din colivia lui Quintanar se auzi un sticlete.

— Motanul ! Negriciosul !... spuse Frígilis, dînd din cap, ce motan...

Dintr-odată figura i se lumină de un surîs serafic și, întorcîndu-se spre Petra, arătă cu mîna stîngă spre terasă :

— E băiatul meu ! Băiatul meu ! Auzi ? Sînt sigur, e băiatul meu !... Și stăpînu-tu care zicea că... auzi ?... Canarul lui o să cînte primul... auzi ? E băiatul meu, i l-am împrumutat acum cincisprezece zile, ca să vadă c-o să învingă... E băiatul meu !

Frigilis uită de mănușă și motan și rămase extaziat, ascultînd ciripitul strident, proaspăt, vesel al iubitului lui sticlete.

Petra ascunse în juponul de zăpadă scrobită mănușa liliachie a Canonicului.

Optsprezece

Norii cenușii, opaci, întinși cît un bărăgan, veneau dinspre apus, se loveau de crestele Corfinului, se destrămau și, preschimbați în apă, cădeau asupra Vetustei, în diagonale vertiginoase unii, ca niște bice furibunde, ca o pedeapsă biblică ; alții calmi, liniștiți, în subțiratice fire verticale. Treceau, apoi veneau alții și alții, care păreau cei dinainte, ce făcuseră ocolul lumii ca să se destrame încă o dată de crestele Corfinului. Ceața zăbavnică și fără vlagă, ca un panaș cenușiu, se lăsa tîrîtă peste munte de vîntul leneș ; și întreaga cîmpie, amorțită, goală, se întindea în depărtare nemișcată, asemeni cadavrului unui naufragiat din care se scurge apa valurilor ce l-au azvîrlit pe țărm. Expresia mută a văii și a muntelui era tristețea resemnată, fatală a pietrei sfrede-

lită de picătura veșnică ; natura moartă părea că așteaptă ca apa să-i dizolve trupul inert, inutil. Turnul catedralei se zărea în depărtare, prin pîclă, ca un catarg ieșind din apă. Dezolarea cîmpului avea ceva poetic, în durerea lui tăcută ; însă tristețea orașului cenușiu, unde umezeala murdară se prelingea pe acoperișuri și pereții crăpați părea meschină, respingătoare, stridentă ca melopeea unui cerșetor. Deranja ; nu inspira melancolie, ci o plictiseală plină de deznădejde. Frígilis prefera să se ude în cîmp deschis și-l căra cu el și pe Quintanar, departe de Vetusta, aproape de mare, spre cîmpiile și mlaștinile singuratice de la Palomares și Roca Tajada, unde băteau pădurile și cimpia ; în desișul de pe delușoarele împădurite alergau după lișițe și sitari, iar pe cîmpul întins, după melancolici și plingăreți buhai-de-baltă, nori de grauri, sturzi de apă, rațe de mare și întunecate stoluri de înțelepți cormorani. Pentru excursiile astea îndepărtate, don Victor avea aprobarea soției. Plecau în zori de zi, cu trenul poștal, ajungeau la Roca Tajada după o oră, iar la zece seara se întorceau la Vetusta tăcuți, încărcați de buchete de pene și uzi pînă la piele. Acolo, în mlaștinile de la Palomares, don Victor renunța la teatru. „N-ar fi rău dacă trenul ar pleca cu două ore înainte !“ Frígilis nu renunța la nimic. Devoțiunea sa pentru vînătoare, pentru viața în aer liber, la țară, în singurătatea tristă și blîndă era totală, fără rival ; Quintanar se împărțea între această pasiune și dragostea sa pentru piesele de teatru. Frígilis se plictisea și răcea la teatru. Îi era groază de curent și nu se credea în siguranță decît în mijlocul cîmpiei, unde nu erau uși.

Vocația lui Crespo era bine definită și cu rădăcini adînci : natura ; Quintanar ajunsese la bătrînețe fără să știe „care era rostul său pe pămînt“, cum spunea el, folosind limbajul din epoca romantismului, de la care moștenise cîteva năravuri. Avea un spirit de fost prezident, din ceară moale ; își lua cu ușurință orice formă și tot atît de ușor o schimba. Se credea un om energic pentru că folosea uneori, în casă, un limbaj imperativ, de fanfară municipală, de fapt era doar un aluat din care ceilalți făceau tot ceea ce vroiau. Așa se explica faptul că, desi curajos, nu avusese niciodată ocazia să-și arate curajul

luptînd împotriva unei voințe contrarii. Susținea că în casa lui nu se făcea decît ceea ce dorea el să se facă și nu reușea să vadă că întotdeauna sfîrșea prin a vrea ceea ce hotărau ceilalți. Dacă Ana Ozores ar fi avut un caracter dominator, don Victor s-ar fi văzut în trista situație de sclav ; din fericire, Prezidenta îl lăsa pe bunul său soț să-și satisfacă toate capriciile, mărginindu-se să refuze orice amestec în propriile ei gusturi și plăceri. Programul acela privind distracțiile și viața clocotitoare pe care-l trîmbițase Quintanar era pus în practică numai la capitolele și în perioadele cînd i se părea convenabil soției lui ; dacă ea prefera să rămînă în casă, să se întoarcă la visele ei, don Victor, care își propusese, ba chiar și jurase să nu cedeze, ceda încetul cu încetul ; se străduia ca retragerea să fie onorabilă, se prefăcea că cedează și considera că onoarea sa de bărbat energic și de stăpîn al casei era salvată, permițîndu-și curajul de a mormăi nițel, printre dinți, cînd nu-l mai auzea nimeni. Servitorii își impuneau punctul de vedere, fără ca el să bănuiască. Pînă și în privința mîncărurilor fusese învins. Ca oricărui bun aragonez, îi plăceau mîncărurile grele, vinul ca uleiul și clasica abundență ; încetul cu încetul cedase, fără să-și dea seama, și acum mînca mult mai puțin și îngurgita mîncărurile, mai degrabă stranii decît suculente, care-i plăceau soției lui. Și asta nu pentru că i-ar fi impus Anita, ci pentru că bucătăresele preferau să-i facă pe voie stăpînei, văzînd că are o voință de neclintit, iar pe conașu îl considerau ca pe un predicator care le plictisea cu predici pe care nu le înțelegeau. Lipsa de personalitate a lui Quintanar i se observa pînă și în felul de-a fi. Vorbea ca ziarul sau cartea pe care tocmai o citise, iar anumite întorsături de frază, inflexiuni ale vocii sau alte calități ale retoricei sale, ce i se păreau semne ale unei *maniere* originale, nu erau decît vestigii ale pasiunilor și preocupărilor de altădată. Uneori vorbea de parcă ar fi pronunțat o sentință la Tribunalul Suprem, folosea termeni juridici în conversațiile familiale — singurul lucru care rămăsese în el din fostul magistrat. Deosebirile dintre meseria și pasiunile sale contribuiseră mult la lipsa de originalitate și de hotărîre a lui Quintanar. Dacă se născuse pentru ceva, atunci se născuse, fără îndoială, pentru a fi actor

ambulant sau pentru a juca într-un teatru de amatori. Dacă societatea ar fi fost astfel alcătuită încît să-ți poți cîștiga pîinea din meseria de artist amator, Quintanar asta ar fi făcut pînă la moarte și ar fi ajuns *să lucreze* — expresia lui — la fel de bine ca oricare din acești *prim-amorezi* care cutreieră capitalele de provincie ca niște negustori ambulanți.

Don Victor înțelese însă că un actor nu poate trăi în Spania din onorabila sa muncă dacă nu acceptă rușinea de a oferi publicului arta în trupe de actori profesioniști ; și mai înțelese că trebuia, cu timpul, *să-și închegbe o familie*, și-și alese cariera juridică fără prea mult entuziasm. Soarta și relațiile familiei făcură să aibă o ascensiune rapidă, și Quintanar se văzu magistrat și apoi prezident la Tribunalul din Granada la o vîrstă la care se mai simțea capabil să joace *Judecătorul din Zalamea*[1] cu toată energia cerută de rol. Avea însă un spin în inimă ; recunoștea că funcția de magistrat era foarte delicată, de mare răspundere, iar el... „era în primul rînd un artist". Ura procesele, iubea scena, dar nu putea păși pe ea *în chip demn*. Acesta era chinul sufletului său. Dacă i-ar fi fost îngăduit să joace teatru, poate că n-ar mai fi făcut altceva în viață, dar cum îi era interzis, în numele bunei-cuviințe și a unui șir de serioase considerațiuni, încerca să găsească alte căi pentru a-și potoli dorința de a fi ceva mai mult decît o rotiță în complicata mașină a puterii juridice ; și era vînător, botanist, inventator, sculptor în abanos, filozof, tot ceea ce doreau să facă din el prietenul său Frígilis și suflul hazardului și-al capriciului.

Frígilis îl formase pe dragul lui Victor, după atîția ani de prietenie intimă, pe cît posibil după chipul și asemănarea sa. Quintanar ieșea din neștiuta sclavie a domiciliului ca să cadă sub puterea dictatorială dar iluminată a lui Tomás Crespo, bucățică din sufletul său pe care nu știa dacă n-o iubește la fel ca pe Anita inimii lui. Simpatia se născuse dintr-o pasiune comună : vînătoarea. La început însă, vînătoarea n-a fost pentru aragonez decît o ocupație de om primitiv ; vîna fără să știe

[1] Cunoscută piesă de Calderón de la Barca.

ce erau, de fapt, potîrnichile sau iepurii ; Frígilis, în timp ce vîna, studia fauna şi flora ţării şi medita ca un filozof al naturii. Crespo vorbea puţin, iar la vînătoare şi mai puţin ; prefera să-şi spună părerea laconic, fără să încerce a-l convinge pe cel care-l asculta. Şi astfel, filozofia naturalistă a lui Frígilis pătrunse în sufletul lui Quintanar ca un şuvoi : şi, pe nesimţite, îi rămaseră în minte ideile acelui *om de treabă*, despre care vetustenii spuneau că e un *ţicnit*, un prostălău.

Frígilis dispreţuia opinia concetăţenilor săi şi-i plîngea pentru sărăcia lor de spirit. „Omenirea era rea", dar nu din vina ei. *Rugina* ataca strugurii, tăciunele strica porumbul, cartofii îşi aveau boala lor, ca şi vacile sau porcii ; vetustenii îşi aveau rugina lor — invidia şi tăciunele lor — prostia ; ce vină aveau ei ? Frígilis ierta toate jignirile, toate păcatele, se ferea să nu se molipsească şi încerca să-i ferească şi pe cei cîţiva oameni la care ţinea. Intra în puţine case şi în multe grădini ; cunoştinţele sale temeinice şi îndelungata practică în arboricultură şi horticultură făcuseră din el arbitrul tuturor *parcurilor* şi grădinilor din localitate ; cunoştea frunză cu frunză parcul marchizului de Corujedo, plantase pomi în livada lui Vegallana, din cînd în cînd vizita grădina englezească a doñei Petronila ; nu-l cunoştea însă nici din vedere pe Constantin cel Mare, episcopul-mamă, nu intrase niciodată în cabinetul doñei Rufina şi n-avea alte relaţii cu marchizul de Corujedo decît cele de la Cazino. Cu grădinarii se înţelegea. De îndată ce începeau ploile de iarnă, după ironica vară a Sfîntului Martin, Vetusta îl sufoca pe Frígilis, şi nu rămînea acolo decît în zilele cînd îl obligau pomii şi florile lui.

Quintanar îl urma, mort de somn, înfofolit în costumul lui de vînătoare, de care Frígilis, care purta aceleaşi haine în oraş ca şi în pădure şi aceiaşi pantofi albi, cu talpă tare, ţintuiţi, rîdea în hohote. Se aşezau într-un vagon de clasa a treia, printre ţărani veseli, proaspeţi, îmbujoraţi ; Quintanar moţăia lovindu-se cu capul de scîndurile tari ; Frígilis împărţea sau lua de la alţii ţigări groase, din hîrtie proastă şi, mai vorbăreţ decît la Vetusta, trăncănea jovial, expansiv, cu fiii cîmpului, despre recoltele de pe vremuri şi despre cîte-n lună şi-n

stele ; dacă flecăreala degenera și se ajungea la certuri, făcea o strîmbătură și nu mai asculta, pentru a se cufunda în contemplarea cîmpiei, acum triste, pe care o iubea dintotdeauna și o cunoștea palmă cu palmă.

Ana își invidia soțul pentru fericirea de-a pleca din Vetusta, de-a merge să se ude prin păduri și mlaștini, în singurătate, departe de acoperișurile acelea de un roșu negricios, pe care apa, ce cădea din cer, le transforma în murdărie.

„Ah, da ! Era dispusă să încerce să-și salveze sufletul, să caute calea sigură a virtuții ; dar cum i s-ar mai fi deschis sufletul în fața măreției religiei într-un decor mai demn de o poezie atît de sublimă ! Cît de greu îi era să admire creația pentru a se înălța la ideea de Creator în acea Encimada taciturnă, muiată de umezeală pînă-n oasele ei de piatră și lemn ros de cari ; cu străzi înguste, acoperite de ierburi — iarba veselă de pe cîmp, aici simbol al părăsirii — linse fără încetare de gurile burlanelor ce coboară de pe acoperișuri, de monotonul zgomot cadențat al ploii ce cade peste pavajul neregulat !"

Prezidenta nu-și explica cum putea Visitación să vină și să plece din casă în casă, veselă ca întotdeauna, zîmbitoare, fără să se teamă de apă și nici de noroiul pîrîului... fără să se gîndească măcar că plouă, fără să-și dea seama că cerul e un giulgiu și nu o mantie albastră cum ar trebui să fie. Pentru Visita timpul era întotdeauna la fel, nu se gîndea la el și-i servea doar ca subiect de conversație în vizitele de etichetă.

Soția funcționarului de bancă sărea din piatră în piatră, ca o codobatură, ocolea băltoacele și, în treacăt, lăsa să i se vadă piciorul frumos încălțat, juponul nu foarte curat și uneori puțin din pulpa-i demnă de un ciorap mai bun. Nici pe Obdulia n-o ținea în casă ploaia ; și nici n-o supăra ; la fel de veselă și zgomotoasă, alerga din poartă în poartă, înfruntînd cele mai grozave ploi, rîzînd în hohote cînd vreun strop indiscret îi ajungea pe gîtul ce tresălta, cald ; merita să vezi arta cu care jupoanele ei, cu instincte de hermină, treceau prin toată primejdia aceea de tină, imaculate, fulgi de zăpadă ajurați, desene și învolburare foșnitoare de spumă de Olanda ; tentație pentru Bermúdez, arheologul spiritualist.

Ana observa cu tristețe și aproape cu invidie că vetustenii se resemnau, în general, fără prea mare greutate, cu viața aceea submarină, care dura o bună bucată din toamnă, cea mai mare parte a iernii și aproape întreaga primăvară. Fiecare își căuta un colțișor și păreau la fel de mulțumiți ca Frígilis, care alerga spre cîmpiile de lîngă mare ca să se bălăcească în voie.

Marchiza de Vegallana se trezea mai tîrziu dacă ploua mai tare ; în patul ei blindat împotriva celor mai înverșunate atacuri ale frigului, încerca plăceri pe care nu le putea explica, citind, învelită bine, romane despre călătorii la pol, vînători de urși sau altele, a căror acțiune se petrecea în Rusia sau, cel puțin, în nordul Germaniei. Contrastul dintre căldurica și imobilitatea de care se bucura ea și frigurile groaznice pe care le înfruntau eroii din cărțile ei în timpul lungilor călătorii ce le făceau pe glob, era cea mai mare plăcere pe care o încerca doña Rufina spre sfîrșitul anului. Să auzi apa ce biciuiește geamurile afară și să plîngi un biet copil rătăcit printre ghețuri... Ce mulțumire, *în felul său*, pentru un suflet duios ca cel al doamnei marchize.

— Eu nu sînt sentimentală, îi spunea ea lui don Saturnino Bermúdez, care o asculta cu capul într-o parte și cu un surîs parcă bătut în cuie de la o ureche la alta ; eu nu sînt sentimentală, adică nu-mi place sensibilitatea exagerată ; cînd citesc însă anumite lucruri, mă simt plină de fericire... mă înduioșez... plîng... dar nu fac caz de asta.

— E darul lacrimilor despre care vorbește Sfînta Teresa, doamnă, răspundea arheologul ; și suspina de parcă ar fi ținut în mînă cheia casetei cu secrete sentimentale.

Marchizul făcea așa cum fac motanii în ianuarie. Dispărea pentru un timp din Vetusta. Spunea că pleacă să pregătească alegerile. Prietenii săi *intimi* îl auziseră însă mărturisind în secret, după ce mînca bine, la ceasul spovedaniilor, că cel mai bun afrodisiac pentru el era frigul. „Nici scoicile n-au asupra mea efectul apei și al zăpezii." Și, cum toate aventurile sale se consumau în mediul rural, bunul Vegallana pleca să înfrunte elementele naturii, străbătînd satele în careta lui, prin noroi, gheață și zăpadă.

Şi astfel pregătea alegerile, pregătind voturi pentru un viitor îndepărtat, după o frază mucalită a lui don Cayetano Ripamilán, întotdeauna dispus să ierte acest soi de rătăciri.

Sindrofiile marchizei începeau de cum se pornea vremea ploilor. Cei ce aveau privilegiul invidiat şi de invidiat de a pătrunde în acea seră parfumată, binecuvîntau ploile ce le ofereau prilejul să se afle în fiecare seară în budoarul doñei Rufina. Ce altceva puteau să facă? Unde să se ducă? În cămin ardeau pădurile seculare de pe domeniile marchizului; stejarii aceia feudali se carbonizau cu trosnituri maiestuoase! La căldura lor nu se spuneau *poveşti de demult*, cum presupunea Trifón Cármenes, care trebuia, în mod obligatoriu, să pătrundă în orice *casă aristocrată*, ci era bîrfită toată lumea, se inventau noi calomnii şi se iubea cu toată franchețea prozaică şi senzuală care, după Bermúdez, „era caracteristica momentului istoric prezent, dezbrăcat de toate giuvaerurile idealiste şi poetice". Budoarul nu era mare, avea multă mobilă, şi invitații, dacă altfel nu se putea, se atingeau, se frecau, se înghesuiau. Cine se mai gîndea la răpăielile ploii de afară?

La întrunirile de mîna doua, care abundau în Vetusta, umezeala ațîța veselia; fiecare se ducea la vizuina obişnuită şi merita să auzi, de pildă, hărmălaia cu care intrau pe uşa casei doñei Visita „cei ce îi făceau un favor o dată pe săptămînă, onorîndu-i saloanele" — de fapt salon şi budoar; făcea să auzi hohotele şi glumele invitaților adăpostiți sub umbrelele care primeau cu larmă duşurile groaznicelor *guri de burlane* de tinichea. Toți disprețuiau apa, gîndindu-se la plăcerile esoterice ale loteriei şi şaradelor.

Cît priveşte „elementul credincios din Vetusta" — frază din *El Lábaro* — se punea pe rugăciuni, de îndată ce se punea timpul pe ploi. Elementul credincios era tot oraşul de îndată ce venea vremea rea, şi pînă şi membrii „Sfintei Vineri", nişte prăpădiți care se adunau în Săptămîna Patimilor să mănînce carne la cîrciumă, pînă şi ei veneau la biserică, măcar c-o făceau ca să critice predicatorii sau ca să se uite după fete. Fervoarea asta religioasă începea în Vetusta o dată cu Rugăciunea Sufletelor, mai puțin populară, şi slujba Sufletul lui Isus, foarte frecventată,

și nu se mai sfîrșea pînă nu avea loc cea mai vestită dintre toate, cea a Patimilor, și ultima, a Mamei Prea-frumoasei Iubiri, mai puțin apreciată, în înfloritul mai. În afară de rugăciuni însă, sufletele cucernice mai aveau și alte multe prilejuri de a-l lăuda pe Dumnezeu și pe sfinții săi, la solemnități atît de cunoscute ca sărbătorile Paștelui și ale Postului mare, mai ales la predicile Tribunalului, plătite de autoritățile provinciale în fiecare vineri din această perioadă de timp sfîntă și de meditație, după Cármenes.

Vremea rea împiedecă destul de mult împlinirea programului de higienă morală, impus cu multă blîndețe de don Fermín iubitei sale prietene. Ana ura noroiul și umezeala ; străzile umede și murdare îi crispau nervii, și ieșea cu greu din sumbra casă a familiei Ozores. Se spovedise de două ori înainte de sfîrșitul lui noiembrie, dar nu se hotărîse să se ducă acasă la doña Petronila, și nici Canonicul nu îndrăzni să-i amintească de acea întîlnire. Constantin cel Mare știa de la iubitul și admiratul señor De Pas, care o vizita mai des acum, că doña Ana dorea s-o ajute în sfintele sale preocupări și la administrarea atîtor alte opere de binefacere pe care le dirija și finanța cu înțelepciune.

— Cînd o să vină pe-aici îngerul acela atît de frumos ? întreba episcopul-mamă în stil de rugăciune, încărcat de superlative abstracte.

Evlavioasele, care făceau pe chestorii de palat la Constantin cel Mare, cele din *conclav*, cum le numea Ripamilán, o așteptau cu o anxietate mistică și o curiozitate bolnăvicioasă pe noua tovarășă care, cu tinerețea și frumusețea ei, avea să aducă atîta prestigiu pioasei și complicatei acțiuni de salvare a lumii în Isus și prin Isus ; căci numai asta își propuneau acele înverșunate cucernice, bătăioase ca niște cuirasieri.

Ana însă, fără să știe de ce, încerca un vag dezgust la gîndul de-a se duce acasă la doña Petronila ; i se părea mai potrivit să-l vadă pe Canonic la biserică ; acolo găsea ea fervoarea religioasă necesară ca să mărturisească gîndurile și primejdioasele ei dorințe. Canonicul începu să devină nerăbdător ; Prezidenta nu suia povîrnișul, con-

tinua cu primejdioasele ei dorințe panteistice, cum le califica el, se încăpățîna să creadă că acea duioșie pe care o simțea la diferite spectacole profane era cuvioșenie, și declara deschis că lecturile religioase îi sugerau reflecții eretice sau, în orice caz, reflecții care n-o ajutau prea mult să ajungă la credința adîncă cerută de Canonic ca pregătire absolut indispensabilă pentru a face niște pași siguri. Alteori cărțile evlavioase o făceau să cadă într-o somnolență melancolică sau într-un soi de marasm intelectual care aducea cu prostia. Cît privește rugăciunile, Ana era de părere că rugăciunile spuse pe dinafară nu-s decît un lucru inutil, plictisitor și care-i irită nervii ; le repeta de o sută de ori ca să fie atentă la ele și ajungea mai degrabă să i se facă greață decît să încerce o cît de mică fervoare...

— Nu, nu așa ; nimic nu-i mai rău decît să te rogi așa, răspundea Canonicul ; o să ajungem și la rugăciune ; pentru moment, în stadiul actual, ajunge vechea dumitale evlavie.

Și, cu toate că se temea de fantezia primejdioasă a Anei, ca să nu piardă din terenul cîștigat, fu nevoit s-o lase pradă acceselor ei spontane de duioșie cucernică, ce izbucneau nu se știe cum, în cel mai bun caz provocate de-o întîmplare ce nu părea să aibă nici o legătură cu religia. Teama de izbucnirile naturale ale acelui spirit înflăcărat îl făcuse să-și schimbe blîndul plan din primele zile, cu cel expus în chioșcul din parc, mai apropiat de disciplina obișnuită la care își supunea penitenții ; don Fermín vedea însă că trebuie să revină la blîndețe, și să lase mai multă libertate instinctului prietenei sale în anevoioasa misiune de a cîștiga de partea binelui acele comori de simțăminte și de măreție ideală. Sistemul acesta, mai blînd, îi întîrzia victoria, dar îi permitea să apară în ochii Anei mai simpatic, vorbindu-i în limbajul acelei nebulozități romantice pe care ea o credea sinceră religiozitate și care nu era decît idolatrie disimulată, după don Fermín. Nu, el nu se lăsa sedus de panteism, chiar dacă acesta avea aspectul ispititor sub care i se înfățișa prietenei sale.

Era însă sigur că frumusețile cultului vor avea un efect profund și salutar asupra unei femei de felul Anei,

în ziua în care ea îl va urmări cu atenție și cu dispoziția sufletească necesară pentru senzațiile mistice, datorată acelei excitări nervoase despre ale cărei accese priceputul duhovnic știa atîtea.

Cînd îi vorbea din nou despre plictiseală, urît și stupiditatea apei ce cade fără încetare, el repeta :

— La biserică, fiica mea, la biserică ; nu rugăciuni ; să stai acolo, să visezi, să meditezi acolo ascultînd orga și excelentul nostru cor, să simți mirosul de tămîie de la altarul mare, căldura lumînărilor, să privești tot ce se mișcă și strălucește, contemplînd bolțile înalte, coloanele zvelte, picturile înduioșătoare și de-o misterioasă poezie ale vitraliilor colorate...

Lui don Fermín nu prea-i era pe plac genul acesta de retorică, à la Chateaubriand ; întotdeauna considerase o ofensă adusă sfințeniei dogmei, să recomanzi religia pentru frumusețea ei exterioară, dar știa să facă haz de necaz și să se acomodeze împrejurărilor. În afară de asta, fără să se gîndească anume la așa ceva, speranța că ar putea-o întîlni pe prietena sa la catedrală, la întrunirile de la San Vicente, la Catehism, că ea l-ar vedea în plin triumf, etalîndu-și talentul, știința și eleganța-i înnăscută și simplă, îi făcea plăcere.

Cu fiecare zi însă, Anita încerca o scîrbă tot mai mare mergînd pe stradă ; umezeala o îngrozea, stătea ceasuri întregi, zi și noapte, zgribulită, înfofolită în șal, lîngă căminul monumental din sufrageria mohorîtă. Don Victor nu era mai de loc pe-acasă. Dacă nu pleca la vînătoare, intra și ieșea, fără să se oprească ; la el în birou de-abia dacă mai intra. Îi era teamă. O serie de mașini din cele pe care le inventa sau le perfecționa se răzvrătiseră, dînd la iveală neașteptate impedimente de mecanică rațională. Diabolice mecanisme din oțel și lemn stăteau acolo pe birou așteptînd acoperite de praf, în stare de provizorat, ca don Victor să se apuce de studiul *serios* al matematicii, al întregii matematici, cu care rămăsese în urmă din cauza companiei dramatice a lui Perales. Quintanar se simțea cam rușinat în fața acelor jucării ironice care-și băteau joc de el, ocolea biroul de cîte ori putea, și nici scrisorile nu și le mai scria acolo. În afară de asta, ierbarele, colecțiile mineralogice și entomologice zăceau într-o dezordine

haotică, și lenea de-a se apuca de dificila treabă de-a clasifica din nou atîtea buruieni și musculițe îl îndepărta, de asemenea, de casă. Se ducea la Cazino să discute și să joace șah; făcea multe vizite și căuta un mod de-a nu se plictisi închis în casă. „Mai bine“, se gîndea Ana, fără să vrea. Don Victor al ei, pe care în principiu îl stima, respecta și chiar îl iubea atît cît considera ea că trebuie, i se părea, pe zi ce trecea, tot mai superficial; și, ori de cîte ori i se arăta în față, i se năruiau toate planurile de viață cucernică pe care Ana și le făurea încetul cu încetul în minte, hotărîtă să devină, de cum se va îmbunătăți timpul, o *bisericoasă*, în sensul cerut de Canonic. Cît timp se gîndea la soțul ei abstract, totul mergea bine; știa că datoria ei era să-l iubească, să-l îngrijească, să-l asculte; se ivea însă domnul Quintanar cu nodul de la cravata de mătase neagră răsucit, în dreptul urechii, zglobiu, neliniștit, plin de gînduri fără importanță, preocupat de cine știe ce fleac, apărînd, cu sinceră căldură, cel mai meschin și neînsemnat lucru, și atunci Ana simțea o ură surdă, irațională, mai intensă fiindcă trebuia s-o ascundă, fără leac, de nestăpînit în clipa aceea și acuza întregul univers pentru absurditatea de-a fi legată pentru totdeauna de un asemenea bărbat. Don Victor ieșea lăsînd ușile deschise, dînd ordine năstrușnice pentru cît timp va lipsi; iar cînd Ana, singură, lipită de căminul taciturn împodobit cu figuri de ghips afumat, vroia să-și reia propedeutica[1] evlavioasă, pregătirile pentru viața virtuoasă, găsea toată acea sentimentală întreprindere de religiozitate înecată în oțet și considera că resemnarea de care dădea dovadă nu e decît ipocrizie. „Oh, nu, nu! Eu nu pot fi bună. Nu știu să fiu bună; nu pot să iert slăbiciunile aproapelui, sau, dacă le iert, nu le pot tolera. Bărbatul și orașul ăsta nu-mi oferă decît o viață mizerabil de prozaică, orice-ar spune don Fermín; ca să zbori îți trebuie aripi, cer...“ Gîndurile astea o duceau atît de departe, încît imaginea lui don Alvaro îi reapărea, simbol al protestului, al acelui plăcut, strălucitor și atît de dulce protest al simțurilor poetizate pe care îl împlîntase în inima ei, cu săgețile ochilor, elegantul *dandy* în memo-

---

[1] Curs pregătitor.

rabila seară din Ziua Tuturor Sfinților. Atunci Ana se ridica în picioare, străbătea sufrageria cu pași mari, cu capul ascuns în șalul înfășurat în jurul trupului, ocolea masa ovală și, în cele din urmă, se apropia de fereastra dinspre balcon și-și apăsa fruntea de geam. Pleca de-acolo, trecînd prin salonul trist, coridoare și galerii, ajungea în budoarul ei și iarăși se lipea de geam, și privea cu ochi distrați, larg deschiși și ficși crengile golașe ale castanilor sălbatici și eucalipții trufași, acoperiți de frunze lungi, metalice, de un verde mat, tremurînde și foșnitoare. Dacă nu ploua prea tare, era acolo și Frígilis, Quintanar lipsea mai mult de-acasă decît Frígilis din grădină. În cele din urmă îl zărea și Ana. „El fusese singurul ei prieten în trista ei tinerețe, în vremea groaznicei sclavii ; iar acum, aproape că-l ura ; el o căsătorise ; și, fără nici o remușcare, fără să se gîndească la greșeala comisă, se ocupa acum de copacii ei, pe care-i curăța fără milă, îi altoia după plac, fără să-i întrebe, fără să știe dacă și ei doreau asemenea tăieturi și altoaie... și cînd te gîndești că omul acela fusese inteligent, amabil ! Și acum... nu mai era decît o mașină agricolă, o foarfecă, o secerătoare mecanică. Pe cine nu abrutiza viața din Vetusta !"

Dacă o vedea pe iubita lui Ana la geam, Frígilis o saluta cu un surîs și se apleca din nou asupra pămîntului ; strivea un melc, reteza un vlăstar ce nu-și avea locul, acolo, îndrepta vreun arac și mergea mai departe, tîrîndu-și încălțările albe pe nisipul umed al aleilor... Și Ana vedea dispărînd printre crengi pălăria aceea rotundă, moale, întotdeauna cenușie, fularul de bumbac, în pătrățele, veșnic fluturînd în jurul gîtului, scurta cenușie și pantalonii aceia nici strîmți, nici largi, nici noi, nici vechi, cu dungulițe șterse de lînă roșie și verde pe un fond negru.

Marchizelul și soția funcționarului de bancă o vizitau des pe Prezidentă. Paco era uluit de eroica rezistență a Anei Ozores ; nu înțelegea de ce idolul său, don Alvaro, zăbovește atîta ca să cucerească o voință, să înfrîngă o virtute, dacă voința era deja cucerită.

— E îndrăgostită de tine, sînt sigur de asta, îi spunea Paco lui Mesía la Cazino, noaptea tîrziu cînd nu mai rămîneau acolo decît noctambulii inveterați.

Stăteau amîndoi așezați lîngă o lampă acoperită cu un șervet alb și fin ; mîncau, fiecare alături cu mai multe sticle de Bordeaux pe jumătate golite, și ajunseseră la necesarul moment al înflăcărării și al confidențelor. Mesía, melancolic, sorbind încet nostalgia infinitului, pe care o încearcă și *necredincioșii* în felul lor, își apleca, dus pe gînduri, capul frumos și fin, de un blond palid, părînd ceva mai bătrîn ca de obicei. Tăcea, mînca și bea. Paco, cu gura plină dar nu ca un om prost-crescut, ci aproape elegant, vorbea cu ochii strălucitori, obrajii roșii și pălăria dată pe ceafă.

— E îndrăgostită, sînt sigur de asta. Tu însă... tu nu mai ești cel de altădată... parcă ți-e teamă de ea. Niciodată nu vrei să vii cu mine la ea... mai ales că don Victor nu-i acasă, umblă mereu pe coclauri cu spiritistul ăla de Frígilis.

Paco credea că Frígilis făcea spiritism, părere foarte generalizată în Vetusta.

— Acasă la ea nu pot face nimic. E o femeie curioasă... nervoasă... trebuie s-o studiez. Lasă-mă pe mine.

Nu vroia să mărturisească că se considera învins ; credea în mod cert că Ana aparținea Canonicului. Nu-i plăcea discuția, se simțea puțin umilit de protecția lui Paco, pe care i-o ceruse chiar el, cu cîteva luni înainte. Marchizelul îl rănea, fără să știe, ori de cîte ori îi vorbea despre Ana și îi propunea planuri de atac și mijloacele de-a intra în cetate prin surpriză. „Cînd mai avusese nevoie el, Mesía, de asemenea ajutoare ? Cînd mai îngăduise el cuiva să știe cum și cînd va cuceri o femeie ?"... Și doamna asta care-l umilea astfel ! Cum o mai fi rîzînd Visita de el, deși n-o arăta ! Și chiar și Paco, oare ce-o gîndi ? Ah, doamnă Prezidentă, doamnă Prezidentă, dacă în cele din urmă am să înving... O să mi-o plătești !" Dar nu mai spera să învingă ; se lupta în disperare. În zadar, încăleca, de cîte ori avea timp, frumosul său armăsar de rasă pur spaniolă și se tot plimba prin Piața Nouă, și uneori o vedea dincolo de geamuri, spre Rinconada, pe doamna Quintanar, care îl saluta amabilă și calmă ; calul nu era însă un talisman, cum crezuse, fiindcă scena din după-amiaza aceea nu se mai repetă niciodată.

„Da, s-a întîmplat lucrul de care m-am temut ; n-a fost decît un sfert de oră de care n-am putut profita." Credea nestrămutat că singura lui șansă ar fi să aibă prilejul, atît de greu de găsit, aproape imposibil, de a ataca brusc, barbar, într-un alt sfert de oră. Dar asta nu-i potolea dorințele, nu-i satisfăcea amorul propriu, ar fi fost o plăcere efemeră și o răzbunare... Și pe urmă, era aproape imposibil ! Rareori se încumetase s-o viziteze pe Prezidentă, care nu-l primea dacă don Victor nu era acasă. Quintanar, în schimb, îi deschidea brațele și-l strîngea la piept plin de afecțiune, cu fiecare zi tot mai îndrăgostit, cum spunea el, de acel frumos fante ; ce arogant primamorez ar fi minunatul don Alvaro într-o comedie de moravuri ! Dar dacă n-avea chemare pentru scenă, de ce nu se făcea deputat în Cortes [1] ? Mesía se născuse pentru a fi ceva mai mult decît un om de vază în orașul lui ; era puțin să fii șeful unui partid niciodată la putere, într-o capitală de provincie. De ce nu se ducea la Madrid cu un document în buzunar ?

Cînd îi punea astfel de întrebări lingușitoare, don Alvaro își apleca fruntea și o privea cu o figură tristă pe Prezidentă, spunîndu-i parcă :

— Pentru dumneavoastră, pentru că vă iubesc, sînt acum în colțul ăsta mizerabil de țară !

— Dumneata ai stofă de ministru...

— Oh... don Victor... să nu-ți închipui că asta mă măgulește. Ministru ? Pentru ce ? Eu n-am ambiții politice... Dacă militez într-un partid, o fac ca să-mi slujesc țara, dar politica mi-e antipatică... Atîta înșelătorie... atîta minciună...

— Într-adevăr, în Statele Unite politicieni sînt doar golanii... în Spania însă... e altceva. Un om ca dumneata... Mi te-ai ridica, don Alvaro, ca spuma deasupra apei.

Don Alvaro însă suspina și-și îndrepta privirea spre Prezidentă... De fapt, el se considera, înainte de toate, un politician. Povestea cu plecatul la Madrid o lăsa pentru mai tîrziu. Acum era deputat de Vetusta și rămînea acolo. De îndată ce-o să se mai îmblînzească nevasta ministrului o să zboare, o să zboare... sigur că n-o să se prăbușească.

[1] Parlamentul spaniol.

Acestea îi erau planurile. Dar și împotrivirea Anei, pe care crezuse c-o s-o învingă, dacă nu în cîteva săptămîni, în cîteva luni, era un nou motiv care întîrzia schimbarea domiciliului. Cum să plece la Madrid fără s-o cucerească pe femeia aceea ? Și femeia aceea părea invincibilă.

Din seara Zilei Tuturor Sfinților, lui Mesía îi era rușine să-și mărturisească lui însuși, nu înaintase nici un pas. Opt zile a încercat, fără să reușească, să stea de vorbă singur un moment cu Ana, iar cînd reuși, fu ca să se convingă că înflăcărarea din după-amiaza aceea fericită dispăruse poate pentru totdeauna.

Visitación era înnebunită. Bărbatu-său, señor Cuervo, și copiii mîncau mîncarea crudă, se spălau fără a avea cu ce se șterge, pentru că ea pleca cu cheile, ca întotdeauna, și nu se mai întorcea. „Cum era să se întoarcă dacă Prezidenta, capricioasă, nu se dădea pe brazdă și rezista bărbatului irezistibil cu un eroism de stîncă ?“ Bietul funcționar de bancă își răsucea mustăcioara îngrijită și cu glas subțiratic spunea droaiei de copii care plîngeau după mîncare :

— Liniște, copii, că mama ne ceartă dacă mîncăm fără ea.

Și supa se răcea, iar în cele din urmă apărea și Visitación, cu sufletul la gură, distrată, prost dispusă. Venea de la Vegallana de-acasă, unde reușise să-i facă pe Ana și don Alvaro să stea de vorbă singuri un moment, printr-o întîmplare... pusă la cale chiar de ea. Dar ce-și spuseseră, numai Dumnezeu știe ! El plecase, mușcîndu-și mustața, și-i spusese, atunci cînd încercase să facă o glumă : „Lasă-mă în pace !“ „Lasă-mă în pace“ — semn că nu făcuse nici un pas. Visitación încerca acum o rușine retroactivă ; își amintea cît timp trecuse pînă cedase ea, se compara cu rezistența Anei și... i se aprindeau obrajii de mînie, invidie și falsă pudoare. Ceva din conștiința ei îi spunea că oficiul pe care-l făcea era mizerabil... dar nu era făcută să asculte sfaturi moralizatoare și glasuri interioare ; dorința aceea netrebnică devenise o patimă, zi de zi tot mai puternică, avea un gust dulce-acrișor și picant, pe care-l prefera tuturor dulciurilor de cofetărie. Era o patimă, ceva care-i amintea de tinerețe, deși în același timp părea un semn de bătrînețe. În sfîrșit, nu

încerca să-i reziste, şi ajunsese să creadă că ar fi capabilă s-o arunce cu forța pe prietena ei în brațele fostului amant. Oricum, acasă la Visita, duşumelele și mobilele, salonul şi bucătăria erau murdare ; casa ei nu mai era ca un pahar, iar într-o zi bărbatu-su n-a mai găsit nici o cămaşă în dulap şi s-a dus la Bancă... cu o bluză de-a nevesti-si care avea un guler mai mult sau mai puțin marinăresc.

Toată truda era însă în zadar ; nici Visita, nici Paco, nici plimbările călare ale lui Mesía nu reuşeau s-o înfrîngă pe Prezidentă. Și, dacă cel puțin ai vedea că fortăreața e făcută din indiferență ! Dar nu ; se vedea de la o poştă, spuneau toți trei, că Ana nu e indiferentă. Și asta-i irita cel mai mult, mai ales pe Visita. Don Alvaro nu vorbea cu soția funcționarului de bancă despre povestea asta, oricît l-ar fi îmboldit ea. Numai față de Paco îşi vărsa năduful, şi asta destul de rar. Ana, însă, credea că-i un complot, ceea ce o ajuta destul de mult ca să se apere. Se ducea foarte rar acasă la Vegallana, în ciuda protestelor plicticoase ale lui Quintanar, care repeta :

— Ce-o să spună oamenii ăștia, Anita, ce-o să spună marchizii !

Dacă don Alvaro îşi pierdea speranța, nici Canonicul nu era mulțumit. Ziua victoriei era foarte îndepărtată ; inerția Anei îi punea în față, de fiecare dată, noi obstacole la care nu se gîndise. În plus, amorul său propriu era rănit. Cînd încercase, cîteodată, să-i trezească interesul, dezvăluindu-i cîte ceva din propria sa viață intimă, ea îl asculta distrată, absorbită parcă în egoismul propriilor sale griji şi necazuri. Mai mult : doamna aceasta, care vorbea despre mari sacrificii, care pretindea că-şi consacră viața fericirii altora, refuza să renunțe la obiceiurile sale, să iasă mai des din casă, călcînd prin noroi, înfruntînd ploaia. Refuza să se trezească foarte devreme, aducînd ca argument, de parcă ar fi fost vorba de ceva sfînt, starea ei de sănătate, capriciile nervilor. „Sculatul devreme mă omoară ; umezeala mă transformă într-un motor electric.“ Era umilitor pentru religie şi *depresiv* pentru don Fermín ; altfel spus, era un duş rece ce îngheța sufletul Vicarului și îi alunga somnul.

Într-o după-amiază De Pas intră în confesional atît de prost dispus, încît Celedonio, ministrantul, îl văzu că închide ferestruica zăbrelită trîntind-o cu putere. Don Fermín coborîse din turnul catedralei de unde, așa cum făcea din cînd în cînd, scormonise cu luneta prin ungherele caselor și-ale grădinilor. O văzuse pe Prezidentă în parc, plimbîndu-se în timp ce citea o carte, care trebuie să fi fost istoria vieții Sfintei Juana Francisca, pe care i-o făcuse cadou chiar el. Ei bine, după ce citise cinci minute, Ana aruncase cartea pe-o bancă, cu dispreț.

— Oho, oho ! Stăm prost ! exclamase clericul, din turn, stăpînindu-și îndată mînia, de parcă Ana l-ar fi putut auzi plîngîndu-se.

După aceea apăruseră în parc doi bărbați. Mesía și Quintanar. Don Alvaro îi strînsese mîna Prezidentei, care nu și-o retrăsese atît de repede pe cît ar fi trebuit : „chiar dacă n-ar fi fost decît fiindcă îi vedea el !“ Don Victor dispăruse, iar seducătorul și doamna s-au pierdut, încetul cu încetul, printre copaci, la o cotitură a aleii. Canonicul simți atunci dorința de-a se arunca din turn. Ar fi făcut-o dacă ar fi fost sigur că poate să zboare fără nici o primejdie. După puțin timp, reapăru don Victor, prostul de don Victor, cu o pălărie moale și fără pardesiu, cu o scurtă de culoare deschisă, însoțit de don Tomás Crespo, cu nelipsitu-i fular ; porniră amîndoi să-i caute pe ceilalți, și apărură toți patru din nou, în fața obiectivului lunetei care tremura în mîinile fine ale Canonicului. Don Victor ridica privirea, întindea brațul, arăta norii și lovea ușor pămîntul cu piciorul. Ana dispăru din nou, intră în casă, uitînd-o pe bancă pe Sfînta Juana Francisca, și după cîteva clipe reapăru, cu șal și pălărie ; ieșiră toți patru pe poarta parcului, pe care o deschise Frígilis cu cheia lui. Plecau la cîmp !

Cînd don Fermin se văzu între cei patru pereți ai confesionalului, se compară cu un criminal în butuci.

În ziua aceea, fiicele întru spovedanie ale Canonicului îl găsiră distrat, nerăbdător ; îl auzeau cum se frămîntă pe scaun, lemnul vechi scîrțîia ; spovedaniile erau fără măsură, enorme.

În zadar așteptă, speranță nebună, s-o vadă pe Prezidentă apărînd în capelă, din întîmplare, dintr-un imbold

brusc, oricum, numai să apară, căci asta vroia el, de asta avea nevoie. E adevărat că nu hotărîseră să se vadă; mai erau opt zile pînă la următoarea spovedanie, de ce să vină? „Așa, pentru că el avea nevoie de asta, pentru că vroia să-i vorbească, să-i spună că nu era bine, că el nu era o haină pe care s-o agăți într-un cui, că evlavia nu era o joacă şi că nu se azvîrle, cu dispreț, cărțile pilduitoare pe-o bancă, și nici nu dispari aşa, pe nepusămasă, între copacii lui Frígilis în tovărășia unui bărbat frumos, materalist și corupt." Dar nu, doña Ana nu apăru în capelă. „Dumnezeu știe pe unde-or fi. Ce plimbare era aceea? Prostii de-ale lui don Victor; ridicase mîna arătînd norii; asta însemna că-și ia răspunderea pentru vremea frumoasă; într-adevăr, era o după-amiază frumoasă; putea fi sigur că n-o să plouă... Ei și? Asta era un motiv suficient ca să pleci la cimp cu dușmanul? Pentru că acela era dușmanul, da, don Fermín îl bănuia din nou. Prezidenta totuși nu mărturisise niciodată o afecțiune deosebită; vorbea de tentații în general și de vise ademenitoare, dar nu mărturisise că iubește un anumit bărbat. Și Ana, dulcea lui prietenă, nu mințea niciodată, și cu atît mai puțin în fața tribunalului celui sfînt. Atunci, pe cine visa? Canonicul își aminti încîntătoarea ipoteză pe care o întrezărise la un moment dat... iar acum i se opunea o alta, care-l făcea să nu-și găsească locul în cușca cu zăbrele; „să presupunem că-l visează pe... acest domn!" Ieși din capelă furios, aproape fără să se stăpînească. În spatele corului îl întîlni pe don Custodio și nu-i răspunse la salut; intră în sacristie și-l amenință pe *Palomo* cu concedierea, fiindcă pisica murdărise iarăși dulapurile cu veșminte. Pe urmă trecu pe la palat și Episcopul înghiți o mustrare din cele pe care obișnuia să i le facă Vicarul său pe un ton aproape lipsit de respect, oțetit, înțepător. Bunul don Fortunato era într-o mare încurcătură; nu avea bani să plătească un croitor care făcuse sutane noi pentru slujitorii preasfinției-sale. Și croitorul, în cel mai elegant mod din lume, își cerea paralele pe o hîrtie mototolită, plină de un scris lătăreț, pe care Episcopul o ținea în mînă. Pantalonarul îi spunea prelatului serenisime, dar își cerea dreptul lui.

Fortunato, cu voce tremurîndă, cerea un împrumut. Canonicul se lăsă rugat şi se oferi să-i dea bani după ce-l umili de sute de ori pe bunul păstor care lua metaforele biblice în sensul lor strict.

„De ce fusese nevoie de sutane noi? Şi, mai ales, de ce le plătea el, Fortunato, din buzunarul său? Dacă ştia că n-are parale, fiindcă îşi împărţea salariul înainte de a-l încasa, de ce-şi lua asemenea angajamente?" Fortunato mărturisi că se simţea ca un sublocotenent băgat la carceră; spuse că vroia să scape de viaţa aceea de înşelăciuni.

— Nu ştiu cît îi mai datorez mamei tale, Fermín, cred că o grămadă de bani.

— Da, domnule, o grămadă de bani, dar, ceea ce-i mai rău, nu e că ne ruinezi pe noi, ci că te ruinezi şi pe dumneata, şi lumea află şi asta înseamnă ştirbirea prestigiului Bisericii... Să te pui zălog pentru săraci... Un zdrenţăros al carităţii. Pentru Dumnezeu, unde-o să ajungem? Hristos a spus: împarte-ţi averea şi urmează-mă, dar n-a spus: împarte averea celorlalţi.

— Vorbeşti ca un înţelept, fiul meu, vorbeşti ca un înţelept şi, de n-ar fi dezonorant, i-aş cere ministrului să mă retrogradeze, să văd dacă nu m-aş putea îndrepta.

De Pas intră apoi în birouri, şi cei de-acolo avură motive să-şi amintească multă vreme de vizita lui. Găsi că totul merge prost: scotoci prin dosare, descoperi abuzuri, scutură praful, ameninţă c-o să le suspende lefurile, dezaprobă totul, dădu două sau trei pedepse unor parohi de ţară şi, în cele din urmă, spuse, din uşă, că „nu dădea nici un chior" pentru marinarii naufragiaţi din Palomares.

— Domnule, îi spuse plîngînd un sărman pescar cu barbă albă, cu o şapcă catalană în mînă, domnule, anul ăsta murim de foame! Peştele nu ne-ajunge nici de pîine.

Canonicul ieşi însă fără să-i răspundă, cu gîndul la Ana şi la Mesía; după o jumătate de oră se plimba pe Espolón singur, cu paşi mari, uitînd de mersul lui obişnuit, măsurat, iar în minte îi răsuna vocea nu ştiu cui: „peştele, peştele!"

„De ce-şi amintea de peşte?" Şi ridică din umeri enervat şi de obsesia asta de om tîmpit.

— Asta ar mai lipsi, să înnebunesc.

Trecură opt zile și, la ora stabilită, Anita apăru în genunchi, în fața ferestruicii zăbrelite a confesionalului.

După ce primi iertarea, își șterse o lacrimă ce-i aluneca pe obraz, se ridică și se îndreptă spre portic. Aici îl așteptă pe Canonic și, pe înserat, sosiră amîndoi acasă la doña Petronila.

Constantin cel Mare era singură ; făcea socoteala rugăciunilor *Mamei Preafrumoasei Iubiri*, cu ochii ei mari de culoarea alunei ascunși după niște ochelari cu ramă de aur. Era foarte negricioasă, cu fruntea osoasă, pleoapele ieșite în afară, sprîncenele dese, cărunte ca și coada groasă de păr aspru care-i încercuia capul ; bărbia rotundă și cărnoasă, nasul aproape perfect, gura mare, buze palide și groase. Era înaltă, lată în umeri și îndelunga-i văduvie castă părea că i-a azvîrlit asupra-i ceva ca un păienjeniș de puritate ce-i dădea, într-un fel, o înfățișare de fecioară bătrînă. Avea o rochie neagră, veșmîntul Patimilor, cu o centură de lac foarte lată și o catarama de argint bătut, țipător, iar pe mînecă, în dreptul încheieturii grosolane, avea un șirag de mărgele de sticlă.

Era așezată în fața unui birouaș cu figuri chinezești, aurite, încrustate în lemnul negru. Se ridică, o îmbrățișă pe Prezidentă și sărută mîna Canonicului. După ce le mulțumi pentru plăcuta surpriză de-a o vizita, îi rugă s-o lase să-și termine socoteala cu rugăciunile ; iar doamna și clericul se pomeniră singuri în salonul întunecos, în damasc verde-închis și tapet gri și auriu. Ana se așeză pe sofa, iar Canonicul alături, într-un fotoliu. Jaluzelele întredeschise de la balcon lăsau să treacă subțiraticele fîșii de lumină ale zilei muribunde ; Ana de-abia îl vedea pe De Pas. Din încăperea din dreapta ieși o pisică albă, mare, cu o coadă groasă și linii elegante ; se apropie de sofa, pas cu pas, își ridică alene capul, o privi pe Prezidentă, lăsă să se audă un scîncet gutural și alintat, apoi, după ce-și frecă familiar spinarea de sutana Vicarului, ieși pe coridor cu încetineală, fără zgomot, de parcă ar fi umblat pe vată. Anei îi fu silă, deoarece imaculata pisică mirosea a tămîie ; oricum, părea un simbol al evlaviei domestice a doñei Petronila. În toată casa domnea o liniște de încăpere capitonată ; atmosfera era dulceagă,

ușor parfumată cu ceva ce mirosea a ceară, storax și poate a levănțică... Ana simțea o moleșeală plăcută, dar parcă apăsătoare ; te simțeai bine acolo, dar te temeai să nu te asfixiezi.

Doña Petronila întîrzia. O servitoare, tot în veșminte negre, intră cu o lampă veche de bronz pe care-o lăsă pe o măsuță, după ce spuse cu un glas de călugăriță gutunărită.

— Bună seara ! fără să-și ridice ochii de pe covorul de pîslă, în pătrate verzi și gri.

Ana și duhovnicul ei rămaseră din nou singuri.

Rupînd tăcerea ce durase cîteva minute, Canonicul spuse cu o voce ce părea că aparține pisicii celei albe :

— Nici nu-ți poți închipui, draga mea prietenă, cît îți mulțumesc pentru hotărîrea asta.

— Atîta mi-ați vorbit înainte.

— Am tot vorbit, mică doamnă răutăcioasă.

— Da, dar nu ca azi ; niciodată nu mi-ați spus că asta înseamnă că vă disprețuiesc și că doamnele astea știau că nu vreau să vin... Ploua așa de tare !... Și știți și dumneavoastră că umezeala mă ucide ; strada plină de apă mă îngrozește... Sînt bolnavă... da, domnule, în ciuda culorilor și a tenului, cum spune don Robustiano, sînt bolnavă ; uneori mi se pare că înlăuntrul meu nu sînt decît o grămadă de nisip ce se năruie... Nu știu cum să vă explic... Simt ca un fel de crăpături în viață... mă rup în mine... mă închircesc, mă anulez... Dacă m-ați vedea pe dinăuntru, vi s-ar face milă ! Cu toate astea, dacă mi-ați fi vorbit înainte așa ca astăzi, aș fi venit și înot. Da, don Fermín, oi fi eu cum oi fi, dar nerecunoscătoare, nu. Eu știu cît vă datorez și niciodată n-am să mă pot achita. Un glas, un glas în deșertul solitar în care trăiam, nu vă puteți închipui ce însemna asta pentru mine... și glasul dumneavoastră a venit exact cînd trebuia... N-am avut mamă, am trăit așa cum știți... Nu știu să fiu bună ; aveți dreptate, nu-mi place virtutea, dacă nu e pură poezie, iar poezia virtuții pare proză celui ce nu e virtuos... Știu. De asta vreau să mă îndrumați dumneavoastră. O să vin aici, o să le imit pe doamnele astea, o să fac ceea ce-o să-mi spună ele... O să fac tot ce-o să-mi porunciți dumneavoastră ; nu din supunere, ci din egoism,

pentru că îmi dau seama că nu știu să mă conduc singură ; prefer să-mi porunciți dumneavoastră... Vreau să fiu din nou o fetiță, să-mi încep educația, să fiu în sfîrșit ceva, să pășesc spre un țel, nu să rătăcesc ca acum... Și pe urmă, trebuie să mă vindec ; uneori mi-e teamă c-o să înnebunesc... V-am mai spus ; uneori, noaptea, trează în pat, încerc să-mi alung ideile triste gîndindu-mă la Dumnezeu, la existența sa. „Dacă El e aici, ce contează restul ?“ Asta îmi spun, dar nu-mi folosește pentru că, așa cum v-am mai explicat, îmi vin în minte, deodată, vechile gînduri, ca niște răni atinse cu mîna, gînduri de răzvrătire, idei lipsite de pietate, preocupări stupide, pe care nu știu cum le-am dobîndit, de care-mi amintesc vag că auzisem acasă, pe cînd trăia tata. Uneori îmi vine să mă întreb : să fie Dumnezeu gîndul ăsta al meu, greutatea asta pe care-o simt parcă în creier, de cîte ori mă străduiesc să-mi dovedesc mie însămi existența lui Dumnezeu ?...

— Anita, Anita... taci... taci... nu te înfierbînta ! E mare primejdia, da, da, văd, e un adevărat pericol, dar o să scăpăm, sînt sigur de asta ; dumneata ești bună, Domnul e cu dumneata, și eu mi-aș da viața ca să te salvez de temerile dumitale... Totul e din cauza bolii, a melancoliei, din cauza nervilor... știu și eu ? Dar e de natură materială, n-are nici o legătură cu spiritul... ; contactul însă e un pericol, da, Anita ; nu pentru mine, ci pentru dumneata trebuie să începi viața cucernică practică... Fapte, fapte, prietena mea ! E ceva serios și ne trebuie leacuri tari. Dacă uneori ți-e scîrbă de anumite cuvinte, anumite fapte ale acestor doamne de treabă, nu te lăsa pradă imaginației, nu le condamna cu ușurință ; iartă slăbiciunile altora și cugetă mult, nu te lua după aparențe... Și-acum, vorbind nițel despre mine, dac-ai putea să pătrunzi în sufletul meu, Anita ! Să știi că niciodată n-am să te pot răsplăti pentru hotărîrea asta minunată de azi după-amiază...

— Ați vorbit atît de...

— Sufletul meu a vorbit...

— Eram o ingrată, fără să știu...

— În sfîrșit, o viață nouă ; nu-i așa, fiica mea ?

— Da, părinte, o viață nouă.

Tăcură și se priviră. Don Fermín, fără să se mai stăpînească, luă mîna Prezidentei, care și-o ținea sprijinită pe o pernă brodată, și i-o strînse între mîinile sale. Ana simți foc în obraji, dar i se păru absurd să se alarmeze. Se ridicară amîndoi, și în clipa aceea intră doña Petronila, căreia De Pas îi spuse, fără să dea drumul mîinii Prezidentei.

— Doamna mea, ai venit la timp; vei fi martoră: oița declară solemn păstorului că nu se va despărți niciodată de turma pe care și-a ales-o.

Constantin cel Mare o sărută pe frunte pe Ana.

Fu o sărutare solemnă, gravă, dar rece... Părea că i-a pus pe frunte pecetea muiată în gheață a unei congregații...

Nouăsprezece

De îndată ce se apropia luna martie, don Robustiano Somoza atribuia bolile pacienţilor săi *primăverii medicale*, despre care nu avea o idee prea clară. Cum însă misiunea sa principală era să-i mîngîie pe cei suferinzi, iar această explicaţie climatologică îi satisfăcea, medicul, băiat bun, nu se gîndea să caute alta. *Primăvara medicală* fu cea care a *trîntit*-o *la pat*, după don Robustiano, pe Prezidentă, care se culcă într-o seară de la sfîrşitul lui martie cu gura încleştată şi cu capul plin de focuri de artificii. Cînd se trezi a doua zi, după ce visase o mulţime de larve, înţelese că are febră.

Quintanar era la vînătoare în mlaştinile de la Palomares ; nu se întorcea decît la zece seara. Anselmo se duse să cheme medicul, iar Petra se instală la capul pa-

tului, ca un cîine credincios. Bucătăreasa, Servanda, intra și ieșea cu cești de ceai de tei, tăcută, fără să-și ascundă indiferența ; era nouă în casă și venea de la munte. De multă vreme nu mai avusese Anita vreo izbucnire drăgăstoasă, al cărei subiect era de obicei don Victor, dar în ziua aceea, spre seară, mai ales cînd se lăsă întunericul, plînse ascunzîndu-și fața, gîndindu-se la soțul plecat. „Cît ar fi dorit să fie aici. Numai el putea fi alături de ea în singurătatea-i de om bolnav.“ În zadar sosiră, grăbiți să afle noi vești, marchiza, Paco, Visitación și Ripamilán ; îi primi afabilă, pe toți, le surîse tuturor, dar număra minutele care mai rămîneau pînă la zece seara. „Quintanar al ei ! El era adevăratul prieten, tată, mamă, totul.“ Marchiza stătu puțin cu prietena ei bolnavă. Îi puse mîna pe frunte și spuse că nu era nimic, că avea dreptate Somoza, *primăvara medicală*... îi vorbi de salsaparilă [1] și plecă repede. Paco admira în tăcere frumusețea Anei, al cărei cap, scufundat în albeața moale a pernelor îi părea „o bijuterie în cutiuța ei“... Visita își dădu seama că Ana semăna atunci, mai mult ca niciodată, cu Fecioara pe tron. Din cauza febrei, ochii Prezidentei iluminau și străluceau, iar fața ei părea un trandafir purpuriu ; și surîsul părea al unei sfinte. Paco se gîndi fără să vrea „că era îmbietoare“. Se oferi din inimă s-o ajute, ca și maică-sa, și plecă. Pe coridor o ciupi pe Petra care aducea un pahar de apă cu zahăr. Visita își puse șalul pe patul prietenei sale și se pregăti să-și vîre nasul în toate, fără să ia în seamă gestul impertinent al Petrei. „Cine avea încredere în servitori ? Noroc că era ea acolo, pentru tot ce-ar fi fost nevoie.“

— De altfel, trebuie să recunoaștem că dragul tău de Quintanar are niște idei : cine-a mai pomenit să plece la vînătoare și să te lase așa ?

— Dar de unde era să știe el ?

— Păi, nu te plîngeai de-aseară ?

— Frígilis e de vină.

— Și cine umblă cu Frígilis ajunge tot așa de nebun ca el. Nu Frígilis ăsta încrucișa cocoși englezești ?

— Ba da, el.

---

[1] Plantă medicinală.

— Și care spune că strămoșii noștri erau maimuțe ? Grozav maimuțoi prost-crescut mai e... și nici măcar nu se îmbracă în mod decent... Nu i-am văzut niciodată gulerul de la cămașă... și nici *jobenul*...

Somoza se întoarse la opt seara. Cu toată *primăvara medicală* nu era liniștit, examină limba bolnavei, îi luă pulsul, o sili să-și pună la subsuoară un termometru pe care îl scosese din buzunar, apoi privi mercurul. Doctorul deveni ca o cireașă... Se uită la Visita încruntat și, pornindu-se pe ghicit, spuse :

— Nu e bine ! S-a vorbit mult. Ați zăpăcit-o, nu-i așa ? Parcă văd !... Lume multă, bineînțeles... vorbărie și mai multă !...

Acum fu Visita cea care simți că-i ard obrajii. Somoza ghicise. Nu știa medicină, dar știa cu cine are de-a face. Scrise o rețetă ; îl condamnă pe don Victor pentru că lipsea tocmai acum ; spuse că un nebun făcea cît o sută, că Frígilis știa darwinism cît știe el să potcovească purici ; o bătu ușor pe obraz pe Prezidentă, plăcut impresionat de atingere și, închizînd ușile cu zgomot, plecă, nu înainte de-a spune, de la distanță, că va reveni a doua zi dimineață devreme.

Visitación, așezată la picioarele patului, devorînd o porție zdravănă de dulceață, spunea, cu gura plină, că Somoza nu-i bun de nimic. Soția funcționarului de bancă credea în leacurile băbești și renega medicii. De două ori o scăpase pe ea de niște complicații puerperale o doftoroaie faimoasă, care n-avea nici un fel de diplomă.

— Spune și tu, dacă în lumea asta nu-i totul o farsă. Auzi, să spună că ți-e mai rău fiindcă te-am distrat ! Animalul ! Ce știe el ce înseamnă o femeie nervoasă, cu imaginație bogată ! Pot jura că dacă n-aș fi eu, te-ai consuma toată ziua gîndindu-te la fel de fel de lucruri triste și la Quintanar, fiindcă nu-i aici ; „De ce n-o fi aici, că-i un soț bun, că nu mai e copil ca să nu judece... și mai știu eu ce ; toate cîte-i vin în minte cuiva cînd e singur, bolnav și are motive să se plîngă de cîte unii."

Ana studia modul de-a o asculta pe Visita fără să audă ce spune, gîndindu-se la altceva, singura manieră de-a suporta torentul acela de vorbărie. La zece și un sfert,

don Victor intră în dormitor încărcat de păsări şi de ustensile de vînătoare, cu moletiere înalte şi centură de piele ; în urma lui venea don Tomás Crespo, Frígilis, cu pălăria cenuşie mototolită, fular în pătrăţele şi pantofi albi cu talpă triplă. Quintanar lăsă să-i cadă un impermeabil, ca Manrique cînd îşi aruncă mantia în actul întii din *Trubadurul ;* apoi, sări în braţele Anei şi începu s-o sărute pe frunte, fără să-şi dea seama că are martori.

„Vai, da ! El era tatăl, mama, fratele, fortăreaţa blîndă a acelor mîngîieri cunoscute, adăpostul spiritual al iubirii domestice ; nu, nu era singură pe lume, îl avea pe Quintanar al ei.“ Îi jură în gînd credinţă veşnică, o dată cu sărutul lung, din inimă, cu care răsplăti sărutările soţului. Mustaţa lui don Victor părea o mătură udă ; cu apa ce-o adusese din mlaştini stropi fruntea nevestei-si ; ei însă nu-i fu scîrbă şi văzu aur şi argint în acele fire de păr aspre, ce păreau o perie de ierburi — cenuşă la rădăcină şi pîrjolite la vîrf.

Don Victor spuse şi el că „nu avea nimic“ dar, oricum, în sufletul lui regretă că nu venise cu trenul de patru şi jumătate.

— Vezi, Crespo, dacă aş fi ascultat de presimţirea mea. Da, doamnă, adăugă întorcîndu-se spre Visita, să spună şi el, nu ştiu de ce mi-a venit în cap că trebuie să mă întorc mai devreme acasă...

— Oh, da, de asta poţi fi sigur. Presimţirile există, strigă soţia funcţionarului de bancă, pregătindu-se să povestească despre cele trei sau patru presimţiri pe care le avusese.

— El e de vină.

Frígilis ridică din umeri şi-i luă pulsul bolnavei, care îi strînse mîna, iertîndu-l pentru toate. Adevărul e că don Victor vroise să se întoarcă devreme ca să nu piardă teatrul. Asta însă nu se putea spune. Frígilis, în tăcere, avu încă o dată ocazia să nege existenţa semnelor supranaturale. Îşi scoase pălăria şi părul lui des, întunecat la culoare, tăiat drept, părea un mărăciniş, o mostră dintr-o rîpă. Închidea ochii cenuşii şi îi apăreau cute între sprîncene ; îl supăra lumina, se împiedica de mobile, mirosea a munte, aducea cu el ceaţa mlaştinilor şi părea

înconjurat de întunericul și prospețimea cîmpului. Avea ceva din animalul ce cade în capcană, din liliacul care intră, spre nenorocirea lui, într-o casă de oameni, chemat de lumină... Și alături de Ana, nervoasă, sfioasă, cu febră, părea simbolul sănătății ce vrea *să contagieze* bolnava prin emanațiile sale.

Cînd rămaseră singuri, soț și soție, după ce reușiră, cu greu, s-o facă pe Visita să renunțe la sacrificiul de-a rămîne la căpătîiul prietenei sale, Ana îi ceru din nou bărbatului său s-o îmbrățișeze și-i spuse cu un glas în care tremura plînsul :

— Nu te culca încă, sînt tare speriată, am nevoie de tine, rămîi aici, te rog, Quintanar.

— Da, fetița mea, da, nu vroiam decît...

Și, plin de atenție, drăgăstos, îi aranjă cuvertura pe spatele roz, ca de saten, pe care nici nu-l privea măcar. Prezidenta observă însă că soțul ei era preocupat.

— Ce ai ? Ți-e teamă ? Crezi că e mai grav decît spun ei... Și nu vrei să știu eu ?

— Nu, fetița mea, nu... pentru Dumnezeu... nu-i asta.

— Ba da, ba da, te cunosc eu ; dar nu te teme ; te asigur c-o să-mi treacă ; simt ; știi cum sînt eu, mi se pare că mă amenință o boală... și pe urmă, nu-i nimic... Acum sînt nervoasă, asta e, am impresia că lumea mă părăsește, că rămîn singură și am nevoie de tine... dar trece, e din cauza nervilor.

— Sigur, fetița mea, sigur că e din cauza nervilor.

Și, fără să se mai poată stăpîni, se ridică spunînd :

— Iubita mea, sînt lîngă tine.

Și ieși pe ușa de serviciu.

— Petra, Servanda, Anselmo, careva din voi, strigă pe culoar... Ia vedeți, don Tomás a luat potîrnichea ?

Anselmo privi păsările împușcate și, ducîndu-le în bucătărie, strigă de departe :

— Da, domnule, că nu văd nici-o potîrniche pe-aici.

— Bătu-l-ar Dumnezeu ! Blestematul ! Mereu face așa ! E a mea, eu am împușcat-o... sînt sigur c-a fost împușcătura mea... N-am văzut om mai înfumurat ca el ! Anselmo, ascultă bine ce-ți spun : mîine, dis-de-dimineață, pricepi, *te prezinți în carne și oase* acasă la don Tomás și-i ceri din partea mea, cît se poate de serios și energic,

potîrnichea, oricum ar fi, pricepi? Nu glumesc; chiar dacă-i jumulită vreau să mi-o restituie... *Suum cuique* [1].

Ana auzi strigătele și se grăbi să ierte acea slăbiciune nevinovată a soțului ei. „Toți vînătorii sînt așa", se gîndi cu bunăvoința febrei incipiente.

Don Victor se întoarse şi surîsul blînd, sfînt al soției îi redă măcar liniștea, dacă potîrnichea nu i-o putea reda.

Pînă la unu și jumătate n-o *cuprinse* somnul pe nevastă-sa, şi *atunci, abia atunci* putu don Victor să se ducă la culcare.

În cămașă, în fața patului, își spuse că boala scumpei lui Ana provoca o seamă de încurcături destul de serioase. „El nu era alarmat, Dumnezeu știa foarte bine; nu era ceva periculos; dacă ar fi fost, și-ar fi dat seama după teama, după durerea care-ar fi chinuit-o; dar Ana nu era speriată, n-avea dureri, așa că nu era ceva periculos. Dar aducea fel de fel de încurcături; pentru moment, adio teatru pentru cel puțin cîteva zile, şi chiar dac-ar fi fost vorba de-o trupă de zarzuela, care era un *gen hibrid*, mărturisea totuși că începuse să savureze frumusețile gingașe şi simple ale zarzuelei autentice și găsise cu cîteva seri înainte o oarecare *culoare locală* în *Marina*, și *savoare* de epocă în *Dominoul Albastru*, fără să mai vorbim de cîtă delicatețe e în iubirile neîmplinite din *Jurămîntul*. Bine, dar călătoria cu guvernatorul provinciei pentru inaugurarea căii ferate economice de vest? Şi partidele de domino cu inginerul-șef la Cazino? Și lungile plimbări pe care trebuia să le facă pentru buna lui digestie?" Îl îngrozea ideea de-a nu ieși din casă mai multe zile... Se culcă foarte prost dispus. Stinse lumina. Întunericul îl făcu să aibă remușcări: „Era un egoist, nu se gîndea la biata lui soție, ci la comoditatea și capriciile lui". Și, ca o compensație, ca să se înșele pe el însuși, oftă adînc şi spuse cu glas tare:

— Sărăcuța de ea!

Și adormi satisfăcut.

Se trezi cu capul plin de proiecte, ca de obicei; dar își aduse aminte dintr-o dată de Ana, de temperatură,

[1] Suum cuique tribuere — (lat.) — Să dai fiecăruia ceea ce e al lui (Cicero, De officiis, I, 5, 15).

și inima i se umplu de o tristețe plină de lașitate... „Dumnezeu știe ce-o avea". Doctoriile, siropurile pe care le ura, teama să nu greșească dozele, spaima pe care i-o provocau medicamentele acelea verzui, despre care credea că ar putea fi otravă — pentru don Victor, cu toate studiile lui fizico-chimice, otrava era întotdeauna verde sau galbenă — prostia și neîndemînarea servitoarelor, ceasurile de tăcere și plictiseală la căpătîiul bolnavei, grija firească, faptul că depindea de cuvintele lui Somoza, că trebuia să stea de vorbă cu toți cei ce doreau să afle același lucru, cum merge adică boala... toate neplăcerile acestea se îngrămădiră în închipuirea lui don Victor, care se enervă de mai multe ori și se sculă plin de milă pentru el însuși. Se duse în dormitorul Anei și uită dintr-o dată de toate : Ana se simțea rău, delirase ; nu vroiseră să-l trezească, dar doamna petrecuse o noapte groaznică, spunea Petra, care stătuse acolo, de veghe.

Somoza sosi la opt.

— Ce e ? Ce are ? E grav ?

Don Victor, cu mîinile împreunate, încleștate, întreba toate acestea în fața bolnavei, care, deși fără cunoștință, auzea.

Medicul nu răspunse. Prescrise medicamentele și se îndreptă spre birou.

— Ce are ? Ce are ? repeta după el Quintanar cu voce tremurîndă și foarte încet. Ce are ?

Don Robustiano îl privi cu dispreț, cu ură și indignare. „Ce are ! Ce are ! Asta întrebați imediat !" Don Robustiano nu știa ce-ar putea avea, dar după simptome părea ceva serios ; așa gîndea, dar spuse :

— Are... să umblați în vîrful picioarelor, să aveți multă grijă, să n-o lăsați pe mîinile servitoarelor, ale lui Visitación, care-o înnebunește cu flecăreala ; asta are.

— Dar e ceva grav ? E grav ?

— Pst !... E și nu e. Nu, nu e grav ; știința nu poate spune că e grav, dar nici n-o poate nega. Omule, dar dumneata nu te pricepi la așa ceva. O fi hepatită ? Poate... Cine știe, poate e o gastroenterită... poate... există însă fenomene reflexe care induc în eroare.

— Va să zică, nu sînt nervii ? Nici *primăvara medicală ?*

— Omule, nervii își vîră întotdeauna codița... și primăvara... sîngele... seva nouă... e clar... totul influențează. Dar dumneata nu poți înțelege asta...

— Nu, domnule, nu pot. În ceasurile mele de răgaz am citit cărți de medicină, îl cunosc pe Jaccoud [1], însă lectura de genul ăsta mă făcea să... în fine, mi se făcea greață și mi se părea că aud sîngele circulînd și credeam că-i așa... ceva ca depozitul lui Lozoya, cu canale și ecluze în inimă.

— Bine, bine, nu mai bate cîmpii. Pe după-amiază ; dacă intervine ceva, anunță-mă ! Ah, și n-o înveli prea tare și n-o lăsa pe Visitación să intre... c-o amețește. Știința interzice categoric ca această doamnă, protectoarea cumetrelor moașe, să-și pună piciorul aici.

După patru zile, don Robustiano trimise în locul lui un medic tînăr, pe care îl proteja ; considera că sosise momentul să se dea deoparte ; se știa că el nu putea îngriji persoanele care-i erau foarte dragi, atunci cînd ajungeau într-o anumită stare.

Înlocuitorul era un băiat inteligent, foarte studios. Declară că boala nu e gravă, dar că va dura și va fi urmată de o grea convalescență. Nu-i plăcea să folosească denumirile obișnuite și puțin exacte ale bolilor și, dacă era obligat, utiliza denumirile tehnice, nu dintr-o pedanterie ridicolă, ci pentru a-și satisface plăcerea de-a nu le spune profanilor ceea ce nu era important să știe și, de fapt, nu puteau ști. Anita însă credea c-o să moară, și cînd începură să-i spună că merge mai bine, suferi mai mult decît atunci cînd trecuse prin cea mai mare primejdie. Aflînd că zăcuse șase zile în stare de inconștiență, cu intervale de exaltare și delir, se miră mult că fusese atît de scurt îndelungatul ei martiriu.

Din pricina slăbiciunii era mai mult decît istovită, exaltată și susceptibilă. Vedea totul în nuanțe de un galben șters ; între ea și obiecte pluteau infinite puncte și mici cerculețe de aer, uneori ca niște bășici, alteori ca niște pînze de păianjen foarte fine ; dacă-și lăsa brațele întinse pe așternut și-și privea mîinile slabe, brăzdate de dungi albăstrui pe fond alb mat, avea, dintr-o dată, im-

---

[1] François-Sigismond Jaccoud (1830—1913), medic francez.

presia că degetele acelea nu erau ale ei, că nu depindea de voința ei să și le miște și trebuia să facă un mare efort ca să se hotărască să și le-ascundă. Suferința ei cea mai mare era să înghită primele mîncăruri : niște supe insipide, fără gust, pe care don Victor i le răcea suflînd în lingură, suflînd cu încredere și perseverență, lăsînd să se vadă zelul și dragostea sa în felul acela de-a sufla în supă. După Quintanar, supa ideală nu putea fi *realizată* niciodată de servitoarele din Vetusta. Despre asta vorbea el, în timp ce Ana simțea sudori de moarte ce păreau că storc din ea ultimele forțe, chiar și curajul de-a trăi. Închidea ochii și înceta să se mai simtă pe dinafară și pe dinăuntru ; uneori conștiința unității sale îi scăpa și începea să se vadă risipită în mii de bucăți, și atunci groaza ce-o stăpînea îi producea o reacție suficient de puternică, ca să revină la *eu*-ul ei, ca într-un port sigur ; suferea mult cînd își redobîndea conștiința de sine, dar se bucura aproape de durerea aceasta care, în fond, însemna însăși viața, dovada că era cine era. Dacă don Victor vorbea lîngă ea, atunci Ana urmărea, fără să vrea, ideile soțului și, împotriva voinței ei, atenția i se concentra asupra judecăților lui Quintanar și inteligența ei emitea critici riguroase, analiză subtilă și dureroasă pentru bolnava care, nimicind, fără voie, prostiile soțului, trecea — după spusele ei — printr-un chin de nedescris.

Îl vedea pe doctor foarte preocupat de trup, fără să se mai gîndească la durerile de nespus pe care le simțea în cel mai adînc ungher al ei, în ceva ce ar putea fi corp, dar care părea suflet, după cît de intim îl simțea. În fiecare zi trebuia să-i palpeze burta și să-i pună întrebări referitoare la cele mai umilitoare funcțiuni ale vieții animale ; don Victor, care nu avea încredere în memoria lui, mereu cu ceasul în mînă, își făcuse un registru în care nota cu frumoase prescurtări și într-un stil prețios ceea ce vroia să știe doctorul despre asemenea amănunte.

Atîta timp cît dură teama de primejdie, iubitorul soț nu se gîndi decît la soția lui și se purtă excelent ; dacă uneori era inoportun, neatent sau neîndemînatic, o făcea în mod inconștient. Pe urmă începu să se plictisească, să ducă dorul vieții lui obișnuite și exagera ori de cîte ori

preciza timpul pe care-l petrecuse de veghe. Ca să-și ducă mai bine crucea, se hotărî să îndrăgească meseria de infirmier și reuși ; ajunse să i se pară la fel de amuzant să pregătească poțiuni și s-o dea pe nevastă-sa cu iod pe corp ca și confecționarea porticelor ogivale de marchetărie ; să sufle și să limpezească supele și să se uite la ceas ca să numere minutele, ba chiar și secundele, operația pe care-o făcea cu atîta exactitate, că le neliniștea pe Petra și Servanda. Aștepta cu nerăbdare vizita doctorului, întîi pentru a auzi de douăzeci de ori că Ana mergea mai bine, mult mai bine, apoi ca să se bucure de o conversație veselă, străină de toate bolile din lume, care avea loc în partea facultativă a vizitei. Înlocuitorul lui Somoza nu era vorbăreț, dar se distra ascultîndu-l pe Quintanar, iar acesta ajunse să țină foarte mult la Benítez — așa îl chema. Contrastul dintre grijile banale, mărunte ; dormitorul îngust, cu o atmosferă încărcată ; dintre viața monotonă de-acasă și marile interese ale Europei, războaiele, aerul liber, ultima zarzuela îl încînta pe don Victor care purta conversația spre întîmplări recente, serioase și pline de neprevăzut. Îi plăcea, de asemenea, să discute cu Benítez și să-l sondeze — cum spunea el. Una dintre problemele care-l preocupau cel mai mult pe stăpînul casei era pluralitatea lumilor locuite. El credea în asta, că existau ființe pe toți aștrii, așa cerea generozitatea lui Dumnezeu și-l cita pe Flammarion [1], și scrisorile lui Feijoo [2], și părerile unui episcop englez al cărui nume nu și-l amintea : „*Mister* nu știu cum“, pentru că, pentru el, toți englezii erau *mister*.

De cînd doctorul declară că însănătoșirea, deși lentă, va continua, Quintanar, foarte mulțumit, nu permise nimănui să se îndoiască de acel marș neîntrerupt în aflarea sănătății. Egoismul său candid, dar puternic, obosise să se mai gîndească la alții, să uite de el însuși, nu mai vroia nici un fel de robie, și dacă Ana se plîngea, soțul ei făcea o strîmbătură și ajunse să vorbească destul de acru chiar despre răbdare și convenționalism.

---

[1] Camille Flammarion (1842—1925), astronom francez.

[2] Benito Jerónimo Feijoo y Montenegro (1676—1764), erudit spaniol, reprezentant de frunte al iluminismului.

— Nu fi copil, Ana ; te simți mai bine ; acum ești doar slăbită... Nu te mai gîndi la asta... asta-i doar frica, frica face mai multe victime decît răul.

Îi repeta, infailibil, parabola cu mînia și frica.

Ideea unei recidive sau chiar a unei stagnări i se părea subversivă, o mașinație împotriva odihnei lui. „El nu era de piatră. Nu putea rezista..."

Nu-i mai era milă de bolnavă ; n-o mai supărau decît nervii... ; și începu să se gîndească, exclusiv, la el însuși. Intra și ieșea aproape în fiecare clipă din dormitorul Anei ; nu se așeza aproape niciodată și ajunse să-l plictisească pînă și registrul cu medicamente și cu celelalte amănunte intime. Medicul trebui să se înțeleagă cu Petra. Quintanar inventa sofisme și chiar minciuni ca să stea afară, în biroul lui, sau în parc. „Ce lucruri mari erau Arta și Natura ! În fond, totul e unul, Dumnezeu, autorul universului !" Și don Victor respira aerul matinal de aprilie cu o plăcere voluptoasă, umplîndu-și plămînii. Se apucă din nou de aparatele lui, visă noi invenții și-l invidie pe Frígilis pentru aclimatizarea lui „Eucaliptus globulus" în Vetusta.

Prezidenta observă absența soțului ei ; o lăsa singură ceasuri întregi, care lui i se păreau minute. Cînd tristețea o afunda în mări de amărăciune, ce păreau fără țărmuri, cînd se simțea izolată parcă de lume, părăsită, nu-l mai chema pe Quintanar, deși el era singura ființă vie de care-și amintea atunci ; prefera să-l lase liniștit acolo afară, căci dacă venea îi făcea rău cu disprețul lui absurd și zgomotos pentru suferințele cauzate de nervi.

Într-o după-amiază plumburie, mai tristă fiindcă era de primăvară și părea de iarnă, Prezidenta, cufundată în pat între ziduri de perne, singură, pe cînd în ungherele dormitorului se lăsase întunericul, iar veșmintele ei și niște pantaloni pe care-i lăsase acolo don Victor prindeau forme tragice, lipsită de încredere în doctor, închipuindu-și că are cine știe ce boală incurabilă pe care n-o știau doctorii din Vetusta, fu străbătută dintr-o dată de o idee, ca o amăreală a minții : „Sînt singură pe lume". Și lumea era plumburie, gălbuie sau neagră, după oră, după zile ; lumea era un murmur trist, îndepărtat, stins, unde se auzeau cîntece de copii, monotone, fără sens :

zgomot de roți ce face să tremure geamurile, să scrîșnească pietrele și care se pierde în depărtare ca mugetul valurilor înfuriate ; lumea era contradansul soarelui ce făcea ocoluri mai iuți în jurul pămîntului, și astea erau zilele ; nimic. Oamenii intrau și ieșeau din dormitorul ei, ca pe scena unui teatru, vorbeau cu un interes prefăcut și se gîndeau la cine știe ce : în realitate erau altfel, aceea era masca. Nimeni nu iubea pe nimeni. Așa era lumea, și ea era singură. Își privi corpul și i se păru țărînă. „Era complicea celorlalți ; și ea scăpa de cîte ori putea ; semăna mai mult cu lumea decît cu ea.“ „Eu sînt sufletul meu“, își spuse printre dinți și, dînd drumul cearșafului pe care-l strîngea cu amîndouă mîinile, alunecă în pat și rămase întinsă pe spate în timp ce zidul de perne se prăbușea. Plînse cu ochii închiși. Viața revenea printre acele valuri de lacrimi. Auzi sunetul unei pendule din casă. Era ora la care trebuia să ia un anumit medicament. În după-amiaza aceea trebuia să i-l dea Quintanar, și nu apărea. Ana așteptă. Nu vru să-l cheme și se aplecă spre noptieră. Pe o carte cu coperți verzi era un pahar. Îl luă și îl bău. Atunci citi distrată pe cotorul cărții voluminoase : *Operele Sfintei Teresa. I.*

Se înfioră și fu cuprinsă de o teamă vagă ; îi veni dintr-o dată în minte acea după-amiază cînd îl citise pe Sfîntul Augustin în chioșcul din grădină, la Loreto, cînd era copil și crezuse că aude glasuri supranaturale care-i sunau ca niște explozii în creier ; acum nu mai simțea credința nevinovată de atunci. „Era o întîmplare, o pură întîmplare prezența acelei cărți mistice ce coincidea cu ideea că a părăsit-o toată lumea, idee care-o întrista și care, printr-un imbold puternic și multă căldură sufletească, trezea anumite sentimente de cucernicie, serioase, profunde, neimpuse, ci parcă revelate și primite tocmai atunci... Nu conta însă, dacă era sau nu un semn ceresc ; ea primea lecția, se folosea de coincidență, înțelegea sensul profund al hazardului. Nu se plîngea că e singură, nu se prăbușise ca leșinată la ideea că e părăsită ?... Aici se aflau acele cuvinte aurite : *Operele Sfintei Teresa. I.* Cîtă elocvență într-un titlu ! „Ești singură ! Și Dumnezeu ?“

Gîndul la Dumnezeu fu ca un jăratic în inimă ; se consumă acolo tot, în evlavie ; şi Ana, cu un impuls irezistibil de credinţă vădită, vie, materială, intensă, se aşeză în genunchi în pat ; albă, orbită de lacrimi, cu mîinile împreunate pe cap, tremurînde, bolborosind, exclamă cu glas de fetiţă bolnavă şi iubitoare :

— Doamne, Doamne ! Dumnezeul sufletului meu !

Simţi călduri şi valuri de ameţeală ce i se urcau spre creier ; se sprijini de tăblia rece a patului şi se prăbuşi fără simţire pe cuvertura de damasc roşu.

În ciuda interdicţiei lui don Victor, boala se întoarse, bolnava recăzu în vechea-i stare, şi reveniră spaimele, necazurile şi nopţile de veghe ; doctorul se preschimbă din nou în oracol, mărunţişurile din dormitor în probleme arzătoare, ceasul în dictator laconic.

În acele nopţi, Ana avu unele vise oribile. În zori, cînd lumina palidă şi fricoasă se tîra pe pămînt, după ce se strecura în fîşii printre jaluzelele de la balcon, se trezea sufocată de acele năluciri, ca un naufragiat ce ajunge la mal... I se părea că mai simte încă atingerea arătărilor acelora grosolane şi cinice, bolnave de ciumă ; că simte miasmele lor fetide de putreziciune, că respiră în atmosfera rece, aproape vîscoasă a subteranelor în care o întemniţa delirul. Monştri zdrenţăroşi care-o ameninţau cu rănile lor purulente, o obligau, între hohote de rîs, să treacă de o mie şi una de ori printr-o gaură strîmtă, şi trupul său trecea, dar suferind chinuri groaznice. Atunci credea că moare. Într-o noapte, Prezidenta recunoscu în acele subterane catacombele, potrivit descrierilor romantice ale lui Chateaubriand şi Wiseman [1] ; dar în locul fecioarelor cu tunici albe, prin galeriile umede rătăceau nişte larve subţiri şi plate, scîrboase, descărnate, acoperite de patrafire de aur, pelerine de ploaie şi mantale care, cînd le atingeai, păreau aripi de liliac. Ana alerga, alerga fără să poată înainta, oricît ar fi dorit, căutînd o gaură strîmtă, dorind mai degrabă să-şi zdrobească trupul acolo, decît să suporte miasma şi contactul acela scîrbos ; dar cînd ajungea la ieşire, unele larve

---

[1] Nicholas Patrick Wiseman (1802—1865), teolog englez, arhiepiscop de Westminster ; a scris *Fabiola*.

îi cereau să le sărute, altele îi cereau bani, și ea își ascundea chipul și împărțea monezi de argint și de aramă, în timp ce arătările acelea hohoteau și-i stropeau fața cu apa murdară a sfeștoacelor înmuiate în băltoace.

Cînd se trezi, se simți scăldată într-o sudoare rece și-i fu scîrbă de propriul ei corp și teamă că și patul miroase întocmai ca sfeștoacele fetide din coșmar...

„O să moară ? Visele acelea erau emanațiile respingătoare ale mormîntului. Miasma anticipată a pămîntului ? Și subteranele și larvele acelea erau imitația infernului ? Infernul ! Niciodată nu se gîndise pe îndelete la el ; pentru ea, ca și pentru majoritatea credincioșilor, nu era decît una din atîtea credințe pe care nu le analizase niciodată ; credea în infern, ca în tot ceea ce Biserica poruncea să crezi, pentru că, ori de cîte ori gîndurile i se răzvrătiseră, ea le învinsese printr-un act de pretinsă credință, spusese «cred orbește», luînd cuvintele și hotărîrea de-a crede drept credință. De data asta era însă altceva : infernul nu mai era o dogmă înglobată în altele ; ea îi simțise duhoarea, gustul... și înțelegea că, de fapt înainte nu crezuse în iad. Da, da, exista aievea sau așa părea, și de ce nu ? Cît de zadarnică i se păru atunci Prezidentei filozofia superficială a optimismului zgomotos, a spiritualismului abstract, generos, lipsit de simțul realității triste a lumii ! Infernul există ! Era... putreziciunea materiei pentru spiritele putrezite... Și ea păcătuise, da, da, păcătuise ! Cît de diferit era criteriul pe care îl aplica acum greșelilor sale și cel pe care obișnuia să-l aibă lumea și prin care ea se absolvise de o serie de nechibzuințe ce o apăsau acum ca plumbul !“ Își amintea maxime și aforisme religioase pe care le auzise de la Canonic, fără să pătrundă severitatea lor teribilă, sensul acela lugubru și adînc, ce nu păreau să-l aibă, pe buzele fine, moi, pline de sunete șuierătoare ale frumosului canonic.

Soarele se înălțase bine pe cer și dimineața se încălzea la blîndele mîngîieri ale unui aprilie vetustean ; cei din casă o credeau adormită sau istovită, și nu deschideau obloanele de la balcon ca să nu-i tulbure odihna. Ana simțea ziua în melancolica desfătare pe care i-o oferea, în acele ore ale dimineții de primăvară, chiar patul ei,

pe care-l urîse atîta ; viața începea din nou să pulseze în acel trup ofilit, pîrjolit, ca un cîmp de bătaie ; viața înainta pe terenul propriei sale victorii, îndoindu-se totuşi de ea însăşi. Creierul își redobîndea stăpînirea asupra logicii — sănătatea ; mintea, sigură, nu mai era un chin și nici nu se mai lăsa pradă nălucirilor.

Ana, mulțumită că e lăsată singură, că o credeau adormită sau toropită, își rememora păcatele pentru care vroia să se învinuiască ; memoria era raportor, imaginația judecător și, puțin cîte puțin, pe măsură ce valurile de sănătate o cuprindeau în fluxul lor, bolnava, căreia îi pierise groaza cu care se trezise, asculta acuzațiile cu o blîndă curiozitate ; ideea infernului se risipea așa cum pier vibrațiile unei plăcuțe, departe acum, de senzațiile de scîrbă și groază. Greşelile de care-și amintea și care însemnau viața, realitatea banală, treceau prin creierul Anei ca un fel de hrană, dădeau căldură și tărie sufletului și, fără ca remuşcările să se stingă, raportul căpăta tot mai mult interes.

Îi trecură atunci prin minte toate zilele ce urmaseră după torentul cumplitei furtuni, cînd spiritul ei părăsise acel soi de viață — ca a unei vipere ce hibernează. Își aminti de pelerinajul de Sfîntul Blas, pe strada Fábrica Vieja, de după-amiaza aceea însorită, sărbătoare a cerului ; turnul catedralei acolo sus, ca vîrful unui monument, horbotă de piatră întunecată pe fondul de portocală și violete a unui cer blînd, dungat de nori lungi, largi, vălurițí, liniştiți peste abis, de parcă așteptau apusul soarelui pentru a închide orizontul... Fără să știe cum, Sfîntul Blas anunța primăvara ; Ana aștepta zilele acelea cînd, după atîta vreme urîtă, apare puțină lumină ce smulge vibrații de veselie și strălucire verdelui adormit al cîmpurilor vetustene ; zilele acelea care înseamnă ceva mai mult decît aprilie și mai ; speranța ei. Gîndurile triste zburaseră ca păsările de iarnă. Ana se văzu la serbarea Sfîntului Blas, înconjurată de lume, copleşită de atenții, iar alături de ea don Alvaro Mesía, îndrăgostit, trist de atîta iubire, resemnat, drăgăstos, dezinteresat, blînd și duios, fără speranță. Într-un fel, asemeni farmecului zilei : de fapt, în timpul iernii, nimic, dar în pacea

dulceagă și vaga veselie înconjurătoare, o plăcere pe care Prezidenta o savura cu nespusă încîntare.

Da, don Alvaro; n-o să fie niciodată a lui, asta nu; această vară arzătoare nu va veni, nu-i va permite nici să-i vorbească măcar, să insiste; dar să-l aibă alături, *să simtă* c-o iubește, s-o adore, asta da: era dulce, plăcut, era o bucurie pașnică, profundă... Ea îl privea cu ochii plini de văpăi ce se stingeau de îndată, îi surîdea ca o zeiță ce acceptă jertfa, dar nu o zeiță umilă, maternă, plină de bunătate și grație, ci cuprinsă de o dragoste înflăcărată. Așa fusese plimbarea de Sfîntul Blas.

Din după-amiaza aceea, Mesía își redobîndi în parte speranțele. Crezu din nou în influența *fizicului* și își propuse să stea alături de Ana cît mai mult timp posibil. Era o mîrșăvie, dar recurse la prietenia oarbă a lui don Victor. La Cazino se așeza lîngă el, avea răbdare să-l privească jucînd domino sau șah și, după ce-și termina partida, îl apuca de braț și, cum de obicei ploua, se plimbau prin salonul lung de dans, întunecos, trist, răsunînd sub greutatea celor cinci-șase perechi care îl măsurau în lung și-n lat, cu pași mari; furia tocurilor părea că protestează într-un fel contra timpului urît. Veteran al Cazinoului, mersese atîta de la un capăt la altul al acelui salon, c-ar fi putut ajunge pînă la lună. Cei doi prieteni se plimbau, și Mesía se strecura, se cuibărea în sufletul prezidentului pensionat, punînd stăpînire pe toate ungherele.

Don Victor ajunse să creadă că pe Mesía nu-l mai interesau alte treburi pe lume în afară de ale lui, ale lui Quintanar și, fără teamă că-l plictisește, îl ținea după-amieze întregi agățat de brațul lui, pășind pe dușumelele nesigure ale salonului, oprindu-se la fiecare pasaj interesant al povestirii sau ori de cîte ori avea vreo îndoială și se consulta cu prietenul său. Don Alvaro răbda tortura, gîndindu-se la răzbunare. Mult timp delicatețea sa, sau ce-o fi fost, se împotrivise să ia drumul acela subteran și trădător, dar acum nu se mai putea înfrîna. Și pe urmă, „ce dracu! în istoria aventurilor sale făcuse mîrșăvii și mai mari!"

Don Victor se oprea, dădea drumul brațului confidentului său, își înălța capul, ca să-l privească drept în ochi și spunea, de pildă :

— Vezi dumneata, dar rămîne între... înțelegi... contez pe discreția dumitale... Frígilis are și el defectele lui. Eu țin la el mai mult ca la un frate, asta-i adevărat, dar el... el nu mă apreciază... crede-mă... Să nu-mi spui că nu-i așa, inutil, eu îl cunosc mai bine ; nu mă apreciază, se crede superior. Eu nu neg că are unele avantaje asupra mea. Știe mai multă arboricultură, cunoaște mai bine locurile de vînat ; e mai conștiincios decît mine... dar să ochească mai bine decît mine, nici vorbă, ce Dumnezeu ? Și talentul de mecanic ? El e neîndemînatic și destul de încet la minte. Și don Victor, oprindu-se din nou, adăuga, aproape la urechea lui don Alvaro : Într-un cuvînt, face totul din rutină !

Quintanar era inepuizabil la capitolul plîngeri cînd era vorba de prietenul său intim, Frígilis ; se simțea dominat de el și își descărca furia surdă, neputincioasă, plină de bunătate, în fond, în cursul acestor confidențe ; Mesía era un fel de rival al lui Frígilis, ce apărea la orizont ; don Victor încerca o anumită satisfacție răutăcioasă în infidelitatea lui incipientă.

Don Alvaro tăcea și asculta. Numai cînd don Victor îi vorbea despre cît de bine ochește, părea puțin îngrijorat. I se părea imposibil să poți vorbi atîta despre un om așa de neînsemnat ca don Tomás Crespo, pe care el îl credea nebun din naștere.

Se înnopta, continua să plouă, chelnerii de serviciu aprindeau două-trei lămpi de gaz în salon, și Quintanar își dădea seama, după acest semn și după oboseala care făcea să-i curgă din plin sudoarea, că vorbise mult ; atunci avea remușcări, i se făcea milă de Mesía, îi mulțumea, în gînd, pentru tăcerea și atenția lui și de multe ori îl invita la un pahar de bere nemțească la el acasă.

Fraza era :

— Mergem la Rinconada ?

Mesía îl urma pe don Victor în tăcere.

O intuiție specială îi spunea fostului prezident că îl răsplătea bine pe prietenul său pentru atenție, ducîndu-l acasă. De ce-i plăcea lui don Alvaro să vină cu el ? Dacă

l-ar fi întrebat cineva pe Quintanar, n-ar fi putut răspunde. Îi spunea însă inima, observase el, fără să fie atent în mod special: lui Mesía îi plăcea să vină la Rinconada.

De obicei îl conducea în birou, muzeul lui, cum îi spunea; acolo îi explica mecanismele acelor complicate bucăți de lemn și arcuri și, convins de ignoranța prietenului său, îl înșela, fără scrupule. Ceea ce nu accepta don Alvaro era să admire colecțiile de plante și insecte: îl cuprindea amețeala cînd își concentra atenția, succesiv și repede, asupra atîtor lucruri inutile. Singura *ființă* care-i era simpatică lui don Alvaro era un păun împăiat de Frígilis și de prietenul său. Îl mîngîia pe piept, în timp ce Quintanar ținea dizertații.

— Ei, zicea don Victor să trecem în cabinet, dacă tot îmi disprețuiești colecțiile... Anselmo, berea în cabinet.

Cabinetul era alt muzeu: acolo se găseau arme și haine. O panoplie veche, completă, alte două moderne, foarte strălucitoare și pline de broderii: puști, pistoale și flinte din toate timpurile și de toate dimensiunile umpleau pereții și colțurile. În cufere și dulapuri, don Victor păstra cu dragostea unui colecționar costumele lui de actor pe care le purtase în vremuri mai bune. Cînd se înflăcăra vorbind de laurii săi veștejiți, deschidea cuferele, dulapurile, și mătăsuri, galoane și pene, colane și panglici, într-un amestec de culori tari, cădeau pe covor, iar Quintanar își pierdea capul în acel ocean de amintiri. Într-o cutie de tinichea păstra, ca pe-o bucată de aur, învelit în cîrpe și în paie un obiect care, la prima vedere, lui Mesía i se păru un șarpe; într-adevăr, stătea încolăcit și era de un verde-negricios.... N-avea de ce să se teamă. Don Victor nu îmblînzea animale; era lanțul pe care-l tîra, în primul act, cînd jucase rolul lui Segismundo din *Viața e vis.*

— Uite, prietene, dumitale pot să-ți spun; nu e lipsă de modestie; recunosc, cum să nu, superioritatea lui Perales în teatrul vechi, Segismundo al lui e o revelație, de acord; pune în relief mai bine decît al meu filozofia dramei, dar... nu-mi place felul în care-și tîrîie lanțurile; părea un cîine ce trage o greutate: eu mă mișcam cu

mult mai multă autenticitate și naturalețe ; îmi tîram lanțul, crede-mă, de parcă toată viața n-aș mai fi făcut altceva. Așa de bine, încît într-o seară, la Calatayud, mi-au aruncat bucata asta de fier pe scenă ca simbol al talentului meu. Mai-mai să se prăbușească scena. Păstrez lanțul ăsta ca pe cea mai plăcută amintire din efemera mea viață artistică.

Mesía aștepta apariția Anei și astfel putea să pună frîu conversației prietenului său, dar, de multe ori, Prezidenta nu venea în cabinetul soțului ei, iar îndrăgostitul trebuia să se mulțumească cu țapul de bere și teatrul lui Calderón și al lui Lope.

Era însă introdus în casă. Încetul cu încetul se încumetă să vină la orice oră, și Ana, fără să-și dea seama, începu să-l simtă alături de ea, ca pe-un obiect familiar. Mesía devenea, în casă, ceea ce era Frígilis în grădină.

Procedeul acela josnic, ticălos, ar fi trebuit s-o enerveze, dar n-o enervă ; trebui să mărturisească că nu-l disprețuia, și nici nu-l ura pe don Alvaro, deși intențiile lui erau viclene și mizerabile ; vroia să abuzeze de încrederea lui don Victor. „Dar dacă nu vroia ? Dacă se mulțumea să fie aproape de ea s-o vadă și să-i vorbească, să-i fie prietenă. O să vedem. Dacă el întrecea măsura, ea era sigură c-o să poată rezista și simțea că are destul curaj să-i arunce în față crima și josnicia de care dădea dovadă și să-l dea afară din casă."

Zilele treceau, și Ana era tot mai liniștită. „Nu, nu, nu întrecea măsura ; nu făcea altceva decît s-o admire, s-o iubească în tăcere. Nici un cuvînt primejdios, nici un gest îndrăzneț, nu părea să pîndească ocaziile sau să creeze *prilejurile* ; era de o cinste perfectă ; iubirea care respectă onoarea, pasiunea care se hrănește văzînd și respirînd aerul ce înconjoară ființa iubită. Plăcerea pe care-o simțea, trebuia să mărturisească, era cea mai intensă din viața ei. Și era puțin spus, căci avusese parte de atît de puține plăceri !" Sigură că nu e nici un pericol, cînd îl simțea aproape pe don Alvaro, respira cu desfătare, își lăsa spiritul într-un fel de somnolență morală ce-o ținea parcă sub efectul opiului. Compara starea acea cu plăcerea de-a pluti pe o apă liniștită, leneșă, întunecoasă, în orele după-amiezii. Apa se îndreaptă spre pră-

pastie, corpul plutește... dar ai siguranța că poți ieși din apă de îndată ce se apropie pericolul ; ajunge să faci un efort, două bătăi cu brațele și ești afară, pe mal... În adîncul inimii, Ana știa că nu e bine ce face, fiindcă nu putea răspunde de cumințenia lui don Alvaro. „Dar nu era sigură de ea însăși ? Ba da ; și-atunci de ce să nu-l lase să vină acasă, s-o privească, să-i arate grija unei mame și fidelitatea unui cîine ? Și pe urmă, în casă poruncea soțul ei, nu ea. Îl căuta ea pe Mesía ? Nu. Îl trimitea ea pe Quintanar să-l cheme ? Nu. Ei, atunci ? Dacă ar fi procedat altfel, ar fi însemnat să-și alarmeze soțul fără motiv, să dea naștere unor bănuieli fără fundament, să-i răpească, poate, lui don Victor, și pentru totdeauna, liniștea sufletească. Cel mai bine era să tacă, să fie atentă și... să se bucure de călduța flacără a pasiunii pe care-o ocolea ; și deși căldura aceasta era firavă, era cel mai învăpăiat rug de care se apropiase vreodată.

Canonicului nu-i spunea nimic despre asta. De ce ? Nu era un păcat. Existau ocazii, dar nu se foloseau de ele. Și pe urmă, cum Ana își apăra virtutea, credea prudent să-i ascundă confesorului toate afacerile ei personale. Dacă pericolul creștea, o să-i spună. Pînă atunci, nu."

Atunci văzu Vicarul, cu luneta lui, din turnul catedralei, pregătirile pentru excursia la cîmp organizată de Mesía, Frígilis și Quintanar, care-o însoțeau pe Prezidentă. N-a fost singura ; de multe ori, de cum vedea o rază de soare, don Victor voia să profite de timpul frumos și să dea o raită pe la cîrciumioarele de pe drumul Castiliei sau dinspre Vistalegre, în tovărășia persoanelor la care ținea cel mai mult în Vetusta și anume : iubita sa soție, Frígilis și don Alvaro. Bietul Ripamilán era invitat și el, dar spunea că dacă nu merg cu trăsura... „Suflet nu-i lipsea, dar ciolanele n-au suflet."

Mîncau, acolo sus, ce găseau, ce le dădeau cîrciumarii uimiți : cîrnăciori în sînge, pîine, ouă, orice ; pîinea era tare ; nu-i nimic ! Vinul era prost, mirosea a smoală. Nu-i nimic ! Asta îi plăcea lui Quintanar și în asta se potrivea cu nevastă-sa ; și ei îi plăceau aceste ospețe, la întîmplare, în care găsea ceva picant ce-i stîrnea foamea și o veselie copilărească. Pe înălțimile acelea respirau aerul ca pe

ceva nou ; se încălzeau la razele soarelui cu o lene voluptoasă, ca şi cum soarele din Vetusta, de-acolo de jos, n-ar fi fost la fel de binefăcător. Ana observa că pe acele culmi, în decorul de-acolo, pe jumătate pastoral, pe jumătate roman picaresc, între cărăuşi, slujnicuţe şi castelani gen don Quijote, se trezea în ea un anumit instinct pentru forma plastică şi simţul observaţiei ; privea siluetele copacilor, găinile, raţele, porcii şi stăruia asupra liniilor care reclamau penelul, vedea mult mai multe nuanţe, descoperea grupuri plastice, combinaţii de savantă şi armonioasă compoziţie, într-un cuvînt, natura i se dezvăluia ca poet şi pictor în tot ceea ce vedea şi auzea : în răspunsul vreunei ţărănci sau al vreunui salahor, în felurítele episoade ale vieţii din ogradă, în grupurile norilor, în melancolia unui catîr obosit şi plin de praf, în umbra unui copac, lucirile unei bălţi şi mai ales în ritmul ascuns al fenomenelor, divizibile la infinit, succedîndu-se, coincizînd, formînd urzeala dramatică a timpului într-o armonie superioară facultăţilor noastre perceptive, armonie care mai mult o ghiceşti decît ţi se mărturiseşte ea singură. Acest nou simţ de care Ana era conştientă în cursul acestor expediţii prin cîrciumioarele de pe înălţimile de la Vistalegre, pe drumul dinspre Corfin, îi inunda creierul cu năluciri şi o cufunda într-o dulce inerţie în care pînă şi închipuirea ajungea să fie oboseală. Atunci, cîte-un gest delicat al lui Mesía sau vreo izbucnire intempestivă de-a lui Quintanar o scoteau din extazul ei naturist.

Don Victor credea că în excursii, mai ales dacă mănînci, trebuiesc făcute felurite nebunii ; şi bineînţeles, după el, era neapărat indispensabil ca cineva să se costumeze, schimbîndu-şi, cel puţin, pălăria. În asemenea ocazii, el obişnuia să caute un ţăran care purta vechea bonetă din partea locului ; i-o cerea împrumut şi apărea la respectabilul concurs cu bucata aceea de postav negru pe cap. Rîdeau ca să-i facă plăcere. Aproape întotdeauna mîncau afară, la aer, contemplînd jos, în vale, zidurile cenuşii ale Vetustei ; de acolo, catedrala părea scufundată într-o fîntînă şi foarte micuţă ; zveltă, dar ca o jucărie ; în spate, fumul fabricilor din cartierul muncitoresc din

Campo del Sol și mai încolo, lanurile de porumb, verzi acum, pășunile, pădurile de castani și stejari... colinele de un verde-închis și, în sfîrșit, ceața ce se confunda cu piscurile strungilor îndepărtate. Filozofau, în timp ce mîncau, de cele mai multe ori cu mîinile, cîrnați sau caltaboși prost prăjiți, brînză tare sau omletă cu șuncă, orice-ar fi fost ; vorbeau fără grijă, pe îndelete, gîndindu-se la lucruri mai adînci decît cele ce se spuneau, cu ochii pironiți în zare, dincolo de care se vedea amintirea, necunoscutul, nebuloasa visurilor ; se vorbea despre ce este lumea, societatea, timpul, despre moarte, viața de apoi, despre cer, Dumnezeu ; își aminteau de copilărie, date îndepărtate de care-i lega cîte-o aducere aminte comună ; și deasupra bucolicilor comeseni și a filozofiei lor de după-masă cobora, parcă din cețurile de pe Corfin, sentimentalismul.

Începea vîntul ; ciupea puțin și era periculos, dar mîngîia pielea ; apărea o stea ; cornul lunii — lui don Victor i se părea aidoma *coup-papier*-ului de aur pe care-l primise cadou la Granada — prindea culoare, adică lumină. Conversația, leneșă acum, ajungea la astronomie și se oprea la conceptul de infinit ; sfîrșeau printr-o vagă dorință de-a asculta muzică. Atunci Quintanar își amintea că în seara aceea se juca *Fulgerul* sau *Maghiarii ;* strîngeau lucrurile și, încet-încet, se întorceau în Vetusta somnoroasă, lăsîndu-se să alunece pe coborîșul blînd al drumului. Frígilis îi oferea brațul Prezidentei, care îl căuta negreșit ; și Mesía, resemnat, ferm în hotărîrea de-a fi prudent, cît o să fie nevoie, o pornea cu don Victor, care uneori își permitea să cînte, în felul lui, *Spirto gentil* sau *Casta diva,* deși prefera să recite versuri, fără să-l uite niciodată pe Góngora :

A su cabaña los guia
que el sol deja el horizonte,
y el humo de su cabaña
les va sirviendo de norte. [1]

---

[1] Spre coliba sa-i conduce
pe cînd soarele apune,
de-asupra colibei fumul
le călăuzește pașii.

Broaştele orăcăiau în livezi, vîntul şuşotea în ramurile golaşe, ce se loveau vesele, aplecîndu-se ; şi Ana, sprijinindu-se liniştită de braţul celui mai bun prieten, simţea în aer semnele negreşite ale primăverii. Despre asta vorbeau, ea şi Frígilis. Crespo, mulţumit, liniştit, calm, cu glas încet, respectînd parcă primul somn al cîmpului, idolul său, lăsa să cadă cuvintele ca roua în sufletul Anei care, atunci, înţelegea adoraţia aceea liniştită, acel cult poetic, de loc romantic, pe care îl avea Frígilis pentru natură, fără să-i spună astfel, bineînţeles. Nimic din *marile sinteze*, imagini dizolvante, nimic din filozofia panteistă ; mărunţişuri, poveşti despre păsări, plante, nori, astre ; experienţa vieţii obişnuite, plină de învăţămintele unei observaţii bogate. Dragostea lui Frígilis pentru natură era mai mult de soţ decît de amant, mai mult de mamă, decît altfel. În acele momente, cînd se întorcea la Vetusta cu Ana la braţ, devenea elocvent, vorbea mult şi fără teamă, deşi întotdeauna rar ; în glasul său erau alintări drăgăstoase pentru cîmpia pe care o descria şi pe buzele lui tremura mulţumirea cu care asculta de la altă persoană cuvinte pline de dragoste şi de interes pentru copaci, păsări şi flori. Ana, în clipele acelea, invidia existenţa aceea de copac inteligent şi se sprijinea, ba chiar se rezema de Frígilis, ca de-un venerabil stejar. Iar în urmă venea celălalt, îl simţea. Uneori don Alvaro vorbea cu Ana şi ea îi răspundea cu glas prietenos, ca o răsplată pentru cuminţenia şi martiriul lui... „Pentru că, fără îndoială, să-l suporţi atîta timp pe Quintanar, era un martiriu."

Don Alvaro transpira de-atîta suferinţă. Don Victor i se agăţa de braţ, ridica ochii spre cer şi se distra căutînd asemănări între norii nopţii şi formele cele mai banale de pe pămînt.

— Uite-te, uite-te la cumulusul acela, parcă e Ripamilán ; închipuieşte-ţi-l cu pălăria în mînă.

— Cirusul ăla negru parcă e panglica unui toreador...

Cînd ajungeau la Rinconada, în timp ce-l lăsa pe don Victor, care avea cheile, să treacă înainte, don Alvaro ridica pumnul strîns deasupra capului insuportabilului prieten... Nu lăsa să cadă lovitura, nu... însă... „Ce-o s-o mai lase !"

„Ah, își spunea, acum sînt în dreptul meu ! Ochi pentru ochi !“

Așa trăia Ana, dacă nu mulțumită, mai puțin plictisită, fără mari remușcări, deși nu era satisfăcută de ea însăși. Nu-i permitea lui don Alvaro să se apropie, să-și facă iluzii, dar nici nu-l respingea cu disprețul categoric pe care virtutea, ceea ce se cheamă virtute, îl cerea. Aceste jumătăți de măsură privind moralitatea i se păreau atunci cele mai potrivite cu slaba natură omenească. „De ce să mă cred mai tare decît sînt ?“

Începu să frecventeze din nou casa familiei Vegallana. Fu foarte bine primită. Soția funcționarului de bancă o copleșea cu atenții, îi vorbea de modă, îi trimitea modele acasă, îi amintea de vizitele pe care trebuia să le întoarcă și în care o s-o însoțească chiar ea, fiindcă don Victor refuza să-și piardă timpul cu asemenea obligații !

— Domnilor, spunea el, eu nu sînt bun de așa ceva ; nu mă puneți pe mine să vorbesc despre vreme, despre cît de prest lucrează servitoarele, despre scumpetea alimentelor. Cereți-mi orice altceva, dar nu vizite de etichetă !

„Eu sînt artist, nu sînt bun pentru asemenea meschinării“, își spunea în sinea lui.

Prezidenta nu privea cu deosebită simpatie distracțiile acestea, dar le prefera singurătății sale sterpe, cînd, ori de cîte ori încerca să se oprească asupra unor gînduri cucernice, întîlnea tristețe, o adîncă plictiseală și un pizmaș spirit de împotrivire a cărnii călcate în picioare. „Era mai bine să trăiască la fel ca toți ceilalți, să se lase dusă, să ia parte la acele distracții obișnuite, searbăde, dar care, în cele din urmă, îți umplu orele...“

Aceasta era situația în care se afla, cînd Canonicul îi spuse, în confesional, că se pierde, că el o văzuse cum aruncase cu dispreț pe o bancă din grădină istoria Sfintei Juana Francisca... În după-amiaza aceea, De Pas fusese mai elocvent ca niciodată ; ea înțelese că fusese o ingrată, nu numai cu Dumnezeu, ci și cu apostolul său, apostolul acela numai văpaie, minte luminată, gură de aur... Glasul preotului vibra, răsuflarea lui ardea, și Ana crezu că aude suspine înăbușite. „Era neapărat nevoie să-l urmeze sau să-l părăsească ; el nu era capelanul îndatoritor ce

servește celor mari drept lacheu spiritual ; el era părintele sufletului, părintele, dacă nu vroia să-l asculte ca frate. Trebuia să-l urmeze sau să-l părăsească." Apoi îi vorbi despre ceea ce simțise el însuși, de iluziile pe care și le făcuse cu privire la ea. „Da, Ana — așa îi spusese, era sigură — visasem ceea ce părea că se întrezărea la prima noastră întîlnire, un suflet geamăn, un frate mai mic, de sex opus, pentru a împreuna facultăți diferite într-un tot armonios ; visasem că Vetusta nu mai era pentru mine o închisoare rece, nici izvor de invidii, ci locul unde trăia un spirit nobil, pur și delicat, care, căutîndu-mă pentru a păși pe sfînta cale a mîntuirii mă călăuzea și pe mine, fără să știe, pe această cale ; năzuiam că vei fi ceea ce îmi promiteai, printre lacrimi... ceea ce mi-ai promis de sute de ori după aceea... Dar nu, dumneata n-ai încredere în mine, nu mă crezi demn de spiritul dumitale și, pentru a-ți împlini nevoia de iubire ideală pe care-o simți, cauți poate în lume pe cineva care să te înțeleagă și să-ți poată fi confident."

— Nu, nu, repeta Ana, plîngînd.

El însă continua să vorbească de disperarea lui, tot mai trist, cu tot mai multă căldură în vorbe și în răsuflare... Și sfîrșiră prin a se împăca, promițîndu-și o nouă viață, o adevărată transformare, o schimbare adevărată în ceea ce privește obiceiurile ; iar ea, înflăcărată, îi spuse :

— Vreți să vă însoțesc chiar azi acasă la doña Petronila ?

— Da, da, ăsta-i cel mai bun lucru, răspunse el.

Și plecară fără să se gîndească nici unul, nici celălalt, ce făceau.

Din după-amiaza aceea, pentru Prezidentă începu ceea ce se cheamă o viață de devoțiune practică ; eficacitatea acelui imbold în care nu exista evlavie adevărată, ci gratitudine, dorință de a-i fi pe plac omului care făcea atîta ca s-o salveze, era așa de elocvent și plin de merite, dură puțin. Uneori, cînd nu putea să-și înalțe gîndurile spre lucruri invizibile, spre pioasă contemplație, Ana încerca să se pregătească pentru această călătorie mistică, gîndindu-se la Canonic : „Oh, ce om mare ! Și ce bine pătrundea el în suflet și cît de frumos vorbea despre ceea

ce părea că nu se poate vorbi, despre ascunzişurile intenţiilor şi delicateţea sentimentelor! Şi cît îi datora! De ce atîta interes, dacă nevrednica de ea nu-l merita?"
Lacrimile se adunau în ochii Anei. Plîngea de mulţumire şi admiraţie. Şi, neputînd să cugete asupra unor lucruri sfinte, pioase, îşi punea mantilla şi alerga la reuniunile de la San Vicente, la Junta del Corazón, la Catehism, sau la liturghie... adică exact acolo unde trebuia. Credinţa însă îi era slabă; aşa nu putea ajunge unde ar fi dorit. Şi-apoi, se cunoştea, ştia că dacă e vorba să se dăruiască Domnului, o va face cu adevărat; că atîta timp cît credinţa ei va fi trecătoare, de suprafaţă, nu se va lua nici ea în serios, şi orice pasiune vinovată, dar puternică, o va distruge.

Hotărîtă însă să fugă de extreme, să fie *ca toată lumea*, se încăpăţînă să le urmeze pe *celelalte cuvioase* pas cu pas şi, deşi fără tragere de inimă, intră în toate congregaţiile.

Îşi împărţea timpul între lume şi biserică; nu vedea pe altcineva decît pe doña Petronila, Olvido Páez, Obdulia şi, într-o oarecare măsură, pe marchiză. Fu văzută acasă la Vegallana, la Pauline, la Vivero şi Catehism, la teatru şi la predică. Aproape în fiecare zi aveau prilejul să stea de vorbă cu ea, în respectivele lor cercuri, Canonicul şi don Alvaro, iar uneori, atît unul cît şi celălalt, în lume sau la biserică; existau locuri în care Ana nu ştia dacă se află ca femeie evlavioasă sau ca femeie de lume.

Nici De Pas, nici Mesía nu erau însă mulţumiţi. Amîndoi nădăjduiau să învingă, dar nici unul nu vedea apropiindu-se ceasul victoriei.

— Femeia asta, spunea don Alvaro, e mai complicată decît Troia.

— Leacul a fost mai rău decît boala, se gîndea don Fermín.

Ana vedea în amănuntele vieţii de femeie evlavioasă mii de motive de dezgust; prefera însă să nu le dea atenţie. Nu-şi lăsa spiritul de contrazicere să caute slăbiciunile, grosolănia, mizeriile acelei cucernicii exterioare şi gălăgioase. Nu vroia să critice, nu vroia să vadă.

Ea însăși se compara însă cu cadavrul Cidului învingîndu-i pe mauri. Nu era ea, era trupul ei, pe care-l purtau din biserică în biserică.

Şi neliniştea adîncă şi surdă începu să-i sfredelească din nou sufletul. Aştepta acum altă epocă de lupte interioare, de pustietate şi răzvrătire.

Într-o seară, după ce ascultase o predică adormitoare, intră în budoar, aproape rușinată că stătuse două ore în biserică, întocmai ca o piatră, ascultînd fără pioşenie şi fără indignare, fără milă chiar, felurite prostii monotone, triste, privind ceremonii care nu spuneau nimic sufletului...

— Ah, nu, nu ! îşi spuse, în timp ce se dezbrăca, nu mai pot continua aşa.

Şi pe urmă, clătinînd din cap şi înălţîndu-şi braţele spre tavan, adăugă cu glas tare, ca să dea un caracter şi mai solemn protestului ei :

— Salvarea sau pieirea, numai să nu mă pierd în viața asta idioată... Orice... numai să nu fiu ca *toate astea !*

După cîteva zile, căzu la pat.

Cînd povestea slăbiciunilor şi a tranzacţiilor ei trîndave şi laşe cu lumea se perinda prin mintea Anei, în forme plastice, teatrale — datorită sănătăţii ce clocotea din nou, o dată cu sîngele — debila convalescentă era chinuită de remuşcări, şi ea se complăcea să creadă că sînt intense, dureroase. „Oh, ce diferență între acea somnolență morală în care trăia cu cîteva săptămîni în urmă şi agerimea minții sale de-acum, deşi zăcea acolo, doborîtă, fără să poată ridica pledul cu mîna, dar vroind cu toată puterea să ridice plumbul păcatului ce-o copleşea cu greutatea lui !

Asta era într-adevăr o hotărîre de nestrămutat ! O să fie bună, bună, pentru Dumnezeu, numai pentru Dumnezeu ; o să vadă Canonicul. Iar el, don Fermín, va fi învățătorul ei viu, de carne și oase ; mai avea însă şi un altul : pe sfînta cea înțeleaptă, pe divina Teresa de Jesús... care se afla acolo, la căpătîiul ei, aşteptînd-o, iubitoare, să-i dăruiască comorile sufletului său.“

Ana, bătîndu-și joc de interdicțiile doctorului, încercă, în primele zile ale convalescenței, să citească din cartea iubită : o lua în mînă ca un copil ce apucă o prăjitură.

Nu putea însă. Literele jucau, explodau, se ascundeau, se rostogoleau... își schimbau culoarea, iar ei începea să i se învîrtă capul... „O să aștept, o să aștept." Lăsa cartea pe noptieră și își trecea vremea imaginîndu-și cu plăcere, cu voluptate aproape, că zilele se scurgeau, și corpul ei prindea puteri; și se vedea aievea în parc, în chioșc, sau în cel mai întunecat loc din pădure, citind, devorînd cartea Sfintei Teresa. „Cîte lucruri îi va spune acum, pe care nu le-a putut înțelege atunci cînd citea mecanic, distrată și fără plăcere !"

Nerăbdarea făcu mai mult decît prescripțiile medicului și, înainte de-a se scula din pat, cînd începură să-i dea voie din nou să stea sprijinită între perne, Ana, ceva mai în putere acum, făcu o nouă încercare, și literele nu-i mai jucară; erau liniștite, compacte, hîrtia albă nu mai era o prăpastie fără fund, ci o suprafață netedă și consistentă. Citea, citea ori de cîte ori putea. De îndată ce-o lăsau singură, și ceasurile sale de singurătate erau lungi, își pironea ochii pe filele mistice ale sfintei de la Ávila, și nimic în afara lacrimilor de duioșie nu tulbura acel colocviu peste veacuri între două suflete.

Douăzeci

Don Pompeyo Guimarán, președinte demisionar al societății *Frăția Liberă*, originar din Vetusta, se trăgea dintr-o familie portugheză, și don Saturnino Bermúdez, arheolog și etnograf, care-și clasifica toți prietenii în celți, iberi și celt-iberi, privind doar unghiul facial sau cel mult pipăindu-le craniul, asigura pe toată lumea că don Pompeyo ținea mai mult de lusitani, nu atît în privința craniului, cît a abdomenului. Don Pompeyo nu spunea nici că-i așa, nici că-i altfel ; de fapt, avea puțină burtă, nu mare, din cauza vîrstei și a vieții sedentare, umbla foarte țeapăn, căci credea că „cine are un spirit drept, ca să spunem așa, trebuie să aibă și-un fizic la fel" ; în privința urmelor rasei și-ale nației, se declara neutru ; vroia să spună că asta îi era indiferent, devreme ce con-

sidera la fel de spaniol și pe-un portughez, și pe-un castilian, și pe unul din Estremadura. Așa încît, ori de cîte ori se vorbea despre asta, sfîrșea prin a apăra călduros uniunea iberică, uniune care trebuia să înceapă cu arta, industria și comerțul ca să ajungă apoi la politică. Și-apoi, ce-l interesau pe don Pompeyo asemenea accidente de naștere ? Inteligența lui se afla întotdeauna în sfere mai înalte. În lumea asta, el era în principal un *altruist*, vorbă pe care, trebuie s-o mărturisim, n-o știuse pînă cînd, cu ocazia unei dispute filozofice din care ieșise învins, amorul propriu, oarecum jignit, îl făcuse să citească operele lui Comte. Văzînd atunci că oamenii se împart în egoiști și *altruiști*, și îndemnat de bunătatea-i înnăscută, se declară *altruist* pe viață ; și, într-adevăr, își petrecu viața amestecîndu-se în treburi care nu-l priveau. Avea ceva pămînt, nu mult, în mare parte provenit din bunuri naționale ; și trăia, împreună cu soția și cu cele patru fete de măritat, din veniturile pe care i le aducea pămîntul.

Mînca supă, rasol și principii ; la fiecare cinci ani își făcea cîte o redingotă, la fiecare trei ani își cumpăra un joben, plîngîndu-se de exigențele modei, pentru că lucrurile vechi rămîneau întotdeauna foarte bune. Asta numea el *aurea mediocritas* a sa. Ar fi putut să fie funcționar, dar „ai cu cine ? Dacă aici nu există niciodată guverne !" De cîte ori i se ofereau, îndeplinea felurite funcții onorifice, pentru că era la dispoziția concetățenilor săi, mai ales cînd era vorba de dat fiecăruia ceea ce-i aparține. În ciuda acestei modestii și cumpătări privind cheltuielile, gurile rele atribuiau liberalismul său exaltat, lipsa de credință și disprețul pentru cult și cler, provenienței pămînturilor sale. „Bineînțeles, spuneau bisericoasele la reuniunile de la San Vicente de Paúl și teocrații de la redacția ziarului *El Lábaro*, bineînțeles, dacă averea și-o datorează jafurilor păgînești ale liberalilor ! Cum să nu urască clerul, dacă mănîncă averile Bisericii ?" La asta ar fi obiectat don Pompeyo, dacă n-ar fi disprețuit astfel de bîrfeli ; „retras în sanctuarul conștiinței sale", ar fi răspuns că don Leandro Lobezno, episcopul cu redingotă, preotul Juan de Vetusta, seraficul președinte al Tineretului Catolic, era milionar datorită bunurilor naționale

pe care le cumpărase un anumit unchi ca să-l moştenească apoi don Leandro. Dar nu, don Pompeyo nu răspundea. El ura fanatismul, dar îi ierta pe fanatici.

„Nu sînt eu un filozof ? Dumnezeu ştie bine că sînt." Expresia „Dumnezeu ştie bine" era o frază făcută, cum spunea el, care-i scăpa fără să vrea, fiindcă, sincer vorbind, don Pompeyo Guimarán nu credea în Dumnezeu. De ce s-o ascundă ? Era ceva public şi notoriu. Don Pompeyo era ateul Vetustei. „Unicul !", spunea el rareori, cînd putea să-şi deschidă inima în faţa vreunui prieten. Şi cînd spunea „Unicul !", deşi afecta o adîncă durere pentru întunericul în care trăiau, după el, concetăţenii săi, observatorul remarca în această frază mai multă mîndrie şi satisfacţie, decît adevărata tristeţe datorită lipsei de propagandă. El dădea peste tot un exemplu de ateism, dar nimeni nu-l urma.

Era o plantă care nu se aclimatiza în Vetusta ; el era singurul exemplar, viguros, de nezdruncinat, asta aşa era, dar unicul. Şi don Pompeyo avea remuşcări cînd se surprindea dorind ca *doctrina raţională, salvatoare,* cum o considera el, să nu se răspîndească niciodată. Toţi îi spuneau *Ateul,* însă şi cei mai fanatici concetăţeni ai săi se convinseră, din experienţă, că nu muşcă. „E leul îndrăgostit de-o fecioară, spunea în mod elegant Glocester ; o fiară fără colţi." Pînă şi cele mai înverşunate bisericoase treceau pe lîngă *Ateu* fără să-l blesteme ; era ca un urs bătrîn, orb şi cu botniţă, domesticit, care umbla pe străzi, distrînd puştii ; mirosea urît, dar nimic altceva. Cu toate acestea, de cîteva ori se gîndiseră să-i joace o festă de pomină ca să-l convertească sau să-l facă să plece din oraş. Asta depindea de zelul apostolic, mai mare sau mai mic, al episcopilor. Unul din ei — pe urmă a ajuns cardinal — se gîndise serios să-l excomunice pe don Pompeyo. Acesta află totul la Cazino — pe vremea aceea mai mergea la Cazino. Pe faţă i se desenă un surîs angelic ; aşa trebuie să fi surîs grecul care spusese : Loveşte, dar ascultă ! Îi lăsa gura apă ; excomunicarea aceea îi gîdila sufletul ; ce-şi putea dori mai mult ? Imediat se gîndi să-şi ia o postură demnă de circumstanţe. Nici urmă de mirare, de împotrivire. Se mulţumi să spună :

— Domnul episcop n-are dreptul să excomunice pe cel ce nu se împărtășește ; dar, să fie-ntr-un ceas bun excomunicarea asta... aștept să mă excomunice.

Soția lui și cele patru fiice judecau însă cu totul altfel. În zadar încercă să le ascundă că trăsnetul le amenința liniștitul cămin. Casa lui don Pompeyo se transformă într-o mare de lacrimi ; făcură sincope ; doña Gertrudis căzu la pat. Sărmanul Guimarán avu remușcări teribile ; în plus, simți, dintr-odată, o slăbiciune în picioare și în suflet. „Nu că m-aș converti, asta niciodată ! Dar Gertrudis a mea, fetele !" Și plîngea, nenorocitul ; apoi, întorcîndu-se spre locul unde se afla palatul episcopal, ridică pumnii și strigă printre suspine și scîncete :

— Mă țin legat, mă țin legat fiii ăștia ai aberației și-ai orbirii ! Nenorocitul de mine ! Dar mai demni de milă sînt ei, care nu văd lumina amiezii și nici soarele Dreptății !

Nici atunci, în clipe atît de amarnice, nu înceta să-l insulte pe episcop și restul înaltului cler. Trebui să cedeze ; trebui să tolereze ceea ce la început îl răzvrătea chiar și numai la gîndul că fetele lui trebuie să *se miște* și prietenii să-și pună la bătaie relațiile pentru ca episcopul să-și vîre trăsnetul în buzunar... Reușiră, nu fără greutate și nu fără ca don Pompeyo să-și retragă cuvintele. Se aruncă vălul peste ateismul lui Guimarán. El tăcu o vreme, apoi reveni la vechile obiceiuri, neobosit în propaganda aceea pe care, în adîncul inimii, o dorea infructuoasă, pentru plăcerea de-a fi singurul exemplar al acelui, prețios pentru el, soi de ateu. Bătăliile cele mai importante le dădea la Cazino, unde-și trecea jumătate din viață — apoi îl abandonă din motive serioase. Vetustenii erau, în general, prea puțin amatori de teologie ; nu le făcea nici un fel de plăcere să vorbească despre lucrurile *supranaturale*. *Avansații* se mulțumeau să atace clerul, să spună glume fără perdea, scandaloase, în care personajele principale erau popii și servitoarele popilor ; la această agreabilă conversație participau cu plăcere și cîțiva conservatori foarte ortodocși. Cînd credeau că au ajuns prea departe și se temeau că cineva ar putea să se îndoiască de sinceritatea credinței lor, adăugau, după șușotelile scandaloase :

— Bineînțeles că astea sînt excepții.
— Nu există regulă fără excepție, spunea don Frutos, americanul.
— Excepția confirmă regula, adăuga Ronzal, deputatul.
Se găsea cîte cineva care să spună :
— Și trebuie să facem deosebirea între religie și slujitorii ei. Ei sînt oameni ca și noi...
Avansații veneau cu obiecții, apărau unitatea dogmă-preot, și atunci însuși don Pompeyo trebuia să treacă de partea reacționarilor, pînă la un anumit punct, și să spună :
— Domnilor, să nu confundăm lucrurile, răul se află în rădăcină... Clerul nu e nici rău, nici bun ; e așa cum trebuie să fie...
Cînd auzeau asta, toți ceilalți protestau ; unii pentru că apăra clerul și alții pentru că ataca dogma. Afirma că din acele discuții pe care le căuta și le provoca în fiecare zi „izvorăște spiritul meu, să-i zicem așa, plin de amărăciune (și nu era adevărat, remușcările i-o spuneau), plin de amărăciune, pentru că în Vetusta nimeni nu gîndește ; toți vegetează și nimic altceva. Multă intrigăraie, politicăraie, interese materiale prost înțelese și nici urmă de filozofie, de înălțare a cugetului spre zonele idealului. Există pe ici pe colo cîte-un erudit, cîțiva specialiști în dreptul canonic, vreo doi-trei jurisconsulți, dar nici un cugetător. Nu mai e nici un alt cugetător în afară de mine".
— Domnilor, spunea în gura mare, după ce-și bea cafeaua, lîngă salonul unde se juca ombru [1], dacă aici se discută despre grava problemă a nemuririi sufletului, pe care eu o neg, bineînțeles, despre Providență, pe care, de asemenea, o resping, sau luați lucrurile în glumă, peste picior, cum spuneați dumneavoastră, sau vă ocupați doar de aspectul utilitarist, egoist al problemei : dacă Ronzal va fi nemuritor, dacă don Frutos preferă pierzania în locul vieții viitoare fără amintirea prezentului... Domnilor, ce contează ce dorește don Frutos sau ce preferă Ronzal ? Problema nu-i asta ; problema e — și număra

[1] Joc de cărți.

pe degete — dacă există Dumnezeu sau nu există Dumnezeu ; în caz că există, se gîndește cît de cît la sărmana omenire, dacă...

— Pst... Liniște, strigau cei din salon, și don Pompeyo cobora vocea, iar grupul pleca din apropierea salonului, cu toții ascultători, plini de respect, convinși că jocul acela era ceva mult mai serios decît teoriile teologice ale lui don Pompeyo, mai practic, mai respectabil.

— Uitați-vă, spunea Ronzal, care nu era totuși un înțelept, eu cred tot ceea ce crede și mărturisește Biserica, dar, sincer vorbind, povestea că cerul trebuie să fie o contemplație veșnică a Divinității — asta, domnule, e cam mult.

— Și ce ? obiecta americanul don Frutos, tot cu glas scăzut, temîndu-se c-o să-l mustre din nou jucătorii, și ce ? Eu mă mulțumesc să stau cu brațele încrucișate în viața veșnică. Am muncit destul în viața asta. Ar fi mai rău, cum zice *Alancardan* sau Sîn Cadran ori Sîn Dracu ! deoarece...

Nu știa cum să explice lucrul acesta bietul don Frutos. „Și se făcea că murind, plecam spre altă stea, și de acolo pe alta, că trecem încă o dată prin suferințele lui Cain și că prindem, din nou, viață.“ Ideea de-a se întoarce, pe Venus sau Marte, să caute negri în Africa, să-i cumpere și să-i vîndă, în pofida legii, i se părea absurdă și îl înnebunea pe Redondo. „Mai degrabă pierzania, cum spune ateul.“ Sfîrșea ștergîndu-și sudoarea abundentă de pe frunte, provocată de acest efort intelectual atît de neobișnuit. Cu problema asta a nemuririi don Pompeyo făcea o breșă în fortăreața credinței abonaților de la Cazino, dar întotdeauna o astupau cu scuzele binecunoscute. „De bună seamă, Dumnezeu înainte de toate... Biserica își are învățații ei...“

În ultimă instanță, don Pompeyo îi plictisea cu teoriile lui. Îl lăsau singur. Jucătorii se plînseră conducerii. Trebui să-și schimbe masa și salonul ca să poată continua să predice ateismul.

„Iată stadiul liberei cugetări în Vetusta !“ se gîndea Guimarán cu tristețe amestecată cu mîndrie.

Nici la biliard nu vroiau teologie rațională. Don Pompeyo, tot mai părăsit, se proptea, așa cum o fi făcut Ie-

remia în vreo piață din Ierusalim, se proptea pe picioare în fața mesei de biliard și-i contempla îndelung pe nefericiții aceia care-și petreceau ceasurile existenței lor atît de scurte, privind cum se ciocnesc sau nu trei bile de fildeș. Uneori, mînerul vreunui tac se împiedica de burta lui don Pompeyo.

— Iertați-mă, señor Guimarán.

— Ești iertat, tinere, răspundea cugetătorul, scărpinîndu-și barba cu o ironie tragică, profundă și surîzînd, în timp ce-și clătina capul, lăsînd să se înțeleagă că lumea e pierdută.

Plictisit de atîta *superficialitate*, urca în *încăperea crimei*, să-i vadă pe partizanii hazardului. Aici auzea numele lui Dumnezeu în fiecare clipă, dar în termeni care nu i se păreau de loc filozofici.

— Don Pompeyo, aveți dreptate ! striga un nenorocit, despărțindu-se de ultima pesetă, aveți dreptate, nu există Providență !

— Tinere, nu fi prost și nu confunda lucrurile !

Și ieșea furios din Cazino. „Nu se poate merge acolo."

Cînd *izbucni Revoluția din septembrie*, Guimarán nutri speranța că gîndirea liberă își va lua zborul. Dar nimic. Totul se limita la a vorbi clerul de rău ! Fu creată o societate a filozofilor... Și se dovedi a fi spiritistă ; șeful ei era un student din Madrid care se amuza înnebunindu-i pe cîțiva cizmari și croitori. Cîștigă Biserica, fiindcă nefericiții meseriași începură să aibă viziuni și cerură în gura mare să se spovedească, pocăindu-se din tot sufletul pentru rătăcirile lor. Și nimic mai mult ; la asta se redusese *revoluția religioasă* în Vetusta, dacă nu țineai cont și de cei ce *mîncau de dulce* în Vinerea Mare.

Don Pompeyo nu credea în Dumnezeu, dar credea în Dreptate. Pentru el, care și-o imagina cu D mare, aceasta avea un anumit iz de divinitate și, fără să-și dea seama, idolatriza cuvîntul. Pentru *Dreptate* s-ar fi lăsat tăiat în bucăți.

Dreptatea îl obliga să recunoască că actualul episcop de Vetusta, don Fortunato Camoirán, era o persoană respectabilă, un bărbat virtuos, demn, cu idei greșite, com-

plet greșite, dar demn. Avea un ideal? Atunci don Pompeyo îl respecta.

Don Pompeyo nu citea, medita. După operele lui Comte — pe care nu le-a putut termina — n-a mai citit nici o altă carte și, de fapt, nici nu avea cărți. Dar medita.

Uneori discuta cu Frígilis în care recunoștea *stofa unui liber-cugetător*, dar prost educat. Nu-l simpatiza.

„Ăsta e un panteist! spunea cu dispreț. Ăsta adoră natura, animalele și mai ales arborii... și pe urmă, nu-i filozof; nu vrea să se gîndească la lucrurile mari; se ocupă doar de fleacuri... E plin de el deoarece, după o sută de mii de încercări ridicole, a aclimatizat eucaliptul în Vetusta... Ei și? Ce problemă metafizică rezolvă *Eucaliptus globulus?* În rest, recunosc că e integru... și că știe... știe... mai mult decît faimosul lui darwinism... și nebunia aia de-a încrucișa cocoși englezești."

Guimarán fu de mai multe ori învins de Frígilis în polemicile lor. Frígilis era un apărător fervent al evoluționismului; i se părea absurd și chiar ridicol să-ți fie scîrbă de originea animală... Don Pompeyo, deși se simțea sedus de teoria aceea care *emana* un accentuat și delicios miros de erezie și ateism, nu se decidea să se socotească un descendent al urangutanilor; zîmbea de parcă l-ar fi gîdilat cineva... dar nu se hotăra să spună da sau nu.

— Ultima mea afirmație este îndoiala... Îmi vine greu.

Oricum, însă, ateismul lui rămînea în picioare; ca să-l respingă pe Dumnezeu cu consecvența și energia cu care o făcea el nu trebuia să citească mult, nici să facă experiențe.

— Mintea mea îmi spune că nu există Dumnezeu; nu există decît Dreptate!

Pe cînd don Pompeyo afirma asta, Frígilis îl privea, surîzînd cu bunăvoință, și, cu o urmă de batjocură, în care era și puțină milă, îi spunea:

— Domnule Guimarán, dar sînteți atît de sigur că nu există Dumnezeu?

— Da, domnul meu! Principiile mele sînt ferme! Ferme, mă înțelegi? Și n-am nevoie să răsfoiesc cărțoaie și să scotocesc mațele creștinilor și-ale animalelor ca să ajung la concluzia mea categorică... Dacă știința dumitale, cu atîtea retorte și protoplasmă și celelalte flecuștețe,

n-are drept rezultat decît asemenea îndoială, ține-ți știința din cărți unde vrei, că eu n-am nevoie de ea.

Onorabilul Guimarán se răsucea pe călcîie și pleca furios, cu inima plină de ciudă și trecătoare invidie, iar Frígilis continua să zîmbească și să-și clatine capul dintr-o parte în alta.

Dacă era întrebat ce părere are despre *Ateu*, spunea :

— Cine, don Pompeyo ? E un om de treabă. Nu știe nimic, dar are un suflet foarte bun.

Guimarán jură — trebuia să ajungă aici — jură să nu mai pună niciodată piciorul în Cazino.

— Ce-au făcut acolo cu mine, nu se face cu nici un creștin.

Avea un stil presărat cu fraze și expresii pur ortodoxe, dar protesta de îndată împotriva „acelor metafore și solecisme de limbaj".

Ceea ce făcuseră cu el, fusese sărbătorirea celei de-a douăzeci și cincea aniversări a urcării lui Pius al IX-lea pe scaunul papal, scoțîndu-se covoarele de gală și lămpile cu gaz care iluminau fațada cu prilejul marilor solemnități.

Don Pompeyo se adresă conducerii printr-o hîrtie oficială, enumerînd articolele din Regulament, care, după părerea sa, „interziceau astfel de acte unei instituții care, prin calitatea sa de cerc de destindere, nu trebuia, nu putea să îmbrățișeze o anumită religie".

Striga în salon, în timp ce oamenii de serviciu atîrnau covoarele în balcoane ; făcea mutre și invoca toleranța religioasă, libertatea cultului, ba chiar și jocul cu pelota.

— Omule, îi spunea Ronzal, stăpînindu-se să nu-l plesnească, ce te interesează pe dumneata, dacă la Cazino e pavoazare și iluminație ? Ce ți-a făcut dumitale sanctitatea-sa Pius al IX-lea ?

— Ce mi-a făcut mie sanctitatea-sa ? O să-ți spun, domnule o să-ți spun. Pius al IX-lea, mi-era... chiar simpatic... vedeam în el un om de bună-credință... Infailibilitatea a ridicat însă între noi un zid de gheață ; o prăpastie ce nu poate fi trecută... Un om infailibil ! Înțelegi, Ronzal ?

— Da, domnule, perfect. E lucrul cel mai limpede...

— Ei, atunci explică-mi și mie.

— Să ne înțelegem, domnule Guimarán, dacă ai de gînd să mă pui la examen... să știi că eu... eu nu-nghit zeflemele...

— Acum nu-i vorba de-a lua peste picior pe cineva... ci de a-mi dovedi infai...

— *Infailibilitatea?*

— Da, domnule... infailibilitatea... in... fai... li... bi... li...

— Ascultă, señor don Pompeyo, pe mine nu mă sperie părul alb și, dacă-ți bați joc, eu o iau ca ceva personal...

— Cum personal? Și dumneata ești infailibil?

— Domnule Guimarán!

— Pe scurt, domnul meu...

— Asta e, *pe scurt*...

— Eu mă retrag de pe lista membrilor.

— O să fie o sărbătoare!

Ronzal nu demonstră în nici un fel infailibilitatea, dar don Pompeyo se retrase de pe lista Cazinoului.

Pierdu acel adăpost al multelor sale ceasuri fără ocupație și umbla din cafenea în cafenea, ca un suflet rătăcitor, pînă ce, după cîțiva ani, îl întîlni pe don Santos Barinaga la *Restaurant y café de la Paz,* unde, în fiecare seară, implacabilul dușman al Canonicului își pregătea o moarte grea, bînd un coniac cu tot ceremonialul cuvenit.

Deveniră prieteni intimi. Don Santos fusese întotdeauna un bun catolic; mai mult, trăia de pe urma Bisericii, căci avea o prăvălie cu obiecte de cult. Dar de cînd monopolul „Crucii Roșii“ începuse *să-i pregătească ruina* printr-o concurență prost mascată, simțea pe zi ce trece cum se clatină turnul credinței sale... și cum i se înmoaie picioarele. Începu, ca mulți alții, prin a nega virtutea sacerdoțiului.

Guimarán făcu, fără greutate, din don Santos un prozelit. Zi cu zi și pahar după pahar, necredința îi cuprindea sufletul; ajunse să creadă că Isus Hristos nu era decît o constelație, prostie pe care don Pompeyo o citise într-o carte veche pe care o cumpărase la iarmaroc. Guimarán era de o necredință rece, filozofică; Barinaga păstra ranchiuna sectarului, mînia apostatului.

Cînd bunului negustor i se părea că mersese prea departe cu poveștile acestea, ca să-și ascundă teama, se ridica în picioare, cu paharul în mînă, și spunea solemn:

— În ultimă instanță, dacă greșesc, dacă hulesc... toată răspunderea să cadă pe ticălosul ăsta de... *țircovnic*... pe blestematul ăsta de don Fermín !...

Cafeneaua *de la Paz* era mare, neprimitoare ; puținele becuri de gaz, gălbui, păreau că umplu de fum atmosfera încărcată de ceața țigărilor și a fumului de la bucătărie ; salonul era pustiu la ora la care stăteau de vorbă cei doi prieteni ; chelnerii, cu haină neagră și șorț alb, dormitau prin colțuri. Un motan cenușiu se plimba în sus și-n jos pe tejghea către masa lui don Santos, se oprea să-l privească o bună bucată de timp, dar, convins că nu spunea decît prostii, căsca și îi întorcea spatele.

Guimarán observa cu multă satisfacție progresele necredinței în acel suflet plin de pasiune ; don Santos nu ajunsese la ateism, „dar acesta era un grad de perfecțiune filozofică prea înalt poate pentru fostul negustor de potire și cruciulițe". Don Pompeyo se mulțumea să smulgă rădăcinile și vlăstarele oricărei religii pozitive. Nu-i plăcea să-l vadă tot mai *cufundat într-o sticlă* de rachiu sau coniac ; dacă nu bea, lui don Santos îi ieșeau însă toate pe dos și nu înțelegea nimic din expunerile teologice. Trebuia să-l lase să bea.

Seara la zece și jumătate plecau împreună ; don Pompeyo îl ținea de braț pe don Santos și îl întovărășea o bună bucată de drum ; la colțul unei străduțe se despărțeau cu o lungă strîngere de mînă și Guimarán, senin și satisfăcut, se restituia căminului său liniștit, unde îl așteptau iubitoarea soție și cele patru fiice care îl adorau.

Don Santos rămînea să se lupte singur cu himerele alcoolului, cu întunecările minții și ale ochilor. Picioarele nu-l ascultau ; pudoarea, stăpînă doar pe ea însăși, lupta să găsească un mers și o înfățișare decentă ; în van însă ; o mișcare de zigzag stăpînea tot corpul bolnavului ; fiecare pas era un triumf ; capul de-abia i se ținea pe umeri... din gîtlejul bețivului ieșeau gungureli de turturea, strigăte înăbușite de protest, protest monoton, nearticulat, modul său de a-și exprima o idee fixă, sau mai bine zis o dușmănie bătută, în acel creier, cu ciocanul maniei. Povestea grohăind, tuturor petelor de pe pereți, tuturor umbrelor aruncate de felinare, istoria ruinei sale, și nu

era piatră de pe strada aceea care să nu fi aflat scandaloasa origine a averii Canonicului.

Dacă Barinaga se molipsi de la don Pompeyo de apostazie, Guimarán luă de la don Santos ura pentru Vicar și doña Paula. „E de-a dreptul revoltător acest trafic nedemn !" Cei doi bătrîni deveniră trîmbițașii zvonurilor privind cinstea Canonicului. Don Santos tulbură multe nopți liniștea vecinilor, iar intervenția paznicului de noapte nu fu de ajuns ; bătu cu pumnii, cu bastonul și chiar cu picioarele în ușa *Crucii Roșii.* Proprietarul clădirii se plînse autorităților, scandalul luă proporții, dușmanii Canonicului ațîțară discordia ; peste tot se striga : „Cum vine asta ? După ce că l-au ruinat se iau tot de don Santos ? Ar putea îndrăzni autoritățile să ia vreo *măsură represivă ?"*

În consiliul clerical, Glocester, machiavelicul arhidiacon, le vorbea canonicilor la ureche despre „discreditarea colectivă", despre cît pierdea Biserica și mai ales catedrala din pricina acelor *gîlcevi* (expresia lui Glocester). Don Custodio, prebendiarul, îl sprijinea pe señor Mourelo.

— Măcar de-ar fi ăsta tot răul, spunea Arhidiaconul.

Și atunci începea al doilea capitol al bîrfelor.

Mai rău era că se vorbea, cu sau fără motiv, dar nu fără ca aparențele să ofere prilej de bîrfă, că Vicarul ar vrea s-o seducă nici mai mult nici mai puțin decît pe Prezidentă și că și trecuse la fapte.

— Ei nu, domnule, asta nu ! striga dirijorul corului. Prezidenta e o sfîntă ; după boală, de cînd a fost la un pas de moarte, duce o viață exemplară ! Dacă înainte era o doamnă virtuoasă, cum sînt atîtea, acum este o creștină perfectă. E mai slăbuță, mai palidă, însă foarte frumoasă... vreau să spun că arată, că e o sfîntă... ce mai... o sfîntă...

— Domnilor, eu vreau fapte... și lumea nu crede în sfinți... crede în fapte.

Și Glocester cita multe fapte : cît de des se spovedea Anita Ozores, cît de mult durau vizitele Vicarului acasă la Quintanar, vizitele Prezidentei la doña Petronila.

— Bun ! Ei și ? Ce ai cu vizitele astea ? Doar n-o să crezi că doña Petronila se pretează ?

— Domnule... eu nu cred, și totuși cred... Eu vă ofer fapte și spun ce spune lumea. Scandalul e tot mai mare.

Era adevărat. Atîta sîrguință depuneau Glocester, don Custodio și ceilalți membri ai Consiliului clerical, parte din funcționarii curiei ecleziastice precum și elementul laic — Foja și don Alvaro, acesta din urmă pe ascuns, mărginindu-se la zvonurile privind simonia și despotismul care i se imputau Vicarului. La Cazino tot despre asta se vorbea. Toți spuneau că îl văzuseră pe don Santos lovind cu piciorul în ușa *Crucii Roșii* și sfidîndu-l în gura mare pe Canonic. Se formară grupuri : unii cereau să intervină autoritățile, ceilalți susțineau *dreptatea gestului* lui Barinaga.

Cîrnul umbla de colo-colo, spiona prin toate părțile și intra de două-trei ori pe zi în casa Vicarului să dea raportul despre bîrfeli șefului său, doña Paula, care-l plătea bine.

Mama lui don Fermín trăia într-un veșnic zbucium, dar nu se pierdea cu firea. „Dacă el vrea să se piardă, eu sînt aici ca să-l salvez.“ Important era să-l viziteze pe Episcop, să facă în așa fel încît zvonurile, calomnia sau ce-o mai fi să nu ajungă pînă la preasfinția-sa. Doña Paula își petrecea o mare parte din zi și din noapte la palat. Locțiitoarea ei, Ursula, chelăreasa Episcopului, avea ordin să nu lase să intre nici o persoană suspectă în camera stăpînului ei ; prietenii intimi, oamenii devotați doñei Paula, oamenii ei, aveau același consemn. Deși îl dezgustau asemenea lucruri, Canonicul veghea și iscodea și el ; instinctul de conservare îl obliga să secundeze planurile mamei sale.

Doña Paula și don Fermín vorbeau puțin ; se apărau printr-un acord tacit ; foloseau același sistem fără să și-l comunice. Mama era enervată. „Fiu-meu mă înșeală, mă duce la pierzanie.“ Pentru ea, doña Ana Ozores, norocoasa Prezidentă, era deja o *țiitoare* — în sinea ei cuvîntul acesta însemna țiitoarea lui Fermo al ei. Aici era punctul vulnerabil, ăsta era bolovanul din casă. Dacă se vorbea atîta despre abuzurile curiei ecleziastice, despre *Crucea Roșie* și don Santos, era „pentru că *cealaltă afacere*, cea mai scandaloasă, afacerea *fustelor*, le aducea pe toate celelalte“. Așa gîndea ea. „Cealaltă poveste e veche. Nimeni nu mai face caz de bîrfelile acelea vechi, depășite, dar cu noua poveste, cu oaia asta păcătoasă,

ipocrită și vicleană, lumea își aduce aminte și de celelalte, totul capătă proporții. Dacă Fortunato află ceva, bănuie ceva, sîntem pierduți." Proprietarul *Crucii Roșii* nu mai avu voie să audă loviturile pe care le dădea în ușă, în fiecare noapte, bețivul de don Santos. Nu mai fu vorba de-a se cere ajutor autorităților. Paznicul de noapte fu cumpărat și i se dădu ordin ca, în primul rînd, să evite gălăgia. Era inutil. Mulți vecini așteptau deja, cu o răutăcioasă curiozitate, ceasul hărmălaiei și ieșeau în balcoane să asiste la spectacol.

Doña Paula însă trebuia să urmărească pașii fiului ei.

Cîmul îi văzuse pe Canonic și pe Prezidentă intrînd împreună, pe înserate, în casa doñei Petronila. Doña Paula aflase. Îi văzuse însă și don Custodio, care-i spusese lui Glocester, iar după aceea amîndoi vorbiseră în toată Vetusta.

Între timp, la cafeneaua *de la Paz* se găseau destui care să-i asculte pe don Pompeyo și pe don Santos blestemînd religiile pozitive și în special pe domnul Vicar general, cum îi spunea întotdeauna domnul Guimarán lui De Pas. Între *oamenii de rînd* circula istoria cu altarele, cu ruina lui don Santos și milioanele Canonicului depuse la bancă ; în legătură cu asta, muncitorii de la Fabrica veche vorbeau de spînzurarea clerului în masă. Asta numeau ei a tăia în carne vie. Muncitorii carliști șovăiau. Canonicul avea prieteni printre ei, dar dacă îl respectau ca preot, se temeau de el pentru că era bogat... și aveau unele bănuieli. Mulțimea însă nu vorbea despre afacerea *fustelor*. Atunci cînd cu Revoluția se discutase mult dacă don Fermín avea sau nu aventuri în cartierele săracilor ; nimeni însă nu-și mai amintea pe-acolo de asemenea povești. Muncitorii care-și ridicaseră atunci glasul, făcînd propagandă revoluționară, muriseră, îmbătrîniseră, se împrăștiaseră sau erau decepționați de *idee ;* noua generație avea numai din cînd în cînd accese de clerofobie ; tinerii erau partizani ai cîrciumii, nu ai clubului. Se vorbea numai despre revoluție socială și nu se mai spunea decît că popii nu sînt nici mai răi nici mai buni decît ceilalți *burghezi*. Fanatismul era ceva rău, dar *capitalul* și mai rău. În cartierele sărace nu exista un element de propagandă activă împotriva sutanelor. Acolo, Canonicul era

mai mult disprețuit, decît dușmănit. Scandalul cu don Santos, al „Hristoșilor“, cum i se spunea, două sau trei gesturi de despotism în curia ecleziastică, grămada de bani pe care-o plăteai la căsătorie — de parcă înainte n-ai fi plătit la fel — și acțiunile Băncii, aprinseră însă din nou patimile, și de data asta se vorbi despre spînzurarea Vicarului și a *restului popimii*.

Cel care se bucura cel mai mult de propaganda aceea de infamii, după Glocester, care credea că e opera sa exclusivă, era don Alvaro Mesía. Îl ura de moarte pe Canonic. Era primul bărbat, și încă *în fuste*, care i-o lua înainte ; primul rival cu care-și disputa o pradă și care părea că și pusese stăpînire pe ea. Poate că fina și coroziva muncă din confesional făcuse mai mult decît sistemul lui prudent, decît asediul acela de luni și luni, la sfîrșitul căruia *arta* spunea că se preda și cea mai solidă fortăreață. Eu asediez, dar cine știe dacă el n-a intrat prin subterană ? Acest *dandy* vetustean transpira de amărăciune amintindu-și cît de mult suferise sub stăpînirea lui don Victor Quintanar, care, după socotelile lui, în cîteva luni de prietenie intimă îi *declamase* tot teatrul lui Calderón, Lope, Tirso, Rojas, Moreto și Alarcón. Și asta, pentru ce ? „Pentru ca diavolul s-o trîntească pe doamna respectivă la pat, iar ea să fie cuprinsă de teama morții și să se transforme dintr-o femeie amabilă, sensibilă și îngăduitoare — ceea ce însemna primul pas — într-una sălbatică, timorată, mistică... dar mistică de-adevărat. Și cine-o făcuse astfel ? Canonicul, mai încăpea vreo îndoială ? Cînd începea să-și pregătească scena declarației, după care trebuia să urmeze îndeaproape *atacul personal*, cînd primăvara apropiată promitea un ajutor eficace... se pomenește că doamna are febră.“ „Doamna nu primește“, și n-a văzut-o cincisprezece zile. I se dădea voie să intre în budoar, să întrebe cum se simte, dar nu și în dormitor. El fusese în vizită în fiecare zi, dar era ca și cînd n-ar fi fost, nu-l lăsau s-o vadă. Și cum să nu te-nfurii ! Canonicul, îl văzuse el, trecea fără piedică și stătea singur cu ea. „Lupta era inegală.“ În timpul primei convalescențe, care dură cîteva zile, i se permise și lui să intre în dormitor de două-trei ori ; niciodată însă nu

putu să vorbească între patru ochi cu Ana. Dar mai trist a fost după aceea, cînd boala, atît de primejdioasă, ce pusese din nou stăpînire pe ea, cedă pas cu pas terenul sănătății. Ana îl primi în budoar. Dar cum! În primul rînd era slabă și palidă ca o moartă. „Foarte frumoasă, nimic de zis, foarte frumoasă... în genul romantic. Cu femei de genul ăsta nu se putea lupta. Se dăruise lui Dumnezeu. Era limpede. De-abia mînca! Nu putea ridica brațul fără să obosească.“ Don Alvaro, furios de nerăbdare, calcula cît timp îi va trebui acelei *ființe* pînă va dobîndi forța necesară ca să simtă impulsurile senzuale, care erau credința vie a domnului Mesía și speranța sa. Îi va trebui mult. „Iar Canonicul își făcea mendrele, îndopînd acea minte debilă cu viziuni celeste... Ana era alta pentru el. Nu-l privea niciodată, și puținele cuvinte cu care-i răspundea la întrebările lui pline de dragoste și interes erau politicoase, afabile, dar reci, făcute parcă după șablon. Uneori i se părea că i le dicta chiar Canonicul.“ Într-o după-amiază, Prezidenta mînca de față cu soțul ei, cu don Alvaro și cu De Pas. Înghițea cu lacrimi. Canonicul spunea că nu trebuie să mănînce dacă n-are poftă. Atunci Mesía luă, cu multă căldură, apărarea hranei obligatorii.

— Eu cred, cu voia domnului Canonic, că principalul, în cazul de față, e ca bolnava să se simtă bine; și, ca nu cumva anemia să pună stăpînire pe acest organism...

— Oh, prietene! răspunse Canonicul, surîzînd cu multă amabilitate, anemia, dumneata știi mai bine ca mine, poate surveni chiar și în ciuda alimentației... Și pe urmă, a mînca nu e același lucru cu a te hrăni...

— Eu, cu voia domnului Canonic, o sfătuiesc să mănînce friptură în sînge, multă friptură în sînge...

„Oh, era tare grăbit; și-ar fi dat propriul lui sînge ca să-l vadă curgînd prin venele acelea pe care și le închipuia secate. Viața, puterea, orice-ar fi, pentru Ana!“ Don Alvaro vorbi odată chiar de transfuzie. „Știința a progresat mult în această direcție.“

Somoza obișnuia să-l aprobe, dînd din cap și spunînd:

— Mult, mult! Oh, da, știința! Mult!... Transfuzie... Sigur!

Îi era foarte teamă de cunoştinţele medicale ale lui don Alvaro. Omul acela care se ducea la Paris şi aducea pălăriile acelea moi şi-i cita pe Claude Bernard şi Pasteur... trebuia să ştie mai multă medicină modernă decît el... pentru că el, Somoza, nu citea nici o carte, era ştiut, nu avea timp.

Prezidenta însă se însănătoşea ; prindea din nou culoare, deşi încetul cu încetul ; muşchii prindeau putere şi se rontunjeau... dar răceala şi rezerva stăruiau. Don Victor se purta ca întotdeauna cu don Alvaro al lui ; continuau confidenţele însoţite de bere... însă Ana nu apărea niciodată. Dacă don Alvaro se încumeta să întrebe de ea, don Victor se făcea că nu aude sau schimba vorba ; dacă celălalt insista, Quintanar suspina şi, ridicînd din umeri, spunea :

— Las-o... s-o fi rugînd !

— Rugînd !... Dar atîtea rugăciuni pot s-o omoare...

— Nu, nu se roagă... adică... se roagă în minte... Ştiu şi eu ? Treburi de-ale ei. Trebuie s-o lăsăm.

Şi mai suspina o dată. Da, trebuia s-o lase. Cînd rămînea însă singur, don Alvaro îşi smulgea părul blond şi subţire şi, cine şi-ar fi închipuit, îşi atribuia felurite epitete — animal, bestie, idiot, de parcă n-ar fi fost acelaşi lucru — şi spunea :

— M-am purtat ca un cadet ! Am pierdut din cauza timidităţii. Trebuia să dau *atacul personal* în seara cînd am întîlnit-o pe întuneric... sau în după-amiaza aceea în chioşc.

Nu-l dăduse însă... Şi acum n-avea nici o posibilitate. Într-o zi, Ana ajunse chiar să-şi retragă mîna cînd el i-o întinse pe-a lui. Căută un pretext cu iuţeala abilă a femeilor... şi... nu-i dădu mîna. Nu mai atinse acele degete suave. Mai mult, de-abia o vedea.

„Oh, lui, don Alvaro Mesía i se întîmpla una ca asta ! Ce ridicol ! Ce-o să spună Visita, Obdulia, ce-o să spună Ronzal, ce-o să spună toată lumea ? O să spună că l-a învins un preot. Asta cerea sînge ! Da, dar asta era altă socoteală !" Pe don Alvaro îl treceau sudorile cînd şi-l imagina pe Canonic, îmbrăcat în redingotă, prezentîndu-se la duelul la care l-ar fi provocat el, don Alvaro. Îşi amintea de întîmplarea aceea, cînd Canonicul îl în-

vinsese, datorită forței, chiar în fața Anei. Curajul pe care-l simțea don Alvaro în fața unei sutane, în speranța nesăbuită că blîndețea obligă preotul să nu întoarcă palmele, curajul acela dispărea cînd se gîndea la pumnii lui don Fermín. „Nu avea scăpare. Nu-i putea veni de hac decît ajutîndu-i pe Foja, pe Glocester, pe toți dușmanii tiranicului cleric."

După-amiezele, cînd se plimba pe Espolón, unde preoții și magistrații se simțeau în largul lor, căci zarva lumească rămînea la umbra arborilor stufoși de pe Strada Mare, don Alvaro se întîlnea, de obicei, cu Vicarul ; se salutau cu plecăciuni adînci, dar mireanul se simțea umilit și o ușoară roșeață i se urca în obraji. Își închipuia că toți cei de față se uitau la ei, îi cîntăreau și găseau că învingătorul, adică preotul, e mai puternic, mai îndemînatic și mai prezentabil. Don Fermín era la fel ca întotdeauna : arogant în umilința sa, care vroia să pară mai mult politețe decît virtute creștină, surîzător, zvelt, cu un mers plăcut, emfatic, în foșnetul ritmic al anteriului bogat, trecea, sfidîndu-i pe toți, cu un imperturbabil sînge rece. Pe Espolón obișnuiau să se întîlnească cei trei bărbați bine din Consiliu ; dirijorul corului, înalt și corpolent ; ruda ministrului, mai subțire, mai slab, dar și el foarte înalt, apoi don Fermín, cel mai elegant și aproape la fel de înalt pe cît era și de demn. Toți trei consumau mulți metri de stofă neagră, strălucitoare, imaculată ; erau ca niște stîlpi de neclintit ai Bisericii, îndoliați cu stindarde funebre. În ciuda tristeții veșmîntului și a înfățișării serioase, don Alvaro ghicea în acel grup seducția ce o reprezenta pentru vetusteni ; întruchipa prestigiul Bisericii, al grației, prestigiul talentului, al sănătății, al forței și al trupului, care-a prosperat atît cît i-a fost voia... Își închipuia trei călugărițe frumoase, fete bune, care ar mai avea și talent, și grație ; și le imagina plimbîndu-se pe Espolón.. și era sigur că privirile bărbaților s-ar fi întors după ele. Inversînd sexul, trebuia să se întîmple același lucru. Și, într-adevăr, în saluturile pe care doamnele care se mai plimbau pe Espolón le acordau celor trei bărbați frumoși din Consiliu, celor trei turnuri davidice, președintele Cazinoului credea că

vede dorințe ascunse, declarații inconștiente de rafinată și prefăcută senzualitate.

În ceea ce-l privea pe don Alvaro, superstiția confesionalului creștea zi de zi ; își închipuia că influența preotului ce numără păcatele devenea tot mai puternică asupra femeii. Mesía își imagina, privind acele doamne ce se plimbau, unele elegante, luxoase, altele îndoliate sau îmbrăcate modest, toate dorind, în felul lor, să-i fie Canonicului pe plac și străduindu-se pentru asta, că fire invizibile, secrete, legau fustă de fustă, sutană de rochie, preot de femeie.

Într-un cuvînt, don Alvaro era gelos, invidios și furios. Materialismul său tăinuit era mai radical ca niciodată. „Nimic, nimic, doar forță și materie, doar asta există", se gîndea.

Și dacă nu s-ar fi întîmplat ca partidele progresiste să nu fie niciodată la putere sau să fie pentru puțin timp, Mesía s-ar fi declarat demagog și dușman al religiei de stat.

Ajunse pînă acolo încît să propună conducerii Cazinoului să nu mai aniverseze în viitor nici o sărbătoare religioasă, decorînd sau iluminînd balcoanele. Ronzal s-a opus, dar președintele se impuse și hotărîrea a fost votată. În cele din urmă, don Pompeyo Guimarán a triumfat !

Don Alvaro dorea ca ateul să revină la Cazino ; cei ce-și puseseră în gînd să-l dezonoreze pe Canonic aveau nevoie de această întărire. Foja și Joaquinito Orgaz, care conduceau grupul de bîrfitori, îi propuseră lui don Alvaro formarea unei comisii care să-l readucă pe don Pompeyo la Cazino, „de unde n-ar fi trebuit să plece niciodată". O să sărbătorească „reîntoarcerea" lui Guimarán printr-o masă bună. Paco, marchizelul, care, ca orice bun aristocrat, se credea obligat să fie religios, *cel puțin de formă*, se opuse la început proiectelor lui Foja și Orgaz ; dar, văzînd că prietenul și idolul său, Mesía, dorește să-l aibă alături pe don Pompeyo pentru a-l discredita mai mult pe Vicar și considerînd că se vor distra într-adevăr în acel *gaudeamus* nocturn, hotărî că trebuie să-l ajute, și-i ajută pe dușmanii Canonicului și se alătură comisiei care se duse să-l caute pe don Pompeyo.

Comisia era alcătuită din domnul Foja, fost-primar, Paco Vegallana și Joaquín Orgaz.

Domnul Guimarán îi primi în biroul lui plin de ziare și busturi de ghips ieftine care înfățișau, mai prost sau mai bine, pe Voltaire, Rousseau, Dante, Franklin sau Torquato Tasso, după ordinea în care erau așezate pe rafturile pline de cărți vechi.

Don Pompeyo purta în casă un halat în carouri albastre și albe, ca o tablă de șah. Îi întîmpină pe soli cu amabilitatea care-l caracteriza, ascunzîndu-și cu greu surpriza.

Pentru ce veneau domnii? Vroiau să facă o glumă? Nu se aștepta. Oricum, însă, prezența fiului marchizului de Vegallana îi umplea sufletul de bucurie, deși nu vroia s-o recunoască.

Cînd află din gura lui Foja despre ce e vorba, trebui să se ridice ca să-și ascundă emoția. Simți că-i plesnea, în spate, catarama de la vestă.

— Domnilor, reuși în sfîrșit să spună, cu glas tremurat, dacă un jurămînt solemn nu m-ar obliga să rămîn ostracizat, așa cum mi-am impus de bună voie acum mulți ani, sau cum, mai bine zis, m-au obligat fanatismul și nedreptatea, dacă n-ar fi asta, m-aș întoarce cu dragă inimă în sînul acelei societăți al cărei fondator am fost împreună cu alți șase-șapte prieteni. Sigur, domnilor, căci acolo mi s-au scurs cele mai frumoase zile, în conversații folositoare și plăcute cu cei mai mulți oameni din localitate! Acolo era pămîntul toleranței; iar oamenii, personajele în care, de fapt, sînt cel mai adînc înrădăcinate anumite idei venerabile, pentru că sînt profesate cu sinceritate și au o anumită obîrșie, obligă prin rasa lor, aceste personaje, printre care îl socotesc și pe tatăl acestui înțelept tînăr, bun prieten și codiscipol al meu, minunatul domn, marchizul de Vegallana, îmi respectau părerile și eu pe ale lor. Pentru ceea ce faceți dumneavoastră acum, nu vă voi putea mulțumi niciodată îndeajuns. Am obținut însă ceea ce era important: libertatea gîndirii strălucește din nou la Cazino. Aspirația mea s-a realizat. Acum, domnilor, în ceea ce mă privește pe mine, trebuie să vă spun că nu pot călca un jurămînt

solemn, un jurămînt... și nu voi merge cu dumneavoastră, deși o doresc din suflet.

Comisia insistă, citind pe chipul lui don Pompeyo că va izbuti.

Foja veni cu un argument foarte puternic.

— Don Pompeyo, spui că dac-ar fi după dumneata ai veni cu noi, te-ai reîntoarce la Cazino...

— Din toată inima! Asta-i cuvîntul... m-aș reîntoarce...

— Dar te reține doar jurămîntul...

— Asta-i, jurămîntul solemn de-a nu mai pune în viața mea piciorul acolo...

— Dar ce legătură are una cu alta? Și, iartă-mă că mă exprim așa! Cel ce jură, îl ia martor pe Dumnezeu; dumneata însă nu crezi în Dumnezeu... așa că nu poți jura.

— Perfect, spuse Joaquinito Orgaz, cu *P* mare și cu doi de *rr*. Și se ridică în picioare să facă o piruetă în stil flamenco.

Joaquín credea că în casa unui ateu de profesie, a unui nebun, cu alte cuvinte, buna-cuviință era de prisos.

Don Pompeyo îl privi pe Orgaz, uimit de neobrăzarea sa, în timp ce medita la argumentul lui Foja.

Nu avea ce să răspundă.

În cele din urmă spuse:

— Adevărul e că... de jurat... nu pot să jur... dar metaforic vorbind... Și pe urmă, pot să-mi promit mie însumi...

— Dar, prietene, atunci n-ai promis nimic, ai jurat să nu mai pui piciorul acolo... Toată Vetusta își amintește cuvintele dumitale.

Don Pompeyo simți cum i se urcă amețeala la cap auzind că toată Vetusta își amintea de cuvintele lui.

Stărui însă, deși tot mai slab, în refuzul său.

Foja îi făcu marchizelului cu ochiul. Atunci acesta începu atacul, și Guimarán nu mai putu rezista. Se predă.

Fiul lui Vegallana, primul aristocrat, venea să-l roage să se întoarcă la Cazino! Oh, asta era prea mult. Nu putu să mai apere cetatea hotărîrii sale.

— La urma urmei, spuse, prin simplul fapt că s-a restabilit legislația pe care o invocam, pot să calc, fără să-mi pătez onoarea, în acel loc...

— Sigur că poți să calci. Haide, haide, pune-ți redingota, că ne-așteaptă masa.

— Ce masă ?

— Cum ? Învingătorii, cei ce solicită prezența dumitale, au hotărît să dea un banchet în cinstea dumitale... și o să luăm masa împreună cu vreo doisprezece prieteni...

Don Pompeyo nu știa dacă trebuie să accepte... Nu-i îngăduiră să stăruie în modestia lui ; și alergă zăpăcit să-și pună redingota și jobenul. Era copleșit și parcă-și simțea trupul scăldat în apă, în apă parfumată.

Prezența marchizelului era principalul factor al acelei euforii. „Oh, totuși, aristocrația însemna ceva, ceva mai mult decît un cuvînt, era un element istoric, o măreție pozitivă... noblețea putea să existe, fără să existe Dumnezeu, mai încăpea îndoială ?"

După o oră, în sufrageria de la Cazino, care ocupa un salon la etajul al doilea, nu departe de sala de joc, la masa prezidată de don Pompeyo Guimarán, luau loc don Alvaro Mesía, în fața eroului principal, și apoi, într-o plăcută învălmășeală, fără să se gîndească la prerogative, Paco Vegallana, Orgaz, tatăl și fiul, Foja, don Frutos Redondo — care venea la orice masă, fie că era dată de un partid politic sau de un grup religios — căpitanul Bedoya, colonelul Fulgosio, exilat ca republican, vestit pentru că-i sărea țandăra repede ca și pentru sabia sa, un oarecare Juanito Reseco, care scria la ziarele din Madrid și venea din cînd în cînd la Vetusta, locul său de baștină, ca să-și dea aere, un bancher și cîțiva tineri din „suita" lui Mesía, păsări de noapte abonate la Cazino.

Don Pompeyo mînca rareori la restaurant și, cum relațiile sale cu potentații de prin partea locului erau foarte puțin intime, aproape niciodată nu vedea o masă pusă cum trebuie. Așa că masa aceea, mai mult decît banală, de restaurant de provincie, i se păru ceva demn de un rege. Fața de masă din damasc, mai mult lucioasă decît fină, farfuriile grele, groase, de un alb mat și cu margine aurită, șervețelele în formă de cornet, puse în paharele mari, șirul paharelor de vin, în ordinea mărimii, farfurioarele de porțelan cu ardei iuți roșii, limbi violet-stacojii, măsline umede, castraveciori umflați și alte aperi-

tive, gravitatea aristocratică a sticlelor de Bordeaux ce-și păstrau licoarea parfumată ca pe-o taină, reflexele luminii frînte în vin, în paharele goale și în tacîmurile strălucitoare de argint, mijlocul mesei unde se lăfăia o fructieră, încadrată, ca de o gardă de onoare, de două vase cilindrice de flori, cu picturi chinezești, din care ieșeau imitațiile grosolane ale nu se știe căror plante, dar care lui don Pompeyo îi aminteau pletele blonde, ca fuiorul, ale unei *miss*, călăreață de circ ; cutiile cu țigări, unele din lemn bine mirositor, altele din metal, serviciile elegante și incomode cu ulei, oțet și mai multe mirodenii decît o corabie din Orient, totul contribuia la a-i lua ochii bunului ateu care contempla fascinat și surîzînd panorama luminoasă, voioasă, proaspătă, vie, plină de promisiuni a mesei încă intactă, corectă, curată.

Începură să mănînce fără multă gălăgie ; se întreceau care mai de care să spună glume. Joaquinito își bătea joc de felul cum se servea și vorbea de Fornos... și de La Taurina și Puerto, unde se mînca întrutotul *à la flamenco.*

Toți mîncau mult, în afară de don Pompeyo, căruia i se pusese un nod în gît din cauza emoției. O dată cu felul doi, începu să-l frămînte o grijă. „Mă aflu, se gîndea, în situația de-a toasta în mod obligatoriu ; trebuie să improvizez un discurs.“ Și nu-i mai căzu bine nici o înghițitură. Auzea vorbindu-se așa cum auzi că plouă ; zîmbea în dreapta și-n stînga, răspundea monosilabic și se gîndea la toast ; urechile i se făcuseră ca jăraticul, iar din cînd în cînd avea grețuri și simțea cum îi tremură picioarele. Pe scurt, trecea printr-un moment neplăcut. Spera că lucrurile o să decurgă astfel : o să vorbească întîi don Alvaro, o să facă elogiul statorniciei cu care el, don Pompeyo, susținuse ideea sfintei libertăți a gîndirii și va promite, în numele conducerii, că niciodată la Cazino nu va mai exista religie, așa cum nu trebuia să existe nici în stat. După aceea o să vorbească Foja, marchizelul și alții, repetînd aceleași idei... și în sfîrșit el, Guimarán, va trebui să se ridice să... *facă rezumatul.* Și în timp ce mînca și bea în mod mecanic, își pregătea

alocuțiunea, fără să poată trece de exordiu, pe care îl vroia original, neafectat, modest, fără falsă umilință... „Tinerii ăștia... ar fi trebuit să mă anunțe ieri... și atunci aş fi avut timp."

Contrar așteptărilor *ateului*, cînd ajunseră la șampanie, conversația apucase pe un drum ce nu putea duce la discuțiile serioase pe care acesta le credea adecvate solemnității. Se vorbea despre femei. Aproape toți regretau vîrsta iluziilor, nu pentru iluzii, ci pentru forța misterioasă, care, după ei, stătea la baza acestora. Chiar și cei tineri declarau că sînt la vîrsta tristă la care dragostea e numai mintală, imaginație pură. Doar Paco, franc și nobil, mărturisea că se simțea mai bine ca niciodată, deși trăise la fel ca oricare altul.

Unul dintre amicii de lojă ai lui Mesía, un bătrîn verde de vreo cincizeci de ani, domnul Palma, bancher, se plîngea că tinerețea nu e veșnică și, în picioare, cu paharul gol în mînă, cu lacrimi în ochi, își expunea sistemul său filozofic, de un sfîșietor pesimism, cum spunea căpitanul Bedoya. Fu întrerupt, și atunci conversația deveni ceva mai serioasă ; Guimarán catadicsi să fie atent. Acum se vorbea despre viața de apoi și despre morală, care era relativă, după părerea majorității.

Foja, palid, dezlănțuit, cu glasul tremurînd, susținea că nu există nici un fel de morală — se ridică în picioare — că omul era un animal cu moravuri ; că fiecare trage spuza pe turta lui.

— *Homo homini lupus* [1], întări Bedoya, căpitanul.

Colonelul Fulgosio îl privi cu respect și-l aprobă fără să înțeleagă ce spusese.

— Asta înseamnă lupta pentru existență, spuse foarte serios Joaquinito Orgaz.

— Nu există decît materia, adăugă Foja, care nu-și expunea părerile filozofice decît la beție.

— Forță și materie, spuse Orgaz tatăl care auzise asta de la fiu-său.

— Materie și... bani, rectifică Juanito Reseco ; avea voce ascuțită, stridentă și încărcată de-o ironie pe care Orgaz tatăl n-o putea înțelege.

---

[1] Omul e lup pentru om (lat.).

— Așa-i, strigă oratorul Palma și continuă să toasteze pentru toate minunățiile naturii de care mizerabilul său corp de anemic incurabil ducea lipsă.

Reveniră la amor și la femei și începură confesiunile, o dată cu cafelele și lichiorurile, tirbușoanele inimii. Printre scrumul țigărilor, fărîmiturile de pîine și petele de sos și de vin, se rostogoliră numele și cinstea multor doamne. „Acolo se putea spune totul, erau singuri, toți erau o ființă." Mesía vorbea puțin ; așa îi era obiceiul în asemenea împrejurări. Se temea de aceste expansiuni, cînd iei drept prieten pe oricine și cînd se dezvăluie secrete pe care după aceea încerci în zadar să le ascunzi din nou. Pe cînd ceilalți povesteau aventuri banale, fără glorie, el, atent la gîndurile sale, cu un cot sprijinit pe masă și bărbia proptită în palmă, fumă o țigară bună ; ochii vii, umezi, plini de reflexele luminii și de reflexele electrice ale vinului i se pironiseră în tavan. Celelalte figuri de la masă erau vulgare, beția lor era lipsită de demnitate, și mișcările lor de grație. Mesía era frumos ; ieșeau în evidență mai bine ca niciodată zveltețea și armonia formelor sale de bărbat frumos, elegant ; pe fața sa regulată aburii lăcomiei nu lăsau urme grosolane, ci o anumită spiritualizare, între melancolie și senzualitate ; vedeai în el omul dedat viciului, dar nu în ipostază de victimă, ci de slujitor al său ; își stăpînea beția, *bine-crescută*, aristocratică, discretă. Don Alvaro, de unul singur, între acei bieți oameni, visa treaz, înduioșat. În clipele acelea se credea îndrăgostit cu adevărat și se credea și se simțea, într-adevăr, interesant. Deși era un senzualist, ce dracu, senzualitatea, se gîndea, are și ea romantismul ei. Ceea ce se cheamă *Clair de lune* [1] rămîne *clair de lune* chiar dacă luna e o bucată de tinichea ruginită, o potcoavă a vreunuia din armăsarii soarelui.

Prin minte și prin închipuire îi treceau amintirile atîtor nopți de dragoste, nu toate clare și poetice, dar multe, multe nopți de dragoste. Și simți că-l mănîncă limba, că vrea să-și povestească isprăvile. Mîncărimea

[1] Clar de lună (fr.).

asta era nouă la el, n-o avusese pînă nu-l umilise Prezidenta cu rezistența ei.

De două-trei ori interveni în hărmălaie ca să-şi spună părerea, atît de plină de experiență, în probleme de dragoste. Și toți se întoarseră spre el și tăcură, ca să-l asculte. Atunci vorbi, fără să mai poată repara ceva, ca să-și satisfacă dorința de-a se reabilita. Vorbi maestrul. Se sprijini de masă cu amîndouă brațele, încrucişîndu-şi mîinile, strîngînd între degete țigara cu scrumul nescuturat ; își aplecă puțin capul, cu un soi de misticism bachic și, cu ochii ridicați spre luminile candelabrului, își începu spovedania, pe care prietenii săi o ascultau într-o liniște de biserică. Cei care se aflau mai departe se ridicau în picioare, ca să audă, sprijinindu-se de masă sau de umărul cel mai apropiat. Priveliștea amintea, în chip jalnic, de *Cina* lui Leonardo da Vinci.

Atenția vădită a auditoriului, interesul cu care îl țintuiau cu privirea și gurile întredeschise îl seduseră pe acest don Juan al Vetustei, îl măguliră, și el vorbi așa cum vorbești de obicei la pieptul unui prieten. Joaquín Orgaz și marchizelul îl ascultau pe maestru cu respectul adînc al învățăcelului. Vorbele acelea însemnau înțelepciune.

Uneori aventurile erau romantice, primejdioase, îndrăznețe ; cele mai multe vădeau slăbiciunea femeii, indiferent care ; altele demonstrau necesitatea de-a te dezbăra de scrupule, multe succesul obținut prin stăruință, viclenie și rapiditatea atacului.

Din cînd în cînd, tăcerea era întreruptă de hohote zgomotoase ; cîte-o aventură amuzantă distra audiența, trezindu-i pe toți cei de față din stupoarea lor bolnăvicioasă și paralizantă. În jurul admirației generale se încolăcea invidia amestecată cu luxuria — teniile sufletului. Ochii străluceau seci.

Arta seducătorului se întindea pe fața aceea de masă, acum mototolită și murdară, scenă potrivită pentru cadavrul iubirii carnale.

Mesía își dezvăluia tainele mai mult pentru a se auzi pe sine însuși, pentru a se convinge că mai era cine era, decît pentru a face pe plac auditoriului.

„Procedeele de care se slujea dragostea erau aproape întotdeauna vicleşuguri ; cine credea altfel, era un visător. O dată, lui Mesía i se aruncase în braţe şi o femeie nebună de dragoste ; însă întîmplările astea sînt foarte rare. Şi pe urmă, dacă femeia n-ar fi atît de senzuală din cînd în cînd, victoriile ar fi mai rare ; puţine se oferă din pură iubire. Mai mult face prilejul decît seducţia. Seducţia trebuie transformată în prilej."

Veni vorba de felul în care reuşise don Alvaro s-o seducă pe fata unui maistru de la Fabrica veche, foarte cinstit şi care-şi păzea onoarea familiei lui ca un Argus. Angelina avea tată, mamă, bunică, fraţi ; ea era pură ca o blană de hermină... Mesía a început prin a-i cuceri pe părinţi. În fiecare casă se purta aşa cum cereau obiceiurile fiecărui cămin. Se juca de-a v-aţi ascunselea cu copiii, le făcea avioane de hîrtie, juca domino cu bunica, îi ţinea mamei sculurile de lînă, asculta cu răbdare şi prefăcută atenţie elucubraţiile umanitare ale tatălui, îi fermeca pe toţi ; ajunsese să fie un oaspete de neînlocuit, leacul de pus la rană, sfătuitorul, cea mai scumpă podoabă din casă. Era bun, drăgăstos, avea duioşii paterne, se îngrijea de treburile casnice, de parcă ar fi fost în interesul lui. Aşa pătrundea, se vîra în sufletul tuturor : dragostea cu Angelina — sau cu alta, deoarece avusese multe aventuri de felul ăsta — începea în taină ; şi încetul cu încetul, lîngă pat, la o masă acoperită cu o cuvertură, sub care se afla un vas cu jeratic ; în balcon, pe înserate, de cîte ori putea, se apropia, se lipea de victimă, făcea în aşa fel încît să-l dorească, pentru frumuseţea lui arogantă, bărbătească şi plăcută ; pe urmă vorbea de dragoste oarecum în glumă, pe un ton ocrotitor, patern, ce părea nevinovăţia întruchipată ; şi într-o bună zi sau într-o noapte, la o masă la iarbă verde, după cina din Ajunul Crăciunului, cînd ceilalţi din familie rîdeau veseli, fără griji, pasiunea Angelinei ajungea la paroxism, prilejul făcea restul, dezonoarea intra în casă şi prietenul intim, favoritul tuturor, ieşea ca să nu se mai întoarcă niciodată.

Cei ce-l ascultau pe don Alvaro se închipuiau asistînd la acele scene de prietenie intimă, liniştite, blînde, pline

de expansiune și încredere; pe figura cuceritorului, în gesturile, zîmbetul și glasul său se reflectau, în virtutea amintirii, bunătatea, blîndețea, afecțiunea, sinceritatea simplă, nobilă, familiară, îndemînarea în treburile casnice, toate vicleșugurile și calitățile care-l făceau pe Mesía să învingă în astfel de bătălii.

— Alteori, prieteni, am fost nevoit să recurg la forță. Dacă renunți la o victorie ce se cîștigă cu pumnii și cu picături de sudoare mari cît bobul de cafea, cu răni și lovituri, înseamnă că ești un om ce iubește în mod platonic, un *muțunache;* adevăratul don Juan al secolului și poate al tuturor secolelor învinge oricum; e romantic, cavaler, apărător al onoarei, atunci cînd asta îi folosește, mojic, violent, neobrăzat, mîrșav, dacă e nevoie.

Niciodată n-o să uite don Alvaro o bătălie amoroasă ce-a durat trei nopți și a fost mai glorioasă pentru învinsă decît pentru învingător. Scena reprezintă o șură, o construcție de lemn, așezată pe patru stîlpi de piatră, ca locuințele lacustre ridicate pe trunchiuri de arbori sau cele ale popoarelor sălbatice. În șură dormea Ramona, o țărancă, iar lîngă patul ei de lemn vopsit în albastru și roșu, care scîrțîia la fiecare mișcare, zăcea recolta de porumb de pe ogorul ei, într-o grămadă ce sta să se prăbușească și se înălța pînă-n tavan.

Acolo se dădu bătălia. Don Alvaro, de parcă ar mai fi trăit încă acele clipe, descria întunecimea nopții, greutățile escaladării, lătrăturile cîinelui, scîrțîitul ferestrei dinspre prispă cînd trăsese zăvorul, și apoi gemetele patului șubred, zgomotul saltelei umplute cu foi de porumb și împotrivirea mută, dar energică, brutală, a fetei care se apăra cu pumnii, cu picioarele, cu dinții, stîrnind în el, spunea don Alvaro, o dorință sălbatică, necunoscută, puternică, de neînvins.

— Au fost clipe cînd m-am luptat ca Cezar la Munda [1]. Ramona, domnilor, era brunetă, avea o carne ca de piatră, tare și netedă, iar brațele acelea, pe care le vroiam încolăcite în jurul corpului meu, într-o dăruire plină

---

[1] Azi Ronda, localitate în Spania, unde Iulius Cezar a purtat bătălia împotriva lui Pompei la anul 45 î.e.n.

de dragoste, îmi dovedeau forța, chinuindu-le pe ale mele, inerte, în strînsoarea lor. Sigură că nu va fi învinsă cu forța, îndrăgostită în felul ei de *domnișorul*, mai ales pentru îndrăzneala lui, tăcea, se zbătea, mușca cu plăcere, mă zdrobea cu o voluptate barbară și găsea o plăcere sălbatică torturîndu-mi simțurile. Patul se prăbuși ; ne rostogolirăm pe dușumea și ajunserăm lîngă muntele de porumb. Atunci răsări luna, razele ei intrară pe fereastra pe care o lăsasem deschisă și o văzui pe voinica mea țărancă, în picioare, cu un picior în grăunțele de aur și cu genunchiul celuilalt pe pieptul meu. Mă soma să fug, altfel mă omora ; și mă amenință cu o baniță de măsurat porumbul, enormă, din lemn, cu doagele de fier. Am fugit, am fugit pe fereastra dinspre prispă, am sărit cum am putut din hambar în uliță ; a trebuit să mă lupt din nou, deși eram sleit, cu cîinele. — Pauză. — M-am întors însă în noaptea următoare. Cîinele a lătrat mai puțin. Fereastra nu era închisă, zăvorul nu era pus ; Ramona nu dormea ; mă aștepta ; dar cum m-a simțit, mi-a cîrpit o palmă groaznică pe obraz. Nu conta. Reîncepurăm lupta ; aceeași poveste ; ne rostogolirăm, ne afundarăm în porumb ; am înghițit o mulțime de boabe. Nici în noaptea aceea n-am făcut nimic. Am ieșit de-acolo în urma unui armistițiu, cu promisiunea unei viitoare victorii. Și a treia noapte m-am mai luptat ; mă înșelase ; trofeul m-a costat o nouă bătălie și l-am cîștigat în chinuri, din cauza porumbului curios, inoportun, care se vîra prin toate părțile. Ramona, învinsă, se plîngea și ea. Ne scufundam, uitînd de toate, și de n-ar fi scris, conform retoricii perfecte, ca nu în tragic să se încheie comicul, Alvaro și Ramona și-ar fi găsit mormîntul în acea grămadă mișcătoare, sufocați de una din cerealele cele mai umile.

Aplauze și hohote de rîs acoperiră vocea povestitorului. Și atunci, don Alvaro, mulțumit, entuziasmat, vru să-și uluiască auditoriul prin contrastul aventurilor romantice în care el apărea ca un cavaler al Mesei Rotunde.

Don Pompeyo, în timpul acesta, își uita exordiul, interesat, fără voia lui, de aventurile erotice ale *frivolului* Președinte al Cazinoului. Paco Vegallana îl făcuse pe ateu

să bea, fără ca acesta să-şi dea seama, mai mult decît cerea dreptatea. Nu era beat, dar se simţea rău, şi, în pofida lui, găsea o oarecare plăcere ascultînd acele poveşti scandaloase, care în altă împrejurare l-ar fi indignat.

În cele din urmă, Mesía, obosit şi regretînd puţin că vorbise atîta, puse capăt confesiunilor şi, întorcîndu-se spre don Pompeyo, îl invită să ia cuvîntul.

— Don Pompeyo, spuse şi se ridică în picioare clătinîndu-se, ceea ce dovedea că dacă nu vinul, atunci îl îmbătaseră amintirile ; don Pompeyo, dat fiind că e ceasul mărturisiririlor, trebuie neapărat să ne spui ce-i în adîncul sufletului dumitale...

— Domnilor, îl întrerupse ateul, adîncul sufletului meu îl port în palmă, ca să-l vadă lumea.

— Bravo ! Bravo ! strigă auditoriul.

Şi se umplură şi se sparseră cîteva pahare.

— Propun, strigă Juanito Reseco, urcat pe un scaun, ca, ţinînd cont de această scînteie genială, să i se permită să ne tutuiască şi reciproca.

— De acord ! Aprobat !

— Ei atunci, continuă Juanito, oh, tu, Pompeyo, pomposule Pompeyo, am să te necăjesc. Tu îţi închipui că în Vetusta nu mai e alt ateu în afară de tine...

— Mînzule !

— Ei bine, şi eu sînt *anch'io... sono pittore*[1]. Atît doar că tu eşti un ateu progresist, un ateu fanatic, un teolog cu picioarele în sus. Tu îţi petreci viaţa privind cerul... dar îl priveşti cu capul în jos, uitîndu-te printre picioare. Şi deşi există o contradicţie aparentă între povestea cu picioarele-n sus şi privitul printre picioare... totul se îmbină, sau antimonia se rezolvă, cum spun filozofii snobi, considerînd că a fi biped nu este pentru toţi...

— Mînzule... nu înţeleg acest jargon filozofic. Încă înainte de-a te naşte dumneata eu eram obosit de ateismul meu şi ceea ce-ţi propui dumneata e să jigneşti părul meu alb şi prin urmare...

---

[1] Şi eu sînt pictor (it.). Cuvinte rostite de Correggio în faţa tabloului *Sfînta Cecilia* de Rafael, la Bologna.

— Spuneam că ești un teolog cu picioarele-n sus ; se știe că în lumea civilizată nimeni nu mai vorbește de Dumnezeu, nici de bine, nici de rău. Problema dacă există sau nu Dumnezeu nu se rezolvă... Se dizolvă. Tu nu poți înțelege asta ; ascultă însă ce contează : tu, fanatic al negării, vei muri în sînul Bisericii, de unde n-ar fi trebuit niciodată să pleci. *Amen dico vobis* [1].

Și Juanito căzu sub masă.

Pe toți îi indignase discursul acesta ; numai pe Mesía nu, care, întinzînd mîna spre el, exclamă :

— Iertați-l... că mult a băut !

— Juanito ăsta, îi spunea colonelul lui don Frutos, americanul, îmi face impresia că-i un mare pedant.

— E un coate-goale mai orgolios decît don Rodrigo în fața spînzurătorii.

Se vorbi din nou despre religie. Don Frutos își expuse teoriile, cu un cuvînt ici, unul colo, iscînd insule și continente de vin roșu pe fața de masă și implorîndu-i din ochi pe ceilalți să-i sfîrșească frazele.

Don Frutos insistă că sufletul său, simțea el, e nemuritor ; exista altă lume, în afară de America, altă lume mai bună spre care se îndreptau sufletele celor ce n-au furat la drumul mare. Și, în plus, Dumnezeu era milos, se făcea că nu vede. Bineînțeles că don Frutos dorea să ajungă în acea lume mai bună cu amintirea vieții nenorocite pe care-o dusese, căci dacă nu, să vezi distracție !

— De ce vrea don Frutos să-și amintească de felul mizerabil în care și-a trăit viața pe pămînt ? întreba Foja la urechea lui Orgaz fiul.

— Domnilor, strigă Joaquín, dacă în viața de apoi nu există *cîntec*, sau e falsificat, renunț la viața de apoi.

Și sări pe masă, se agăță de o coloană și începu să danseze flamenco cu o perfecțiune clasică. Nu lipsi nici publicul care-l ațîța bătînd din palme, în timp ce doctorașul cînta cu o voce răgușită și melancolie de fante :

E un lucruuuu...
de minune, măiculiță,
să vezi la Franscueelo ,
un picioruș, măiculiță...

[1] Amin vă spun vouă (lat.).

Pe don Pompeyo îl treceau fiorii. Cîtă degradare. Medita și vedea doi Orgaz fiul pe masă.

— M-au îmbătat cu ereziile lor... vreau să zic... cu blasfemiile lor... îi spuse marchizelului care tăcea, gîndindu-se că petrecerea n-avea nici un chichirez fără femei.

Joaquín strigă :

— Acum, una în sănătatea lui don Pompeyo.

Și începu un cîntecel necuviincios și cu aluzii directe la o imagine sfîntă.

— Stop, domnule, stop ! strigă indignat sărmanul Guimarán auzind penultimul vers. Sănătatea mea n-are nevoie de asemenea necuviințe ; și ce faceți dumneavoastră cu astfel de blasfemii vulgare e să apărați cauza, să faceți jocul clerului, fiindcă, ține bine minte, tinere nerușinat și fără experiență, că în lume au existat multe religii pozitive, și azi s-a crezut în una și mîine în alta, dar ceea ce n-a lipsit niciodată popoarelor culte, nici acum, nici în antichitate, a fost educația și respectul pe care ni-l datorăm tuturor.

— Bine, foarte bine ! spuseră toți, inclusiv Joaquín.

— Mă obosește să fiu luat drept un iconoclast ; da, sînt un iconoclast, dar un iconoclast al viciului, apostol al virtuții și eretic al negurilor ce învăluiesc inteligența și inima omenirii.

— Bravo ! Bravo !

— Și dacă cineva a crezut că pot fraterniza cu scandalul, că mă pot uni cu neobrăzarea și cu orgia, protestez indignat, căci am venit aici pentru cu totul altceva. Și cred că a sosit momentul să se vorbească ceva mai serios.

— Perfect, îl întrerupse Foja, domnul Guimarán a vorbit ca din carte, deși nu citește cărți, dar asta nu contează, a vorbit ca din cartea conștiinței sale — cum zice dumnealui. Ne-am adunat aici, domnilor, ca să sărbătorim reîntoarcerea domnului Guimarán la vatra părintească, la Cazino. Însă, vai, domnilor deputați, de ce a revenit la Cazino domnul Guimarán ? *Tatiste question* [1]

[1] That is the question (engl.) — Aceasta e întrebarea. Flintă pronunță greșit.

cum spunea Flintă, pe care, cu regret, nu-l văd printre noi — (aplauze, rîsete). Ei bine, a revenit deoarece ne-am eliberat de respingătoarea tutelă a fanatismului și am fundat din nou o societate a cărei întrunire inaugurală o sărbătoriți acum, fără să știți poate. Această societate, care, de la bun început, nu se va numi a cumpătării, își propune să urmărească fariseii, să smulgă măștile ipocriților și să extirpeze de pe corpul social al Vetustei lipitorile mistice ce-i sug sîngele. (Aplauze zgomotoase. Paco se abține și se gîndește la același lucru dinainte : că lipsesc femeile.) Domnilor... război împotriva clerului uzurpator, invadator, inchizitor, război împotriva acelei părți a clerului ce comercializează obiectele sfinte, ce se folosește de mijloace necurate pentru a pătrunde cu tentaculele sale de polip în casa de bani a *Crucii Roșii*...

— Asta, asta îl doare !

— Acestui cler ce condamnă la moarte prin inaniție anumiți negustori cinstiți, tați de familie, acestui cler ce distruge căminele și îngoapă în subterane murdare, pe nedrept denumite chilii, pe fecioarele Domnului și care pretinde că le dăruiește lui Isus, dăruindu-le morții. (Aplauze frenetice.) Să jurăm cu toții că vom fi trîmbițașii scandalului, și așa să fie și să ajungă la urechea cui trebuie, că ruina dușmanului comun este țelul nostru. Pentru că, domnilor, nimeni nu respectă ca mine clerul parohial, acest cler cinstit, sărac, umil... înaltul cler însă... să moară... și mai ales... moarte Vicarului.

— Să moară, să moară ! răspunseră cîțiva : Joaquín, colonelul, care era nevinovat, dar vroia să moară Canonicul, și încă vreo doi-trei comeseni beți.

Cînd se ridicară de la masă se crăpa de ziuă. Mai vorbiră încă mult ; repetară istoria Vicarului, așa cum o voia scandaloasa legendă. Chiar și cei mai rezervați căzură de acord că asociația aceea propusă de Foja trebuia fundată în mod serios. Hotărîră să se întrunească o dată pe lună la o cină comună și să facă propagandă intensă împotriva Canonicului. La ieșire, în grupulețe, își spuneau în șoaptă :

— Toată povestea a pus-o la cale Mesia ; don Fermín e rivalul lui și vrea să-l distrugă, să-l anuleze.

— Bun, și cine-o să iasă învingător ?
— Cum învingător ?
— Cine-o să cîștige ?
— Canonicul.
— Alvaro.
— Sau amîndoi...
— Sau nici unul.
— În fine, spuse Foja, eu nici nu întronez, nici nu detronez.
— Dar îmi ajut suzeranul, adăugă corul.

Mesía, Paco Vegallana și Joaquín Orgaz îl conduseră acasă pe don Pompeyo. Era o dimineață de iunie, veselă, călduță, purpurie. Soarele își vestea razele în culorile vii ale norilor dinspre răsărit. Pașii chefliilor răsunau pe străzile din Encimada, de parcă ar fi călcat pe o cutie de rezonanță. Deși nu era frig, toți își ridicaseră gulerele de la redingote sau de la ce aveau pe ei. Don Pompeyo mergea tăcut. Descuie poarta cu cheia ; intră fără să facă zgomot și, la puțină vreme, închidea ochii, în patul lui, ca să nu vadă lumina acuzatoare ce pătrundea prin jaluzelele ferestrelor închise. Faptul că se culca în zori de zi era o revoluție care-i dădea amețeli lui Guimarán ; se îndoia că legile lumii continuau să fie aceleași. Cînd închise ochii simți că patul, întotdeauna imobil, se răzvrătea și el, înălțîndu-se și coborînd. Imediat după asta, se crezu pe ocean, închis în cabina unui vas, victimă a răului de mare și a furtunii.

Se sculă la douăsprezece și nu vru să vorbească nici cu nevastă-sa și nici cu fetele despre banchet, fericitul banchet. Cu toate acestea, deși își promisese să nu mai ia parte la altul, după cîteva ore, la Cazino, unde fu primit cu dovezi de simpatie și veselie, promitea solemn să-și reia vechile obiceiuri, să participe la acele *gaudeamus* lunare în care trebuiau să dea raportul asupra activității *Societății fără nume,* care se fundase *inter-pocula* [1].

Doña Paula află de la Cîrn, căruia îi povestise un chelner de la restaurantul Cazinoului, ce se vorbise la cina

[1] Între cupe (lat.).

inaugurală și ce pretindeau acei domni. Cînd Canonicul o auzi pe maică-sa că se strigase „Moarte Vicarului", strînse din umeri, se ridică şi ieşi din casă.

— Băiatul ăsta parcă-i prost... eu nu știu ce are ; parcă-i pe altă lume... Oh, blestemata de Prezidentă ! Oaia asta păcătoasă l-a fermecat de-a binelea !

Luna următoare avu loc ce-a de-a doua sesiune a *Societății fără nume ;* s-a băut ; cei ce făceau asta de obicei s-au îmbătat şi s-a dat raportul asupra muncii de propagandă. Foja le spuse că se înțelesese în secret cu Arhidiaconul, don Custodio și alți dușmani ai Vicarului din Consiliul clerical — așa spuse. Se știau multe lucruri noi şi scandaloase ; elementul ecleziastic şi cel laic, de comun acord în a elibera Vetusta de duşmanul lor general, puneau la cale pierzania monstrului ; în curînd vor putea depune în mîinile Episcopului dovezile acelor abuzuri de tot felul de care se făcea vinovat don Fermín De Pas. Cel mai groaznic lucru, care o să-l facă să explodeze pe Episcop, era necuviincioasa și abuziva folosire a confesionalului. Se povesteau orori, în fine, o să se afle tot.

Don Alvaro propuse suspendarea cinelor lunare pînă la venirea toamnei și îi rugă să păstreze cel mai profund secret. În afară de asta, deși regreta, el va trebui să se priveze de plăcerea de-a participa la aceste întruniri ; cu sufletul rămînea acolo, dar el, don Alvaro, din rațiuni puternice — și-i ruga, pe cei de față, să fie respectate — se va abține să mai participe la aceste banchete atît de plăcute.

După vreo cincisprezece zile, pe la mijlocul lui iulie, Președintele Cazinoului intra în casa Ozores. Venea să-și ia rămas bun. Don Victor îl primi în birou. Stăpînul casei era în cămașă, ca de obicei cînd venea vara, chiar dacă nu-i era foarte cald. Pentru el, vara și îmbrăcămintea aceea ușoară erau niște idei inseparabile. Quintanar oftă văzîndu-l pe don Alvaro, îi întinse amîndouă mîinile, după ce puse o carte neagră pe masă și exclamă :

— Oh, oh, scumpul meu Mesia ! Ingratule ! De cît timp n-ai mai dat pe-aici...

— Am venit să-mi iau rămas bun. Plec să dau o raită prin provincie, după aceea la băi la Sobrón, iar pe

la mijlocul lui august o să mă întorc la Palomares, ca să nu-mi stric tabieturile.

— Va să zică pînă în septembrie...

— Pînă la sfîrșitul lui septembrie nu ne mai vedem.

Don Alvaro vorbea tare, de parcă ar fi vrut să-l audă toți cei din casă.

Don Victor regretă că pleacă. Oftă. „Încă un necaz, un nou motiv de întristare."

Don Alvaro observă că prietenul său era mai puțin vorbăreț decît înainte, că se mișca și gesticula mai puțin.

— Ai fost bolnav ?

— Eh ! Eu ? Nici vorbă ! De ce, arăt prost ? Spune-mi sincer... arăt prost ?... Palid... poate, palid ?

— Nu, nu, în nici un caz. Dar mi se pare că ești mai puțin vesel, pari îngrijorat, știu și eu...

Don Victor oftă din nou. După un răstimp, îl întrebă pe un ton plîngăreț :

— Ai citit asta ?

— Ce-i asta ?

— Kempis, *Imitația lui Isus Hristos*.

— Cum ? Dumneata ! Și dumneata ?

— E o carte care-ți strică buna dispoziție. Te face să te gîndești la niște lucruri... care nu ți-au trecut niciodată prin minte... Nu contează. Viața, oricum, e tare tristă. Vezi dumneata, totul e trecător. Dumneata te duci... Marchizii pleacă... Visita se duce... Ripamilán a și plecat... În mai puțin de cincisprezece zile, Vetusta o să fie pustie. Nu rămîne nici un suflet din... Colonia, din Encimada... pleacă cei mai de treabă... rămîn săracii, zilierii... și noi. Noi nu plecăm anul ăsta. Și ce tristă e o vară întreagă în Vetusta ! Iarba de pe Bulevardul Mare se face ca o rogojină și... nu mai vezi un suflet pe-acolo, pe străzi nu mai sînt decît polițiști și cîini... Crede-mă, prefer iarna cu tot crivățul și veșnica ei ploaie... eu știu... pe mine frigul mă pune în mișcare... În sfîrșit, fericiți voi ăștia care plecați...

Și don Victor mai oftă o dată.

— Mă duc s-o chem pe nevastă-mea. Vrei să-i spui la revedere, nu-i așa ? E normal.

— Nu... dacă e ocupată... n-o deranja.

— Asta-i bună. Ocupată... Ea e întotdeauna ocupată... și fără treabă... cine-o mai știe. Treburi de-ale ei.

Ieși. Don Alvaro îl luă în mînă pe Kempis ; era un exemplar nou, dar primele o sută de pagini erau răsfoite și pline de însemnări. Niciodată nu citise așa ceva. Se uita ca la o cutie cu exploziv. Puse cartea pe masă cu teamă și cu o anumită grijă.

Ana intră în birou. Era îmbrăcată gen Carmen. Era tot palidă, dar se îngrășase puțin. Lui Mesía îi bătu inima, simți un nod în gît și se sperie puțin.

Femeia aceea trezea acum în el o furie surdă, amestecată cu o dorință intensă, dureroasă. O privea ca cel ce descoperă o insulă sau un continent, ca cel pe care furtuna l-a tîrît departe de țărm, poate pentru totdeauna, înainte de-a păși pe pămînt. „Știa el dacă femeia asta va fi vreodată a lui ?“ Orgoliul lui nu renunța la ea. Alte voci îi spuneau însă : „Renunță pentru totdeauna la Prezidentă“. O să vadă. Era însă dureros să-și amîne din nou, Dumnezeu știe pînă cînd, orice speranță, orice plan de cucerire.

Vroia să vadă pe figura Anei urma unei emoții, cînd îi va spune că pleacă, fără să știe cînd se va întoarce. Ana însă ascultă vestea, parcă neatentă. Nu-i tresări nici un mușchi de pe față.

— Noi, spuse, rămînem vara asta la Vetusta. Eu nu pot face băi, și medicul a spus că aerul de mare ar putea să-mi facă mai degrabă rău decît bine.

— Vetusta e foarte tristă vara.

— Nu... nu mi se pare...

Don Victor îi lăsă singuri.

Don Alvaro își pironi privirea asupra chipului Anei. Și ea își ridică ochii mari, blînzi, liniștiți și-l privi fără teamă pe cuceritor, privi ispita aceea veche de atîția ani și ani. El simți că-și pierde siguranța, crezu că o să spună sau o să facă ceva groaznic și, fără să se poată stăpîni, se ridică în picioare în fața ei.

— Pleci ?

„Dacă mă arunc la picioarele ei acum, ce-o să se întîmple ?“ se întrebă don Alvaro. Și, fără să știe ce face, întinse mîna înmănușată și-i spuse șovăitor :

— Anita... dacă vrei... ceva...

— Să te distrezi mult, Alvaro... răspunse ea fără urmă de ironie.

Lui însă i se păru că își bate joc de stîngăcia lui ridicolă, de teama lui stupidă... și simți dorința puternică de a o sugruma. Mîna Prezidentei atinse mîna lui Mesía fără șovăială, seacă, rece.

Frumosul bărbat ieși ciocnindu-se de păunul împăiat și pe urmă de ușă. Pe coridor își luă rămas bun de la prietenul său Quintanar.

Prezidenta scoase din sîn un crucifix și-și lipi buzele de fildeșul cald și galben, în timp ce ochii, scăldați în lacrimi, căutau cerul albastru printre norii cenușii.

Douăzeci și unu

Ana citea în pat, pe ascuns de don Victor, cele patruzeci de capitole ale *Vieții Sfintei Teresa, scrisă de ea însăși.*

Lucru care se petrecu în timpul acelei convalescențe lungi, plină de spaime, leșinuri și crize nervoase. Don Victor, pe care remușcările îl făcuseră să jure, cînd boala Anei reveni, că n-o să se dezlipească de lîngă Prezidentă pînă n-o s-o vadă sănătoasă, își călcă jurămîntul cînd crezu că e în afară de orice pericol. Într-o zi se aventură să dea o raită pe la Cazino ; apoi se duse să citească ziarele ; pe urmă începu să joace cîte-o partidă de șah și „se știe cît durează jocul ăsta". Mai tîrziu, fără să mai caute nici un pretext, absenta toată după-amiaza. Avea impresia că-i cade casa în cap. „Începea căldura — fiindcă

don Victor se călăuzea după calendar în probleme de temperatură — și era lucru știut că el nu putea lucra în birou cînd îl supăra transpirația; avea nevoie de aer liber; de multe plimbări, de natură."

Marchiza, Visitación, Obdulia, doña Petronila și alte prietene care îi ținuseră de urît Prezidentei cît timp fusese vremea rea, acum treceau o dată la două-trei zile, iar vizitele deveneau tot mai scurte. Era un soare plăcut, zile albastre, fără un nor pe cer; trebuiau să se bucure de timpul frumos; era perioada cînd Vetusta prindea puțină viață: teatrul, străzile pline, fanfară, străini... o expoziție de minerale. Pînă și Petra îi ceru voie coniței, într-o după-amiază, să se ducă să vadă un arc tăiat în cărbune...

Ana petrecea ceasuri întregi în singurătatea casei, uriașe; zgomotele îndepărtate ale străzii ajungeau stinse pînă la patul ei, respinse parcă de simțuri. Jos, în bucătărie, se afla Sevanda și uneori Petra. Anselmo fluiera prin curte, mîngîind o pisică de Angora, singurul lui prieten.

Prezidenta simțea și mai mult singurătatea în asemenea tovărășie; servitorii aceia indiferenți, muți, respectuoși, lipsiți de dragoste, o făceau să simtă și mai mult lipsa oamenilor care te compătimesc. Petra îi era antipatică. Îi era teamă de ea, fără să știe de ce. Ca să se calmeze puțin, cînd o cuprindea neliniștea aceea nervoasă, o întreba:

— Don Tomás e prin grădină?

Dacă Frígilis era în parc, simțea un fel de sprijin. Se liniștea. Crespo urca în fiecare după-amiază s-o vadă, dar nu stătea jos aproape niciodată. Rămînea cinci minute în budoar, plimbîndu-se de la ușă la balcon, apoi îi spunea la revedere cu un mormăit afectuos.

Ana, care în momentele ei de slăbiciune, chinuită de tristețe și mîhnire, de nervii încordați, se supăra atît de mult cînd era părăsită, aceeași Ana, cînd se calma, mai ales după ce dormea cîteva ceasuri sau mînca ceva cu poftă, ajungea să simtă o plăcere subtilă, aproape voluptoasă, în mijlocul acelei singurătăți. Balconul budoarului dădea spre parc; stînd în pat, vedea în spatele geamurilor coroanele cîtorva copaci, strălucind cu frunzele lor tinere, foșnitoare, netede și proaspete. Ciripitul păsărilor și ra-

zele unui soare viu, puternic şi vesel îi vorbeau despre viaţa de afară şi despre natura ce reînvia.

„Şi ea o să renască, o să reînvie, dar într-o lume atît de diferită ! Cît de altfel de ceea ce fusese avea să fie ! Îşi pregătea o viaţă de sacrificiu, fără intermitenţa gîndurilor nelegiuite şi-a răzvrătirii surde, o viaţă închinată faptelor bune, iubirii pentru oameni şi, prin urmare, pentru soţul ei, dragoste întru Dumnezeu şi pentru Dumnezeu." Între timp însă, cît nu se putea mişca din acea închisoare a durerilor ei, sufletul îi zbura, urmărind de departe spiritul subtil, simplu, în ciuda subtilităţii sale, a sfintei celei îndrăgostite de Hristos.

Ana trăia acum o pasiune ; avea un idol şi era fericită cu spaimele ei nervose, durerile cărnii bolnave, mizeriile lutului omenesc din care, vai, era făcută. Uneori, ameţea citind ; nu vedea literele, trebuia să închidă ochii, să-şi culce capul pe perne şi să se lase în voia leşinului. Îşi recăpăta însă cunoştinţa şi, cu riscul unui nou leşin, citea mai departe, devora acele pagini peste care, altădată, spiritul ei distrat, care în van se credea religios, trecuse în silă, fără să vadă ce era scris acolo, gîndindu-se că nălucirile unei mistice din secolul al XVI-lea nu puteau să facă lumină într-un suflet temător, delicat şi trist.

Slăbiciunea îi ascuţise facultăţile mintale ; Ana pătrundea cu raţiunea şi sentimentul în cele mai tăinuite cute ale sufletului mistic ce glăsuia în acele pagini aspre, de un alb murdar, cu litere şterse şi greoaie. Se minuna că nu fusese convertită întreaga lume, şi că omenirea nu cîntă, fără încetare, osanale sfintei din Ávila. Oh, ce bine spunea acel binecuvîntat, înduioşător, trist şi blînd Fray Luis de León : mîna Sfintei Teresa era purtată de Sfîntul Duh pe cînd scria şi de aceea înflăcărează inima celui ce citeşte.

„Da, inima Anei era înflăcărată ; gata, ajunge cu idolii pămînteni. Să-l iubească pe Dumnezeu, pe Dumnezeu, prin mijlocirea Sfintei, a adevăratei eroine a atîtor isprăvi ale spiritului, a atîtor victorii asupra cărnii."

Gîndindu-se la ea, simţea uneori o ascuţită dorinţă de-a fi trăit pe vremea Sfintei Teresa ; sau dacă nu, ce bucurie cerească, dacă sfînta ar trăi acum ! Ana ar fi căutat-o în cel mai ascuns colţ de lume ; mai întîi, i-ar

fi scris, topindu-se de dragoste și admirație în scrisoarea pe care i-ar fi adresat-o. Prezidenta nu era obișnuită să-și transforme izbucnirile religioase în rugăciuni mentale, după sfaturile înțelepte ale Canonicului ; educația ei păgînă, întîmplătoare, confuză, care avea aspectul cucerniciei sincere în forme stranii, se ivea după atîția ani, cu tot izul ei de incoerență și superficialitate.

Dorea să găsească asemănări, chiar îndepărtate, între viața Sfintei Teresa și viața ei, să aplice, la împrejurările în care se găsea ea, gîndurile pe care vicisitudinile vieții le inspirau misticei fecioare.

Spiritul de imitație punea stăpînire pe Ana, fără ca ea să-și dea seama de această mare îndrăzneală.

Sfînta găsise sprijin pentru evlavia ei în *Al treilea abecedar* al lui Francisco de Osuña, și Ana o trimise pe Petra prin librării, să-i caute cartea. Nu găsi *Al treilea abecedar*. Nici Canonicul nu-l avea. În privința confesorului însă, Ana avea mai mult noroc. Teresa de Jesús căutase douăzeci de ani un duhovnic pe măsura ei, dar nu-l găsise. Ana își amintea atunci de Canonicul ei și plîngea înduioșată. „Ce om mare și cît îi datora !" Cine, dacă nu el, semănase acea pietate în sufletul ei ?

De îndată ce putu să se scoale, una din primele griji fu să-i scrie lui don Fermín o scrisoare pe care-o visase multe nopți ; unul din capriciile ei de convalescentă. O scrise fără să știe Quintanar, care îi interzisese *orice fel de bătaie de cap.*

De Pas o vizita adesea pe Prezidentă și era încîntat de progresele pe care le făcea cucernicia în spiritul ei. Ana dorea însă să-i scrie ; prin viu grai nu îndrăznea și nici nu putea să-i spună anumite lucruri intime, profunde ; în plus, retorica pe care trebuia neapărat s-o folosească, pentru că ideile mari au nevoie de cuvinte mari, i se părea afectată, falsă într-o conversație între patru ochi.

Scrisoarea, de trei pagini, o duse Petra acasă la Vicar ; Teresina o primi surîzătoare, mai palidă și mai slabă decît cu luni în urmă, dar mai mulțumită. Canonicul se închise în biroul lui ca s-o citească. Cînd doña Paula îl chemă la masă, don Fermín apăru cu ochii scînteietori și cu obrajii aprinși.

Doña Paula se uita cînd la fiu-său, cînd la Teresina, ridica din umeri cînd n-o vedeau nici fata, care apărea și dispărea cu farfuriile și castroanele, nici fiul său care privea fața de masă distrat, mîncînd în mod mecanic și foarte puțin. Teresina era devotată domnișorului întru totul ; nu-i spunea nimic coniței despre scrisorile pe care le primea don Fermín. Le aducea Petra, care bătea la poartă într-un fel deosebit, Teresa cobora în tăcere, se sărutau ca domnișoarele pe amîndoi obrajii, șușoteau, rîdeau încetișor și se ciupeau. Petra recunoștea că Teresina îi e superioară în anumite privințe ; îi lăuda pletele negre, ochii de sfîntă, pielea și celelalte însușiri demne de invidiat ale prietenei sale ; Teresina îi promitea Petrei anumite avantaje în viitor, și se despărțeau cu și mai multe sărutări.

— Cine-a fost pe-aici ? întreba doña Paula.

„Un cerșetor ; unu..." Niciodată nu-i spunea adevărul Doña Paula nu punea la îndoială cinstea servitoarei. Îi umblase în cufăr, pe cînd lipsea de-acasă, și găsise diferite podoabe, care valorau vreo două mii de reali. Surîsese mulțumită și invidioasă. „Făceau vreo două mii de reali... da... era prea mult pentru un scandal. Dacă decența ar permite... dacă nu i-ar fi rușine... ar cere să-i plătească ea pe oameni, după merit și fără risipă de prisos. Descoperirea o mulțumise ; la urma urmei, asta era opera ei, dar cei două mii de reali o dureau : și aceștia erau ai ei."

A doua zi după ce primi scrisoarea, Canonicul plecă de-acasă foarte devreme și se îndreptă spre Strada Mare să caute un loc retras în parcurile din jur : și, fără altă tovărășie decît cea a florilor și a păsărilor nebune de veselie care-și făceau toaleta spălîndu-se cu rouă, reciti acele pagini prin care Ana îi trimitea inima ei topită în retorică mistică. Învățase aproape pe de rost unele paragrafe care i se păreau mai interesante și mai măgulitoare pentru el ; inima îi era plină de bucurie în dimineața aceea roșiatică a zilei de sfîrșit de mai, înnourată, răcoroasă înainte ca soarele să sfîșie acoperișul albicios, cu tonuri trandafirii, ce se întindea pînă departe, spre răsărit.

Canonicul se ridică, privi în toate părțile pe deasupra gardului viu de cimișir ce înconjura ascunzătoarea și,

văzînd că e singur, singur de tot, își amestecă glasul dulce și melodios cu flecăreala ușuratică și armonioasă a păsărelelor ce săltau din creangă în creangă, recitînd acele cuvinte de o mare frumusețe spirituală, pe care i le scrisese Prezidenta.

„Am dobîndit darul lacrimilor acum — citi Canonicul cu glas tare, adresîndu-se parcă sticleților, vrăbiuțelor, prigoriilor și celorlalți locuitori ai frunzișului — pot plînge, prietenul meu, pentru altceva decît supărările mele ; plîng de dragoste, cu sufletul plin de prezența Domnului pe care dumneata și preaiubita Sfîntă m-ați învățat să-l cunosc. Nu te teme că lenea mă va închide din nou în casă, făcîndu-mă să uit de salvarea mea ; acum știu că slăbiciunea înseamnă moarte, am citit ce spune iubita noastră Mamă și Învățătoare, cînd vorbește despre păcatele sale : «Nu dădeam atenție păcatelor mici și asta m-a distrus.» Eu n-am dat atenție nici celor capitale și, deși dumneata îmi arătai primejdia, multă vreme am rămas oarbă ; Dumnezeu însă mi-a trimis la timp (cred că a fost la timp, nu-i așa, frate ?), mi-a trimis la timp răul ; în coșmarurile delirului am văzut iadul și m-am văzut asemeni Sfintei noastre, într-o groapă strîmtă, unde trupul meu zdrobit trecea prin chinuri ce nu se pot descrie ; năluciri care erau diavoli îmbrăcați ca preoții, în bătaie de joc, cu patrafire și mantale de ploaie, îmi atingeau cu răni scîrboase trupul țeapăn și crispat. În sfîrșit, despre asta ți-am mai vorbit. Evlavia mea, care acum cred că este adevărată, nu s-a născut însă numai din groază, ci și din dragostea pentru Dumnezeu și dintr-o dorință puternică de a urma, la milioane și milioane de leghe distanță, modelul meu nemuritor. Și, ca să știi totul, află că această voință neclintită de a fi bună se datorește mult, foarte mult, dorinței de a nu fi ingrată. Sfînta Teresa a trăit mulți ani fără să întîlnească pe cineva care s-o poată călăuzi așa cum dorea ea ; eu, mai slabă, am primit mai repede sprijinul lui Dumnezeu din mîna aceluia căruia aș vrea să-i spun părintele meu și care preferă să-i spun doar fratele meu ; da, fratele meu, fratele meu foarte drag, mă bucur că-ți spun așa, aici, acum, sigură de secretul meu, fără urechi profane care ar înțelege cuvintele

cu lipsa lor de puritate ; sînt de-o mie de ori fericită că la prima ocazie cînd am luat hotărîrea să devin bună, am găsit pe cineva să mă ajute. Şi cît timp mi-a trebuit ca să te înțeleg bine ! Fratele meu, fratele meu drag, mă ierți, nu-i așa ? Și dacă ai nevoie de dovezi, dacă dorești să fac penitență, vorbeşte, poruncește și vei vedea cum ascult. Nu mă mai minunez că mi-a plăcut atîta timp ceea ce Sfînta declară că i-a plăcut şi ei — «îmbinarea vieții spirituale cu mulțumiri, plăceri şi distracții senzuale». Acum toate astea s-au sfîrşit. Dumneata îmi vei spune pe ce drum să merg și eu voi merge cu ochii închiși. Acum iubesc şi eu încrederea afectuoasă de care îmi vorbeai atunci cînd am scăpat de tulburarea cea mare ; vreau să fie așa cum spunea fratele meu. Şi vom urma pilda călugărilor germani sau suedezi de care îmi vorbeai şi exemplul Teresei de Jesús care, precum știi, prin cuvinte blînde (și eu cred că făcînd chiar şi glume, cu cele mai pure intenții), a reușit să-l îndepărteze de păcat pe un prieten al ei, cleric. Îmi amintesc ce spune : «duhovnicul acela avea o mare afecțiune pentru ea, dar era pierdut din pricina unei iubiri nelegiuite ; îl fermecase o femeie cu vicleşuguri, cu un mic idol atîrnat de gît, și răul nu dispăru pînă cînd Sfînta, datorită marii afecțiuni pe care confesorul său o avea pentru ea, reuși să-l facă să scape de farmece, să-i dea idolul, purtătorul iubirii nelegiuite» ; și știi că ea l-a aruncat într-un rîu, și clericul nu a mai păcătuit și a murit apoi izbăvit de un păcat atît de mare. Așa se ajută prietenii în această viață, care-ar fi ca un pustiu fără prieteni, iar cei ce s-ar putea îndoi de asta sînt nişte ticăloşi care n-au de unde să ştie ce înseamnă prietenia, fiindcă sînt incapabili să înțeleagă cum se cuvine un lucru atît de frumos și care foloseşte atît de mult pentru salvarea celor slabi. În cazul de față, cel slab nu e duhovnicul, ci penitentul ; dumneata n-ai farmece agățate de gît şi nici n-avem de aruncat idoli în rîu... Eu sînt păcătoasa, deși nici un bărbat nu mi-a făcut răul pe care femeia l-a făcut clericului aceluia pe care-l vrăjise ; l-am iubit numai pe soțul meu ; şi dumneata ştii cum îl iubesc, nu cu pasiunea ce-ar răpi din ceea ce i se cuvine lui Dumnezeu, ci cu afecțiunea blîndă și grija duioasă ce i le

datorez. M-am îndreptat mult în privința asta, pentru că Fray Luis de León m-a învățat în cartea lui *La perfecta casada*[1] că în fiecare stadiu obligațiile sînt diferite ; în stadiul nostru, soțul meu merita mai mult decît ceea ce-i ofeream eu, dar, sfătuită de înțeleptul poet și de dumneata, acum mă străduiesc mai mult să mă ocup de Quintanar al meu și să-l iubesc așa cum știi că pot eu. Trebuie să-mi pun neapărat în practică un proiect de-al meu — încetul cu încetul — să-l fac să citească și el cărți sfinte, în locul prostiilor acelora de piese. Trebuie să reușesc, fiindcă el e docil și o să mă ajuți și dumneata. Și în privința asta o voi imita pe înțeleapta noastră, care își propusese să-l facă și mai cucernic pe bunul său tată, care era și așa destul...".

Paragrafele astea de la sfîrșit nu le-a mai citit cu glas tare Canonicul, ci pentru el, stînd din nou jos, în liniște. Deși era puțin gelos pe Sfînta Teresa văzînd că prietena lui s-a îndrăgostit de ea, era satisfăcut, și mulțumirea i se citea în ochi, pe față, pe buze. „Asta însemna viață ; celelalte însemnau să vegetezi. La urma urmei, Ana era exact așa cum o visase el, așa cum îi spusese un glas tainic în ziua cînd ea se apropiase pentru prima oară de confesional." Canonicul continua să-și ascundă lui însuși ramificațiile carnale pe care le-ar putea avea acea pasiune ideală pe care și-o împărtășeau cei doi *frați ;* nu vroia să se gîndească la asta, nu vroia procese de conștiință, nici alt soi de complicații, nu vroia decît să se bucure de acea fericire ce-i pătrundea în suflet.

Cînd citi cuvintele „fratele meu drag" inima îi tresări într-o desfătare ce-l înăbușea, o bucurie dureroasă, emoția cea mai puternică din viața sa ; ei bine, asta îi era de ajuns, astea erau faptele, realitatea ; de ce trebuiau să le numească într-un anumit fel ? Ceea ce conta era lucrul în sine, nu cum se numea. Și apoi, oricum s-ar sfîrși povestea asta, el era sigur că ceea ce simțea el pentru Ana n-avea nici o legătură cu satisfacerea unor pofte vulgare, care nu-l chinuiau. Pe cînd gîndea astfel, Canonicul auzi în spatele său, după copacul de care se sprijinea, de partea cealaltă a grilajului, un glas de copil

[1] Soția perfectă (sp.).

ce recita ca la școală „*Veritas in re est res ipsa, veritas in intellectu...*" Era un seminarist din anul întîi de filozofie, care repeta prima lecție din textele lui Balmes. Canonicul se îndepărtă fără să fie văzut, gîndindu-se la anii cînd învăța și el că „adevărul lucrurilor înseamnă însăși lucrurile". Acum, puțin îi păsa de lucrul în sine, de adevăr și de toate celelalte... Nu vroia decît să-și scalde sufletul în acea pasiune fără nume, care-l făcea să uite totul, și ambițiile sale de cleric, și mîrșăviile puse la cale de maică-sa, și cele pe care el le și săvîrșea, și calomniile, și intrigăriile dușmanilor, și amintirile rușinoase, totul, totul, în afară de acea legătură între două suflete, intimitatea lui cu Ana Ozores. Cîți ani trăiseră unul lîngă altul, fără să se cunoască, fără să bănuiască ce le rezerva soarta ! Da, soarta, se gîndea Canonicul ; nu vroia s-o numească în sinea lui Providență ; nimic care să-i amintească de teologie sau de grijile care făcuseră din adolescența și prima lui tinerețe un pom fără roade prin fața căruia nu treceau decît năluciri, temeri de nebun și figuri apocaliptice. Deajuns pentru totdeauna cu toate astea. Cu astea și cu cele ce urmaseră : orbirea simțurilor, brutalitatea pasiunilor josnice, satisfăcute pe ascuns, pînă la saturație ; îi era rușine, înainte de toate, pentru misterul, ipocrizia, umbra cu care se înconjurase ; acum trăia fericirea prezentă, fără temeri, scrupule, mustrări de cuget, de care se bucura într-o dimineață de sfîrșit de mai, mulțumit că există, prieten cu cîmpia, cu păsările, dorind să soarbă roua, să miroasă trandafirii, să desfacă bobocii umflați și să muște staminele ascunse și încovoiate în leagănul lor de petale Canonicul rupse un boboc de trandafir, cu teama de-a nu fi văzut ; simți o plăcere copilărească la contactul răcoros cu roua ce acoperea acel oușor de trandafir ; mirosea doar a tinerețe și prospețime, iar simțurile nu-i stinseră dorințele — pofta de-a mușca, de-a savura, de-a iscodi misterele naturale sub acele mantii de mătase... Canonicul cobora spre Vetusta, pierzîndu-se pe poteci acoperite de frunziș ; fluierînd printre dinți, arunca în sus bobocul de trandafir care-i cădea din nou în mînă, lăsînd în aer, de fiecare dată, cîte-o petală ; cînd rămase doar cu cele

încrețite și informe dinăuntru, don Fermín îl băgă în gură și mușcă cu o poftă stranie, cu o voluptate rafinată, de care nu-și dădea seama.

Ajunse la catedrală. Intră la cor. *Palomo* mătura. Don Fermín îi vorbi cu blîndețe. Îi datora multe scuze. Cîte bruftuluieli înghițise bietul îngrijitor de pomană ! Acum îl măgulea, îi lăuda hărnicia, dragostea lui pentru catedrală : *Palomo*, uluit și mulțumit se pierdu cu totul în promisiuni și vorbe bune. De Pas se apropie de strană, răsfoi cărțile mari de rugăciune și chiar solfegie puțin melodia însemnată cu note pătrate, de un centimetru lungime. Totul era minunat. Orgile își întindeau acolo sus tuburile strălucitoare, în raze verticale și orizontale. Păreau doi sori, față în față. Îngeri auriți cîntau la vioară aproape de bolta spre care se cățărau reliefurile platerești ale orgilor. În spatele corului, în înaltul navelor laterale, ferestrele și rozetele lăsau să treacă lumina, descompunînd-o în roșu, albastru, verde și galben.

Într-o parte, Sfîntul Cristofor îi zîmbea cu gura-i stacojie, de o palmă, străpunsă de un glonte, Pruncului cu globul, care ținea în mîna lui galbenă o lume verde. În față, Canonicul văzu ieslea de la Bethleem striată și ea de dungi întunecate. Isus zîmbea asinului și boului din leagănul lui de fîn de culoarea portocalei. Don Fermín se uita la toate de parcă le-ar fi văzut pentru prima oară. În biserică era o răcoare plăcută și mirosul de umezeală amestecat cu cel al lumînărilor i se părea delicat, simbolic la modul misterios și într-un anume fel plin de voluptate. În dimineața aceea cîntă în cor ca niciodată și regretă că nu era rîndul lui să țină slujba ca să-și arate calitățile. Văzîndu-l atît de vesel și vorbăreț, amabil cu prietenii și dușmanii ascunși, Glocester își spuse : „Se preface ! Ei bine, la prefăcătorie nu mă întrece simoniacul ăsta !“ Și fu și el numai amabilitate, politețe și glume lingușitoare. „Ce bun era el !“

— Ai văzut, spunea don Custodio la ieșirea din catedrală, ce satisfăcut e Vicarul ?

Și Glocester răspundea la urechea clericului prebendiar :

— Nu mai are pic de rușine ; își bate joc de toată lumea.

— Cred că s-a întîmplat ceva serios...

— La ce faci aluzie ?

— La adulter.

— Pst... eu cred că... lucrurile încă nu sînt coapte. Sigur că, în ceea ce-l privește, n-o să se lase, și crima e aceeași...

Lui Glocester nu-i plăcea să-și închipuie că Vicarul ar fi putut-o seduce pe Prezidentă. Era invidios. Dar îi convenea să presupună asemenea lucru, ca să adauge și asta la lunga listă de delicte pe care i le atribuiau dușmanului.

La unsprezece, don Fermín își aminti că e zi de întrunire la Sfînta Societate de Catehism a Fetelor. El era directorul acelei didactice și cucernice instituții, ale cărei întruniri se țineau în naosul bisericii Sfînta Maria Imaculata. Se simțea în cea mai bună dispoziție pentru așa ceva. Intră cu multă plăcere în acel templu surîzător, vesel, cu ornamentațiile sale gotice de piatră albă, spongioasă. În mijlocul sălii era o platformă din scînduri de pin, ce se instala și se scotea după nevoie ; pe ea se aflau, într-o parte, trei rînduri de bănci fără spătar și, în fața lor, o masă acoperită cu damasc vechi, pătat de ceară, dominată de un jilț acoperit cu pluș roșu și mai multe taburete tapisate la fel. Jilțul era pentru Canonic, taburetele pentru capelanii catiheți, iar în bănci stăteau fetițele de la șapte la paisprezece ani, care învățau doctrina creștină, ceva din liturghie, istoria sfîntă și psalmii.

Cînd De Pas intră în biserică, din băncile de pe platformă se ridică un murmur asemănător zgomotului stîrnit de o rafală ce se rostogolește peste coroanele copacilor.

Iubitul păstor luă apă sfințită și, după ce se închină, urcă treptele platformei, radiind de bucurie evanghelică, își frecă mîinile și își lăsă ușor mîna pe capul unei fetițe de opt ani, care stătea în picioare cînd trecu pe lîngă ea ; și, în timp ce privea spre tavan și își mușca buza de jos, îi apăsa căpșorul blond de corpul lui și degetele lui zdrobeau fără milă o ureche trandafirie.

— Ce păsărică mi-a spus mie că doña Rufinita nu vrea să fie cuminte, face ştrengării în biserică și deranjează corul cînd cîntă ?

Hohot general. Fetițele rîd din toată inima şi templul răsună trimițîndu-le înapoi ecoul veseliei de sub bolta albă, plină de lumina ce pătrunde prin ferestrele largi cu geamuri obişnuite.

La tot ce spune Canonicul aici se rîde ; e o glumă. Copii și clerici se simt ca acasă. Puținii credincioşi răspîndiți prin biserică — cucernice care se roagă cu evlavie — nu sînt luați în seamă. Uneori, la hărmălaie asistă cîțiva adolescenți și tineri cu caşul la gură, ale căror iubite se află pe băncile de pe platformă. Catiheții, toți tineri, nu-i privesc cu ochi buni pe aceşti domnișori care vin cu intenții profane.

Canonicul nu se așeză în jilțul prezidențial. Prefera să se plimbe pe podium, înclinîndu-şi corpul cu unduiri de palmier, apropiindu-se, din cînd în cînd, de băncile pline de veselie ca să atingă vreun obraz cu o palmă blîndă sau să șoptească la urechea unui îngeraş cu fustă un secret care ațîța curiozitatea tuturor şi dădea naștere întotdeauna uneia din acele glume pe care don Fermín știa să le întoarcă în așa fel încît să sfîrşească cu o lecție de morală sau de religie. Catiheții, la fel de veseli, spirituali, vioi, umblă de colo-colo, își dojenesc elevele cu cuvinte blînde și surîs patern şi se aşează prin bănci, amestecîndu-și negrul veşmintelor largi cu fustele scurte, viu colorate, și albul de omăt al ciorapilor ce îmbracă pulpele de femeie ale celor pe care rochia lungă încă nu le-a oficializat ca atare. În primul rînd de bănci se agită întotdeauna, neliniştite, fetițele de la opt la zece ani, cele mai multe lipsite de feminitate, aproape băiețoase în mişcări, linii și contururi, unele cu rotunjimi precoce, pe care îmbrăcămintea, plină de nevinovăţie, le lasă să se zărească în voie, puțin ruşinate, fără conștiința clară a acestui fapt, a dezvoltării lor timpurii. Privind bobocii aceștia de femeie, don Fermín îşi aminti de bobocul de trandafir pe care tocmai îl mestecase, din care mai avea încă, pe buze, o bucățică mototolită. În rîndurile următoare stăteau elevele de douăsprezece-treisprezece primăveri, puțin pline de ele, dîndu-și aere ; iar în spa-

tele acestora, domnișoarele care mergeau pe cincisprezece, unele dintre ele crema frumuseții vetustene, aproape toate inițiate în misterele legendare ale iubirilor trecătoare, multe în pragul schimbărilor naturale ce dau la iveală sexul, și vreo două sau trei, mici, palide și serioase, deja femei, travestite în fetițe, cu ochi gînditori, plini de răutate ascunsă. Cînd începeau lecțiile și repetițiile la cor, fetițele se ridicau, se grupau pe podium, apoi se așezau în cerc, ca balerinele la operă ; iar catiheții ce conduceau acele învolburări ordonate, aspirau, între atîta proaspătă tinerețe, arome spirituale de voluptate filtrată pînă la esență, cu o oarecare împotrivire morală care le aprindea obrajii și ochii și avea, pentru constituția lor robustă, efecte identice cu cele ale vișinatei sau absintului.

Canonicul, ca peștele în apă printre acei trandafiri care erau ai lui și nu ai Municipalității, ca cei de pe Bulevardul Mare, își odihnea privirea în ochii acelora în care se răsfrîngea deja maliția ; în chip mai rafinat, îi plăcea să se joace cu părul îngerilor mai mici. După psalmi veni momentul discuțiilor și glasul unora dintre ele dădea la iveală, mai bine decît trupul, misterele fiziologice prin care treceau. O tînără de cincisprezece ani, patrusprezece oficial, înaintă și, oprindu-se în fața mesei, recită cu dezinvoltură o filipică, moderată oarecum de eufemismele retoricei iezuite, împotriva materialiștilor moderni, care respingeau nemurirea sufletului. Era blondă, de o albeață de matostat, cu trăsături regulate, cu excepția bărbiei, puțin repezită în sus ; avea bust de femeie, iar sub fusta strîmtă se desenau mușchii puternici, tari, cu curbe armonioase, straniu de seducătoare ; ochii de un albastru-deschis ; vocea metalică, vibrantă, neplăcută, hieratică în monotonia ei, exprima în mod desăvîrșit fanatismul aproape inconștient al unui suflet gata pregătit pentru mănăstire. Frumoasa blondă, cu brațe de sculptură grecească, nu înțelegea perfect ceea ce spunea, dar ghicea sensul pledoariei sale și folosea tonul de intoleranță și trufie care i se potrivea. Ea însăși părea o statuie a trufiei și a intoleranței ; o splendidă statuie. Colegele ei, catiheții, puținul public împrăștiat prin biserică o ascultau cu uimire,

fără să se gîndească la ceea ce spune, ci la frumusețea corpului și la tonul impunător al vocii ei metalice. Eră supunerea oarbă a femeii care vorbește, simbolul fanatismului sentimental, inițierea *eternului feminin* în eterna idolatrie. Canonicul, cu gura întredeschisă, fără să zîmbească, cu pupilele dilatate, devora cu privirea acea arogantă amazoană a religiei, pe care natura o făurise cu atîta artă pe dinafară, iar el din punct de vedere spiritual pe dinăuntru. Da, fanatismul acela uimitor era opera lui. Blonda aceea era perla muzeului său de cucernicie, dar se afla încă în atelier. Cînd rochia aceea gri, care nu acoperea picioarele elegante și lungi și lăsa să se vadă puțin din pulpa-i de femeie zveltă, va ajunge la pămînt, minunăția atelierului său va vedea lumina, publicul o va admira, iar Biserica o va păstra pentru sine.

De istoria sfîntă se ocupa o brunetă grăsuță, cu trăsături fine, privire gingașă, timidă și nervoasă. Rochia îi presa timpuriile fructe naturale de parcă ar fi fost o rușine ; nu se gîndea atît la rugăciune, cît la faptul că băieții de jos puteau să-i vadă picioarele pe care fusta nu i le acoperea bine, în ciuda eforturilor castității instinctive. Nu reuși să termine istoria Macabeilor pe care trebuia s-o spună. I se puse un nod în gît, urechile începură să-i vîjîie, iar partea dreaptă a feții i se răci dintr-o dată și deveni palidă. I se făcuse rău de rușine. Trebui să iasă din biserică. Vioiciunea celorlalte oratoare precoce făcu să fie dată uitării imaginea tristă și neplăcută a fetiței sfioase, care ieșise din biserică plîngînd. Canonicul, de la podium, reanimă și el atmosfera cu anecdote moralizatoare și apologuri mistico-hazlii. Fetele mureau de rîs, se răsuceau în bănci, lăsîndu-i pe profani și pe catiheți să vadă străfulgerări de albeață pe sub fustele ce se mișcau indiscrete, unele fără să se gîndească prea mult la asta, altele gîndindu-se numai la asta.

Cînd don Fermín ieși de la Sfînta Maria Imaculata, își simți gura năclăită. Senzațiile acelea care-l invadaseră prin surprindere îi aminteau de ani ce rămăseseră mult în urmă. Și nu-i plăcea ; era lipsă de seriozitate. „Ale dracului puștoaice !“ se gîndea. Oricum, tot ce se întîmpla cu el acum dovedea că e încă tînăr, că nu-și jura să aibă

relații platonice, întotdeauna platonice, sau cel puțin pentru o perioadă nedefinită cu credincioasa și scumpa lui prietenă înveșmîntată în idealism. Se gîndea din nou la Prezidentă, și acea senzație picantă și vagă cu care ieșise din biserică se transformă într-o dorință puternică și hotărîtă de-a o vedea pe doña Ana, de a-i mulțumi pentru scrisoare, și asta cu cea mai eficace elocință de care era în stare.

Avu suficientă tărie să-și stăpînească dorințele și să lase vizita pentru după-amiază. Doña Paula îi povesti, ca întotdeauna, ultimele zvonuri, și el ridică din umeri. Auzea vocea aspră și seacă a mamei lui prevestindu-i, ca să-l înfricoșeze, pierderea averii, ca și a onoarei, ca și cum i-ar fi vorbit despre cataclismele geologice de pe vremea lui Noe. I se părea că vicarul de care se plîngea lumea e o persoană cu totul străină de el. „Ambiție, simonie, trufie, necuviință, scandal!... Ce legătură avea el cu toate astea ? De ce îl persecutau pe acel sărman don Fermin, dacă el murise ? Acum, don Fermin era altul, altul, care-și disprețuia vecinii și nici măcar nu se obosea să-i urască. El trăia pentru pasiunea lui, care îl înnobila, care-l mistuia. Dacă-l sîcîiau, va face gălăgie." Canonicul se bucura văzînd că în el există un asemenea bărbat, mai puternic ca niciodată, hotărît la orice, îndrăgostit de viață, care păstrează pentru favoriții săi aceste sentimente intense, înrobitoare. Realitatea dobîndea pentru el un sens nou, era mai reală. Își amintea de îndoielile filozofilor și de visele teologilor și i se făcea milă. Unii negînd lumea, ceilalți *volatilizînd*-o, i se păreau niște trîntori demni de milă. „Filozofia era un mod de-a căsca. El simțea însă viața, el care se afla în miezul activității, al sentimentului. O femeie de o răpitoare frumusețe trupească și sufletească, care, într-un ceas de spovedanie, îl făcuse să vadă lumi noi, îl numea acum iubitul ei *frate mai mare*, i se dăruia lui, pentru a fi condusă pe cărările și potecile misticismului înflăcărat, poetic... Din fericire, se pricepea la multe ; va ști să fie mistic, atît cît va fi nevoie, se va pierde în nori, fără să uite pămîntul." Își aducea aminte că, în urmă cu ani, se gîndise să scrie romane, să creeze o *Sibila* cu adevărat creștină și o

Fabiola modernă ; renunțase, nu pentru că nu se simțea în stare, ci pentru că îi făcea rău să-și risipească imaginația. „Romanele — e mai bine să le trăiești."

Cam la asta se gîndea, lovind încetișor cu cuțitul o coajă de pîine, în timp de doña Paula povestea uneltirile lui Glocester și mașinațiunile *conjuraților* de la Cazino.

De îndată ce putu, Canonicul plecă de-acasă, promițînd că se va duce să sondeze terenul la Episcop. Apucă spre Piața Nouă. Clădirea din Rinconada i se păru învăluită într-o adevărată aureolă.

Ana și don Victor îl primiră în sufragerie. Acum era un prieten de încredere. Cît timp Prezidenta fusese bolnavă, Canonicul îi făcuse multe servicii lui don Victor, și acesta îi era recunoscător, deși nu-l prea avea la inimă. Acum însă, Quintânar, care fusese întotdeauna regalist, începea să bănuiască că e ceva putred în *influența clerului* în căminul, sau *imperiul* său. „Clerul e absorbant." Don Fermín mai ales, care fusese puțin iezuit. „Iezuit! Cazuistica!... Paraguay!... *Caveant consules!*"[1] Deși politețea, lege supremă, îl obliga, în aceeași măsură ca și recunoștința, să se poarte cu cea mai mare delicatețe, don Victor fu puțin distant cu Canonicul, dar în așa fel, încît celălalt nici măcar nu băgă de seamă. Observă doar că stăpînul casei îl deranja, nimic mai mult.

Ana, afectuoasă, slăbită încă, strînse mîna confesorului ei care, fără să-și dea seama, prelungi cît putu atingerea. Cam pe la ora șase don Victor îi lăsă singuri. Era așteptat la Administrația civilă pentru o întrunire a crescătorilor de vite. Era vorba să se aducă din străinătate cîțiva armăsari de prăsilă. Don Victor era însă interesat, în primul rînd, să fie ales ca al doilea vicepreședinte, și cerea postul de prim-secretar pentru Frígilis. „Frígilis jurase că va refuza, dar asta n-avea nici o importanță ; alegerea era, oricum, o cinste pentru ei, chiar dacă sarazinul de Tomás o să refuze." Quintanar conta pe guvernator. Plecă.

---

[1] Consulii să vegheze ! (Lat.) Primele cuvinte din formula prin care senatul roman, în momente dificile, investea consulii cu puteri dictatoriale.

Prezidenta îi zîmbi lui don Fermín și spuse :

— O să spui că sînt o nebună ; de ce să-ți scriu cînd putem sta de vorbă în fiecare zi ? N-am putut altfel. Sînt atît de fericită ! Și-ți datorez în atît de mare măsură fericirea mea ! Am vrut să-mi stăpînesc impulsul, dar n-am reușit. Uneori mă dojenesc eu însămi, gîndind că-i răpesc Mîntuitorului prea multe gînduri pentru a le închina bărbatului pe care l-a ales ca să mă salveze.

Canonicul simțea că se înăbușă de emoție. Prezidenta vorbise exact așa cum o făcuse el să vorbească de atîtea ori în romanele pe care și le spunea înainte de culcare. Nu șovăi să-i povestească tot ceea ce se petrecuse cu el de cînd citise scrisoarea. „Lumea era un pustiu de nelocuit fără o prietenie ca a ei ; pentru sufletele îndrăgostite de infinit, a duce, în Vetusta, viața obișnuită a celorlalți, echivala cu a te închide într-o încăpere strîmtă cu un foc aprins. Însemna sinucidere prin asfixiere... Dacă deschideai însă fereastra care dădea spre cer nu mai trebuia să te temi."

Prezidenta vorbi despre Sfînta Teresa cu entuziasmul idolatrului. Canonicul îi încuviință admirația, dar cu mai puțină căldură decît cea pe care-o punea cînd vorbea despre ei, despre prietenia lui și evlavia adevărată pe care-o vedea acum la Anita. Don Fermín era gelos pe Sfînta de la Ávila.

În afară de asta, găsea că prietena lui e prea înclinată spre speculații mistice, se temea să nu cadă în extaz, întotdeauna urmat de complicații nervoase, și trebuia să se ferească pentru a nu fi învinuit de o altă probabilă boală, dacă Ana urma acel drum periculos. „În starea ei și cît timp trăia în contemplație pură, trebuia să rezerve mult spațiu faptelor bune. Dacă Anita simțea acum o anumită lene la gîndul de-a se mișca din nou printre oameni, aceasta se datora convalescenței din care, de fapt, nici nu ieșise ; cînd își va redobîndi însă vigoarea pe deplin, acțiunea, drumurile, munca pentru operele de binefacere la care era invitată n-o vor mai speria."

Din ziua aceea, Canonicul își exercită influența cît putu asupra spiritului Anei, pe care-o domina complet în vremea aceea, silindu-se s-o smulgă din contemplație și s-o atragă spre viața activă. „Dacă ajungea prea de-

parte, îl va uita şi pe el, care nu era decît o ființă din carne şi oase. Sfînta Teresa spusese, iar Ana îi amintea în fiece clipă : «...O lumină ce nu trebuie prea mult prețuită, tot ceea ce se sfîrşeşte», și cum don Fermín trebuia să se sfîrşească, îl înspăimînta ideea că din pricina asta Ana îl va dispreţui."

Teama lui n-ar fi fost neîndreptățită, dacă lucrurile ar fi mers pe făgaşul lor inițial. Deşi ținea aşa de mult la confesorul ei, Ana îl uita complet, pentru multe ceasuri, aşa cum uita toate lucrurile lumeşti.

Închisă în dormitor sau în budoarul ei, care avea acum ceva de capelă, pierdută în singurătățile sufletului, fără nevoia unor îndemnuri din afară, îngenuncheată sau şezînd la capul patului pe blana de tigru, cu ochii aproape întotdeauna închişi, se bucura de voluptatea învăluitoare de a-şi închipui lumea înecată în esența divină, redusă la pulbere în fața acesteia. Îl vedea pe Dumnezeu cu o asemenea claritate, încît simțea uneori violenta dorință de-a se ridica, de-a alerga la fereastră şi de-a vorbi oamenilor, arătîndu-le adevărul pe care ea îl palpa, şi atunci recunoştea cu greu realitatea ființelor umane. „Ce mici erau ! Ce fragili ! Păreau mai degrabă plăsmuiri ! Singurul lucru de valoare pe care-l aveau nu era al lor, aparținea lui Dumnezeu, era împrumutat. Fericiri ! Dureri ! Vorbe, nimic altceva ; cum să le apreciezi şi să le distingi dacă infimul răstimp cît durau nu-ți dădea răgaz pentru asta ?" Anei îi venea în minte viața unor musculițe foarte mici, care alergau în fiecare dimineață pe malul rîului, zburau de pe mal deasupra apei şi mureau acolo la mijlocul rîului, hrană peştilor care îşi aşteptau porția în fiecare zi. Aşa era viața tuturor ființelor, o rază de soare ce se frînge ca să se întoarcă în întunericul de unde a venit. Şi gîndurile acestea, care, cu mult timp în urmă, o chinuiau, acum o înveseleau. Pentru că a trăi însemna a exista fără Dumnezeu, iar a muri, a renaşte în El, renunțînd însă la tine însuți.

Şi ca şi cum adîncurile s-ar fi topit, Ana simțea un clocot lăuntric, un foc lichid care-o evapora... şi ajungea să simtă un fel de idee pură, nedefinită, care ura orice determinare şi se complăcea în simplitatea ei. O stare

pe care o prelungea cît mai mult cu putință ; avea oroare de mișcare, de varietate, de viață.

Atunci, don Victor obișnuia să-și vîre capul, cu boneta lui cu ciucure aurit, prin ușa de serviciu, pe care o deschidea cu grijă, fără zgomot... Anita nu-l auzea, și el, puțin speriat, cu emoția pe care își închipuia că ar încerca-o intrînd în dormitorul unui mort, se retrăgea în vîrful picioarelor, cu un respect superstițios. De două lucruri îi era groază : de magnetism și de extaz. Nici electricitate, nici misticism ! O dată îi dăduse o palmă unui poznaș care-l apucase de redingotă, în laboratorul de fizică de la Universitate, ca să-l facă să intre într-un circuit electric. Don Victor simțise șocul, dar în clipa următoare, pleosc, îl pocnise pe ștrengar. Magnetismul, în care credea — deși știința asta, spunea el, e în scutece — îl speria în aceeași măsură ; i se părea o emoție peste puterile lui. „Eu n-am nevoie de asta ca să cred în Providență. Mi-ajunge un tunet pe cinste ca să recunosc că există o lume de dincolo și un Judecător Suprem. Pe cine nu-l convinge un fulger, nu-l convinge nimic."

Respecta însă religiozitatea exaltată a soției sale, de îndată ce văzuse că e reală.

Venea din oraș, bătea la ușă încetișor... urca pe scară străduindu-se să nu-i scîrțîie ghetele, ca de obicei, și o întreba pe Petra încet, într-un fel tainic, trist :

— Și doamna, unde e ?

Ca și cum ar fi întrebat : cum se simte bolnava ? Așa umbla prin toată casa aceea mare, de parcă cineva ar fi fost pe moarte. Fără să-și dea seama de ce, don Victor își imagina misticismul soției lui ca pe un fel de cefalalgie foarte pronunțată. Principalul era să nu facă zgomot. Dacă motanul lui Anselmo mieuna jos, în curte, don Victor se înfuria, fără să ridice însă glasul, și striga cu voce înăbușită și guturală :

— Ia vedeți ce-i cu motanul acela. Ori tace, ori îl omor !

Intra în birou. Începuse să se ocupe din nou de mașinăriile și colecțiile lui ; uneori trebuia să bată un cui, să taie cu fierăstrăul sau să dea la rindea. Cum să nu facă zgomot ? Ciocanul, mai ales, zguduia casa. Quintanar

îl înfășura într-o flanelă neagră, ca pe un catafalc, și-și bătea cuiele. Loviturile de ciocan înăbușite aveau o rezonanță seacă, funebră, rău prevestitoare, care-l umplea de melancolie. Canarii, sticleții și sturzii din coliviile lui, care făceau prea mult zgomot, fură puși sub cheie, ca trilurile lor profane să nu ajungă la budoarul-capelă al Prezidentei.

Don Victor se obișnui într-atîta să vorbească încet, încît pînă și în grădină, cînd se plimba cu Frígilis, cuvintele lui păreau un susur ușor.

— Bine, omule, dar parcă vorbești cu surdină... îi spunea Crespo indispus.

Quintanar îl consulta cu privire la *starea* Anei.

— Tu, ce părere ai despre asta ?

— Pst !... Știu eu ? O avea motivele ei.

— Tomás, eu cred, dar să rămînă *inter nos* [1]... că Anita devine sfîntă, dacă nu ne-o vindecă Dumnezeu. Pe mine mă sperie uneori. Dac-ai vedea ce priviri are cînd o tulburi ! Sigur c-ar fi o cinste pentru familie... dar povestea... are și părți proaste... Mai ales că eu nu sînt bun la așa ceva. Mi-e teamă de supranatural. O avea vedenii ?

Frígilis își îngăduia să nu răspundă la ceea ce considera nerozii din partea prietenului său.

„Și el se gîndea la Anita. O vedea deseori din grădină, în budoarul ei, stînd în genunchi, sau în balcon, privind cerul. Ea nu-l observa aproape niciodată ; nu era ca înainte, cînd îl saluta întotdeauna. Ana era tot bolnavă, și încă destul de grav, numai că el n-o putea dibui. Era ca și cum un pom ar începe să facă flori, tot mai multe flori, risipindu-și întreaga sevă, iar el s-ar subția, s-ar subția tot mai mult, dar ar avea tot mai multe flori ; pe urmă i s-ar usca rădăcinile, și trunchiul, și crengile, și crenguțele, iar florile, tot mai frumoase, ar cădea la pămînt o dată cu pomul uscat, și pe pămînt... pe pămînt... dacă nu s-ar întîmpla o minune, s-ar veșteji, ar putrezi, s-ar preface în lut, ca toate celelalte. Așa era boala Anitei. Cît despre omul de la care se molipsise, căci așa trebuie să se fi întîmplat, îl bănuia pe Canonic. Își amintea de mănușa aceea violetă. Multă vreme nu se mai gîndise

---

[1] Între noi (lat.).

la asta ; într-o zi încă îi veni în minte s-o întrebe pe Prezidentă dacă doamnele purtau mănuși de mătase violetă, și ea începuse să rîdă. Prin urmare, era o mănușă de cleric. Ripamilán nu purta aproape niciodată. Nu mai vedea alt cleric, în afară de Canonic ; singurul destul de deștept ca să-i bage Anitei în cap lucrurile acelea. Mănușa era a Canonicului, cu siguranță. Petra era amestecată și ea în povestea aceea. Îi acoperea. De ce ? Asta era întrebarea. Nu putea fi ceva rău. Ana era credincioasă. Virtutea este însă relativă ca toate celelalte și, mai ales, Anita era din carne și oase. Frígilis nu se temea de prezent, ci de viitor, de ceea ce putea să se întîmple. Nu vedea o greșeală, ci un pericol. Auzise el ceva din bîrfele care circulau în Vetusta, deși, în prezența lui, gurile rele nu îndrăzneau să pună la îndoială onoarea lui Quintanar. În orice caz, el e pus în gardă." Și continua să aibă grijă de copacii lui don Victor și de onoarea lui, „poate în pericol".

Nici Petra nu vedea lucrurile clar. Era dezorientată. Avea impresia că stăpîna ei se poartă ca o nebună. „Pentru ce atîta sfințenie ? Pe cine înșela ? Ah, dacă n-ar vrea să-i fie pe plac Canonicului, n-ar mai sluji-o pe ipocrita aceea care se folosea de ea ca de-un cuier și nu-i dădea un amărît de bacșiș, nu-i spunea nici un cuvînt despre șiretlicurile ei și nici nu-i zîmbea măcar, arătîndu-i mereu mutra aceea de bisericoasă neroadă cu care-i trăgea pe sfoară pe toți."

Petra se închidea în camera ei. Deasupra patului de lemn, agățată într-un cui, avea o geantă de călătorie, murdară și veche. Acolo-și păstra, sub cheie, economiile, banii pe care-i ciupise și anumite hîrtii care o puteau compromite. De acolo scoase mănușa violetă a Canonicului despre care nu vorbise nimănui. Era o dovadă, nu știa pentru ce, dar ghicea, fără să știe cum, nici cînd, că obiectul acela ar putea valora destul de mult.

„Și ce dovedea mănușa aceea în legătură cu sfințenia coniței ? Că era o ipocrită. Dacă n-ar fi Canonicul !"

Familia Vegallana și prietenii lor erau speriați. Marchizul credea în sfințenia Anitei ; marchiza ridica din umeri ; se temea ca Anita să nu se fi scrîntit. Visitación era *necăjită*, furioasă. „Planurile ei erau la pămînt ! Ana

rezista ! Nu era de lut, ca ea !" Obdulia Fandiño nu invidia sfințenia prietenei sale, Prezidenta, ci *zgomotul pe care-l făcea*, faptul că se vorbea atît de mult despre asta în oraş. Ea, văduvioara, nu făcuse niciodată *atîta senzație* cu rochia ei cea mai scandaloasă, cît făcea Ana cu veşmîntul și *bigotismul* ei. „Ce înapoiat, Doamne, ce înapoiat era ungherul ăsta mizerabil !"

În acest timp, Ana își recăpăta pofta de mîncare; sănătatea revenea clocotitoare. Avea vise caste, așa le socotea ea, fără personaje umane, cum spunea Ripamilán, însă plăcute, blînde. Se trezea surîzînd luminii. Primul ei gînd se îndrepta spre Atotputernicul. Auzea ciripitul păsărelelor în grădină, găsea în el un sens mistic, și evlavia matinală a Anei devenea optimistă. Lumea era bună, Dumnezeu se reçrea în propria-i operă. Pe zi ce trecea, Prezidenta găsea că ideea lucrurilor infinite are tot mai multă consistență; nu-i mai era atît de greu să recunoască realitatea lucrurilor; ființele materiale își redobîndeau, pentru ea, poezia inefabilă a conturului; plasticitatea corpurilor era un fel de bunăstare a materiei, o dovadă a solidității universului, și Ana se simțea bine în mijlocul vieții. Se gîndea la armonia din lume și vedea că toate erau bune, fiecare lucru în felul său. Ideea de Dumnezeu, emoția profundă, intensă care dădea naştere evidenței divinității prezente nu dispăreau, nu se estompau; Dumnezeu însă nu i se mai înfățișa sub chipul singurătății sale sublime, ci prezidînd, cu dragoste, corul lumilor, creația infinită. În unele seri începu să uite să mai citească din Sfînta Teresa. Continua să fie îndrăgostită de sublima înțeleaptă, dar prefera să treacă cu vederea anumite păreri ale Sfintei care erau în contradicție cu propriile ei idei; „în fond nu trecuseră degeaba trei secole". Ana începu să înțeleagă mai bine ce vroia să spună Canonicul atunci cînd îi vorbea despre activitatea cucernică.

„E adevărat, își spunea, nu trebuie să trăiesc în egoismul recreării mele în Dumnezeu; da, trebuie să muncesc mai mult, tot mai mult în ceea ce privește rugăciunile și contemplația pentru a vedea din ce în ce mai bine în această zonă de lumină în care pătrunde sufletul, dar... Și frații mei ? Caritatea cere să te gîndești și la ceilalți. Acum pot, pot să ies, să trăiesc, să mă sacrific pentru

aproapele meu; acum mă simt în puteri, așa a fost voia lui Dumnezeu."

Cîtă vreme se simțise slăbită, Canonicul îi interzisese să-și facă rugăciunile de dimineață în genunchi. Ea însă, de cum simți în mușchi acea forță binefăcătoare, care e ca un fel de amor propriu al trupului, se bucură că-și poate dezmorți membrele străbătute iarăși de șuvoiul dătător de viață. Și, fără să coboare din pat, pe cearșafurile calde, legănate ușor de arcurile somierei în clipa cînd se înălța, cu genunchii rotunzi, lipiți unul de celălalt in moliciunea îmbietoare, toată în alb, se ruga. Se ruga și, uneori, în entuziasmul înflăcărării ei religioase, își apropia fața de Hristosul aplecat deasupra patului și-i săruta rănile vărsînd șuvoaie de lacrimi. Își închipuia că lacrimile acelea dulci erau mierea ce curgea înlăuntrul ei și acum i se revărsa prin ochi într-un torent nesfîrșit. Cînd se simți și mai în putere, alungă lenea și coborî din pat, făcîndu-și rugăciunile pe blana de tigru. Vroia ceva și mai aspru și dădea blana la o parte, îngenunchind pe covorul care acoperea podeaua. Se gîndi să poarte ciliciu, dori cu aprindere să-l simtă în carne, vroia să bea din durerea aceea necunoscută, dar Canonicul îi interzise asemenea plăcute chinuri.

Primul lucru asupra căruia vroi Ana să-și exercite caritatea arzătoare fu convertirea soțului. Sfînta Teresa se străduise întru a-l face mai cucernic pe tatăl ei, care era un creștin adevărat, dar pe care ea îl dorea și mai evlavios. Ana își propuse să-și folosească zelul pentru a cîștiga, în numele Domnului, sufletul lui don Victor, „care era și el tatăl ei".

Blîndețea, gingășia, elocvența, mîngîierile fură mijloacele, toate permise, pe care le folosi cu artă de maestru. Quintanar nu-și dădu seama din primul moment că Anita lui, iubita lui Anita, dorea să-l convertească la adevărata cucernicie. La început observă doar că nevastă-sa devenise mai comunicativă, era tot timpul afectuoasă, așa cum era înainte vreme, după ce-i treceau crizele nervoase, cînd lipsea el de-acasă, sau după vreo boală. „Vroia să stea de vorbă cu el ca să-i treacă vremea. Foarte bine, deoarece lui îi plăcea să discute." Și susținea o părere contrară ca să mențină conversația animată. Domnule, dar

Prezidenta făcea din asta o problemă personală ; nu mai era vorba dacă Hristos mîntuise toate *Omenirile* — răspîndite pe celelalte planete — dintr-o dată sau poposind de la o stea la alta și trecînd peste tot prin suferințele morții prin răstignire ; acum era vorba de faptul că don Victor se spovedea numai din cînd în cînd, foarte rar, și că lipsea probabil de la multe slujbe — sigur că lipsea. „În afară de asta, cărțile cu care își hrănea spiritul erau deșertăciuni : comedii, minciuni ușuratice și primejdioase."

— Tu n-ai citit niciodată viețile unor sfinți, nu-i așa ?

— Ba da, fetițo, ba da. Chiar și autosacramentale [1].

— Nu, nu din astea... Quintanar. Eu mă refer la *Legenda de aur* și la *Anul creștin* al lui Croisset [2], de pildă.

— Știi ce, fetițo ?..., Eu prefer cărțile de meditații...

— Atunci citește-l pe Kempis, *Imitația lui Hristos*... citește și meditează.

Și îl făcu să citească.

Onorabilul magistrat își pierdu buna dispoziție cu Kempis și cu Prezidenta, cu căldura care începea să-l supere și cu interdicția de-a merge la băi. Cînd se culca, nu-l mai citea pe Calderón, ci pe Iov și pe fericitul Kempis. „Ce mai lucruri zice împielițatul ăsta de călugăr sau ce-o fi fost ! Da, și avea dreptate, e clar, privită cu atenție, lumea era o grămadă de gunoaie. El, Quintanar, n-avea de ce să se plîngă, în viața lui nu avusese deziluzii prea mari, nici necazuri nemaipomenite, cu excepția regretului adînc de-a nu se fi făcut actor ; ca teză generală, însă, lumea era pierdută. Și-apoi, povestea asta cu îmbătrînitul, care-l atingea și pe el ca pe oricare altul, era un inconvenient foarte grav. La moarte nu vroia să se gîndească, fiindcă asta îl îmbolnăvea... Moartea... moartea... el avea așa... un fel de speranță vagă și neghioabă că n-o să moară... Medicina progresează așa de mult ! Și pe urmă, putea muri și fără dureri mari,

---

[1] Opere dramatice al căror subiect se referă la misterele euharistiei și care se jucau, în evul mediu, în biserici și mai tîrziu în piețele din fața bisericilor, cu prilejul diferitelor sărbători religioase. Mai tîrziu, toate piesele de teatru în care intervin personaje biblice au primit, în Spania, denumirea de *auto*.

[2] Francis de Croisset (1877—1937), scriitor și dramaturg francez.

oricît ar spune Frígilis că nu." În sfîrşit, nu vroia să se gîndească la moarte. Încetul cu încetul, Kempis îi întunecă sufletul, şi don Victor ajunse să desconsidere lucrurile fiindcă erau trecătoare. Într-o după-amiază, în parc, îl privea pe Frígilis cum stătea aplecat la picioarele lui, sădind nişte bulbi de camelie.

„Ce brav filozof era Frígilis !" Don Victor îl privea de la înălţimea pesimismului său de împrumut, îl dispreţuia şi-l compătimea. „Să sădeşti bulbi ! Nu interzicea Sfîntul Alfonso Ligorio să sădeşti copaci, în general, şi să durezi case care, după ani, se prăbuşesc ? Şi-atunci de ce să sădeşti bulbi, dacă totul nu era decît o adiere ?...

Era normal, dar puţin amuzant să-ţi fie scîrbă de toate. Ce-o să facă el o vară întreagă, cu braţele încrucişate, fără băi, şi fără glumele de la Termasaltas ?

Şi-avea de furcă, nu glumă. Se punea problema propriei sale mîntuiri. Era ceva serios. Lui îi spunea inima că va fi mîntuit ; sfinţii scriitori prezentau însă acest lucru ca pe ceva atît de greu de dobîndit, încît începea să fie frămîntat de unele îndoieli... Dacă n-a fost tot timpul vieţii suficient de bun ? Trebuia să se gîndească la asta ; Doamne, Dumnezeule, el nu vroia bătaie de cap. Chiar şi atunci, cînd cu pensionarea, din cauza unei boli pe care n-o avea, avusese atîta de furcă pînă să-şi aranjeze actele şi să ceară recomandările necesare ; şi pensionarea e un lucru trecător... aşa încît mîntuirea sufletului, pensionarea veşnică, cum spunea nu ştiu cine, abia de-acum înainte avea să necesite eforturi, tertipuri şi recomandări ! Trebuia neapărat să se lase pe mîna nevesti-si ca să-i dea o mînă de ajutor în treaba asta atît de anevoioasă."

Prezidenta îşi dădu seama foarte repede că don Victor se lasă pe mîna ei. Deşi ar fi dorit să-l vadă manifestînd o evlavie ceva mai sinceră, trebui să se mulţumească numai cu durerea pocăinţei pe care don Victor o vădea din plin. Şi, cu toate că îi era silă să recurgă la teroare, nu avea scrupule cînd încerca să-l sperie cu chinurile iadului. Quintanar se arăta foarte înverşunat cînd susţinea că focul despre care se vorbea atîta nu era un foc material, ci unul simbolic.

— După părerea mea, repeta, faptul de-a crede că focul acesta e fizic, material, n-are nici o legătură cu credința ; focul e un simbol, simbolul remușcării.

Ideea că va fi prăjit în mod simbolic, în situația disperată că nu va fi mîntuit, deși o dorea din tot sufletul, îl mai liniștea puțin.

Primul efort de-a ieși din casă îl făcu Anita ca să-l ducă pe don Victor la biserică. Îi spovedi Canonicul pe amîndoi.

Pe cînd se împărtășea, don Victor fu chinuit de ideea că nu mărturisise un mic păcat important : avea îndoielile lui cu privire la infailibilitatea papei.

Canonicul Döllinger, despre care nu știa decît că există și că se despărțise de Biserică, îl atrăgea prin tenacitatea care-i amintea de locurile sale de baștină, Aragónul, regatul cel mai nobil și mai încăpățînat din Univers.

Pentru Prezidentă, zilele se scurgeau ușor.

Canonicul, maestrul, și don Victor, discipolul, erau cei doi tovarăși ai ei de viață, viață ce părea fadă, monotonă, dar plină de emoții *lăuntrice*. Continua să afle lucruri de nespus în rugăciunea mintală. Dumnezeu era la fel de iubitor ca Tată al creaturilor, ca Director al marii „fabrici a imensei arhitecturi", ca și în pura contemplare a Ideii sale. Și pe urmă, se gîndea Anita, ar fi un orgoliu să aspir acum la viziunea nemijlocită a Divinității ; mai am de făcut mulți pași, de străbătut multe *sălașuri* [1]. Voi ajunge și la asta, dacă așa vrea Dumnezeu. Acum trebuie să fac ceea ce spune Canonicul, acum cînd corpul meu își redobîndește puterile trebuie să mă dedic unei activități pioase, ceea ce el numește igiena spiritului. Inactivitatea m-ar duce din nou spre păcat, așa cum i se întîmpla chiar și Sfintei Teresa. Dacă pentru ea era o primejdie atît de mare, ce-ar însemna pentru mine !

Anita primea rarele vizite pe care don Alvaro se încumeta să i le facă fără să se tulbure, liniștită în prezența lui și la fel de liniștită și după ce pleca. Încerca să nu se mai gîndească la el cu conștiința că amintirea

[1] În original *moradas* ; referire la opera Sfintei Teresa *Las siete moradas* (Cele șapte sălașuri), în care sînt descrise etapele prin care se ajunge la stadiul suprem al misticismului iluminat, al contactului direct cu divinitatea.

aceea era o rană a sufletului care i-ar provoca dureri dacă ar atinge-o. Avu tăria să se arate distantă, să scurteze scenele de intimitate, să nu-i ofere mîna, avu tăria chiar să-l vadă luîndu-și rămas bun... Cînd îl văzu însă plecînd, împleticindu-se, „orbit de dragoste și amărăciune", credea ea, o milă nesfîrșită îi umplu sufletul și se cutremură de teamă ; pieptul i se înălță într-un oftat... și carnea slabă se lovi de Cristul gălbui de fildeș pe care Canonicul i-l făcuse cadou, ca să-l poarte la piept.

Ana sărută crucifixul și își ridică ochii spre cer.

— Isuse, Isuse, tu nu poți avea un rival. Ar fi josnic, respingător...

Și-și aminti cît de mînios se înfățișa Isus atunci cînd Teresa îl uita.

— Ar însemna să-l înșel pe Dumnezeu, pe Canonic, gîndindu-mă chiar numai o clipă la acest om, fie doar pentru a-l compătimi... Oh, ce ipocrită, ce fățarnică mizerabilă aș fi dacă aș face așa ceva ! Aș da dovadă de-un romantism de cea mai ridicolă și respingătoare speță dacă, după atîta credință, pe care eu am considerat-o adîncă, adevărata vocație a vieții mele de-aici înainte, m-ar stăpîni din nou o pasiune căreia nu-i e îngăduit să mi se cuibărească în inimă, sau în trup... Nu, nu ! Ar fi ridicol, josnic, mîrșav, rușinos, ba și criminal pe deasupra ! De-o mie de ori nu ! Să mor, mai bine să mor, Dumnezeule, decît să alunec din nou spre gîndurile acelea ce pătează sufletul și-i țintuiesc aripile la pămînt, în noroi...

A doua zi, însă, după plecarea lui don Alvaro, Ana se trezi cu gîndul la el. „Nu mai era în Vetusta. Cu-atît mai bine. Teribila tentație îi întorcea spatele, fugea înfrîntă... Mai bine... Era o favoare deosebită pe care i-o făcea Dumnezeu."

În după-amiaza aceea coborî în parc la ceasul cînd, cu o zi înainte, don Alvaro își luase rămas bun de la ea.

„Trecuseră douăzeci și patru de ore." Alteori trecuseră zile întregi fără să-l vadă, și absența lui i se părea foarte scurtă și suportabilă. Astea douăzeci și patru de ore erau însă altceva, se numărau în minute... Ei, bine, așa era normal, obișnuit, așa trebuia să fie întotdeauna...

să nu-l vadă... Douăzeci și patru de ore și apoi alte douăzeci și patru... și tot așa... toată viața."

Era foarte cald. Nici sub coviltirul des al castanilor sălbatici, acum încărcați de frunze late și panașe albe, nu putea găsi o adiere răcoroasă. Gîndul ei dorea să se înalțe, să zboare spre cer, dar căldura, de vreo treizeci de grade, ceea ce pentru Vetusta era mult, îi topea aripile gîndirii și se prăbușea pe pămîntul, care, după părerea Anei, ardea.

Și, ca să n-o încerce dorința de-a zbura toată după-amiaza, în parc apăru Visitación Olías de Cuervo, căreia vara *îi cădea* bine, și-și etala toaletele fantastice și ieftine de bumbac. Venea veselă, vaporoasă, semănînd cu un vîrtej ; îți venea să închizi ochii văzînd-o apropiindu-se. Pe stradă era gata-gata s-o strîngă în brațe un hamal. Întîmplarea, ridicolă, în fond, o reîntinerise, îi aprinsese scîntei în ochișori, și „Uite, acum avea și ea chef să ia în brațe pe cineva". O îmbrățișă pe Prezidentă, o acoperi de sărutări ; și după ce-i povesti *scena* cu hamalul, strigă dintr-odată :

— À propos, nu ți-a spus Victor povestea cu Alvaro ?

Visita o ținea de încheietura mîinilor. Îi lua în felul ei pulsul.

Își înfipse ochii ei mici în ochii Anei și repetă :

— Nu știi povestea cu Alvaro ?

Pulsul se acceleră — simți, cu multă satisfacție, Visita. „Îmi umblă mie cu sfințenia, își spuse ; *pulbere*, cum zice..."

— Ce s-a întîmplat ? C-a plecat ? Știu c-a plecat.

— Nu, nu asta.

— Ce, n-a plecat ?

O nouă accelerare a pulsului, după Visita.

— Ba da, fetițo, a plecat, dar să vezi cum. Știi că avea o legătură cu soția ăstuia care este sau a fost ministru, nu-mi amintesc, în sfîrșit, știi tu cine, ăsta care vine la băi la Palomares.

— Da, da, și...

— Ei bine, azi-dimineață, jumătate din Vetusta l-a văzut pe Mesía ducîndu-se să ia trenul de Madrid, cursa, care-o ia în sus... pricepi ? În mijlocul peronului s-a întîlnit cu doamna ministru asta, care, nimic de zis, e

foarte frumoasă. Închipuie-ți. În fine, ea se ducea la Palomares, unde și-a cumpărat un fel de vilă sau dracu știe ce ; ei bine, fii atentă acum, Alvarito al nostru, în loc să se urce în trenul care-o lua în sus, trenul de Madrid, îl ia pe cel din direcția opusă, îi dă ordin servitorului să-i mute repede bagajele și se instalează în compartimentul rezervat al ministeresei, un compartiment-salon, cu pat și celelalte. Soțul nu era cu ea, bineînțeles ; ea, doi servitori și bebelușii, cum spune Obdulia. Închipuie-ți și tu, toată Vetusta, care se afla azi-dimineață la gară, s-a crucit nu alta. Alvaro, mă rog, îl știm. Dar ea ? Ce zici de ea ? Asta-i problema : e scandalos cum se comportă cuconeturile astea din Madrid. Și unde mai pui că despre asta se spune că e cinstită, hm, cred și eu ! Credincioasa și fidela doamnă ministru... Domnule, dar cum dracu îl cheamă pe individul ăla de ministru !...

Ana își amintea perfect cum se numea acel „individ de ministru“, dar nu vru să-i spună ; simți că se făcuse albă la față, că un frig de moarte i se urca în obraji ; se întoarse într-o parte și, mascîndu-și emoția cum putu mai bine, se sprijini de-un pom. Părea preocupată să scrijeleze scoarța copacului și, schimbînd vorba, o întrebă pe Visita despre unul din copiii ei care era bolnav.

Visita era însă vulpe bătrînă, cum spuneau ea și marchiza ; cu alte cuvinte, n-o putea duce nimeni ; observă tulburarea Anei și își confirmă, în sinea ei, cu multă bucurie, teoria *pulberii* sau a cenușii universale.

„Ana era geloasă, deci era îndrăgostită ; nu iese fum fără foc.“

Plecă repede ; își vînduse vestea, aflase ceea ce dorea ; nu mai avea de ce să-și piardă timpul ; trebuia să mai facă o faptă bună, de același soi, în altă parte. Plecă precum marea ce se retrage. După ea, aleile albe păreau proaspăt pieptănate. Mătura scrobită a jupoanelor de percal lăsa săpată în nisip urma unor dungi sinuoase și paralele.

Anei îi era frică. Ispita, vechea tentație, don Alvaro, reveneau cu ceva nou : o clipă își închipui că durerea aceea pe care o încercase aflînd de soția ministrului provenea, mai mult decît celelalte dureri, din adîncurile

ființei sale ; era o durere care-o strivea, care cerea, cu strigăte venite dinlăuntrul ei, să fie calmată... Pentru prima oară, după boală, simți că sufletul i se răzvrătește.

„Oh, nu ! Nu vroia să înceapă din nou. Ea îi aparținea Mîntuitorului, jurase doar. Dușmanul era însă puternic, mult mai puternic decît crezuse. Alteori înfruntase pericolul ; acum tremura în fața lui. Înainte, tentația era frumoasă prin contrast, prin frumusețea dramatică a luptei, prin bucuria victoriei ; acum nu mai era decît foarte puternică ; dincolo de tentație nu se afla numai plăcerea oprită, necunoscută, seducătoare, în felul ei, pentru imaginație ; se mai aflau pedeapsa, mînia lui Dumnezeu, iadul. Totul se schimbase ; vocația ei religioasă, pactul ei serios cu Isus o obligau, într-un fel, mult mai mult decît legăturile destul de firave ale datoriei vag admise de conștiință, fără gîndul la pedeapsa divină. Înainte nu vroia să păcătuiască din demnitate, din recunoștință, pentru că... nu vroia. Acum păcatul era ceva mai mult decît adulterul respingător, era batjocura, blasfemia, zeflemisirea lui Isus... și era iadul. Dacă va cădea în brațele ispitei, cine-o va mîngîia cînd va fi cuprinsă de remușcările cele tîrzii ? Cum îl va chema pe Isus din nou ? Cum se va mai gîndi la Teresa, care nu se prăbușise niciodată ? Nu, n-ar invoca-o, ar prefera să moară deznădăjduită și singură. Dar pe urmă ? Iadul, realitatea aceea îngrozitoare, sublim în răul lui fără de sfîrșit."

— Dumnezeul meu, tu, numai tu vei învinge ! exclamă cu glas tare, vorbind cu norișorii trandafirii care imitau, pe cer, valurile mării liniștite.

În noaptea aceea, Prezidenta vărsă lacrimi ce izvorau din cel mai adînc ungher al ființei ei, în genunchi, pe blana de tigru, cu capul afundat în așternut, brațele întinse deasupra capului și mîinile încrucișate.

De-a doua zi, Canonicul observă cu multă bucurie că Ana își modela cucernicia în felul în care dorea el. „Mai puțină contemplație și mai multă devoțiune, opere pioase și cult exterior, care hrănește imaginația."

Cu un entuziasm ale cărui învolburări îi întăreau voința, Ana se consacră cucerniciei active, operelor de caritate, învățămîntului, propagandei, practicilor de de-

voțiune complicată și bizantină, care era la mare cinste în Vetusta. Exagerările acelea, căci așa i se păreau înainte, le găsea acum îndreptățite, așa cum îndrăgostiții își justifică miile de prostii ridicole pe care și le spun cînd sînt singuri.

„În iubirea dintre doi oameni nu există un vocabular infantil, ridicol, fără sens pentru profani ? Ba da, există, ea nu poate s-o spună cu certitudine din experiență, dar citise, și inima îi spunea că așa e. Ei bine, iubirea de Dumnezeu putea avea, în felul ei, anumite copilării, mici amănunte, ridicole pentru sufletele reci, indiferente." Ajunse chiar să înțeleagă superlativele de litanie ale doñei Petronila, supranumită Constantin cel Mare.

Prezidenta se încumeta să-i vorbească chiar și Canonicului într-un fel oarecum alintat, cu familiaritate, întrebuințînd o seamă de cuvinte cu un sens nou și cuviincios, în stilul ei, care s-ar fi putut numi umor evlavios. În plus, Ana își permitea să se intereseze de bunurile pur pieritoare ale confesorului ei. Nu-l lăsa să se obosească, să se expună la vreun guturai. „Bună treabă, n-am ce zice, dacă mi-ai muri dumneata ! Toate astea, domnul meu, înseamnă egoism, nu trebuie să-mi mulțumiți, nici Dumnezeu, nici dumneata."

Cuvinte de felul acesta și zîmbetele care le însoțeau îi dăruiau Canonicului zile de nespusă fericire. „Da, nespusă. Nu-și explica ce însemna asta. Nu bănuia că te poți bucura astfel pe lume, în lumea asta ticăloasă. La treizeci și șase de ani, cînd el credea că nimeni nu-l mai poate învăța nimic, o doamnă inocentă, tînără, fără experiența vieții, îi dezvăluia un univers nou, unde, doar cu un mic zîmbet, cu un cuvînt ce era parcă o muzică, te simțeai dintr-o dată printre îngeri, bucurîndu-te ca în rai, fără să-ți mai dorești nimic altceva, fără să te mai gîndești la nimic. Bucurîndu-te și iar bucurîndu-te !"

Nici prin minte nu-i trecea să se gîndească la situația lui. Era oare un păcat ? Era o dragoste de felul acelora care nu le sînt îngăduite preoților ? Cu nici un chip nu-și amintea don Fermín de asemenea întrebări. Mai rău ar fi fost pentru ea, dacă și-ar fi amintit.

— Nu-mi vorbești niciodată despre dumneata ! îi spuse Ana pe un ton de reproș, într-o dimineață de august, în parc, atingîndu-i ochii și gura cu un trandafir de Alexandria, foarte mare și parfumat.

Erau singuri. Conveniseră în chip tacit că expansiunile acelea de prietenie erau nevinovate. Erau doi îngeri puri care nu aveau trupuri. Anita era atît de sigură că trupul n-avea nici cea mai mică legătură cu prietenia lor, încît ea era cea care întrecea măsura, cea care mai făcea încă un pas pe terenul alunecos al intimității dintre bărbat și femeie.

Canonicul, cu fața împrospătată de roua de pe floare și cu inima și mai proaspătă, răspunse :

— Să vorbesc despre mine ? De ce ? Eu, prin funcția mea în sînul Bisericii militante, mi-am dăruit jumătate din viață calomniei, urii, invidiei care mă devorează și fac din mine ce vor ; sînt urmărit, mi se întind capcane, există pînă și societăți secrete al căror scop se spune c-ar fi acela de-a mă doborî de la ceea ce numesc ele putere... Toate astea, Ana, sînt mizerii pe care le disprețuiesc. Pot să te asigur că nu mă gîndesc decît la cealaltă jumătate a mea, cea pe care o vezi aici, cea care trăiește în dulcea pace a credinței, întovărășită de suflete nobile, sfinte, ca acela al unei doamne... pe care o cunoști... ; și pe care n-o apreciezi la adevărata ei valoare...

Și Canonicul surîse ca un înger, în timp ce aspira cu încîntare parfumul trandafirului de Alexandria, pe care Ana îl lăsase, fără să se opună, în mîna clericului.

Deveni serioasă, ceru explicații. „Era urmărit, calomniat... avea dușmani... și să nu-i spună nimic prietenei lui ! Asta-i bună !“ Auzise ea ceva, de mai multă vreme, dar vag. Din cît putuse înțelege, îl acuzau de vicii atît de ordinare, de fapte atît de mîrșave, încît calomnia, prin enormitatea ei, devenea complet neverosimilă, aproape inofensivă.

Prezidenta nu dăduse atenție și uitase chiar și bîrfele acelea care din timp în timp îi ajungeau la ureche. Dar acum, cînd Canonicul se plîngea el însuși, cînd lăsa să se înțeleagă că îl doare faptul că e persecutat, trebuia să știe mai mult, ca să consoleze acea inimă mîhnită, să caute leacuri eficiente, să-l ajute pe nevinovatul prigonit

și calomniat, care, pe lîngă faptul că era fără vină, era și părintele ei spiritual, fratele ei mai mare întru suflet, farul luminii mistice, ghidul pe drumul care urca spre cer.

Vicarul socoti că dimineața aceea de august era una dintre cele mai fericite din viața lui. Ana îl obliga să vorbească, să-i povestească totul. El, elocvent, cu imaginația lui bogată, puternic și abil, improviză, vorbind, unul din acele romane pe care le-ar fi scris dacă timpul nu i-ar fi fost răpit de ocupații mai serioase. Se așezară în chioșc. Don Fermín spuse la început, surîzînd, că și el dorea să i se spovedească. „Ana credea că el e perfect ? Că sub sutană nu există pasiuni ? Ba da, există ! Există cu siguranță, și din nefericire." Spovedania Canonicului fu aidoma cu aceea a multor autori care, în loc să-și povestească păcatele, se folosesc de ocazie ca să se zugrăvească sub chip de adevărați eroi, aruncînd asupra lumii vina nenorocirilor lor, și mărturisind mici greșeli, ca să aibă totuși ce spune în cursul spovedaniei.

Din mărturisirile acestea, Ana conchise că Vicarul era întocmai cum îl considera și ea, un suflet mare, ale cărui păcate constau doar într-o vagă melancolie în tinerețe și o ambiție nobilă, *elevată*, la vîrsta bărbăției. Ambiția aceea însă dispăruse în fața alteia, mai mari, mai pure, aceea de a salva sufletele bune, ca al ei, de pildă. Ana, auzind asta, închise ochii ca să-și stăpînească plînsul, și se jură în tăcere să se consacre fericirii acelui om căruia îi datora așa de mult, care i se părea atît de mare, care prefera să trăiască aproape de ea, ca s-o călăuzească pe drumul virtuții, în loc să fie episcop, cardinal, papă, „Și îl calomniau ! Avea dușmani ! Și a fost o vreme cînd au vrut să-l facă de rîs deoarece ea, Anita, se lăsa pradă deșertăciunilor lumești, deși era fiica întru spovedanie a lui don Fermin ! Oh, o să vadă ei, o să vadă ei de-acum înainte !

Ce putea fi mai perfect decît acea pasiune ideală, năzuința aceea de a face o faptă bună, abnegația aceea căreia vroia să i se dăruie, pentru a lupta împotriva ispitei tot mai de temut de a-și aduce aminte de Mesía care se afla la Palomares, îndrăgostit de ministereasă ?"

De Pas nu ştia cum o să se sfîrşească povestea aceea. Ana îl admira, îl îngrijea, era gata să spună că-l adoră, şi în aşa măsură, încît pericolul devenea cu fiecare zi tot mai mare. „Deşi pasiunea pe care-o încerca el n-avea nimic de-a face cu senzualitatea vulgară — era sigur de asta — nici iubire profană nu era, n-avea nume şi nici nu-i trebuia, putea să se sfîrşească indiferent cum. Canonicul era sigur că la cel mai mic semn al trupului, un intrus de temut, Prezidenta ar da înapoi, s-ar indigna, iar el şi-ar pierde prestigiul, aproape supranatural, care-l aureola. Apoi, presupunînd că toată povestea s-ar transforma într-o dragoste păcătoasă, adulteră, nelegiuită, deoarece începuse în felul acesta, adio fericire! Ştia el ce înseamnă asta. O nebunie teribilă de cîteva luni. Apoi, o urmă de remuşcare amestecată cu scîrba de sine însuşi; un om demn de dispreţ, josnic, insuportabil, şi-apoi mînia şi orgoliul, ambiţia vulgară şi uraganele de la Curia eclezialstică. Nu, nu. Prezidenta trebuia să fie altceva. El trebuia să facă imposibilul, şi cu orice preţ, ca povestea lor să nu degenereze într-o iubire carnală, care poate fi satisfăcută. Şi, mai ales, ceea ce spunea înainte, era sigur că Prezidenta s-ar considera înşelată."

După o pauză, Canonicul se gîndi:

„În ultimă instanţă, va hotărî chiar ea."

Pe zi ce trecea don Victor devenea tot mai trist. Pe de o parte, durerea pocăinţei, frica aceea că nu va fi mîntuit, deşi fusese atît de bun, deşi nu făcuse rău nimănui; pe de altă parte, căldura, transpiraţia aceea continuă, nopţile fără somn... pustietatea din Vetusta... iarba arsă de pe Strada Mare, lipsa spectacolelor... „Şi-n plus, nimeni nu-l înţelegea. Frígilis, se ştia că nu poţi conta pe el. Vara nu-l sufoca, iarna nu-l făcea să tremure de frig; era un nătărău. Iar nevestei sale şi Canonicului nu le displăcea vara la Vetusta, tristeţea aceea a străzilor şi bulevardelor. Don Victor se ducea la Cazino: nici ţipenie de om. Vreun magistrat fără concediu juca biliard cu cîte-un chelner de-al casei. În sala de lectură, Trifón Cármenes răsfoia o veche colecţie de reviste; în sala de joc, nici un muşteriu; nu-i mai rămînea decît să joace

domino, deşi îi era antipatic din pricina zgomotului pietrelor şi pentru că trebuia să faci socoteli tot timpul. Adversarul lui la şah era la băi. „Bineînţeles, *toată lumea* făcea băi.“ Deşi, în alte veri, don Victor, cu toate că stătea o lună pe malul mării, nu intra în apă mai mult de două-trei ori, acum simţea, în fiecare zi, lipsa prospeţimii valurilor. La Cazino citea ziarul *La Costa*... Concerte nocturne în aer liber, excursii cîmpeneşti, regate, ziarele nu vorbeau decît despre lucrurile astea ; cîtă lume, cîtă muzică ! Teatru, circ, bărci, marile vapoare englezeşti... Şi marea... marea imensă... Acolo, distracţie ! Don Victor ofta şi se-ntorcea acasă.

„Coniţa nu era acasă.“

În schimb, era Kempis.

Acolo, deschis, pe noptieră. Fără să poată rezista îndemnului, Quintanar lua cartea şi-apoi, după ce-şi dădea jos *vestonul* de alpaca şi-şi sufleca mînecile la cămaşă, citea... „Reîntoarcerea la teamă, la tristeţe, la lîncezeala spirituală ! Lumea era într-adevăr un chin, cum se spunea în carte, şi mai ales vara. Vetusta era un oraş muribund. Pînă şi verdeaţa pomilor, atît de goi iarna, bine venită primăvara, acum te plictisea ; aproape că doreai să vezi crengile goale, care au un contur mai frumos.“ Don Victor era atît de trist şi de plictisit, că ar fi fost în stare să se facă actor cu-adevărat.

Ana se întorcea mulţumită din oraş. „Cu-atît mai bine, măcar să se simtă unul bine ; el nu era egoist.

Ce plăcere o fi găsind, însă, nevastă-sa în pustietatea din Vetusta ? Şi-apoi, nu era acolo Kempis, sîngerînd, dovedind că trei şi cu doi fac cinci, că în lume nu există niciodată motive ca să fii vesel ? E adevărat că Anita lui era fericită din motive mai elevate. El nu putea ajunge la asemenea grad de cucernicie. Se temea de Dumnezeu, recunoştea, bineînţeles, măreţia lui, făcuse stelele, marea, în sfîrşit, totul... Dar odată recunoscută această Putere Infinită, el, Victor Quintanar continua să se plictisească în acel orăşel părăsit, fără teatru, fără plimbări, mare, regate, fără nimic din lumea asta. Oh, dacă n-ar fi păsărelele lui !“

În timpul acesta, Anita tot mai activă pe zi ce trecea, încerca să uite, şi de multe ori şi reuşea, ceea ce numea

ea ispita, care devenea tot mai puternică. Fugea însă de ea, se refugia la adăpostul evlaviei și vizita cu zel apostolic și arzătoare caritate sălașele mizere ale nenorociților înghesuiți în cocine și bordeie ; aducea cu ea consolarea religiei pentru suflet și pomană pentru trup ; de obicei o însoțea doña Petronila Rianzares sau vreo altă doamnă din conclavul ei ; se ducea însă și singură. Dintre toate ocupațiile pe care i le impunea viața de cucernică, asta îi plăcea cel mai mult.

Vara răpea o mare parte din contingentele acelor armate cucernice de la Inima lui Isus, Curtea Mariei, Școala de Catehism, Pauline și celelalte instituții similare ; multe doamne plecau la băi sau la țară. Rămînea însă nucleul ; grupul cel mai numeros și mai important, cel din jurul lui Constantin' cel Mare, adică al doñei Petronila. În timpul lunilor de caniculă, milosteniile scădeau, dar în congregații se vorbea mult, făcîndu-se pregătiri pentru sărbătorile de toamnă și de iarnă ; apoi, mai erau bîrfite nițel cele care lipseau. Prezidenta, fără să participe niciodată la aceste conciliabule le ierta, ca pe un păcat minor „pe care ea, avînd în spate altele mai grave, nu avea dreptul să-l condamne".

Don Fermín și Ana se vedeau în fiecare zi ; uneori în casa cea mare a familiei Ozores, alteori la Școala de Catehism, la catedrală, la San Vicente de Paúl și, cel mai des, acasă la doña Petronila. Episcopul-mamă era întotdeauna ocupată ; îi lăsa singuri, în salonașul întunecos și ea, cu voia prietenilor săi, se retrăgea să-și încheie socotelile sau să facă cine știe ce alte treburi.

Vetusta era a lor ; pustietatea verii părea că le dă orașul în stăpînire ; stăteau de vorbă îndelung, în porticul catedralei, înainte de-a se despărți, fără teama că vor fi văzuți, ca și cum singurătatea din biserică s-ar fi extins asupra întregului oraș. Anita găsea că traiul în Vetusta e mai suportabil decît iarna. Amănunt asupra căruia nu se înțelegea de loc cu bărbatul său.

Don Fermin ar fi dorit să nu se mai sfîrșească sezonul, ca cei plecați să rămînă acolo unde erau. Doña Paula se dusese la Matalarejo să-și încaseze arendele și dobînzile la bănetul risipit pe-acolo prin munți ; să pregătească recolta. Teresina era stăpîna casei. Veselă toată ziua,

activă, îndatoritoare, umplea casa Canonicului de cîntece religioase cărora le dădea, fără să ştie cum, un aer profan, de stradă. Tonul acela vesel era mai picant în contrast cu figura de Mater Dolorosa a fetei. Teresina prinsese puţină culoare şi ochii, încercuiţi de o uşoară umbră, erau mai adînci, mai frumoşi ca niciodată în întunecimea aceea blîndă şi misterioasă a pupilelor. Stăpîn şi servitoare, erau mulţumiţi amîndoi. Libertatea avea mireasma gloriei. Fiecare făcea ceea ce vroia. Nu era doña Paula, nu trebuiau să dea nimănui socoteală. Şi nu lipsea nimic. Domnişorul avea totul la timp şi la locul obişnuit, ca întotdeauna. Putea trăi şi fără doamna.

Canonicul venea şi pleca fără teama interogatoriilor perfide ; n-avea importanţă dacă se întorcea tîrziu. Totul, totul îi surîdea. De-ar da Dumnezeu să fie veşnic vară ! Pînă şi duşmanii o mai slăbiseră cu calomniile ; nu se mai vorbea atîta ; mulţi din cei care-l calomniau erau plecaţi, iar cei ce rămăseseră nu aveau auditoriu. Don Santos Barinaga nu ieşea din casă ; era bolnav. Numai Foja, care nu pleca vara nicăieri, ca să facă economie, încerca să menţină focul sacru al bîrfei la Cazino, cu cei patru-cinci membri ai clubului, plictisiţi, care veneau acolo pentru o jumătate de oră ca să-şi bea cafeaua. În sfîrşit, totul aducea cu o suspendare a ostilităţilor. „Să fie într-un ceas bun ! Don Fermín accepta lupta, dacă i se oferea prilejul, dar prefera pacea. Mai ales acum cînd avea altele de făcut, ceva mai bun şi mai plăcut decît să urască şi să urmărească pe mizerabilii aceia demni de dispreţ şi de milă.“

Fericirea pe care-o savura De Pas, aşa cum gastronomii savurează fiecare înghiţitură, libertatea, trîndăvia aceea morală, visele nebuloase de dragoste, delicioasa realitate de-a o vedea pe Prezidentă la orice oră, de-a se oglindi în ochii ei şi de-a asculta cuvintele atît de dulci ale unei prietenii misterioase, mistice aproape, îl făceau pe don Fermín să dorească din suflet ca soarele să se oprească în loc, ca timpul să nu se mai scurgă. Acel august, atît de trist pentru don Victor, era pentru Canonic răstimpul cel mai fericit din viaţa lui.

Cînd o auzea, din biroul său, pe Teresina care făcea curăţenie afară, cîntînd dis-de-dimineaţă „Sfinte Dumne-

zeule, Sfinte Atotputernice“, era tentat să cînte şi el. Nu cînta, dar se ridica și ieşea pe culoar.

— Teresina, ciocolata, striga vesel, frecîndu-şi mîinile.

Și intra în sufragerie.

Fata sosea imediat cu micul dejun, într-un strălucitor serviciu chinezesc pictat cu rămurele de aur. Închidea ușa în urma ei și se apropia de masă ; lăsa serviciul jos, întindea un șervet în fața domnişorului și... aștepta nemişcată la locul ei.

Don Fermín, surîzător, muia un biscuit în ciocolată ; Teresina își apropia fața de el, deschidea gura și don Fermín îi punea biscuitul pe limbă ; fata mușca jumătate cu dinții ei de perlă, iar *domnișorul* o mînca pe cealaltă.

Așa se petreceau lucrurile în fiecare dimineață.

Douăzeci și doi

Vesel, spilcuit, domnul arhidiacon don Restituto de Mourelo se întoarse ca renăscut de la băile de la Termasaltas, hotărît să înceapă o nouă campanie, care spera să fie ultima și decisivă, „împotriva despotismului simoniacului și libidinosului dușman al Bisericii care, stăpîn pe sufletul domnului Episcop, subjugase dioceza". Prin această perifrază, diplomatul Glocester făcea aluzie la domnul Vicar.

Cea dintîi neplăcere pe care-o avu De Pas în vara aceea, fu tocmai vestea respectivă, pe care o află dimineața, la cor.

— A venit Glocester.

„Nu se temea ; nici de el, nici de altcineva... dar era atît de obosit să lupte și să urască !"

Mourelo se întîlni cu o nouă serie de clevetitori, precum și cu cei ce stătuseră *la păstrare* și care nu erau mai puțin dispuși să deschidă focul împotriva dușmanului comun. Toți erau înflăcărați de sfîntul entuziasm al bîrfei. Cei ce veneau din satele și cătunele de pescari erau înfometați de istorii și clevetiri ; singurătatea de la țară le deschisese pofta de bîrfeli ; prin munții și văile de prin partea locului, pe cine să bîrfească ? „Vetusta lor dragă ! Nu există ceva mai bun decît centrele civilizate pentru a-ți forfeca în tihnă aproapele. În sate, lumea îi vorbește de rău pe doctor, pe farmacist, pe popă și pe primar ; ei însă, vetustenii, cei din capitală, cum o să se mulțumească cu niște subiecte de conversație atît de mizere ?“ *Cives romanus sum* [1], spunea Mourelo, „vreau bîrfe demne de mine. Să zdrobim cu vorba colosul, nu pe doctorul din Termasaltas, de pildă.“

Foja și cei care nu plecaseră așteptau și ei întoarcerea celor absenți, ca să le povestească noutățile și să le comenteze cu toții, împreună. Cînd cei plecați pe timpul verii începeau să apară, animația renăștea în Vetusta — la Consiliul comunal, în diferitele asociații, la Cazino, pe străzi și bulevarde. Falsele prietenii, consumate, ce deveneau de nesuportat în timpul plictiselii comune a unei ierni fără sfîrșit, se reînnoiau iarăși ; cei ce se întorceau găseau că cei rămași sînt amuzanți și plăcuți, iar cei rămași, invers ; toți rîdeau de glumele și șotiile tuturor. Încetul cu încetul, cercurile clevetitorilor prindeau viață, calomnia încălzea cuptoarele și ultimii care soseau, întîrziații, găseau totul în plină efervescență. „Cîte idei, ce maliție fină, cîtă perspicacitate ! Oh, geniul vetustean !“

Canonicul fu în anul acela victima bacanalelor insultei ; nu se vorbea decît despre el.

„Don Santos Barinaga, rivalul într-ale negustoriei la *Crucea Roșie*, victima monopolului ilegal și scandalos al doñei Paula și al fiului ei, bietul don Santos suferă de-o boală fără leac și are să moară, spunea don Robustiano

---

[1] Sînt cetățean roman (lat.). Sensul actual al formulei care datează din sclavagism este : am o calitate, sînt cineva și deci mi se cuvine ceva pe potriva mea.

Somoza, medicul aristocrației, ale cărei păreri nu erau puse la îndoială."

— Și de ce credeți dumneavoastră c-o să moară? întreba Foja, într-un grupuleț, în fața catedralei, la ieșirea de la slujba de douăsprezece.

— Din cauza beției, răspundea Ripamilán.

— Nu, domnule, ci de foame!...

— Moare de rachiu.

— De foame!...

Don Robustiano se alătură grupului și *știința vorbi*:

— Eu nu acuz pe nimeni, știința nu acuză pe nimeni, misiunea ei este alta. Nu neg că alcoolismul cronic este una din cauzele bolii lui Barinaga, dar efectele lui, fără îndoială, s-ar fi putut *justifica* (așa spunea) printr-o bună alimentație. Și pe urmă, acum, bietul don Santos nu mai are bani nici să se îmbete, nu mai poate bea de sărac ce e... Și chiar dacă dumneavoastră nu înțelegeți asta, știința declară că privarea de alcool grăbește moartea acestui om bolnav din cauza abuzului de alcool.

— Cum așa, domnule? întreba Protoiereul.

— Ia să vedem, explică-ne, spunea Foja.

Don Robustiano surîdea; își clătina capul în semn de compătimire și le făcea hatîrul de-a le explica. „Don Santos, chiar dacă domnii vor fi mirați, are nevoie de alcool ca s-o mai *ducă* vreo cîteva luni, deși va muri otrăvit de alcool. Fără rachiul care îl ucide, va pieri mai repede."

— Don Robustiano, dar, cum vine asta?

— O să vezi, domnule Foja. Ai auzit de Todd?

— De cine.

— De Todd.

— Nu, domnule.

— Ei, atunci nu mai vorbi. Știi ce înseamnă forța hipotermică a alcoolului? Nici asta nu știi; atunci taci. Știi cum se anulează puterea diaforetică a numitului alcool? Nici vorbă; atunci vezi-ți de treabă. Negi acțiunea hemostatică a alcoolului, recunoscută de Campbell și Chevrière? Ai face rău s-o negi; bineînțeles, e vorba de uzul intern al acestuia. Vezi, nu știi nimic...

— Păi, de-aia întreb... Ascultă însă, domnul meu, indiferent de cît de multe știi dumneata și de ce-o vrea să

zică domnul Todd și știința, și sfînta știință, nimeni n-are dreptul să-l calomnieze pe don Santos Barinaga ; de ajuns că moare de foame și de amărăciune, săracul ; nu mai e nevoie ca dumneata, fiindcă ai citit, Dumnezeu știe unde și cu cîtă grabă, un articolaș despre rachiu, să-i zicem așa, ca dumneata să te crezi autorizat să-l insulți pe bunul meu prieten, numindu-l bețivan în termeni tehnici.

— Eu, încetul cu încetul, încep să fiu de acord în privința asta cu știința și cu domnul Somoza, reprezentantul ei legitim, strigă Ripamilán. Nu știu dacă în medicină cui pe cui se scoate, nici dacă pata beției se scoate cu o nouă beție, dar don Santos e un butoi personificat și are mai mult spirt în corp, decît sînge în vine ; e un fitil îmbibat cu alcool... Dă-i foc și-o să vezi...

— Eu, domnule Ripamilán, n-am nevoie de ajutorul Bisericii ca să-l fac de rușine pe acest progresist noctambul ; mi-e de ajuns știința, care, în fond, e religia mea. Și, întorcîndu-se spre Foja, doctorul adăugă : Ascultă, domnule decurion în retragere, știi care-i acțiunea alcoolului asupra flegmaziilor băutorilor ? Să nu minți, că nu știi.

— Du-te și te plimbă, domnule filfizon de spital. Ești un șarlatan ! I-auziți ! Ce manie pe domnul doctor, să facă pe savantul cu noi. Ce-i lipsește chelului...

— Mai puține insulte și mai multe fapte !

— Mai puțină maimuțăreală și mai mult bun-simț...

— Domnule polițai, eu sînt om de știință și dumneata ești un ramolit... Chomel admite, și oricine are două degete de frunte e de acord cu asta, că în bolile alcoolicilor este indispensabilă administrarea băuturilor spirtoase...

— Eu mă refer la un caz în speță, zevzecule.

— În medicină nu există cazuri în speță și cazuri generale, domnule panglicar.

— Cazul în speță e că Barinaga nu e bețiv...

— Va să zică, dumneata nu crezi în... prodromurile răului...

Don Robustiano se înroși la gîndul că spusese o prostie.

— Ce hipodromuri și hipopotami ! Eu apăr pe cineva absent...

— În sfîrșit, într-un cuvînt, și ca să terminăm : negi că dacă unui bețiv i se interzice complet alcoolul, cel mai ușor e să se producă o prăbușire alarmantă, un adevărat colaps ?...

— Uite ce e, domnule pedanterie, dacă mai continui să-mi spargi timpanele cu neroziile astea, îți trîntesc cincizeci de mii de versuri și aforisme în latină și te las cu gura căscată ; și dacă nu, ascultă :

Ordine confectu, quisque libellus habet :
quis, quid, coram quo, quo jure petatur et a quo.
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas...[1]

Ripamilán se strîmba de rîs. Somoza, furios, urla ; și se auzea : colaps... flegmazie... cardiopatie... în vreme ce fostul primar, fără să-l asculte, își continua latineasca :

Masculino, es fustis, axis
turris, caulis, sanguis, collis...
piscis, vermis, callis, follis.[1]

Medicul și cămătarul fură pe punctul de-a se lua la bătaie. Nu se putu dovedi de ce murea don Santos, dar după o jumătate de oră, în Vetusta se vorbea că, din vina Vicarului, Foja și Somoza se bătuseră și se insultaseră, și nu se știa dacă nu încasase vreo palmă chiar și Ripamilán.

Pentru cîteva zile, bolnăviciosul Barinaga, care, într-adevăr, se stingea în mizerie, fu eclipsat de o întîmplare de cea mai mare gravitate, după Glocester, Foja și respectivele lor grupuri : „Fiica lui Carraspique, sora Teresa, se afla în agonie în *imundul azil* de la Salesane, într-o chilie care, după cum zicea Somoza, era o *latrină,* ca să nu spună altfel".

Și așa se și întîmplă. Rosa Carraspique în viața lumească, sora Teresa în cea de claustru, muri de tuberculoză, după părerea lui Somoza, de ftizie cazeoasă, după medicul mănăstirii, care era dualist în materie de tuberculoză.

---

[1] Înșiruire fără sens de cuvinte latine.

Nici unul din duşmanii Vicarului, în schimb, nu se îndoi că de moartea aceea era vinovat don Fermín, indiferent de ce-o fi avut fata la plămîni.

Doña Paula şi don Alvaro sosiră la Vetusta exact în ziua cînd *mai zbură un înger spre cer*, după părerea lui Trifoncito Cármenes, care continua să rămînă romantic, contrar sfaturilor lui don Cayetano.

Un ziar liberal din localitate, *El Alerta*, publică, una după alta, două ştiruleţe care-l făcură pe don Fermín să spumege.

„*Bun venit.* — Întors din voiajul estival, în capitala noastră a sosit ilustrul şef al partidului liberal dinastic din Vetusta, mult onoratul domn D. Alvaro Mesía. Numeroşii prieteni care s-au grăbit să-l viziteze pe distinsul nostru coreligionar afirmă că acesta e hotărît să continue înţeleapta propagandă liberală, atît pe plan politic, cît şi pe cel moral şi religios. Poate conta pe umilul nostru sprijin, pentru a învinge obstacolele tradiţionale pe care le ridică la noi, împotriva adevăratului progres, un despotism teocratic de care, vulgar spus, întreaga Vetusta e sătulă pînă peste cap.“

„*Odihnească-se în pace.* — În chilia sa de la mănăstirea Salesanelor, s-a stins din viaţă señorita doña Rosa Carraspique y Somoza, fiica cunoscutului capitalist teocrat don Francisco de Asís, călugăriţă botezată cu numele sora Teresa. Ar trebui să spunem prea mult dacă am dori să ne facem ecoul tuturor comentariilor pe care le-a generat această neaşteptată nenorocire. Vom spune doar că, după părerea medicilor celor mai competenţi, lipsa condiţiilor de igienă a acestei mizerabile clădiri unde trăiesc călugăriţele Salesane nu e fără legătură cu pierderea pe care o deplîngem. De altfel, sîntem tentaţi să ne întrebăm : este foarte igienic ca *anumiţi rozători* să se introducă în sînul căminelor pentru a submina încetul cu încetul, prin influenţa lor otrăvitoare şi *pseudoreligioasă* pacea acestor familii, liniştea conştiinţelor ?

Dacă elementele liberale din capitala noastră nu se vor uni toate într-un efort comun pentru a-l înfrunta pe puternicul tiran hierocratic care ne asupreşte, vom fi în curînd cu toţii, fără exagerare, victimele celui mai josnic şi neobrăzat fanatism — R.I.P.“

Ripamilán, prost inspirat și fără știrea Canonicului, se hotărî să pună mîna pe pană și publică în *El Lábaro* un articol nesemnat, în care lua apărarea prietenului său, a mănăstirii Salesanelor și a gramaticii maltratate de ziarul progresist — cum spunea numitul canonic. „În afară de faptul că nu știm — spunea printre altele — cine e călugărița botezată, domnul Carraspique sau fiica sa, vrea să-mi spună secătura de ziarist etc, etc... ?"

„Secătura" asta îl dădu de gol pe Protoiereu : era stilul lui mucalit, toți îl recunoșteau.

Insultele și bîrfelile, cu litere de tipar, atrăgeau mult atenția în Vetusta. În zadar publica poetul Cármenes ode și elegii, nimeni nu le citea ; în schimb, cea mai neînsemnată știre, care putea să-l deranjeze nițel pe vreun vecin, era citită și comentată zile de-a-rîndul ; iar cînd era un schimb de focuri cu articolașe și notițe, *abonații obișnuiți* nu-și doreau distracție mai bună.

Așa încît, scandalul deveni și mai mare, și multă vreme nu se vorbi decît despre *influența otrăvitoare* a Canonicului și despre moartea sorei Teresa.

— Are pe conștiință nenorocirea asta.

— E un vampir spiritual, care suge sîngele fiicelor noastre.

— Asta-i ca un tribut de sînge plătit fanatismului.

— Jertfa celor o sută de fecioare.

Canonicul ar fi vrut să nu ia în seamă atîtea prostii, atît de absurde, dar, fără voia lui, îl enervau. La început, crezu că pasiunea lui nobilă, sublimă, îl va înălța cu o sută de metri deasupra acelor nimicuri, dar valul falsei indignări publice îi stropea sufletul ; iar mînia îi ștergea din minte, de multe ori, cele mai pure idei, impresiile cele mai plăcute și surîzătoare. Înnebunea de furie și cel mai mult îl enerva că nu-și poate stăpîni impulsurile. Și pe urmă, răul era neîndoios : acuzația neghiobilor acelora nu era mai puțin de temut și mai lipsită de temei, numai fiindcă îi dăduseră asemenea proporții. Canonicul observa că puterea i se clatină, că eforturile atîtor și atîtor mizerabili îi minau terenul. Începuse să remarce în multe case o anumită rezervă ; cîteva soții de liberali nu i se mai spovediră lui, și pînă și Fortunato, Episcopul, pe care De Pas îl ținea de obicei din scurt, îndrăznea să-l pri-

vească cu ochi reci și plini de întrebări ce pătrundeau în pupilele Canonicului ca niște ace.

Veni din nou vremea plimbărilor pe Espolón, și don Fermín, plimbîndu-și umila-i aroganță, frumoasa și bărbăteasca-i făptură, observa că plimbările acelea nu mai erau un marș triumfal, un drum al gloriei ; în felul cum îl salutau, în priviri, în șoaptele pe care le lăsa în urma lui, ca o dîră, pînă și în felul cum se dădeau la o parte trecătorii, ca să-i facă loc, remarca asprime, spini, o dușmănie surdă și generală, așa ca frica ce se află pe punctul de-a izbucni în bravade pline de insolență.

Acasă, doña Paula, încruntată, tăcută, susceptibilă, pregătindu-se pentru furtună, strîngînd lumînări, adică bani, adunînd cît mai mult, încasînd datoriile, cu febra dorinței de-a scăpa de încurcăturile cu *Crucea Roșie*. „Totul aducea cu preparativele în vederea unei lichidări. Pentru ce?“ Doña Paula nu dădea explicații. „Știa la ce se poate aștepta ; fiul său, Fermo al ei, era pierdut ; *gîsca* aia, Prezidenta, prefăcuta aia cucernică, putredă de-atîtea păcate, îl orbise, îl înnebunise : numai Dumnezeu știe ce se întîmplă în casa familiei Ozores. Ce scandal ! Totul putea să-i iasă pe dos. Trebuia să se pregătească. Oh, n-aveau decît s-o azvîrle din Vetusta, dar n-o să plece mai înainte de-a sfîșia cu dinții jumătate din oraș.“ De asta mușca ea cu atîta furie, speriindu-și fiul.

Fermo, *domnișorul*, cugeta de unul singur, în biroul lui de Faust ecleziastic. „Sînt singur, singur, nici mama nu mă ajută ! Ce trebuie să fac ? Să mă dăruiesc cu tot sufletul acestei pasiuni nobile, puternice... Ana, Ana și nimic altceva pe lume ! Și ea e singură, și ea are nevoie de mine... Amîndoi, împreună, vom reuși să-i învingem pe toți proștii și ticăloșii ăștia.“

Palid, aproape galben, agitat, foarte nervos, De Pas sosea la mistica sa prietenă, tot mai frumoasă, din nou proaspătă și strălucitoare, cu forme pline, robuste și armonioase.

Don Victor Quintanar se dăruise din nou prieteniei sale intime cu don Alvaro Mesía, de îndată ce acesta se întorsese de la Palomares, și Canonicul observă că, după puțin timp, convertitul se răzvrăti. Deși continua să se

considere foarte cucernic, don Victor făcea unele distincții, ce dădeau de bănuit, între religie și cler, între catolicism și ultramontanism. „Eu sînt la fel de catolic ca și înainte“ — asta era fraza lui ori de cîte ori rostea vreo erezie sau ceva asemănător ; dar începuse să interpreteze în felul lui textele din Vechiul și Noul Testament și îndrăznea să spună în fața preoților și a femeilor că bărbatul virtuos este întotdeauna un preot și că pădurea seculară este cel mai potrivit templu pentru o religie pură, că Isus Hristos a fost liberal și alte nerozii. Nu asta era cel mai rău lucru, ci faptul că Prezidenta și don Fermín observau la Quintanar o anumită răceală ori de cîte ori îi vedea împreună, iar Canonicul trebui să se prefacă a nu înțelege cîteva mojicii transparente.

Don Alvaro venea foarte rar în casa familiei Ozores și făcea doar vizite de etichetă, foarte scurte. De ce ? îl întreba don Victor. Și prietenul lui îi dădea să înțeleagă, prin jumătăți de vorbă, că Prezidenta nu-l primea cu bunăvoință și că lui nu-i plăcea să deranjeze. Și nu numai el proceda astfel. Chiar și Paco, marchizelul, care pe vremuri era aproape tot timpul la ei, acum abia dacă se mai arăta prin casă. Visitación venea și ea din cînd în cînd, marchiza aproape niciodată — toți prietenii și prietenele făceau la fel ; Canonicul și numai Canonicul. Acest cumsecade domn „făcea un gol“ în jurul Prezidentei. Ea era mulțumită ; nu părea să ducă dorul cuiva ; el însă, don Victor, nu era de aceeași părere ; dorea vizite, conversații, o societate plăcută.

Continua să se spovedească și să se împărtășească la fiecare două luni, însă *Kempis* zăcea tot plin de praf printre cărțile lui laice ; Quintanar se temea în continuare de iad, „dar nu vroia să se lipsească complet de avantajele plăcute pe care i le oferea scurta sa existență pe fața pămîntului. Și, mai ales, nu vroia ca fanatismul să se înscăuneze în casa sa.“ Don Victor punea mare preț pe sfaturile pe care i le dădea Mesía la Cazino ca să-l ațîțe, și era mereu gata să le pună în practică, dar nu se încumeta. Îndrăzneala sa nu mergea mai departe decît o mutră acră, pe care și-o lua, din cînd în cînd, foarte rar, în fața dușmanului, adică a Canonicului ; cum însă acesta se prefăcea că nu înțelege, nu rezolva nimic.

Don Victor ajunse să recunoască, fără să mărturisească însă nimănui, că era mai puțin energic decît crezuse ; „Nu, nu avea puterea să se opună iezuitismului care-i invadase căminul“. Oh, avea un motiv să șovăie înainte de-a consimți ca De Pas să pună stăpînire pe sufletul nevestei sale ! Da... în fond, fusese iezuit... Quintanar ajunse să facă o anumită comparație între puterea Vicarului în casa Ozores și cea a iezuiților în Paraguay. „Da, casa mea e un alt Paraguay.“ Și pe zi ce trecea se vedea tot mai incapabil să se opună *dăunătoarei influențe.* Nu știa decît să facă o mutră acră și să nu prea stea pe-acasă. În felul acesta nu reuși decît să-i facă pe Prezidentă și pe Canonic să se întîlnească mai des în alte locuri și mai puțin acasă. „Era mai bine să stea de vorbă acasă la doña Petronila. De ce să-l deranjeze pe bietul don Victor? De vreme ce anumite prietenii primejdioase îl îndepărtau din nou de calea cea dreaptă și îi înveninau sufletul cu insinuări malițioase, cu bănuieli josnice și nelegiuite, era mai bine să-l lase în pace, să nu-i mai ofere acel spectacol nevinovat, dar puțin plăcut pentru el, a două suflete înfrățite, care trăiesc unite, printr-o strînsă legătură, în evlavia și idealismul cel mai poetic.“

Acasă la doña Petronila, în salonul cu jaluzele discret întredeschise, cu covorul de pluș cenușiu, cei doi prieteni intru suflet petreceau ore întregi dezbătînd probleme spirituale, cum spunea Constantin cel Mare, fără alți martori în afara motanului alb, din ce în ce mai gras, care apărea și dispărea, și-și freca spinarea de fusta Prezidentei și de mantia Canonicului, cu tot mai multă familiaritate.

Anita observă la don Fermín o paloare interesantă, cearcăne mari vineții în jurul ochilor și o oboseală în glas și în felul de-a respira care o îngrijorau.

Îl ruga să se îngrijească, îl implora cu voce de mamă iubitoare care își roagă fiul, carne din carnea ei, să ia un medicament. El răspundea surîzînd, cu flăcări în priviri, „că nu avea nimic, că era doar dezgust și nu trebuie să se gîndească la trupul său mizerabil“.

Uneori, în conversația lor se iveau pauze supărătoare ; tăcerea se prelungea deranjîndu-i ca o persoană inoportună.

Amîndoi păstrau cîte un secret. Cînd crezură că se cunosc unul pe altul pînă în cele mai ascunse unghere ale sufletului, fiecare se gîndea la fapta rea pe care o săvîrșea trecînd sub tăcere ceea ce nu-și spuneau.

Canonicul suferea mult de fiecare dată cînd Ana îi vorbea de sănătatea lui care se înrăutățea. „Dacă ar ști ea !"

Hotărît ca prietenia sa cu „acel înger frumos" să nu sfîrșească în chip urît, într-o aventură grosolană, cu urmări dezgustătoare, sigur că Anita punea în această legătură evlavioasă toată sinceritatea unui suflet curat, a cărui pervertire, dacă asta ar fi cu putință, ar face să piară cel mai mare farmec al ei, Canonicul, care nu mai trăia decît prin această rafinată pasiune, fără nume după el, lupta cu teribile ispite și nu reușea să contracareze răzvrătirile subite și furioase ale cărnii decît prin armistiții rușinoase care i se păreau un fel de infidelitate. În zadar își spunea : ce-o interesează pe doña Ana că trupul meu zdravăn de vînător de munte trăiește cum crede el de cuviință după ce mă despart de ea ? Ea nu-mi cere nimic din ceea ce are vreo legătură cu trupul meu ; sufletul îi aparține în întregime și dorințele pe care mi le potolesc, departe de ea, dorințe pe care, fără știință, le stîrnește tot ea, n-au nimic cu sufletul ; în zadar gîndea așa ; fiindcă de fiecare dată cînd Ana, plină de grijă, blîndă, zîmbitoare, îl ruga, cu mîinile împreunate, să se îngrijească, să nu-și închine tot timpul muncii și penitenței, îl răscoleau chinuitoare amintiri. „Ce-ar face ea, fără el ?"

— Să ne închipuim că dumneata ai muri ; ce-o să se-ntîmple cu mine ?

„E groaznic, e groaznic, se gîndea Canonicul, să treacă drept sfînt în ochii ei și să fie un biet trup de țărînă care trăiește așa cum i-e dat țărînei să trăiască. Nu mă doare că-i înșel pe ceilalți ; dar pe ea ! Și nu există altă soluție !" Vroia să se consoleze gîndind că din cauza ei se întîmplau toate acestea, că din cauza ei încerca din nou, și cu o mare intensitate, pasiunile din tinerețe pe care le credea moarte, că din cauza ei, pentru a-i respecta puritatea, se tăvălea în vechi băltoace ; ideea însă nu-l consola, nu-i potolea remușcările.

Şi timp de cîteva săptămîni Teresina era tristă, temîndu-se că şi-a pierdut puterea asupra *domnişorului;* atunci Canonicul trăia alături de Ana eliberat de frămîntări, cu conştiinţa liniştită ; încetul cu încetul, însă, chinul ispitei reapărea, atacurile deveneau şi mai groaznice şi, mai ales, mult mai primejdioase decît remuşcările ; castitatea Anei, inocenţa ei de femeie virtuoasă, evlavia ei sinceră, credinţa cu care se dăruia acelei prietenii spirituale, fără urmă de păcat, erau un imbold pentru pasiunea lui don Fermín şi făceau ca pericolul să fie şi mai mare ; fiindcă ea, care nu se temea de nimic rău, trăia fără grijă, fără să vadă că încrederea, grija ei drăgăstoasă, acea plăcută intimitate, tot ceea ce făcea şi spunea erau paie aruncate într-o vîlvătaie. Şi De Pas, pentru a evita rele şi mai mari, revenea la vechile-i precauţii, spre mulţumirea Teresinei, care, plină de mîndrie, vedea în asta propria ei victorie.

Ana avea şi ea un secret. Evlavia îi era sinceră, dorinţa de-a primi iertarea divină nestrămutată, hotărîrea de-a urca din sălaş în sălaş, cum spunea Sfînta de la Ávila, fermă ; ispita era însă, pe zi ce trece, tot mai teribilă. Cu cît i se părea mai îngrozitor păcatul de-a se gîndi la don Alvaro, cu atît plăcerea de-a se gîndi la el era mai mare. Nu se mai îndoia că, pentru ea, bărbatul acela înseamnă pierzania, dar nici că era îndrăgostită de el, cu tot ceea ce există în ea lumesc, carnal şi pieritor. N-ar mai fi îndrăznit, ca altădată, să-l privească în ochi, să-l simtă alături de ea ceasuri întregi şi să-i poată dovedi că prezenţa lui o lăsa impasibilă ; nu, acum trebuia să fugă de el, de umbra, de amintirea lui ; el era diavolul, puternicul duşman al lui Isus. Nu există altă soluţie decît să fugă de el ; asta era umilinţă ; ceea ce înainte era mîndrie nebună. Datorită divinităţii şi numai divinităţii mai trăia încă nepătată. Ana îşi spunea că, singură, s-ar prăbuşi dacă Domnul Dumnezeu i-ar da drumul din mînă pentru o clipă, şi don Alvaro ar putea-o întinde pe-a sa şi-ar apuca prada. Tocmai de aceea nici nu vroia să-l vadă. Dar, fără să vrea, se gîndea la el. Alunga acele gînduri cu toată forţa, dar ele reveneau. Ce remuşcări groaznice ! Ce-o să gîndească Isus ? Şi ce-ar gîndi şi Canonicul dacă ar şti ? Prezidentei îi era silă, ca de-o mojicie, ca de-o josnicie,

de predilecția cu care simțurile ei se desfătau cu amintirea lui Mesía de îndată ce le da frîu liber pentru o clipă. De ce Mesía ? Remușcările pe care i le trezea infidelitatea față de Isus îi stîrneau groaza, un fel de tristețe fără seamăn, dar idealismul ei reușea să le atenueze ; remușcările pentru infidelitatea față de prietenul ei întru suflet, fratele mai mare, don Fermín, erau ascuțite, îi produceau scîrbă față de ea însăși, chinul de nedescris de-a trebui să se disprețuiască. Și, în plus, Anita nici nu se încumeta să-i mărturisească lucrurile astea Canonicului.

Ar fi însemnat să-i facă mult rău, să distrugă farmecul legăturii lor pur ideale. Se folosea din nou de sofisme, ca să-și ascundă, la spovedanie, acea slăbiciune : „ea nu vroia". De îndată ce-i poruncea gîndului, se îndepărta de imaginile care-o îndemnau să păcătuiască ; fugea de don Alvaro, nu păcătuia cu voia ei. Exista păcat involuntar ? Despre asta vorbi într-o zi cu Canonicul, fără să-i spună că era vorba de ceva care-o interesa în mod direct. Don Fermín răspunse că problema e complexă... și îi cită cîțiva autori. Printre ei, Ana își aminti că se afla și Pascal, cu *Provincialele* sale ; ea avea cartea aceea, o citi și... crezu că înnebunește. „Oh, să fii bun, era și o chestiune de talent. Atîta logică, atîtea subtilități o zăpăceau." Continuă însă să treacă sub tăcere chinul ispitei. În lupta împotriva tentației, una din cele mai puternice arme se vădi caritatea înflăcărată cu care Prezidenta îl apără și-l consolă pe De Pas atunci cînd dușmanii slobozîră împotriva lui uraganul injuriilor pe care Ana le credea întru totul calomnioase.

Ideea de-a se sacrifica pentru a-l salva pe cel căruia îi datora mîntuirea sufletului puse stăpînire pe Ana. Era ca o pasiune puternică, din cele care subjugă, și Prezidenta i se dărui cu bucurie, fiindcă astfel își potolea foamea de dragoste pe care o simțea, de dragoste care să se reverse asupra cuiva sensibil, definit, asupra unei ființe. „Da, da, își spunea, o să combat înclinația spre rău, iubind binele, acest sacrificiu, această abnegație. Sînt hotărîtă să mor pentru omul acesta, dacă e nevoie..." Nu exista însă posibilitate de a-și pune hotărîrile în practică. Ana căuta, dar nu găsea modul de a se sacrifica pentru Canonic.

Ce putea face ea pentru a contracara violența calomniei? Nimic. Nimic pentru moment. Trăia însă cu speranța că i se va ivi poate posibilitatea de a-și folosi abnegația pentru binele *sărmanului martir*... Pînă va sosi momentul, nu putea decît să-l consoleze, și-l consola în așa fel, încît Canonicul făcea eforturi uriașe ca să se stăpînească și să nu-și arate recunoștința îngenunchind în fața ei, sărutîndu-i picioarele elegante, încălțate întotdeauna cu pantofi foarte frumoși.

Între timp, Foja, Mourelo, don Custodio, Guimarán, *El Alerta* și, în culise, don Alvaro și Visitación Olías de Cuervo, munceau ca niște titani pentru a face ca muntele acela de deasupra lor — puterea Canonicului — să se prăbușească.

Dacă moartea sorei Teresa fu o lovitură care-l făcu pe Vicar să tremure, pe jilțul înalt în care și-l închipuiau așezat dușmanii săi și, pentru un timp, lăsă în umbră pe bietul don Santos Barinaga — după cîteva săptămîni acesta străluci din nou sub aureola sa de victimă, și compasiunea perfidă a publicului șiret se îndreptă iarăși spre el, atentă, cu grijă de mamă vitregă care joacă comedia celei *de-a doua mame*. Vetustenilor, în general, puțin le păsa de viața sau de moartea lui don Santos; nimeni nu-i întinsese o mînă ca să-l scoată din mizerie; continuau chiar să spună că-i un bețiv; toți erau însă indignați de atitudinea Vicarului, toți îl blestemau pe autorul acestei mari nenorociri, și erau foarte mulțumiți crezînd, sau prefăcîndu-se a crede, că sentimentul carității e astfel satisfăcut.

— Oh, striga Foja la Cazino, în veacul acesta, calomniat de dușmanii oricărui progres, în veacul acesta *materialist și corupt*, nu mai pot fi insultate, fără ca fapta să rămînă nepedepsită, sentimentele filantropice ale poporului, fără ca un glas unanim să se ridice pentru a protesta în numele umanității ultragiate. Sărmanul don Santos Barinaga, victimă a scandalosului monopol al *Crucii Roșii*, moare de foame în prăvălia goală unde înainte străluceau vase sfinte, potire și artofoare, candelabre și sfeșnice și alte sute de obiecte de cult; moare în acel ungher, moare de inaniție, domnilor, din vina simoniacului pe care îl cunoaștem cu toții; moare, da, va muri, dar cel

care, prin atîtea vicleşuguri, îşi bate joc de codul nostru comercial şi de legile Bisericii, făcînd negoţ, deşi e preot, cel care-l ucide prin foame pe sărmanul nostru concetăţean, domnul Barinaga, nu se va bucura multă vreme de fapta sa, pentru că indignarea publică creşte, creşte ca fluxul... şi va sfîrşi prin a-l înghiţi pe tiran... !

Cu tot acest discurs şi altele la fel, lui Foja nu-i trecea prin minte să-i trimită lui don Santos o găină ca să i se facă o supă.

Şi la fel ca el procedau toţi apărătorii teoretici ai negustorului falit. Spuneau într-un glas că don Santos moare de foame, dar nici unul nu-i ducea o bucată de pîine, cînd îl vizitau. Şi nici nu-l vizitau mulţi. Foja obişnuia să vină şi să plece imediat, de cum se convingea de mizeria şi boala bietului bătrîn ; îi era de ajuns ; pleca în fugă să arunce blesteme asupra *celuilalt*, Vicarul ; în felul acesta credea că serveşte cauza dreaptă a progresului şi a *solidarităţii umane*.

Faima de eretic, bine stabilită, pe care şi-o dobîndise în ultima vreme bunul don Santos, ţinea deoparte multe suflete miloase, care l-ar fi ajutat cu dragă inimă.

Numai *Paulinele* îndrăzniră să se apropie de patul bătrînelului pentru a-i oferi ajutoarele materiale ale societăţii şi pe cele spirituale ale Bisericii.

În zadar.

— Din fericire, spunea don Pompeyo Guimarán, povestind întîmplarea, din fericire, eram şi eu pe-acolo ca să evit ofensa.

Don Santos îi dăduse prietenului său, don Pompeyo Guimarán, depline puteri pentru a refuza, în numele său, orice *sugestie de fanatism*. Guimarán era foarte satisfăcut de „acea *misiune delicată* şi importantă care cerea din partea sa o mare energie şi convingeri bine înrădăcinate".

Într-adevăr, reprezentanţii Sfîntului Vicente de Paúl, care erau doña Petronila, sau, cu alte cuvinte, Constantin cel Mare, şi părintele prebendiar don Custodio, veniră în chichineaţa pustie şi rece unde zăcea biata victimă a alcoolismului cronic ; fiica lui Barinaga, bisericoasa aceea palidă şi uscată, îi primi jos, în magazinul gol, smiorcăindu-se. Toţi trei vorbiră în şoaptă ; don Custodio rostea cuvintele cu un fel de şuierături suave la urechea fiicei

sale întru penitență, imitîndu-l pe Canonic ; o consola, iar ea, ridicîndu-și ochii plini de lacrimi, îl privea fix.

Urcară în vîrful picioarelor, hotărîți să încerce un atac împotriva dușmanului.

— Va să zică, don Pompeyo e sus ? întrebă pe scară don Custodio.

— Da, domnule ; taică-meu mă dă pe mine afară și strigă după ereticul ăsta...

Don Pompeyo auzi vocea părintelui prebendiar și se pregăti pentru apărare ; se strădui să-și ia o înfățișare demnă de un liber-cugetător convins și foarte prudent. Își încrucișă mîinile la spate și începu să calce mai apăsat — iar dușumeaua veche, din lemn de castan, scîrțîi îndelung. Din dormitorul alăturat, fără ușă, se auzeau gemetele dese și respirația obosită a bolnavului.

— Cine-i acolo ? întrebă don Santos cu glasul slab, în care se simțea forța unei mînii neputincioase.

— Cred că sînt ei ; dar nu te teme. Sînt și eu pe-aici. Dumneata, tăcere, nu e bine să te iriți. Eu sînt prea de-ajuns.

Dușmanul intră ; și deși venea cu gînd de pace, iar don Pompeyo își propusese să fie foarte prudent, de îndată ce deschise pliscul doña Petronila, ateul întinse brațul și o întrerupse :

— Iertați-mă, doamnă, și să mă ierte și acest demn preot catolic... dar v-ați înșelat ; aici nu sînt admise pomenile cu condiții...

— Cum, cu condiții ?... întrebă don Custodio, foarte politicos.

— Nu te enerva, dragă prietene, deoarece mi se pare că misiunea dumitale pe pămînt e alta , uită-te la mine cît de liniștit vorbesc...

— Omule, dar mi se pare că n-am spus...

— Dumneata ai spus : cum, cu condiții ? Și pe mine nu mă calcă nimeni în picioare, oricine-ar fi el. Eu nu urăsc în mod sistematic clerul, dar cer bună-cuviință din partea oricărei persoane culte...

— Domnule, n-am venit aici să ne certăm, am venit pentru a ajuta...

— Cu condiții...

— Ce condiții tot vrea ăsta ? strigă doña Petronila care nu înțelegea de ce trebuiau să se poarte cu atîta considerație cu un ateu nebun. Dumneata n-ai nici o autoritate în casa asta, adăugă ; domnișoara este fiica lui don Santos, și noi vrem să stăm de vorbă cu el și cu ea. Am venit din proprie inițiativă să le oferim ajutorul pe care societatea noastră îl acordă...

— Cu condiția unor retractări nedemne, știu eu. Don Santos m-a împuternicit pe mine să reprezint autonomia sa religioasă și, în numele lui, în cel mai politicos mod, vă somez să vă retrageți...

Și don Pompeyo întinse o mînă spre ușă și rămase așa un timp, contemplîndu-și brațul întins și energia.

Trebui însă să-și coboare brațul pentru că doña Petronila îi răspunse că nu era dispusă să primească ordine de la unul care nu avea ce căuta acolo...

— Doamnă, cei care se vîră unde nu trebuie sînteți dumneavoastră... N-ați fost chemați, nu sînteți doriți ; aici e admisă doar caritatea care nu cere țidulă de împărtășanie.

— Nici noi nu cerem țidulă...

— Domnule, mie să nu-mi vii cu chichițe de seminar ; filozofia modernă a demonstrat că scolastica e o urzeală de copilării și eu știu pentru ce-ați venit. Vreți să cumpărați, pe-un blid de linte, nestrămutatele convingeri ale prietenului meu ; o ceașcă de supă ca să împărtășească o dogmă ; o pesetă pentru o apostazie... E nedemn !

— Dar, domnule !...

— Domnule, să sfîrșim. Don Santos e hotărît să moară fără spovedanie și împărtășanie ; nu recunoaște religia strămoșilor săi. Acestea sînt condițiile lui irevocabile ; ei bine, cu prețul acesta, sînteți de acord să-l ajutați, să-l îngrijiți, să-i dați hrana și medicamentele de care are nevoie ?

— Dar, domnul meu !...

— Ah, domnul meu... Ce spuneam ! Vezi că pe mine scolastica nu mă zăpăcește ?

— Vrem să discutăm toate astea și multe altele cu cei în cauză, spuse Constantin cel Mare.

— Nu, n-o să discutați...

— Ba da...

— Doamnă, făcînd abstracție de faptul că sînteți femeie, sînt hotărît să vă arunc pe scări dacă insistați în nerușinatul dumneavoastră atentat...

Și don Pompeyo se postă în fața perdelei de stambă ca să taie calea episcopului-mamă.

— Cine e ? Cine e ? strigă dinăuntru, răgușit și gîfîind Barinaga.

— Paulinele, răspunse Guimarán.

— Trăsni-le-ar ! Afară din casa mea... N-ai o mătură la îndemînă, don Pompeyo ? Dă-le foc... nemernicele... Și nu-i cumva și vreun popă cu ele ?

— Ba da, domnule, este...

— O fi Canonicul, pungașul, *țîrcovnicul* care m-a jecmănit... și acum vin să mă batjocorească ?... Oh, dac-o să mă scol... Da dumneata ce faci, de nu-i stîlcești în bătaie ? Afară din casa mea... Dreptatea... Nu mai există dreptate ? Nu mai există dreptate pentru săraci ?

— Liniștește-te, că nu-i Canonicul.

— Ba da, ba da, știu eu ; nu vezi că-i el, stăpînul azilului, președintele Paulinelor ?... Intră, intră, ho, tîlharule... și-o să vezi cu ce armă demnă de tine am să-ți zdrobesc căpățîna...

— Liniștește-te, liniștește-te, prietene ; căci pot să-i dau afară, în modul cel mai politicos cu putință, și singur.

— Nu, nu, dacă-i Vicarul, lasă-l să intre că vreau să-l omor eu însumi... Cine plînge acolo ?

— Fiica dumitale...

— Ah, marea ipocrită, oaia cea păcătoasă ! dar dac-o să mă scol ! Îl lasă pe taică-su să moară de foame, îmi aruncă mătănii și păr în supă, îmi suflă praful din salon în nas și pleacă în zori la biserică și nu mai vine pînă la prînz... Infamo, dac-o să mă scol !

— Tată, pentru Dumnezeu, pe Sfînta Fecioară a Preafrumoasei Iubiri, liniștește-te... E doña Petronila și-un domn preot...

— O fi don Custodio al tău... care mi te-a furat... filfizonul canonicilor... Ah, tîrfo, dacă vă prind împreună !...

— Isuse, Isuse ! Să plecăm de-aici, strigă doña Petronila căutînd scara.

Nu putură însă pleca prea repede, fiindcă fiica lui don Santos leșină. O duseră jos în prăvălie, ca să nu mai audă strigătele furibunde și insultele tatălui său. Cîmpul de bătălie îi rămase lui don Pompeyo, care își reluă plimbarea și-apoi se duse la bucătărie să ia spuma de pe fiertura mizerabilă a lui don Santos.

„Acolo, el era singura persoană caritabilă. Sigur că nu putea să fie darnic cu prietenul său pentru că propria-i familie, atît de numeroasă, de-abia avea strictul necesar ; grija însă, atenția, n-o să-i lipsească niciodată bolnavului."

Se întoarse repede, suflînd într-un lichid palid și aburind, în care pluteau particule de cărbune.

Îl puse pe don Santos să bea, sprijinindu-i capul, care începuse să-i tremure, fără să-l lase să țină ceașca cu mîna lui slabă, tremurîndă și ea.

În felul acesta terenul rămase liber, în stăpînirea lui don Pompeyo, care nu se gîndea decît să asigure *triumful ideilor sale*, fapt pentru care era necesar să stea de pază cît mai mult timp posibil lîngă bolnav, ca nu cumva fiica lui don Santos să introducă în mod ilicit în casă „elementul clerical".

Guimarán se trezea în zori ca să alerge acasă la Barinaga ; stătea acolo aproape întotdeauna pînă la ora cinei, și rezolva această *necesitate materială* într-o clipită, grăbindu-le pe servitoare, pe nevastă-sa și pe fete.

— Ei, ei !... mai puțină gălăgie, supa... că sînt așteptat...

Mînca, aduna cojile de pîine care rămîneau pe masă, puțin zahăr și alte resturi, le punea într-un buzunar și o lua la goană.

Uneori seara venea acasă strigînd :

— Hai, hai, papucii și sticla cu anason că mă duc să-l văd pe don Santos.

Soția lui don Pompeyo ofta și-i aducea papucii elvețieni și sticla cu rachiu, după care stăpînul casei dispărea.

Foja, familia Orgaz, Glocester, „ca particular și nu în calitate de preot", don Alvaro Mesía, membri liber-cugetători care mîncau, în mod solemn, carne în Săptămîna Patimilor, cîțiva dintre cei ce participau la mesele secrete de la Cazino, redactorii de la *El Alerta* și mulți alți

dușmani ai Vicarului îl vizitau din cînd în cînd pe don Santos ; toți deplîngeau mizeria în care se afla, printre proteste mînioase, cu greu stăpînite. „Oh, omul care-l adusese în starea asta pe domnul Barinaga era un mare nemernic ; merita oprobiul public." Dar nimic altceva. Aproape nimeni nu îndrăznea să lase o cît de mică ofrandă „ca să nu jignească susceptibilitatea bolnavului". Mulți se ofereau să stea de veghe în caz de nevoie.

Don Pompeyo primea musafirii de parcă el ar fi fost stăpînul casei ; Celestina trebuia să-l tolereze pentru că așa îi cerea tatăl său.

— El e singurul meu fiu, nemernico... unicul meu tată... singurul meu prieten... Tu ești de prisos. Iarba-dracului !... habotnico... striga din dormitorul său bețivul muribund.

Boala i se înrăutăți o dată cu gerul zdravăn cu care se termină în acel an luna noiembrie.

În prima zi a lui decembrie, Celestina își propuse, de acord cu don Custodio, să dea ultimul atac pentru a-și sili tatăl să primească sfînta împărtășanie.

Cînd dimineața, pe la opt, don Pompeyo Guimarán intră suflîndu-și în mîini, Celestina îl opri în prăvălia părăsită, friguroasă, plină de șoareci.

Fata se folosi de toate mijloacele : ceru, imploră, se așeză în genunchi cu mîinile împreunate, plînse... După aceea fu autoritară, amenință, insultă ; inutil.

— Vorbește cu tatăl dumitale, spunea Guimarán în loc de răspuns. Eu nu fac altceva decît să-i împlinesc voința.

Celestina, disperată, se apropie de patul tatălui său, plînse din nou, în genunchi, cu capul afundat în plapuma moale, în timp ce don Santos repeta cu glas rar, slab, de-o anumită măreție, amestec de durere, nebunie, abjecție și mizerie :

— Habotnico, piei din ochii mei ! Atît cît există Dumnezeu în ceruri, te detest, pe tine și toată preoțimea ta... Afară cu toții... Să nu intre nimeni în prăvălie, că n-o să-mi mai rămînă nici un artofor... nici un potir... Candelabrul acela, tîlharule ! Și tu, cățea, nu ascunde sub șorț, ăsta... ăsta... Afară de-aici !

— Tată, tată, fie-ți milă... primește, te rog, sfînta împărtășanie !

— Mi le-ați furat pe toate, și candelabrele... și tu îi ajuți... le ești complice... La pușcărie !

— Tată, fie-ți milă de fiica ta... Sfintele Taine... Primește-le... primește-le...

— Nu, nu vreau... Să fim rezonabili. Un lot de Sfinte Taine... de ce ? Dacă le iau... o să putrezească aici, în prăvălie. Vicarul interzice să se cumpere de la mine... Și ei, bieții preoți de țară... ce să facă ?... Nefericiții ! Se tem... se tem de el... Infamul ! Nefericiții !

Și don Santos se ridică în capul oaselor cum putu, își lăsă capul în piept și începu să plîngă în tăcere.

Din cînd în cînd repeta :

— Nefericiții !...

Celestina ieși din dormitor suspinînd.

„Taică-su își pierduse capul. Nu va putea să se spovedească dacă nu-și redobîndește judecata... printr-o minune."

— Nu poate, nici nu vrea și nici nu trebuie, exclamă don Pompeyo încrucișîndu-și brațele, inflexibil, hotărît să nu se lase înduioșat de durerea altuia.

În ziua Imaculatei Concepțiuni [1], foarte devreme, doctorul Somoza, spuse că don Santos va muri pe înserat.

Bolnavul își pierdea și puțina judecată de care dădea dovadă uneori. Avea nevoie de un șoc puternic ca să poată vorbi despre puținele lucruri știute de el. Venirea lui don Robustiano, adică a științei, îl făcea să-și îndrepte atenția spre exterior. La prînz, Celestina îl anunță că venise să-l vadă domnul Carraspique. Cinstea aceasta neașteptată îl făcu pe bolnav să iasă complet din letargie. Carraspique, fără să-l salute pe don Pompeyo, care rămase nemișcat, cu brațele încrucișate, în ușa dormitorului, se așeză la căpătîiul lui Barinaga însoțit de un cleric, preotul parohiei. Acesta era un bătrîn cu o figură simpatică, cu voce blîndă și vorbea cu un pronunțat accent din partea locului. Carraspique, căruia don Santos îi ceruse pe vremuri bani cu împrumut, avea o oarecare autoritate asupra bolnavului ; nu-și mai vorbeau de mulți ani, dar se stimau în ciuda ideilor și răcelii care, cu timpul, îi despărțise. Barinaga, folosind un limbaj cult, destul de

[1] Sărbătoare religioasă la catolici — 8 decembrie.

neobişnuit la el, respinse în mod politicos pretenţiile ilustrului carlist şi catolic fervent, don Francisco Carraspique.

— Totul e inutil... Biserica m-a ruinat... nu vreau să am de-a face cu Biserica... Cred în Dumnezeu... Cred în Isus Hristos... care era... un om mare... dar nu vreau să mă spovedesc, domnule Carraspique, şi îmi pare rău... că te supăr din cauza asta. Şi pe urmă... eu sînt sigur că... asta, ce am eu acum... o să se vindece... sau cel puţin... să... să... cu rachiu... Crede-mă, mor din lipsă de lichide... gazoase... şi solide...

Don Santos ridică puţin capul şi-l recunoscu pe preotul parohiei.

— Don Antero... şi dumneata... aici... Mă bucur... Aşa... o să poţi depune mărturie. În mod public... ca notar... spiritual... ca să zicem aşa... de ce spun eu acum... şi ăsta e tot testamentul meu ; eu, Santos Barinaga, mor din lipsă de lichide... suficient de alcoolice... mor... de... asta... pe care domnul doctor o numeşte... Colasa... sau Colás... al doilea...

Se opri, îl sufoca tusea. Făcu un efort şi, trăgîndu-şi pînă la bărbie marginea murdară a cearşafului rupt, continuă :

— Item : mor din lipsă de... tutun... De asemenea... mor... din lipsă de hrană... bună... Şi de asta sînt vinovaţi domnul Canonic şi fiică-mea...

— Haide, don Santos, îndrăzni să spună preotul, n-o mîhni pe biata Celestina. Să vorbim despre altceva. Nici vorbă să mori, nici gînd de-aşa ceva. O să te însănătoşeşti în curînd... Astăzi după-amiază o să-ţi aduc, fără nici o îndoială, tot ceea ce îţi trebuie ; dar înainte e nevoie să stăm puţin de vorbă, numai noi doi. Şi-apoi... apoi... vei primi Pîinea sufletului...

— Pîinea corpului ! strigă muribundul într-un efort suprem, enervat la culme. Pîinea corpului, de asta am eu nevoie !... Aşa să mă salveze Dumnezeu... Mor de foame ! Da, pîinea corpului... că mor de foame !... de foame !...

Fură ultimele lui cuvinte cu înţeles. Puţin după asta începu delirul. Celestina plîngea la picioarele patului. Don Antero, preotul, se plimba prin salon cu mîinile

încrucișate ; admira ceea ce el numea moartea celui drept. Carraspique alergase la palat.

Ajunse, și se află totul ; Episcopul se ruga în fața unei icoane a Fecioarei ; auzind că don Santos nu vroia să-l primească pe Domnul și să se spovedească, ridică mîinile împreunate și... cu o voce blîndă și maiestuoasă, plină de lacrimi, exclamă :

— Maică Preacurată, Născătoare de Dumnezeu, luminează-l pe nefericitul acesta !...

Bunul Fortunato era palid ; buza de jos, ceva mai groasă, tremura cînd își bolborosea rugăciunile.

Canonicul se plimba cu pași mari, cu mîinile la spate, în camera roșie tapetată cu damasc.

Carraspique, care era în doliu după fiica lui, îl privea pe don Fermín cu ochii scăldați în lacrimi.

„Don Fermín suferea" ; își spuse bietul don Francisco și, fără să vrea, cuprins de mari remușcări, se bucura puțin, gusta plăcerea unei răzbunări... „iraționale... nedrepte, tot ce doriți, dar se bucura gîndindu-se la fiica lui moartă".

Da, don Fermín suferea. „Tîmpenia aia a negustorului de peste drum complica lucrurile."

De Pas nu mai era omul care încerca unele remușcări romantice, în noaptea aceea cu lună, văzîndu-l pe don Santos tîrîndu-și degradarea și mizeria prin șanț ; acum nu mai era decît un egoist, nu mai trăia decît pentru pasiunea lui ; ura tot ceea ce putea să-l tulbure din somnolența fără nume pe care-o savura în prezența Anei ; iubea tot ceea ce ar fi putut aduce o soluție conflictului îngrozitor, din ce în ce mai îngrozitor, dintre simțurile-i înfrînte și eternitatea pură a pasiunii sale. Restul lumii nu exista. „Și acum, don Santos murea într-un mod scandalos, murea ca un cîine, vor trebui să-l îngroape în groapa aceea imundă, neîngrijită, din spatele cimitirului, pe care-o foloseau pentru *înmormîntările civile ;* și, pentru toate astea, vinovat o să fie el, iar Vetusta o să se arunce asupra lui !" Se și auzea zumzetul răzmeriței, Cîrnul venea în fiecare clipă să-i spună că strada și prăvălia lui don Santos se umpleau de oameni, de dușmanii Canonicului... că în diferite grupuri i se spunea asasin — el îl obliga pe Cîrn să-i spună adevărul fără ocolișuri — asasin, hoț... Ajun-

gînd aici cu gîndurile, Canonicul nu se putu stăpîni și bătu cu piciorul în pardoseală. Carraspique sări într-o parte. Episcopul, ieșind din capela sa, se apropie de Vicar cu mîinile împreunate :

— Pentru Dumnezeu, Fermo, pentru Dumnezeu, te rog să mă lași...

— Ce ?...

— Să mă duc eu însumi ; să-l văd pe omul ăsta... Vreau să-l văd eu. Pe mine trebuie să mă asculte... Eu o să-l conving... Să aducă o trăsură, sau, dacă nu vrei să fiu văzut, un landou, o șaretă... ce vrei... Mă duc să-l văd, da, mă duc să-l văd.

— Prostii, domnule, prostii ! se înroși Vicarul, dînd din cap.

— Fermo, dar e vorba de un suflet care se pierde !

— Nu trebuie să ieși de-aici. Să se ducă... Episcopul... la un eretic încăpățînat, absurd...

— Tocmai de aceea, Fermo...

— Bine, bine ! *Mizerabilii*, mereu aceași comedie... Don Santos e un bețiv nerușinat care-l va scuipa pe Episcop cu toată neobrăzarea ; don Pompeyo o să discute cu preasfinția-sa dacă există sau nu există Dumnezeu... Nici nu te gîndi la așa ceva. E absurd să te miști de-aici !

Urmară cîteva momente de tăcere. Carraspique, singurul martor al celor petrecute, tremura și admira cu groază puterea și energia Canonicului.

„Era adevărat, îl ținea din scurt pe preasfinția-sa."

După aceea don Fermín continuă :

— Și pe urmă, ar fi și inutil să te duci acolo. Domnul Carraspique ne-a spus... Barinaga și-a pierdut cunoștința, nu-i așa ? E prea tîrziu, nu mai ai ce face acolo. E ca și cum ar fi mort.

Carraspique, deși foarte înfricoșat, însuflețit de dorința sa cucernică de a-l salva pe don Santos, îndrăzni să spună :

— Și totuși, poate că... S-au văzut multe cazuri...

— Cazuri de ce ? întrebă Canonicul pe un ton și cu o privire ca un brici de ras. Cazuri de ce ? repetă, fiindcă celălalt tăcea.

— Delirul poate să treacă și bolnavul să-și recapete cunoștința.

— Să nu-ți închipui așa ceva. Și pe urmă, e acolo și preotul... Pentru asta se află acolo don Antero... Preasfinția-sa nu poate, nu va ieși de-aici.

Și nu ieși.

Cel care intra și ieșea era Cîrnul, Campillo, care vorbea în taină cu don Fermín, apoi se întorcea în stradă să culeagă bîrfe și să spioneze dușmanul — ce devenea tot mai amenințător pe strada strîmtă și înclinată unde locuia don Santos, aproape față-n față cu casa Canonicului. Era strada *Canonicilor*, una dintre cele mai urîte și mai aristocrate din Encimada.

În ziua aceea, pe înserat, nici nu puteai trece prin fața prăvăliei triste și pustii a lui Barinaga, fără îmbrînciturі și fără să-ți faci loc cu coatele.

Prietenii acestuia, care se înmulțiseră în mod miraculos în cîteva ore, umpleau trotuarul și ajungeau pînă la șanț, împărțiți în grupuri care șușoteau, se amestecau, se împrăștiau.

Se aflau acolo Foja, cei doi Orgaz și alți cîțiva membri ai Cazinoului care participau la cinele lunare unde se conspira împotriva Vicarului. Fostul primar era în toate părțile, intra și ieșea din casa lui don Santos, cobora cu vești, mereu înconjurat de prieteni.

— E pe moarte.

— Dar și-a păstrat cunoștința ?

— Cred și eu, la fel ca dumneata și ca mine.

Nu era adevărat. Barinaga își dădea însă duhul vorbind, fără să știe ce spune ; frazele îi erau incoerente ; amesteca ura pentru Canonic cu reproșurile la adresa fiicei sale. Uneori plîngea ca regele Lear, iar alteori înjura ca un birjar.

— Și spune, domnule Foja, e vreun preot pe-acolo ? Se zice c-a venit chiar Canonicul...

— Canonicul ? Asta mai lipsea ! Ar însemna să mai adaugi și sarcasm la... la... N-o să vină, nu. E numai don Antero, preotul parohiei ; bietul de el, e cam sărac cu duhul, e un fanatic demn de milă, care crede că-și face datoria... dar, nici vorbă. Don Santos era un om cu convingeri serioase.

— Cum era ? Ce, a și murit ? întrebă cineva care sosise în momentul acela.

— Nu, domnule, n-a murit. Spun aşa fiindcă e mai mult mort decît viu.

— Se zice că şi don Pompeyo a fost foarte energic...

— Da...

— Dar cînd eşti sănătos e mai uşor.

— Şi cum lucrurile nu merg prea bine...

— O să moară la noapte.

— Medicul nu s-a întors.

— Somoza spunea c-o să moară în după-amiaza asta.

— Păi de-asta nu s-a întors, fiindcă s-a înşelat...

— Preotul zice c-o să dureze pînă mîine.

— Şi moare de foame.

— Zice c-ar fi spus chiar el.

— Da, domnilor, astea au fost ultimele lui cuvinte raţionale, aprobă Foja contrazicîndu-se. Se zice c-ar fi spus : „De pîinea trupului am eu nevoie, că mor de foame, aşa să mă ajute Dumnezeu !"

Orgaz fiul dădu drumul unui hohot de rîs pe care încercă să-l înăbuşe cu colţul paltonului.

— Rîzi, tinere, că ai şi motiv.

— Nu rîd de muribund... rîd c-a fost spiritual.

— Mai bine-ai considera-o ca o lecţie foarte serioasă. Moare de foame, ăsta-i adevărul ; ei îi oferă o ostie sacră, pe care eu o respect, o venerez, dar nu-i dau o bucată de pîine. Asta spuse un profesor urmărit de liberalism... şi de foame.

— Eu sînt la fel de catolic ca toţi catolicii, spuse un maistru de la Fabrica Veche, cu un barbişon cîrlionţat şi cenuşiu, socialist-creştin în felul lui, sînt la fel de catolic ca toţi catolicii, dar cred c-ar trebui să-l prindem pe Canonic şi să-l spînzurăm de felinarul ăsta, ca să vadă cum îl scot mort...

— Domnilor, adevărul e că dacă don Santos moare în afara bisericii, observă Foja, moare ca un evreu, şi numai din cauza domnului Vicar.

— E limpede.

— Cine se mai îndoieşte ?

— Şi ia spune, domnule Foja, nu-l înmormîntează religios, nu-i aşa ?

— Aşa cred ; canoanele sîngerează, vreau să zic că Sinodul e pe sfîrşite.

Şi se înroşi niţel, fiindcă nu ştia dacă sîngerează sau nu canoanele, nici dacă Sinodul discuta despre cazul respectiv.

— Va să zică o să-l îngroape ca pe-un cîine !

— Asta nu înseamnă nimic, spuse maistrul de la Fabrica Veche ; tot pămîntul e sfinţit prin munca omului.

— Şi pe urmă, cînd moare cineva...

— Mai domol, domnilor, mai domol, îi întrerupse Foja, care nu vroia să-i scape din mîna arma cu care îl ataca pe Canonic. Lucrurile astea nu pot fi judecate în mod filozofic. Sigur că, din punct de vedere filozofic, nu contează unde înmormîntezi pe cineva. Dar familia ? Dar societatea ? Şi onoarea ? Ştiţi cu toţii că locul destinat cadavrelor necatolice — să le zicem aşa — în cimitirul nostru *municipal*, şi sublinie cuvîntul...

Orgaz fiul surîse.

— Ştiu, tinere, ştiu că am avut un *lapsus*. Dar nu mai fi atît de materialist.

Grupul de progresişti şi socialişti serioşi privi *în masă*, cu dispreţ, spre doctoraşul acela impertinent.

Socialistul-creştin spuse :

— Ce ne prisoseşte nouă e materia ; cuvintele ucid, domnule, şi am spus de-o mie de ori că, ce ne prisoseşte, în Spania, sînt oratorii.

— Păi nici dumneata nu vorbeşti prost sau puţin ; adu-ţi aminte de fostul club, domnule Parcerisa...

Şi Orgaz fiul îl bătu pe umăr pe maistrul de la Fabrică.

Parcerisa zîmbi mulţumit.

Conversaţia luă alt curs. Se discută dacă Municipalitatea îşi dispută suficient de energic, cu Episcopul, administrarea cimitirului.

În timpul acesta, prietene şi prieteni, preoţi şi mireni care veneau să-l vadă pe bolnav şi pe fiică-sa, urcau şi coborau. Don Pompeyo o pusese pe Celestina să stea în camera ei, şi cucernica îşi primea acolo coreligionarele şi preoţii care veneau s-o consoleze. Guimarán nu lăsa să intre în salon decît spiritele tari, sau, dacă nu erau atît de tari ca el, ceea ce era greu, cel puţin cele de acord să lase un muribund „să se sfîrşească în ce religie vrea, sau fără nici o religie, dacă aşa i se pare mai bine".

— O moarte glorioasă! spunea don Pompeyo la urechea oricărui duşman al Vicarului care venea să deplîngă, în ceasul din urmă, mizeria lui Barinaga. Moarte glorioasă! Cîtă hotărîre! Ce ambiţie! Nici moartea lui Socrate... Pentru că lui Socrate nu i-a cerut nimeni să se spovedească.

Cei ce urcau sau coborau, cînd treceau prin prăvălia pustie, aruncau o privire spre rafturile goale şi vitrina acoperită de praf şi bătută pe dinafară în nişte scînduri vechi.

Pe tejghea, o lampă de petrol vopsită într-o culoare ciocolatie, lumina prost prăvălia tristă, a cărei goliciune te înfiora. Rafturile acelea goale reprezentau, în felul lor, stomacul lui don Santos. Ultimele mărfuri pe care le ţinuse acolo — ani de-a rîndul — acoperite de praf, le vînduse pe nimica toată unui negustor de ţară; cu banii luaţi din acea mizeră lichidare trăise şi se îmbătase sărmanul Barinaga în ultima parte a vieţii lui. Acum şoarecii rodeau scîndurile rafturilor şi inaniţia rodea măruntaiele negustorului.

Muri în zori.

Pîcla de pe Corfin mai stăruia încă deasupra acoperişurilor şi de-a lungul străzilor din Vetusta. Dimineaţa era călduţă şi umedă. Lumina cenuşie pătrundea prin toate crăpăturile, ca o pulbere lipicioasă şi murdară. Don Pompeyo îşi petrecuse noaptea alături de muribund, singur, complet singur, dacă nu punem la socoteală şi un cîine care murea de bătrîneţe şi nu mai ieşea de loc din casă. Guimarán deschise larg fereastra; o adiere umedă mişcă perdeaua de bumbac şi lumina tristă a zilei de plumb căzu pe paloarea cadavrului, cald încă.

La opt, Celestina fu scoasă din „camera mortuară", iar la zece, *corpul*, în sicriul lui de pin, drept şi îngust, fu aşezat pe tejgheaua din prăvălia goală. Nici un preot şi nici o cuvioasă nu-şi mai făcură apariţia.

— Cu-atît mai bine, zicea don Pompeyo care era peste tot.

— Nu vrem corbi pentru nimic în lume, exclama Foja care era şi el, ba ici, ba colo.

— Asta trebuie să se transforme într-o manifestaţie, spunea fostul primar mai multor coreligionari şi altor

dușmani ai Canonicului, adunați în prăvălie, la picioarele cadavrului. Asta trebuie să fie o manifestație ; guvernul nu ne permite să organizăm altele, să ne folosim de împrejurarea aceasta. Și pe urmă, e și o nedreptate : nenorocitul ăsta bătrîn a murit de foame, asasinat de nelegiuiții acaparatori de la *Crucea Roșie.* Și, ca să-l batjocorească și să-l necinstească și mai mult, acum i se refuză o înmormîntare onorabilă și creștinească și va trebui să-l îngropăm în gunoaie, acolo în spatele gardului, în groapa aia de bălegar pe care mîrșavii ăștia au rezervat-o înmormîntărilor civile...

— Mort de foame și înmormîntat ca un cîine ! exclamă profesorul, urmărit de propriile lui idei.

— Ah, trebuie să protestăm, și încă foarte serios !

— Da, da !

— E o nedreptate !

— Trebuie să organizăm o manifestație !

Erau și cîțiva conjurați cu înfățișare de oficialități clericale ; erau prietenii Arhidiaconului, implacabilul Mourelo, care conspira din umbră.

— Ia să vedem, domnule Sousa, dumneata care dai știrile la *El Alerta*... trebuie să mai amînați puțin numărul de azi, ca să aveți timp să publicați unele lucruri...

— Da, domnule, chiar acum mă duc la tipografie și-o să redactez chiar acolo, în cei mai energici termeni permiși de lege, de legea asta vicleană a presei, un articolaș, convocînd liberalii, amicii justiției etc., etc... N-avea nici o grijă, domnule Foja.

— Intitulează articolașul : *Înmormîntare civilă.*

— Da, domnule, așa o să fac.

— Cu litere mari.

— De-o șchioapă, o să vedeți.

— Asta ar putea fi un semnal pentru toți liberalii din oraș...

— O să vină și cei de la Fabrică ?

— Cred și eu ! exclamă Parcerisa. Chiar acum mă duc să vorbesc cu oamenii. E un lucru pe care nu-l poate interzice nici guvernul...

— Dacă n-o să fie tulburări...

Înmormîntarea avu loc spre seară. Numai astfel puteau participa și cei de la Fabrică.

Ploua. Fire de apă leneșă cădeau, oblice, subțiri. Strada se acoperi de umbrele.

Canonicul, care spiona în spatele ferestrei din biroul lui, văzu o masă întunecată, cenușie. Și dintr-o dată, ca într-un gest de preamărire, apăru deasupra tuturor o ladă neagră, îngustă și lungă care, cînd fu scoasă din prăvălie, se aplecă înainte și se opri, parcă șovăind. Era don Santos care ieșea din casă pentru ultima dată. Părea că nu s-a hotărît încă dacă va înfrunta ploaia sau se va întoarce în casă. Ieși ; coșciugul se pierdu în valuri de mătase și pînză neagră. Pe balconul de deasupra ușii, printre gratiile balustradei, se ivi capul unui cîine lățos, negru și murdar. Canonicul îl privi cu groază. Cîinele își întinse gîtul, încercă să privească pe stradă și își ciuli urechile. Lătră spre ladă, spre umbrele și-apoi se ascunse din nou. Îl uitaseră în salonul încuiat cu cheia de don Pompeyo.

Guimarán, în redingotă neagră, deschidea cortegiul.

În fața sicriului, în coloană, mergeau mai mulți muncitori și cîțiva negustori mai neînsemnați, împreună cu cizmarii și croitorii, recitînd „Tatăl nostru".

Guimarán propusese să se păstreze o tăcere desăvîrșită.

„Marele Barinaga, acel martir al ideilor, murise fără să împărtășească vreo religie creștină, așa că era în contradicție cu..."

— Lasă, lasă, îi spusese Foja cu un gest plictisit. Sá nu fim intransigenți, să nu exagerăm. E mai de efect dacă oamenii se roagă.

— Asta-i o manifestație anticatolică, observă profesorul.

— E anticlericală, spuse un alt liberal încercat.

— Lovitura e îndreptată împotriva Vicarului, rosti un tînăr fără barbă, din poliția secretă a lui Glocester.

Așa încît căzură de acord să se roage, și se spuseră multe rugăciuni.

— *Requiescat in pace* [1], spunea Parcerisa, care rostea, cu voce tare, rugăciune după rugăciune.

Iar cei din urma lui, cu lumînări aprinse, răspundeau :

— *Requiescat in pace.*

---

[1] Odihnească-se în pace (lat.).

Lui don Pompeyo nu-i plăceau nici ceara, nici latina, dar trebui să cedeze.

„Toate astea erau contradicții, dar Vetusta nu era pregătită pentru o înmormîntare civilă."

Femeile din oraş, care luau apă de la fîntînile publice, cusătoresele şi croitoresele care se plimbau pe strada Comerțului şi pe Bulevard, tîrîndu-şi prin noroi, într-un mers leneş, picioarele prost încălțate, servitoarele care se duceau cu coşul pe braț să facă piața pentru cină se buluceau toate la trecerea cortegiului condamnînd, în unanimitate, îndrăzneala de-a înmormînta un „creştin" — sinonim cu om — fără preoți. Cîteva fete de treabă, cu înfățişare cam îndoielnică, lăudau ideea cu voce tare.

Una dintre ele strigă :

— Aşa, să turbeze pomanagiii !

Imprudența aceasta provocă partea adversă.

— Cărați-vă, jidanilor ! exclamă o prostituată, lovindu-i pe cîțiva cunoscuți de-ai ei, ajutori de zidari şi căruşi, cu un sabot.

La urmă venea sexul frumos, slab reprezentat ; cele cu coşnița, ca şi cele de la fîntînile publice spuneau însă că astea „sînt muieri păcătoase".

— Hai, hai, *secătură !*

— Unde vă duceți, *otrepelor ?*

Şi coreligionarele lui don Pompeyo rîdeau în hohote, dovedind, astfel, cît de puțin înrădăcinate le sînt convingerile. Se apropia noaptea ; cimitirul era departe şi trebuiră să grăbească pasul.

Ploaia începu să cadă perpendicular, dar cu stropi mai mari ; umbrelele răsunau într-un ropot lugubru, şi apa se scurgea de pe ele şiroaie. Ferestrele se deschideau şi se închideau, pline de capetele curioşilor.

Spectacolul era privit, în general, cu o curiozitate zeflemitoare, cu o urmă de dispreț. „Dar din acelaşi motiv vina Canonicului era considerată şi mai mare. Bietul don Santos murise ca un cîine din cauza Vicarului ; murise de foame şi fără sfînta împărtăşanie din vina Vicarului."

„Şi-acum, revoluționarii, care se folosesc de orice, profită de ocazie ca să-şi tragă cenuşa pe turtă..."

„Şi din vina Vicarului..."
„Nu se poate întinde coarda prea mult."
„Omul ăsta ne duce de rîpă pe toţi."
Astea erau comentariile la ferestre. După ce se închideau, bîrfele continuau înăuntru. De Pas pierdu mulţi prieteni în după-amiaza aceea.

Fără să se ştie cum, dar deveni un *loc comun*, un adevăr evident pentru Vetusta că „Barinaga murise ca un cîine din cauza Canonicului".

Cei care rămăseseră în continuare prieteni cu don Fermín recunoşteau că, cel puţin în acele zile, nu se putea lupta împotriva acestei afirmaţii neîndreptăţite, dar atît de generalizată.

Cortegiul lăsă în urmă strada principală a Coloniei, care, pe-o lungime de un kilometru, se transformase într-o mocirlă, şi începu să suie coasta care ducea la cimitir. Apa biciuia din nou convoiul, în linii diagonale — iar vîntul le împingea pe sub umbrele. Ploua cu şfichiuiri de bici. Un nor negru, sub formă de pasăre monstruoasă, acoperea întreg oraşul şi azvîrlea asupra cortegiului răpăiala aceea plină de furie. Părea că răsuflarea vîntului îl aruncă afară din Vetusta, măturîndu-l din spate.

Oamenii urcau coasta cu pas întins. Pînza cu care fusese învelit coşciugul acela nenorocit se desfăcuse. Se vedea carnea albă a lemnului, de pe care se scurgea apa. Iar coşciugul sălta pe umerii celor care-l purtau. Oboseala şi o oarecare superstiţie inconştientă îi făcuse pe oameni să piardă o mare parte din respectul datorat defunctului. Toate lumînările se stinseseră, în loc de ceară şiroiau de apă. Oamenii din spate vorbeau tare.

— Repede ! Repede ! se auzea la fiecare pas.

Unii îşi permiteau să glumească pe seama furtunii. Cei din cortegiu erau mai rezervaţi, dar spuneau cu toţii că trebuie să grăbească pasul.

Dezlănţuirea aceea a elementelor naturii stîrni o mare îngrijorare nemărturisită.

Don Pompeyo era plin de noroi pe picioare şi era ştiut că umezeala îi făcea foarte rău, îl enerva şi simţea cum i se strînge sufletul.

— Nu există Dumnezeu, asta-i clar, se gîndea, dar dacă ar exista, s-ar putea crede că ne biciuește cu potopul ăsta îndrăcit.

Ajunseră sus, în vîrful dealului. Gardul cimitirului se desena pe limpezimea plumburie a cerului ca o dungă neagră în zare. Nu se vedea nimic cu claritate. În spatele gardului, chiparoșii se legănau, păreau niște fantome care-și vorbeau la ureche, urzind ceva împotriva îndrăzneților care se apropiau să tulbure pacea cimitirului.

Cortegiul se opri în poartă. Avură greutăți la intrare. Uitaseră o serie de amănunte și reaua-voință a groparului — poate și a capelanului — ridica obstacolele reglementare.

— Vedeți unde-i Foja ! strigă don Pompeyo, care nu se simțea în stare să mai dea încă o bătălie cu obscurantismul clerical.

Foja nu era acolo. Nimeni nu-l văzuse la înmormîntare.

Don Pompeyo simți cum i se frînge sufletul. „Sînt singur ; căpitanul ăsta Araña [1] m-a lăsat singur."

Își luă inima-n dinți și, sprijinit de indignarea generală, ieși victorios. Cortegiul funebru pătrunse în cimitir, dar nu pe poarta principală, ci printr-un soi de deschizătură făcută în gardul ce împrejmuia locul acela mizerabil, strîmt, părăginit și plin de urzici unde erau îngropați cei ce mureau în afara Bisericii catolice. Erau foarte puțini. Cioclul de-acum își amintea doar de vreo trei sau patru înmormîntări din astea.

Oamenii plecară deoarece nu avu loc nici un fel de ceremonie ; și-i gonea și vîntul cu șfichiuirile lui de apă înghețată.

Don Pompeyo Guimarán ieși din cimitir ultimul. „Era de datoria lui."

Se lăsase noaptea. Se opri singur, complet singur, în vîrful colinei. „În spatele lui, la douăzeci de pași, se afla gardul acela funebru. Acolo, în urmă, rămînea bietul său prieten, părăsit, uitat de toată lumea ; era la mică adîncime sub pămînt, despărțit de ceilalți vetusteni printr-un

---

[1] Referire la proverbul spaniol : „El căpitán Araña embarco a los demas y el se queda en terra." (Căpitanul Araña îi îmbarcă întotdeauna pe ceilalți, iar el rămîne pe mal.)

zid care era o ruşine ; pierdut ca scheletul unei mîrţoage între urzici, pămînturi părăginite şi noroi... Prin deschizătura aceea, în cimitirul pentru necredincioşi intrau cîinii şi pisicile... Putea fi profanat oricînd... Şi acolo se afla don Santos... bunul Barinaga, care vînduse potire şi chivoturi... şi credea în ele... pe vremuri ! Şi, totul era opera lui... a lui don Pompeyo ; el, la cafeneaua *de la Paz*, începuse să dărîme citadela credinţei... sărmanului negustor..."

Corpul lui Guimarán fu scuturat de un fior. Se încheie la nasturi. „*Altă* imprudenţă că venise fără pelerină."

Atunci îşi dădu seama că nu mai simte apa... „Înseamnă că nu mai plouă." Deasupra Vetustei străluceau, separate de bucăţi întinse de întuneric, cîteva lumini palide, stelele ; iar în negura oraşului apăreau puncte roşietice, simetrice : felinarele.

Guimarán începu să tremure din nou ; simţi umezeala la picioare... şi grăbi pasul. I se păru chiar că e urmărit ; că cineva îi atingea, din cînd în cînd, pulpana redingotei, sau părul de pe ceafă... Şi cum era singur, în mod cert, singur... nimic nu-l împiedică s-o ia la fugă uşurel, pe povîrniş la vale, cu umbrela sub braţ.

„Nu, nu există Dumnezeu, îşi spunea, dar dac-ar exista, ne-am arde..."

Şi mai departe :

„Şi, oricum, povestea asta cu îngropatul cuiva aşa, fără altă posibilitate, într-o grămadă de gunoi... nu e plăcută."

Şi alerga, înfiorîndu-se din cînd în cînd.

În noaptea aceea don Pompeyo avu febră.

„Umezeala !" îşi spuse el.

Deliră.

„Visa că era ţeapăn şi avea o deschizătură în burtă şi pe acolo intrau şi ieşeau pisici şi cîini şi alte vieţuitoare necurate cu coadă."

Douăzeci și trei

Tecum principium in die virtutis tuoe in splendorum sanctorum, ex utero ante luciferum genui te.

Asta citi Prezidenta fără să înțeleagă bine ; traducerea lui *Eucologio* spunea : „Vei stăpîni principatul și imperiul în ziua puterii tale și în mijlocul splendorii care va străluci prin sfinții tăi ; eu te-am zămislit în viscerele mele încă înainte de-a se naște luceafărul de dimineață".

Și mai departe, Ana citi cu ochii țintuiți în cartea ei de rugăciuni : *Dominus dixit and me : Filius meus et tu ego hodie genui te. Alleluia* [1].

Da, da, aleluia ! Aleluia ! îi striga inima... și orga, ca și cum ar fi înțeles ce vroia inima Prezidentei, lăsa să-i

[1] Dumnezeu a grăit în fața mea : Tu ești fiul meu, eu te-am născut azi pe tine. Aleluia. (Lat.).

scape zglobii note vesele, zburdalnice, care umpleau apoi ungherele întunecate ale catedralei, se înălțau spre boltă și se înghesuiau să iasă în stradă, ridicîndu-se spre cer... scăldînd lumea într-o muzică plină de vioiciune. Orga glăsuia pe limba ei :

Adíos, Maria Dolores,
marcho mañana
en un barco de flores
para la Habana.

Și dintr-o dată, își schimba tonul și striga :

La casa del señor cura
nunca la vi como ahora...

Și, fără cea mai mică urmă de decență, se întrerupea ca să cînte :

Arriba, Manolillo,
abajo, Manolé,
de la quinta pasada
yo te liberté ;
de la que viene ahora
no sé si podrê...,
arriba, Manolillo,
Manolillo, Manolé [1].

Și toate astea, pentru că în urmă cu o mie opt sute șaptezeci și atîția ani, în staulul din Betleem se născuse

---

[1] Adio, Maria Dolores,
mîine plec
cu un vapor de flori
spre Havana.

Niciodată n-am văzut casa
domnului preot, ca acum...

Sus, Manolillo,
jos, Manole,
te-am scăpat data trecută
de plecatu' în armată ;
dar de data asta
nu știu dac-o să mai pot...
Sus, Manolillo,
Manolillo, Manole. (Span.)

Pruncul Isus... Ce-i păsa orgii ? Şi totuşi, parcă înnebunise de veselie... îşi pierduse capul şi revărsa prin acele tuburi conice, prin trîmbiţele şi ţevile acelea de tun şuvoaie de note ce păreau licurici meniţi să lumineze sufletele.

În biserică era întuneric. Din loc în loc, agăţată de un cui, pe cîte-o coloană, o lampă de petrol cu oglindă sfîşia întunecimea care, puţin mai departe, îşi statornicea puterea din nou. Nu erau alte lumini decît cele răspîndite prin nave ; cele din spatele altarului şi corului, luminările din altar şi cele de la cor ce străluceau în depărtare, sus, ca nişte steluţe. Muzica veselă, săltînd însă de la coloane la capele, de la podea pînă la boltă, părea că luminează catedrala cu razele aurorii. Şi nu era decît ora douăsprezece. Începea liturghia de Crăciun...

Cu prilejul bucuriei creştine de la acel ceas înălţător, orga îşi amintea toate melodiile populare, tradiţionale pe meleagurile vetustene ca şi cele care, datorită capriciului oamenilor, erau în ultimii ani la modă. Sufletul Prezidentei vibra, cuprins de-o emoţie religioasă, suavă, veselă, în care se revărsa o generozitate universală : iubire pentru toţi oamenii şi toate cele existente... păsări, fiare... pentru iarba de pe cîmp... viermii din pămînt... valurile mării, suspinele aerului... „Lucrurile erau foarte clare, religia nu putea fi mai simplă, mai evidentă : Dumnezeu, în ceruri, prezidînd şi iubind opera sa minunată, Universul ; Fiul lui Dumnezeu se născuse pe pămînt, şi lumea întreagă se înveselea şi se mîndrea cu această cinste şi dovadă de iubire ; nu conta că se scurseseră atîtea secole, iubirea nu socoteşte timpul ; azi era la fel de sigur ca pe vremea apostolilor că Dumnezeu venise pe lume ; motivul care le aducea mulţumire tuturor fiinţelor era acelaşi. Aşa încît, organistul făcea foarte bine cinstind în plină biserică acele melodii umile, cu care poporul obişnuia să se înveselească şi pe care vetustenii le cîntau la balurile lor zgomotoase în aer liber. Faptul că-şi amintea de cîntecele acelea trecătoare, ce aveau un iz de lucru puţin uitat, i se părea Prezidentei o delicată operă de caritate din partea organistului... Să-ţi aminteşti de ceea ce e mai umil, de ceea ce valorează cel mai puţin, o pală de vînt care-a trecut... şi să preamăreşti emoţiile

profane ale iubirii, ale veseliei tinerești, făcînd să răsune în biserică cîntecele ei, ca o ofrandă la picioarele lui Isus... totul, după Ana, era frumos ; iar religia care încuviința asemenea lucru maternă, iubitoare, artistică.

În momentul acela, și acolo, nu existau bariere între biserică și oameni ; natura pătrundea clocotitoare pe poarta bisericii ; în melodia orgii se aflau amintirile verii, ale veselelor serbări cîmpenești, ale cîntecelor marinarilor pe malul mării ; și mirosea a cimbru și-a caprifoi, și era mirosul plăjii și mireasma sălbatică de pădure și, mai puternic decît toate, aroma aceea mistică, de poezie inefabilă... care storcea lacrimi..." Starea de veghe biciuia nervii Prezidentei. Își sprijini capul de pîntecele churrigueresc al unui altar de piatră, nou, altarul principal al capelei în care stătea, învăluită de umbră. De-abia mai gîndea, nu făcea altceva decît să simtă.

Grilajul de bronz aurit care despărțea capela mare de centrul bisericii se întrerupea la ambele capete ca să lase loc amvoanelor de fier, numai în filigran. Cîte-un vultur aurit cu aripile deschise servea ca pupitru pentru Epistolă și Evanghelie. Ana văzu apărînd în amvonul din stînga altarului figura lui Glocester, tot strîmbă, dar arogantă ; patrafirul bogat, de stofă brodată cu fir, arunca raze, rănit de lumina lumînărilor lungi care-l încadrau pe canonic. Arhidiaconul, de îndată ce orga tăcu, întocmai ca cineva care vrea să pună capăt unei glume cu o notă serioasă, citi capitolul al doilea din Epistola Sfîntului Pavel către Titus, dîndu-i o cu totul altă interpretare. Lui Glocester îi făcea plăcere cînd persoana lui reținea atenția publicului și citea rar, apăsînd mai tare pe terminațiile în *us*, *i* și *is* ; prin tonul cu care o citea, Epistola Sfîntului Pavel părea că nu e decît o lucrare de-a lui Glocester, ceva care-i aparținea lui. Orga, ca și cum pînă atunci ar fi plouat, de îndată ce înfumuratul Arhidiacon termină de citit, începu să plîngă, își destupă apoi toate tuburile și revărsă iarăși asupra catedralei mici șuvoaie de cîntece vesele ; burduful părea că suflă în niște foale din care ieșeau scîntei de muzică zglobie ; acum cînta ca cimpoaiele de prin partea locului, imitîndu-l pe veselul jurat de la Municipalitate cînd interpreta, în felul lui

neîndemînatec și incorect, toastul din *Traviata* și Miserere din *Trubadurul*. La sfîrșit, cînd figura vioaie a lui Ripamilán apăru pe deasupra balustradei celuilalt amvon ca să citească Evanghelia, organistul îl întîmpină cu *mandilona*[1]:

Ahora si que estarás contentón,
mandilón,
mandilón,
mandilón[2].

Carliștii și liberalii care umpleau mijlocul bisericii făcură haz, se auziră șușoteli, rîsete înfundate, și Prezidenta văzu în asta un semn de pace universală. În clipa aceea, se gîndea ea, cînd se aflau uniți cu toții în fața Dumnezeului tuturor, care se năștea, divergențele politice deveneau nimicuri ce se uitau.

Ripamilán nu putu decît să zîmbească, în timp ce așeza, cu multă greutate, pe aripile vulturului de fier, cartea din care trebuia să citească Evanghelia Sfîntului Luca.

Arhidiaconul, pe scara amvonului, aștepta cu mîinile încrucișate pe burtă ; aproape de el, făcînd de gardă, stăteau doi ministranți cu lumînări mari ; unul era Celedonio.

— *Secuentia Sancti Evangelii secundum Lucaam !*[3] cîntă Ripamilán, mort de somn și profitînd de melodia aceea simplă ca să caște pe ultima notă.

— *In illo tempore !...* continuă. „În vremea aceea a ieșit o poruncă de la Cesar August să se înscrie toată lumea. Înscrierea aceasta s-a făcut întîia dată pe cînd era dregător în Siria Quirinus.“ Ripamilán era gata să pice de somn la amintirea lui Quirinus, dar cînd ajunse cu recensămîntul la Iosif, Protoiereul prinse viață, închipuindu-și-i pe cei doi sfinți soți pe drumul spre Betleem (sau mai bine zis Vicleim). „Pe cînd erau ei acolo, s-a împlinit vremea cînd trebuia să nască Maria.

[1] Cîntec popular sponial, de factură satirică.
[2] Acum te cred că ești mulțumit, fricosule, fricosule, fricosule (span.).
[3] Urmează Sfînta Evanghelie după Luca (lat.).

Şi a născut pe fiul ei cel întîi născut, l-a înfăşat în scutece şi l-a culcat într-o iesle."

Ripamilán citea acum rar ca să vadă dacă oamenii înțelegeau. Cînd ajunse la păstorii care stăteau de veghe, păzindu-şi turmele, don Cayetano îşi aduse aminte cît de mult îi plăceau eglogele şi se înduioşă cu adevărat.

Prezidenta, care urmărea în cărticica ei simpla şi sublima poveste, era şi mai înduioşată. „Pruncul Isus! Pruncul Isus! Acum înțelegea toată măreția acelei Religii blînde şi poetice care începea într-un leagăn şi sfîrşea pe o cruce. Binecuvîntat fie numele Domnului! Fericirea care-i inunda sufletul, dulceața pe care-o gusta inima ei. Şi Ripamilán, acolo sus, bătrînelul acela care povestea naşterea de parcă ar fi fost şi el de față, căci Ripamilán era frumos în felul lui."

Între timp, *publicul* începea să se plictisească, slujba era pe sfîrşite, şi în cîteva unghere se auzeau rîsete stîrnite de cîte-un ştrengar. În spatele altarului, partea cea mai întunecoasă a bisericii, cîțiva domnişori, ascunşi în umbra coloanelor şi-a capelelor, se distrau rostogolind pe pătratele jocului de şah al pardoselii de marmură cîteva monede de aramă al căror zgomot profan trezea lăcomia sărăntocilor; cete de derbedei care şi aşteptau, cu ochiul la pîndă, tradiționala profanare, se repezeau după monede şi stîrneau rîsul credincioşilor, căzînd toți grămadă într-un singur ciorchine de carne şi zdrențe, împingîndu-se, călcîndu-se în picioare şi muşcîndu-se pentru bănuțul acela mizerabil.

Urma însă *înconjurul bisericii* şi ciorchinele de derbedei se desfăcea, şi fiecare o lua la fugă pe unde apuca. În fruntea convoiului se afla domnul Canonic, cu stihar şi felon; în mîinile încrucişate pe burtă îşi ținea bareta; în dreapta şi-n stînga, ca o gardă de onoare, mergeau în pas solemn ministranții, fiecare cu lumînări mari de ceară. Procesiunea trecea pe la spatele corului, apoi dădea ocol navelor şi încăperii din spatele altarului. Preoții aveau grijă să evite eventuale abuzuri. Întunecimea din biserică, excesele meselor tradiționale, lipsa de respect pe care poporul o considera aproape obligatorie la *liturghia de Crăciun*, făceau ca toate aceste precauții să fie absolut necesare.

Se produceau însă și alte necuviințe pe care procesiunea nu le putea evita. Oamenii se îmbulzeau în mijlocul bisericii, împingîndu-se unii pe alții în grilajul altarului central și în cel din mijloc, ca și pe sub amvoane, pe cînd cei care, puțini la număr, preferau comoditatea în locul căldurii omenești a acelei grămezi de carne, rămîneau la locurile lor. Cum religia este egală pentru toți, se amestecau toate clasele, vîrstele și condițiile. Obdulia Fandiño, în picioare, asculta slujba sprijinindu-și cartea de rugăciuni de spatele lui Pedro, bucătarul familiei Vegallana, iar în ceafă, văduva simțea răsuflarea lui Pepe Ronzal, care nu putea și poate că nici nu vroia să-i împiedice pe cei din spate să se împingă. Pentru Obdulia Fandiño asta era religia : să se înghesuie, să se preseze, fără distincție de clasă sau sex, la marile solemnități prin care Biserica comemorează evenimentele importante despre care ea, Obdulia, avea o idee foarte confuză ; și Visitación se afla acolo, mai aproape de capelă, cu capul vîrît printre zăbrele. Paco Vegallana, lîngă Visitación, se prefăcea că se opune forței anonime care-l azvîrlea, ca un val, peste verișoara Edelmira. Fata, roșie ca o cireașă, cu ochii ațintiți asupra Sfîntului Iosif din cărticica ei de rugăciuni și cu sufletul la mișcările vărului ei, încerca să fugă de lîngă grilajul din mijloc de care amenințau s-o zdrobească acele valuri omenești, care acolo, în întuneric, imitau valurile mării ce lovesc o știucă în negura umbrelor. Tot *elementul tînăr* de care vorbea *El Lábaro* în cronicile sale despre infima *lume mare* din Vetusta se afla acolo, în mijlocul catedralei, ascultînd orga ca prin vis, digerînd bunătățile din ajun, văzînd luminițe și simțind toate imboldurile cărnii. Somnul aducea cu el gînduri nelegiuite, idei ce însemnau profanare, dar care se risipeau pentru a se limita la păcatele acelea ușoare, oferite de realitatea imediată. Priviri și zîmbete, dacă distanța nu permitea altceva, se întretăiau, strecurîndu-se cum puteau în acea pădure deasă de capete omenești. Se tușea mult, și nu orice tuse era nevinovată. Domnișorii și domnișoarele ar fi rămas cu multă plăcere pînă în zori în liniștea ce îmbia la somn, în întunecimea aceea de coșmar. Obdulia se gîndea, deși e limpede că nu spunea

nici persoanelor de cea mai mare încredere, că dacă *a face curte* sau ceea ce Joaquín Orgaz numea a cocheta era întotdeauna ceva plăcut, la biserică era cu mult mai plăcut, fiindcă acolo avea un anumit *cachet*. Şi pentru ea, lucrurile cu *cachet* erau cele mai bune.

„În imoralitatea pe care o dădea la iveală acea aglomeraţie de răi creştini", se gîndea tocmai don Pompeyo Guimarán care, nevindecat încă complet de febră, consimţise să cineze cu don Alvaro, Orgaz, Foja şi ceilalţi petrecăreţi la Cazino, şi-apoi venise cu ei la liturghia de Crăciun.

„Da, avea mustrări de conştiinţă, învăluit în acea euforie, dar totuşi se afla acolo ! Începuseră prin a-l îmbăta cu un lichior dulce, care acum îi făcea greaţă, un lichior care îi transformase stomacul într-un fel de parfumerie... Puh ! Ce scîrbă ! Apoi îl siliseră să mănînce mai mult decît trebuia, şi să bea, pînă la urmă, tot felul de lucruri. Se pregătea tocmai să se întoarcă acasă, dacă cineva dintre acei domni avea bunătatea să-l însoţească, oh, cînd, culmea bătăii de joc şi-a insultelor, l-au adus la catedrală, unde nu mai pusese piciorul de-atîţia ani. Se împotrivise, voise să plece, dar nu l-au lăsat, şi-apoi nici el nu se încumeta să-şi caute singur casa ; iar afară era frig."

— Domnilor, le spuse încet lui don Alvaro şi lui Orgaz, să se ştie că protestez şi că mă supun unei forţe majore, forţei beţiei dumneavoastră, rămînînd într-un astfel de loc.

— Bine, domnule, bine !

— Să se ştie că asta nu-i o abdicare...

— Nu... de ce să fie o abdicare...

— Nici o profanare. Eu respect toate religiile, deşi nu profesez nici una... Ce-o să spună lumea dac-o să afle c-am venit aici... într-o companie de beţivi notorii ? Recunosc că *Palomo* are dreptul să mă azvîrle din biserică cu biciul sau cu lovituri de picior...

— Ştim, omule... ştim... reuşi să bolborosească Foja. În concluzie : don Pompeyo recunoaşte că reprezintă aici ceea ce reprezintă... cîinii la slujbă.

— Comparaţie exactă... asta-i ; eu sînt aici ca un cîine ; şi pe urmă... e şi scîrbos... Ascultaţi-l pe orga-

nistul ăsta, probabil beat, ca și dumneavoastră ; transformă templul Domnului, ca să-i zicem așa, într-un bairam... într-o orgie... Domnilor, ce e asta ? S-a născut Hristos, sau a înviat cumva zeul Pan ?

— Și Pun, Pin, Pun !... Eu sînt generalul ! Bum ! Bum ! cînta încetișor Joaquín Orgaz, bătînd toba în capul lui Guimarán.

Și imediat, doctorașul ieși din capela întunecoasă unde avea loc spectacolul acesta și se duse să caute un ac în carul cu fîn, după cum se exprimă, adică, s-o caute pe Obdulia în mulțime. Și o găsi, încadrată între formidabilul Ronzal și bucătarul lui Paco. Joaquín îi întoarse spatele și reveni lîngă don Pompeyo.

Capela de unde asculta slujba Prezidenta era despărțită doar printr-un grilaj înalt de cea în care se ascunseseră petrecăreții de la Cazino. Ana auzi vocea lui Orgaz care încerca să-l convingă pe ateu să renunțe la ideea de-a părăsi biserica. De la o capelă la alta nu se distingeau însă persoanele, se vedeau doar niște siluete.

Cînd trecu procesiunea, lucrurile se schimbară ; luminările ministranților îi îngăduiră Anitei să vadă, într-o lumină tremurătoare și gălbuie, silueta arogantă a Canonicului o dată cu cea zveltă și plină de grație a lui don Alvaro, care, cu ochii pe jumătate închiși, aproape adormit, cu capul aplecat și sprijinindu-se pe grilajul care despărțea cele două capele, părea că așteaptă serviciul divin cu reculegerea proprie unui adevărat creștin.

Canonicul putu și el să-i vadă, pe Prezidentă și pe don Alvaro, aproape unul lîngă altul, deși îi despărțea grilajul. Bareta tremură în mîini și fu nevoit să facă un mare efort ca să continue procesiunea care, în momentul acela, i se păru ridicolă.

Mesía nu-l văzu nici pe Canonic, nici pe Prezidentă, pe nimeni. Era pe jumătate adormit, în picioare. Beat, dar la beție nu făcea niciodată scandal. Nimeni nu bănuia în ce stare se află.

Ana continuă să-l vadă pe don Alvaro și după ce procesiunea, cu luminile ei somnoroase, se îndepărtă. Continuă să-l vadă în minte și i se înfățișă îmbrăcat în roșu, cu un costum foarte strîns pe corp și foarte elegant. Nu știa dacă acel costum era al unui Mefisto de operă sau

al unui vînător elegant, dar duşmanul era foarte frumos, foarte frumos... „Şi era acolo aproape, în spatele grilajului ; dacă făcea trei paşi, putea s-o atingă !“ Orga îşi lua rămas bun de la credincioşi cu cele mai mari nebunii din repertoriu : un cîntec pe care Ana îl auzise, pentru prima oară, cînd era împreună cu Mesía la serbarea de Sfîntul Blas, chiar anul acesta... Închise ochii care i se umpluseră de lacrimi... În ce fel mai apărea și ispita ! Devenea sentimentală, duioasă, evoca amintiri, autoritatea amintirilor, întotdeauna un lucru sacru, plăcut, drag... „Ce se întîmplase la serbarea acea a Sfîntului Blas ? Nimic, și totuși, acum, amintindu-si, datorită organistului, după-amiaza aceea, Ana îl vedea pe don Alvaro alături, mort de iubire, mut de respect, și se vedea și pe ea, mulțumită pînă în cel mai adînc colțișor al sufletului... Da, da, vai !... în adîncimile sufletului, sau ale trupului, sau ale iadului... unde nu ajungeau blîndele conversații mistice și fraterne de care continua să se bucure în tovărășia acelui domn Canonic care tocmai trecuse pe aici cu mîinile încrucișate pe burtă, înconjurat de ministranți.“

Cînd Ana, scuturîndu-și capul, încercă să izgonească acele imagini inoportune, care îndeamnă la păcat, biserica era aproape goală. I se făcu frig și chiar frică în umbra confesionalului. Se ridică și ieși din catedrala care se pregătea de culcare.

Orga tăcuse ca un bețiv care adoarme după ce-a tulburat lumea. Lumînările se stingeau...

La ieşire, Ana îl întîlni pe Canonic.

Don Fermín era palid ; îl văzu la lumina unui chibrit ce scăpără în apropiere. Cînd se făcu din nou întuneric, De Pas se apropie de Prezidentă şi-o întrebă cu un glas în care se simțea reproșul :

— Te-ai distrat la slujbă ?

— Să mă distrez la slujbă !

— Vreau să spun... dacă ți-a plăcut... Ce-au cîntat...

Ana observă că don Fermín, confesorul ei, nu știa ce spune.

În momentul acela ieșeau pe poartă ; pe stradă erau cîteva grupuri de întîrziați. Trebuiau să se despartă.

— Noapte bună, noapte bună ! spuse Canonicul pe un ton ursuz, aproape mînios.

Și, învăluindu-se în manta, fără să mai spună nimic, se îndreptă cu pași mari spre casă.

Ana se simți îndemnată să-l urmeze, nu știa de ce, dar îl supărase ; ce făcuse ? Se gîndise, se gîndise la dușman, se bucurase de niște amintiri pe care trebuia să le evite... dar... de unde putea să știe don Fermín lucrurile astea ?... Și plecase așa cum plecase ! O milă profundă și-o recunoștință ce părea iubire invadară sufletul Anei în clipa aceea... „Oh ! De ce nu putea să-l însoțească pe omul acesta, să-l strige, să-l consoleze... să-i dovedească că e cea dintotdeauna, că ea nu-i întorcea spatele, ca atîtea altele ?... Da, da, îi întorceau spatele, lui, sfîntului, omului de geniu, martirului pietății... Îi întorceau spatele femeile acelea care, înainte, se certau pentru el, de ce ? Din cauza unor calomnii mîrșave. Ea nu, ea credea în el... o să-l urmeze cu ochii închiși pînă la capătul pămîntului ; știa că el și Sfînta Teresa o salvaseră de iad..." Nu putea însă s-alerge după el și să-l consoleze, să-i spună toate astea. Ce-ar fi gîndit Petra, ca să nu mergem mai departe, servitoarea care se afla aici, lîngă ea, tăcută, zîmbitoare și cu fiecare zi mai antipatică și mai îndatoritoare... și mai nesuferită !"

Cît timp Canonicul și Ana stătuseră de vorbă, Petra se îndepărtase discret vreo doi pași. Văzîndu-l pe Vicar plecînd și aruncîndu-și mantaua cu atîta prestanță, servitoarea se gîndi :

„Sînt bosumflați" ; și surîse.

Prezidenta o luă spre Piața Nouă. Mergea pe jumătate adormită ; o îmbătaseră parcă visul, muzica și fantezia... Se pomeni în poarta casei fără să știe cum, gîndindu-se la Pruncul Isus în leagănul său din Betleem. Își închipuia scena așa cum o reprezenta un vicleim pe care-l văzuse în noaptea aceea, la începutul liturghiei.

Cînd rămase singură în budoarul ei, se așeză în fața oglinzii să-și desfacă părul, care-i căzu, în valuri, pe spate.

„Era adevărat, semăna cu Fecioara, cu Fecioara pe tron... dar îi lipsea pruncul“ ; şi, cu braţele încrucişate, se contemplă cîteva secunde.

Uneori îi era teamă că înnebuneşte. Cuvioşenia îi dispărea dintr-odată ; era cuprinsă de o lene care o împiedica să caute un leac împotriva uscăciunii aceleia sufleteşti pe care o simţea cînd îşi spunea rugăciunile sau citea cărţi religioase.

„Credea că acea Ana care se zbătea între disperare şi speranţă, revoltă şi resemnare, murise, dar nu era aşa ; era aici, în ea, subjugată şi persecutată, închircită într-un colţişor, dar nu moartă. Aşa cum capul Sfîntului Ioan Botezătorul striga din cazanul în care-l păstra Irod, tot aşa Prezidenta cea răzvrătită, păcătoasa cu gîndul, striga din adîncurile fiinţei ei, şi strigătele răsunau pretutindeni. Acea Ană pe care şi-o interzisese era un soi de tenie care înghiţea toate bunele intenţii ale Anei celei cucernice, ale *surorii* umile şi iubitoare a Canonicului.

Pruncul Isus ! Ce emoţie plăcută îi provoca imaginea aceasta ! Dar de ce i se tulburase mintea gîndindu-se la ea ? Nevoia de dragoste maternă se trezea în acel ceas de veghe în chip nebulos, duios, sufocant.“

Ana se văzu în budoarul ei, într-o singurătate care-o înspăimînta şi o înfrigura... Un copil, un copil ar fi pus capăt atîtor nelinişti, luptelor spiritului ei trîndav care căuta, dincolo de nucleul firesc al vieţii, în afara căminului, hrană pentru dorinţa ei de iubire, un obiect pentru setea ei de sacrificiu...

Ana ieşi din apartamentul său fără să-şi dea seama ce face, traversă salonul pe întuneric, cum făcea de obicei, trecu de un coridor, de sufragerie şi hol... şi, fără zgomot, ajunse la uşa dormitorului lui Quintanar. Uşa nu era bine închisă şi Ana văzu lumină. Soţul ei nu dormea. Se auzea un murmur de cuvinte.

„Cu cine vorbeşte ?“ Prezidenta îşi apropie faţa de raza de lumină şi îl văzu pe don Victor aşezat în pat ; de la brîu în jos era acoperit cu cuvertura ; era îmbrăcat cu o jachetă de flanelă roşie ; don Victor nu purta bonetă de noapte datorită unei respectabile superstiţii ; el, incapabil s-o bănuiască pe Ana de cea mai mică necinste, se ferea de boneta de noapte dintr-un motiv literar.

Spunea că boneta de noapte e un obiect care atrage atributele infidelității conjugale. În noaptea aceea îi fusese frig și, neavînd bonetă de flanelă sau de pînză, își pusese pe cap boneta cea verde cu ciucurele lung de aur pe care-o folosea ziua.

Ana îl văzu și-l auzi pe Quintanar citind cu glas tare, în acel veșmînt grotesc, la lumina unui candelabru fixat în perete.

Nu citea însă, făcea mult mai mult, declama ; și Prezidenta, cu o oarecare teamă că bărbatul ei înnebunise, putu să vadă cum don Victor, înflăcărat, ridica brațul care strîngea în pumn, tremurînd, o spadă foarte lungă, cu o minunată gardă. Don Victor citea cu emfază și mînuia oțelul strălucitor ca un cavaler, în stilul familiar al comediilor de capă și spadă. Odată admisă situația în care se credea Quintanar, acțiunea de a biciui aerul cu scînteietorul oțel era foarte nobilă și verosimilă. Trebuia să apere în frumoasele versuri din secolul șaptesprezece o doamnă pe care fratele ei vroia s-o ucidă, și don Victor se jura, în strofe de cinci versuri, că mai degrabă se lasă ciopîrțit decît să consimtă, cavaler cum era, la o asemenea atrocitate.

Cum însă Prezidenta nu știa despre ce e vorba, îi pieri tot curajul dîndu-și seama că bărbatul acela cu bonetă și jachetă de flanelă care, la unu noaptea, împărțea, în pat, lovituri de sabie, era soțul ei, adică singura persoană din lume care avea drept la mîngîierile și la dragostea ei — și, în același timp, care putea să-i ofere bucuriile maternității a cărei lipsă o simțea așa de mult acum, amintindu-și de ieslea din Betleem și de alte lucruri asemănătoare.

Prezidenta venise în apartamentul bărbatului ei cu gîndul să-i povestească, dacă era treaz, stînd în pat, lîngă el, despre liturghia de Crăciun. Biata de ea, vroia să izgonească ideile care-o înnebuneau, emoțiile acelea contradictorii stîrnite de cucernicia exaltată și carnea răzvrătită și rea ; dorea cuvinte dulci, o intimitate afectuoasă, căldura familiei... ceva mai mult, deși într-un fel se rușina dorind, dorea... nu știa ce... dorea ceva la care avea dreptul... și-l găsea pe soțul ei stînd în capul oaselor, declamînd, ca un maimuțoi pe arc, ce țîșnește

dintr-o cutie cu surprize. Un val de indignare i se urcă în obraji şi-i acoperi de flăcări roşii. Anita se dădu un pas înapoi, hotărîtă să nu intervină în reprezentația soțului ei, însă fusta îi atinse ceva pe jos, căci don Victor strigă speriat :

— Cine-i acolo ?

Ana nu răspunse.

— Cine-i acolo ? repetă don Victor, care se înfricoşase singur, cu versurile acelea fanfaroneşti.

Ceva mai liniștit, spuse după puțin timp :

— Petra ! Petra ! Tu ești, Petra ?

O bănuială fulgeră imaginația Anei ; gelozia grotescă, aşa o consideră, i se păru aproape ca o formă a ispitei care o urmărea.

„Dacă bărbatul acela era amantul servitoarei ei ?"

— Anselmo ! Anselmo ! spuse don Victor pe acelaşi ton blînd și familiar.

Și Ana se retrase în vîrful picioarelor, rușinată de multe lucruri, de bănuielile ei, de dorința ei vagă care acum i se părea caraghioasă, de bărbatul ei, de ea însăşi...

„Oh, ce plimbare ridicolă prin saloane și coridoare, pe întuneric, la două noaptea, în căutarea unui lucru imposibil, a unei farse grotești... de un absurd comic... dar atît de amar pentru ea..." Și, ca întotdeauna, fără să vrea, în timp ce mergea pe dibuite prin salon, fără să se împiedice însă, Ana se gîndea : „Dacă acum, printr-un miracol, printr-un miracol al iubirii, Alvaro ar apărea aici, în întuneric, și m-ar lua în brațe și m-ar strînge de mijloc și mi-ar spune : «Tu ești dragostea mea»... eu, nefericita, eu mizerabila, trup slab, ce-aş face altceva decît să mor... să-mi pierd capul în brațele lui..." „Da, să mor !" strigă totul în ea ; și, fără puteri, căută pe pipăite sofaua de damasc ; apoi, întinsă pe ea, pe jumătate goală, plînse, plînse, fără să ştie cît timp.

Bătaia ceasului din sufragerie o trezi din somnolență ; se înfioră de frig și, tot pe pipăite, cu părul pe umeri, cu capotul fără cordon și desfăcut la piept, Ana ajunse în budoar ; lumina luminării care se reflecta în oglindă stătea să moară, se sfîrșea... și Ana se văzu în cristalul limpede, ca o frumoasă nălucire plutitoare pe

fondul întunecat al dormitorului din fața ei. Zîmbi propriei sale imagini cu o amărăciune ce i se păru diabolică... îi fu teamă de ea însăși. Se refugie apoi în dormitor.

În dimineața următoare, la opt, Ana, singură, trecea prin fața casei Canonicului. De ce se dusese acolo? Nu era drumul spre catedrală. O vagă speranță că-l va întîlni pe don Fermín, că-l va vedea în balcon, ceva ce nu putea să precizeze, o determinase s-o apuce pe strada Canonicilor. Nu se întîlni cu el. Se duse la catedrală și se așeză pe estrada din centru, care se întindea de la cor pînă la capela altarului central. Cu capul sprijinit de grilajul aurit, rece ca un sloi de gheață, Prezidenta ascultă slujba de departe, spunînd rugăciuni ce nu se sfîrșeau și visînd cu ochii deschiși pînă ce corul luă sfîrșit. Îl văzu îndreptîndu-se spre cor pe prietenul ei, pe De Pas, căruia îi zîmbi cu drag, cu dulceața care lui îi pătrundea în trup ca o flacără. Canonicul nu surîse, dar privirea lui fu adîncă ; fu foarte scurtă, dar spuse multe lucruri : acuză, se plînse, întrebă, iertă, mulțumi... Don Fermín trecu. Pătrunse în cor și se așeză la locul lui. Cînd se sfîrșiră ceasurile canonice, Vicarul ieși, se aplecă în fața altarului, se îndreptă spre sacristie și, după cîteva clipe, Prezidenta îl văzu din nou, fără anteriu, patrafir și pelerină, cu mantaua și cu pălăria în mînă. Se priviră din nou. Acum zîmbiră amîndoi. Ana se ridică după cinci minute. Fără să fie nevoie să-și vorbească sau să-și facă semne, veniră amîndoi la întîlnire... După puțin timp erau în salonul doñei Petronila Rianzares, unde se aflau multe doamne și trei clerici. Acolo se întrunise crema a ceea ce *El Alerta* numea *„elementul cu anteriu“* al orașului. Doamnele acelea, cele mai multe cu înfățișare respectabilă, unele tinere și frumoase, sărbătoreau cu evanghelică bucurie nașterea Domnului nostru Isus Hristos, ca și cum fiul Mariei ar fi venit pe lume exclusiv pentru ele și pentru alte cîteva persoane distinse. Nașterea Domnului li se părea ca o sărbătoare în familie. Doña Petronila, cu o haină de atlaz negru, mai mult decît veche, prost făcută, își primea *lumea* ei *cucernică* de parcă și-ar fi sărbătorit ziua de naștere. Și totul se transforma acolo în zîmbete, strîngeri de mînă, elogii mute, hohote sonore ce reflectau mulțumirea acelor su-

flete în grația lui Dumnezeu. Canonicul fu primit în triumf. Ce delicat, ce atent! După o oră trebuia să se urce în amvon, la catedrală, să țină o predică din cele comandate și, totuși, trecuse mai înainte să ureze sărbători fericite prietenei sale, doña Petronila! „Ce om! Ce înger! Ce gură de aur! Ce inteligență!"

Acțiunea de discreditare a lui don Fermín nu găsise adepți în cercul doñei Petronila; aici nimeni nu se îndoia de virtutea Vicarului, nimeni nu o punea în discuție. Dacă cineva din cei de față îndrăznea să-l calomnieze pe sfînt în afara salonului, nu se știa, nu dorea nimeni să știe, dar în casa lui Constantin cel Mare nimeni nu se încumeta să se îndoiască de sfințenia lui.

Ana și don Fermín reușiră să rămînă singuri puțin timp, în cabinetul doñei Petronila. Ea îi văzu...; le zîmbi însă și, făcîndu-le semn cu mîna, le zise:

— Nu vă deranjați... Veneam după niște hîrtii... O să vin mai tîrziu...

Ana vroia s-o strige; „nu aveau secrete, de ce pleca..." Asta vroia să-i spună, dar o opri gestul Canonicului.

— Las-o, spuse De Pas pe un ton poruncitor, care-i plăcea întotdeauna Prezidentei.

Asta dorea, să-i poruncească, să dispună de ea și de faptele ei.

Ana se întoarse spre De Pas, care stătea lîngă fereastră, și îi zîmbi ca în catedrală, cu puțin înainte. Zîmbetul acela cerea iertare și binecuvînta.

Don Fermín era palid; vocea îi tremura. Era mai slab ca în vară. La asta se gîndea Anita.

— Sînt așa de obosit! spuse și oftă cu multă tristețe.

Ana, cînd îl văzu că se lasă să cadă într-un fotoliu, se așeză lîngă el.

— Sînt atît de singur!

— Cum singur?... Nu înțeleg.

— Mama mă adoră, știu... dar nu e ca mine; ea vrea să-mi facă bine în felul ei... dar eu nu mai vreau să merg pe drumul ăsta... Dumneata știi doar, Ana.

— Dar... de ce te simți singur? Și ceilalți?

— Ceilalți... nu sînt mama. Nu-mi aparțin în nici un fel. Ce ai, Ana? Nu te simți bine? Ce-i asta? Să chem...

— Nu, nu, nici vorbă... Un fior... un tremur... Mi-a trecut... Nu-i nimic.

— O criză cumva ?

— Nu... criza are alte simptome... Nu te preocupa... lasă. E din cauza frigului... umezeala... nu-i nimic...

Tăcură.

De Pas văzu că Ana se stăpînea să nu izbucnească în plîns.

— Ce se întîmplă ? Trebuie să știu tot, am dreptul... cred că am dreptul...

Ana căzu în genunchi la picioarele *fratelui mai mare.* și, printre suspine, reuși să spună :

— Da, o să știi totul... dar nu aici, ci la biserică... Mîine... devreme...

— Nu, nu, în seara asta !

Canonicul se ridică în picioare. Fără ca ea să-l vadă — își ținea capul ascuns în mîini — înălță brațele și-și duse pumnii strînși la ochi. Se plimbă prin cabinet. Se întoarse cu pași mari lîngă Prezidentă, care continua să suspine, în genunchi, și să-și înăbușe plînsul.

— Acum, Ana, e mai bine acum... Aici... avem timp...

— Aici nu, nu... E timpul... o să ajungi tîrziu...

— Dar ce înseamnă asta ? Ce se întîmplă ? Fie-ți milă... doamnă... te rog, Ana... nu vezi că tremur ca o nuia... Nu sînt o jucărie... Ce ai ? De ce trebuie să mă tem ?... Ieri, omul ăsta era beat... A trecut împreună cu alții prin fața casei mele... la trei dimineața... Orgaz îl striga tare : „Alvaro ! Alvaro ! Aici locuiește... rivalul tău". Așa spunea : rivalul tău... Pînă aici au ajuns cu calomnia !...

Ana îl privi înspăimîntată pe Vicar... Părea că nu-i înțelege cuvintele...

— Da, doamnă, îi supără prietenia noastră, și vor să ne despartă, și în felul ăsta vor reuși... aruncă noroi între noi... și totul se va sfîrși...

Era prima oară cînd Canonicul vorbea astfel. Niciodată, în conversațiile lor, nu-și amintise de acea primejdie, de calomnia aceea ; se gîndise, dar nu-i convenea să-i spună Prezidentei : eu sînt bărbat, tu ești femeie, lumea judecă lucrurile cu răutate... Acum însă nu se mai putuse

stăpîni și rostise *rivalul tău* cu putere... deși cuvintele acelea ar fi putut-o speria pe Prezidentă.

„Da, da, și el era bărbat, putea fi un rival, de ce nu?“ Nu se recunoștea; se plimba prin cabinet ca o fiară în cușcă; înțelegea că în clipele acelea ar putea spune tot ce i-ar dicta pasiunea lui înflăcărată, amorul propriu rănit... Pe urmă avea să-i pară rău c-a vorbit... Nu conta însă, acum vroia să se ușureze. „Vai, nu mai era Fermín cel de altădată.“

Ana se ridică, așteptă ca Vicarul să ajungă în celălalt capăt al cabinetului, și spuse:

— Nu m-ai înțeles... Eu sînt cea care sînt singură... Dumneata ești cel ingrat... Mama dumitale te-o fi iubind mai mult decît mine... dar nu-ți datorează cît îți datorez eu... Eu am jurat în fața lui Dumnezeu să-mi dau viața pentru dumneata, dacă e nevoie... Toată lumea te calomniază, te urmărește... și eu urăsc întreaga lume și mă arunc la picioarele dumitale ca să-ți povestesc secretele mele cele mai adînci. Nu știam ce sacrificiu să fac pentru dumneata... Acum știu... Dumneata mi-ai arătat... Vorbesc de cinstea mea... Mizerabilii! Nu bănuiam că s-ar putea vorbi despre asta... ei bine... să vorbească... eu nu vreau să mă despart de martirul pe care-l acoperă de calomnii, de parcă l-ar lovi cu pietre... Vreau ca pietrele care te rănesc pe dumneata să mă rănească și pe mine... eu o să rămîn la picioarele dumitale pînă la moarte... Acum știu cu ce-ți pot fi de folos! Acum știu de ce m-am născut! Pentru asta... Ca să stau la picioarele martirului pe care-l ucid cu calomnii...

— Taci! Taci, Anita... se-ntoarce doamna...

Canonicul, care acum era îmbujorat și avea obrajii în flăcări, se apropie de Prezidentă, îi strînse mîinile și spuse răgușit, sugrumat de pasiune:

— Ana, Ana!... Negreșit astă-seară... La catedrală... lîngă altarul Concepțiunii, în fața amvonului...

— Pe diseară; dar fii liniștit... Aproape tot ce-aveam de spus a fost spus...

— Dar bărbatul acela!...

— Cu bărbatul acela... nu-i nimic.

Vocea doñei Petronila se auzea de departe și spunea :

— Domnul Canonic e acolo, în cabinetul meu, singur, își repetă probabil predica...

Cînd intră, Ana se întoarse puțin ca să-și ascundă tulburarea pe care prietenul ei i-ar fi citit-o pe față dacă n-ar fi trebuit s-o întîmpine pe doña Petronila care striga :

— Hai, gata, gata... vă așteaptă... cred că a început slujba...

Canonicul dispăru pe ușa dinspre dormitor, pe unde intrase stăpîna casei...

Constantin cel Mare o privi pe Prezidentă și, apucîndu-i capul cu amîndouă mîinile, o sărută pe frunte cu zgomot ; pe urmă zise :

— Ce minunat de frumoasă e azi roza asta de Ierícon !

— La catedrală, la catedrală ! strigară cei din salon.

Ana și episcopul-mamă ajunseră la intrarea în biserică tocmai cînd De Pas urca cu pas maiestuos în amvonul unde Ripamilán psalmodiase la începutul zilei Evanghelia Sfîntului Luca.

Își căutară loc la picioarele altarului Concepțiunii.

— De aici se vede perfect, spuse doña Petronila.

Și, aplecîndu-se spre Ana, adăugă încet, cu voce mieroasă :

— Uită-te la el, astăzi e, cum se spune, o minunăție, apostolul acesta al oamenilor cumsecade ! Ce anteriu ! Parcă e o spumă... În numele Tatălui... al Fiului... și-al Sfîntului Duh...

— Ei, și dacă el ține morțiș să meargă ?
— E foarte slab... Dacă insistăm, o să cedeze.
— Și dacă nu cedează, dacă se încăpățînează ?
— Dar de ce ?
— Așa... nu știu cine i-a băgat în cap ; zice că-l pun într-o situație ridicolă dacă nu mă duc... Face aluzii la noi... Vorbește despre cine e vinovat de asta... Zice că el nu e stăpîn la el în casă, că e condus din afară... Și-apoi, că marchiza a devenit cam distantă... c-o disprețuim... ce știu eu !
— Bine, dacă totuși se încăpățînează... atunci... o să trebuiască să mergem la acest minunat bal. Nu trebuie să-l supărăm. În fond, e cine e. Și celălalt, tot cu el ? Tot prieteni la cataramă ?

— Știi doar că nu-l mai aduce acasă...

— E un bal de gală ?

— Cred.... că da...

— Trebuie să te duci decoltată ?

— Oh !... nu. Acolo, eticheta e numai pentru bărbați. Femeile vin cum vor ; unele fără pic de decolteu.

— Noi o să mergem... așa, nu ?

— Da, bineînțeles... Cînd trebuie să vin la catedrală ? Poimîine ? Ei, poimîine o să vin la capelă cu rochia pe care-o s-o port la bal.

— Cum adică ?...

— Așa... Astea sînt treburi de-ale femeilor, domnule curios. Trupul se desparte de fustă... și cum am de gînd să mă duc într-o rochie de culoare închisă... pot să vin să mă spovedesc... și-o să vedem decolteul, cînd o să-mi ridic mantilla. Și-o să fim mulțumiți.

— Sper.

Don Fermín fu foarte mulțumit de rochie, dar nu și de faptul că *ne ducem* la bal. Rochia, după cum putu să zărească, apropiindu-și ochii de zăbrelele confesionalului, era destul de decentă, nu lăsa să se vadă decît foarte puțin din decolteu, unde de-abia încăpea crucea cu briliante pe care Ana și-o pusese ca să vadă cum se asorta totul.

Și Prezidenta se duse la balul de la Cazino, pentru că, așa cum spera, don Victor se încăpățînă „să meargă și merse".

Această hotărîre, cu adevărat extraordinară, îl făcea pe fostul prezident să se gîndească, în timp ce urcau scara clădirii mari, întunecate a Cazinoului, că el, don Victor ar fi fost un perfect dictator. „Nu-i lipsea caracterul, ci o sală de teatru. Să spună și nevastă-sa, care, în ciuda voinței ei, urca, agățată de brațul lui, splendidă, aproape mulțumită, în pofida tuturor duhovnicilor de pe lume. Nu mai sîntem în Paraguay ; iezuiți, la el în casă !"

Era lunea carnavalului. Cu o zi înainte, duminică, se discutase cu multă înflăcărare la Cazino dacă societatea o să-și deschidă sau nu saloanele anul acesta. Era un obicei inveterat, ca acel cerc *aristocratic* — cum îl numea *El Alerta,* ai cărui redactori nu erau niciodată invitați

pentru că se încăpățînau să vină în *sacou* — să dea un bal, dar niciodată costumat, în lunea Carnavalului.

— De ce să nu fie și anul ăsta la fel ca în ceilalți ani ? întreba Ronzal, care-și făcuse tocmai un frac la Madrid.

— Pentru că anul ăsta Carnavalul n-a prea reușit din cauza misionarilor, de asta, răspundea Foja, pe care don Alvaro îl pusese în comitetul de organizare.

— Adevărul e, spuse președintele, Mesía, că ne expunem la un afront. Cea mai mare parte a domnișoarelor *comm'il faut* sînt cu trup și suflet alături de iezuiți, cred că multe poartă cilicii [1] sub cămașă.

— Ce oroare ! exclamă don Victor, care era de față, deși nu făcea parte din comitet (ca să nu se despartă însă de Mesía).

— Da, domnule, cilicii, adăugă Foja. Domnule, Canonicul n-a reușit să ajungă așa de departe. Fiicele lui întru spovedanie nu poartă cilicii și alte invenții diabolice.

— Pentru că nici nu și-a propus, răspunse Ronzal.

Don Alvaro observă că Quintanar se făcuse roșu. Îi căzuse prost aluzia lui Foja. „Da, vorbind de Canonic, făcea aluzie la nevastă-sa ; batjocura îi era adresată direct.“

— Cu siguranță că ne expunem la un afront, continuă fostul primar, așa cum bine a spus președintele. Crema *conservatorismului*, care dă viață balului, n-o să vină ; le știu eu bine, acum se amuză făcînd pe sfintele. Acum sînt mistice... dă bice și ține-te bine !

— M-am gîndit la ceva, spuse Mesía. Să cercetăm terenul. Să facem în așa fel ca membrii care au legături cu familiile distinse să afle dacă domnișoarele vin sau nu. Dacă vin ele, vor veni și celelalte, una după alta, *malgré* [2] toți iezuiții și călugării desculți din lume.

— Minunat ! Grozav !

— Ei atunci, gata și la lucru !

Fiecare se oferi să aducă pe cine va putea.

---

[1] Centură din păr aspru sau din metal folosită, de obicei, în mănăstiri, pentru penitență.

[2] În ciuda, în pofida (fr.).

Don Victor, pe care aluzia lui Foja îl usturase tare, nu putu decît să spună :

— Eu, domnilor... răspund pentru nevastă-mea. Nu dansează, dar umple locul.

— Oh, asta-i o achiziție grozavă ! spuse unul dintre membri ; dacă vine doña Ana, o să fie un exemplu foarte bun, pentru că ea trăiește atît de retrasă... Oh, o să fie un exemplu grozav.

— Într-adevăr. Dacă se zvonește că vine Prezidenta, o să vină toată lumea bună...

— Domnule Quintanar, spuse fostul primar, te declarăm membru de onoare al Cazinoului... dacă reușești s-o aduci pe doamna dumitale, Prezidenta.

— O să vină, domnule !... În casă la mine, domnule Foja, cea mai neînsemnată sugestie de-a mea e literă de lege...

Și don Victor se duse acasă blestemînd ceasul cînd îi venise ideea să asiste la ședința comitetului.

„De ce se oferise să facă un lucru pe care nu putea să-l facă ? Și totuși, cuvîntul era cuvînt."

De mult nu-l mai citea Quintanar pe Kempis și nici nu se mai gîndea cu groază la iad. Din cucernicia lui trecătoare îi mai rămăsese doar convingerea că, pentru a primi iertarea divină, sînt necesare, în afară de credință, faptele bune și obiceiul de-a te închina cînd te scoli, cînd pleci de-acasă, cînd te culci etc., etc. Revenise la Calderón și Lope cu mai mult entuziasm ca niciodată. Se încuia în birou sau în dormitorul lui și recita lungi *cuplete*, cum spunea el, din cele mai renumite comedii, aproape întotdeauna cu spada în mînă. Așa îl surprinsese doña Ana, fără ca el să fi aflat vreodată, în noaptea de Ajun. E adevărat că bunul don Victor cinase zdravăn și întîmplarea făcuse să sărbătorească în felul său nașterea lui Isus.

Dacă propria sa religiozitate zburase sau se cuibărise în cutele ascunse ale sufletului, unde el n-o găsea, don Victor respecta însă cucernicia celorlalți.

„Și totuși, își spunea, făcîndu-și curaj pentru atac, nevastă-mea nu mai devine sfîntă ; îi respect, ca și înainte, cucernicia, dar nu mă mai tem de ea ; acum e o

bisericoasă, ca multe altele, asta vine și pleacă, fără să prindă rădăcini ; nu mai trăiește însă în însingurările acelea, de care mă temeam, de parcă am fi avut în casă un paratrăsnet. Așa că, am să îndrăznesc și-am să-i spun..."

Și-i spuse. Îi spuse la sfîrșitul mesei. Și spre marea surpriză a energicului soț, „care nu vroia ca acasă la el să fie un nou Paraguay" — aluzie pe care Ana n-o înțelese — soția lui nu se împotrivi atît cît se aștepta el ; cedă repede. Don Victor puse însă totul pe seama energiei lui. „Își dă seama că n-am să cedez și nu se încăpățînează."

Cînd Ana se consultă cu Canonicul, acasă la doña Petronila, își și dăduse asentimentul, dar se gîndea să-și ia vorba înapoi, dacă Canonicul ar fi spus *non possumus* [1].

Totul se aranjă, în afară de conștiința Anei, care rămase neliniștită. „De ce spusese da, după o slabă împotrivire ? De ce se ducea la bal ? Ca să-și asculte bărbatul ; e clar, dar de ce era sigură că numai cu cîteva luni înainte nu l-ar fi ascultat, iar acum da ?"

„Nu știa. Nu vroia să știe. Nu vroia să se mai frămînte. Balul și ea, ce legătura avea una cu alta ? Ce-i păsa ei, surorii lui don Fermín, sfîntul, martirul, că domnișoarele insipide din Vetusta o să danseze în salonul strîmt și lung al Cazinoului ? Nu-i păsa de loc."

Așa gîndea în timp ce se lăsa pieptănată de cameristă și își punea cu mîinile ei crucea de diamante pe fondul alb al decolteului.

De cum apăru familia Quintanar, Ronzal, care făcea parte din comisia ce întîmpina doamnele, se grăbi să-i ofere brațul Prezidentei. Care ? „Cel drept, firește, cel drept", își spuse. Nu mică-i fu supărarea cînd observă că Paco Vegallana îi oferea Olviditei Páez, care intra în același timp, nu brațul drept, ci pe cel stîng. Cu toate astea, intră în salon triumfător, ca să ia parte la triumful Anei. Conversațiile se întrerupseră, privirile se pironiră pe fața italiencei. Se auzi un murmur de uimire :

— Prezidenta !

— Prezidenta !

— Cine-ar fi crezut !

---

[1] Nu putem (lat.), formulă întîlnită în *Faptele apostolilor*, căpătînd ulterior sensul de refuz categoric, de interdicție.

— Bietul Canonic !

— Şi ce frumoasă e !

— Dar ce simplu e îmbrăcată !...

Asta fu exclamaţia Obduliei.

— Ce simplu, dar ce frumoasă !...

— Fecioara pe tron !

— Venus din Nilo, cum zice Flintă.

Asta o spuse Joaquín Orgaz.

Cercul nobilimii se deschise ca s-o primească în sînul lui pe *Fiica risipitoare a Societăţii*, cum izbuti să spună baronul de la Barcaza, care *in illo tempore* [1] fusese foarte îndrăgostit de Anita, în pofida baronesei şi a fiicelor ei.

Marchiza de Vegallana, în albastru electric, se ridică din jilţul ei căptuşit cu atlaz stacojiu şi spătar din lemn de nuc şi o îmbrăţişă pe iubita ei Anita, fără să pară nenaturală.

— Slavă Domnului, fetiţo, credeam că urmează afrontul numărul o sută unu.

Şi marchiza depusese eforturi pentru ca Ana să vină la bal şi la banchetul pe care îl va da *elita* în *petit comité*. Toate franţuzismele astea le importase Mesía.

— Eşti divină, Ana, cu adevărat divină ! îi spunea Prezidentei, cu vocea ei fonfăită, uitîndu-se drept la ea, fata cea mare a baronului, Rudesinda, care, după don Saturnino Bermúdez, era o *frumuseţe ogivală*. Într-adevăr, părea un turnuleţ gotic, deşi, anumite curbe ale bustului, şi mai ales gîtul, îi sugerau marchizei „un cal de şah“.

Altfel, plebeii îi spuneau, ca şi celorlalte două surori ale ei, „Cele trei dizgraţii“, iar tatălui lor, domnului baron de la Barcaza, baron de *Datorie plutitoare*, făcînd aluzie la titlul său [2] şi la mulţimea de creditori ai magnatului.

Această familie, demnă de o rentă mai substanţială, obişnuia să-şi petreacă cea mai mare parte din an la Madrid, şi *fetele* — cea mai mică avea douăzeci şi şase de ani — se făceau că-şi ascund dispreţul pentru tot ceea ce le înconjura cînd erau în public, de faţă cu vetustenii. Se refugiau în cercul aristocratic, unde erau admise, printr-un privilegiu deosebit, şi Visita şi Obdulia, care

---

[1] Pe vremuri (lat.).

[2] *Barcaza* înseamnă în spaniolă barcaz.

se înrudeau cu cîteva familii nobile. Domnişoarele din clasa de mijloc — şi ţineţi seama că în Vetusia guvernatorul civil şi familia lui făceau parte din aristocraţie — se răzbunau pentru dispreţul acela prost disimulat, numărîndu-le, fetelor baronului şi celorlalte tinere aristocrate, oasele pieptului. Întîmplarea făcea că aproape toate fetele nobile din Vetusta să fie slabe.

Ana se aşeză lîngă marchiza de Vegallana, singura persoană care îi era simpatică dintre toate cele din jur. Orchestra anunţă un rigodon.

Şi nu s-a dovedit o ameninţare vană ; în două minute, toate acele viori şi viole, clarinete şi flaute, pe care le acompania în harnica lor creaţie armonică un pian Erhard, începură să umple aerul cu acordurile lor — cum îşi promitea să spună a doua zi, în *El Lábaro,* Trifón Cármenes, care îndrăznise s-o întrebe pe fiica mijlocie a baronului dacă „îi făcea favoarea". Fabiolita, căci aşa se numea, făcu o mutră acră, dar un semn al tatălui ei o obligă *să-i facă favoarea* lui Trifón, propunîndu-şi însă să nu-i răspundă decît în monosilabe, dacă el o să aibă tupeul să-i vorbească. Baronul de Datorie plutitoare credea în puterea presei, fiică-sa însă nu. În faţa acestei perechi se aşeză scînteietorul Ronzal, chipeşul Flintă, deputat în comisie şi membru al Comitetului de conducere al Cazinoului. Plastronul cu care se fălea Ronzal nu putea fi mai strălucitor. Era mîndru de plastron, de fracul făcut la Madrid, de ghetele acelea fără tocuri, ultima modă, cel mai *chic,* cum începea să se şi spună în Vetusta. Nu era însă satisfăcut de cunoştinţele şi îndemînarea sa în *arta Terpsichorei* — altă expresie pe care îşi propunea s-o folosească Trifón. Lîngă Flintă se afla perechea lui, Olvido Páez, care nici măcar nu-l privea. El însă nu se gîndea la asta, ci cugeta, prea tîrziu însă, că, după toate aparenţele, el trebuia să înceapă dansul ; *vis-à-vis*-ul său era Trifón, şi Trifón începuse să se pună în mişcare. Flintă transpiră înainte de-a avea motiv. Tot timpul îşi vîra degetele de la mîna dreaptă între gulerul cămăşii şi ceea ce el numea *gîtul meu* cînd „făcea rămăşag pe capul lui" pentru cîte ceva. I se părea că acest gest e foarte elegant şi mai ales de mare ajutor. În timp ce Olvido Páez, cu aerul ei melancolic şi plictisit, dădea de

înțeles că regatul său nu era în această lume și că Ronzal întrecuse măsura, îndrăznind s-o invite la dans, deputatul era cu ochii în patru să nu greșească, să nu calce pe rochia sau picioarele vreunei domnișoare și să imite, servil, acel du-te-vino și genuflexiunile lui Trifón. Cármenes era el poet slab, dar rigodonul îl cunoștea la perfecție. Ronzal îl invidia foarte tare. Olvido Páez și fata baronului își zîmbeau discret, spunîndu-și parcă „ce-o vrea Dumnezeu!", sau, cu alte cuvinte, „de ce pereche de filfizoni am avut parte!" Lui Ronzal însă nici nu-i păsa; se gîndea la plastron, la gulerul de la cămașă și la trenele rochiilor. Flintă îl avea la dreapta lui pe Joaquín Orgaz, care vorbea tot timpul cu perechea lui, o americancă foarte bogată și foarte indolentă. Cum salonul era îngust, iar vetustenii cam nepăsători, cînd nu le venea rîndul să execute vreo figură, se așezau pe scaunele pe care le-aveau în spate, foarte aproape. Ronzal, care nu se putea așeza, fiindcă nu avea unde, își spunea că ăsta e un abuz; și așa era. Olvido Pàez și fata baronului de-abia se ridicau în picioare; se lăsau să cadă pe scaunul respectiv, de parcă fiecare figură a rigodonului ar fi fost o călătorie în jurul lumii.

După rigodon urmă un vals. Ronzal se retrase să fumeze o țigară. El nu dansa vals, nu putuse niciodată să învețe. Toate ușile salonului erau înțesate de membri... care nu aveau frac. Un frac în Vetusta presupunea o *anumită poziție*. Mulți fanți își închipuiau că pentru a avea un astfel de articol de îmbrăcăminte trebuia să ai averea lui Monte Cristo.

Și cum era un bal de gală, cea mai înfloritoare tinerețe rămînea pe la uși. Unii se făceau că disprețuiesc ridicola plăcere de-a se învîrti de colo-colo ca o sfîrlează... *de pomană*. Alții făceau paradă de nonconformism, de scepticism, de orice lucru care, după ei, era incompatibil cu fracul. Iar alții, mai cinstiți, își mărturiseau modestia veniturilor, blestemau exigențele sociale... și se rezervau pentru „ultima oră"... Pentru că în ultima oră dansau, în ciuda lui Ronzal, cei cu redingotă, cu *jachetă* și pînă și cei cu surtuc. „Asta mai lipsea!"

Saturnino Bermúdez, care avea frac și clac și toate cele necesare, intră în salon puțin mai tîrziu. Se opri

în ușă... și... începu să tremure. Nu se putea stăpîni... Emoția pe care-o încerca intrînd într-un salon, într-o zi solemnă, era pentru el la fel cu cea pe care-o simțea cînd se arunca în apă. Și, într-adevăr, oricine l-ar fi privit, ar fi zis că bărbatul acela își închipuie că stă pe țărmul oceanului, nu în pragul unui salon. Saturno răspundea cu zîmbete foarte politicoase la glumele invidioșilor fără frac, care-i spuneau :

— Haide, aruncă-te odată, curaj !

— Da... da... mă duc... Nu, sigur... acum... mă duc...

Strînse bine mănușile în mînă, își aranjă nodul de la cravată, se asigură că batista era la locul ei și... își trecu două degete peste gulerul tare al cămășii. În sfîrșit... unu, doi... — la doi își. aranjă părul cu mîna, fără să-și dea seama că are capul ca un recrut — și după acest gest automat, foarte frecvent la cei care se aruncă în apă cu capul în jos... după asta, în apă ! Saturno intră în salon salutînd în dreapta și-n stînga și, deși părea că intenția lui e să vadă cine e pe-acolo, în *forul* său *interior* știa foarte bine că ceea ce caută este un colț de divan sau un scaun care să-i slujească de port în acea riscantă călătorie pe valurile *lumii bune*. Încetul cu încetul se obișnui însă cu apa, cu salonul adică ; și acum e foarte liniștit, dansează și face complimente, dar întrebuințează niște fraze atît de lungi și întortocheate, încît nu face nimănui plăcere.

La început, Anei îi fusese somn. Era douăsprezece. Nu se gîndea decît la ceea ce vedea în fața ei. Nu vroia să mediteze. Cînd intrase în Cazino se întrebase : „O să vină don Alvaro să mă salute ?“ I se făcuse teamă și fu tentată să spună că e bolnavă și că se întoarce acasă. Se răzgîndi însă. Alvaro nu apăruse pe-acolo. Marchiza vorbea ca o gaiță. Anita răspundea cu surîsuri... Deodată apăru Visitación, soția funcționarului de bancă, îmbrăcată cu o rochie de organdi, plină toată de flori artificiale. Decolteul era exagerat.

— Scumpo, e scandalos cum arăți, îi spuse marchiza, în timp ce-o mușca de obraz sărutînd-o, ca să-și înăbușe rîsul.

Visita răspunse însă fără să se tulbure.

— N-am impresia! Dar n-ar fi de mirare, că n-am timp nici să mă uit în oglindă... Dracii ăia de copii! Tatăl lor, care nu-i prea energic, nu știe să-i păcălească... nu reușea să mi-i ia de pe cap. Ana, dar ce-i asta? Tu aici? Dar ce-i asta? Ce bulă avem?...

Și se și instală, cu brațele deschise, în fața Prezidentei. După o jumătate de oră, Visita, mascată puțin de perdelele de la un balcon, îi relata nu știu ce Prezidentei, care o asculta atentă, întoarsă spre prietena ei.

Balul se însuflețea; bîrfele și reticențele ridicole ale etichetei reci și fără sens a nobililor și a plebeilor care se frecau unii de alții lăsau locul altor vicii și pasiuni. Ronzal nu-i mai părea Olviditei Páez un *bărbat necioplit*, ci un bărbat; fetele baronului se umanizau, cele din *clasa de mijloc* uitau oasele expuse de nobilime și se gîndeau la veselia din jur, se dăruiau dansului cu o furie de nestăpînit, dorind parcă să bea, în atmosfera aceea parfumată, poate prea parfumată, licoarea necunoscută care-ar putea să le potolească dorințele, încă vagi. Mondenele, dacă erau drăguțe, nu mai păreau extravagante; nimeni nu se mai gîndea la *regina balului*, la *cea mai frumoasă rochie*, la bijuteriile cele mai scumpe; tinerețea căuta tinerețea; în aer plutea însăși dragostea, întîlneai priviri de foc, zîmbete leneșe în care presimțeai imposibilul, sau un fel de gelozie dramatică ce dădea întregului ansamblu un ton de măreție. Fetele cele mai timide, chiar și cele care păreau niște păpuși cu cheie, te făceau să te gîndești la femeia ce se ascundea sub acele rochii banale și sub educația falsă și severă.

La două noaptea, Ana se ridică pentru prima oară de pe scaun și acceptă să facă o tură prin salon, între două dansuri. Visita pășea lîngă ea, tăcută, gînditoare, satisfăcută de ceea ce făcuse. Îi relatase Prezidentei povestea lui don Alvaro, de la începutul verii trecute pînă în clipa aceea. Soția funcționarului de bancă avea flăcări în priviri și în obraji. Savura triumful elocvenței sale. Ana își ascundea cu greu impresia puternică și profundă pe care i-o lăsaseră vorbele prietenei ei. „Don Alvaro înfrînsese virtutea *doamnei ministru*, fusese amantul ei toată vara, la Palomares... și pe urmă își bătuse joc de ea, nu voise s-o urmeze la Madrid!“ Asta era povestea,

în rezumat. Și finalul suna așa. Ana și-l amintea cuvînt cu cuvînt :

„Cînd Alvaro mi-a povestit totul, spusese Visita, l-am întrebat, fiindcă știi, între noi nu există secrete, da, l-am întrebat :

— Bine, omule, cum dracu ai lăsat-o pe femeia asta atît de frumoasă, de influentă și... atît de deșteaptă cum zici ? De ce nu te-ai dus cu ea la Madrid ?

Și Alvaro mi-a răspuns foarte trist, știi ce figură are cînd vorbește așa, mi-a răspuns :

— Eh !... pentru aventuri e de-ajuns vara. Iarna e pentru o dragoste adevărată. Și pe urmă, ministereasa, cum îi spui tu, n-a reușit să mă facă să uit... nu te interesează ce. Și, după ce oftă cum știi tu că oftează el, Alvaro adăugă : să las Vetusta ? Nu, asta niciodată... Și, draga mea, pe cuvînt, l-a scuturat un tremur ușor, așa, ca o înfiorare... Vezi, a continuat el, după aceea, încercînd să zîmbească, mi s-a oferit o provincie, o provincie, o admirabilă *sinecură* (așa a spus. sinecură)... o bucățică strașnică... dar, cum dracu ! Eu sînt legat de un lanț... pe care-l sărut în loc să-l mușc.

Și mi-a strîns mîna, dragă, și-a plecat, ca să nu-l văd plîngînd, cred eu."

Asta era lucrul cel mai substanțial din confidențele Vizitei. Ana saluta în dreapta și-n stînga, vorbea cu mulți prieteni, dar nu se gîndea decît la mărturisirea aceea a lui don Alvaro. „Că era verosimil, o dovedea efectul pe care-l produsese, în seara aceea la Cazino, prezența ei, prezența Anei... Chiar acum, acum, în timp ce se plimba, îi ajungea la urechi murmurul acela plăcut, mai dulce decît toate șoaptele, al laudelor stăpînite, al admirației și uimirii... al galanteriei sincere și discrete... De ce n-ar fi fost don Alvaro așa de îndrăgostit cum lăsa să se înțeleagă povestea Visitei ?"

— Ascultă, spuse soția funcționarului de bancă, întorcîndu-se brusc spre Prezidentă, cine-o fi lanțul ăsta ?

— Ce lanț ? întrebă cu voce tremurată Anita.

— Eh, ăsta care-l leagă pe Mesía, femeia de care e îndrăgostit cu adevărat. Ah, nemernicul ! Cine face ca el, ca el să pățească... Dar, cine-o fi ?

— De unde... să știu eu ?...

— Ai avea curajul să-l întrebi ?

— Doamne, ferește-mă !

— Trebuie să fie căsătorită.

— Isuse !

— Uite, în seara asta o să-l așez lîngă tine, să vedem dacă, după cină, îndrăznește să-ți spună... Întreabă-l tu...

— Visitación, ești nebună !...

— Ha, ha, ha !... Uite-l... Să-mi povestești pe urmă...

Soția lui Olías de Cuervo dădu drumul brațului Anei și dispăru între grupurile care împiedicau circulația prin salonul îngust.

Prezidenta îl văzu în fața sa pe don Alvaro, la braț cu Quintanar, nedespărțitul lui prieten.

Fracul, cravata, plastronul, vesta și pantalonii lui Mesía nu se asemănau cu respectivele obiecte de îmbrăcăminte ale celorlalți. Ana observă asta fără să vrea, fără să se gîndească aproape de loc. Dar fu primul lucru pe care-l remarcă. I se părea că toți bărbații de acolo, inclusiv don Victor, erau niște servitori îmbrăcați în haine de gală ; niște chelneri ; singurul domn era Mesía. Don Alvaro era bine oricum ; în frac însă, îi stătea cel mai bine. Îi domina pe toți cu statura lui mîndră. Acolo, la bal, sub candelabrul de cristal pe care-l atingea aproape cu capul, era mai elegant, mai deosebit, mai chipeș decît în orice loc. Acela era decorul cel mai potrivit pentru figura lui don Alvaro, pe care ea, biata Ana, o văzuse de-atîtea ori în visele sale.

Toate astea trecură prin mintea Prezidentei în timp ce Mesía, fără să-și ascundă emoția, care-l făcuse să pălească, se apleca grațios și-i întindea, timid, mîna.

Și Ana își simți mîna în mîinile dușmanului, ale ispititorului... Prin pielea fină a mînușii, senzația fu și mai plăcută. Ana o simți, ca un șuvoi rece și răscolitor, pînă-n străfunduri. Și balul se transformă, dintr-o dată, într-o serbare nouă, necunoscută, de o frumusețe irezistibilă, subjugînd-o în chip diabolic. Se temu că-și pierde cunoștința... și, fără să știe cum, se văzu la brațul lui Mesía... Într-un vîrtej de rochii colorate și haine negre, auzind, în depărtare, sunetul răgușit al viorilor și țipe-

tele alămurilor, care i se părea o muzică voluptuoasă, reuși să-și dea seama că e tîrîtă afară din salon. Marchiza striga, Obdulia rîdea în hohote, se auzea glasul fonfăit al uneia dintre fetele baronului... și în urmă rămînea sunetul valsului ce începea.

„Unde o duceau ?“ La masă.

— La masă, fetițo, îi spuse la ureche Quintanar. Și, pentru Dumnezeu, Anita, nu cumva să refuzi... ar fi o jignire...

Marchiza de Vegallana și grupul ei, plus baronul de la Barcaza cu familia, și Pepe Ronzal luară masa în sala de lectură. Totul fusese aranjat de Flintă. „Invitați-l, spusese Mesia, și vanitatea satisfăcută va săvîrși minuni.“ Și, într-adevăr, Ronzal, abuzînd de funcția sa din Comitetul de conducere, acapară tot ceea ce găsi mai bun în restaurant, luă cu asalt sala de lectură, dădu la o parte ziarele și întinse fețe de masă, încuie ușa și dădu dispoziție ca chelnerii să intre printr-o ușă de serviciu de lîngă bibliotecă, și acolo putu să mănînce crema nobilimii vetustene împreună cu protejații și prietenii ei de încredere. Din prima clipă, Obdulia își luă sarcina să răsplătească zelul și activitatea lui Flintă, care era nebun de mulțumire. Toate doamnele îl felicitară pentru vitejia de a încuia sala și pentru gustul desăvîrșit al mesei. Ochii lui sălbatici aruncau scîntei, dar rămîneau imobili. Obdulia îl așeză lîngă ea. În noaptea aceea Ronzal fu într-adevăr fericit.

Ana se văzu așezată între marchiză și don Alvaro. În fața lor, don Victor, alături de Visitación, nițel bine dispus, făcea pe îndrăgostitul și recita versuri din poeții săi adorați, repetînd la nesfîrșit un refren :

Que delito cometí
para odiarme, ingrata fiera ?
Quiera Dios..., pero no quiera
que te quiero más que a mí.[1]

[1] Cu ce ți-am greșit
de mă urăști așa de tare, nerecunoscătoare fără inimă ?
Cu voia sau fără voia Domnuluii,
Eu te iubesc mai mult decît pe minie însumii (sp.).

— Pentru Dumnezeu şi toţi sfinţii... taci odată, Quintanar, îi spunea marchiza.

El însă, declama în continuare, pentru Visitación :

En fin, señora, me veo
sin mí, sin Dios y sin vos,
sin vos porque no os poseo... [1]

Visitación îi astupa gura cu mîna.

— E scandalos, scandalos ! strigă ea.

Fetele Datoriei plutitoare se priveau, spunîndu-şi parcă : „Straşnică societate mai are marchiza !"

Marchizul îi spunea tocmai baronului :

— Ştii, cum sîntem între noi !...

— Oh, desigur, desigur !...

Şi baronul de la Barcaza căuta un scaun alături de-o grăsuţă aristocrată, care era singură.

Paco o avea din nou în Vetusta pe verişoara Eldemira şi „îi făcea curte în modul cel mai convingător", deşi mamei lui nu-i plăcea, fiindcă nu era frumos să înşeli o verişoară.

Joaquín Orgaz promisese că, la sfîrşit, o să cînte *flamenco*.

Masa nu avea multe feluri, dar era bună ; mîncăruri gustoase, şampanie de calitate, în sfîrşit, aşa cum spunea marchizul, în primul rînd mîncare bună şi din belşug, pe urmă, fantezie şi alcool.

Toţi, inclusiv baronesele, rîdeau de plebeii care continuau să danseze dincolo şi trebuiau să se mulţumească cu îngheţatele ce se serveau pe mesele de biliard.

Din cînd în cînd, cei de-afară băteau la uşă.

— Cine e ? striga Ronzal cu lăudata sa energie.

— Paltonul meu... paltonul meu care-i acolo, înăuntru...

— Ha, ha, ha ! răspundeau cei dinăuntru.

— Ăsta a luat foc ! îi spunea Joaquín Orgaz uneia din fetele baronului, care zîmbea şi privea în tavan.

„Da, luase foc, dar fără să treacă peste normele buneicuviinţe vetustene", îi spunea marchizul baronului, care

[1] Şi-acum, doamnă, mă văd
lipsit de mine, de Dumnezeu, de dumneata,
de dumneata fiindcă nu te posed... (sp.).

era roșu ca o pătlăgică și se trăgea tot mai aproape de doamna cea grăsuță.

Marchizei îi era somn ; dar, cu toate astea, îi plăcea să glumească.

— Așa ar trebui să fii întotdeauna, îi spunea lui Saturnino, care era hotărît să se îmbete ca să nu facă notă discordantă.

— Tîrgul ăsta devine tot mai fără sare și piper, nu-i așa, puiule ?

— Sa... da... da... pi... Saturno bău un pahar de șampanie. Îi mersese la inimă chestia cu puiule.

Marchizei îi trecu prin cap, poate sub imperiul somnului, ce-o învăluia ca într-o ceață, ideea de-a se uita la Bermúdez cu niște ochi care, știa ea, *in illo tempore* dădeau gata pe oricine.

— De ce nu te însori ? îl întrebă doña Rufina, serioasă și melancolică, după toate aparențele.

Bermúdez susținu privirea ilustrei doamne și uită pentru o clipă cei cincizeci de ani ai marchizei. Oftă... și în momentul următor șampania îi veni în nas, tuși, se făcu aproape negru, pe jumătate asfixiat, și marchiza trebuie să-l bată pe spate.

Cînd Saturnino își veni în fire, doamna de Vegallana ținea ochii închiși și-i deschidea doar din timp în timp ca să se uite la Prezidentă și la Mesia.

Idila senilă pe care-o visase Bermúdez o clipă se risipise... și el care-și și amintise de Ninon de Lenclos ca să justifice în ochii lumii o legătură cu doña Rufina !

În timpul acesta, don Alvaro îi povestea Anei aceeași istorie pe care acesta o auzise de la Visita, însă într-o formă foarte diferită.

Prezidenta nu rezistase tentației de a-l întreba dacă se distrase bine în vara aceea...

Întrebarea îl făcu pe Mesia să se simtă în al nouălea cer...

Știu să *facă pe interesantul,* ceea ce nu-i era prea greu fiind vorba de Ana care, pe zi ce trecea, descoperea la el, deși nu-l mai vedea, tot mai multe farmece diabolice.

Zgomotul, luminile, veselia, mîncarea gustoasă, vinul, cafeaua... atmosfera, totul făcea ca voința să i se în-

moaie... Ana se credea în pragul unei asfixii morale... Și, fără să vrea, încerca o mulțumire intensă... Simțea, mai mult decît toți ceilalți la un loc, efectele acelei atmosfere otrăvite de romantică senzualitate și, totuși, ea era cea care trebuia să se lupte cu ispitele, căci totul era nou pentru ea. În buchetul vinului, în gustul brînzei Gruyère, în scînteierile șampaniei, în strălucirea ochilor și pînă și în contrastul dintre părul negru al lui Ronzal și fruntea-i palidă și măslinie... în toate, Anita găsea, în noaptea aceea, frumusețe, un mister atrăgător, o valoare intimă, o expresie afectuoasă...

— Ce îmbujorată e Anita ! spunea în șoaptă Paco, întorcîndu-se către Visitación.

— Pe de o parte, e așa din cauza prezenței lui Alvaro.

— Și pe de alta ?

— Pe de alta, e așa... din cauza măgăriilor lui bărbatu-su care mă tot toacă la cap.

Într-adevăr, don Victor era de nesuportat cu versurile lui, oricît de bune ar fi fost.

Alvaro, de îndată ce-o văzu pe Prezidentă în salon, simți ceea ce numea el glasul inimii. *Fața aceea*, paloarea aceea bruscă îi spuseră că noaptea era a lui, că sosise momentul să riște.

Niciodată nu renunțase să cucerească acel bastion.

Venise momentul ! Înțelegînd însă că nu va putea înainta un singur pas, atîta vreme cît în inima Anei va domni ceea ce el numea misticism erotic — pînă și gîndurile îi erau vulgare — ridicase asediul pînă la ivirea unei ocazii mai bune. În plus, spera că absența, indiferența lui prefăcută și povestea aventurii cu *ministereasa* vor pregăti terenul.

„Bineînțeles, spunea, asta numai dacă fortăreața nu s-a predat șefului Bisericii. Dacă acolo e stăpîn Canonicul... atunci nu trebuie să mai sper nimic... și pe urmă nici nu mai e cine știe ce victorie.

Ocazia i se oferea în noaptea aceea fără s-o caute ; o așezaseră pe Prezidentă lîngă el... Glasul inimii îi spunea : înainte... ; așa că, înainte ! Primul lucru pe care vroia să-l verifice era dacă *celălalt*, Canonicul, poruncea acolo."

În povestirea sa, trebui să falsifice adevărul istoric pentru că Prezidentei nu i se putea vorbi deschis despre aventuri cu o femeie căsătorită — „atît era de înapoiată acea doamnă“ — dar, pe cît putu, lăsă să se înțeleagă că disprețuise dragostea unei femei rîvnită de mulți... pentru că... aventurile nu mai însemnau nimic de cînd iubirea îi stăpînea sufletul ca o pedeapsă.

În timp ce Mesía spunea toate astea și altele asemănătoare, figura doamnei îl lăsă să vadă că pe inima ei nu era stăpîn Canonicul. Cum însă în anatomia umană există foarte multe organe în afară de inimă, Mesía nu se declară satisfăcut, căci se gîndea : „Presupunînd că Ana ar fi îndrăgostită de mine, trebuie să mai știu dacă trupu-i slab n-a căutat un înlocuitor“.

Nu ; don Alvaro nu-și făcea iluzii. O filozofie care i se părea tot mai de neclintit îl obliga la această modestie materială și grosolană.

Ana simți piciorul lui don Alvaro alături de-al său, iar uneori chiar o ușoară presiune. Nu-și amintea în ce clipă se produsese contactul, dar cînd își dădu seama, încercă o teamă cumplită, asemeni celei ce însoțea crizele ei nervoase, amestecată însă cu o intensă plăcere materială, așa cum nu-și mai amintea să fi simțit vreodată. Teama, groaza erau la fel cu ceea ce simțise în seara aceea cînd îl văzuse pe Mesía trecînd pe strada Tras-la-cerca, pe lîngă zidul parcului ; plăcerea era însă nouă, absolut nouă și atît de puternică, încît socotea că-i o crimă, căderea, pierzania.

Don Alvaro vorbi de iubire pe ocolite, cu o melancolie jovială, familiară, cu o pasiune blîndă, potolită, insinuantă... Îi aminti o seamă de incidente fără vădită importanță, pe care și le amintea și Ana. Ea nu vorbea, dar asculta. Picioarele își continuau și ele dialogul, un dialog poetic, fără îndoială, deoarece intensitatea senzatiei înnobila smerenia prozaică a atingerii.

Cînd Ana găsi forța să-și smulgă trupul de lîngă don Alvaro, se ivi imediat un nou pericol : în depărtare se auzea muzica din salon.

— La dans, la dans ! strigau Paco, Eldemira, Obdulia și Ronzal.

Pentru Flintă, acest bal, pe care el îl numea clandestin, aici, între nobilimea orașului, departe de vulgul clasei mijlocii, era un rai.

Întredeschiseră ușa ca să audă mai bine muzica, împinseră masa într-un colț, și perechile, înghesuindu-se unele într-altele, fără să se poată mișca prea mult, începură să danseze.

Don Victor strigă :

— Ana, la dans ! Alvaro, ia-o dumneata...

Bunul Quintanar nu vroia să renunțe la dictatura lui ; don Alvaro îi oferi brațul Prezidentei, care încercă, dar nu găsi forța să-l refuze.

Ana uitase aproape polca ; Mesía o purta parcă prin aer, ca și cum ar fi răpit-o ; simți cum trupul acela sănătos, arzător, cu linii armonioase, tremura în brațele lui.

Ana tăcea, nu vedea, nu auzea, nu făcea decît să simtă ; acea bucurie intensă, irezistibilă o înspăimînta ; se lăsa purtată ca un corp fără viață, în plină catastrofă ; i se părea că înăuntrul ei se rupsese ceva, virtutea, credința, rușinea ; era pierdută — îi trecea vag prin minte...

Între timp, Președintele Cazinoului, mîngîind cu dorință acea comoară de frumusețe materială pe care-o ținea în brațe, se gîndea... „E a mea ! Canonicul ăla trebuie să fie un laș ! E a mea... Asta e prima îmbrățișare de care-a avut parte femeia asta, săraca !“ Da, era o îmbrățișare, disimulată, ipocrită, diplomatică, dar pentru Anita era o îmbrățișare !

— Ce fără vlagă dansează Alvaro și Anita ! îi spuse Obdulia lui Ronzal.

În clipa aceea, Mesía văzu capul Anei cum cade pe plastronul lui curat și lucios pe care-l invidia Flintă. Se opri, o privi pe Prezidentă, aplecîndu-și capul, și văzu că leșinase. Pe obrajii palizi avea două lacrimi, alte două căzuseră pe pînza scrobită a plastronului. Alarmă generală. Balul acela clandestin ia sfîrșit, don Victor își pierde capul, o roagă pe nevastă-sa să-și revină... se caută apă, săruri... Sosește Somoza, ia pulsul doamnei, cere... o trăsură. Și se decide că Visita și Quintanar o vor duce pe doamnă acasă, bine învelită, în berlina marchizei. Așa se și făcu. Cînd Ana își veni în fire, cerînd mii de scuze

că le stricase petrecerea, don Victor, foarte prost dispus și fără să se mai teamă, o înveli și-o înfofoli în blănuri, își luă rămas bun de la amabila societate și împreună cu soția funcționarului de Bancă o duse pe Prezidentă acasă și-o urcă în pat.

„Fumul, căldura, lipsa de obișnuință, polca după ce mîncase, luminile !... Toate ; în fine, nu era nimic. Petrecerea putea continua." Și continuă. Aflară și cei din salon. „Prezidenta a avut un atac." „Au pus-o să danseze cu forța." Incidentul fu însă repede uitat, pentru a se comenta comportarea acelor doamne și domni care se încuiau în sala de lectură să mănînce și să danseze ca și cum Cazinoul n-ar fi fost al tuturor...

La șase dimineața, cînd Paco se despărți de Mesía cu o strîngere de mînă, marchizelul exclamă, în poarta Cazinoului :

— Bravo ! În sfîrșit ! Nu ?

Mesía nu răspunse imediat ; își încheie paltonul pe talie, de culoarea cenușii ; își înnodă la gît un fular alb de mătase, iar în cele din urmă zise :

— Pst !... Să vedem.

Ajunse acasă, la hotel ; chemă portarul care întîrzie ; în loc să-l dojenească însă, cum făcea de obicei, îl bătu pe umăr și îi dădu un bacșiș.

— Ce vesel e domnișorul !... De la bal, nu ?

— De la bal, domnule Roque...

Cînd se culcă, după ce-și agăță în cuier tricoul de flanelă, don Alvaro murmură cu jumătate de glas, ca și cum ar fi vorbit cu patul, a cărui cuvertură o dădu la o parte :

— Ce păcat că lupta mă prinde nițel cam bătrîn !...

Douăzeci și cinci

A doua zi, la catedrală, Glocester povestea, de față cu Canonicul, fără pic de milă, tot ceea ce se întîmplase la bal. „Aristocrația se închisese într-o sală de lectură ca să mănînce și să danseze, iar doña Ana Ozores, chiar Prezidenta, leșinase în brațele lui don Alvaro Mesía."
Canonicul, care nu dormise în noaptea aceea așteptînd, plin de nerăbdare, vești de la Ana, se răsuci pe călcîie ca o catană; pentru prima oară pumnalul lui Glocester — vorbele lui — îi ajungeau la inimă. Palid, cu bărbia tremurîndu-i pînă ce și-o imobiliză mușcîndu-și buza de jos, don Fermín își privi dușmanul, uluit și cu o expresie de suferință ce umplu de bucurie sufletul rătăcit al Arhidiaconului. Privirea aceea vroia să spună: „Ai învins, acum ai învins, otrava mi-a ajuns la suflet". De

Pas se gîndea că mizerabilii, oricît de josnici, de neputincioşi şi de proşti ar părea, au o măreţie formidabilă în răutatea lor. „Broasca asta rîioasă, peticul ăsta de sutană putrezită, ştia să împungă cu pumnalul!“ După aceea, don Fermín îşi aminti de maică-sa; maică-sa nu-l trădase niciodată, maică-sa era a lui, erau din aceeaşi carne. Ana, cealaltă, o necunoscută, un corp străin ce-i pătrunsese în inimă...

Aproape fără să se mai ascundă, abia mascîndu-şi durerea, cea mai adîncă şi mai paralizantă din toată viaţa lui, De Pas ieşi din sacristie şi rătăci prin navele catedralei, bîjbîind, fără să poată găsi ieşirea. Nu ştia unde vroia să se ducă, era complet lipsit de voinţă... şi, observînd cîţiva credincioşi care-l priveau, se lăsă să cadă în genunchi în faţa altarului unei capele. Abia acolo se gîndi ce are de făcut. Să se ducă acasă la Prezidentă? Absurd. Mai ales atît de devreme. Îl îngrozea însă singurătatea... îi era teamă de aerul de-afară, dorea un refugiu, totul era duşmănos. „Maică-sa, scumpa lui mamă!“ Ieşi din biserică, alergă, intră în casă. Doña Paula mătura în sufragerie; o basma de pînză neagră îi înconjura capul, peste argintul părului des şi aspru, ca un turban.

— Vii de la biserică?

— Da, mamă.

Doña Paula continuă să măture.

Don Fermín se învîrtea în jurul mesei, în jurul mamei sale. „Aici era unica mîngîiere posibilă, acesta era pieptul la care putea să plîngă... aici era singura mîngîiere adevărată, singura fiinţă ce putea să-i împărtăşească suferinţa; dînd afară din el otrava aceea care-l ucidea, veninul ar otrăvi-o doar pe maică-sa. Dorinţa de a-şi împărtăşi durerea îi pricinuia un chin de moarte... Şi nu putea, nu putea să vorbească... Era o cruzime din partea maică-si că nu ghicea chinurile fiului. Doña Paula îl privea ca şi ceilalţi, ca oamenii cu care se întîlnise pe stradă, fără să ştie că murea de disperare. Şi nu putea să vorbească!“

— Ce-i cu tine, omule? Ce faci aici? Te umplu de praf pe hainele cele noi...

Don Fermín ieşi din sufragerie. Intră în cabinet. Teresina făcea patul domnişorului. Cînta şi nu-l auzi intrînd.

Domnișorul ieși din cabinet aproape în goană. Plecă de-acasă. Ajunse la doña Petronila Rianzares. „Doamna era la biserică!“ O așteptă plimbîndu-se prin salon, uneori cu mîinile la spate, alteori cu ele încrucișate, în față. Motanul cel curat și dolofan își salută prietenul cu o încercare de scîncet și i se încurcă între picioare. „Parc-ar fi știut și el ceva despre trădarea aceea.“ Sofaua pe care obișnuia să se așeze Ana îl chemă pe Canonic cu glasul amintirilor. La un capăt al sofalei era un arc ceva mai slăbit, stofa făcea cute; acolo stătea ea. De Pas se așeză într-un fotoliu, lîngă sofa. Închise ochii și un soi de lehamite de viață îi invadă sufletul. Vroia să oprească timpul în loc. Dorea ca doña Petronila să întîrzie; îl înspăimînta activitatea, îi era teamă de orice hotărîre; căci ar fi fost mai rău. Moartea i se cuibărise în suflet. Vechile amintiri îi clocoteau în creier, pregătindu-se parcă pentru dansul macabru al delirului agoniei. Simți mirosul unui trandafir pe care Ana îl strivea de buzele bunului său prieten, al fratelui ei mai mare; melodia cuvintelor se contopea cu aroma florii într-o îmbinare mistică... „Da, da, asta era iubire, iubire curată, nepămînteană“ [1]... Era *un îndrăgostit*; iubirea nu însemna numai senzualitate, era și acea suferință a decepției, singurătatea neașteptată, durerea aceea dulce și amară, toate la un loc, în stare să răscumpere greșeala cea mai gravă. Datorie... sacerdoțiu... jurăminte... castitate... toate astea îi sunau acum a gol; păreau replici dintr-o comedie. Îl înșelaseră, îi călcaseră sufletul în picioare, și asta era singurul lucru absolut sigur, și nu-l inventaseră episcopii aceia bătrîni; lumea, lumea era cea care-i dădea asemenea lecție. Ana era a lui, asta era legea supremă a dreptății. Ea, ea însăși jurase așa; nu știa de ce era a lui, dar era...“ Canonicul se ridică, brusc, în picioare; timpul zbura; simțise asta chiar acum, ca pe-o palmă; ceilalți conspirau probabil cu timpul împotriva lui; poate că, la ora asta, erau

---

[1] În original *buen amor* (iubire dreaptă), cu sensul de iubire întru Dumnezeu, curată, nepămînteană; expresia, ivită în perioada Renașterii spaniole, prin contrast cu *el mal amor* (iubirea carnală, condamnată de Biserică) a devenit celebră și a intrat în uzul curent al limbii spaniole, prin cartea cu caracter satiric *El libro del buen amor* (Cartea iubirii drepte) scrisă de El Arcipreste de Hita.

împreună... „Infama, infama ! și îi arătase crucea de diamante la capelă... ca să vadă veșmintele în care îl va batjocori... da, batjocori... El era stăpînul, soțul, soțul spiritual... Don Victor nu era decît un idiot incapabil să-și păzească propria-i onoare, și nici pe-a altuia... Asta era femeia !“

Ieși pe culoar și strigă :

— A venit doña Petronila ?

— Chiar acum sună la ușă, i se răspunse.

Doamna Rianzares intră. Don Fermín îi reteză scurt salutul.

— Chiar acum trebuie s-o chemi, spuse.

— Pe cine ?... Pe Ana ?

— Da, chiar acum.

Don Fermín își reluă plimbarea. N-avea chef de conversație. Doamna Rianzares, sclava acelui om, tăcu și intră în cabinet.

Trecu o jumătate de oră. Clopoțelul de la ușă sună. Ana o văzu pe doña Petronila, care-i deschidea.

— Ce s-a întîmplat ?

— Don Fermín... e aici, în salon...

— Ah !... Îmi pare bine.

Prezidenta intră, și doña Petronila se duse la bucătărie, în celălalt capăt al casei.

— Dacă mă caută cineva, nu sînt acasă, îi spuse servitoarei.

Și intră apoi în camera de rugăciune, care era alături de dormitor.

De Pas o găsi pe Prezidentă mai frumoasă ca niciodată ; în ochi avea un foc misterios, în obraji, culoarea entuziasmului, a conversațiilor intime, spirituale ; aureola unei glorii, necunoscută lui, părea că înconjoară acea femeie ce închidea în spațiul redus, delimitat de un contur adorat, tot ce valora ceva în viață, toată lumea, infinită, a acelei pasiuni unice.

— Ce înseamnă asta ? spuse dintr-o dată don Fermín, răgușit, înțepenit, de parcă ar fi prins rădăcini în mijlocul salonului.

— Ceea ce doream, să ne vedem imediat. Sînt nebună : azi-noapte credeam că mor... Ieri... azi... nu știu cînd... Sînt nebună...

Se îneca vorbind...

De Pas simţi că-i e milă şi i se păru că e ruşinos.

— Ştiu tot ; nu vreau poveşti...

— Ce tot ?

— Ce s-a întîmplat ieri... azi... Balul, masa, ce înseamnă asta, Ana, ce înseamnă asta ?

— Ce bal ! Ce masă ! Nu-i vorba de asta... M-au îmbătat... nici nu ştiu... Dar nu despre asta-i vorba... Mi-e teamă... aici, Fermín, aici, în cap... Fie-vă milă de mine ! Să-i fie cuiva milă de mine ! Eu n-am mamă... Eu sînt singură...

„Era adevărat, nu avea mamă ca el, era mai singură decît el.“ Şi-atunci iubirea lui don Fermín simţi mila de nespus pe care n-o poate genera decît dragostea ; se apropie de Prezidentă şi-i apucă mîinile.

— Ia să vedem, ce-a fost ? Mie mi-au spus... Dar, ce s-a întîmplat ?... Ia să vedem... spunea vocea tremurîndă şi tristă a Canonicului.

Ana povesti, printre suspine, tot ceea ce-i putea povesti despre neliniştile ei, despre temerile, frămîntările şi acele ceasuri de febră. „După ce se văzuse în pat, o asaltară mii de închipuiri înspăimîntătoare, amestecate cu amintirile confuze de la bal... Crezu că se va prăbuşi din nou, brusc, în acele străfunduri negre ale delirului în care se simţea scufundată în nopţile lugubre din timpul bolii... După aceea, o îngrozise ideea răului pe care-l făptuise...“ Ana se întrerupse văzîndu-l pe Canonic că devine livid şi, corectîndu-se parcă, adăugă „răul... adică... faptul că nu fusese destul de bună...“ Boala fusese o lecţie, o lecţie uitată, şi în chiar dimineaţa aceea, cînd simţise în pat aceeaşi slăbiciune, acea sfîşiere lăuntrică, cînd i se părea că totul se pulverizează, că viaţa se dizolvă într-un fel de delir... în faţa conştiinţei sale s-au înfăţişat, ca la lumina unui rug, orori de ruşine, de pedeapsă, oglinda propriei sale nimicnicii, imaginea noroiului ce-i îneacă sufletul... şi-apoi... nebunia, desigur... o îndoială groaznică, bruscă, stăruitoare, dureroasă. Dumnezeu, chiar şi Dumnezeu, nu mai era pentru ea decît o idee fixă, o manie, ceva ce se mişca în creierul ei, rozîndu-l, ca tictacul unui ceas, ca zumzetul insectei ce se aude în pereţi şi se numeşte *ceasul morţii*.

— Oh, da, am fost nebună, continua Anita, speriată încă, am fost nebună o oră... O oră! Un secol... Nu ceream decît sănătate, odihnă... conștiința clară față de mine însumi... Dar, vai, nu! Dumnezeule, Dumnezeul meu iubit... Eu... totul... toți dispăream. Totul era pulbere acolo înăuntru!

Și ochii Anei, încremeniți de groază, vedeau pe covor imaginea confuză a înspăimîntătoarei amintiri...

De Pas tăcea. Și el avu o clipă senzația rece a groazei. Ideea nebuniei îi trecu prin minte ca o amețeală.

„Dacă ar înnebuni!“ Un val de purpură acoperi fața clericului. Întîi văzu cum, în capul acela de o grație muzicală, pierise ceea ce el iubea dincolo de frumusețe — spiritul Prezidentei, judecata; apoi se gîndi la acea frumusețe exterioară nevătămată, la speranța de a-și potoli dragostea fără teamă de martori, singur, el singur, cu trupul acela adorat...

— Vreau să mă salvez, să mă salvez! strigă dintr-o dată Ana, revenind la realitate. Vreau să mă întorc la vara noastră, la vara blîndă și liniștită... da, liniștită; la conversațiile noastre nesfîrșite despre Dumnezeu, cer, despre sufletul ce iubește ideile elevate... Da, vreau ca fratele meu să mă salveze, Sfînta Teresa să mă lumineze, ca oglinda vieții ei să nu se întunece în ochii mei, ca Dumnezeu să-mi mîngîie sufletul... Fermín, asta înseamnă să te spovedești... Aici... nu contează locul: oriunde... da, să te spovedești...

— Asta vreau și eu, Ana; să știu... să știu totul. Și eu sufăr, și eu credeam c-o să mor, chiar aici... așezat aici... unde altădată vorbeam despre cer... și despre noi. Ana, și eu sînt făcut din carne și oase; și eu am nevoie de un suflet geamăn, dar credincios, nu trădător... Da, credeam c-o să mor...

— Din cauza mea, din vina mea, nu-i așa? Să mori pentru că aș putea fi o trădătoare, că te-aș fi putut minți, că m-aș fi putut pîngări?...

— Da, da... trebuie să-mi spui tot, repede...

— Nu, nu.

— Ba da... ba da...

— Nu... dacă spun... Dacă voi spune totul... Dar, ce e totul? Nimic... Dacă... Eu n-am fost... m-au dus cu forța..

Nu, asta nu. Nu știu cum ; nu știu de ce am cedat. Și acolo... e o femeie foarte rea...

— Nu, să nu-i acuzăm pe ceilalți... Fapte, vreau fapte. O să-ți spun eu ; căci eu știu totul.

— Ce știi ?

— Bărbatul acela, Mesía ; Ana... ce-a fost cu bărbatul acela ?...

Ana își adună puterile cu greu, reveni la realitate, la întrebările ce i se puneau, luptîndu-se cu duhovnicul, bătîndu-se pentru interesul ei, ca să-și ascundă cele mai tăinuite gînduri. „În fond, nu era într-un confesional ; și pe urmă, dacă mințea, dacă nu spunea ce era mai rău, o făcea din milă."

— Nu-l iubesc, fu primul lucru pe care putu să-l spună, după ce reuși să se stăpînească. Nu se mai gîndea la nebunia ei, se gîndea să-și apere secretul.

— Dar azi-noapte... astăzi... nu știu la ce oră... ce s-a întîmplat ?

— Am dansat cu el... Quintanar... el, Quintanar mi-a cerut...

— Fără dezvinovățiri, Ana ! Asta nu e spovedanie.

Ana privi în jur... Nu era o capelă, slavă Domnului ! Sofismul acesta de om ipocrit era, la ea, un semn de nevinovăție. Era sigură că o *datorie superioară* îi poruncea să mintă : „Să-i spună Canonicului că era îndrăgostită de Mesía ? Mai degrabă lui bărbatu-său !"

— Am dansat cu el, pentru că așa a vrut soțul meu... M-au silit să beau . m-am simțit rău... eram amețită... am leșinat... și m-au dus acasă.

— Ai leșinat... în brațele acelui bărbat ?

— În brațe !... Fermín !

— Bine, bine. Așa... am auzit eu.. Să auzim și restul ! Va să zică... în timp ce dansai cu el...

— Nu-mi amintesc... Poate...

— Nemernico !...

— Fermín... pentru Dumnezeu, Fermín !

Ana se dădu un pas înapoi.

— Taci... N-ai de ce să strigi... N-ai de ce să te temi... Eu nu mănînc pe nimeni... De ce ți-e așa de teamă ?... Te înspăimînt, nu-i așa ?... De ce ? Eu... ce pot eu ? Cine

sînt eu ? Eu . ce poruncesc eu ? Puterea mea e spirituală.. Şi dumneata, azi-noapte, nu credeai în Dumnezeu...

— În Dumnezeul meu ! Fermín, fie-ţi milă...

— Da, dumneata ai spus-o... Şi aşa şi este. Eu fără Dumnezeu... nu sînt nimic... Dumneata, fără Dumnezeu, poţi merge oriunde, Ana... s-a sfîrşit... M-ai făcut de rîs, toată Vetusta rîde de mine în hohote... Mesía mă dispreţuieşte, o să mă scuipe cînd o să mă vadă... Părintele spiritual... e un biet nenorocit. Oh, dar pentru cine sînt... ! Mizerabilul !... Mă jigneşte pentru că sînt prizonier !...

Canonicul se scutură sub sutană, de parcă şi-ar fi scuturat lanţurile, şi dădu un pumn puternic în speteaza sofalei.

Pe urmă se strădui să-şi vină în fire, îşi trecu mîna peste frunte ; ceru pelerina, îşi căută pălăria, se încăpăţînă să tacă, căută pe pipăite uşa şi ieşi fără să se întoarcă.

Crezu că Ana o să-l urmeze, o să-l cheme, o să plîngă... Se simţi, însă, părăsit. Ajunse la poartă. Se opri, ascultă... Nimic, nu-l chemau. Din stradă, privi spre ferestre. Nici una nu se deschidea. „Nu-l urmăreau nici cu privirea. Femeia aceea rămînea acolo. Totul era adevărat. Îl înşela : era o femeie. Dar care femeie ! A lui ! A sufletului său ! Da, da, a sufletului său ! Pentru asta o iubise. Femeile însă, nu înţeleg asemenea lucruri... Chiar şi cea mai pură dorea altceva." Şi prin minte îi treceau mii de orori. Carnea martirizată de atîţia ani de confesional. Conştiinţa îi aminti de Teresina. De Teresina palidă şi zîmbitoare care, în mintea lui, spunea : „Şi tu ?"... „El era bărbat", îşi răspundea. Şi grăbi pasul. „Eu o iubeam pentru sufletul meu..." „Îi iubeai şi trupul, îi spunea Teresina în minte, şi trupul... aminteşte-ţi." „Da, da... dar... aştepta... mai degrabă ar fi aşteptat pînă la moarte, decît s-o piardă. Pentru că o iubea întru totul... E femeia mea... femeia întregii mele fiinţe... Şi rămînea acolo, în urmă, departe, pierdută pentru totdeauna !..."

Ana, nemişcată, îl privise pe Canonic ieşind, fără a avea curajul să-l oprească, fără a avea tăria să-l strige. Aproape de auzul ei, înlăuntrul ei, răsunase un gînd : „Acel canonic era îndrăgostit de ea ! Da, îndrăgostit ca un bărbat, nu era o iubire mistică, ideală, serafică, cum

își închipuise ea. Era gelos, murea de gelozie... Canonicul nu era fratele mai mare întru suflet, era un bărbat care, sub sutană, ascundea pasiuni, dragoste, gelozie, mînie... O iubea un canonic!" Ana se cutremură ca la atingerea unui corp vîscos și rece. Sarcasmul acela al dragostei o făcu să surîdă chiar și pe ea c-o amărăciune care i se urcă din măruntaie pînă-n gură. Dintr-o dată își aminti de tatăl ei, don Carlos, liber-cugetătorul, în cămașă, discutînd la masă, acolo în Loreto, cu un preot și cîțiva prieteni atei sau progresiști. Își aduse aminte de cîteva fraze rostite de tatăl ei și de domnii aceia — era ca și cum le-ar fi auzit chiar atunci: „Clerul corupe conștiințele, clericul e la fel cu ceilalți oameni, celibatul ecleziastic e o mască." Lucruri pe care le auzise fără să le înțeleagă, dar care-i reveneau acum în minte cu un sens clar, precis, ca atîtea alte lecții date de experiență... Vroiau s-o corupă! Casa asta... liniștea... doña Petronila... Anei îi fu scîrbă, rușine, și alergă spre ușă. Plecă fără să-și ia rămas bun. Ajunse acasă. Don Victor asurzea lumea cu lovituri de ciocan. Construia un pod model, pe care vroia să-l prezinte la o expoziție. Acum nu mai învelea ciocanul în cîrpe, nu, fierul lovea fierul, și zgomotul era îngrozitor. „Aici el era stăpîn, iar dovada — nevastă-sa se dusese la bal; se sfîrșise cu Paraguayul, gata cu misticismul; o pioșenie moderată, moștenită din moși strămoși, e prea de-ajuns. În rest, activitate, artă... teatru, vînătoare și multe lovituri de ciocan. Pam, pam, pam, pum! Trăiască viața!" Așa gîndea don Victor, îmbrăcat în halatul lui scoțian, bocănind fără întrerupere în noul său atelier, o cămăruță de la parter ce dădea spre curte. Soarele ajungea la picioarele lui Quintanar, smulgînd scîntei din mărgelele și panglica aurită a papucilor lui turcești. Tîmplarul fluiera; sturzul, cel mai bun sturz din regiune, pe care Quintanar îl purta din încăpere în încăpere, fluiera și el, în colivia agățată de o sîrmă. Ana își privi soțul în tăcere. „Era tatăl ei! Îl iubea ca pe tatăl ei! Semăna chiar puțin cu don Carlos." Soarele acela de februarie, promisiune de primăvară; atmosfera proaspătă ce te invita la activitate, la mișcare; loviturile de ciocan, norișorii ușori ce treceau prin dreptul pătratului albastru a cărui ramă era streașina casei... totul, totul

vorbea. „Asta era casa ei, aici era regină. pacea asta e a ei !" Cînd lăsă ciocanul ca să ia fierăstrăul, don Victor o văzu.

Își zîmbiră în tăcere. „Soarele îl întinerea pe Quintanar. Era un tîmplar bun. Invențiile lui poate că erau mai mult sau mai puțin fantastice, mecanica lui idealistă, dar dintr-o scîndură făcea ce vroia. Si ce curățenie !"

Ana îi lăudă priceperea.

El se însufleți ; roși de mulțumire și-i promise o măsuță de cusut pentru săptămîna viitoare. „Totul, totul făcut de mîna mea."

Prezidenta uită pentru o clipă dezamăgirea din dimineața aceea. Cînd își aduse din nou aminte, ajunse la concluzia că don Fermín nu era un ticălos, ci un nenorocit, dar, oricum, fiind canonic, i se părea absurd să se îndrăgostească. Imaginația Anei crease, de multe ori, toate combinațiile de iubire romantică, numai pe aceasta nu. „Dragostea unui popă de operetă era considerată nelegiuită ; dar aceea a unui ecleziast, cu guler înalt și violet !" În plus, protesta și cinstea ei, cu o scîrbă instinctivă. „De Pas era demn de milă. Doña Petronila, în schimb, nu avea nici o scuză. Oh, dac-o să mai vorbească vreodată cu Canonicul, după cum era probabil, pentru că, în cele din urmă, trebuiau să aibă o explicație, n-o s-o mai facă în casa acelei bătrîne. Ce-și propusese acea doamnă ? Ce-o fi gîndind despre ea, despre Ana ?"

Cînd se întoarse din oraș, don Victor, foarte mulțumit, cîntînd bucăți de zarzuela, îi propuse Anei, pe neașteptate, să răspundă rugăminții marchizei, care-i invitase la o cafea și-apoi să meargă împreună să se plimbe și... să vadă măștile.

— Quintanar, pentru Dumnezeu ! Gata cu gluma... ajunge cu Carnavalul... Nu mai vreau petreceri... Sînt obosită... Ieri, balul mi-a făcut rău... Nu mai vreau... Nu mai vreau... Nu te-am ascultat ieri ?... Gata, pentru Dumnezeu, ajunge.

— Bine, fetițo, bine... nu insist.

Don Victor tăcu, pierzîndu-și puțin din veselie. Nu îndrăzni să facă uz de energia pe care i-o dăduse Dumnezeu. „N-avea rost să întindă coarda prea tare."

El se duse, bineînțeles, și la cafea și la plimbare.

Ana rămase singură. Prin fereastra deschisă de la budoar se auzea, departe, muzica de pe Strada Mare, unde se desfășura Carnavalul. Muzica aceea vagă, ce semăna cu niște rafale intermitente, îi umplu sufletul de tristețe. Se gîndi la Mesía, ispititorul, și la Canonic, îndrăgostit, gelos... lipsit de apărare. Acum, îi era foarte milă... În fond, el fusese cel care-i deschisese sufletul spre lumina religiei, a virtuții... Ana se gîndi la credința ei, zdruncinată, frîntă, ca și cum ar fi fost zgîlțîită de cutremur. Credința și Canonicul erau prea uniți în sufletul ei pentru ca dezamăgirea să nu-i vatăme și credința. Și pe urmă, întotdeauna, ea mai mult iubise decît crezuse. Don Fermín se străduise să sădească în ea teama de Dumnezeu și de Biserică, spiritualitatea vagă și visătoare... dar îi vorbise puțin despre dogme. Ana își dădea seama că fantezia avusese, asupra pioșeniei ei, mai multă influență decît se cuvenea pentru soliditatea acelui edificiu. Acum erau departe zilele misticismului supus, zilele contemplației... Atunci era bolnavă ; scrierile Sfintei Teresa, slăbiciunea, tristețea îi sădiseră în suflet viziuni de idealism pur... o dată cu sănătatea însă, învinsese pietatea activă, ireflexivă : Canonicul o eclipsase pe Sfîntă, vorbiseră mai mult despre acea dulce frăție întru virtute, decît despre Dumnezeu... Acum înțelegea multe lucruri... Don Fermín o iubea pentru el însuși... „Totul era doar o pregătire. În ce scop ? Oh, Mesía era mai nobil, lupta fără vizieră, dezvelindu-și pieptul, anunțînd lovitura... Nu abuzase de prietenia cu don Victor, nu insistase. Dar o iubeau amîndoi !“ La gîndul acesta, tristețea Anei își găsea o mîngîiere plăcută, dacă nu intensă. „Ea nu putea fi a nici unuia ; nu putea și nici nu vroia să fie a Canonicului... Îi datora recunoștință veșnică... însă altceva... ar fi o absurditate scîrboasă. Îi făcea greață. Bine i-ar mai sta să se îndrăgostească acum, aproape de treizeci de ani... și încă de un cleric ! Rușinea și o urmă de enervare aprinseră fața Anei. Bărbatul acesta spera că eu... ! Niciodată !...“

Prezidenta petrecu multe zile în felul acesta. Prin mintea ei surescitată treceau aceleași gînduri, combinate în mii de feluri.

Cînd simțea că dorește prezența lui Mesía, fugea de ea rușinată, rușinată la gîndul că amintirea balului, mai ales a lui don Álvaro nu-i provoca nici un fel de remușcare. „Dar nu, nu-i provoca. Îl vedea ca prin vis ; nu se considera răspunzătoare, răspunzătoare în mod cert, de ceea ce se întîmplase în noaptea aceea. O îmbătaseră cu vorbe, cu lumină, cu vanitate, cu zgomot... cu șampanie... Acum însă, ar fi o mizerabilă dacă i-ar permite lui don Alvaro să stăruie. Nu vroia să se vîndă sofismului ispitei care îi răsuna în urechi : la urma urmei, don Alvaro nu e canonic ; dacă fugi de el, riști să cazi în brațele celuilalt. Minciună, striga cinstea. N-o să fiu nici a unuia, nici a celuilalt. Pe don Fermín îl iubesc cu sufletul, în ciuda dragostei sale, pe care poate nu e în stare să și-o înfrîngă, așa cum nu pot învinge nici eu influența lui Mesía asupra simțurilor mele ; sînt însă sigură că nu-l iubesc pe Canonic în chip vinovat. Sînt foarte sigură. Trebuie să fug de Canonic, dar trebuie să mă feresc și mai mult de don Alvaro. Și pasiunea lui e păcătoasă, dar nu respingătoare și nelegiuită ca a celuilalt... O să fug de amîndoi !"

Nu avea alt refugiu decît căminul. Don Victor cu Frígilis al lui și cu toate fleacurile din muzeul de manii, don Victor cu teatrul lui spaniol.

„Casa își avea și ea poezia ei." Ana se strădui s-o găsească. Dacă ar avea copii, ar avea atîta de lucru ! Ce plăcere ! Dar nu-i avea. De adoptat un copil de la orfelinat, nici vorbă. Ana începu, oricum, să trebăluiască prin casă cu entuziasm... să aibă mai multă grijă de don Victor... După opt zile înțelese că asta e cea mai mare ipocrizie. Treburile casei se sfîrșeau repede. De ce să se prefacă mulțumită față de sine însăși de o muncă insuficientă, neînsemnată, care nu-i distrăgea atenția nici măcar pentru o jumătate de oră ? Don Victor era mulțumit în sufletul lui pentru acea solicitudine casnică, dar în ceea ce-l privea, ar fi preferat ca lucrurile să fi rămas ca pînă atunci. Nimeni nu-i cosea un nasture pe gustul lui mai bine decît el însuși ; curățenia, în birou, era pentru don Victor un martiriu ; era inutil să-i faci patul cu grijă, deoarece, oricum, el îl desfăcea, scutura pernele și așeza cuvertura cum îi plăcea lui. Cînd Ana lăsă tre-

burile casnice să meargă întocmai ca și înainte, don Victor iarăși îi mulțumi, tot în suflet, și respiră în voie. „Faptul că scumpa sa soție se amesteca în treburile lui era demn de recunoștință veșnică... dar pe el îl deranja. Fiecare le știe pe-ale lui..."

Don Alvaro nu se grăbea. „De data asta era sigur." Nu vroia însă *brusquer* [1] un atac — cum își spunea el în franceză. „Teoria *sfertului de oră* era o teorie incompletă." Exista ceva bun în ea, dar, în anumite cazuri, sferturile de oră ale unei femei le găsește doar un ceasornicar bun. Se gîndea să lase să treacă postul Paștelui. La urma urmei, era vorba de o femeie evlavioasă, care-o să postească și n-o să mănînce de dulce. Proastă treabă. Paștele oferea cea mai bună ocazie. Lumea pare mai veselă, plăcerile, mai îndreptățite după învierea Domnului nostru Isus Hristos; primăvara, în toi, ajută... petrecerile, la care-o să facă astfel ca don Victor să-și aducă soția, o să fie imbolduri ale dorinței. „Oh... da, de Paști o să ne vedem."

„Și pe urmă, trebuia să se pregătească pentru bătălie. Era slăbit! Vara aceea la Palomares îi cam zdruncinase sănătatea. Doamna ministru iubise mult. Exagerările astea ale femeilor învinse sînt întotdeauna direct proporționale cu pătratul distanței. Cu alte cuvinte, cu cît o femeie e mai departe de viciu, cu atît e mai exagerată cînd alunecă spre el. Prezidenta, dacă o să alunece, va fi foarte exagerată." Mesía se pregătea. Citi cărți de igienă, făcu gimnastică de sală, călări mult. Refuză să-l întovărășească pe Paco Vegallana în micile lui aventuri usuratice. „Diavolul sătul de carne..." îi spunea Paco. Și don Alvaro zîmbea și se culca devreme. Se trezea în zori. Dimineața Strada Mare era toată numai parfum, prospețime și cîntec. Păsărelele, sărind din ram în ram, își pregăteau cuiburile pentru ouăle din aprilie; ai fi zis că sînt tapițerii frunzișului care împodobeau saloanele Străzii Mari pentru sărbătorile de primăvară. Martie veni cu o căldură ca de iunie; soarele începea să încălzească și să ardă chiar de dimineață. Primăvara aceea sosită înainte de vreme, frecventă în Vetusta, era un fel de glumă a

[1] Să bruscheze (fr.).

naturii ; după aceea, iarna revenea ca în zilele ei bune, cu geruri, promoroacă şi ploi, interminabile ploi. Don Alvaro profita însă de acel răstimp de lumină şi căldură care nu-i micşora bucuria numai pentru că era efemer ; el nu era dintre cei ce cîntăresc fericirea după durată ; mai mult, nu credea în fericire — concept metafizic, după el — credea în plăcere, care nu se măsoară în timp. Într-o dimineață, în salonul principal al Străzii Mari, pustiu la ceasurile acelea, căci puţini se încredeau în acest avans de primăvară, don Alvaro văzu, în depărtare, silueta unui preot. Înalt, cu gesturi aristocratice. Era Canonicul. Singurii care se plimbau ; trebuiau să se întîlnească ; mergeau unul spre altul, pe aceeași parte. Se salutară fără să-și vorbească. Lui don Alvaro îi fu puțin teamă, simți silă pentru teama lui. „Dacă omul ăsta, își zise, îndrăgostit de Prezidentă, disprețuit de ea, ar înnebuni dintr-o dată văzîndu-mă, considerîndu-mă rivalul lui, şi s-ar arunca asupra mea cu pumnii goi, aici, în singurătatea asta...“ Mesía își amintea de scena cu leagănul din grădina lui Vegallana.

La rîndul său, Canonicul, văzîndu-l pe don Alvaro, se gîndi : „Dacă m-aş arunca asupra omului ăstuia, sînt în stare, sînt sigur că sînt în stare, l-aş trînti la pămînt și i-aş zdrobi capul !...“ Şi i se făcu teamă de el însuși. Citise că închipuirile și gîndurile de felul acesta generează, la oamenii nervoşi, fapte corespunzătoare. Își aminti de un anume asasin din povestirile lui Edgar Poe... Avu o privire insolentă, provocatoare. Salută de parcă ar fi spus : „Na ! Ține palma asta !“ Salutul și privirea lui Mesía păreau să spună : „Du-te cu Dumnezeu ; nu înțeleg nimic din ceea ce vrei să-mi spui.“

Și-şi urmară fiecare drumul, dar în dimineața următoare nu mai apărură pe Strada Mare nici unul, nici celălalt. Scopurile lor erau opuse : Canonicul se plimba atîta ca să-şi irosească forța inutilă, Mesía ca să-și redobîndească forța pierdută de care spera că, în curînd, o să aibă mare nevoie. După asta, fiecare din ei continuă să se plimbe, prin locuri îndepărtate. Se temeau de o nouă întîlnire.

În curînd, însă, fură nevoiți să rămînă acasă.

Așa cum era de așteptat, iarna se întoarse cu toată strășnicia, rîzînd în hohote de nechibzuiții care se credeau în plină primăvară. Păsărelele se ascunseră în cuiburile și ungherele lor. Pomii înfloriți suferiră furia intemperiilor, asemeni femeilor elegante care, îmbrăcate în rochii vesele, cu garnituri strălucitoare din mătase și tul, sînt surprinse, de ploaie, în plin cîmp, fără un adăpost și fără o umbrelă măcar. Floricelele albe și roz ale pomilor cădeau moarte în noroi ; grindina le zdrobea ; totul se întorcea înapoi : repetiția aceea de primăvară timpurie ieșise prost ; o luăm de la început, fiecare la locul lui.

Asta fu pe la jumătatea postului Paștelui. Vetusta se consacră cu îndoită fervoare cucerniciei. Iezuiții misionari trecuseră și ei pe-aici ca o grindină ; florile iubirii și veseliei pe care le semănase Carnavalul fură strivite de părintele Maroto, un artilerist în retragere care predica despre Hristos, și de părintele Goberna, un mieros călugăr francez care pronunța castiliana din gît și pe nas și vorbea despre *Gomogga*[1] și despre mărețiile cetății Ninive și ale Babilonului, distruse pe la anul una mie, ca dovadă a micimii celor omenești. Vetusta era strînsă ca într-un clește, tristă, temătoare, amărîtă, între ape și iezuiți. Natura, cenușie, dizolvată în băltoace și noroaie, te invita mai degrabă să recunoști cît de puțin valorează lumea, decît să meditezi la caducitatea vieții. Părea că totul se va dizolva. Judecînd după Vetusta și împrejurimile ei, universul părea mai mult un coșmar nesfîrșit, plin de năluciri murdare și gelatinoase, decît un vis trecător. Părintele Goberna, care știa să dea *culoare locală* predicilor sale, nu spunea, în Vetusta, că sîntem doar o mînă de pulbere, ci o mînă de noroi. Praf în Vetusta ? Unde-ar da Dumnezeu !

Timpul prost aduse cu sine resemnarea liniștită, indolentă a Anitei Ozores. O dată cu ploaia, stăruitoare, reveniră temerile bruște, răzvrătirile voinței și spinii aceia care-i înțepau sufletul. Și acum nu-l mai avea pe Canonic ca s-o ajute.

---

[1] Gomora.

Pe zi ce trecea, se simțea tot mai singură, mai părăsită, și începea să-și spună că fusese nedreaptă cu Vicarul, gîndind despre el lucruri atît de rele și lăsîndu-l să plece disperat, cu acele bănuieli înfipte în inimă ca un pumnal otrăvit. „De ce n-o îndurerase mai mult dezamăgirea încercată, profanarea prieteniei pure, dezinteresate, ideale ? Poate pentru că faptul de-a se ști iubită, indiferent de cine, nu putea să i se pară ceva rău, deși ar fi trebuit să disprețuiască, și chiar să condamne acea iubire. Poate pentru că știa că leacul acelei despărțiri se afla în mîinile ei. Nu putea ea, mîine chiar, cînd va avea nevoie de o mîngîiere spirituală, să alerge la confesional și să-și convingă duhovnicul, pe don Fermín, că nu era așa cum și-o închipuia. el ?“ Și poate c-ar trebui să facă asta cît mai repede. De ce să se gîndească De Pas la niște lucruri care nu erau ? „Da, trebuia să-i spună adevărul, asta e, adevărul despre ceea ce nu era ; don Alvaro nu obținuse nimic în plus de la Ana Ozores, asta era sigur.“

Înainte de a-l căuta pe Canonic, Ana vru să-și întărească ea însăși sufletul. Simțea cum i se clatină credința, vulgarele sofisme ale lui don Carlos, liber-cugetătorul, o chinuiau în fiecare clipă. Începea prin a se îndoi de virtutea preotului și ajungea să se îndoiască și de Biserică, de unele dogme... Atunci însă, alerga la catedrală. Alerga de la un templu la altul, de la o slujbă la altă slujbă, sărind peste băltoace, înfruntînd răpăielile ploii ; își petrecea, de asemenea, mult timp în nava înghețată a vreunei biserici, la ceasurile cînd credincioșii le lăsau de obicei pustii. Se așeza pe o bancă și medita. Sub boltă suna și răsuna tusea vreunui bătrîn ce se ruga într-o capelă retrasă ; pașii unui ministrant ireverențios răsunau pe pardoseala unui altar și, pentru ca tăcerea să fie și mai adîncă, la urechi îi ajungeau, ca un murmur înăbușit, zgomotele Vetustei. Ana cerea singurătății și tăcerii leneșe a bisericii ceva ca o inspirație sau ca o adiere de pioșenie care, credea ea, trebuia să emane din acele ziduri sfinte, din altarele ce se făleau la lumina zilei cu sfinții lor de ghips și lemn lăcuit, învechiți parcă de contactul cu rugăciunile și cu fumul lumînărilor. În

lumina zilei, acele chipuri aminteau vag de decorurile unui teatru văzute sub razele soarelui şi de actorii ce-i vezi pe stradă, fără strălucirea luminilor și-a rampei. Anita nu se gîndea însă la asta. Ea căuta acolo credința care se năruia. „De ce se năruia? Ce legătură avea Biserica cu Vicarul? Nu se putea ca domnul acela să se îndrăgostească de ea... şi să fie, totuşi, adevărat tot ceea ce spune dogma? Sigur că da. Se ruga, însă, ca să poată crede. Oh, ce rău ar fi dacă Vicarul ar ieși prost din această încercare... Dacă el, dacă fratele ei mai mare nu era decît un ipocrit... trebuia să-i dea dreptate în multe privințe lui don Carlos, care, pe lîngă toate celelalte, era tatăl ei. Da, da, era tatăl ei, acela după care plînsese cu lacrimi izvorîte din inimă, cel ce spunea că religia e un omagiu lăuntric adus de om lui Dumnezeu, unui Dumnezeu pe care nu ni-l putem închipui cum este și care nu este așa cum îl descriu religiile cunoscute, ci mult mai bun, mult mai mare!... Tatăl ei era cel ce rostea toate aceste erezii!“ Și se ruga, se ruga pentru că meditația nu-i mai slujea la nimic. Iar după asta, o voce severă și puțin pedantă striga: „Dar, să ne înțelegem, chiar dacă don Carlos ar avea dreptate, dacă Dumnezeu ar fi mai mare, mai bun decît tot ceea ce ar putea să gîndească și să spună despre el cărţile oamenilor, asta nu înseamnă că iartă păcatele de care conştiinţa îi învinuieşte pe toți oamenii. Oricum ar fi Dumnezeu, don Alvaro va fi ceva oprit. Răul este, oricum ai lua-o, tot rău. Da, aşa e, își spunea Prezidenta, găsindu-și mîngîierea în această hotărîre; chiar dacă mi se năruie credința, voi lupta mai departe împotriva pasiunii mele, ce va continua să fie vătămătoare...“

Începu să observe că biserica, pustie, nu-i stimula evlavia; zidurile acelea reci, acel soi de odihnă a sfinților în orele cînd încetează adorația, îi aminteau, prin bizare analogii stabilite de creier, bolnav poate, de truda regilor, de truda monştrilor de prin bîlciuri, de osteneala comedianților, a politicienilor și a tuturor ființelor a căror soartă e să se dea în spectacol în mod public, spre admirația materială și gurile căscate ale prostimii... Biserica, în orele cînd nu se oficiau slujbe, biserica în

clipele ei de odihnă, ajunse să i se pară ca un fel de teatru în timpul zilei. Paracliserul și ministrantul apropiindu-se de tăblia altarului, măsurîndu-se cu chipul acela de lemn, așezînd lumînările simetric, consultîndu-se cu legile perspectivei, i se păreau, la urma urmei, complici la nu știu ce înșelăciune... În afara temerilor acestora nedeslușite, care puteau trece drept sacrilegiu, ispită bolnavă a unui spirit vătămat, cauza atîtor lupte, resimțea și chinul lipsei de concentrare ; începea rugăciunile și nu le sfîrșea ; învățătura cuprinsă în cutare sau cutare legendă cuvioasă sfîrșea prin a-i face greață ; singurătatea se popula de mii de chipuri, drăcușorii distracției ; liniștea era urzeala zgomotelor interioare. Toate acestea o obligau să părăsească templul solitar. Reveni în orele de cult. Știa că simțurile trebuiau să ia parte din plin la noua cucernicie pe care o căuta. Căută mirosul tămîiei, strălucirile altarului și ale odăjdiilor, murmurul rugăciunii făcute în comun, susurul acelui *ora pro nobis*[1] a *masei de credincioși catolici*, forța misterioasă a rugăciunii colective ; cumpătarea sistematică a ceremonialului, gravitatea preotului ce oficiază, misterul vag al cîntului liturgic care, coborînd dinspre cor, pare că vine direct din nori ; acordurile orgii care o făceau să-și amintească, într-o singură clipă, de toate emoțiile dulci și calde ale evlaviei de altădată, ale credinței imaculate, amestec de gîngurit matern și speranță mistică.

Liturghia Patimilor avu în anul acela o importanță excepțională — dacă e să credem ceea ce spunea *El Lábaro*.

Cel puțin, biserica San Isidro, unde urma să aibă loc, a fost împodobită ca niciodată. Asemenea seminte de falsă și pompoasă cucernicie sădiseră preoții Goberna și Maroto. Biserica nu se putea împodobi cu albastru și argint, ca pentru ziua Imaculatei Concepțiuni, și nici așeza o bisericuță de carton în fața retablului altarului central, care să imite capela gotică ; s-a făcut însă tot ceea ce a fost compatibil cu cele șapte Patimi ale Fecioarei ; luxul a fost maiestuos, trist, funebru. Totul era negru și aur. Corul catedralei a fost adus în biserica San Isidro și întărit pe ici pe colo cu cîțiva cîntăreți din

[1] Roagă-te pentru noi (lat.)

ultima trupă de zarzuela ce tronase în Vetusta. Predicile au fost încredințate *altui iezuit*, părintele Martínez, care a venit de foarte departe și a cerut foarte mult. La masa milei, așezată în fața altarului central, cereau de pomană și vindeau cărți sfinte, medalii și scapulare doamnele cele mai nobile și mai frumoase.

Ploaia, plictiseala, evlavia și datina își aduseră contingentele respective la biserică, plină pînă la refuz în fiecare după-amiază. Nu mai încăpea nici un vetustean.

Tinerii laici din oraș, cei mai mulți studenți, nu se remarcau nici printr-o excesivă cucernicie, nici printr-o necredință prematură ; nu se gîndeau la anumite lucruri ; erau carliști și liberali, dar veneau aproape toți la slujbă, ca să vadă fetele. De la liturghie nu lipsea nici unul ; se răspîndeau prin capelele și ungherele bisericii San Isidro și, cu pelerina pe-un umăr, cu o expresie romantică sau ștrengărească, după caracter, cochetau, cum spuneau ei, cu cele mai cuminți și mai evlavioase fete de măritat, dar nu mai puțin dornice de a-și face ceea ce ele numeau *relații*. În timp ce părintele Martínez repeta pentru a o suta oară — și cîștigase deja vreo cinci mii de reali — că nu există durere asemănătoare cu cea a unei mame, și arunca, fără urmă de durere, asupra chipului îndoliat din altar, întreaga lui retorică răsuflată, de un baroc veștejit și uzat, iubirea profanatoare venea și pleca, zburînd nevăzută prin nave și capele, ca un fluture pe care primăvara îl trimite de pe cîmp la oraș să vestească bucuria cea mare.

Ana Ozores, îngenuncheată lîngă altarul central, reculegîndu-se pentru a se adînci într-o sinceră evlavie, asculta murmurul jalnic din amvon, ca o răpăială îndepărtată de ploaie însoțită de vaierele vîntului ce izbește în porți. Nu-l auzea pe iezuit ; asculta elocvența tăcută a acelui fapt cunoscut, repetat veacuri și veacuri în mii de așezări omenești : evlavia colectivă, cucernicia comună, acea elevație aproape miraculoasă a unui întreg popor prozaic, chinuit de sărăcie și ignoranță, spre zonele idealului, spre adorația Absolutului, printr-o prodigioasă abstractizare. Prezidenta se gîndea, în felul ei, la aceste lucruri și dorea ca valul de cucernicie s-o ia cu el, să devină o moleculă din spuma lui, o particulă din pulberea

aceea pe care o forță necunoscută o purta prin deșertul vieții, spre un ideal abia înțeles.

Părintele Martinez tăcu și orga începu să spună, într-alt fel, mult mai bine, aceleași lucruri pe care le rostise oratorul de lux. Orga părea că simte mult mai profund suferințele Mariei... Ana se gîndi la Maria, la Rossini, la prima oară cînd auzise, la optsprezece ani, în aceeași biserică *Stabat Mater*... Și, după ce orga spuse tot ce avea de spus, credincioșii cîntară ca un cor uriaș, bine pus la punct, refrenele monotone, solemne, ale cîtorva cîntece ce cădeau de sus ca o ploaie de flori fragede. Cîntau copiii, cîntau bătrînii, cîntau femeile. Și Ana, fără să știe de ce, începu să plîngă. Lîngă ea, un copil sărac, blond, palid și firav, de vreo șase ani, așezat jos, alături de fusta maică-si, toată zdrențe, cînta fără să clipească, cu ochii pironiți asupra Sfintei Fecioare din altarul portativ ; cînta și, dintr-o dată, prin nu se știe ce asociație de idei, tăcu, se întoarse spre maică-sa și spuse :

— Mamă, dă-mi pîine !

Un bătrîn cînta lîngă un confesional, cu glas tremurat, grav și blînd... uitînd de osteneala muncii la care îl obliga foamea. Cînta tot poporul, și orga, ca un părinte, acompania corul, conducîndu-l spre sferele ideale, de inefabilă tristețe mîngîietoare, ale muzicii.

„Și existau nemernici, se gîndi Ana, care vroiau să sfîrșească cu asta ! Oh, nu, nu, eu nu ! Alături de tine, Sfîntă Fecioară, întotdeauna alături de tine, mereu la picioarele tale ; să fii lîngă cei întristați, aceasta e religia eternă, să trăiești plîngînd pentru suferințele lumii, să iubești printre lacrimi..." Și-și aduse aminte de Canonic. „Oh, ce ingrată, ce crudă fusese cu omul acesta ! Ce trist, ce singur îl lăsase !... Vetusta îl jignea, îl acoperea de ocară, îl disprețuia, după ce îi înălțase un soclu de admirație ; și ea, ea care îi datora cinstea, religia, tot ceea ce avea mai de preț, îl părăsea și îl uita la fel ca ceilalți... Și de ce ? Poate, aproape sigur, din pricină că se simțea cuprinsă de-un fel de teamă nedefinită gîndindu-se la vanitate și la răutatea aceea grosolană și josnică. Ah, fiindcă era atinsă de viermele blestemat al iubirii carnale ; fiindcă i se dăduse lui don Alvaro, dacă nu în fapt, cu gîndul — ăsta era adevărul — și fiindcă ea era

păcătoasă, trebuia să fie la fel și *fratele sufletului ei*, iubitul ei părinte spiritual? Ce dovezi avea ea? Nu era oare totul doar teamă, nu cumva vanitatea o făcuse să aibă năluciri? Cînd se purtase De Pas în așa fel încît să-i poată pune la îndoială puritatea? Nu stătuseră singuri de mii de ori, foarte aproape unul de altul, nu se atinseseră, nu-i dăruise ea, poate imprudentă, mîngîieri nevinovate, ușoare alintări care-ar fi făcut să izbucnească flacăra, dacă el ar fi ținut-o ascunsă?... Și e părăsit! Pînă și în ziare își bat joc de el; pînă și necredincioșii îi lăudau pe misionari, ca să-l umilească pe Canonic; moda și calomnia l-au încolțit, iar eu m-apuc să strig laolaltă cu plebea mizerabilă, răstigniți-l, răstigniți-l!... Și sacrificiul pe care-l promisesem? Sacrificiul acela mare pe care-l căutam pentru a plăti ceea ce-i datorez acestui om?..."

În clipa aceea, cîntecele credincioșilor încetară; urmă o tăcere solemnă; apoi unii începură să tușească, pingelele și saboții loveau dalele alunecoase de pe jos... nerăbdare cu greu stăpînită. Dinspre ușă se auzea clinchetul monedelor pe care Visitación și marchiza le jucau pe tavă ca să trezească generozitatea indiferenților. Ușile scîrțîiau; în aer era o șușoteală ușoară. În cor, viori și flaute dădeau semne de viață cu gemete și suspine înăbușite; se auzea foșnetul partiturilor. Scîrțîi o vioară. Se auziră două lovituri metalice... Din nou tăcere... Începu *Stabat Mater*.

Muzica sublimă a lui Rossini exaltă și mai mult fantezia Anei, în creierul ei țîșni, cu forța unei manii, o hotărîre a nervilor iritați; ca o halucinație a voinței. Văzu, de parcă ar fi avut-o în față, imaginea hotărîrii sale: „da... ea, ea, Ana, la picioarele Canonicului, ca Maria la picioarele crucii. Canonicul era și el răstignit de calomnie, prostie, invidie și dispreț... și gloata ucigașă îi întorcea spatele și-l lăsa acolo singur... și ea... ea... făcea același lucru! Oh, nu, spre Calvar, spre Calvar! La picioarele crucii aceluia care nu era fiul, ci tatăl ei, fratele ei, fratele și părintele ei spiritual.

Fecioara aproba, spunea că e bine; că hotărîrea era demnă de un creștin. Oriunde se află o cruce cu un mort, poți plînge la picioarele ei, fără să te gîndești cine e cel

răstignit ; la picioarele crucii unui martir poţi plînge mai bine. În clipa aceea îi era milă pînă şi de tîlharul cel rău. Cu atît mai milă îi era de Canonic care, după ea, nu era nici tîlhar, nici rău, nici bun !“ Forma sacrificiului, ziua, prilejul, totul i se înfăţişase ; se jură să nu dea înapoi ; avea nevoie de exaltarea aceea ca să poată trăi ; dacă mai tîrziu, oboseala, relaxarea nervilor ei încordaţi o să-i umple sufletul de laşitate, o să-i vorbească de piedicile lumeşti, prozaice, şi de ce-o să spună lumea, n-o să ia în seamă nimic... va merge înainte, cum hotărîse, fără să şovăie, fără să mai cugete. Va face ceea ce hotărîse. Şi liniştită, sigură de ea însăşi, îşi îndreptă din nou gîndul spre Maica Preacurată şi se aruncă în valurile muzicii aceleia triste cu forţa unui sinucigaş... Da, vroia să omoare îndoiala din ea, suferinţa, răceala, influenţa lumii aceleia neghioabe, bănuitoare, *precaute*... vroia să se întoarcă la focul pasiunii, mediul ei natural.

Douăzeci și șase

Din ziua cînd luase parte la înmormîntarea lui don Santos Barinaga, don Pompeyo nu mai avusese un singur ceas de liniște și de sănătate deplină. Frigurile care-l scuturaseră la cimitir și se repetaseră, de fiecare dată mai puternice în timpul bolii ce urmase după ce se udase din cap pînă-n picioare, îl apucau din timp în timp. Guimarán era veșnic trist ; soarele acela al dreptății, pe care îl adora, își avea eclipsele lui, iar spectacolul răutății din jur îl descuraja pe bietul ateu pînă-ntr-atît, încît se îndoia de progresul real al umanității. „Bine zicea Laurent, sîntem mult mai avansați decît barbarii. Dar mai existau încă atîția ticăloși ! Și prietenia ? Prietenia era un lucru pierdut. Paquito Vegallana, Alvaro Mesía, Joaquinito Orgaz, respectabilul, sau în aparență

respectabilul, domn Foja, care spuneau că-i sînt prieteni, îl înșelaseră ca pe-un prost, își bătuseră joc de el. Erau niște libertini care, la banchetele lor, renegau religia pozitivă ca să-l atragă pe el și ca să scape de teama iadului.“ Don Pompeyo rupse brusc relațiile cu toate acele „spirite frivole“ și nu mai puse piciorul în Cazino. Luă hotărîrea asta în ziua de Crăciun, cînd află că în Vetusta se spunea că el, don Pompeyo Guimarán, persoana care respecta cel mai mult toate religiile, fără să creadă în nici una, profanase catedrala, ducîndu-se beat la slujba de Crăciun. Ajunseseră să spună că adusese la biserică, sub manta, o sticlă de rachiu de anason... „Rachiu... el !... don Pompeyo !...“ Nu mai dădu pe la Cazino. „Nemernicii aceia care-l îmbătaseră sau aproape, obligîndu-l pe urmă să intre în biserică, erau foarte capabili să fi inventat și calomnia cu care vroiau să-l piardă. Ce autoritate o să mai aibă de aici înainte un ateu care se îmbăta ca să cinstească sărbătorile creștinismului și asista la sfînta slujbă, înjurînd și împleticindu-se prin respectabila bazilică ?

Avea destule pe suflet cu înmormîntarea civilă a lui Barinaga, și cu pica pe care multă lume din oraș i-a purtat-o după aceea domnului Canonic !

„Nu, nu mai vroia lupte religioase. Se simțea bătrîn pentru asemenea lucruri. Era mai bine să tacă ; să trăiască în pace cu toți.“ Moartea lui Barinaga îl făcea să se cutremure, cînd își aducea aminte. „Să moară ca un cîine ! Și eu care am nevastă și patru fete !“

Deveni mizantrop. Ieșea întotdeauna singur, pe înserate, și se întorcea repede acasă.

Într-o noapte, un zumzet ca de stup ce venea dinspre catedrală îi atrase atenția. Auzi zgomot de artificii. Ce se petrecea ? Turla era iluminată cu lumînări și felinare ca ziua-n amiaza mare. Jos, în pridvorul strîmt și mic, cu dale de piatră alunecoase, înconjurat de un grilaj de fier grosolan și tare, se îmbulzea o adunătură de oameni ca o grămadă de viermi negri. Din acea fermentație omenească, țîșneau, ca niște bășici, strigăte, hohote și un zumzet surd, ce părea zgomotul valurilor unei mări îndepărtate.

Don Pompeyo, care avea febră și-i clănțăneau dinții, se opri în partea cea mai de sus a străzii Rua ca să privească acea mulțime înghesuită la picioarele turlei, într-un spațiu atît de strîmt, cînd putea să se risipească, în voie, în toată piațeta. „Acum știa ce era. *Catolicii* sărbătoreau o aniversare religioasă. Dar în ce fel? Oh, ce batjocură!" Don Pompeyo se apropie de pridvor; privi de-afară. Nobilimea și mojicimea Vetustei stăteau acolo, îngrămădite; croitoresele, șarlatanii, crema bulevardului, lumea aceea în zdrențe, cu miasmele ei de mizerie, se înghesuia, obraznică și zgomotoasă, împreună cu *Vetusta elegantă* de pe Espolón și de la balurile de la Cazino; și, culmea scandalului, după don Pompeyo, *sub pretext* că celebrează o sărbătoare religioasă, tineretul aurit al clerului vetustean, toți acei *„licențiați de seminar"*, cum îi numea el cu vădită rea-intenție, se învîrteau și ei pe-acolo, scrobiți, lustruiți, cu pelerinele lor, pe întuneric, aproape fără să poată respira, fără altă distracție, decît aceea, nu prea cinstită, de-a simți atingerea speciei, instinctul de turmă, de turmă de porci mai bine zis. Și, luîndu-și ochii de la „acea putreziciune în fierbere, de la acea *viermuială inconștientă*", Guimarán privi în sus, spre clopotnița care, cu un punct roșiatic de lumină, arăta cerul... „Aici nu e nimic creștinesc, își spuse, în afară de această grămadă de pietre!"

Fugi de catedrală, trist, temător, îndoindu-se de Umanitate, Dreptate, Progres... și strîngînd din dinți ca să nu mai clănțăne. Intră în casă... Ceru un ceai de tei, se culcă... și, văzîndu-se înconjurat de nevastă-sa și de fete, care îngrămădeau peste el toate păturile din casă, ateul convins simți o blîndă duioșie, o căldură plăcută și-și spuse: „La urma urmei, există o religie, religia căminului".

A doua zi dimineața trezi toată casa cu sunetele clopoțelului. „Se simțea rău. Să-l cheme pe Somoza." Somoza spuse că nu are nimic. După opt zile însă îi puse soției lui Guimarán arzătoarea problemă a ceea ce se numea „pregătirea bolnavului". „Trebuiau să-l pregătească". Pentru ce? „Să moară în pace."

Dintre cele patru fiice ale lui don Pompeyo, două leșinară împreună cu mama, auzind vestea.

Celelalte două, mai tari, deliberară. Cine o să ia taurul de coarne ? Cine-o să-i propună tatălui lor să se împărtășească ?

Îi propuse fata cea mai mare, Agapita.

— Tată, tu ești așa de bun, ai vrea să mă necăjești, s-o necăjești pe mama, mai ales, care te iubește așa mult... și e atît de credincioasă ?...

— Taci, Agapita dragă, răspunse bolnavul cu voce mieroasă, slăbită, alintată. Știu ce-mi ceri. Să mă împărtășesc. Bine, fata mea. De zece zile așteptam clipa asta. Domnul Somoza e atît de bun că nu vroia să mă sperie ; eu însă știam că lucrurile merg prost. M-am gîndit mult la voi, la faptul că trebuia să vă fac pe plac. Doar un lucru vă cer... să vină domnul Canonic. Vreau să-mi asculte spovedania domnul De Pas ; simt nevoia să mă asculte și să mă ierte.

Agapita plînse pe pieptul slab al tatălui ei. Somoza și fata mai mică a lui Guimarán, Perpetua, auziseră dialogul din salon. După o jumătate de oră, toată Vetusta aflase de miracol. „*Ateul* îl chema pe Canonic ca să-l ajute să moară în pace !"

Don Fermín era în pat. Maică-sa, așezată la picioarele lui, ca un cîine, mîrîia de îndată ce mirosea prezența vreunei persoane inoportune. Canonicul se plîngea de nevralgie ; cel mai mic zgomot îi răsuna în cap ca un bubuit prelung. Doña Paula interzisese să se facă zgomot, orice fel de zgomot. Se umbla în vîrful picioarelor și toți încercau să zboare.

Teresina socoti că mesajul domnișoarelor Guimarán era grav, și că făcea să calce regula generală.

— Au venit din partea doamnei și a domnișoarelor Guimarán...

— Guimarán ! Ești nebună... spuse doña Paula foarte încet.

— Guimarán ! spuse Canonicul care era treaz, deși ținea ochii închiși.

— Da, doamnă, din partea lui Guimarán, a lui don Pompeyo, care e pe moarte și vrea să vină să-l spovedească domnișorul.

Fiul și mama tresăriră ; doña Paula rămase în picioare, don Fermín în pat.

O chemară înăuntru pe servitoarea lui Guimarán și-o puseră să repete mesajul.

Servitoarea plîngea şi descria, printre sughiţuri, tristețea familiei ; dar și mulțumirea că domnul vrea să se împărtăşească.

Canonicul şi doña Paula se consultară din ochi. Se înțeleseră.

— O să-ți facă rău ?

— Nu. Mă duc chiar acum.

— Ieşiţi acum. Domnişorul e foarte bolnav, dar datoria în primul rînd, așa că se va duce acolo chiar acum.

Fiul şi mama rămaseră singuri.

— O fi vreo glumă a ticălosului ăluia ?

— Nu, mamă ; e un biet nenorocit. Trebuia să sfîrșească așa. Eu însă nu ştiam că-i bolnav.

De Pas vorbea în timp ce se îmbrăca ajutat de maică-sa care căuta, în fundul unui cufăr, hainele cele mai groase.

— Fermo, și dacă te-mbolnăvești cu-adevărat... adică, serios ?...

— Nu, nu, nu. Lasă. Asta nu suferă amînare... capul meu, da. Trebuie să ajung acolo, înainte de-a se afla... Nu înțelegi ?

— Ba da, bineînțeles, ai dreptate.

Tăcură.

Canonicul se sprijini de umărul maică-si și de perete, ca să se țină pe picioare.

În birou, se așeză un moment.

— Să trimitem după o trăsură ?...

— Da, bineînțeles, trebuia s-o fi făcut pînă acuma. Chemați-l pe Benito, de-aici din colț...

Intră Teresa.

— O scrisoare pentru domnișorul.

O luă doña Paula ; nu cunoștea scrisul de pe plic.

Fermín îl cunoștea ; era al Anei, dar schimbat, scrisul unei mîini tremurătoare...

— De la cine e ? întrebă maică-sa văzînd că Fermín pălește.

— Nu știu... o să văd pe urmă. Acum, trăsura... să mă duc la Guimarán...

Se ridică în picioare, ascunse scrisoarea într-un buzunar interior și se îndreptă spre ușă cu pași siguri.

Doña Paula, deși bănuia ceva, nu știa ce, de data asta nu se încumetă să stăruie. Îi era milă de fiul ei care, bolnav, trist, poate disperat, se ducea să continue, pentru ea, istoria măreției sale, a cîștigurilor lor ; se ducea să redobîndească creditul pierdut prin mijlocirea unui miracol dintre cele mai dorite, mai eficace și mai folositoare, miracolul convertirii. „Era un erou. Cît suferise în timpul Postului !“ Ea, doña Paula, sfîrșise prin a ghici că fiul său și Prezidenta nu se mai vedeau ; se certaseră, probabil. La început, egoismul mamei triumfă și se bucură de ruptura pe care o bănuia. Înțelese că fiul său nu se va înjosi niciodată căutînd o reîmpăcare, că mai degrabă ar muri de deznădejde, ca un cîine, acolo, în patul acela unde căzuse în cele din urmă, după ce-și plimbase mînia abia stăpînită prin toată Vetusta și prin împrejurimi, zi și noapte. Disperarea taciturnă a lui Fermo al ei, complicată cu o boală misterioasă, ce se manifesta într-un fel destul de urît și putea să dea în nebunie, o sperie, căci își adora, în felul ei, fiul ; erau nopți cînd, în timp ce veghea durerea lui Fermo al ei, se gîndea la mii de lucruri absurde, la minuni făptuite de mame — să se ducă, de pildă, chiar ea s-o caute pe nemernica aceea care purta toată vina, și s-o ucidă, sau s-o aducă, tîrînd-o de părul ei blestemat, aici, la picioarele patului, s-o pună să-l vegheze ca și ea, să plîngă întocmai ca și ea — să-și salveze fiul cu orice preț, cu prețul reputației, al mîntuirii chiar, cu orice preț, să-l salveze sau să moară cu el... După ideile acestea absurde, pe care bunul-simț le respingea rînd pe rînd, doña Paula rămînea cu o mînie surdă, stăpînită, și o dorință vagă de-a făuri un plan straniu, o intrigă — ca s-o prindă în cursă pe Prezidentă și să facă din ea ce va dori Fermo... iar pe urmă s-o ucidă sau să-i smulgă limba...

În primele zile, după ce Ana se despărțise de el, Canonicul era cel care-o întreba mai des pe Teresina, afișînd un aer indiferent, fără să-l audă însă maică-sa : „A sosit vreun mesaj, vreo scrisoare pentru mine ?“ Pe urmă și doña Paula, tot cînd erau singure, o întreba pe

servitoare cu o voce guturală, sugrumată : „A venit vreun mesaj... vreun bilețel... pentru domnișorul ?“

Nu, nu sosise nimic. Așa trecuse Postul Paștelui, începuse Săptămîna Patimilor, iar acum era pe sfîrșite... și nimic.

„Trebuie să fie de la ea“, gîndi doña Paula cînd văzu plicul adus de Teresina. Simți furie și plăcere în același timp.

Canonicul simțea în urechi un uragan. Se temea să nu cadă. Era însă hotărît să plece. Se jură să nu citească scrisoarea în fața mamei sale, chiar dacă ea l-ar fi rugat în genunchi. „Scrisoarea aceea era a lui, numai a lui.“ Sosi trăsura. O cupea veche, hodorogită, trasă de un cal negru și de unul alb, amîndoi leșinați de foame și jegoși.

Doña Paula, care-și condusese fiul pînă la poartă, spuse, cu emfază, vizitiului :

— Acasă la don Pompeyo Guimarán... știi...

— Da, da.

Trăsura dădu colțul ; don Fermín deschise fereastra și strigă :

— Încet, la pas.

Privi scrisoarea Anei.

Rupse plicul cu degete tremurătoare și citi acele rînduri scrise cu cerneală roșcată, care săltau și se amestecau înlănțuite unele de altele. Mai mult ghici, decît descifră caracterele care se evaporau în fața privirii sale slăbite.

„Fermín, trebuie să te văd ; vreau să-ți cer iertare și să jur că sînt demnă de protecția ta afectuoasă ; Dumnezeu a vrut să mă lumineze încă o dată. Fecioara, sînt sigură de asta, Fecioara vrea să te caut, să te chem. M-am gîndit să vin chiar eu acasă la dumneata. Mă tem însă să nu fie o indiscreție. Cu toate acestea o să vin, trecînd peste orice, dacă e adevărat că ești bolnav și nu poți ieși. Unde aș putea să-ți vorbesc ? Sînt sigură că, cel puțin din milă, nu vei lăsa fără răspuns scrisoarea mea. Și dacă nu-mi răspunzi, vin la dumneata. Prietena dumitale cea mai bună, sclava dumitale, așa cum a jurat și-și va împlini legămîntul — *Ana.*“

De Pas nu mai simți nici o durere, nici măcar nu se mai gîndi la asta ; privi cerul, se întuneca. Prinse cu o mînă febrilă livreaua albastră a vizitiului, care întoarse capul.

— Ce doriți ?

— În Piața Nouă... La Rinconada...

— Știu, știu... acum ?

— Chiar acum, și mîncînd pămîntul.

Trăsura mergea mai departe la pas.

„Dacă-i acasă don Victor, dar-ar Domnul să nu fie, e de ajuns ca Ana să mă privească, să mă vadă acolo... Dacă nu e... cu atît mai bine. Atunci, o să vorbesc, o să vorbesc..."

Și, obosit de atîta efort și de surprize, don Fermín lăsă să-i cadă capul pe stofa albastră, uzată, și în colțul acela întunecat al trăsurii, ascunzîndu-și fața în palmele-i arzătoare, plînse ca un copil, fără să se rușineze de acele lacrimi, de care nu va ști decît el.

Don Victor nu era acasă.

Canonicul rămase în casa familiei Ozores de la șapte pînă după opt și jumătate. Cînd ieși, vizitiul dormea pe capră. Aprinsese felinarele trăsurii și aștepta, singur c-o să fie bine plătit pentru somnul acela. Don Fermín ajunse acasă la don Pompeyo la nouă fără un sfert. Salonul era plin de preoți și de laici credincioși. Toate fiicele lui Guimarón ieșiră în întîmpinarea Vicarului, a cărui față strălucea de-o paloare ce părea supranaturală. Ai fi spus că-l înconjoară o aureolă.

De trei ori trimiseseră acasă la Canonic, să vină imediat. Don Pompeyo vroia să se spovedească, dar numai și numai în fața lui De Pas ; zicea că vrea să-și spună păcatele și să-și mărturisească greșelile numai Canonicului ; că un glas dinlăuntru îi cerea cu o forță de neînvins să-l cheme pe Canonic și numai pe Canonic.

Doña Paula răspunsese că fiul său plecase la șapte, în trăsură, îndată ce fusese înștiințat, că se dusese direct acasă la Guimarán. Cum însă nu sosea, mesajele se repetau. Doña Paula era furioasă. Ce se întîmplase cu fiul său ? Ce nouă nebunie mai era și aceea ?

În cele din urmă, dat fiind că Vicarul nu apărea, fură chemați Arhidiaconul, don Custodio, preotul parohiei și

alți clerici care erau mai mult sau mai puțin în relații cu bolnavul. Totul a fost în zadar. El îl vroia pe Canonic ; glasul lăuntric i-o cerea în gura mare. Glocester, lîngă patul muribundului, murea de invidie și era vînăt de furie, deși zîmbea ca întotdeauna.

— Dar, señor don Pompeyo, dă-ți seama că toți sîntem preoți ai Domnului nostru Isus... și dacă convertirea dumitale e sinceră...

— Da, domnule, sinceră ; eu n-am înșelat niciodată pe nimeni. Eu vreau să mă împac cu Biserica, să mor în sînul ei, dacă Dumnezeu vrea să mor...

— Oh, nu, nu...

— Așa cred și eu ; dar, oricum... vreau să mă întorc la turma... strămoșilor mei... s-o fac însă cu ajutorul lui don Fermín ; am motive serioase să cer asta, sînt strigătele conștiinței mele...

— Oh, tot respectul... tot respectul... Dar dacă acest domn Canonic nu apare...

— Dacă nu apare, cînd primejdia o să fie mai mare, o să mă spovedesc oricăruia dintre dumneavoastră. Pînă atunci, vreau să-l aștept. Sînt hotărît să-l aștept.

Preotul parohiei nu putu face mai mult decît Arhidiaconul. Despre don Custodio, nici să nu mai vorbim. Toți preoții aceia „se făceau de rîs", după părerea lui Glocester. Adevărul e că făceau fețe-fețe.

— O fi vreun complot ! îi spuse Mourelo la ureche lui don Custodio.

După ce se lăsă așteptat atîta, Canonicul sosi.

Fiicele lui Guimarán îl duseră în triumf lîngă tatăl lor.

De Pas părea un sfînt coborît din cer ; o fericire de arhanghel strălucea pe figura lui frumoasă, viguroasă, pe care se reflecta o tinerețe de țăran robust, cu trăsături fine ; era tinerețea pasiunii, debordantă în clipa aceea. În timp ce Guimarán strîngea mîna înmînușată a Vicarului, acesta, fără să se poată concentra asupra realității prezente, continua să savureze scena acelei atît de dulci reîmpăcări în care juca tocmai un rol atît de important. „Ana era din nou a lui, sclava lui ! Ea o spusese, în genunchi, plîngînd... Și proiectul acela, propunerea aceea irevocabilă de a arăta întregii Vetuse, într-o împrejurare solemnă, că Prezidenta era sclava duhovnicului ei, că

avea o încredere oarbă în el..." Amintindu-și de asta și de toate amănuntele minunatei dovezi oferită de Ana, don Fermín simți că-i tremură picioarele: era sfîrșeala acelei desfătări pe care el o numea morală, dar care-i pătrundea pînă-n oase sub forma unui suflu fierbinte Ceru un scaun. Se așeză alături de bolnav și, pentru prima oară, văzu ce avea în față: un chip palid, pămîntiu, numai piele și oase, asemeni unui pergament străveziu. Ochii lui Guimarán, umezi și strălucitori, erau foarte deschiși, priveau spre abisurile de idei în care se pierdea acel creier bolnav, și păreau două ferestre de care se apropia uimirea mută.

Bolnavul și confesorul rămaseră singuri.

De Pas își aminti de maică-sa, de iezuiți, de Barinaga, de Glocester, de Mesía, de Foja, de Episcop și, deși îi era scîrbă, se hotărî să tragă tot folosul posibil din acea convertire a lui don Pompeyo. Cîtă fericire într-o singură zi! Ana și puterea lui, care îl părăsiseră, reveneau în același timp; Ana, mai umilă ca niciodată, puterea, cu un anumit caracter supranatural. Da, era sigur de asta; îi știa pe vetusteni; o înmormîntare îi făcuse să-și disprețuiască tiranul, altă înmormîntare îi va face să îngenuncheze la picioarele lui, unii fanatizați, ceilalți, cel puțin speriați. În timp ce vorbea cu don Pompeyo despre religie, despre blîndețea ei, despre necesitatea ca Biserica să se bazeze pe revelații pozitive, Canonicul își pregătea un adevărat plan, ca să tragă tot folosul posibil de pe urma victoriei sale... De vreme ce nătărăul acela îi căzuse în mînă, n-o să fie în zadar. Ceilalți proști, cei care credeau că Guimarán e ateu fiindcă e un adevărat ticălos și un adevărat înțelept, or să considere convertirea asta ca pe un lucru foarte serios, ca un cîștig de incalculabilă valoare pentru Biserică.

„Ateul! Deși toți îl considerau inofensiv, majoritatea credeau în răutatea lui înnăscută și într-o misterioasă superioritate diabolică. Și diavolul acela, răufăcătorul acela, se arunca la picioarele stăpînului spiritual al Vetustei... Oh, ce strașnic efect teatral!... Nu, n-o să fie prost, mama lui avea dreptate, trebuia să tragă un anumit folos... În fond, asta nu era decît o pregătire pentru alt triumf, mai important; nu se spusese că pînă și Pre-

zidenta îl părăsea ? O să vadă ei ce-o să facă Prezidenta..."
Don Fermín se înăbușea de plăcere, de mîndrie ; i se pusese un nod în gît, în timp ce don Pompeyo tușea și spunea, cu glasul slab :

— Poți să mă crezi... domnule Canonic... că asta a fost un miracol... da, un miracol... Am văzut un cor de îngeri, m-am gîndit la Pruncul Isus, în legănașul lui... în ieslea de la Betleem... și m-a cuprins o duioșie... așa... parcă paternă... nici nu știu !... Da, ceva sublim, don Fermín... sublim... Dumnezeu într-un leagăn... și eu, un orb... care nu credea ; dumneata ai dreptate. Eu mi-am petrecut viața gîndindu-mă la Dumnezeu, vorbind despre El... o făceam însă pe dos... înțelegeam totul pe dos...

Și continuă să vorbească fără șir, printre tuse și suspine.

După asta, Canonicul îi spuse să tacă și să-l asculte.

Don Fermín vorbi mult și frumos. Pentru a obține iertarea lui Dumnezeu, don Pompeyo trebuia, înainte de-a se însănătoși, pentru că o să se facă bine, fără îndoială — așa gîndea și el — să dea un exemplu convingător de cucernicie. Convertirea lui trebuia să fie solemnă, o învățătură de minte pentru ticăloși și o puternică pildă pentru cei mai slabi în credință.

— Poți aduce o mare binefacere Bisericii căreia i-ai făcut atîta rău...

— Cum vrei dumneata... don Fermín... ; eu sînt sclavul voinței dumitale... Vreau iertarea lui Dumnezeu și a dumitale... a dumitale, deoarece te-am jignit atît de mult făcîndu-mă ecoul unor calomnii... Și, crede-mă, că n-aveam nimic cu dumneata, dar cum îmi propusesem să lupt împotriva fanatismului, împotriva clerului în general... și pe urmă, numai așa puteam să-l cuceresc pe Barinaga... Oh, Barinaga ! Nefericitul acela de don Santos ! O fi în iad, nu-i așa, don Fermín ? Nefericitul ! Și asta din vina mea !

— Cine știe... Necunoscute sînt căile Domnului... Și pe urmă, trebuie să ținem seama de nemărginita lui bunătate... Cine știe !... Important e ca noi să dăm acum un strălucit exemplu de sinceră pietate. Această lecție poate aduce după ea multe convertiri. Vai, don Pompeyo, nici

nu-ți dai seama cît poate cîștiga Religia prin ceea ce ai făcut și ai de gînd să faci !...

A doua zi dimineața, întreaga Vetustă edificată se pregătea să însoțească Sfînta Împărtășanie pe care domnul Guimarán trebuia s-o primească în chiar seara aceea. Era duminica Floriilor. Pe străzile orașului, pînă și aerul pe care-l respirai era îmbibat de religie.

— Acțiunile Vicarului cresc ! spunea Foja, furios, la urechea lui Glocester, pe care-l întîlni în pridvorul catedralei, la ieșirea de la slujbă.

— Asta-i complot !

— Ba nu, e idiot don Pompeyo.

— Nu, e complot.

Adevărul era că *acțiunile Vicarului creșteau* mult mai mult decît își puteau închipui dușmanii lui.

După cum era greu să-ți explici de ce fusese atît de discreditat, într-un timp așa de scurt, tot astfel, nimeni nu putea să-și dea seama cum, în cîteva ceasuri, spiritul opiniei devenise favorabil Canonicului, și într-o așa măsură, încît nimeni nu îndrăznea să amintească de viciile și de păcatele lui, de față cu alții ; nu se mai vorbea decît despre convertirea miraculoasă pe care o săvîrșise.

Nu conta că Mourelo striga peste tot :

— Dar n-a săvîrșit-o el, a fost un imbold spontan al ateului... Așa se întîmplă cu toți liberi-cugetătorii atunci cînd le vine ceasul...

Nimeni nu-l lua în seamă pe clevetitor. „Era un miracol, sigur că da, un miracol săvîrșit de Canonic.“ Nimeni nu se mai îndoia de asta. „E un om mare, trebuie să recunoaștem.“ Doña Paula, cu ajutorul Cîrnului și a altora, doña Petronila și conclavul ei, Ripamilán, Episcopul însuși, care-l îmbrățișase pe Canonic la catedrală, toți și mulți alții erau entuziaști propagandiști ai recentei și nepieritoarei glorii a lui don Fermín, a triumfului său de necontestat asupra oștirilor lui Satan.

Foja, Mourelo, don Custodio, sfătuiți de Mesía, care vorbise cu fostul primar, renunțară să contracareze puternicul curent de opinie favorabil, pînă la refuz, lui don Fermín.

„Era mai bine să aștepte ; rafala o să treacă și întreaga Vetustă o să-l vadă din nou pe don Fermín,

făuritorul de miracole, așa cum era, *în întreaga sa oribilă goliciune.*"

După ce don Pompeyo se împărtăși cu toată solemnitatea impusă de împrejurare, avîndu-l alături pe preotul parohiei, pe don Fermín și pe Somoza, medicul, toată Vetusta, care năvălise în casa și în jurul casei convertitului, se răspîndi prin tot orașul, ridicînd în slăvi împărtășania întru care murea ateul, considerat, acum, de toți, un om extraordinar și un înțelept fără seamăn, trîmbițînd zelul apostolic al Vicarului, tactul și înrîurirea sa evanghelică, ce părea magie sau miracol.

După ce se sfîrși ceremonia religioasă, avu loc un consult de medici. Somoza se înșelase, ca de obicei. Don Pompeyo era pe moarte, dar putea să mai dureze încă multe zile ; era rezistent... era de ajuns să-l auzi vorbind.

Somoza își menținu părerea cu o energie eroică. „Bineînțeles că domnul Guimarán putea să trăiască, sigur că da, cîteva zile în plus față de cît spusese el, însă știința nu putea decît să declare că moartea era iminentă. Bolnavul putea să trăiască, sigur că da, de-o mie de ori da, dar datorită cui ? Fără nici o îndoială, datorită influenței morale a Sfintelor Taine. Nu că el, don Robustiano Somoza, om de știință, în primul rînd, ar crede în eficiența materială a religiei, dar, fără să ne facem vinovați de fanatism, pe care îl combate cu toată convingerea lui de om de știință, cum a spus, putea admite și admitea, în urma propriei sale experiențe, că psihicul influențează asupra fizicului și viceversa, și că neașteptata convertire a lui don Pompeyo putea să fi determinat o schimbare în evoluția naturală a bolii... lucruri care, așa cum se prezentau, erau străine de știința medicală."

Într-adevăr, don Pompeyo trăi pînă în Miercurea Sfîntă.

Din ziua în care se află de convertirea lui Guimarán, lui Trifón Cármenes îi veni năstrușnica idee să dedice evenimentului, deosebit de important, o *pagină literară* în *El Lábaro*. Trebuia însă să aștepte ca bolnavul să fie în afară de pericol sau să ajungă pe lumea cealaltă. Ultima posibilitate era mai probabilă și convenea mai mult planurilor lui Cármenes, care, în Duminica Floriilor,

era pe punctul de-a termina o lungă compoziție poetică ce *cînta* moartea ateului revenit, în chip fericit, la credința lui Hristos. Oda elegiacă, sau simpla elegie, ce-o fi fost, că Trifón nu știa, începea astfel :

Ce-mi prevestește acest funebru vaier ?...

Poetul era într-un continuu du-te-vino de la *casa mortuară*, cum îi spunea în sinea lui, la redacție, și de la redacție la casa mortuară.

— Cum se simte ? întreba foarte încet, de la intrare

Servitoarea îi răspundea :

— Tot așa.

Și Trifón alerga, se încuia cu elegia lui și continua să scrie :

Fatală îndoială, incertitudine păgînă !...
În prag, groaznica Parcă-i nemișcată,
și nici nu pleacă, nici pășește ;
o umbră a oroarei, ea tace și așteaptă...

Treceau cîteva ore și Trifón se prezenta din nou acasă la muribund ; cu voce dulceagă și blîndă, întreba :

— Cum îi mai merge lui don Pompeyo ?

— Ceva mai prost, i se răspundea.

Se întorcea în goană la redacție, gîfîind ; trebuia să muncească pe brînci, domnul acela putea să moară, și poezia să rămînă fără ultimul vers..." Și scria într-un *ritm febril* :

Dar vai, fu totul în zadar ; din cerul dătător de viață
sentința cade, neînduplecată...

Cînd servitoarea lui Guimarán îi răspundea : „Domnul a avut o noapte mai bună", Cármenes, fără să-și dea seama, făcea o mutră acră și încerca o senzație neplăcută, asemănătoare aceleia pe care o simțea cînd ajungea să se convingă că un anume ziar din Madrid nu-i va publica versurile pe care le trimisese. El nu vroia nimănui răul, dar adevărul e că, de vreme ce elegia era atît de înaintată, don Pompeyo i-ar face un deserviciu dacă n-ar muri cît mai repede.

Muri. Muri în Miercurea Sfîntă. Canonicul și Trifón răsuflară ușurați. La fel răsuflă și Somoza. Toți trei s-ar

fi făcut de rîs dacă s-ar fi întîmplat altfel. În ceea ce-l priveşte pe Cármenes, îşi încheie versurile în felul următor :

Nu-l plîngeţi, căci dangătul de bronz
e intr-al slavei imn ; Biserica cea sfîntă
în sînu-i l-a primit... etc.

Bietului Trifón îi ieşeau versurile încălecate unele peste altele ; avea acelaşi defect şi la degetele de la picioare.

Înmormîntarea ateului fu o solemnitate cum rar se mai văzuse. Autorităţile civile şi militare *conduseră spre ultimul lăcaş trupul răposatului* ; o comisie alcătuită din canonici, prezidată de decan, municipalitatea, universitatea şi toţi cei care se considerau buni sau răi catolici. Prin această manifestare publică de simpatie li se acorda văduvei şi orfanelor o deosebită favoare şi consolare. Canonicul mergea în fruntea familiei îndoliate ; nu era rudă cu defunctul, dar îl salvase din ghearele Diavolului. După Glocester, care rămase în sala de consiliu bodogănind „asta n-a fost înmormîntarea unui creştin, ci mai degrabă apoteoza păgînă a cucernicului, fericitului, triumfătorului Vicar general !“ Într-adevăr, lumea îl arăta cu degetul : „Ăla e, ăla e“, spunea mulţimea arătîndu-l pe Apostol, pe Canonic. Miracolele despre care doña Paula făcuse să se vorbească în rîndul mulţimilor impresionabile şi ignorante nu rămăseseră fără efect. Însuşi Episcopul amintise în ultima lui predică destinată cuvioaselor sărace şi clasei de jos, femei de serviciu etc., etc. despre triumful acelui fiu preaiubit al Bisericii...

— N-o să avem altă soluţie decît să ne plecăm capul şi să aşteptăm să treacă furtuna, spunea Foja.

Liber-cugetătorii, care mîncau carne într-o cîrciumă în Vinerea Mare, erau furioşi.

— Don Pompeyo îi discreditase !

— Ce mai liber-cugetător !

— Era un laş !

— A murit nebun !

— I-au făcut farmece !

— Ce farmece ? Morfină.

— Clerul, miracole de-ale clerului...

— L-au convertit cu opiu...

— Slăbiciunea, numai ea face asemenea minuni...

— Era însă, mai presus de orice, un nătărău...

Joia Mare aduse o veste care urma să rămînă de pomină în analele Vetustei, anale pe care, bineînțeles, le scria cu nesfîrșită răbdare un profesor de la institut, care era și autorul unor însemnări despre jota aragoneză [1].

În casa Vegallana vestea *explodă ca o bombă*. Marchiza, toată în negru, se întorcea cu Visitación de la liturghia de la biserica Santa María, unde dăduseră acatiste; Obdulia Fandiño dăduse și ea acatiste la San Pedro, la ora la care ofițerii din garnizoană vizitau monumentele; și toate doamnele, adunate în cabinetul marchizei, ascultau uimite ceea ce le povestea, în mod solemn, Constantin cel Mare, doña Petronila Rianzares, care încasase douăzeci de duros la masa acatistelor de la San Isidro. Episcopul-mamă spunea:

— Da, doamnă marchiză, nu vă mai închinați, Anita e hotărîtă să dea acest măreț exemplu, orașului și lumii...

— Dar Quintanar... n-o să consimtă...

— I-a și dat consimțămîntul... împotriva voinței lui, bineînțeles. Ana l-a făcut să înțeleagă că e vorba de un jurămînt sacru și că ar fi un act de despotism pe care ea nu i l-ar ierta niciodată, dac-ar împiedica-o să-și țină făgăduiala...

— Și sărmanul papă-lapte i-a dat încuviințarea? întrebă Visita, roșie de indignare. Ce bărbați or mai fi și ăștia! adăugă, amintindu-și de-al ei.

Marchiza nu sfîrșea cu închinatul. „Asta nu era cucernicie, nu era religie; era nebunie, adevărată nebunie. Cucernicia rațională, *iluminată*, de bon-ton era cealaltă, care cere obol corporațiilor și particularilor la poarta bisericii, pentru spital, care face cadou parohiei stindarde brodate; dar să faci pe paiața și să te dai în spectacol!"

— Pentru Dumnezeu, doamnă marchiză! Cine v-ar auzi, v-ar putea acuza de demagogie, de fariseism.

— Dar ce-am spus?

---

[1] Jota — dans popular spaniol, cu caracteristici ce diferă de la regiune la regiune. Cea mai răspîndită și cunoscută este jota aragoneză.

— Vi se pare puțin lucru ce-ați spus ? Să faceți paiață pe-o *pocăită*...

Marchiza dădu din umeri și se închină din nou. Obdulia avea gura uscată și ochii umflați. Încerca o imensă curiozitate și o oarecare vagă invidie...

„Ana o să se dea în spectacol !“ desigur, asta era expresia. Ce și-ar fi putut dori mai mult Obdulia Fandiño, decît să se dea în spectacol, pentru a fi privită și admirată de toată Vetusta ?

— Și rochia ? Cum e rochia ? Știi ?

— Păi, cum să nu știu ? răspunse doña Petronila, mîndră fiindcă era la curent cu tot ceea ce se întîmpla. Ana o să aibă o rochie lungă, violetă și cu franjuri *marron foncé* [1]...

— *Marron foncé ?..* obiectă Obdulia. Nu se asortează... auriu s-ar potrivi mai bine.

— Ce te pricepi dumneata ?... Eu personal i-am dat indicații croitoresei ; nici Ana nu se pricepe la așa ceva și m-a lăsat pe mine să mă ocup de toate amănuntele.

— Și rochia, e largă ?

— Puțin...

— Cu trenă ?...

— N-are. Aceeași lungime peste tot.

— Și pantofi ? Sandale ?

— Pantofi ? Ce pantofi ? Piciorul gol...

— Desculță ! strigară cele trei doamne.

— Păi, bineînțeles, doamnelor ; asta-i frumusețea... Ana s-a oferit să meargă desculță...

— Și dacă plouă ?

— Și pietrele ?

— O să se rănească...

— Femeia asta e nebună...

— Unde-o mai fi văzut ea pe cineva făcînd asemenea drăcovenii ?

— Pentru Dumnezeu, doamnă marchiză, nu huliți ! Drăcovenii — o asemenea faptă, o pildă atît de creștinească, de umilință atît de grăitoare...

— Dar cum de i-a dat prin cap ? Unde-a văzut ea așa ceva...

---

[1] Cafeniu-închis (fr.).

— Probabil, la Saragoza, și în alte orașe pe unde a umblat... Și chiar dacă n-ar fi văzut așa ceva, tot ar fi un lucru de laudă să te expui sarcasmului necredincioșilor și batjocurilor prefăcute ale fariseilor... exact aşa cum a făcut Domnul pentru noi, păcătoșii.

— Desculță ! repeta uluită Obdulia. Era din ce în ce mai invidioasă. „Oh, își spunea, povestea asta are cu siguranță un *cachet*. Nu e ceva obișnuit, e o *boutade*, e ceva... de un bun gust suprarafinat..."

În clipa aceea intră marchizul de braţ cu don Victor.

Vegallana îl consola pe nenorocitul de Quintanar, care nu-și ascundea tristețea şi descurajarea.

Doña Petronila plecă mai înainte ca mîhnitul ex-prezident să-i poată reproșa partea de vină ce-i revenea pentru aventura doñei Ana pe care el o considera o adevărată nenorocire.

— Ia spune-ne, Quintanar, îl întrebă marchiza cu sincer interes și multă curiozitate...

— Doamnă... iubita mea Rufina... e așa... cum spune poetul...

N-au putut să mă învingă... și m-au învins !

— Lasă-te de versuri, omul lui Dumnezeu... Cine i-a băgat Anei în cap povestea asta ?

— Cine putea să fie ? Sfînta Teresa... adică... nu... Paraguayul.

— Para... ?

— Nu, nu. Nu știu ce vorbesc... Vreau să spun... Domnilor, nevastă-mea e nebună... Eu cred că e nebună... Am spus-o de mii de ori... Problema e... că, atunci cînd credeam c-o stăpînesc, cînd credeam că misticismul și Vicarul erau o apă ce nu mai învîrtea roata morii... cînd nu mă mai îndoiam de puterea mea de-a hotărî la mine în casă... deodată, pac, nevastă-mea îmi vine cu povestea asta cu procesiunea.

— Bine, dar în Vetusta nimeni n-a mai făcut așa ceva vreodată...

— Ba da, spuse marchizul. În fiecare an, Oțet, adică Belisario Zumarri, dascălul cel mai sever din Vetusta,

merge în veștmînt de pocăit, cu o cruce pe spate, la procesiunea de înmormîntare a lui Hristos...

— Marchize, dar n-o compara pe nevastă-mea cu Oțet.

— Nu, n-o compar, dar...

— Dar, domnilor, domnilor, vă întreb, repeta doña Rufina, cînd a văzut Ana ca vreo doamnă să ia parte la procesiune, în veștmînt sau ce-o fi acela, de pocăit ?...

— De văzut, a văzut. Am văzut... de pildă, la Saragoza Dar nu știu dacă acelea erau niște doamne adevărate...

— Și pe urmă, n-or fi mers desculțe, spuse Obdulia...

— Desculțe ! Nevastă-mea o să meargă desculță ? Pentru Dumnezeu ! Asta în nici un caz !... Pe toți sfinții !

Cu greu reușiră să potolească indignarea și mînia lui don Victor. Ceva mai calm, acesta se întoarse acasă și între a avea *altă explicație* cu doña Ana și a se închide într-o tăcere semnificativă, preferă să se închidă în tăcere... și în birou.

„Nu se putea înșela singur. Își dădea seama că hotărîrea Anei e irevocabilă."

În Vinerea Mare, zorii se iviră plumburii ; de îndată ce se lumină de ziuă, foarte devreme, Canonicul se apropie de fereastră să privească cerul. „O să plouă ? Ar fi dat cîțiva ani din viață ca soarele să mături acel coviltir cenușiu, să apară și să lumineze din plin, fără urmă de nor, ziua aceea a triumfului său... Două zile de triumf ! Miercuri, înmormîntarea ateului convertit, vineri, înmormîntarea lui Hristos și la amîndouă, el, don Fermín, triumfător, plin de glorie ; Vetusta uimită, supusă, dușmanii cu capul în pămînt, risipiți și nimiciți !"

Ana privi și ea cerul, foarte devreme, și, fără să mai poată face ceva, gîndi : „Dac-ar ploua !" Dorea să plouă și avea remușcări din pricina asta. Era înspăimîntată de propria ei faptă. „Sînt o nebună, își spunea, iau hotărîri exagerate în momentele mele de exaltare și-apoi, cînd sufletul meu e cuprins de descurajare, aproape inert, și nu mai are forța de-a voi, trebuie să le îndeplinesc." Își amintea cum, în genunchi, în fața Canonicului, îi oferise acea jertfă, acea dovadă publică și solemnă că e alături de el, de cel persecutat și calomniat. Îi venise în minte să se umilească în acel chip pe cînd asculta *Stabat Mater* de Rossini, închipuindu-și, cu mintea înfierbîntată, scena

Calvarului, văzînd-o pe Maria la picioarele Crucii, *dum pendebat filium* [1], cum scria în carte. Își amintise, dintr-o dată, că văzuse la Saragoza o femeie în veșmînt de pocăită, pășind desculță în urma sicriului de sticlă ce închidea chipul îndurerat al Domnului și, fără să se gîndească prea mult, hotărîse, își jurase ei însăși să meargă așa, în văzul tuturor oamenilor, pe toate străzile Vetustei, în urma lui Isus mort, aproape de Canonic, ce suferea și el răstignirea, calomniat, disprețuit de toți... chiar și de ea... Nu mai avea altă soluție ; don Fermín, după ce se împotrivise fără multă convingere, fusese de acord și acceptase dovada de fidelitate spirituală a Anei ; doña Petronila, pe care n-o mai considera o codoașă respingătoare, se oferise să se ocupe de veșmînt și de toate amănuntele *jertfei*... Și acum, cînd sosise ziua, cînd se apropia ora, începea să se îndoiască, să se teamă, să dorească să se deschidă zăgazurile cerului și lumea să se acopere de apă pentru a evita momentul critic al procesiunii.

Ana se gîndea și la Quintanar. Toate astea erau pentru el, bineînțeles ; trebuia să se agațe de cucernicie pentru a-și păstra cinstea, dar nu exista alt mod de a fi cuvioasă ? Nu fusese un gînd nebunesc promisiunea aceea ? N-o să fie ridicol acel soț care trebuia să-și privească soția desculță, îmbrăcată în violet, călcînd prin noroiul tuturor străzilor din Encimada, *dîndu-se în spectacol*, oferindu-se răutății, invidiei, tuturor păcatelor capitale care vor admira, de pe trotuare și de la ferestre, acel *tablou vivant* pe care o să-l reprezinte ea ? Ana căuta flacăra entuziasmului, frenezia abnegației care, cu opt zile în urmă, în biserică, în acordurile muzicii, îi sugeraseră acel plan : însă entuziasmul, frenezia nu mai reveneau ; n-o însoțea nici măcar credința. Teama de privirile Vetustei, de răutatea tuturor acelor gură-casă pusese stăpînire pe ea ; nu mai credea, dar nu renunțase la credință ; nu se mai gîndea nici la Dumnezeu, nici la Hristos, nici la Maria, nici măcar la eficacitatea jertfei ei pentru a reînvia gloria Canonicului ; nu se gîndea decît la *scandalul* exhibiției. „Da, era un scandal ; femeia de casă, soția cinstită din Ana protesta împotriva apropiatului spectacol... Nu, nu era nici măcar

[1] De care era atîrnat fiul (lat.).

sigură că abnegația ei era pe drumul cel bun ; poate că era o nerușinare ; pacea din casă, cinstea căminului i-o spuneau printr-o tăcere solemnă..." Și pe Ana o treceau sudorile tot frămîntîndu-se... „Ce promisese !"

Nu plouă. Coviltirul cenușiu al cerului rămase azvîrlit deasupra orașului toată ziua. Cu o oră înainte de-a se întuneca, procesiunea Înmormîntării ieși din biserica San Isidro.

— Vine, vine ! șușoteau membrii Cazinoului, înghesuiți la ferestre, înghiontindu-se, călcîndu-se pe picioare, lungindu-și gîturile în dorința de-a vedea mai bine neobișnuitul spectacol, de-a admira în voie pe frumoasa doamnă, perla Vetustei, înconjurată de preoți și ministranți, pe jos, desculță, în veșmînt de pocăită, exact ca domnul Oțet, cumplitul învățător.

Ceva ca un val de admirație preceda cortegiul funebru ; înainte ca procesiunea să ajungă pe vreo stradă, mulțimea, în rînduri strînse, pe trotuare, la ferestre și balcoane, știa că „Prezidenta era foarte frumoasă, și palidă, ca Fecioara la picioarele căreia pășea". Nu vorbeau despre altceva, nu se gîndeau la altceva. Hristos întins pe patul lui, sub sticlă, Îndurerata Maică, îmbrăcată în negru, străpunsă de șapte spade, în spatele lui, nu meritau atenția poporului credincios ; o așteptau pe Prezidentă, o mîncau din ochi... În fața Cazinoului, la ferestrele Tribunalului, alt palat churrigueresc din piatră întunecată, stăteau, în spatele stindardelor stacojii și aurii, doamna guvernator civil, doamna guvernator militar, marchiza, Visitación, Obdulia, doamna baroneasă și fiicele ei, ca și alte multe doamne din ceea ce umila și pizmașa clasă mijlocie numea aristocrație. Obdulia era palidă de emoție. Mureau de invidie. „Tot orașul se ocupa de pașii, mișcările, veșmîntul Anei, de culoarea și gesturile ei !... Și era desculță ! Picioarele foarte albe, goale, admirate și compătimite de mulțimea aceea imensă !" Pentru Obdulia Fandiño asta era frumosul ideal al cochetăriei. Niciodată umerii ei goi, brațele ei de fildeș ce serveau drept fond pentru negre broderii dantelate, bine strînse pe corp, niciodată spatele cu curbe vertiginoase, pieptul ei drept, voinic, opulent și is-

pititor nu atrăseseră, nici pe departe, atenția și admirația unui oraș întreg, oricît s-ar fi expus ea la baluri, teatre, plimbări și chiar procesiuni... Toată carnea ei albă, tare, plină, ispititoare reprezenta mai puțin, datorită împrejurărilor, decît două picioare desculțe care de-abia se puteau zări din cînd în cînd de sub catifeaua violetă a pocăitei! „Și era firesc; toată Vetusta, se gîndea Obdulia, se uită la aceste picioare desculțe. De ce? Pentru că în felul în care și le arată e un *cachet* foarte distins fiind că... asta-i o chestie *regizată*."

— Cînd vine? întrebă văduva umezindu-și buzele, copleșită de-o admirație invidioasă și încercînd în același timp o moleșeală stranie, nebunească, inexplicabilă pentru că era absurdă. Obdulia simțea în clipa aceea așa... o dorință vagă... de... de... a fi bărbat.

Bărbat era în schimb, și încă foarte bărbat, învățătorul Oțet, don Belisario, care-și punea haine de pocăit în această zi atît de solemnă, după un obicei înveterat, și care în restul zilelor anului era cel mai teribil Irod al primelor buchii. Toți copiii de la școala lui, care-l urau din inimă, se înghesuiau pe străzi, în piețe și la balcoane ca să-l vadă trecînd pe domnul învățător, cu crucea lui de carton pe umăr și coroana de spini autentici care-l înțepau în mod efectiv, după cum arăta mișcarea sprîncenelor și expresia dureroasă a cutelor de pe frunte. Băieții doreau, din toată inima, ca spinii aceia să-i străpungă craniul. Înmormîntarea lui Hristos era răzbunarea întregii școli. În dorința lui de-a chinui toate generațiile care-i treceau prin mînă, Oțet se mulțumea s-o rănească pe-a sa, în propria-i persoană. Dar nu numai dorința de-a se tortura, idee ce le venise tuturor puștilor văzînd aiureala aia de-a se încorona cu spini și de-a face o mică bucurie mieilor din turma lui pedagogică, ci și afurisita de vanitate avea un rol important în acea exhibiție anuală. Faptul că o dată pe an, Oțet, don Belisario, se știa obiectul *admirației generale*, îi umplea sufletul de glorie. Nimeni nu se încumetase să-i urmeze exemplul; el era unicul pocăit al orașului și se bucura în liniște de mulți ani de acest privilegiu.

În loc să-l supere, concurența pe care i-o făcea doña Ana Ozores îl umplu de mîndrie. Fără să-l invoce pe Dumnezeu sau pe Diavol, de îndată ce-o văzu ieşind de la San Isidro veni lîngă ea, o salută foarte politicos și, cu toate că-şi purta crucea în spate, știu să arate că, înainte de toate, chiar şi pe drumul Calvarului, era un cavaler, un desăvîrșit cavaler ; dacă întîlneau băltoace, trecea el prin ele, ca noroiul să nu atingă picioarele goale, de sidef, ale acelei ilustre doamne, tovarășa sa. Ana mergea ca o oarbă, nu auzea și nu înțelegea nimic, dar prezența grotescă a acelui însoţitor neașteptat o făcu să se înroșească, și simți o dorință nebună s-o ia la goană. „O înșelaseră, nu-i spuseseră nimic de caricatura aceea care va fi alături de ea. Oh, dacă sufletul ei ar mai fi tot așa de sincer și de credincios ca altădată, această nouă umilire, batjocura, ridicolul i-ar fi făcut plăcere, pentru că astfel sacrificiul era mai mare, puterea abnegației sale, sublimă."

Oțet admiră ca tot poporul, mai ales poporul de jos, picioarele desculțe ale Prezidentei. În ceea ce-l privea pe el, se fălea cu niște strălucitoare cizme de lac, în pofida realității istorice. Oțet știa foarte bine că pe vremea împăratului August nu existau cizme de lac, și chiar dac-ar fi existat, nu le-ar fi purtat Isus pe drumul Calvarului ; el nu era însă decît un credincios, un credincios care nu pierdea nici o ocazie, în tot cursul anului, să se fălească ; trebuia să-i fie iertată vanitatea de-a se afișa în asemenea ocazie cu cizmele lui ca oglinda, pe care le încălța numai la zile mari.

— Vin ! Vin ! repetară cei de la Cazino și doamnele de la Tribunal, cînd procesiunea se apropie cu adevărat. Acum nu mai era un zvon fals, erau *ei*, era Înmormîntarea.

În balcoane, comentariile încetară.

Toate sufletele, mai păcătoase sau mai puțin păcătoase, se mutară în priviri.

Nici un vetustean prezent acolo nu se gîndea la Dumnezeu în momentul acela.

Bietul don Pompeyo, ateul, murise.

Visitación, soția funcționarului de bancă, în loc să se uite ca toată lumea spre strada strîmtă unde se și iveau stindardele triste și decolorate, crucile și luminările, studia figura lui don Alvaro Mesía care, după cum se părea,

stătea singur la ultima fereastră a fațadei Cazinoului, pe colț. Îmbrăcat în negru, cu redingota strîmtă încheiată pînă la gît, don Alvaro, palid, mușca din cînd în cînd havana pe care-o ținea în gură, zîmbea uneori și, din timp în timp, se întorcea să răspundă unui interlocutor, invizibil pentru Visita.

Era don Victor Quintanar. Cei doi prieteni se închiseseră în secretariatul Cazinoului, la rugămințile fostului prezident, care vroia să vadă fără să fie văzut, ceea ce el numea *drumul spre Calvarul demnității sale*. În spatele lui Mesia, care-i ținea loc de paravan, tremurînd fără să știe de ce, nerăbdător, aproape cu febră, Quintanar se pregătea să vadă tot ce era de văzut.

— Ascultă, spunea, dac-aș avea o bombă... aș arunca-o din toată inima asupra domnului Canonic cînd o să treacă triumfător pe sub noi. Înrobitorul !

— Potolește-te, don Victor, potolește-te ; ăsta-i începutul sfîrșitului. Sînt sigur că Ana e moartă de rușine acum. Au transformat-o într-o fanatică, ce putem face ? Dar o să deschidă ochii ; excesul acesta o va lecui... Canonicul a vrut să întindă coarda prea tare ; sigur, e un triumf enorm pentru el... dar Ana va vedea pînă la urmă că a fost instrumentul orgoliului acestui om.

— Asta-i, un instrument, un instrument josnic ! O poartă cum își poartă un cuceritor roman sclava... în urma carului triumfal...

Don Victor se încurca în asemenea alegorii ; dar și-l închipuia într-adevăr pe don Fermín de Pas, în mijlocul procesiunii, în picioare, într-un car de carton, cum îl văzuse la Real, intrînd pe scenă, pe bariton, într-o seară cînd se cînta *Polyeucte*.

Don Alvaro nu se prefăcea că e bine dispus. Era puțin nervos, dar nu se simțea învins ; se baza pe experiența lui. „Clericul nu se atinsese de Prezidentă, era sigur." Zîmbea din toată inima, zîmbea gîndurilor și planurilor lui. „Sigur că nervii îi erau zgîndăriți de acel spectacol în care, după toate aparențele, rivalul triumfa ca un roman, cum spunea don Victor, dar... nu se atinsese de ea..."

Quintanar văzu din ascunzătoarea sa, prin grilajul negru al ferestrei, apropiindu-se o cruce aurită, vîrful unui

stindard vechi și venerabil. Se ridică în picioare pe scaun, tot fără să fie văzut din stradă, și-l recunoscu pe Celedonio cu o cruce de argint în mîini.

Mesía, lăsîndu-și prietenul în spate, ieși pe balcon, arogant și sfidînd privirile clericilor ce treceau pe sub el.

Tobele răsunau funebre, triste, înverșunîndu-se să învie o durere moartă cu nouăsprezece secole în urmă ; lui don Victor i se păreau într-adevăr ca un imn al morții ; își închipuia c-o duc pe doña Ana la eșafod.

Răpăitul tobei răsuna în liniștea egală și monotonă.

Pe strada strîmtă, cu case întunecate, înserarea cobora mai repede ; lungile șiruri de lumînări aprinse se pierdeau în depărtare, sus, închipuind, din luminile gălbui ale feștilelor, mătănii din mărgele aurite, rupte din loc în loc. Flăcările mișcătoare se reflectau în vitrinele prăvăliilor închise și în unele ferestre ; se înălțau și se adunau în răsuciri fantastice, ca niște umbre strălucitoare, într-o învolburare de sabat. Mulțimea aceea liniștită, pașii fără zgomot, figurile lipsite de expresie ale novicilor cu rase albe, ce luminau strada tristă cu lumînări, dădeau spectacolului aparența unui vis. Seminariștii, înveșmîntați în alb și negru, nu păreau ființe vii ; unii palizi, cu cearcăne vinete la ochi, alții negricioși, aproape negri, cu părul vîlvoi, aproape toți încruntați, preocupați de ideea fixă a plictiselii, mașini de făcut religie, recrutați cu arcanul foamei și al trîndăviei. Îl înmormîntau pe Hristos ca pe orice creștin, fără să se gîndească la el ; își făceau datoria. Urmau apoi, în rînduri, clerici cu pelerine, militari, cizmari și croitori îmbrăcați ca niște domni, cîțiva carliști, cinci-șase consilieri municipali, îmbrăcați și ei ca domnii. Tot acolo se afla și Zapico, proprietarul de drept al *Crucii Roșii*, sclavul doñei Paula. Hristos, întins pe un catafalc acoperit cu batist, transpira picături de lac. Parc-ar fi murit de inaniție. În ciuda realizării artistice mizerabile, statuia culcată impunea respect religios prin măreția simbolului... Reprezenta, de-a lungul atîtor secole, un doliu sublim. În spate, venea Mama. Înaltă, uscățivă, în negru, palidă ca și Fiul, cu o figură de mort, ca și El. Cu privirea idioată, pironită în pietrele caldarîmului, nepriceperea meșterului zugrăvise, fără să știe, pe acea figură, expresia

mută a durerii înspăimîntate, a durerii copleşită de suferință. Maria avea şapte săbii înfipte în piept. Nu părea însă că le simte ; nu suferea decît pentru mortul din fața ei. Se clătina pe postament. Și asta era firesc. De la înălțimea sa domina mulțimea, dar n-o vedea. Mama lui Isus nu-i privea pe vetusteni... Cînd Fecioara trecu aproape de picioarele sale, lui don Alvaro Mesía i se făcu teamă . se dădu un pas înapoi, în loc să îngenuncheze. Contrastul dintre personificarea durerii nețărmurite și gîndurile lui don Alvaro, toate nelegiuite și desfrînate, îl înspăimîntă chiar şi pe el. Se gîndea că Ana, după *nebunia aceea* pe care o făcea pentru duhovnicul ei, pentru De Pas, va face altele mult mai mari pentru iubitul ei, pentru Mesía.

Prezidenta mergea în dreapta lui Oțet, puțin înaintea lui, la picioarele Fecioarei Îndurerate, în urma coșciugului cu Isus mort. Ana părea și ea din lemn vopsit ; avea o paloare de vopsea. Ochii ei nu vedeau. La fiecare pas credea că se va prăbuși fără cunoștință. Simțea o căldură dureroasă în picioarele ce călcau prin pietre și noroi ; avea grijă să nu i se vadă de sub tunica violetă : uneori însă i se vedeau. Pentru ea, picioarele acelea goale însemnau goliciunea trupului și a sufletului său. „Era o nebună ce căzuse într-un soi de prostituare neobișnuită ; nu ştia de ce, dar își închipuia că, după acel drum al rușinii, onoarea nu va mai sălășui în casa ei. Era proasta, literata, Idiotul satului, mistica, neroada, nebuna, o nebună fără rușine." Nici un singur gînd evlavios nu-i veni în ajutor tot drumul. În calvarul acesta al onestității sale, gîndurile o umpleau de amărăciune. Își aminti chiar și cîteva fragmente din *Perfecta casada* a lui Fray Luís de León, fragmente care, după părerea ei, condamnau ceea ce făcea. „M-a orbit vanitatea, nu cuvioșenia, se gîndea. Sînt o comediantă, ca și bărbatu-meu." Cînd, uneori, se încumeta să se uite în spate, la Sfînta Fecioară, își simțea sufletul de gheață. Mama lui Isus n-o privea, nu-i dădea atenție ; se gîndea la durerea ei adevărată ; ea, Maria, se afla acolo pentru că în față se afla Fiul ei, mort ; dar Ana, ea ce căuta acolo ?...

După părerea Canonicului, ca să-i proclame gloria. Don Fermín nu prezida procesiunea, cum făcuse miercuri, dar

sărbătorea, prin ea, un nou triumf. Pășea nu departe de Ana, aproape lîngă ea, în partea dreaptă, printre alți canonici, cu stihar, felon și pelerină ; ținea în mînă o lumînare stinsă, ca un sceptru. „El era stăpînul acelei procesiuni. El, în ciuda calomniilor dușmanilor săi, îl convertise pe marele ateu din Vetusta, care murise întru slava Bisericii, și-acum ducea, lîngă el, prizonieră în lanțuri invizibile, pe doamna cea mai admirată din Vetusta pentru frumusețea și puritatea ei sufletească ; Prezidenta făcea cunoscut tuturor oamenilor umilința ei, jertfa trupului, a preocupărilor lumești, și toate astea erau pentru el, i se datorau numai lui. Nu se spunea că îl eclipsaseră iezuiții ? Că misionarii aveau mai multă influență decît el asupra fiicelor întru spovedanie ? Ei bine, iată că nu era nimic adevărat. Obligau oare iezuiții pe fecioarele vetustene să poarte ciliciu ? El însă, descălța cele mai frumoase picioare din oraș și le obliga să umble prin noroi... priviți-le cum se ivesc, din cînd în cînd, din noroi... de sub catifeaua violetă. Cine putea mai mult ?“ Și, după gîndurile acestea dictate de orgoliu, tresăririle inimii în speranța iubirii. „Care vor fi, cum vor fi de-aici înainte relațiile sale cu Ana ?“ Don Fermín se cutremura. Deocamdată, foarte multă precauție. Poate că atunci cînd am deschis ușa geloziei am speriat-o și de aceea a zăbovit atîta pînă să mă caute din nou. „Deocamdată prudență... pe urmă... vom vedea.“ De Pas simțea cum îi dispare din suflet și ultimul rest de cucernicie ecleziastică. Se compara cu o scoică goală aruncată de valuri pe plajă. „El era cochilia unui preot.“

Cînd trecu prin fața Cazinoului, pe sub fereastra lui Mesía, Ana privi în pămînt, nu văzu pe nimeni. Don Fermín însă ridică ochii și simți cum privirea i se lovește de cea a lui don Alvaro ; acesta se dădu din nou înapoi, ca atunci cînd trecuse Fecioara, și din palid deveni livid. Privirea Canonicului fu mîndră, provocatoare, sarcastică în umilința și blîndețea ei aparentă ; vroia să spună *Vae victis !* [1] Privirea lui Mesia nu-i recunoștea victoria, ci un avantaj trecător... ; fu discretă, ușor ironică, nu vroia

---

[1] Vai de cei învinși ! (Lat.).

să spună „Ai învins“, ci „Cel ce rîde la urmă rîde mai bine“. De Pas înțelese, furios, că omul de la fereastră nu se dădea bătut.

— Ce frumoasă e ! spuneau în acest timp doamnele de la ferestrele Tribunalului.

— Foarte frumoasă !

— Dar trebuie să ai curaj !

— Bine, dar e o sfîntă.

— Eu cred că e ca și moartă, spuse Obdulia ; cît e de palidă ! Ce *paradă !* Parcă-i din ghips.

— Eu cred că e moartă de rușine, îi spuse Visita marchizei, la ureche.

Doña Rufina oftă cu un aer de compătimire. Și spuse .

— Ideea asta de-a merge desculță a fost o barbarie. O să stea în pat opt zile, cu picioarele zdrelite.

Baroneasa de Datorie plutitoare, care se stabilise în mod definitiv la Vetusta, își luă inima-n dinți și spuse, ridicînd din umeri :

— Orice s-ar spune, excesele astea nu stau bine unor... persoane decente.

Marchizul sprijini ideea în chip foarte erudit.

— Asta-i pietate de transtiberină [1].

— Exact, răspunse baroneasa, fără să-și amintească în clipa aceea ce însemna o transtiberină.

După ce procesiunea trecu, iar frumusețea și curajul Prezidentei fură contemplate și admirate, la toate balcoanele de pe stradă, ca și la cele de la Tribunal, se murmura și se găseau grave inconveniente în acel „gest de nemaipomenită îndrăzneală“.

La Cazino, Foja, departe de Mesía și de don Victor, îi vorbea de rău pe Canonic și pe Prezidentă. „E înjositor Și totul numai ca să crească acțiunile Vicarului. Pentru ce-a făcut Prezidenta, o să plătească preoții de țară. Și pe urmă, femeia măritată să-și vadă de casă.“

— Fără să mai vorbim, adăugă Joaquín Orgaz, că asta se pretează la exagerări și abuzuri. Anul viitor o s-o ve-

[1] Transtiberin — persoană care locuia pe malul Tibrului opus celui pe care se afla Roma și considerată de romani, din această cauză, inferioară, barbară.

deam pe Obdulia Fandiño cu picioarele şi... coapsele goale, la braţul lui Oţet.

Rîseră mult, auzind gluma.

Dar se spuse că Orgaz vorbea așa pentru că pretențiile sale amoroase nu fuseseră satisfăcute, sau în orice caz nu fuseseră satisfăcute în mod suficient.

Credincioșii din popor admirau fără rezerve umilința acelei doamne. „Asta însemna într-adevăr să-l imiți pe Hristos. Să te alături așa, ca o oarecare, lui domnu Oțet Pocăitul, și să străbați tot orașul desculță !... Ei ! Era o sfîntă !"

Cît despre don Victor, cînd Canonicul și Ana treceau pe sub fereastră, îl întrebă pe Mesía :

— Au ajuns ?

— Da, uite-i...

Și chiar şi soțul întinse gîtul... și-și arătă capul. Văzu totul. Făcu un salt înapoi.

— Nemernicul ! E un nemernic ! A fanatizat-o !

Simți că-l trec căldurile. În clipa aceea, fanfara batalionului, care mergea în chip de escortă, începu să repete un marș funebru.

Bietului Quintanar i se prelinseră două lacrimi. Auzind muzica aceea i se păru că e văduv și că e vorba de înmormîntarea nevestei sale.

— Curaj, don Victor, îi spuse Mesía întorcîndu-se spre el și părăsind balconul. Au trecut.

— Nu ; nu vreau s-o mai văd. Îmi face rău !

— Curaj... O să treacă şi asta !

Și Mesía puse mîna pe umărul bătrînului.

Acesta, recunoscător, înduioșat, se ridică în picioare ; încercă să-și strîngă prietenul în brațe și exclamă cu o voce solemnă, suspinînd :

— Jur pe onoarea mea nepătată ! Prefer s-o văd în brațele unui amant, decît așa ! Da, de-o mie de ori, da, adăugă, căutați-i un amant, seduceți-o ; orice altceva, decît s-o văd în brațele fanatismului !...

Și strînse cu căldură mîna pe care i-o oferea don Alvaro.

Marșul funebru răsuna în depărtare. *Cin-cin*-ul talgerelor și *bum-bum*-ul tobei mari serveau drept fundal cuvintelor grandilocvente ale lui Quintanar.

— Ce s-ar întîmpla cu oamenii în aceste furtuni ale vieții dacă prietenia n-ar oferi sărmanului naufragiat o scîndură de care să se apuce !

Cin-cin-cin ! Bum-bum-bum !

— Da, prietene ! Mai degrabă sedusă, decît fanatizată !...

— Don Victor, poți conta pe prietenia mea de nezdruncinat ; în astfel de prilejuri se vede cine-i om...

— Știu, Mesia, știu... Închide fereastra, că am impresia că-mi sună în cap toba asta blestemată !

Douăzeci și șapte

— Zece ! Ai auzit ? Ceasul din sufragerie a bătut zece...

— Ce-ai zice să urcăm ?...

— Mai stai puţin ; să bată și orologiul de la catedrală.

— De la catedrală ! Dar ce, se-aude de aici, fetițo ? Se aude ceasul din turn pînă aici ?... Ce vorbești, e o jumătate de leghe bună.

— Da, se aude, în serile astea liniştite, sigur că se aude. N-ai observat niciodată ? Așteaptă cinci minute și-ai s-auzi dangătele... triste şi stinse din cauza depărtării..

— Adevărul e că noaptea asta e tare frumoasă...

— Parc-am fi în august.

— Cînd privesc cerul,

de innumerables luces rodeado
y miro hacia el suelo... [1]

iartă-mă, fetițo ; fără să vreau, tot la versurile mele ajung...

— Ei și ? Foarte bine, Quintanar, sînt foarte frumoase. Cred că sînt din *Noapte senină.* Te fac să plîngi. Cînd eram mică și începusem să citesc poezii, ăsta era autorul meu favorit.

Amintirea lui Fray Luís de León trecu întocmai ca un norișor peste gîndurile Anei, care simți o ușoară și amara melancolie. Își scutură capul, se ridică în picioare și spuse :

— Dă-mi brațul, Quintanar ; hai să facem o plimbare pe aleea cu peri, pînă se hotărăște domnul turn al catedralei să bată ora...

— Cu multă plăcere, *mia sposa cara* [2].

Perechea se ascunse sub bolta nu prea înaltă a unei alei de peri francezi pe spaliere. Luna străpungea, din loc în loc, frunzișul tînăr și semăna bălți de lumină pe jos, de-a lungul aleii întunecoase.

— Mai se sfîrșește cu o noapte splendidă, spuse Ana, sprijinindu-se de brațul soțului.

— E-adevărat ; azi se termină luna mai. Mîine sîntem în iunie. Iunie — luna pescuitului. Îți place să pescuiești ? Știi rîul Soto, ăsta care-i aici, cum treci de Pumarada de Chusquín.

— Da, îl știu... unde uneori, vara, fac baie Obdulia și Visita, înainte de-a merge la mare.

— Exact, ăsta e... Are niște păstrăvi, o minune, așa zicea marchizul. Vrei să-i scriu lui Frígilis să ne trimită două undițe cu tot ce trebuie ?

— Da, sigur, splendid ! O să pescuim.

Don Victor, satisfăcut, strînse și mai tare brațul doñei Ana care atîrna de-al lui și-i apucă mîna ca un tenor de operă. Începu să cînte :

— Lasciami, lasciami,
oh, lasciami, partir... [3]

---

[1] ...înconjurat de nesfîrșite luminițe
și-apoi privesc către pămînt... (sp.).

[2] Soția mea dragă (it.).

[3] Lasă-mă, lasă-mă
Oh, lasă-mă să plec... (it.).

Tăcu și se opri. O rază de lună îi căzu pe nas. Își privi soția, care întoarse și ea capul spre el.

— Îți place *Hughenoții*? Ți-aduci aminte? Ce prost cînta tenorul acela din Valladolid... Ascultă... fii atentă ce idee... ce idee grozavă mi-a venit... Închipuie-ți aici, la Vivero, la marginea iazului, imaginează-ți-l pe Gayarre sau pe Massini cîntînd... în noaptea asta liniștită, în tăcerea asta... și noi aici, sub boltă, ascultînd, ascultînd... Așa ar trebui cîntate operele... Ce ne lipsește acum? Muzica, doar muzica... Cadru frumos... adierea vîntului... frunzișul, luna... toate astea, cu un cuartet bun... am fi ca-n paradis! Oh! versurile... uneori versurile nu spun așa de mult ca muzica. Eu sînt partizanul cîntecului, al poeziei acompaniată de liră sau de forminx... Știi cum era un *forminx*?

Ana zîmbi și-i explică bunului ei sot cum era acel instrument grecesc.

— Ești o erudită, fetițo.

Alt norișor umbri fruntea Anei.

Orologiul catedralei, la o jumătate de leghe de Vivero, bătu ora zece, rar, răsunător, umplînd aerul de melancolie.

— Se-aude cu-adevărat, spuse Quintanar.

Și după o pauză, comentariul orei, adăugă:

— Mergem la masă?

— La masă! strigă Ana.

Și, dîndu-i drumul lui don Victor, o luă la fugă, ridicîndu-și puțin rochia *matinée* [1] cu care era îmbrăcată, pînă se pierdu în întunecimea bolții. Quintanar se luă după ea, strigînd:

— Stai, stai... nebuno, să nu te împiedici.

Cînd ajunse la lumină, avînd cerul drept acoperiș, o văzu pe iubita lui soție la capătul scărilor de marmură, cu o mînă sprijinită de zăbrelele aurite din fața ușii, întinzînd brațul, cu o floare între degete, spre lună.

— Ei, ce zici, Quintanar? Cum arăt în chip de lună?

— Minunat! Minunată statuie... o idee originală!... ascultă: „Aurora implorînd-o pe Diana să grăbească scurgerea nopții..."

---

[1] Rochie de zi (fr.).

Ana aplaudă și trecu pragul. Don Victor intră după ea, spunîndu-și lui însuși, cu glas tare :

— Fetița mea ! E alta... Benítez ăsta mi-a salvat-o... E alta... Fetița mea dragă !

Mîncară din vesela marchizilor. Amîndoi aveau poftă de mîncare. Ana vorbea, din cînd în cînd, cu gura plină, aplecîndu-se spre Quintanar care surîdea, mesteca și aproba dînd din cap în timp ce mînuia cuțitul.

— Casa asta pînă și noaptea e veselă, spuse ea.

Apoi adăugă :

— Ține, curăță-mi mărul...

— „Curăță mărul, curăță mărul..." Unde-am mai auzit eu asta ?... Ah, da !...

— Ce ai, omule ?

Și se înecă de rîs.

— E dintr-o zarzuela... Dintr-o zarzuela compusă de un academician... Fii atentă... E vorba de marchiza de Pompadour ; un domn Beltrand pleacă în căutarea ei ; într-o moară se întîlnește cu o țărancă... și, cum e și normal, se așează împreună la masă sau, mai exact, să mănînce mere.

— Ca noi doi.

— Exact. Ei bine, țăranca, cum e firesc, pune mîna pe un cuțit.

— Ca să-l ucidă pe Beltrand...

— Nu, ca să curețe mărul...

— Asta-i cam neverosimil.

— La fel spune și Beltrand și orchestra. Orchestra se cutremură de spaimă, cu toate viorile în tremolo și toate clarinetele care țiuie, iar Beltrand, la fel de speriat, cîntă : *(Cîntînd, în picioare)*

¡cielos ! monda la manzana ;
¡es la marquesa
de Pompadour,
de Pompadour... [1]

---

[1] Dumnezeule ! curăță mărul :
e marchiza
de Pompadour,
de Pompadour ! (Sp.)

Ana izbucni în hohote. Rîse din toată inima de prostia academicianului şi de hazul soţului ei. „Quintanar parcă era altul, ăsta-i adevărul."

Petra servi ceaiul.

— S-a întors Anselmo de la Vetusta ? întrebă domnul.

— Da, conaşule, acum o oră...

— A adus cartuşe ?

— Da, conaşule.

— Şi mei pentru canar ?

— Adus, conaşule.

— Ei, atunci spune-i că mîine, foarte devreme, trebuie să se ducă din nou la oraş cu un mesaj pentru domnul Crespo. Lasă... am să-i spun chiar eu... O să fac două scrisori ; ce zici, Ana ? Anselmo ăsta e aşa de bleg...

Stăpînul ieşi din sufragerie.

Petra spuse, strîngînd faţa de masă :

— Dacă vrea ceva coniţa... şi eu mă gîndesc să mă reped mîine, dis-de-dimineaţă, pînă la Vetusta... Trebuie să mă duc la călcătoreasă... Dacă vreţi să-mi daţi vreun mesaj... pentru doamna marchiză... sau...

— Da, o să-ţi dau două scrisori ; le las astă-seară pe masa din cabinet şi tu o să le iei mîine, fără să faci zgomot, ca să nu ne trezeşti.

— Nici o grijă.

După un ceas, don Victor dormea într-un iatac spaţios, împodobit cu stucaturi, cu două paturi. În cabinetul alăturat, Ana scria, mişcînd repede tocul ce părea că şuieră uşor în goana lui pe hîrtia aceea satinată.

— Nu sta mult ; nu scrie mult, să nu-ţi facă rău. Ştii ce-a spus Benítez.

— Da, ştiu, taci şi dormi.

Ana îi scrise întîi medicului, fostul ajutor al lui Somoza. Benítez, tînărul puţin vorbăreţ şi bine pregătit, dotat cu simţul observaţiei, îi permisese pacientei sale, Prezidentei, să scrie, dacă acest lucru o amuza, uneori, la ceasurile cînd nu avea ceva mai bun de făcut. „Scrie-ţi-mi mie, de pildă, din cînd în cînd, spunîndu-mi ceea ce ştiţi că mă interesează. Dacă însă vă face rău să-mi povestiţi

temerile dumneavoastră, nu-mi dați amănunte, mi-ajung cîteva generalități..."

Ana scrise :

...Vești bune. Numai veşti bune. Nu mai încerc nici un sentiment de teamă; nu mai văd furnici în aer, nici băşicuţe, nimic din toate astea; vorbesc despre ele fără teama că mi se vor arăta din nou; sînt în stare să-i citesc pe Mandsley și pe Luys, în ciuda ilustrațiilor cu creieri și alte organe, fără să-mi fie greaţă, nici teamă. Vorbesc cu Quintanar despre teama mea de a nu înnebuni, ca de mania unui străin. Sînt sigură de sănătatea mea. Îţi mulţumesc, prietene; dumitale ţi-o datorez. Dacă nu mi-ai interzice să filozofez, ţi-aş explica chiar acum de ce sînt sigură că trebuie să mulţumesc modului de viaţă pe care mi l-a impus fericirea de nedescris a acestei sănătăţi senine, a acestei plăceri rafinate de-a trăi în mijlocul unei atmosfere sănătoase... Dar să lăsăm retorica; mi-aduc aminte că nu-ţi place vorbăria... Într-un cuvînt, merg ca un ceas, după expresia pe care-o preferi dumneata. Regimul respectat cu religioasă scrupulozitate. Frica păzeşte bostănăria. Voi fi sclava igienei. Orice, numai să nu se mai întîmple cele știute. Îmi continui jurnalul, nepermiţîndu-mi luxul de a mă pierde în considerații psihologice, devreme ce dumneata mi-ai interzis și asta. Scriu în fiecare zi cîte ceva, dar puţin. După cum vezi, te ascult în toate. La revedere. Nu întîrzia să vii. Quintanar te salută... sforăind. Sforăie, ăsta-i adevărul. Altădată, Prezidenta ar fi considerat că asta e o nenorocire pe care i-o trimitea ex profeso[1] destinul ca s-o pună la încercare. Un soţ care sforăie! Groaznic... și gata. Văd că te strîmbi. Iartă-mă. Gata cu pălăvrăgeala. Spune-i lui Frigilis să vină cu dumneata sau înainte. Orice-ar spune soţul meu, dacă nu vine Crespo să-mi pregătească undiţa și să convingă păstrăvii să se lase prinși, n-o să facem nimic. Încă o dată, la revedere! Sclava regimului impus de dumneata, care ţi se închină.

Anita Ozores de Quintanar.

[1] În chip de profesor (lat.). Expresia e folosită cu sensul : în cunoştinţă de cauză, cunoscînd ceva foarte bine.

După ce semnă și închise scrisoarea, Ana porni să termine alta, pe care-o începuse dimineața.

Acum penița alerga mai încet, stăruia asupra formei slovelor.

Dintr-un capriciu, Prezidenta încerca să imite scrisul din scrisoarea la care răspundea și pe care-o avea în fața ochilor.

„...Nu te plînge că sînt prea scurtă în explicații. Ți-am mai spus, prietene, că Benítez îmi interzice, și cred că are dreptate, să mă gîndesc prea mult, să analizez toate amănuntele gîndirii mele. Și nu numai faptul în sine, dar chiar și gîndul de-a face asta, de-a despica firul în patru mă face să încerc teama că voi simți din nou acea groaznică slăbiciune în creier... Să nu mai vorbim despre asta. E de-ajuns că-ți scriu, deși mi s-a interzis. Să ne înțelegem. Nu mi s-a interzis să-ți scriu dumitale. E limpede? Mi s-a interzis să scriu mult, indiferent cui, și mai ales lucruri serioase.

Mă întrebi — cînd ne întoarcem la Vetusta? Nu știu, Fermín, nu știu.

Dacă mă simt mult mai bine? Da, mă simt. Dar cine comandă, comandă. Benítez e energic, vorbește puțin, dar bine; a promis c-o să mă vindece, dacă-l voi asculta, și c-o să mă părăsească dacă-l păcălesc sau nu-i respect dispozițiile. Sînt hotărîtă să-l ascult. Dumneata mi-ai spus întotdeauna: principalul e să fim sănătoși.

Crezi c-o fac din slăbiciune? Nu, Fermín, de-o mie de ori nu. O să te conving cînd o să mă întorc.

Mă rog puțin? Da, e-adevărat. Poate că mă rog însă prea mult, avînd în vedere sănătatea mea. Dacă i-aș spune lui Quintanar sau lui Benítez cît de rău îmi face, chiar cînd sînt pe deplin sănătoasă, să-mi spun rugăciunile!... Îmi reproșezi că nu vorbesc în scrisorile mele decît de don Victor și de medic. Dar despre ce vrei să-ți vorbesc? Aici nu-l văd decît pe bărbatul meu; iar Benítez mi-a salvat viața, poate judecata... Știu că nu-ți place să-ți vorbesc despre frica mea de-a înnebuni... dar e adevărat, mi-a fost teamă, și îți scriu despre asta, ca să-mi fie mai ușor să-i mulțumesc medicului — despre care vorbesc atîta — pentru s a l v a r e a mea i n t e l e c t u a l ă. Cum

m-ar fi iubit *f r a t e l e* *meu* *m a i m a r e* *î n t r u* *s p i r i t*, *fără spirit sau cu el întunecat de nebunie?...*

Spui că s-a sfîrşit cu cutare sau cutare lucru?... Nu, nici vorbă. Nu s-a sfîrşit nimic. Totul va fi la fel, la timpul potrivit. N-o să mai vin însă la doña Petronila. Nu mă întreba de ce; sînt hotărîtă să nu mai calc în casa acestei doamne. Şi... gata. *N u p o t f i m a i l u n g ă.* *Mi s-a interzis — din nou! Tocmai am sfîrşit masa de seară. Prietena dumitale cea mai credincioasă, cu recunoştinţă,*

A n a O z o r e s.

P.S. *Se vede că sînt bine dispusă? Da, e-adevărat. Pentru că sînt sănătoasă. Dacă aş fi prost dispusă şi aş judeca greşit, aş putea crede că-ţi pare rău de buna mea dispoziţie, după* *t o n u l* *pe care o spui. Iertare pentru toate greşelile.*

Anita reciti scrisoarea. Şterse cîteva cuvinte; se gîndi, apoi le rescrise deasupra ştersăturilor.

Şi, în timp ce muia cu limba lipiciul de pe plic, mişcîndu-şi capul la dreapta şi la stînga, ridică din umeri şi zise, cu voce înceată:

— N-are de ce să se ofenseze.

Se culcă în patul alb şi vesel, alături de patul lui Quintanar.

Bătrînul se trezea mai devreme decît Ana şi ieşea în grădină s-o aştepte. La opt, îşi beau amîndoi ciocolata în sera pe care el o numea, cu o anumită mîndrie emfatică, *la serre*.

„Dacă astea ar fi ale noastre!..." se gîndea uneori Quintanar privind plantele exotice de pe poliţe şi din vasele etrusce şi japoneze mai mult sau mai puţin autentice.

Cînd era vorba de Vivero, Prezidenta nu se gîndea la titluri de proprietate; se bucura de natură, de sănătate şi de relativul lux pe care şi-l creaseră marchizii de Vegallana în vestitul lor conac, fără să facă altceva decît să se bucure. Aici se simţea ca într-o baie în a cărei eficacitate credea.

Don Victor ieşi din grădină şi, luînd-o prin păşuni, livezi de meri şi cîmpuri cu porumb, căută, printre căsuţele din apropiere, drumul ce coboară spre rîul Soto, iar

pe mal locul cel mai potrivit — unde va veni să pescuiască de îndată ce s-o întoarce Anselmo cu uneltele necesare.

Cum era prea cald, Ana urcă în cabinet și, după ce citi puțin întinsă pe patul cel alb, se apropie de biroul de palisandru și-și răsfoi jurnalul. Întotdeauna făcea la fel ; înainte de-a începe să scrie, recitea cîteva pagini, pe sărite...

O citi pe prima, pe care o știa aproape pe dinafară. O citi cu dragoste de artist. Era acoperită cu un scris nervos și foarte iute, pe care-l înțelegea numai ea.

„Memorii !... Jurnal !... De ce nu ? Benitez e de acord."

„*Memoriile lui Juan García* [1] — ar putea spune vreun mucalit... Dar cum pe astea n-am să le citesc decît eu... Ce e ridicol în asta ? Ce-ar putea fi ! Ar fi mai caraghios să mă abțin de la scris — devreme ce-i o ocupație care-mi place și nu-mi face rău — numai pentru că, dacă *lumea* ar afla, ar spune că sînt snoabă, literată... sau romantică, vorba Visitei. Slavă Domnului că am scăpat de teama de ce-o să zică lumea. Sănătatea m-a făcut mai independentă. Și, mai ales, ce-ar avea de spus, dacă nimeni n-o să-l citească ? Nici Quintanar. Niciodată nu mi-a înțeles scrisul cînd scriu repede. Sînt singură, complet singură. Vorbesc cu mine însămi, într-un secret absolut. Pot să rîd, să plîng, să cînt, să stau de vorbă cu Dumnezeu, cu păsările, cu sîngele sănătos și proaspăt pe care-l simt curgînd prin vine. Să începem cu un imn. Să facem versuri în proză. «Sănătate, salve ! Ție îți datorez ideile noi, această vigoare a sufletului, faptul că am uitat temerile și larvele... și echilibrul sufletesc care mi-a adus calmul mult jinduit...» Întrerup imnul deoarece Quintanar jură că moare de foame și mă strigă de jos, din sufragerie, cu o măslină în gură... Vin, vin... Cobor imediat !..."

. . . .

„Vivero, 1 mai...

Plouă ; e cinci după-amiază și a plouat toată ziua. *In illo tempore*, numai din pricina asta m-aș fi considerat

[1] Nume foarte comun în Spania.

o nefericită. M-aş fi gîndit la nimicnicia — și la umezeala — lucrurilor omenești, la marea plictiseală universală etc., etc... Acum mi se pare natural și chiar foarte amuzant că plouă. Ce e apa asta care se revarsă peste dealuri, pășuni și păduri ? Toaleta naturii. Mîine, soarele o să lustruiască tot acest verde ud. Și, în plus, aici, la țară, ploaia e o muzică. În timp ce Quintanar își face siesta — obicei nou — și sforăie — meteahnă veche și demnă de respect — eu deschid fereastra și ascult

răpăitul ploii
pe frunze
și fîlfîitul aripilor
porumbeilor

care se înfoaie sub micile acoperișuri ale porumbarului pătrat, intrînd și ieșind prin deschizăturile strîmte. Porumbarul ăsta are ceva de serai sau de casă cu mulți chiriași, depinde cum îl privești. Viața obișnuită, cu orele ei de plictiseală, uitare, lenevie publică, se reflectă în ipostazele acestor porumbei, în micii lor pași, în bătăile scurte din aripi. Perechi care se împreunează din obicei, *din datorie*, dar se plictisesc de parcă fiecare ar trăi în deșert. Deodată, masculul, bănuiesc că e mascul, are o idee, o remușcare, *improvizează* o pasiune *pe care nici pe departe n-o simte* și-și sărută femela, și-i dă tîrcoale, și cîntă *rucutucua*, și-și înfoaie penele... Ea, surprinsă, fără să-și scuture lenea, îi răspunde cu mîngîieri blînde și, după puțină vreme, obosiți amîndoi, somnoroși, găsind în moleșeala giugiulelii, nemișcați, înfoiați, o voluptate mai mare decît în dragoste, se întorc la imobilitatea lor, liniștiți, fără ranchiună, fără să se înșele și să se plîngă de răceala aceea reciprocă. Raționali porumbei ! Quintanar sforăie, eu scriu... Înapoi ! Nu merge. E cam ironic ; ironia are întotdeauna un pic de amăreală... Băuturile amare deschid apetitul... dar e mai bine să-l ai fără ajutorul lor. Altceva.“

. . . .

„Tot mai plouă. Nu contează. Tot potopul n-o să-mi smulgă azi nici un gest de nerăbdare. Fereastra e închisă ; pîrîiașele de apă ce alunecă pe geam îmi încețoșează pei-

sajul. Victor a plecat cu Frígilis — a doua vizită a bunului Crespo ; unicul om mare din cîți cunosc, care ne vizitează. Sub umbrela lui Piñón de Pepa, administratorul marchizilor, adăpostiți parcă într-un cort de campanie, străbat pădurea de stejari pe care bărbatul meu îi numeşte întotdeauna seculari. Verifică nu ştiu ce experiență de chimie, invenția lui Frígilis, zice el. Să-i facă Dumnezeu fericiți şi să nu-şi ude picioarele. Astăzi mă simt înclinată spre istorie, spre amintiri. Nu mă tem de ele. Au trecut ceva mai mult de cinci săptămîni şi toate astea mi se pare că s-au petrecut în antichitate.

Ce zile ! Îmi închipuiam că m-am prostituat într-un mod straniu — aici scrisul Prezidentei devine aproape indescifrabil chiar şi pentru ea. Toată Vetusta m-a văzut cu picioarele goale, în mijlocul unei procesiuni, aproape la braț cu Oțet ! Şi trei zile cu picioarele arse de dureri de care mi-era ruşine, nemişcată într-un fotoliu ! L-am chemat pe Somoza care s-a scuzat. A venit asistentul lui, Benítez, tăcut, rece ; am înțeles însă că mă observa cu atenție cînd nu-l priveam. Credea probabil c-o să înnebunesc. El neagă, spune că totul se explică prin exaltarea religioasă şi nemaipomenita puritate morală cu care am hotărît să mă jertfesc pentru binele celui pe care îl credeam jignit de gîndurile şi disprețul meu. Benítez pare şi el un duhovnic cînd se hotărăşte să vorbească. I-am dezvăluit secretele vieții mele interioare aşa cum descrii simptomele unei boli. Cînd îi vorbeam despre astfel de lucruri îmi dădeam seama că, în ciuda figurii lui impasibile, mă învăța pe dinafară... Răul a urcat de la picioare la cap. Am avut febră, am stat în pat... şi am simțit teroarea aceea... panica aceea dinaintea nebuniei. Despre asta nu vreau să vorbesc nici cu mine însămi. Gata pentru azi ; mă duc la pian să-mi amintesc *Casta diva*... cu un deget.“

. . . .

Ana sări cîteva pagini fără să le citească. Scrisese acolo povestea zilelor ce urmaseră procesiunii, faimoasă în analele Vetustei. Da, crezuse că-i o prostituată ; publicitatea aceea religioasă îi apărea ca un fel de sacrificiu babilonic, ceva ca o claustrare în templul lui Baal în ve-

derea unui tainic priveghi. În plus, îi era rușine ; era ceva ridicol, ca și faptul de a fi literată, care sfîrșea prin a i se părea ei însăși astfel. Nu îndrăznea să iasă pe stradă. În fiecare trecător vedea o batjocură ; orice șușoteală o privea pe ea ; avea impresia că toate bîrfelile țînteau nebunia ei. „Fusese ridicolă, făcuse o prostie." O chinuia ideea asta fixă. Cînd vroia să fugă de ea, i-o amintea neîncetat durerea din picioare — care-o usturau, cuprinse parcă de focul rușinii ; picioarele acelea care, o dupăamiază întreagă, aparținuseră publicului, goale.

Dacă vroia să se consoleze cu religia și protecția Canonicului, răul era și mai mare ; simțea cum credința, credința viguroasă, pură, nealterată se topește în suflet. În ceea ce-o privea pe Sfînta Teresa, ajunsese la concluzia că n-o poate citi ; prefera asta în locul chinului unei analize ireverențioase la care Ana ajungea fără voia ei, ori de cîte ori avea în față ideile și frazele sfintei. Și Canonicul ? Compasiunea aceea intensă, care altă dată o aruncase la picioarele lui, nu mai exista. Succesele îl pierduseră pe don Fermín. Oricum, Anei nu-i mai era milă de el ; îl vedea triumfător, abuzînd poate de victorie, umilindu-și dușmanul... Acum, vedea limpede ; sau cel puțin nu atît de tulbure ca înainte. Poate că ea fusese un instrument în mîinile *fratelui mai mare*. Sigur că De Pas nu-și mai arătase, prin gesturi patetice, care să-l dea de gol, nici gelozia, nici dragostea și nici altceva asemănător ; Ana se uita la el cu priviri inchizitoriale, pentru care o mustra conștiința, dar nu putu observa semne ale vreunei pasiuni pămîntești. Vedea ea prost ? Se prefăcea el bine ? Sau nu fusese de fapt nimic ? Atîta doar că nu mai încercă vechea cucernicie, credința se năruia, vechile teorii pe care, fără să le înțeleagă atunci pe deplin, le auzise de la tatăl său, le simțea acum înlăuntrul ei.

Un panteism vag, poetic, blînd și romantic, sau, mai bine zis, un deism rustic, à la Rousseau, sentimental și plin de încredere în viitor, deși trist și puțin întunecat : asta, sau toate astea la un loc, era ceea ce simțea acum Ana, înverșunîndu-se să creadă că e vorba de o pură doctrină creștină. Nu vroia nici să-și renege credința, dar nici s-o analizeze ; ceea ce i se părea ridicol, dar, fără să vrea, ideile, protestele, criticile i se îngrămădeau în

minte și în inimă. Era un nou chin. Dar continua să se spovedească foarte des lui don Fermín. Acum îi era fidelă datorită obișnuinței ; se temea de remușcări dacă s-ar fi abătut de la ceea ce credea că-i datorează. Se temea mai ales că dacă ar fi rupt relațiile religioase cu el, ar fi încercat un puternic sentiment de milă, ar fi chinuit-o părerile de rău și-o evlavie imaginară care-ar fi tîrît-o spre o nouă nebunie, asemeni celei din Vinerea Mare. Ideile și sentimentele acestea, viața retrasă și conștiința că înăuntrul ei e ceva care suferă, se răzvrătește și amenință să se reverse în afară, îi provocară crizele nervoase pe care Benítez i le trata cum putea mai bine.

Ana crezuse cu toată ființa ei c-o să înnebunească. Exaltării sentimentale îi urma un marasm spiritual, care dădea naștere unei atonii morale; o îngrozea gîndul că, în zilele acelea, virtutea și crima, suferința și triumful, binele și răul erau pentru ea identice. „Dumnezeu, spunea Ana, i se făcea fărîme în creier", și atunci simțea un fel de abandon total și-o slăbire a voinței care-o torturau și-o făceau să intre în panică ; chinul cel mai mare consta în faptul că începea să nesocotească logica, să se îndoaie de legile gîndirii și ale cuvîntului — iar în cele din urmă își pierdea conștiința propriei sale unități. Prezidenta credea că facultățile morale i se despart, că înlăuntrul ei nu mai e nimic din ceea ce ar fi ea, Ana, cea adevărată și pură... și în urma ei se află doar hăul, groaza, ce aducea după sine, drept reacție, strigăte și spasme.

Uită apoi de toate acestea pentru a nu se mai gîndi decît la sănătatea ei ; o îngrozea ideea nebuniei și teama de o durere necunoscută, stranie, a creierului descompus. Îl chemă pe Benítez cu toată încrederea, și primul semn al însănătoșirii fu tocmai zbuciumul acesta și supunerea oarbă în fața prescripțiilor medicului.

Dacă acesta îi vorbi despre un anumit regim alimentar, exerciții fizice, ba chiar și băi, îi spuse că cel mai important lucru era schimbarea felului de viață — avea nevoie de aer liber, de distracții, veselie și emoții moderate. La țară, la țară ! — fu strigătul de salvare ; iar Ana și Quintanar, care se speriase și el, nu glumă, începură să strige și ei, de dimineață pînă seara : La țară, la țară !

Dar unde, la țară? În ținutul Vetustei nu aveau nici un conac pentru odihnă. Proprietățile lui don Victor erau în Aragón.

Ana, într-un acces de curaj, curaj cu mult mai eroic decît putea să-și închipuie soțul ei, îndrăzni să spună:

— Quintanar, ce zici de ideea asta?... Să petrecem cîteva luni, pînă vine iarna...

— Unde?

— Pe proprietățile tale, la Almunia.

Don Victor tresări.

— Fetițo, pentru Dumnezeu!... Sînt bătrîn ca să-mi mai hurduc atîta bietele mele ciolane... La Almunia!... Din toată inima... altădată, dar acum! Eu îmi iubesc locurile natale, bineînțeles, sînt aragonez pînă-n măduva oaselor și spun și eu ca poetul, că e foarte fericit cel ce nu a văzut

más rio que el de su patria;[1]

dar acum, eu sînt mai vetustean decît vetustenii, și alt poet, prințul Esquilache, a spus și el

Porque es la patria al que dichoso fuere
donde se nace no, donde se quiere.[2]

Almunia de don Godino! Ce drum trebuie să facem... Și pe urmă, să ne despărțim de Frígilis... de don Alvaro, de marchizi, de Benítez, imposibil!

Nu se mai gîndi la asta. În adîncul sufletului, Ana se bucură mult de cît de vetustean era acel aragonez.

Bucurie pe care și-o ascunse și ei înseși. Socoti că, în ceea ce privește capitolul acesta, și-a făcut datoria.

Dar unde-o să-și petreacă cele cîteva luni de vacanță la țară, pe care Benítez le considera absolut indispensabile pentru sănătatea Anei?

Într-o zi se vorbi despre asta acasă la Vegallana. În afară de Quintanar și de marchizi, nu mai erau de față decît Alvaro și Paco.

---

[1] Alt rîu decît acela din țara lui (sp.).
[2] Că patria celui ce e fericit
nu e unde se naște, ci unde iubește (sp.).

— Medicul, spunea fostul prezident, recomandă să mergem într-un sat care să ofere o serie de condiții greu de găsit laolaltă.

— Adică ? întrebă marchizul.

— Să fie aproape de Vetusta, ca Benítez să poată veni des și s-o poată transporta pe Ana în oraș în caz de nevoie ; să aibă suficient confort, să fie plăcut, cu priveliști vesele, să aibă în preajmă o apă curgătoare, iarbă verde, lapte de vacă... și-așa mai departe.

Don Alvaro avu în clipa aceea un fel de inspirație. Se apropie de Paco și-i spuse la ureche :

— Vivero !

Paco înțelese și-l admiră. „Numai un geniu putea avea asemenea revelații !"

Fără să-i treacă prin minte că se ralia unor planuri diabolice, rosti încet :

— Tată, nu știu alt conac care să întrunească condițiile cerute de Benítez, în afară de unul... care e la dispoziția noastră...

Și într-un glas, bucuroși de descoperire, cei doi marchizi și fiul lor strigară :

— Vivero !

— Bravo, bravo, evrika ! repeta marchizul. Paco are dreptate, la Vivero ! Vă duceți la Vivero !

Și marchiza :

— Splendidă idee ! Grozav ! O să ne vedem mai des, înainte de-a pleca la băi...

Don Victor protestă :

— Cum, Vivero ? Și dumneavoastră ?

— Noi nu mergem la Vivero anul ăsta.

— Sau o să ne ducem mult mai tîrziu.

— Iar dacă venim, o să fie loc pentru toți.

— Am dormit acolo, fiecare în largul lui, peste douăzeci de persoane, spuse Alvaro.

— E limpede ; Vivero e ca o mănăstire.

— Gata, nu se mai discută.

— Cum, nu se mai discută ? Totuși, eu...

În pofida susceptibilităților lui don Victor, rămase stabilit că nevastă-sa, el și servitorii pe care vroiau să-i ia cu ei își vor petrece cele cîteva luni recomandate de Be-

nítez la Vivero, unde vor fi stăpîni absoluţi.. Nimic, gata, marchizii nu admiteau obiecţii.

„Nu erau rude ?"

„Sigur că da", trebui să răspundă, foarte mîndru, Quintanar.

Cînd află vestea, Ana înţelese că asta însemna exact contrariul unui voiaj la Almunia de don Godino. Nu vru însă să se gîndească la primejdiile pe care le putea prezenta şederea la Vivero. Acum ura gîndurile. Cu toate acestea, fără să cerceteze cauzele, toată ziua simţi bucuria unei fetiţe căreia i-au fost împlinite cele mai arzătoare dorinţe, şi plăcerea i-a fost şi mai intensă cînd, a doua zi dimineaţa, se trezi gîndindu-se : „Mă duc la Vivero, să trăiesc ca o ţărancă, să alerg, să respir, să mă îngraş, să-mi schimb viaţa... Acolo e soare, apă curgătoare, frunziş... sănătate..." Şi, ca un acompaniament muzical ce sublinia acea perspectivă, Ana simţea o speranţă nedefinită, dar nu vroia să se gîndească prea mult... Părea însă că lumea se înveseleşte, că ideea de-a merge la Vivero o fortifică. „Benítez ăsta o întinerea."

După filele jurnalului ei care vorbeau, în felul lor, pe scurt, despre toate acestea, Ana găsi şi se opri la pagina unde-şi notase, în grabă, impresiile sosirii la Vivero, într-o zi de aprilie, ce părea de iunie, veselă, călduroasă, senină.

Citi pagina aceea cu plăcere, bucurîndu-se, nu de stil, ci de amintiri. Spunea :

. . . .

„Rozmarin şi Garofiţa se întoarseră brusc ; landoul coti fără zgomot, ne hurducă puţin, lăsarăm şoseaua spre Santianes şi roţile răsunară pe pietrişul nou al drumului strîmt ce duce la Vivero ; sălciile, ca o ploaie de iarbă suspendată în aer, ne gîdilau cu vîrfurile ramurilor, unduindu-se deasupra frunţilor, ca părul în bătaia vîntului. Poarta cea mare se deschise în mijlocul zidului vechi, şi caii scăpărară scîntei în curtea pietruită a bătrînului *conac*, trezind, cu zgomotul lor, ecouri în tăcerea *palatului* încuiat şi gol. Dac-ar fi fost după gustul meu, am fi rămas să locuim în casa aceea imensă cu două turnuri de piatră cenuşie şi portaluri cu coloane... dar trăsura îşi urmă drumul ; marchizul hotărîse, din mîndrie, ca intrarea în

Vivero cel *locuibil* să fie pe-aici, prin fața vechiului palat... Roțile tac din nou, înfășurate parcă în cîrpe, Rozmarin și Garofița frămîntă, fără zgomot, cu copitele lor puternice, nisipul netezit, alb și moale al aleii largi, mărginite de un gărduleț de marmură cu vaze și globuri cu plante exotice.

Casa nouă ne surîde, și ne oprim în fața micii și cochetei marchize de la intrare ; tăcere generală... o clipă. Vorbește soarele... noi ne bucurăm ; curățenia, corectitudinea, eleganța par aici opera naturii, iar frunzișul, strălucirea lui verde, susurul aerului discret, frumusețea priveliștii, zborul grațios al miilor de păsări par articole de lux din import ; bogăția și natura își dau mîna ; soarele, îndrăgostit de *confort*, luminează mai tare... Ce lucru curios ! Niciodată n-am văzut Vivero pînă acum, ceea ce se cheamă a vedea ; pînă acum n-am înțeles această armonie intimă între lux și rusticitate. E bine așa. Trebuie să existe pe pămînt colțișoare unde să nu fie nimic urît, sărac, sau trist.

Paco și marchiza, care au venit să ne dea în stăpînire conacul, mănîncă împreună cu noi și după-amiază, la apusul soarelui, se întorc la Vetusta.

Acum sîntem singuri. Cercetez toată casa. La parter, salon, sală de biliard, cabinet-bibliotecă, o terasă acoperită cu sticlă, deasupra grădinii, sufrageria cu ieșire spre seră pe scara de marmură albă. Ce veselie ! Totul e sticlă, flori, plante cu frunze gigantice, culori tari, rare. Ce-mi place cel mai mult e primul etaj, un capriciu al marchizului : o galerie de sticlă înconjoară toată clădirea. I-am dat ocol de două ori, de parcă nu văzusem niciodată Vivero. Ce-o fi, că totul mi se pare nou, mai bun, mai elegant, mai poetic ? Quintanar e încîntat și mi se pare că e puțin invidios."

. . . .

„Viață excelentă. Primăvara mi-a pătruns în suflet. Mă scol de dimineață. Baia mă fortifică și îmi înveselește sufletul. Întinsă în cadă, cu mîna pe robinet, las apa călduță să mă irite și, ca într-o toropeală, închipuirea mi se oprește asupra unor imagini plastice, liniștite și blînde. Pe urmă tremur înfășurată în cearșaf și mă întorc bucu-

roasă la căldura corpului meu, mulțumită de viața pe care o simt circulîndu-mi prin vine. Capul nu mă supără ; nu m-au mai chinuit de loc gîndurile mele complicate, alambicate... Gîndesc puțin, superficial, și amănuntele întîmplărilor de fiecare zi îmi absorb atenția cu prisosință. Benítez poate fi satisfăcut. În felul ăsta, sănătatea îmi va reveni cu mai multă forță. Asta înseamnă viață : să te bucuri de dulcea plăcere de a vegeta la soare."

. . . .

„Și totuși, în unele ceasuri, vibrațiile lucrurilor îmi vorbesc despre o muzică tainică a ideilor și a sentimentelor. Ce să fie această speranță într-un bine nedefinit ? Uneori, am impresia că Vivero e o scenă pe care se joacă o comedie sau un roman... Atunci pădurea mi se pare mai solitară, mai solitar palatul. O singurătate ce pare c-ar cugeta. Totul e cufundat într-o tăcere meditativă, amintind zgomotul veseliei și a plăcerii ce au pulsat aici, sau pregătindu-se să răsune în hărmălaia petrecerilor viitoare... Insist, e ceva de scenă înainte de ridicarea cortinei. Vetustenii care au fericirea de-a fi invitați în excursie la Vivero sînt personajele pieselor care se reprezintă aici... Obdulia, Visita, Edelmira, Paco, Joaquinito, Alvaro... și atîția alții care-au vorbit, au cîntat, au alergat, au jucat, au dansat aici... au rîs mai ales... Și simt ceva din adierea veseliei trecute sau presimt ceva din veselia viitoare. Da, are dreptate Quintanar, aici e paradisul, ce ne lipsește aici ? După Quintanar, nimic altceva decît muzica... Oh, de muzică să nu se plîngă. Alerg în salon să cînt *la donna è mobile* cu degetul arătător, singurul meu deget muzical. Ce șic e asta, ar spune Obdulia !... O doamnă care nu știe să cînte la pian decît cu un deget !"

. . . .

„Quintanar e fericit. Și e atît de bun ! Cum mă îngrijește ! Cîtă drăgălășenie, cum mă mai alintă ! Parcă e altul. Se gîndește mai mult la mine decît la marchetărie. Trec zile întregi fără să pună mîna pe fierăstrău ! Nu există suflet care, în străfundul lui, să nu-și aibă propria-i poezie. Veselia lui e prea zgomotoasă, dar e sinceră. N-aș fi putut trăi aici fără el. Mi-l închipui plecat, mă văd aici singură

şi mi-e frică să simt singurătatea... Şi nu mă deranjează, prezenţa lui îmi face plăcere."

. . . .

„Petra, chiar şi Petra îmi place aici la ţară. Se îmbracă la fel cu ţărăncile din partea locului, cîntă cu ele prin conac, se prinde la joc şi cîntă din corn cu măiestrie. Ieri, pe cînd ziua murea, cînta lîngă Poarta Veche cîntece de pe-aici, monotone, cu o tristeţe blîndă în ele. Pepe, administratorul, cînta cîntece andaluze cu modulaţii vetustene... şi Petra sufla în cornul plîngăreţ, iar eu simţeam în piept un plîns dulce... şi speranţa aceea nebuloasă îmi lumina din nou sufletul. Cu cît era mai trist sunetul cornului, cu atît speranţa şi veselia mea deveneau mai intense. Toate astea înseamnă sănătate, nimic altceva decît sănătate."

. . . .

„Mi-am adus la Vivero cîteva cărţi de-ale lui tata. Au trecut mulţi ani de cînd nu le-am deschis. Quintanar le pusese în rafturile cele mai de sus din bibliotecă.

Ce senzaţie ! Între filele unei *Mitologii ilustrate* am găsit bucăţele de iarbă din Loreto... numai praf ; hîrtii scrise pe care am recunoscut mîzgăliturile mele de copil... şi un marinar desenat cu mîna mea, care, după explicaţia de dedesubt, era Germán."

. . . .

„Probabil că Benítez va condamna dorinţa mea de a citi şi-mi va interzice această pasiune necumpătată. Oh, cîte lucruri nefiresc de noi găsesc în cărţile astea pe care abia le înţelegeam la Loreto ! Zeii, eroii, viaţa în aer liber, un cer plin de pasiuni omeneşti, mulţumirea acestei lumi... uitarea tristeţilor adînci, ale viitorului nesigur... un popor tînăr, plin de sănătate... Aş vrea să ştiu să desenez ca să dau formă acestor imagini din mitologie care mă asaltează."

. . . .

După ce citi paginile acestea şi multe altele, Ana îşi notă impresiile din acele zile. Don Victor o întrerupse ca s-o anunţe că şi instalase cortul pe malul rîului, în locul cel mai îmbietor şi mai răcoros, alături de-o pată de umbră în apă, unde, negreşit, se găseau păstrăvi.

Din după-amiaza aceea pescuiră. Pescuiră puțin, dar exemplare de soi. Ana citea, așezată pe bancheta acoperită cu pînză albă, cu ciucuri albaștri, în timp ce în mîna stîngă ținea undița doar atît cît era necesar ca să n-o ia curentul.

În timp ce ea, pe malul rîului Soto, la o jumătate de leghe de Vetusta, în tovărășia lui Quintanar al ei, lăsa să-i scape păstrăvii, leșinați de rîs, imaginația sa, plutind în timpurile și prin locurile de altădată se scălda în apele Cefisului, aspira parfumul trandafirilor din Tempe, zbura spre Escamandro, urca pe Taiget și sărea din insulă în insulă, din Lesbos în Ciclade, din Cipru în Sicilia...

Într-o zi, Anita călători cu Bachus, străbătînd India, sau navigînd în corabia fermecată de al cărei catarg înflorit atîrnau ciorchini și se răsucea vița-de-vie, și trebui să facă dintr-o dată un salt pe prozaicul țărm al rîului Soto, chemată de vocea fostului prezident care țipa :

— Fetițo, da-ți mănîncă momeala !

Nu conta : Ana era fericită și Quintanar la fel. „Parcă e altul !“ își spunea ea. „Parcă e alta !“ se gîndea el.

Timpul zbura. Iunie veni cu căldură. Vetusta vara e o Andaluzie primăvara. În fiecare dimineață, *pe răcoare*, Ana străbătea livada împreună cu don Victor, cu Pepe, administratorul și cu Petra și scutura ramurile încărcate de cireșe : umpleau coșuri mari, căptușite cu frunze de smochin, cu boabele acelea de coral umede și strălucitoare, și Prezidenta simțea o voluptate deosebită, sănătoasă și plină de voioșie trecîndu-și mîna fină peste cireșele îngrămădite deasupra verdelui frunzelor late și crestate. Coșurile astea erau trimise la Vetusta, marchizului și uneori, prietenilor săi. Într-o dimineață, Ana văzu că Petra și Pepe umpleau un coșuleț împletit din paie albe și colorate cu cele mai roșii cireșe. Ana se apropie să-i ajute. Deodată, spuse :

— Pentru cine e ?

— Pentru don Alvaro, răspunse Petra.

— I-l duc chiar eu acasă, adăugă Pepe, zîmbind la gîndul bacșișului pe care-l întrevedea.

Ana simți că mîna îi tremură pe cireșe, și atingerea aceea i se păru dintr-odată mai dulce și mai voluptoasă.

Și cînd n-o văzu nimeni, pe furiș, fără să se gîndească ce face, fără să se poată stăpîni, ca o școlăriță îndrăgostită,

sărută cu foc paiele albe ale coşuleţului. Sărută şi cireșele... şi muşcă chiar una din ele, lăsînd-o acolo, abia însemnată de urma a doi dinți.

Și, speriată de îndrăzneala ei, se gîndi toată ziua, fără rușine, la o aventură.

„Şi asta însemna sănătate !"

În ajunul Sfîntului Petru, seara, Canonicul primi o scrisoare de la marchizul de Vegallana prin care era invitat să-şi petreacă ziua următoare, din momentul cînd îndatoririle catedralei îl vor lăsa liber, la Vivero, în tovărășia stăpînilor conacului, a actualilor chiriaşi, domnii de Quintanar, precum și a altor buni prieteni. Vivero ținea de parohia rurală Sfîntul Petru de Santianes ; Pepe, administratorul, era anul acela organizatorul hramului și avea de gînd să se facă luntre şi punte „ca să nu-l facă de rîs pe domnul marchiz".

Anita îi spunea duhovnicului în post-scriptum-ul ultimei ei scrisori : „Marchizul mi-a spus că are de gînd să te invite la hramul Sfîntului Petru. Noi sîntem *organizatorii*... Presupun că n-o să lipsești. Ar fi o adevărată sfidare."

„Nu, n-am să lipsesc, se gîndea don Fermín, răsucindu-se în pat. Oho, dac-aș avea curajul să nu vin, să vă disprețuiesc, să uit totul... dar sînt obosit să mai lupt cu blestemata asta de obsesie care mă învinge întotdeauna. Da, dac-o să sfîrşesc prin a mă duce, dacă sînt sigur că în cele din urmă o să pornesc spre Vivero, mai bine să mă scutesc de chinul luptei și să mă declar învins. O să mă duc."

Nu reuși să doarmă în noaptea aceea nici măcar un ceas. Asta era însă acum boală veche. De cînd Anita *„îl înșela din nou,"* don Fermín nu mai avea parte de o oră de odihnă.

Cum marchizul nu-l invitase să facă drumul în trăsura lui, ceea ce indica, poate, o anumită răceală premeditată, pe care De Pas se făcea că n-o observă, domnul Canonic trebui să închirieze personal o cupea. Spuse să-l aştepte dincolo de Espolón, la zece fix. Se duse la catedrală, dar nu putu să stea, și la nouă și jumătate se afla în mijlocul şoselei spre Santianes sau spre Vivero, plimbîndu-se de-a curmezişul ei, agitat, palid, într-o dispoziţie groaznică.

„De ce mă duc eu acolo? Sigur că va fi și celălalt. Ce caut eu acolo? Blestemat Vivero!“ Trăsura întîrzia. De Pas bătea din picior, plin de nerăbdare. În sfîrșit, cupeaua hodorogită, murdară, sosi în pas de melc.

— La Vivero, cît mai repede! strigă don Fermín, lăsîndu-se să cadă ca plumbul pe bancheta tare, care scîrțîia.

Vizitiul zîmbi, plesni cu biciul în aer, calul, extenuat, alergă două-trei minute și, ca și cum asta ar fi fost o lipsă de cuviință, nedemnă de anii săi, mulți la număr, reveni la pasul lui leneş, fără ca nimeni să protesteze.

Canonicul își aminti că în aceeași cupea, sau în alta, dar aparținînd aceluiași proprietar, se afla și cu cîteva săptămîni înainte, plîngînd de bucurie, cu sufletul plin de speranțe și de proiecte. Și acum, o presimțire îi spunea că totul se sfîrșise, că Ana nu mai era a lui, c-o s-o piardă și că excursia aceea la Vivero era ridicolă; că dacă Mesía se afla acolo, cum era aproape sigur, toate avantajele erau de partea acestuia. Vicarul era îmbrăcat cu un anteriu de alpaca foarte fină, cu nasturi extrem de mici și o pelerină tăiată în formă de aripi de liliac. Veşmîntul lui avea ceva din costumul lui Mefisto din *Faust* în actul serenadei. Se gîndise mult timp cu ce să se îmbrace. Sutana îl deranja tot mai mult și anteriul îi părea tot mai greu. Pălăria cu boruri alungite era odioasă. Mai scurte ar fi fost elegant, dar ridicol, ar fi fost ca don Custodio; prea încopciat, bătrînesc; prea descheiat, nedemn de un vicar general. Să-și pună redingotă? *Vade retro!* [1] Nu, preotul în redingotă devine, în mod obligatoriu, popă de țară sau cleric liberal. Canonicul recurgea foarte rar la astfel de îmbrăcăminte. Oh, dacă ar putea să-și îmbrace costumul lui de vînătoare, scurta pe talie, pantalonul aspru și strîns pe coapsă, cizmele de călărie, pălăria lui cu boruri largi, atunci da, vanitatea îi spunea că în cazul ăsta n-ar trebui să-i fie frică de o comparație cu individul acela arogant pe care-l ura. Da, pe care-l ura.

Don Fermín nu-şi mai ascundea acest lucru. Nu dădea un nume pasiunii lui, dar îi recunoştea toate drepturile și era departe de a simți remuşcări. „El era preot, preot, ceva ridicol, dat fiind stadiul la care ajunseseră lucrurile.“

---

[1] Expresia completă: Vade retro, Satana! (Lat.) Înapoi, Satană!

înțelesese că Anei îi era scîrbă de canonic, cînd canonicul vroia să demonstreze că era și bărbat. „Și era bărbat, slavă Domnului că era bărbat! Și mai bărbat decît celălalt, în stare să-l facă fărîme, să-l azvîrle sus ca pe-o minge..." Nu se mai gîndea la suferințele și supărarea lui. Privea ca prostit peisajul, stîlpii de telegraf pe care-i lăsa din cînd în cînd în urmă. Trebui să ridice geamurile, căci îl înăbușea praful. Soarele îl plictisea și-l ardea; trăsura nu avea perdele. Drumul era interminabil. Jumătatea aceea de leghe se întinsese la nesfîrșit. „Marchizul se purtase ca un bădăran, neoferindu-i un loc în trăsura sa. Vina era a lui, care acceptase invitația. Dar, cum putea face altfel?"

Auzi zgomotul copitelor unor cai ce frămîntau pietrișul în urma cupelei. Se apropie de ferestruică să vadă cine erau călăreții și-i recunoscu pe don Alvaro și pe Paco, care trecură în galopul a doi cai albi, frumoși, de pură rasă spaniolă.

Ei nu-l văzură; plăcerea galopului îi absorbise și nici nu observară cupeaua aceea nenorocită care mergea la pas. Incapabilă de orice nobilă emulație, mizerabila mîrțoagă de închiriat continuă să meargă cît mai încet, sigură că pe lumea asta fericirea nu se afla la capătul nici unui drum. Întotdeauna ajungi la timp ca să mănînci prost. Asta era toată filozofia ei. Vizitiul era, probabil, discipolul calului său.

Cînd Canonicul ajunse la Vivero, nu era în casă nici un invitat, nici marchizii și nici familia Quintanar.

Petra apăru îmbrăcată ca o țărancă, cu o cochetărie provocatoare, cu bucle de aur pe cap, cu mantilla legată la spate, peste ilicul cu flori de mătase stacojie, strîns pe corpu-i zvelt; fusta de flanelă verde, foarte largă, acoperea o alta roșie care se zărea aproape de picioarele încălțate cu ghete de pînză. Era frumoasă și sigură de ea. Zîmbi Canonicului și-i spuse:

— Toată lumea e la biserică, la San Pedro.

— Bănuiam, fiica mea, dar sînt mort de sete și...

Falsa țărancă îl servi pe Canonic în chioșcul din grădină cu o delicioasă băutură răcoritoare pe care-o pregăti cu artă.

— Să te răsplătească Dumnezeu, Petrica.

Și stătură puțin de vorbă.

Vorbiră despre viața pe care-o duceau acolo stăpînii

Petra spuse că doña Ana părea alta ; ce veselă, ce zglobie ! Nici gînd să se mai încuie ceasuri întregi în capelă, să spună rugăciuni, nici vorbă să citească toată vremea din Sfînta Teresa a ei... Ce mai, era alta. Și sănătatea ? Ca un stejar.

— Domnișorul Paco a venit ? întrebă deodată De Pas.

— Da, domnule, acum vreun sfert de oră. Au venit, și el și domnișorul Alvaro, călare, într-o goană ; au băut ceva rece, întocmai ca și dumneavoastră, și-au alergat la San Pedro... Cred că n-au fost la slujbă de dimineață și-au vrut s-o prindă pe cea de la hram...

În clipa aceea, dinspre răsărit răsunară zgomotoase explozii de artificii.

— Sînt pe sfîrșite, spuse servitoarea.

Petra observa cu coada ochiului nerăbdarea Canonicului, care întrebă :

— Biserica e pe-aproape, cred, cînd o iei pe-aici, prin pădure, nu-i așa ?

— Da, domnule, dar sînt trei drumeaguri care se despart și poți ajunge la rîu, în loc de... Dacă vreți să mergeți, vă conduc chiar eu ; acum n-am nimic de făcut aici, în casă...

— Dacă ești atît de drăguță...

Petra o luă înaintea Canonicului. Ieșiră din grădina printr-o portiță și pătrunseră în pădurea cu stejari viguroși și goruni răsuciți, cu scoarța aspră. Pădurea se întindea pe povîrnișul unei coline, pînă în vîrful ei, unde era mai deasă. Urcau o pantă și don Fermin vedea poalele unduitoare ale fustei pe care Petra le arăta fără teamă, puțin dintr-un jupon alb cu multă broderie și un ciorap de mătase ajurat, cochetărie rafinată ce-i răpea costumului autenticitatea, dar îi adăuga o anumită picanterie.

— Ce căldură, don Fermín ! spuse, ștergîndu-și transpirația de pe frunte cu o batistă de pînză ieftină.

— Mare, bălăioaro, mare, răspunse Canonicul, descheindu-și blestematul acela de anteriu și răsuflînd tare.

— Numai că pe dumneavoastră nu vă dă gata oboseala, că din cîte-am auzit, acolo la Matalerejo, alergați ca un cerb prin coclauri...

— Cine ți-a spus ?
— Eh, Teresina.
— Sînteți prietene, da ?
— Bune.
Tăcere. Amîndoi meditează. Canonicul reia dialogul.
— Să nu crezi tot ce-auzi ; uite-așa, cum mă vezi, nu sînt decît un țăran ; joc popice, știi cum...
Petra se opri și se întoarse să-l privească pe don Fermín care schița gestul de-a arunca o bilă de stejar înainte, pe culoarul scobit...
Servitoarea rîse și, continuîndu-și drumul, spuse :
— Nu, că sînteți puternic, nu-i nevoie s-o spuneți ; se vede foarte bine.
Tăcură din nou.
Dincolo de colină, și ceva mai aproape, explodară artificiile și de îndată, cimpoiul și tamburina cu glas tremurător și vocile stinse de distanță răsunară prin rămurișul pădurii.
Cimpoiul vorbea sufletului Vicarului și celui al Petrei, amîndoi țărani. Se priviră din nou și-și zîmbiră.
— Se întorc, spuse Petra, oprindu-se din nou.
— Ajungem prea tîrziu ?
— Da, domnule ; mulțimea o s-o ia pe drumeagul de jos, și cînd o să ajungem noi la biserică, ei or să fie la Vivero...
— Așa că...
— Așa că, mai bine să ne întoarcem. Vai, don Fermín, iertați-mă pentru plimbarea asta... pentru deranj !...
— Dar, fiica mea, de ce... din contră... Aici e bine... umbră... Eu însă sînt puțin obosit... și, cu voia ta... ce zici, hm, o să mă așez o clipă... acolo între rădăcini, pe grămada aceea de fîn proaspăt...
Și făcu exact așa cum spusese.
Petra, fără să îndrăznească să se așeze, dar nevrînd să plece de-acolo, privi în pămînt îmbujorată, schiță cîteva mișcări de felină și începu să răsucească un colț de șorț.
— Obosit ? Ei ! îndrăzni să spună. Un bărbat ca dumneavoastră...
Cimpoiul și tamburina umpleau bolțile verzi cu șuvoaiele lor cînd vesele, cînd melancolice, mereu încărcate de ideale arome cîmpenești, de plăcute amintiri.

Canonicul mesteca fire de iarbă lungi şi aspre şi medita cu un surîs amar pe buze. „Ironia sorţii ! Fructul care i se oferea, care îi cădea în gură, aici... dispreţuit... şi cel de neatins... rîvnit... cu atît mai de neatins, cu atît mai jinduit... Şi cu toate astea, pentru că prezenţa lui la Vivero să fie mai puţin ridicolă, i se părea foarte oportun să-şi pună în practică gîndurile. Şi pe urmă, era foarte bine s-o aibă de partea lui pe servitoarea Prezidentei, să fie a lui, pe deplin a lui..."

— Petra...

— Domnule ? strigă ea, prefăcîndu-se speriată.

— Vrei să mai creşti ? Eşti destul de înaltă. Uite, nu fii proastă... dacă nu te grăbeşti... poţi să te aşezi... Oricum, eu aş vrea să te întreb... unele mici lucruri în legătură cu...

— Orice vreţi, don' Fermin. Pe-aici, în nici un caz, nu trece nimeni ; pentru că sînt puţini cei ce trec prin pădure ca să meargă la biserică, iar cei care-o fac, o iau pe scurtătura de jos... Pe aici, rareori trece vreun suflet. Dar dacă vreţi să stăm de vorbă în voie, acolo, niţel mai sus, e o colibă, căreia i se spune casa lemnarului ; e foarte curată şi are scaune foarte comode.

— Cu atît mai bine. O să fie mai plăcut. Hai acolo !

Se ridică şi porniră. Urcau în tăcere. Pădurea era mai deasă.

Cimpoiul şi tamburina răsunau acum foarte departe, temîndu-se parcă să facă zgomot.

Cînd ajunseră la casa lemnarului, Petra se aşeză pe iarbă, la mică distanţă de don Fermin ; şi, roşie ca şi fusta de dedesubt, se încumetă să-l privească în faţă, cu ochi serioşi şi grăitori.

Canonicul intră înăuntru, în colibă.

Vorbiră.

Don Fermín se temea de ceva, de momentul întîlnirii cu societatea, cum spunea Petra. Cînd, după o jumătate de oră, intra singur prin portiţa ce dădea din pădure în grădină, prima imagine ce i se înfăţişă fu Prezidenta, stînd în fîntîna cea seacă, umplută cu iarbă, cu don Alvaro alături, care se apăra şi o apăra şi pe ea de atacurile Obduliei, Visitei, Edelmirei, ale lui Paco, Joaquín şi don Victor, ce azvîrleau în ei cu tot fînul pe care-l puteau lua,

cu mîinile, dintr-o căpiță ce se înălța alături, în livada de meri a lui Pepe, administratorul.

Marchizul striga din galeria de la etajul întîi :

— Ei, nebunilor, nebunilor, dau drumul la cîini, de ce distrugeți fînul lui Pepe... Ce-o să mănînce vitele ! Nebunilor !

...Pepe, nu departe de fîntînă, îmbrăcat în haine de sărbătoare, plus o cravată neagră pe care-o socotise demnă de calitatea de organizator, îi lăsa în pace, îi lăsa să se amuze și zîmbea fericit...

— Lăsați, señor, lăsați să se *distreze* conașii, că *iarba* o s-o aranjez eu... fără pagubă.

Prezidenta, cu părul plin de fîn, cu ochii pe jumătate închiși, nu-l putu vedea pe Canonic pînă cînd nu sfîrșiră jocul și-i veni rîndul să iasă din fîntînă... cu ajutorul lui don Alvaro și a celor de afară.

Nu se rușină că fusese văzută de duhovnicul ei într-o asemenea situație... Îl salută amabilă, zgomotoasă și o luă din nou la fugă prin grădină cu Obdulia, Visita și Edelmira, urmărită de Paco, Joaquín, don Alvaro și don Victor.

Pe Canonic puse stăpînire marchizul ; îl conduse în salon, unde se aflau marchiza, doamna guvernator civil, baroneasa și fiica ei mai mare, care nu vroia să alerge cu *nebunii aceia*, baronul, Ripamilán, Bermúdez, care nici el nu vroia să alerge, Benítez, medicul Anitei, și alți iluștri vetusteni.

— Vezi, domnule Vicar, spuse Vegallana, petrecerea s-a împărțit în două : cum Pepe e organizatorul, a invitat toți preoții din partea locului, patrusprezece, dacă nu mă înșel ; eu le-am propus să vină să ia masa aici, cu noi, dar cum unii dintre ei sînt cam necioplipți, am înțeles că doreau să fie liberi, fără doamnele și domnii de la oraș, așa că li s-a pus masa în palatul vechi și mă gîndesc să stau și eu cu ei. Acum i-am propus lui Ripamilán să vină cu mine, dar nu vrea... Dacă dumneata ai fi atît de amabil să mă însoțești, acești cumsecade parohi se vor considera nespus de onorați... Îți dai seama, cu domnul Vicar general !...

N-avu ce face. Canonicul fu nevoit să mănînce cu marchizul și cu ceilalți preoți în palatul vechi.

Petra își luă sarcina să dirijeze serviciul la *masa de țară*, îmbrăcată tot ca o țărancă din partea locului, îmbujorată, aruncînd scîntei de aur din buclele de pe frunte și scîntei de jăratic din ochii vioi, grăitori, plini de o veselie răutăcioasă, care fura inimile țăranilor și ale cîtorva clerici de țară.

La cafea, don Fermín nu mai putu rezista, scăpă cu chiu cu vai și se întoarse la casa cea nouă, unde hărmălaia ajunsese vacarm de iad. În clipa cînd intră el, don Victor (cu o beretă *aiurită* pe cap) cînta un duet cu Ripamilán, întinerit, lîngă pianul la care cînta, așa cum se pricepea, don Alvaro, cu un trabuc în gură, scuturîndu-și corpul și închizînd și deschizînd ochii strălucitori pe care îi orbea fumul țigării.

Doamnele nu mai erau acolo. Marchiza, guvernatoarea și baroana se plimbau prin grădină ; tineretul, Obdulia, Visita, Ana, Edelmira și fata baronului alergau singure prin pădure...

Din galeria de sticlă, le auzeai strigînd ; Obdulia, Visita și Edelmira îi chemau pe bărbați cu hohote și țipete.

Așa înțelese Joaquín, care-i propuse lui Paco să plece de la concertul lui Quintanar și don Cayetano și să alerge după *alea*.

— Lasă, pe urmă, răspunse Paco, căruia îi plăceau tare mult cîntecele vechi ale lui Ripamilán ; și-apoi începuse să se cam plictisească de vară-sa.

Cînd Quintanar și Protoiereul răgușiră, ceea ce se întîmplă repede, părăsiră pianul, și dorințele lui Orgaz fură îndeplinite. El, Paco, Mesía și Bermúdez ieșiră din casă și intrară în pădure. „Nu se mai auzeau țipetele *ălora*“. „Să se fi ascuns ? Probabil că da.“

„Să le căutăm, fiecare în cîte-o direcție.“

„Minunat ! Grozav !“

Se risipiră prin pădure, și după puțin nu se mai văzură unii pe alții.

Bermúdez, de îndată ce simți că e singur, se întinse pe iarbă. O întîlnire în doi, cu oricare din doamnele sau domnișoarele acelea, într-o pădure deasă de stejari seculari, i se părea o situație ce pretindea o elocvență specială, de care el nu se simțea în stare. Și, cu toate acestea, ce deli-

cioasă ar putea fi o conversație intimă cu Obdulia sau cu Ana *pe covorul cel verde !*

Canonicul trebui să rămînă cu Ripamilán, don Victor, guvernatorul, Benítez și alți domni gravi. Benítez era tînăr, dar prefera să-și facă digestia stînd jos și fumînd o țigară de foi bună.

Don Victor se apropie de medic, în arcada unei ferestre, și De Pas putu auzi dialogul celor doi.

— Oh, nici nu vă puteți închipui cît vă datorez !

— Mie, don Victor ?

— Da, dumneavoastră ; Ana e alta. E veselă, sănătoasă, are poftă de mîncare ! S-a sfîrșit cu cugetările, cu cucernicia exagerată, temerile, nervii... cu nebuniile... ca aceea de la procesiune... Oh, de cîte ori mi-aduc aminte, mă crispez... Ei bine, n-a mai rămas nimic din toate astea. Și ea se rușinează de trecut. S-a convins că sfințenia nu e pentru veacul nostru. Ăsta e secolul luminilor, nu al sfinților. Nu sînteți de aceeași părere, domnule Benítez ?

— Ba da, domnule, spuse medicul surîzînd și trăgînd din țigară.

— Va să zică, dumneavoastră considerați că soția mea e complet vindecată... radical ?...

— Doña Ana, prietene, nu era bolnavă ; v-am spus-o de sute de ori. Ceea ce avea doña Ana se putea vindeca numai prin schimbarea modului de viață ; dar nu era o boală... ; de aceea nu se poate spune cu exactitate dacă s-a vindecat sau nu... În rest... chiar veselia asta exaltată, optimismul, uitarea sistematică a vechilor temeri... nu sînt altceva decît reversul aceleiași medalii.

— Cum ? Mă speriați.

— N-aveți de ce. Așa e doña Ana ; constituită pe extreme... plină de viață... exaltată... are nevoie de multă activitate, de ceva care s-o stimuleze... Are nevoie...

Benítez mesteca trabucul și-l privea pe don Victor, care-și deschidea ochii mari, cu o expresie de milă, puțin comică.

— De ce are nevoie ?

— De... un stimulent puternic, ceva care s-o preocupe... intens ; o activitate... susținută... în sfîrșit... așa... fiindcă are un temperament excesiv... Ieri era mistică, îndrăgostită de cer ; acum mănîncă bine, se plimbă în aer

liber, printre copaci și flori... și iubește viața veselă, natura, are mania sănătății...

— E-adevărat ; nu vorbește decît de sănătate, sărăcuța.

— Sărăcuța ? De ce sărăcuța ?

— De ce ? Pentru extremele astea... pentru stimulentele astea de care are nevoie...

— Ei și, ce-i cu asta ? Așa cere temperamentul ei...

— Cu alte cuvinte, dumneavoastră credeți că ieri era evlavioasă, exagerat de evlavioasă, pentru că... exista poate cineva care-i influența spiritul într-o anumită direcție ?..

— Exact. E foarte probabil.

Don Victor, zăpăcit ca de obicei, vorbea fără teama de-a fi auzit, fără să-l vadă pe Canonic, care, prefăcîndu-se că citește un ziar și ascultîndu-l, din cînd în cînd, pe Ripamilán, se străduia să nu piardă nici un cuvînt din dialogul de la fereastră.

— Așa încît... schimbarea Anitei se datorează... altui stimulent ? Pasiunea ei pentru țară, veselie, distracții, se datorează... unei noi influențe ?

— Da, domnule ; e un aforism medical : *ubi irritatio ibi fluxus* [1].

— Perfect ! *Ubi irritatio*... just, *ibi*... *fluxus !* M-am convins ! Dar aici... unde e noul stimulent ? Pe celălalt îl văd ; clerul, iezuitismul... dar ăsta ? Cine reprezintă această nouă influență... acest nou *irritatio,* cum am putea să-i spunem ?...

— E foarte clar. Noi. Noul regim, igiena, Vivero... dumneavoastră... eu... alimentele sănătoase... laptele... aerul... fînul... mirosul de staul... vîntul de dimineață... etc., etc.

— Ajunge, ajunge ; am înțeles : igiena... laptele... mirosul vitelor... Minunat !... Va să zică, Ana e salvată !

— Da, domnule.

— Pentru că această nouă exagerare n-o poate duce la nimic rău... nu-i așa ?

Benítez scuipă o bucățică de trabuc, pe care-o rupsese cu dinții, și răspunse cu același zîmbet dinainte :

— La nimic.

---

[1] Unde există un stimulent, se produce o schimbare (lat.).

— Sfîntă Bárbara! strigă Quintanar închizînd ochii și ridicîndu-se în picioare dintr-un salt.

Și, în urma fulgerului care îl orbise, bubui un tunet care făcu să se clatine pereții. Discuțiile încetară, toți se ridicară în picioare ; Ripamilán și don Victor erau palizi. Erau doi bărbați cu adevărat curajoși care începeau să tremure de îndată ce bubuia un tunet.

Ripamilán, deși cam surd de cîțiva ani încoace, auzise perfect descărcarea norilor și se simțea rău. Nu era destul de intim ca să ceară o pernă să și-o pună pe cap, cum obișnuia să facă acasă la el.

Toți invitații, în afară de cei doi fricoși, se apropiară de ferestre să vadă cum plouă. Apa cădea în șuvoaie. La capătul grădinii se zărea marchiza și doamnele care-o însoțeau adăpostite sub cupola de la un *Belvedere* ce domina priveliștea, într-un colț al clădirii, lîngă gard.

— Și copiii ? întrebă Ripamilán, înspăimîntat, prefăcîndu-se că se teme pentru ceilalți.

Le spunea *copii* celor ce se aflau în pădure.

— Adevărat ! Ce-o fi cu ei ? Trebuie să-i căutăm... O să se rătăcească, exclamă Quintanar, amintindu-și de nevastă-sa, plin de remușcări că nu se gîndise la ea mai înainte.

Canonicul se gîndea la același lucru, dar tăcea. Trecea printr-un adevărat purgatoriu și asta era culmea. „Ceilalți în pădure... și cerul turnînd cu găleata asupra lor... La cîte lucruri nu-l va obliga pe don Álvaro galanteria în clipele acelea ?“

— Trebuie să mergem să-i căutăm, spunea guvernatorul.

— Trebuie să luăm umbrele...

— Și marchiza e acolo jos, reținută de ploaie și nu poate da dispoziții....

— Și marchizul e cu popii lui în palatul cel vechi și nu poate veni să ordone...

Discutară îndelung despre ceea ce trebuiau să facă.

— Trebuie să-i salvăm pe naufragiați, spuse baronul în chip de glumă.

Canonicul, care ieșise din salon, apăru cu două umbrele mari de țară, verzi, din pînză. Îi dădu una lui don Victor, spunînd :

— Hai, Quintanar, dumneata ești vînător... ca și mine... În pădure ! În pădure !

Și, spunînd acestea, îl devora cu privirile, îl insulta, spunîndu-i, cu săgețile pupilelor, că e un idiot, că e tîmpitul tîmpiților, și altele și mai rele.

— Bravo, bravo ! strigară domnii aceia, care aplaudau eroismul altora.

Un tunet formidabil, simultan cu fulgerul, se prăbuși deasupra casei, și pînă și cei mai viteji păliră.

— Haide, haide, repede ! strigă Canonicul a cărui paloare nu se datora furtunii.

Tunetul îi părea un hohot pe seama soartei lui vitrege, sarcasmul diavolului ce-și bătea joc de el, de condiția lui mizerabilă de cleric.

— Dar... don Fermín, îndrăzni să spună Quintanar, tocmai fiindcă sînt vînător... îmi dau seama de primejdie. Copacii atrag trăsnetul. Acolo sus sînt și dafini, și dafinul atrage electricitatea ; dac-ar fi fost pini, n-ar fi fost nimic, dar dafini !...

— Și ce vrei să spui cu asta ? C-o să-i lovească trăsnetul pe ceilalți ? Nu-ți dai seama că e și doña Ana cu ei...

— Ba da, așa e... dar nu s-ar putea duce Pepe, cu vreun servitor... cu Anselmo... ? Dumneata o să-ți uzi anteriul... și pelerina...

— În pădure, don Victor ! În pădure ! urlă Vicarul.

Și strigătul lui teribil fu acoperit de un tunet ce răsună și mai îngrozitor decît cele dinainte.

— Domnilor, spuse Ripamilán, care se ascunsese într-un iatac. Nu vă faceți griji, copiii sînt probabil sub un acoperiș.

— Cum, sub un acoperiș ?

— Da, Fermín, nu te teme. Sub un acoperiș... în casa lemnarului, dumneata nu știi ; e o colibă de țară, pe care a construit-o marchizul acolo sus, în partea cea mai deasă a pădurii...

Canonicul nu vru să mai audă nimic. Ieși cu o umbrelă sub braț și-o lăsă pe cealaltă să cadă la picioarele lui don Victor.

Acesta luă arma aceea de apărare, pe care în sinea lui o numi scut și, fără să crîcnească, îl urmă pe „nebunul

de Canonic", fără să-și explice de ce se încăpățîna să meargă ei s-o caute pe Prezidentă și nu servitorii.

Nici domnii din salon nu înțelegeau asta și zîmbeau cu discreție și o malițiozitate abia schițată, admițînd că e un adevărat mister comportarea Canonicului.

— Avea dreptate don Victor, spuse baronul. De ce să nu se fi dus servitorii ?

— Și pe urmă, zise guvernatorul, asta-i un fel de lecție pentru noi toți, în special, pentru dumneata, că fiica dumitale e-acolo...

Tunetul care răsună în clipa aceea i se păru lui Ripamilán că aruncase deasupra casei o sută de fulgere.

Erau înfricoșați cu toții.

— Ei, domnilor ! spuse Proteiereul din iatac, sună a rugăciune ; eu o să mă rog, cu permisiunea dumneavoastră... *In nomine Patris...* [1]

[1] In numele Tatălui... (lat.).

Douăzeci și opt

— Unde vă duceți ? le strigă marchiza, dinspre *Belvedere*, Canonicului și lui don Victor care, la douăzeci de pași distanță unul după altul, alergau prin pădure, uzi pînă la piele, cu apa curgîndu-le șiroaie prin cutele hainelor și de pe borurile pălăriilor.

— În iad ! Habar n-am unde mă poartă omul ăsta ! răspunse don Victor, fără să strige prea tare, furios, căznindu-se să deschidă umbrela care se lovea de crengi și se încurca în mărăcini.

Marchiza continua să vocifereze și să vorbească prin semne, dar don Victor n-o mai înțelegea, iar don Fermín nici n-o auzea măcar.

— Așteaptă nițel, omul lui Dumnezeu, stai puțin, să chibzuim, să facem un plan !... Unde mă duci ?

După cum se părea, omul lui Dumnezeu nu-l auzea pe Quintanar, fiindcă urca mereu, cu paşi mari, fără să se mai uite în urmă.

Din ramură în ramură, de la un trunchi la altul, în toate părțile, urcau și coborau fire de păianjen ce intrau în gura și în ochii fostului prezident — iar acesta scuipa și se scutura de pînza aceea foarte fină cu scîrbă și mînie.

— Asta-i un război de țesut! striga și se înfăşura în fire ca și cum ar fi fost niște frînghii ; încerca să le ocolească și se împiedica, aluneca și cădea în genunchi, înjurînd, împotriva obiceiului său. Și asta-i tot minte de copil, să te duci să te distrezi în pădure... Nu găseşti decît păianjeni și spini... Don Fermín, așteaptă puțin, ce mama dracului... că mă rătăcesc și mă prăbușesc.

Îi răspunse un tunet și-l făcu să cadă în genunchi de spaimă.

Nu îndrăzni să mai înjure încă o dată.

— Don Fermín, don Fermín! Aşteaptă-mă, în numele omeniei!

De Pas se opri, îl privi de sus cu milă și, ascunzîndu-și furia, îi spuse cele mai blînde vorbe din cîte-i veneau pe limbă.

— Parcă n-ai fi vînător.

— Sînt vînător pe uscat, frate, da ăsta-i potop și bombardament... și păianjenii îmi intră în stomac... iar mie-mi plac mai ales faptele eroice care au o utilitate! *Nisi utile est id quod facimus, stulta est gloria* [1], a spus Baglivio. Unde ne ducem, să vedem, spune-mi, dumneata știi?

— S-o căutăm pe doña Ana care... s-o fi rătăcit...

— Pe dracu, rătăcit! Ce, crezi că sînt proști? Cu siguranță că sînt la adăpost... Crezi că stau să înghită... păianjeni și să înoate ca noi? Nu știu drumul? O să-mi spui că le ducem umbrele ; și la ce folosesc umbrelele?

Canonicul se înroși. Într-adevăr, în pădure umbrelele nu foloseau la nimic.

— Fă ce vrei, spuse, eu merg mai departe.

— Adică îmi dai o lecție, replică don Victor, nițel înfuriat, dar continuînd și el anevoioasa ascensiune.

— Nu, domnule.

---

[1] Dacă ceea ce facem nu e util, gloria e prostească (lat.).

— Ba da, domnule ; asta... înseamnă să fii mai catolic decît papa. Mi se pare că mie trebuie să-mi pese de nevastă-mea mai mult decît oricui altcuiva... Și, te rog să-mi ierți expresia... dar, sincer vorbind, asta-i o idioțenie.

Quintanar își dădu seama că spusese o obrăznicie, dar era furios și n-avea chef să se oprească.

Primul impuls al lui don Fermín fu să-l pocnească în cap cu mînerul umbrelei pe omul acela, care, în împrejurarea de față, i se părea tîmpit, dar se stăpîni dintr-o mulțime de motive... și continuă să urce în tăcere.

Ce-o fi, o fi ; toate insultele acelea îi sunau așa cum i-ar suna unui naufragiat insultele celor care-l azvîrliseră de pe țărm... În minte i se înfipseră două idei, ca niște cuie de foc ; *Ubi irritatio ibi fluxus* era una ; iar cealaltă : poate că sînt în casa tăietorului de lemne ! Vicarul nu credea într-o providență care face uz de întîmplările sorții și de lovituri de teatru ca să dea lecții, dar, în chip superstițios, lega amintirea plimbării și discuției lui cu Petra din chiar dimineața aceea cu scene, tot campestre, în care se temea, într-un fel grosolan, c-o va vedea implicată pe Prezidentă.

„*Ubi irritatio ibi fluxus,* se gîndea ; e adevărat, e adevărat... Am fost orb... Femeia e întotdeauna femeie, cea mai pură... e tot femeie... și eu am fost un tîmpit, din prima zi... Iar acum e tîrziu... Am pierdut-o definitiv. Și mizerabilul ăsta..."

O luă la fugă prin pădure în sus.

„Dar omul ăsta e nebun !" se gîndea Quintanar, care-l urma gîfîind, cu limba scoasă de-un cot și, din nou, în urmă cu douăzeci de pași.

Canonicul încerca să se orienteze, să-și amintească de unde coborîse, cu puține ore înainte, de la casa lemnarului. Se rătăcea, încurca punctele de reper, o lua înainte, se întorcea... cu don Victor după el, luptîndu-se cu păianjenii, ca și cum ar fi fost niște lei, și eliberîndu-se de firele lor, ca de niște lanțuri.

„Cel mai bine e să urcăm pe povîrnișul cel mai abrupt, casa e spre culme... dar sus e un platou, și-apoi apucă-te să cauți..."

Se opri. Cu o figură amabilă și multă dulceață în glas, de parcă don Victor n-ar fi zis nimic pînă atunci, spuse :

— Domnule Quintanar, dacă vrem să-i întîlnim, trebuie să ne despărţim ; fii bun şi urcă pe-aici, pe la dreapta...

Don Victor refuză, dar Canonicul stărui şi, făcînd aluzii la frica vădită a tovarăşului său, reuşi să-l rănească încă o dată în amorul propriu şi îl obligă s-o ia la dreapta. Atunci, cînd se văzu singur, De Pas începu să urce cît putu mai repede, împiedicîndu-se de trunchiuri, mărăcini, crengi căzute şi ramuri ce atîrnau... Mergea ca un orb ; inima, care-i plesnea de gelozie şi de mînie, îi spunea c-o să-i surprindă, pe don Alvaro şi pe Prezidentă, cel puţin în ceea ce se cheamă o conversaţie amoroasă. „De ce ? Cînd normal era să fie împreună cu Paco, Joaquín, Visita, Obdulia şi cu toţi ceilalţi care plecaseră în pădure ?" Nu, nu, striga presimţirea. Şi cugeta, spunîndu-şi : don Alvaro se pricepe bine la asemenea treburi, s-o fi şi folosit de prilej, s-o fi străduit să rămînă singur cu ea. Paco şi Joaquín n-aveau de ce să-i pună piedici, or fi făcut şi ei la fel, ca să rămînă singuri cu Edelmira şi, respectiv, cu Obdulia. Iar Visitación le-a dat, probabil, o mînă de ajutor. Bermúdez e un idiot... Cu siguranţă că sînt singuri. Şi, luînd-o din nou la fugă, cît putu mai tare, împiedicîndu-se tot timpul, tîrîndu-şi anteriul îmbibat de apă, greu ca plumbul, cu sutana sfîşiată în cîteva locuri şi acoperită de noroi şi pînze ude de păianjen. Avea şi el gura şi ochii plini de fire lipicioase şi moi.

Ajunse în punctul cel mai înalt, partea cea mai deasă a pădurii. Tunetele, tot formidabile, răsunau acum ceva mai departe. Se înşelase ; coliba nu era în partea aceea. O luă spre dreapta, croindu-şi drum cu greutate printre spinii sutelor de plante sălbatice care-i închideau calea. În sfîrşit, zări printre ramuri căsuţa lemnarului... Cineva se mişca înăuntru... Alergă ca un nebun, fără să ştie ce va face dacă va găsi ceea ce se aştepta să găsească... dispus să ucidă dacă era nevoie... orb...

— Sfinte Hristoase ! Ce m-ai speriat... strigă don Victor, care se odihnea înăuntru, pe o bancă rustică, storcîndu-şi pălăria moale din care şiroia o cascadă de apă limpede.

— Nu i-am găsit, spuse Canonicul fără să se gîndească la bănuielile pe care le-ar fi putut trezi înfăţişarea, comportarea şi vocea lui tremurătoare, ce dezvăluiau din plin

pasiunea, gelozia, indignarea unui soț ultragiat, complet absurdă la el.

Don Victor era însă și el îngrijorat. Și nu-i lipseau motivele.

— Uite ce-am găsit aici, spuse și scoase din buzunar, cu două degete, o jartieră de mătase roșie cu încheietoare de argint.

— Ce-i asta ? întrebă De Pas fără să-și poată ascunde neliniștea.

— O jartieră de-a nevesti-mi ! răspunse soțul, liniștit de altfel, dar surprins de întîmplarea aceea bizară.

— O jartieră de-a soției dumitale !

Canonicul deschise gura mirat, uluit de stupiditatea acelui om care nu bănuia încă nimic.

— Adică, urmă Quintanar, o jartieră care-a fost a nevesti-mi, dar știu că nu mai e a ei... Știu că nu le mai folosește... de cînd s-a îngrășat, cu aerul ăsta de-aici... cu laptele... et caetera... și că i le-a făcut cadou servitoarei ei... Petrei. Așa că, jartiera asta e a Petrei. Petra a fost pe-aici. Asta mă preocupă... De ce-a venit Petra aici... să-și piardă jartierele ? De asta sînt neliniștit și-am crezut că e bine să-ți spun și dumitale... În fond, stă la mine în casă, e în serviciul meu, și cinstea ei mă interesează.... Căci, sînt sigur, jartiera asta e a Petrei.

Don Fermín era roșu de rușine, o simțea. Toată povestea aceea, care-ar fi putut fi tragică, se transformase într-o întîmplare comică, ridicolă, iar remușcările pentru grotescul situației începură să-i sfredelească creierul cu împunsături de migrenă... Din fericire, după cum observă De Pas, pe don Victor nu-l interesa rușinea celorlalți, se gîndea la a lui ; și el era foarte roșu. Canonicul înțelese prin ce căi ocolite luase fostul prezident cunoștință de jartierele nevesti-si.

Quintanar, pe lîngă faptul că-i era rușine, era și gelos.

De Pas nu putea ști pînă la ce punct ajunsese slăbiciunea lui don Victor, care-și spunea : „Probabil că clericul ăsta, malițios ca toți ceilalți, bănuiește... mai mult decît a fost.“

Adevărul e că, în cele din urmă, don Victor cedase pînă la un anumit punct avansurilor Petrei.

Amintindu-şi însă de ceea ce-i datora soţiei lui, de ceea ce-şi datora lui însuşi, anilor şi multor altor lucruri, dar mai ales de faptul că, printr-o fatalitate a destinului, care nu-i îngăduise niciodată să ducă pînă la capătul lor firesc o anumită categorie de acţiuni, sigur că se întorsese înapoi de pe *acel drum al pierzaniei* din ziua cînd îi dăduse greş o tentativă de cucerire, datorită unei prefăcute pudori a servitoarei. „Într-un cuvînt, nu ajunsese să fie stăpîn pe farmecele Petrei, dar în acele prime şi ultime digresiuni amoroase, reuşise să-şi formeze convingerea că Prezidenta îi făcuse acesteia cadou nişte jartiere pe care iubitorul soţ i le dăruise ei."

De ce-şi dăduse drumul la gură în faţa Canonicului ? Nu putea să-şi explice ; gelozia, dacă aşa se putea numi, îl făcuse să vorbească tare. Şi, pe deasupra, în adîncul sufletului, o dispreţuia pe senzuala blondă... şi numai într-un moment de înfierbîntare... a minţii, putuse să..."

Furtuna se îndepărtase... Copacii mai şiroiau încă de apa norilor, dar cerul începea să se coloreze în albastru.

Don Victor, zise, ca să spună ceva :

— Să vezi c-o să vină din nou, la noapte... De-acolo, de jos, s-arată nişte nori tot aşa de negri... vezi, acolo, între crengi...

— Hai să coborîm înainte de-a ne prinde iar ploaia, spuse De Pas, care-ar fi vrut să fie la cinci metri sub pămînt.

Se temeau amîndoi unul de altul.

Coborîră amîndoi tăcuţi, gîndindu-se la jartiera Petrei.

Înainte de-a ajunge în grădină, se întîlniră cu Pepe, administratorul, care-i strigă de departe, dintre copaci :

— Don Victor, don Victor... Ei ! don Victor... aici.

— Ce-i ? S-a întîmplat vreo nenorocire ?

— Ce nenorocire ! Nu, domnule, da domnişorii şi domnişoarele stăteau acasă foarte liniştiţi cînd dumneavoastră umblaţi prin pădure... Abia de s-au udat. Eu am plecat, aşa cum mi-a dat ordin doamna marchiză, să-i caut, de cum a început să plouă... Am plecat cu căruţa cu prelată spre drumul dinspre Arreo, pe unde ştiam c-o să apară domnişorul Paco, că ăsta-i drumul cel mai scurt, iar casa lui Chinto e colea, la cîţiva paşi... Toate domnişoarele erau

acasă la Chinto, că de-abia se udaseră puțin... fiindcă în pădure, cînd începe răpăiala, ești ca sub acoperiș... Așa că toți sînt în casă și rîd de se prăpădesc, în afară de doña Ana, care se teme pentru dumneavoastră... și pentru domnu Vicar...

— Dar, de ce nu ne-a spus doamna marchiză ?...

— Păi, zice că v-a strigat, dar dumneavoastră n-ați ascultat-o, și că v-a spus c-am plecat cu căruța...

Și Pepe rîdea în hohote.

— N-a fost o glumă proastă, ha, ha... Sărăcuții, i se face mila omului cînd vă vede.. .mai ales pe domnu Vicar, e ca un *eciome* [1], să-mi ierte comparația, că e ud leoarcă... Vai de mine și de mine și cum mai arată pelerina asta... și sutana, parcă-i o băltoacă...

Pepe avea dreptate. De Pas și don Victor se priviră și găsiră că arată ca niște naufragiați.

— Haideți, haideți, oamenii lui Dumnezeu, că udeala poa' să ajungă la oase și căpătați un romantism...

— A și ajuns Pepe, a și ajuns.

— Señorita Ana a pregătit haine uscate pen' mneavoastră și cred că s-o găsi și pen' domnu' Vicar cîte ceva ; și dacă nu, am eu o cămașă fină, de și-ar putea-o pune și-o prințesă...

Canonicul, în loc să intre în grădină prin portița pe unde ieșiseră, ocoli gardul și se duse la șoproane, unde porunci să i se scoată cupeaua aceea nenorocită pe care o închiriase. Don Victor nici măcar nu-l văzu cînd plecă. Atît era de preocupat.

Canonicul se întîlni cu marchizul, care nu vroia să-l lase să plece în starea aceea...

— Bine, dar poți să faci o pneumonie... Schimbă-te... Avem aici haine...

Nu putu să-l convingă nicicum.

— Spune-i dumneata la revedere marchizei, din partea mea. Într-o goană de cal am și ajuns acasă...

Și părăsi Vivero, nu în goană, cum ar fi vrut el, ci într-un trap fals, care, încetul cu încetul, se transformă într-un pas mai mult decît regulat.

---

[1] Pronunțarea greșită a expresiei latine *ecce homo* — iată omul.

— Da lovește, omule, animalul ăsta, îi striga don Fermín vizitiului. Nu vezi că sînt ud pînă la oase... și vreau s-ajung repede acasă.

Vizitiul, în fața perspectivei unui bacșiș, slobozi două groaznice plesnituri de bici peste crupele mîrțoagei, care plăti astfel pentru furia adunată atîtea ceasuri în pieptul Vicarului. Bicele acelea le-ar fi slobozit cu multă plăcere Canonicul peste obrazul lui Mesía.

Cînd mizerul și prăpăditul vehicol ajunse la primele case din mahalalele Vetustei, începuse să se întunece. Așa cum spusese don Victor, noaptea amenința cu o nouă furtună. Tot cerul se acoperise de nori cenușii care, încetul cu încetul, deveneau negri. Se și vedeau fulgere la orizont, spre nord și apus, iar din cînd în cînd bubuia, rostogolindu-se, cîte-un tunet, undeva, foarte departe.

Don Fermín își simțea sufletul înăbușit de silă, de dispreț pentru el însuși. Ce zi ! se gîndea ; ce zi ! Nu-i rămînea nici consolarea de-a se compătimi ; lumea era așa cum o arăta confesionalul, o grămadă de gunoi ; pasiuni nobile, mari, vise, temeri, ipocrizia viciului... El însuși e o dovadă perfectă, el, care, deși se simțea îndrăgostit în chip angelic, avea cînd și cînd aventuri vulgare și-și potolea, ca un mizerabil, poftele cele mai josnice. Cel puțin Teresina... stătea la el acasă, dar Petra, în alta, în casa Anei. Nu se mai dezvinovățea cu sofisme machiavelice, invocînd avantajul de-a o avea de partea lui pe servitoare. Cu cîteva monezi de aur ar fi obținut același lucru. Și don Victor ! Alt nemernic, iar pe deasupra și neghiob, care ar fi meritat o soartă mult mai rea, ca și el, ca și Ana, ca și toată lumea, care-i o mocirlă... Oh, fulgerele astea ar trebui să pîrjolească întreaga lume, să se poată face dreptate odată !

Conștiința lui îl includea și pe el în disprețul general, și asta-l irita cel mai mult... „Totul e nimicnicie, scîrbă, josnicie... și el e tot așa."

„Și ce spusese medicul ? *Ubi irritatio*... va să zică Ana o să cadă în brațele lui don Alvaro... era fatal să cadă !... Și tot misticismul și fratele mai mare întru suflet... la ce folosiseră ? Farsă, ipocrizie, ipocrizie inconștientă, ca și a mea, ca cea a întregului univers..."

Canonicului îi clănțăneau dinții. Frigul îl făcu să se gîndească la haine, iar hainele la maică-sa.

„Asta-i altă poveste. Ce-o să zică văzîndu-mă în halul ăsta ? Trebuie să născocesc o minciună. Eh, ce mai contează una în plus ?... Și ceilalți acolo... în largul lor. Dacă vor, pot să-și vadă de mîrșăviile lor chiar în fața idiotului de soț. Oh, cine e de fapt, soțul ? Cine e cel batjocorit ? Eu ! Eu ! Eu, care simt ofensa, care prevăd, adulmec în aer... nu el, care nu vede nici cînd i se pune ceva înaintea ochilor..."

Îi veni ideea să sară din trăsură și să se întoarcă pe jos, într-o goană, la Vivero, să surprindă „ceea ce presimțirea îi spunea că e sigur, ceea ce poate nu se petrecuse în pădure, dar se petrecea în casă... printre bețivii aceia prefăcuți și femeile acelea lascive, nebune și tăinuitoare..."

Un tunet care se rostogoli peste Vetusta fu acompaniamentul mîniei Canonicului.

— Asta-i, asta-i ! urlă în timp ce deschidea portiera și cobora în fața casei. Trăsnetele sînt singura soluție !

Și intră în casă, după ce-i plăti vizitiului.

Trăsnetele pe care le dorea îl așteptau sus, gata să se prăbușească asupra capului său.

Cînd se culcă, în seara aceea, se gîndi că în viața lui nu avusese o ceartă așa de grozavă cu maică-sa și că niciodată n-o văzuse pe doña Paula cu niște comprese așa de mari pe frunte.

Înainte de-a adormi, ultima idee care-l mai urmărea încă, și-l chinuia cu împunsăturile ei, era cea privitoare la ridicol...

„Ce întîmplări grotești !... Ce înspăimîntătoare ironie a comicului — și încă toată ziua ! Și... toată vina o avea odioasa, respingătoarea mea sutană..."

Ultimele gînduri ale Canonicului fură blesteme. În pofida acestora însă, adormi, învins de oboseală.

La Vivero, invitații făceau haz de necaz, și în timp ce în palatul vechi, preoții de țară, marchizul și alți cîțiva domni din Vetusta jucau cărți, la început *tresillo* și mai tîrziu *monte*, joc pe care preoții de țară îl numeau *santina*, în casa nouă, toate doamnele și domnii care, cu ocazia hramului, vroiseră să alerge pe cîmp, încercau să se distreze cum puteau — și se dansa, se cînta la pian, din gură și se jucau de-a v-ați ascunselea prin toată

casa Se ştia că la Vivero nu te duci pentru altceva. Visitación, Obdulia şi chiar și Edelmira cunoşteau cel mai bine ascunzătorile şi locurile pe unde te puteai strecura, ca și tot ceea ce mai cereau acele jocuri de copii cu care-și petreceau vremea, fără să se gîndească la anii pe care-i aveau unele din acele persoane atît de vesele.

Don Victor fu primit în triumf ; triumf burlesc. Unii, printre care Visita și Paco, vroiau să-l încoroneze, el însă preferă să alerge în camera lui ca să se schimbe din cap pînă-n picioare.

Prezidenta veni după el, să-l ajute.

— Și don Fermin ? întrebă.

— Don Fermín al tău e un neghiob, fetițo, și te rog să mă ierți, răspunse Quintanar prost dispus, în timp ce-şi schimba ciorapii.

Şi-i relată tot ceea ce se întîmplase, în afară de povestea cu jartiera.

Ana găsi şi ea că De Pas fusese foarte ridicol cu galanteria aceea a lui, ridicol mai ales pentru un preot.

— Cui îi pasă mai mult de nevastă-mea, lui sau mie ? repeta în fiecare clipă soțul, ca suprem argument împotriva Canonicului.

„Da, se gîndea Ana, are dreptate don Alvaro, omul ăsta... e gelos, gelos ca un amant... și ce-a făcut azi a fost o imprudență... Trebuie să fug de el, are dreptate Alvaro.“

Mesía și Paco mai veniseră și înainte de cîteva ori, călare, la Vivero. Mesía o găsise pe Prezidentă expansivă, veselă, plină de încredere ; și, fără să vorbească de loc despre dragoste, reuși s-o facă să-i asculte sfaturile care erau, în primul rînd, sănătoase — se jura el.

„Misticismul era o exaltare nervoasă.“

La concluzia asta ajunsese şi Ana, speriată încă de amintirea temerilor ei.

„Și pe urmă, Canonicul nu era un mistic ; lucrul cel mai puţin rău pe care-l puteai gîndi despre el era că-și propunea să le cîştige de partea lui pe doamnele dintr-o anumită clasă ca să dobîndească şi mai multă influență.“

Cînd don Alvaro se încumetă să spună asta, conversaţiile lor deveniseră foarte intime.

Nu se vorbea despre dragoste ; Mesía, deşi îi venea greu, o respecta pe Prezidentă pînă-ntr-atîta, încît nu-i atingea nici rochia. Ea îi era recunoscătoare şi, ca pe vremuri, încerca să se ameţească, să nu se gîndească la pericolele acelei prietenii ; şi reuşea s-o facă mai bine decît înainte.

„Sănătatea mea, se gîndea, cere să fiu la fel ca toate celelalte ; gata, o dată pentru totdeauna, cu meditaţiile şi ideile donquijoteşti şi fără măsură : vreau pace, vreau linişte... o să fiu ca şi celelalte. Cinstea mea nu va suferi... scrupulele însă m-ar înnebuni din nou, mi-ar reveni temerile acelea îngrozitoare..."

Şi tremura amintindu-şi de suferinţele şi greşelile trecute.

Pasiunea, mai puţin expansivă ca înainte, ascunsă, continua să mineze terenul şi răspundea cu sofisme la puţinele zvîcniri ale conştiinţei.

Cînd Quintanar povesti despre purtarea imprudentă a Canonicului, Ana simţi pentru moment ceva ca un fel de ură. „Cum ? Tocmai duhovnicul ei o compromitea ? Dacă don Victor ar fi fost altfel, nu l-ar fi putut bănui pe don Alvaro sau chiar pe Canonic ? Şi-atunci nu era foarte clar că toate astea se datorează geloziei ? Asta mai lipsea ! Ce grozăvie ! Ce scîrbă ! Să faci dragoste cu un preot !"

Sigur că acum chipul lui don Alvaro îi apărea surîzător, elegant, proaspăt şi vioi. „În fond, asta făcea parte din legile naturale şi sociale... cel puţin era mai puţin respingător... mai puţin ridicol ; nu, în ceea ce priveşte ridicolul, lasă... dar un Canonic !..."

Şi i se părea că păcatul de a iubi un om ca Mesía era aproape neînsemnat, mai ales dacă-i slujea pentru a fugi de iubirea unui canonic... „Dar ce şi-o fi închipuit acel domn preot !"

Acum, Prezidenta nu-şi mai amintea de acel „frate mai mare întru suflet", nici de paiele pe care ea, fără intenţii rele, fără urmă de cochetărie, le pusese pe focul de care, în clipa aceea, se ruşina. Pasiunea, alintată acum de noua ei viaţă, victorioasă, îi sugera sofism după sofism pentru a găsi că purtarea Vicarului e respin-

gătoare, odioasă, criminală, iar a lui Mesía nobilă și cavalerească.

Mesía, chiar și în dimineața aceea, în fîntîna plină cu fîn, sau mai înainte. în curtea bisericii, pe drum, cînd mergeau în urmă tamburinei și-a cimpoiului, în pădure și pe urmă în căruța lui Pepe, unde stătuseră unul lîngă altul, fără să-și poată schimba locul, apoi, mai tîrziu, în salon, peste tot și toată ziua, îi dăduse a înțelege c-o adoră, „dar nu i-o spunea din respect... deoarece o iubea așa de mult“.

Și, comparînd o manieră cu alta, Anita găsea că cea a clericului e de-a dreptul respingătoare.

Pe un ton confidențial, care lui don Alvaro îi mirosi a victorie, îi spuse cînd putu să-i vorbească fără să fie auziți :

— Ce părere ai despre purtarea Canonicului ?

Ce părere putea avea don Alvaro ? Dezgustător ! Ei, ce-i spusese el, don Alvaro ? Că nu trebuie să se încreadă în Vicar etc., etc.

— Da, Ana, e îndrăgostit de dumneata, e nebun, nebun... Mi-am dat seama de multă vreme de asta... pentru că... pentru că...

Și don Alvaro zîmbi într-un fel care spunea totul, la perfecție, pînă și cu acompaniament, o muzică deosebit de dulce pe care Prezidenta avea senzația c-o aude înlăuntrul ei ; o melodie ce i se revărsa din ochi și din gură... „ce știa ea ! Dar asta era o plăcere mult mai puternică decît toate cele oferite de *misticism*“.

În timp ce vorbeau astfel, ca *alți doi frați întru suflet*, se lăsă noaptea ; tunetele bubuiau în depărtare și pe cer tremurau fulgerele care-l surprinseră pe don Fermín la intrarea în Vetusta. Ana și Mesía erau singuri, sprijiniți de balustrada galeriei de la primul etaj. Cea mai mare parte a invitaților se pregăteau, jos în salon, să se întoarcă la Vetusta ; alții preferaseră să accepte ospitalitatea marchizilor, de-a rămîne noaptea aceea la Vivero. Jos, totul era zgomot, mișcare, porunci confuze, glume, nehotărîre, unii care se hotărîseră să rămînă preferau, pe neașteptate, să plece, alții, care se pregăteau să ocupe un loc în vreo trăsură, se întorceau înapoi, preferînd „să doarmă chiar și pe jos. Ripamilán, bineîn-

țeles, acceptă patul pe care i-l oferi marchiza, pentru el singur".

— Iar vine furtuna și mie nu-mi plac glumele cu electricitate ; știu că trăsura, în mers, atrage trăsnetele... Rămîn, rămîn.

Baronesele preferară să înfrunte furtuna. Baronul ar fi vrut să rămînă, dar trebui să le urmeze. Se așeză și el în trăsura guvernatorului, dar soția acestuia rămase la Vivero. Bermúdez se întoarse la Vetusta, Visitación, Obdulia, Edelmira, Paco și Mesía rămaseră.

În timp ce jos se discutau în gura mare aceste arzătoare probleme, Edelmira, Obdulia, Visita, Paco și Joaquín alergau ca nebunii prin coridorul de la etajul întîi. Visitacíon era puțin beată ; Obdulia spunea că are un cui în tîmplă, băuse mult prea mult, dar vîrtejul dansului, emoțiile tari de la jocul de-a v-ați ascunselea o țineau încă pe picioare. Edelmira, foarte pricepută în arta de-a se distra în stilul casei unchiului ei, era ca un mac și rîdea tot timpul. Paco o ciupea fără milă, iar ea îi frîngea brațele ; Joaquín Orgaz care, în după-amiaza aceea, obținuse unele avantaje de necontestat în privința amorului, întotdeauna efemer, al Obduliei, o ciupea tot timpul și, peste tot, alergătură, piedici, țipete, strînsori, salturi, spaime, surprize. Acum, în timp ce Ana și Alvaro stăteau de vorbă lîngă geam, fără să se teamă de apa care le stropea fețele, nici de fulgerele ce sfîșiau zarea neagră în fața ochilor lor, ceilalți, în întunecimea coridorului strîmt, jucau un joc de copii — în Vetusta era numit *cachipote* — în cursul căruia trebuia să ascunzi o batistă răsucită ca o funie și s-o cauți potrivit vechilor indicații : apă, foc. Cel care-o găsește aleargă după ceilalți și-i lovește cu batista. Joc nevinovat care dădea naștere multor incidente savuroase, jucătorii fiind cu toții deosebit de malițioși. Deseori, două mîini, una de femeie și alta de bărbat, căutau batista în același loc ; iar cînd alergau, se îmbulzeau în asemenea măsură, încît adevărul istoric cere să menționăm faptul că, oricît ar părea de neverosimil, *copiii* aceia care alergau ca niște nebuni, laolaltă, prin galeria strîmtă, fugind de bici, cădeau adesea pe jos, într-o grămadă fără formă, în timp ce harapnicul le măsura spinările.

Și, în timp ce jos răsuna zgomotul confuz și flecăreala despărțirilor și-a pregătirilor de plecare, peste hărmălaia celor ce alergau în galerie și-a tunetelor ce bubuiau acolo în cer, Prezidenta, din cînd în cînd, fără să ia seama la stropii de apă de pe față, asculta, pentru prima oară în viață, o declarație de dragoste pasionată, dar respectuoasă, discretă, plină de scuzele și eufemismele cerute de împrejurări și de situația Anei, ceea ce făcea ca farmecul ei să fie și mai mare, irezistibil pentru o femeie care încerca, la treizeci, emoțiile celor cincisprezece ani.

Nu avea curajul și nici nu dorea încă să-i ceară lui don Alvaro să tacă, să se stăpînească, să nu uite cine e ea.

„Nu, nu, să nu tacă, să vorbească toată viața", spunea tot sufletul ei. Și Ana, cu obrajii aprinși, nu se gîndea, în clipa aceea, nici că e căsătorită, nici că fusese *mistică*, nici măcar că existau pe lume soți și canonici. Simțea că se prăbușește într-o prăpastie de flori. Asta însemna să te prăbușești, da, dar *să te prăbușești în cer*.

Singurul lucru care-o preocupa, în afară de clipa prezentă, era comparația între bucuria adînc resimțită acum și cea oferită de meditația religioasă. În aceasta din urmă era o forțare dureroasă, o răceală abstractă, și, în ultimă instanță, ceva bolnăvicios, o exaltare nesănătoasă ; acum nu făcea nimic, nici urmă de efortul și de răceala aceea, nu simțea decît bucurie, o bucurie totală, fără nimic abstract — totul era evident, tangibil, imediat ; o fericire fără rezerve, fără să aibă altă aromă decît aceea a speranței că va dura veșnic. „Nu, pe calea asta nu putea ajunge la nebunie."

Don Alvaro era elocvent : nu cerea nimic, nici măcar un răspuns ; mai mult decît atît, plîngea, fără să plîngă bineînțeles, „numai de mulțumire, numai pentru că îl asculta. Tăcuse atîta timp ! Existau mii de griji, milioane de obstacole care stăteau în calea fericirii lui. Știa asta. El nu cerea însă decît milă și fericirea de a-l lăsa să vorbească, de-a se face auzit și de-a nu fi considerat un libertin *vulgar*, prost, așa cum vroise să facă din el *vulgul stupid*."

Anei îi plăcuse întotdeauna să i se spună vulgului *stupid*; pentru ea, semnul *distincţiei* spirituale era dispreţul pentru vulg, pentru vetusteni. Prezidenta moştenise, poate, acest defect de la tatăl ei, care, pentru a se diferenţia de *masa credincioşilor* trebuia să recurgă la teoria, foarte generalizată astăzi, a vulgului idiot, a *bestialităţii umane*, etcaetera, etcaetera.

Din fericire, don Alvaro ştia să acţioneze perfect această pîrghie; era capabil să dispreţuiască, dacă era cazul, pînă şi soarele de pe cer, dacă stătea în calea pasiunilor sale. „Totul era interes, micime sufletească... Avea el însă dreptul ca Ana să-l urmeze în ideile lui şi să dispreţuiască răutăcioasele şi grosolanele temeri ale vulgului? Oh! nu! Ştia că *litera legii* e împotriva lui... În fond, cine era el? Un bărbat vorbind despre dragoste unei doamne care, în faţa oamenilor, aparţine altuia... Ştia asta, sigur că ştia; nu-i cerea să treacă peste tradiţie, legi şi obiceiuri, locuri comune şi rutină care-l condamnă; sigur că pe lume există femei poate virtuoase, care ştiau să păstreze respectul pentru litera legii morale ce condamnă dragostea lui Mesía; putea el însă să ceară Anei, educată de nişte oameni fanatici, Anei, care şi-a petrecut tinereţea într-un oraş ca Vetusta, putea să-i ceară să binevoiască măcar a-i încuraja pasiunea prin cea mai infimă speranţă? Oh, nu! Ştia foarte bine că nu... ajunge că-l ascultă. Cîţi ani trecuseră fără a voi să-l asculte! Şi cît suferise el!... În sfîrşit, mai bine să nu-şi mai amintească de asta. Suferise îngrozitor de mult... îngrozitor... dar totul era răsplătit de fericirea acelei clipe. Ana tăcea, asculta... către ce altă fericire mai putea năzui?..."

La lumina unui fulger, Ana văzu ochii lui Alvaro strălucitori, scăldaţi în lacrimi...

Obrajii îi erau şi ei uzi... Nu se gîndi că putea fi din pricina apei ce cădea din cer.

„Omul acela plîngea... bărbatul cel mai frumos pe care-l văzuse vreodată, tovarăşul visurilor ei, cel ce-ar fi trebuit să fie tovarăşul vieţii ei!...

Dar de ce vorbea de mulțumiri? Pentru că nu-l întrerupea? Dacă ar ști... dacă ar ști că nici nu putea măcar să vorbească!...“

Ana simțea o plăcere *pur materială*, își spunea; da, plăcerea era *pur materială*, dar intensitatea o făcea să fie măreață, sublimă. „Cînd ești atît de fericit, trebuia să ai dreptul să fii fericit.“

Cînd Alvaro, considerînd că bomba e suficient de încărcată, o imploră să spună ceva, de pildă, dacă îl va ierta pentru acea declarație, dacă îl ura, dacă se făcuse de rîs... dacă își bătea joc de el etc., Ana, ferindu-se de brațul ce încerca s-o cuprindă, cu o figură de copil, dar fără urmă de cochetărie, sălbatică, întocmai ca un animal din pădure, fără putere, rănit, începu să geamă... să geamă pe un ton gutural, adînc, gingaș, ca o victimă nobilă, blîndă. Iar geamătul acesta fu ca un horcăit al virtuții ce-și dădea ultima suflare în sufletul acela atît de solitar pînă atunci...

Se îndepărtă de Alvaro, o strigă pe Visita... o îmbrățișă nervoasă și, în sfîrșit, cînd putu vorbi, întrebă:

— De-a ce vă jucați, nebunilor...?

— Acum, de-a nimic... Jucam *cachipote*, dar Paco și Edelmira au început să se ciorovăiască în colțul de colo, pe chestia puterii... Vino, vino să vezi ce pumni are Edelmira.

În cel mai întunecos colț al galeriei se aflau, laolaltă, toți tovarășii de distracție; Edelmira și Paco, spate în spate, își măsurau puterile... Paco se împotrivea cu greu atacurilor puternice ale verișoarei sale, care, simțind o plăcere diabolică, se împingea în vărul ei, mai puțin robust, încăpățînîndu-se să-l silească să meargă înainte, în timp ce ea mergea cu spatele. În cele din urmă Edelmira învinse, iar Paco, fluierat de toți cei de față, propuse să se lupte din nou față de față, fiecare dintre combatanți cu mîinile pe umerii adversarului. De data aceasta, învinse Paco.

Joaquín îi propuse Obduliei să se lupte și ei; Visita îndrăzni să-și măsoare forțele cu Prezidenta. Joaquín și Ana ieșiră învingători. Lui don Alvaro, care n-avea cu cine lupta, îi veni în minte scena cu leagănul cînd

îl învinsese blestematul acela De Pas... „Acum era însă sub călcîiul lui. Mai mult face șiretenia, decît forța."

Exercițiile fizice continuară ; răpăiala ploii, lumina fulgerelor, tunetele îndepărtate, întunericul din jur, aroma mîncărurile, coridorul aceal strîmt, totul îi însuflețea, îi îndemna spre nestăpînită veselie, către jocurile acelea brutale, temperate, în cazul lor, de educație. Ajunseră însă din nou la ciupituri, țipete, pumni dați de către femei în capul bărbaților. Ana nu asistase niciodată la scene asemănătoare ; la început, ea și Alvaro nu participară în mod activ la joacă, dar în cele din urmă Prezidenta se alese cu cîteva ciupituri, nici una din partea lui Mesía, acesta însă cu mult mai multe de la Obdulia și Visita ; fără să-și dea seama, Ana își simți, nu o dată, în învălmășeala generală, spatele apăsat de cel al lui Alvaro și, deși se ferea de delicioasa atingere, ce avea un farmec deosebit, atingerea se repeta, și Ana încerca unele emoții stranii, cu totul noi, o neliniște alarmantă, bruște înăbușiri și un soi de sete în tot corpul, care-o făcea să uite de colțul acela întunecat și îngust unde cîntau, rîdeau, săreau... Ca o muzică îndepărtată, deosebit de dulce în duioșia ei, își amintea toate amănuntele din declarația de dragoste a lui Mesía...

Obosiți de atîta zbenguială și paradă de forță, ciocniri și ațîțare inutilă, Paco și Joaquín renunțară să mai alerge și să se mai *încîlcească* înaintea Edelmirei, Obduliei și Visitei ; foarte serioși, melancolizați din pricina oboselii, priveau luna ce apărea la orizont, ca un felinar pe cîmpul de luptă al norilor, ce zăceau sfîșiați pe cer.

Paco, cu vocea lui obișnuită de bariton, cîntă fragmente din *Favorita* și *Somnambula*, iar Joaquín o *dădu pe malagueña* [1], cum spunea el ; în glasul lui se simțea o anumită tristețe, în contrast cu veselia ce-i strălucea în ochii pironiți asupra Obduliei, care, în noaptea aceea, își propusese să-i ofere un premiu, nu premiul întîi, ci unul în stil flamenco. Din fericire, Joaquín se mulțumea și cu o *mențiune*.

---

[1] Cîntec popular spaniol în trei timpi, cîntat cu acompaniament de chitară și castaniete.

Don Victor, care se plictisea jos, auzi cîntîndu-se *Spirto gentil* și urcă. Acum avea chef de muzică. Să cînte arii din opere, în felul lui, și să-i asculte pe cei ce *interpretau* mai bine ca el era o adevărată încîntare, iar dacă toate astea se întîmplau la lumina lunii, era raiul pe pămînt.

Toți într-un singur grup, respirînd aerul curat al nopții, admirînd luna care se arăta pe boltă, sfîșiind norii în forme capricioase, cîntau laolaltă, sau pe rînd, și vorbeau încet, respectînd parcă măreția naturii adormite.

Don Victor era mai visător decît toți cei prezenți. Se apropie de Mesía și reuși să înfiripe o conversație ; și cum își găsi prietenul mai atent ca niciodată, mai cordial, mai amabil, nu întîrzie să-și deschidă baierele inimii.

Pe cînd ceilalți se săturaseră de lună, de opere și de *malagueña*, don Victor, care mîncase bine și-și trecuse după-amiaza în dese libațiuni, își deschidea încă sufletul în fața atenției lui Mesía, atenție mută, ireproșabilă.

— Ascultă, spunea bătrînul, nu știu cum sînt, dar fără să mă cred un don Juan, întotdeauna am avut noroc în tentativele mele amoroase ; rareori femeile cu care mi-am permis să fiu îndrăzneț mi-au luat în nume de rău îndrăzneala... dar trebuie să-ți spun tot : nu știu datorită cărei slăbiciuni ori sfielii de caracter, sau datorită sîngelui meu mai puțin clocotitor, sau cine știe cărei alte pricini, cea mai mare parte din aventurile mele au rămas la jumătatea drumului... N-am darul perseverenței.

— Care-i absolut indispensabil.

— Știu, dar nu-l am. Pasiunile mele sînt ca niște flăcărui ; am avut peste zece femei pe jumătate cucerite... și pot spune că foarte puține, poate nici măcar una n-a fost a mea... Nu mai departe de...

Don Victor, în numele prieteniei, sigur că Mesía o să fie mormînt, îi povesti despre persecuțiile ale căror victimă fusese după provocările Petrei ; și-i mărturisi că, în cele din urmă, după ce rezistase mult timp, ani de zile, ca un Iosif... orbise pentru o clipă și... jucase totul pe-o carte. Nimic însă, ca de obicei ; a fost de ajuns ca fata să-i opună rezistența cerută de-o falsă pudoare, pentru ca el, sigur de victorie, să dea înapoi, să renunțe la intenția lui nechibzuită, mulțumindu-se cu mici favoruri și

cu faptul că frumusețea pe care n-o va mai poseda îi era perfect cunoscută.

Și, din vorbă în vorbă, îi povesti cum găsise jartiera, fără să-i spună că fusese a soției sale. I se părea o slăbiciune nedemnă de un bărbat „de lume" să-i dea soției sale în dar niște jartiere. Îi ceru sfatul cu privire la comportarea sa viitoare față de Petra.

— Trebuie s-o concediez ?

— Ești gelos ?

— Nu, domnule ; eu nu sînt cîinele grădinarului[1]... deși trebuie să mărturisesc că în prima clipă m-am cam supărat, dînd peste dovada aceasta a stricăciunii ei.

— Dar, ești sigur că jartiera e a Petrei ?

— Ah, da, sînt absolut sigur.

Și Quintanar continua să vorbească, să vorbească, fără să dea vreun semn c-ar avea de gînd să termine prea curînd.

Iatacul unde dormeau Ana și don Victor avea o fereastră ce dădea spre galerie, chiar pe partea unde stăteau de vorbă cei doi prieteni.

Prezidenta deschise dintr-o dată geamul și-și strigă bărbatul :

— Victor, azi nu te mai culci ?

Cei doi prieteni se întoarseră.

Quintanar avea ochii umflați și obrajii îmbujorați... Confidențele îl întineriseră..

— Dar, cît e ceasul, fetițo ?

— E foarte tîrziu... Știi că la țară ne culcăm devreme.. Marchizii s-au și retras. Chiar acum a chemat-o marchiza la culcare și pe Edelmira, care doarme în cameră cu ea.

— Prostii de-ale mamei, spuse Paco, prost dispus, apărînd la capătul celălalt al coridorului. Edelmira preferă să doarmă cu Obdulia, cum e și normal... iar acum, doña Rufina o pune să se culce în aceeași cameră cu ea... Prostii... Aiureli de-ale mamei...

---

[1] Referire la o zicătoare populară, răspîndită în Spania : „Cîinele grădinarului care nu mănîncă, dar nu-i lasă nici pe alții să mănînce" Zicătoarea a devenit celebră datorită piesei cunoscutului dramaturg spaniol Lope de Vega intitulată chiar *Cîinele grădinarului*.

— Obdulia nu-i în stare să doarmă cu nimeni, spuse Visita, care ieşise din camera de lîngă cea a Anei.

— Dar ce are ?

— Un fel de *beţie* cred, e beată de-o mulţime de lucruri, de zgomot, de oboseală şi chiar şi de vin... cine ştie ; doar că stă în pat văitîndu-se şi spunînd că acolo nu se culcă nimeni, că vrea să doarmă singură... Eu mă duc să stau cu ea, îmi pun patul lîngă al ei... Noapte bună...

Şi, apropiindu-se de fereastră, o luă pe Prezidentă pe după umeri, îi spuse ceva la ureche, o sărută cu zgomot pe amîndoi obrajii şi alergă spre camera ei, strîmbîndu-se compătimitor către Joaquinito Orgaz, care, abătut, cu privirea în pămînt, făcea de strajă pe coridor.

— Haide, haide, vezi că toţi se retrag ; Victor, la culcare.

Ana zîmbea, frumoasă şi proaspătă în veşmîntul simplu de noapte.

— Şi voi ? spuse Quintanar.

— Noi, răspunse Paco, am rămas fără pat, fiindcă doamnei guvernator i-a venit chef să se teamă de tunete şi să rămînă să doarmă aici...

— Aşa că ?... întrebă Ana, zîmbind.

— O să dormim pe-o sofa.

— Bine, noapte bună.

— Stai puţin, prostuţo, uite ce noapte frumoasă... hai să stăm puţin de vorbă...

— Mie nu mi-e somn ; are dreptate Paco ; să stăm de vorbă, spuse don Victor care intrase în cameră şi-şi pusese papucii şi boneta cu ciucure aurit.

— Cum, să stăm de vorbă ? Nu, domnule... la culcare...

Şi Ana cocheta fără să vrea, ameninţa graţioasă şi provocatoare că închide fereastra şi obloanele...

Mesía o imploră, printr-un gest, să aştepte...

Şi, vorbind pe un ton confidenţial, comentînd întîmplările din timpul zilei, glumele şi jocurile, mai stătură o oră la lumina lunii ; Ana şi soţul ei înăuntru, Paco, Joaquín şi Alvaro în galerie...

Don Victor era în culmea fericirii. Ce fericire mai mare putea avea decît s-o vadă pe Anita lui veselă, expansivă, şi pe prietenii lui mai tineri în compania cărora se sim-

ţea şi el tînăr ? Nici o umbră de bănuialaă nu se apropia de sufletul nobilului ex-prezident. Acum totul era tăcut în casă, toţi dormeau, şi numai în colţul acela al galeriei, lîngă fereastra deschisă, se auzea zgomotul uşor al unei șușoteli. Uneori, vorbeau doi sau trei în același timp, dar toți încet, și asta părea că dă şi mai multă greutate celor ce-și spuneau. Ana ocolea uneori privirile lui don Alvaro, care fuma, sprijinit într-un cot, foarte aproape de Ana, ce stătea aplecată în afară peste pervaz. Alteori, cel mai adesea, se priveau ochi în ochi și, fără ca cineva să poată face ceva, își spuneau vorbe de dragoste din ce în ce mai elocvente.

Din cînd în cînd, Alvaro privea cu coada ochiului, invidios şi jinduind, interiorul dormitorului... Ana surprinse una din privirile acelea repezi și-l compătimi pe galantul îndrăgostit, fără să-i ia în nume de rău curiozitatea indiscretă.

Don Victor nu dădea semne să termine cu flecăreala, și Ana se văzu obligată să intervină ea însăși :

— Hai, hai... pe mîine ; Victor, înăuntru, înăuntru.

Și închise fereastra în nasul lui Alvaro și a celorlalți. Paco și Joaquín dispărură în întunecimea coridorului. Quintanar se şi întorsese cu spatele, acolo în fundul dormitorului, în cămașă. Don Alvaro nu se mișca ; o văzu pe Prezidentă în dosul geamului, închizînd încet obloanele ; ea în mijloc, în dreptunghiul de lumină, privindu-l serioasă, tandră... și pe urmă, cînd rămase doar o crăpătură, îl privi zîmbitoare, zglobie. Deschise din nou, puțin... și Alvaro îi văzu iarăși tot chipul.

— La revedere, la revedere, somn uşor, spuse Ana de dincolo de geam, închise brusc obloanele și trase zăvorul.

În luna iulie se mai sărbătoriră şi alte hramuri prin împrejurimile de la Vivero. Marchizii și prietenii lor luară parte aproape la toate. Quintanar și soția îi așteptau pe musafirii din Vetusta la conac ; şi porneau la drum, uneori pe jos, alteori în trăsură, străbăteau satele acelea pitorești, ascultau melodiile monotone, dar întotdeauna plăcute, duioase şi melancolice ale jocurilor de prin partea locului şi se întorceau pe înserat, mîncînd alune și cîntînd, printre aristocrați și ţărani, într-o învălmăşeală

ce-l înduioşa pe don Victor, care spunea : „Vezi dumneata, dacă s-ar putea realiza egalitatea şi fraternitatea... n-ar exista altceva mai frumos şi mai poetic".

Mesía şi Paco nu lipseau de la nici una din aceste excursii ; dar, pe lîngă asta, obişnuiau s-o viziteze pe Prezidentă la fiecare trei sau patru zile. Uneori, pe la patru, după ce mîncau, Ana şi Quintanar ieşeau pe drumul dinspre Santianes ca să-şi aştepte prietenii. Singurătatea îl apăsa niţel pe don Victor şi în sufletul lui le era recunoscător pentru vizitele acelea. Ana simţea o plăcere ce i se părea copilărească cînd zărea în depărtare, acolo la capătul fîşiei lungi şi înguste a şoselei, siluetele celor doi cai albi, puternici, ai lui Mesía şi Paco... şi o cuprindea o nelinişte nervoasă, care creştea pe măsură ce caii şi călăreţii se apropiau şi li se precizau contururile.

Nici Visitación, nici Paco nu mai îndrăzneau să-i spună ceva lui don Alvaro cu privire la pretenţiile lui amoroase ; îl lăsau să acţioneze ; îşi dădeau seama, după *figura glorioasă* a don Juanului că aştepta victoria, că poate ajunsese la ea şi înţelegeau că pudoarea, mai bine zis ruşinea, cerea o tăcere absolută în cazul de faţă. Don Alvaro aprecia „delicateţea" complicilor săi şi tăcea şi el, liniştit şi satisfăcut.

La sfîrşitul lunii începu exodul general ; toţi cei ce aveau ceva bani şi mulţi care nu aveau părăsiră capitala, căutînd răcoarea mării.

Don Victor, nebun de mulţumire, plecă de la Vivero cu nevastă-sa şi cu Petra şi se instală în cel mai mare port din regiune, *La Costa,* tîrg înfloritor, mai bogat decît Vetusta, important şi foarte la modă centru de cabotaj. În alţi ani, Quintanar îşi petrecea luna august la Palomares, unde se duceau şi Visita, Obdulia, iar uneori marchizii şi Mesía.

— De doi ani n-am mai plecat vara ! spunea Quintanar, vesel ca un copilaş.

Prezidenta preferase La Costa în loc de Palomares, deoarece Canonicul o implorase să nu se ducă la băi, iar dacă medicul i le prescria, cel puţin să nu se ducă la Palomares. Ana nu vru să nesocotească această dorinţă a duhovnicului, şi căzură la învoială.

„O să mergem la La Costa“, îi spunea lui don Fermín în scrisoarea de răspuns. Acesta avea cea mai proastă părere despre efectele morale ale tuturor plajelor de pe coasta Cantabriei și mai ales despre Palomares. Majoritatea credincioșilor se întorceau din acel tîrg de pescari cu conștiința plină de mici păcate care, dacă îl făceau să zîmbească fiind vorba de alții, i-ar fi făcut mult mai puțină plăcere în cazul Prezidentei.

Don Fermín își dădea seama că influența lui scădea, credința Anei slăbea, crescînd, în schimb, neîncrederea ; și cum ideea de-a o pierde de tot îl îngrozea, torturîndu-i vanitatea și gelozia, făcea haz de necaz, închidea ochii și-și fortifica puterea spirituală, ce șchiopăta, „cu proptele de toleranță și grinzi de răbdare“. Își vărsa furia pe Episcop și curia ecleziastică. Puterea lui era tot mai mare și tirania tot mai crudă. Avantajele obținute de Alvaro în sufletul Anei le plăteau clericii parohiei, acel cler pe care Foja spunea că-l respectă așa de mult.

Ana prefera și ea acest *modus vivendi ;* nu vroia să mai treacă prin ce trecuse, se temea că, dacă va rupe complet cu Vicarul, o vor cuprinde, din nou, mila și remușcările și temerile care ar supăra-o și în cele din urmă ar îmbolnăvi-o.

„Mă cunosc, gîndea ; știu că, la urma urmei, am oarecare afecțiune pentru don Fermín, și dacă aș renunța la prietenia lui, un glas nesuferit mi-ar spune tot timpul cîte ceva în favoarea lui. Mai bine așa ; devreme ce el nu arată și se preface că nu vede această schimbare și nu se mai plînge, ca la început, să lăsăm totul așa ; vreau pace, pace, nu mai vreau bătălii lăuntrice.“

Don Alvaro venise să-i sugereze de departe, pe un ton confidențial, așa cum îi vorbea acum după declarația de dragoste, că nu era indicat să-l supere pe don Fermín, pe care el îl credea capabil să facă rău oricînd, într-un fel sau altul. Deși Alvaro nu îndrăznea să fie foarte explicit cu privire la asta, Ana înțelegea ce vroia să spună prietenul ei, *noul frate,* și-i aproba prudența.

Așa încît, Vicarul se putu încumeta să-i sugereze acea dorință care altădată ar fi fost impusă printr-un decret, fără expunere de motive.

Ana plecă la La Costa. Mesía, ca să nu dea de bănuit, petrecu cinci zile la Palomares, pe urmă se duse la San Sebastián, iar de Sfînta Maria apăru la La Costa, proaspăt și strălucitor, cu un vapor de la Bilbao.

Lui don Victor îi plăcea mult, pentru un sezon, viața de hotel. Se instalase în cel mai luxos, cel mai frecventat și zgomotos, situat chiar pe chei. Acolo se instală și Mesía, la rugămințile prietenului său, fostul prezident.

După douăzeci de zile se întoarseră toți trei la Vetusta. Benítez o felicită pe Prezidentă pentru vădita ei însănătoșire ; acum, da, sănătatea îi era asigurată ; ce culoare avea ! ce ten ! ce *zdravănă* se întorcea !

Don Victor era în al noulea cer. „Oh, marea, nu există altceva ca marea, și masa rotundă, și cabinetele de baie, și plimbările pe dig, și concertele în aer liber... și teatrele și circurile ! Ce mulțumit de viață era Quintanar ! Nevastă-sa era o bijuterie ; cea mai frumoasă din regiune, cum fusese întotdeauna, dar, pe deasupra, acum era a lui, numai a lui, și avea altă dispoziție, veselă, activă, așa cum îl făcuse Dumnezeu și pe el..."

— Și eu, eu cum arăt, domnule Benítez ?

— Splendid ; și dumneata, minunat ; ai devenit un flăcău.

— Cred și eu !

— Și broasca asta țestoasă ? Această broască țestoasă care nu mai îmbătrînește, cum arată ? Și-l bătu ușor pe umăr pe Mesía. Arată ca un puști.

Și, întorcîndu-se spre Frígilis, care era și el de față, puțin abătut și cam șubrezit, Quintanar adăugă ;

— În schimb, tu te îndrepți în goana mare spre Tîrgul Bătrîneții... și asta pentru că faci atîta caz de igienă și de viața ta de copac secular. Ei află, că suta tot n-ai s-o atingi, hodorogule...

Și-l îmbrățișa și-l bătea pe umeri și pe Frígilis, ca să nu fie gelos pe Mesía. Quintanar era fericit ; și vroia să fie la fel și ceilalți, nevastă-sa, servitorii, prietenii și chiar și cunoscuții, toată lumea.

Cînd Mesía îl întreba în glumă :

— Cum mai stai cu *Kempis ?* Ce spune *Kempis* despre asta ?

El răspundea :

— Cine ? Cine dracu mai e și *Kempis* ăsta ?... M-apuc de treabă în casă. O să văruiesc curtea interioară și coridoarele, să tapetez sufrageria și să lustruiesc fațada. Să vedeți ce frumoasă e piatra gălbuie după ce-o lustruiești. Nu vreau întunecime, nu vreau înnegurări, nu vreau tristețe.

Mesía o convinsese pe Prezidentă că, în fond, don Victor era așa, ca un fel de... tată. Tot așa gîndise și ea dintotdeauna.

Cu toatea acestea îi datora respect ; și, în ciuda intimității, a acelei iubiri implicit mărturisite, Ana putea spune că don Alvaro nu-și lipise buzele de pielea aceea pe care, desigur, visa s-o atingă.

Mesía nu se grăbea. „Soția asta nu era ca celelalte ; trebuia s-o cucerească ca pe-o fecioară ; de fapt, el era prima ei iubire, și atacurile brutale ar fi speriat-o, i-ar fi destrămat toate iluziile. Și pe urmă, situația asta, iubirea platonică, intimitatea atît de plăcută cînd numai el vorbea despre dragoste în cuvinte, și amîndoi cu privirile, cu ochii, nu era nici ceva grosolan și nici necinstit.

Oricum, vara el se simțea întotdeauna puțin obosit și moleșit. Calcula, cu acea frivolitate afectată și în același timp naturală a materialistului practic, că mai tîrziu, spre iarnă, se va simți tare ca un stejar, iar Prezidenta va fi blîndă și supusă ca un mielușel. Și pe urmă, o clipă de neatenție putea, dacă nu să strice totul, să amîne lucrurile, să le dea o întorsătură mai puțin picantă și savuroasă decît cea pe care-o aveau acum. O să vină de la sine, de la sine și n-o să întîrzie."

Așa că viața era minunată. Maturul don Juan care, așa cum însăși spunea, *il était déjà sur la retour* [1], se simțea schimbîndu-se datorită tinereții și pasiunii impetuoase și visătoare a Anitei. Don Alvaro nu-și amintea să fi dorit atît de mult o femeie și să fie atît de încîntat de un amor platonic — cum numea el toate amorurile neconsumate, ca acela.

Prezidenta, prăbușindu-se, prăbușindu-se, era fericită ; simțea amețeala căderii pînă-n viscere, dar cînd, în unele

---

[1] Începuse să coboare scara vieții (fr.).

zile, nu se mai trezea cu gînduri vesele, ci cu un fel de simțămînt de remușcare, amestecat cu amărăciune și durere, se vindeca cu ajutorul noii metafizici naturaliste pe care și-o crease, fără să-și dea seama, în ultima clipă, pentru a-și satisface dorința de nestăpînit de a abstractiza și de a generaliza tot ceea ce i se întîmpla în viață.

Aceeași Ana însă, atît de înclinată spre meditație, avea puțin timp pentru asta. Întreaga ei viață se scurgea în distracții, excursii, prînzuri vesele, spectacole, plimbări. Între casa marchizilor și cea a familiei Quintanar se stabilise un fel de conviețuire la care participau Obdulia, Visita, Alvaro, Joaqúin și alți cîțiva prieteni intimi.

Se duceau foarte des la Vivero ; alergau prin pădure, prin galeria care înconjura casa, prin grădină sau pe malul rîului. Toți păreau complici. Obdulia și Visita o adorau pe Prezidentă, erau sclavele capriciilor ei, o sărutau tot timpul ; jurau că sînt fericite văzînd-o atît de maleabilă, atît de *umanizată*. Și niciodată vreo aluzie nepotrivită, vreo întrebare indiscretă sau o surpriză nelalocul ei. Nimeni nu vorbea acolo despre primejdia pe care n-o ignora decît Quintanar. Adeseori, cînd asupra conacului de la Vivero se abătea vreo furtună ca cea de la Sfîntul Petru, toată banda rămînea să-și petreacă noaptea acolo. Ana, fără să caute, dar și fără să ocolească ocaziile, se pomenea tot timpul alături de don Alvaro — în trăsuri, în loji, la baluri, în pădure.

Într-o zi de noiembrie, una din puținele zile frumoase ale scurtei veri de Sfîntul Martin, organizară ultima excursie la Vivero din anul acela.

Veselia era exagerată, nervoasă. *Copiii*, cum continua să-i numească Ripamilán, luînd și el parte la expediție, în ciuda anilor, copiii aceia care păstrau cele mai frumoase amintiri despre jocurile lor vesele de la conacul familiei Vegallana, își luau rămas bun cu greu de la colțișorul primăverilor și toamnelor lor. Vroiau să savureze pînă și ultima picătură de veselie nebunească în libertatea cîmpului, în intimitatea tăinuită și ațîțătoare a pădurii. Niciodată Visita nu *făcu pe fetița* cu mai multă naturalețe : niciodată Obdulia nu-i permise lui Joaquín *mai multe prostii*, după vocabularul lui plin de eufemisme ; Edelmira și Paco reînnoiră pacea pe care o rupseseră cu opt

zile înainte ; pînă şi bătrînii cîntară, dansară un menuet şi alergară prin pădure ; don Victor se ţinu de nebunii şi căzu în rîu, încercînd să-l treacă dintr-o săritură, într-un loc mai îngust.

Ana şi Alvaro încercară o senzaţie nouă cînd îşi dădură mîinile, dimineaţa, ca să urce în trăsură. Cu o noapte înainte, Alvaro spusese că vroia să moară. Nu cerea nimic, dar vroia să moară. Tot drumul de la Vetusta la Vivero, Ana nu spusese decît un lucru, încetişor, la urechea lui Alvaro : „Azi e ultima zi".

După ce mîncară, toţi cei îndrăgostiţi de Vivero fură preocupaţi de ideea că după-amiaza o să fie foarte scurtă. Joaquín şi Obdulia ştiau că oriunde e bine ; „dar ca aici !" Edelmira şi Paco oftau şi ei după ascunzătorile din conac pe care, în curînd, le vor părăsi... Înainte de ultima izbucnire de nebunie, de ultimele alergături prin pădure şi de ultima veselie, trecură printr-un scurt răstimp de melancolie... de oboseală amestecată cu tristeţe. După-amiaza urma să fie scurtă, şi era ultima. Visita se aşeză la pian şi cîntă polca din *Salacia*, un balet fantezist, cu mult fast, care se reprezenta pe atunci la Vetusta. *Salacia*, fiica mării, le scotea pe surorile sale din ocean şi, nu se ştie de ce, punea bacantele să danseze pe plajă un dans infernal ; Ana retrăi impresia pe care o lăsase asupra simţurilor ei polca aceea... „Bacantele ! Asia... tirsurile, blana de tigru a lui Bacchus." Ana cunoştea multe legende mitologice, şi după puţin nu mai văzuse sărăcăciosul decor al teatrului din Vetusta şi balerinele prozaice şi nu toate bine făcute, şi se transportase în închipuita ţară din Orient, unde fantezia ei vedea păduri pline de mister, goana frenetică a bacantelor ameţite de muzica stridentă şi libaţiile veşnicei orgii în aer liber. Bacanta ! Fanatica naturii, beată de jocurile vieţii, veselă şi sălbatică ; neîncetata plăcere, plăcere fără măsură, fără teamă ; acea goană slobodă pe cîmpiile întinse, sărind peste prăpăstii, căzînd cu voluptate în necunoscut, în braţele primejdiei necunoscute a genunilor şi a frunzişului trădător şi plin de viaţă... În timp ce Visita, la pian, îşi amintea umila polcă din *Salacia*, Prezidenta se gîndea la fantasmele acelea cărora le dădeau viaţă lecturile, visurile şi pasiunea ei înfierbîntată.

Dintr-odată, avu chef să răsfoiască un număr dintr-o revistă care se afla pe o măsuță din salon. „Ultima floare" — era explicația unei fotografii asupra căreia Ana își fixă privirea. Într-o grădină, toamna, o femeie frumoasă, de vreo treizeci de ani, mirosea, parcă în delir, și-și apăsa de obraz o floare... ultima.

— Ei, ei, în pădure ! strigă în clipa aceea Obdulia din grădină. În pădure, în pădure ! Să ne luăm rămas bun de la copaci...

Visitación lovi cu forță clapele, forțînd ritmul polcii... și, după puțin, închise pianul cu putere.

— În pădure ! În pădure ! strigară toți, de jos și de sus.

Și ieșiră pe portiță să-și ia rămas bun de la stejari, goruni, scaieți, mărăcini, ferigi și iarba proaspătă a pășunilor de toamnă.

Petrecerea continuă seara, la Vetusta ; era despărțirea de vremea frumoasă ; iarna trebuia să vină din nou, potopul bătea la ușă... Și se improviză o cină pentru toți. După ce dansară, cîntaseră și se zbenguiseră, multora le era foame ; mîncaseră devreme la prînz ; alții nu făcură altceva decît să guste dulciurile și să bea. Cum noaptea rămăsese așa de senină și de caldă, de parcă ar fi fost începutul lui septembrie, mîncară în sera cea nouă, inaugurînd-o : era mare, înaltă, confortabilă, construită după un model de la Paris. Don Alvaro, priceput în materie, spuse că se asemăna, în mic, cu cea a prințesei Matilde. Cum mai invidia Obdulia acest amănunt ! Și se simți mîndră. Un bărbat care fusese amantul ei, putea vorbi despre celebra *la serre* a prințesei Matilde.

Cinară acolo. În salonul galben, unde se dansase după ce se întorseseră de la Vivero, lumînările de spermanțet din candelabre se stingeau singure, și vina era aruncată pe vîntul care trecea printr-o fereastră deschisă. Servitorii nu stinseseră decît candelabrul mare de cristal. Scaunele erau în dezordine ; pe covor zăceau două-trei cărți, bucăți de hîrtie, noroi de la Vivero, frunze și o frîntură de begonie, ca o bucată de brocat vechi. Salonul părea obosit. Chipurile din cromolitografiile fine și provocatoare ale marchizei rîdeau în ipostaze de falsă gingășie, violente și afectate. Totul denota aici absența

oricărei virtuți ; mobilele în mare neorînduială, în poziții neobişnuite, păreau că se răzvrătesc, amenințînd să povestească surzilor tot ceea ce ştiau şi nu dezvăluiseră de atîția ani. Sofaua, cu pernele mari, galbene, mai prudentă şi cu mai multă experiență decît toți ceilalți, tăcea, păstrîndu-şi locul.

O rafală de vînt stinse ultima lumînare ce lumina decorul solitar. Orologiul de la catedrală bătu zece. Uşa salonului se deschise şi intrară două umbre. Covorul le înghiți, de îndată, paşii. Singura lumină venea din stradă, de la luna nouă şi de la un felinar din față, linguşire adusă casei marchizului de noul primar. Cînd se deschise uşa, se auzi de departe zarva servitorilor în bucătărie ; hohote şi geamătul unei chitare ciupită cu timiditate şi un anumit respect pentru stăpîni ; zgomotul acesta se amesteca însă cu altul, mai stins, care venea din grădină, trecea prin geamurile serei şi ajungea în salon ca murmurul unui cartier îndepărtat, dar foarte populat.

Cele două umbre erau Mesía şi Quintanar, care, beat de mărturisiri, îşi persecuta prietenul intim cu povestea aventurilor sale din tinerețe de la Almunia de don Godino.

Don Alvaro se lăsă să cadă pe sofa, somnoros şi visător ; nu auzea glasul lui don Victor, auzea glasul dorinței arzătoare, violente care striga : „Azi, azi, acum, aici, chiar aici !"

Între timp, fostul prezident, căruia umbrele acelea din salon şi lumina discretă a felinarului din față şi a pătrarului de lună i se păreau foarte potrivite pentru a-şi împărtăşi zburdălniciile erotice, îşi continua povestea, ca să spună, din cînd în cînd, în chip de refren :

— Dar, ce soartă ! Crezi că pînă la urmă a fost a mea ? Ei bine, nu, domnule! Poți să te miri... Ca-ntotdeauna, mi-a lipsit perseverența, hotărîrea, entuziasmul... Şi-am rămas de căruță, prietene. Nu ştiu ce-o fi asta ; mereu mi se întîmplă la fel... În momentul critic, îmi lipseşte curajul... şi sînt gata să spun că dorința...

La un moment dat, cînd don Victor repeta acelaşi cîntec, lui Mesía îi veni să-l asculte ; auzi ceva cu rămasul de căruță, cu lipsa de curaj... şi cu supremă hotărîre, aproape cu mînie îşi spuse : „Idiotul ăsta mă face de ru-

șine fără s-o știe. Dacă așa vrea, așa să fie... În noaptea asta se sfîrșește povestea... Și dacă pot, chiar aici..."

Puțin după aceea, cei doi prieteni — don Victor obosit și el de confesiuni — se întoarseră la masă, unde domnea dulcea frăție a bunei digestii, după cinele mărețe. Anita nu era acolo.

Alvaro ieși fără să fie văzut, sau, cel puțin, fără ca nimeni să-și dea seama că iese sau nu, și intră din nou în casă. În bucătărie larma continua. În rest, peste tot tăcere. Se întoarse în salon. Nu era nimeni. „Nu se poate." Intră în cabinetul marchizei... Nici aici nu văzu, în întuneric, nici un corp omenesc. Doar scaune și fotolii. Nici o formă de femeie în vreunul din ele. „Nu se poate". Don Alvaro căută în locurile cele mai întunecate, cu încredere în glasul inimii lui — în întreaga sa religie ; ajunse la ușa întredeschisă de la balcon... o deschise...

— Ana !

— Isuse !

Douăzeci și nouă

„În ziua de Crăciun vino să mîncăm curcanul împreună. Mi l-au trimis din León, umplut cu nuci. O să fie ceva grozav. Și mai am și niște vin de prin părțile mele un Valdiñón ca untdelemnul..."

Mesía nu-și călcă promisiunea, și în ziua de Crăciun mîncă în marea casă a familiei Ozores. Salonul era acum acoperit cu un tapet în carouri albastre și aurii ; căminul cel mare, în stil churrigueresc, fusese păstrat întocmai, cu sirenele lui unduitoare, cu sîni umflați, de ghips. Don Victor se mulțumise să zugrăvească într-un alb-cenușiu *discret*, cum spunea el, toate cornișele, volutele și frunzele de acant.

La desert, stăpînul casei deveni gînditor. Urmărea cu privirea, pe ascuns, intrările și ieșirile Petrei, care servea

la masă. După cafea, don Alvaro putu observa că prietenul său e nerăbdător. Din vara aceea, de cînd locuiseră împreună la hotelul din La Costa, don Victor se obișnuise cu tovărășia lui don Alvaro la masă ; așa îl găsea mai vorbăreț și mai simpatic decît în orice altă împrejurare și îl invita la masă deseori. Quintanar obișnuia să se ridice, să dea o raită prin parc, să se îmbrace, cîntînd tot timpul, și să-i lase astfel singuri pe Anita și pe prietenul lui o bună jumătate de oră. Acum însă, nu, nu se mișca. Ana și Alvaro se priveau, întrebîndu-se din ochi ce-o mai fi și asta.

Prezidenta se aplecă o clipă să ridice un șervețel de jos, și don Victor îi făcu lui Mesía un semn, care vroia să spună clar :

— Mă încurcă ; dacă ar pleca... am putea vorbi.

Mesía ridică din umeri.

Cînd Ana își înălță capul, zîmbindu-i lui Alvaro, acesta, fără să-l vadă Quintanar, arătă spre ușă, mișcîndu-și doar ochii.

Ana ieși imediat.

— Slavă Domnului ! spuse bărbatu-său, oftînd din adînc. Credeam că nu mai pleacă pe ziua de azi.

Nici măcar nu-și amintea că alteori cel care pleca era el.

— Acum o să putem vorbi.

— Te-ascult, răspunse liniștit Alvaro, trăgînd din havană și învăluindu-și fața în fum, după obiceiul lui de-a *tulbura atmosfera* cînd îi convenea.

„Ce corăbii i s-or fi înecat ?“ se gîndi cu o vagă teamă pe care nici măcar nu și-o explica.

Don Victor își apropie scaunul de al lui don Alvaro, și trecu la tonul lui de mari destăinuiri.

— În prezent, spuse, totul îmi surîde. Sînt fericit în căminul meu, nu particip la viața publică ; nu mă mai tem de invazia mistuitoare a Bisericii, a cărei influență otrăvitoare... dar am impresia că Petra asta pune ceva la cale.

Mesía tresări brusc.

— Explică-te. Te-ai apucat iar de... ?

— M-am apucat și nu m-am apucat... Vreau să spun... am avut unele discuții... explicații... intermitențe... pro-

misiuni c-o să respect... ceea ce această mare haimana fără pereche nu vrea să i se respecte... în sfîrșit, ea e bosumflată fiindcă eu prefer liniștea căminului, puritatea patului meu, a patului nupțial... ca să spunem așa, în locul satisfacerii unor plăceri efemere... Mă înțelegi ? Se preface că se zbate să-și apere onoarea, pe care, pe scurt, nimeni nu îndrăznește aici să i-o amenințe în mod serios ; ceea ce o enervează, de fapt, e răceala mea...

— Dar ce face ? Ia să vedem...

— Uite ce-i, Alvaro, pentru nimic în lume n-aș supăra-o pe Anita mea, care acum e un model de soție ; întotdeauna a fost bună, dar înainte avea capriciile ei, ți-amintești...

— Da, da... să revenim la problemă.

— Acum, sărăcuța are exact aceleași gusturi cu mine, în toate privințele. Eu spun pe-aici, și ea o ia tot pe-aici. I-a trecut pînă și exaltarea aceea nițel sălbatică, dragostea aceea exagerată pentru plăcerile bucolice, preocuparea exclusivă pentru sănătate și aer liber, mișcare, igienă, într-un cuvînt... Toate exagerările sînt proaste, și Benítez îmi spusese că adevărata vindecare a Anitei se va produce cînd va fi mai puțin preocupată de sănătatea corporală, fără să revină, nici gînd, la grija excesivă și nebunească pentru sufletul ei. Asta era și mai prost !

— Dar... n-o să-mi spui...

— Ajungem ; Ana trăiește acum într-un echilibru ce reprezintă garanția sănătății după care am oftat atîta timp ; nu mai are nervi, adică, nu ne mai sperie ca înainte ; nu mai are nici veleități de sfîntă și nici nu-mi mai umple casa de sutane... ; în sfîrșit, e alta și nu vreau să-mi pierd pacea de care mă bucur acum, cu nici un preț... Ei bine... Petra... poate și cred că vrea să ne compromită.

— Bine, dar, spune-mi, ce face Petra ?

— Compromite liniștea acestei case ; mă tem că vrea să ne domine, folosindu-se de situația mea falsă, foarte falsă... recunosc. Nu înțelegi că pentru Ana ar fi o lovitură teribilă, indiferent ce-ar spune... curvulița asta ipocrită ?

— Dar ce s-a întîmplat, domnule ? Vorbește clar și spune odată ! strigă Mesía, nerăbdător, mai interesat decît putea bănui prietenul său.

— Mai încet, Alvaro, mai încet. Ce se întîmplă ? Multe. Petra știe că eu vreau să evit cu orice preț s-o supăr pe nevastă-mea, fiindcă mi-e teamă că o criză nervoasă ar putea distruge tot, și am reveni la poveștile dinainte. O deziluzie, descoperirea fidelității mele precare... și iar ar începe cu meditațiile, cu disprețul ei pentru lume, ar căuta o consolare în religie, și-atunci dăm iar de domnul Canonic... Orice altceva, în afară de asta ! Trebuie evitat, cu orice preț, ca Ana să afle că eu, în clipe de orbire mintală și senzuală, am fost capabil să cer favorurile acestei *scortum* [1], cum le spune don Saturnino.

— Bine, dar de ce trebuie să afle Ana asemenea lucruri ? Și la urma urmei, n-are nimic de aflat...

— Ba da, atît cît e, ajunge ca să simtă, sărăcuța, un pumnal în inimă. Eu o cunosc... Și, mai ales, dacă Petra spune ce s-a întîmplat, nevastă-mea o să meargă mai departe, o să-și închipuie ceea ce nu a fost.

— Bine, dar Petra ?... Sfîrșește odată. A spus ceva ? A amenințat cu ceva ?...

— Aici e aici. Vorbește urît, e obraznică, nu lucrează, nu acceptă mustrări și aspiră, în mod absurd, să fie tratată pe picior de egalitate...

— Absurd...

— Și, nemernica, cu cine crezi că e mai mîndră, mai ințepată și mai obraznică ? Cu mine ? Așa ar fi normal. Ei nu, domnule, cu Ana ! Imaginează-ți, cu Ana !

Din norul de fum în care era învăluit, don Alvaro răspunse :

— Se-nțelege !... Vrea să-ți pună sula-n coastă ; ca să te facă gelos poate !

— Așa cred și eu... „Sau rabzi ca nevastă-ta să asculte obrăzniciile celei pe care ai vrut s-o seduci... sau îi povestesc tot." Asta vrea să spună comportarea tîrfei ăsteia fățarnice. Ei, și-acum, un sfat, o soluție : ce să fac ? Să sufăr în tăcere ? Absurd. Și pe urmă, răbdarea Anitei poate lua sfîrșit, că dacă a înghițit atîtea pînă acuma, e din pricină că i-a mai rămas ceva răbdare de pe cînd era aproape o sfîntă... Dacă o s-o deranjeze însă, dacă bănuiește... dacă... vai de mine !

---

[1] Femeie desfrînată, prostituată (lat.).

— Liniștește-te, omule, fii calm.
— Ce facem, Alvaro, ce facem ?
— E foarte simplu.
— Simplu !
— Da, trebuie s-o dai afară pe Petra.
Don Victor tresări pe scaun.
— Asta înseamnă să tai nodul...
— Asta-i singura soluție. S-o dai afară.
Don Victor îi vorbi despre dificultățile și primejdiile acestei soluții, dar don Alvaro promise c-o să-i ușureze el sarcina. „El știa cum să discute cu asemenea oameni. Printr-o fericită întîmplare, la hotelul unde locuia el, ca un copil alintat de mulți ani, era nevoie de o fată ca să-i servească pe oaspeți. Petra era nici că se poate mai potrivită, propunerea o s-o măgulească ; o să-i spună chiar el, don Alvaro, iar dacă, prin absurd, refuză, o să știe el cum s-o ia ca să... etc., etc." În cele din urmă, don Victor lăsă totul pe seama prietenului său și se duse la Cazino, ceva mai liniștit.
— Dumneata rămîi să pregătești terenul, da ?
— Da, domnule, aranjez eu totul.
De cum închise don Victor ușa dinspre scară cu o bufnitură, Ana intră speriată în sufragerie. Vroia să deschidă gura, dar sosi Petra să strîngă ceștile de cafea și tăcu, prefăcîndu-se că citește *El Lábaro*. Servitoarea ieși, și Ana întrebă :
— Ce e, Alvaro ?...
— Ce să fie, nu mai ai nici un pretext ca să nu mă lași să vin noaptea.
— Nu-nțeleg...
— Petra pleacă din casa asta. Adio spioni !
— Petra ! Cum pleacă Petra ?
— Așa, m-a însărcinat el s-o concediez ; zice că e obraznică, că se poartă urît cu tine...
— Doamne Dumnezeule ! A observat ?...
— Da, prostuțo, dar nu te speria... ; el o ia... cu totul altfel...
Mesía îi explică Prezidentei toată povestea. Îi spusese totul, ba chiar și ceva în plus. Tentativele sărmanului don Victor deveniră, pentru Prezidentă, niște delicte consumate, mulțumită calomniilor lui Alvaro. Ea însă nu

punea obrăznicia servitoarei pe seama acestui lucru ; se temea că descoperise legăturile ei cu Mesía și că insolența, sfidarea aceea continuă ce se citea în privirile, zîmbetele și gesturile ei însemnau amenințarea că-i va destăinui secretul lui don Victor.

— Acum vezi că nu e ceea ce te îngrijora pe tine, fricoaso... E foarte posibil, probabil ca biata fată să nu bănuiască nimic, îndrăzneala ei să fie doar o amenințare la adresa stăpînului...

Ana se înroși. Îi era scîrbă de toate astea. „Soțul acela pentru care își sacrificase cei mai frumoși ani din viață nu era numai un maniac, un bărbat rece, care nu-i spunea nimic, dar urmărea servitoarele noaptea, prin coridoare, intra în camerele lor, le vedea jartierele !... Ce scîrbos ! Nu era gelozie, cum să fie gelozie ? Era scîrbă ; și un fel de remușcare retrospectivă fiindcă-și sacrifase viața pentru un asemenea om. Da, viața, care însemna tinerețe."

„Alvaro, continua să se gîndească Ana, făcuse rău că-i dezvăluise porcăriile alea, că-l trădase pe Quintanar, oricît de josnic ar fi fost acesta, și mai ales că-l făcuse de rușine față de ea cu aventurile acelea caraghioase și respingătoare de om bătrîn." Cum era însă hotărîtă să-l spele de orice vină pe Mesía, pe stăpînul ei, pe bărbatul căruia i se dăruise cu trup și suflet *pentru toată viața*, cum spunea ea, îl dezvinovăți imediat, spunîndu-și că sărmanul Alvaro făcea asta din dragoste, pentru a șterge din mintea Anei orice scrupule, orice considerație care ar putea s-o lege de bătrînul ce făcuse din cei mai frumoși ani ai vieții ei un pustiu de tristețe.

Anitei nu-i plăcea să-l vadă pe Alvaro amestecat în astfel de treburi casnice, ca aceea de a concedia servitorii ; și cu-atît mai puțin să-l știe atît de expert în asemenea afaceri ; toate lucrurile astea, atît de prozaice și josnice, erau deosebit de respingătoare, dar, ce să fac ? Alvaro o făcea pentru ea, ca să se bucure în liniște de acea fericire care o costase atîția ani de chinuri...

Ana încerca să transforme asta ca și toate celelalte cusururi pe care o obliga să le descopere, încetul cu încetul, la Mesía, îndrăcitul spirit de analiză ce-o purta spre nebunie, cum spunea ea, în tot atîtea stele lumi-

noase, minunat de frumoase. Dacă vreodată o cuprindea gîndul că-l putea pierde pe Alvaro, tremura îngrozită, așa cum făcea înainte cînd se temea că-l pierde pe Isus.

Primele cuvinte de dragoste pe care Ana, învinsă deja, îndrăzni să le șoptească, cu glas înflăcărat și dulce, la urechea învingătorului, nu în ziua în care se predase, ci mult după aceea, le spusese pentru a-i cere să-i jure credință veșnică... „Pentru totdeauna, Alvaro, pentru totdeauna, jură-mi ; dacă nu e pentru totdeauna, e o rușine, e o crimă mîrșavă, josnică..."

Mesía jurase și continua să-i jure, în fiecare zi, iubire veșnică.

Ideea singurătății *după asta* i se părea Prezidentei mai groaznică decît imaginile iadului care i se înfățișau înainte.

Cu iubire puteai trăi oriunde, oricum, fără să te gîndești la altceva decît la iubire... ; dar fără... i-ar reveni nălucirile negre pe care uneori le simțea mișunîndu-i undeva în fundul creierului, ivindu-se parcă într-o zare foarte îndepărtată, ca niște prime umbre ale unei nopți eterne, goale, înspăimîntătoare. Ana simțea că sfîrșitul acelei iubiri, a acelei pasiuni mistuitoare, puternice, noi, de care se bucura pentru prima oară în viață, ar fi pentru ea începutul nebuniei.

„Da, Alvaro, dacă m-ai părăsi, aș înnebuni cu siguranță ; mi-e teamă de creierul meu cînd sînt fără tine, cînd nu mă gîndesc la tine. Cu tine nu mă gîndesc decît la iubire."

Asta spunea de obicei, în brațele iubitului ei, bucurîndu-se fără ipocrizie, fără timiditate, la început reală, mare, supărătoare pentru Mesia, dar care, odată dispărută, nu lăsă în locul ei nici un fel de prefăcătorie. Ana se dăruia iubirii în mod total, ca s-o resimtă cu toată puterea temperamentului ei, și cu un soi de furie pe care Mesía o numea, grosolan, în sinea lui, foame îndelungată.

În cea dintîi lună fu speriat. Dacă în primele zile avea reticențe din cauza fricii, a ignoranței și a scrupulelor *(absurde la o femeie căsătorită, de treizeci de ani,* după filozofia Președintelui Cazinoului) după puțin, atît de copleșit și de satisfăcut, ajunse să-l nelinișească „alt as-

pect" al aventurii lui. Niciodată nu fusese mai fericit. Vroia să-şi satisfacă amorul propriu căruia vîrsta începea să-i facă unele necazuri? Ei bine, Ana, femeia cea mai frumoasă din Vetusta îl adora; şi îl adora pentru el, pentru persoana lui, pentru corpul lui, pentru *fizic*. Deseori, cînd se întîmpla să vorbească mult şi îndelung, Ana îi astupa gura cu mîna şi îi spunea, transfigurată de dragoste: „Nu vorbi!" Mesía nu i-o lua în nume de rău; şi el recunoştea că cel mai bine era să tacă, să se lase adorat. Însăşi ignoranţa Anei, forţa pasiunii, împrejurările în care-şi dusese înainte viaţa, temperamentul şi frumuseţea ei îi procurau aceste plăceri de cocoş bătrîn, uns cu toate alifiile, dar capabil să moară de plăcere, fără teamă. Şi, în ciuda acestei fericiri, Mesía era neliniştit.

— Arăţi mai prost, îi spunea Somoza.

— Ai grijă, repeta Visitación.

Observa şi el că figura sa îşi pierde aspectul înfloritor pe care-l recăpătase în lunile de viaţă liniştită, exerciţii fizice şi abstinenţă, pe care, prudent, o dusese înainte de a da atacul hotărîtor asupra fortăreţei Prezidentei.

„Da, simţea că înlăuntrul corpului era ceva ce făcea din cînd în cînd *crac*. Acolo înăuntru era un vierme. Şi nu se temea de vreo boală sau de venirea bătrîneţii; nu, el era un bun soldat al iubirii, un erou al plăcerii şi ştia să moară pe cîmpul de luptă. Neliniştea lui se datora altui motiv. De murit, mă rog; dar să decadă, şi să decadă în prezenţa Anei lui, era îngrozitor; era caraghios şi josnic. Da; îşi călca jurămîntul îmbătrînind, pierzîndu-şi puterile." Îşi amintea, cutremurîndu-se, de unele epoci din trecut cînd prăbuşiri trecătoare, datorate exceselor, îl obligaseră să recurgă la tertipuri umilitoare, despre care puteai povesti rîzînd în hohote, la Cazino, spre dimineaţă, lui Paco, Joaquin şi celorlalţi cheflii, dar după ce s-au consumat, cînd se simţea din nou în putere şi nu mai era nevoie de soluţii ridicole; erau însă expediente, odioase ca mizeria şi amăgirile ei. Nevoia aceea de-a te preface tînăr, viril, constant, în iubirea trupească, i se părea lui don Alvaro asemănătoare cu soluţiile sărăciei pline de demnitate pe care le descrie Quevedo în *Don Pablos Buscón* — Marele Calic. Şi el fusese, nu o dată, Marele Calic al iubirii, după ce fusese un risipitor...

Acum însă, dacă ar fi cazul, ar fi imposibil să recurgă la vechile mijloace... „Mai degrabă ar fugi, sau și-ar trage un glonte. Ana, biata Ana, avea dreptul la o tinerețe veșnică și inepuizabilă.“ Gîndurile acestea triste, temerile cauzate de vîrstă, îl cuprindeau doar din cînd în cînd ; în cea mai mare parte a timpului, asemenea griji îl lăsau să se bucure de acea iubire pe care-o socotea cea mai glorioasă din viața lui. În ceea ce-l privea, își mărturisea că era atît de îndrăgostit cît putea el să fie de altcineva în afară de don Alvaro Mesía. După Președintele Cazinoului, i se părea că nici o ființă de pe pămînt nu e mai demnă de adorație decît blînda lui Ana, Ana, iubind frenetic, așa cum sperase întotdeauna, chiar și în zilele cînd fusese îndepărtat. Don Alvaro nu-și mărturisea lui însuși că fusese o vreme cînd își pierduse speranța c-o va învinge pe Prezidentă. Acum era atît de învinsă !

Și-și dădu seama de asta atunci cînd trebui să dea marea bătălie pentru a muta cuibul iubirii adultere în chiar casa familiei Ozores. Ana se opuse, plînse, imploră... „Nu, nu ; asta nu, Alvaro, pentru Dumnezeu, nu, asta niciodată.“ Și multe zile rezistă rugăminților iubitului, care se plîngea că se bucură de iubirea ei numai în fugă, puțin și în condiții așa de vitrege. Aproape întotdeauna se vedeau în casa familiei Vegallana ; dar acolo mîngîierile lui erau grăbite, pe furiș ; nu se puteau bucura de liniștitoarea domnie a cîtorva ceasuri de voluptoasă intimitate dacă nu căutau un loc unde să fie mai puțin expuși emoțiilor și prefăcătoriei. Ana refuza să vină într-un colțișor al iubirii pe care Alvaro promitea să-l caute ; Alvaro însuși recunoștea că era greu să găsească un astfel de colțișor ferit, într-un orășel *atît de înapoiat* ca Vetusta. Și pe urmă, ceea ce ar putea găsi el, ei avea să i se pară respingător, și cum imaginația avea o influență atît de mare asupra Anei, scîrba pentru o cameră de hotel ar putea să aducă după sine scîrba pentru adulter... Nu era altă soluție decît să se refugieze în casa familiei Ozores. Era cel mai sigur, cel mai liniștit, cel mai comod. Alvaro înțelegea scrupulele Anei, dar își propuse să le înfrîngă, și le înfrînse. Cu toate acestea, dacă obstacolele de ordin pur moral, *scrupulele mistice*, cum spunea Alvaro cu o expresie pe cît de nepotrivită pe atît

de mitocănească, fură depășite, datorită pasiunii, *inconvenientele materiale*, precauțiile datorite fricii, ridicară piedici mult mai mari. Don Alvaro își dădea seama că, fără să aibă de partea lui o servitoare, cel mai bine pe cameristă, totul era, dacă nu imposibil, foarte dificil ; dar nici măcar nu îndrăzni să-i dezvăluie Anitei asemenea idee ; o vedea mereu neîncrezătoare, arătîndu-i Petrei o antipatie prost ascunsă și, în plus, înțelese că Prezidenta era foarte novice în acest soi de aventuri pentru a ajunge la cinismul de-a se folosi de servitoare ca de-un paravan, și cu atît mai puțin știind că aceasta era solicitată de soțul ei.

Altceva era însă s-o cîștige pe servitoare fără să știe stăpîna. Nu era Petra foarte ispitită de aventuri ? Povestea cu jartiera și altele despre care aflase nu dovedeau că era ușor s-o cucerească pe fată în favoarea lui ? Ba, da. Zis și făcut. Cînd Ana și don Victor nu erau de față, în dosul ușii, pe coridoare, oriunde putea, don Alvaro începu atacul asupra Petrei, care se predă mult mai repede decît se aștepta el. Exista însă un inconvenient foarte serios. Fata avu ideea să fie, sau să se prefacă, dezinteresată, preferînd bacșișurilor jocurile nebunești ale iubirii, oferindu-și serviciile în foarte discrete jumătăți de cuvînt și fapte bune, în schimbul unor mîngîieri pe care Mesía nu era în măsură să le dăruiască din belșug. „Biata Ana, ce știa ea despre asemenea complicații !" Nici don Alvaro nu știa atîta cît credea. Ignora, de pildă, că Petra își putea permite luxul să-l servească așa cum trebuie fără să se gîndească la cîștig, fără altă plată decît iubirea cu care cocoșul vetustean nu mai putea fi atît de darnic ; Petra nu era împotriva metalului aceluia ticălos, și nici ambiția de a-și îmbunătăți soarta și chiar *sfera*, cum spunea ea, nu ocupa un loc prea mic în sufletul ei peste măsură de lacom ; de la Mesía, însă, nu vroia asta ; îl iubea fiindcă era un bărbat frumos, și ca să-și bată joc, în felul ei, de Ana, pe care-o ura „findcă era ipocrită, lăudăroasă și mîndră" ; îl iubea din vanitate și-i convenea să-l slujească în toate felurile pentru a-și satisface pasiunea favorită — pentru a se răzbuna, cu alte cuvinte ; acoperind legăturile lui Mesía cu Ana, se

răzbuna pe idiotul de don Victor care încerca să compromită fetele, fără să aibă habar de așa ceva ; se răzbuna și pe Prezidentă, care se prăbușea, se prăbușea, mulțumită ei, într-o prăpastie fără fund, că ipocrita de ea nici nu știa măcar că e în mîna propriei sale servitoare, care putea da totul în vileag, atunci cînd avea să-i vină mai bine. O avea în ghearele ei, ce-și mai dorea ? În fiecare noapte, pentru cîteva ore, onoarea și poate chiar și viața lui don Victor atîrnau de un fir pe care-l ținea în mînă ea, Petra, și dacă vroia, dacă i se năzărea ei așa, pac, distrugea totul, dintr-o dată... iar lumea lua foc. Și cel mai frumos bărbat din Vetusta îi plătea, de parcă asta n-ar fi fost pentru Petra o plăcere, o cinste, ci o povară, o greutate, cu *iubire* de domnișor, pe care o gustase întotdeauna cu cea mai mare încîntare, dintr-un anume instinct de boierie ce-o stăpînise dintotdeauna. Dar, în afară de asta, diabolică, se gîndea și la altă răzbunare, mai grozavă decît toate celelalte. Și Canonicul ? Canonicul voise s-o înșele, o silise să fie a lui ; iar ea i se dăduse crezînd c-o să ocupe de îndată locul pe care-l invidia cel mai mult în Vetusta — locul Teresinei. Petra știa ce bine le rostuia doña Paula pe toate fetele care, pentru un timp, erau servitoare la ea în casă. Teresina, pe care-o aștepta, peste puțin, un post de *cucoană mare*, unde-avea să administreze niște averi de-ale stăpînului, căsătorită cu un băiat de treabă, Teresina îi dezvăluise ceea ce ea nu putuse nici observa și nici ghici, îi deschisese ochii și-o lăsase cu gura căscată ; Petra înțelese că drumul cel mai sigur ca să te căsătorești și să ajungi *doamnă* sau pe-aproape era casa Canonicului... Prilejul se și ivise ; după hramul Sfîntului Petru, crezuse că era o chestie de cîteva săptămîni ; Teresina avea să plece curînd, bine rostuită, și o să-i ia locul... Dar nu s-a întîmplat așa ; Canonicul n-a mai căutat-o pe Petra ; iar cînd a vrut să-i vorbească, nu i-a vorbit despre lucrurile care-o interesau direct pe ea, ci... Doamne, ce rușine, i-a propus s-o cumpere, să fie spioană ! E adevărat că Vicarul îi promisese, pe curînd, locul Teresinei, cu toate avantajele de care se bucura și urma să se bucure prietena ei ; dar, oricum, pe ea o înșelase sau, mai bine zis, se înșelase ea ; lucru pe care nu vroia să-l recunoască trufașa

blondă. Lucrurile stăteau astfel : după ea, Canonicul era de multă vreme amantul doñei Ana, și întîmplarea din pădurea de la Vivero fusese interpretată de mîndria servitoarei ca o victorie a frumuseții ei, care-l făcuse pe Canonic să cadă în păcatul nestatorniciei. Petra crezu că don Fermín o iubea acum pe ea, după ce-o iubise pe stăpîna ei. Văzuse multe capricii dintr-astea. Cînd se convinse că don Fermín, oricît de mult se prefăcea, era îndrăgostit nebunește de Prezidentă, gelos la culme și că nici pe departe nu fusese amantul ei și că pe ea, pe Petra, o dorise numai ca instrument, furia, invidia, mîndria și luxuria se ridicară în ea, săltîndu-și capetele ca șerpii ; pentru moment însă le potoli, se prefăcu, și nu dădu satisfacție decît avariției. Acceptă propunerile Canonicului. O să vină în casă la don Fermín atunci cînd va trebui să plece din casa familiei Ozores, dar între timp o să-și îndeplinească îndatoririle și acolo, bine plătită, plătită mai bine decît putea spera. Canonicul va afla, astfel, ce se întîmplă ; dacă doña Ana primea musafiri, cine venea cînd nu era acasă don Victor, sau cine rămînea după ce pleca stăpînul etc. etc.

Petra promise că-i va povesti tot ce se va întîmpla. Se prefăcu chiar că nu-și amintește de unele promisiuni de alt ordin ce-i scăpaseră lui don Fermín în înflăcărarea improvizației din acea fericită dimineață de la Vivero, de care-i era acum rușine. Don Fermín se căi și mai mult că pornise pe drumul acela absurd, rușinos al cuceririi... ridicole, cînd văzu că Petra e atît de dispusă să-l servească pentru bani. Aventura aceea, care i le amintea și pe cele mai vechi, îl făcea să se înroșească deoarece era în contradicție, într-un anumit fel, cu eșafodajul de sofisme prin care-și explica pasiunea lui pentru Prezidentă. „Iubirea mea, atît de pură, scuză totul. Dar, se împacă iubirea asta cu aventurile de felul celei din pădure ? Sigur că nu“, îi spunea conștiința. De aceea îi repugna acum Petra. Dar nu avea altă soluție decît să se folosească de ea.

Petra era fericită în mijlocul atîtor intrigi complicate cărora numai ea le știa rostul. Deocamdată, pe Mesía îl slujea cu loialitate ; căci el plătea cu dragoste, chiar dacă era cam zăbavnic la plată ; ea însă îl ajuta cît putea,

căci ajutîndu-l, însemna să-și satisfacă propriile-i dorințe : s-o sape pe stăpînă-sa, s-o aibă la degetul cel mic, și să-și bată joc în modul cel mai crunt de *idiotul de stăpîn* și de ticălosul de Canonic. Vicleană, își rezerva pentru mai tîrziu dreptul să-l vîndă pe don Alvaro și să-și ajute stăpînul, adică pe cel care plătea și care-avea să facă din ea o cucoană, pe don Fermín. Cînd va fi asta ? O să vadă. Dacă don Alvaro nu se purta bine, se putea întîmpla oricînd, de îndată ce s-ar ivi o ocazie ; dacă ea obosea, sau dacă Teresina pleca, de teamă să nu-i ocupe alta locul, va trebui să alerge numaidecît la don Fermín. Între timp, acesta nu primea de la Petra decît știri vagi, de ajuns ca să-l țină tot timpul pe ghimpi, să-l facă să ducă o viață de nebun furios, care, pe deasupra, era supus și chinului de a-și ascunde furia în fața lumii, și îndeosebi în fața doñei Paula.

Așa încît, dacă don Alvaro putea spune pe bună dreptate : „Biata Ana, care nu știe nimic din toate astea !", Petra putea exclama și ea : „Bietul don Alvaro, care nu știe nici un sfert din lucrurile care-l interesează !"

Președintele Cazinoului din Vetusta nu văzu nici un inconvenient în a o înșela pe Prezidentă. După părerea lui, era foarte corect să respecte scrupulele acelei adultere ageamie — altă expresie grosolană a seducătorului — care nu se putea hotărî s-o accepte pe Petra drept protectoare ; dar era la fel de corect ca el, fără să-i spună nimic doñei Ana, prefăcîndu-se că nu are încredere nici el în cameristă, să se folosească de serviciile acesteia, prețioase în astfel de împrejurări. Problema era să intre în fiecare noapte în camera Prezidentei, prin balcon. Lucru ușor de spus, dar de făcut... dificultățile erau serioase. Unde dădea balconul de la budoar ? În parc. Cum se putea intra în parc ? Pe poartă. Dar cine avea cheia de la poartă ? Una, Frígilis, pe el însă nu trebuia să conteze ; și cealaltă ? Don Victor. Care putea fi sustrasă, dar Petra spuse că nu poate merge pînă acolo, că era delicat să se umble cu chei într-o afacere ca asta, și că se putea compromite. Cel mai bine era ca domnișorul să sară gardul. Tot avea don Alvaro picioare lungi. În felul ăsta, jocul era mai bine regizat ; fiind sigură că don Alvaro sare gardul, doña Ana nu putea bănui că acesta are

complici în casă. După ce ajungea sub balcon, se putea cățăra pe gratiile de la parter și, pentru un bărbat ca el, nu era mare lucru să se salte apoi pe balustrada de fier.

Toate astea, don Alvaro le putea face fără ajutorul direct, imediat al Petrei, astfel că doña Ana găsea foarte verosimil tot ceea ce-i spunea iubitul său despre arta de-a intra la ea în cameră. Petra îi era de ajutor ca paznic — pentru ca don Alvaro să nu fie surprins cînd intra sau cînd ieșea, și pentru a face astfel ca doña Ana să creadă că ea, servitoarea, nu știa nimic de prezența amantului în timpul nopții. Îi mai folosea și ca să dea semnalul de alarmă dacă ar fi fost cazul și pentru a aranja orele de întîlnire. Serviciul Petrei avea ceva din responsabilitățile unui șef de gară. Don Alvaro știa, fiindcă îi mărturisise don Victor, că fostul prezident și Frígilis, de îndată ce începea sezonul, plecau la vînătoare mult mai devreme decît credea Ana. Petra trebuia să-și trezească stăpînul, deoarece Anselmo dormea tot timpul și nu-și îndeplinea îndatoririle ; Frígilis sosea în parc la ora convenită, lătra... și don Victor cobora. Don Tomás începuse să se plîngă că, de la o vreme, lătratul lui nu-i mai trezea nici pe stăpîn, nici pe servitoare, că îl făceau să aștepte prea mult și, ca să evite discuțiile și așteptările, Crespo și Quintanar conveniră să coboare la aceeași oră, fără să mai fie nevoie să latre cineva. Pentru mai multă siguranță, don Victor își cumpără un ceas deșteptător care suna ca o sirenă și, datorită acestui semnal automat, cum spunea el, ajungea înainte de ora stabilită pentru întîlnire. Aproape în fiecare dimineață, Quintanar și Crespo apăreau la aceeași oră.

Trenul care-i purta spre mlaștinile și pădurile de la Palomares pleca ceva mai tîrziu anul acesta, și nu trebuiau să se mai scoale înainte de-a se lumina de ziuă,

Don Alvaro trebui să știe toate aceste lucruri pentru a nu se expune, pe drum, unei întîlniri cu Frígilis sau cu don Victor în persoană. Fără să știe ce face, chiar acesta îi spusese la ce oră pleacă, iar restul amănuntelor de care avea nevoie i le furniză Petra. Așa încît, nu-i era teamă. Ca să sară gardul însă întîmpina unele dificultăți ; într-o noapte însă, îndepărtînd tencuiala și mișcînd

pietrele, își scobi spre colț, pe partea din afară a zidului, care dădea în solitara străduță Tras-la-cerca, cîteva trepte foarte bine mascate ; își mai înjghebă niște ieșituri și false crăpături care îi permiteau să se sprijine și să se ajute la urcuș, și astfel principalul obstacol fu învins. Pe partea dinăuntru, totul era floare la ureche. Un butoi vechi, în părăsire, sprijinit de gard, și resturile unui spalier alcătuiau niște trepte îndeajuns de bune, fără ca nimeni să-și poată da seama de asta, pentru ca don Alvaro să poată urca și coborî, cu toată graba la care îl puteau îndemna împrejurările. Don Alvaro compara scara aceea mascată cu desenele de pe cutiile de chibrituri care ilustrau cunoscuta legendă populară : „Unde e păstorița ? Unde era scara ?" După ce-o vedeai o dată, nu mai vedeai decît scara ; dar celui căruia nu i-o arătai, nu i se înfățișa niciodată în fața ochilor.

Nu mai rămînea decît lucrul cel mai greu : s-o convingă pe Prezidentă să deschidă balconul. Cum ei nu i se putea vorbi despre precauțiile pe care și le luase don Alvaro, argumentelor privitoare la bănuielile pe care le-ar putea avea Petra nu i se putea răspunde cu nimic sau cu aproape nimic. În cele din urmă însă, don Alvaro, care cîștigase bătălia cea mare, o cîștigă și pe cea mai puțin importantă ; Ana înțelese că era imposibil și aproape ridicol să refuze să primească în dormitorul ei un bărbat căruia i se dăduse întru totul. Era importantă castitatea patului nupțial, sau ex-nupțial mai bine zis, dar nu era mai importantă castitatea soției înseși ? Datorită acestor sofisme, pasiunii și perseverenței, Mesía obținu victoria ; și dacă nu reuși să potolească temerile Anei, care, la fiecare zgomot, credea c-o simte pe Petra spionîndu-i, adeseori izbutea s-o facă să uite totul ca să se bucure de delirul dragostei în care știa s-o învăluie, ca într-un nor otrăvit cu opiu.

Și zilele treceau una după alta, iar Ana era speriată că la atît de puțin timp după prăbușire fusese în stare să primească un bărbat în dormitor, ea care știuse să lupte atîția ani înainte de-a se prăbuși.

În după-amiaza aceea de Crăciun, după ce strînse serviciul de cafea, Petra plecă de-acasă și se îndreptă spre locuința Canonicului.

O primi doña Paula. Acum erau foarte bune prietene. Mama Vicarului știa că între Teresina și camerista Prezidentei există o adîncă simpatie ; și știa, de la actuala servitoare a *domnișorului*, a fiului ei, că în sufletul lui don Fermín Petra era persoana menită s-o înlocuiască pe Teresa, în ziua, foarte apropiată, cînd aceasta va primi răsplata binecunoscută de-a pleca de acolo căsătorită, ca să administreze anumite bunuri ale *Vicarului*. Doña Paula, care înțelegea totul dintr-o vorbă, ba chiar și fără să fie nevoie de vorbe, dornică să-i satisfacă dorința fiului ei, potrivit constantei sale politici, și să i-o satisfacă într-un mod curat, ireproșabil în formă, luîndu-i-o înainte, hotărîse să ia inițiativa și să-i ofere ea Petrei acel post pe care aceasta îl rîvnea așa de mult. Îi făcu propunerea în după-amiaza aceea. Teresina urma să plece de la o zi la alta. Petra acceptă fără să clipească, tremurînd de bucurie. Pînă nu se întoarse acasă, nu-i veni în minte că fericirea aceea a ei aducea nenorocirea multora și, pînă la un anumit punct, o păgubea și pe ea. Adio întîlniri amoroase cu don Alvaro, întîlniri tot mai rare, tot mai precupețite de îndatoritorul libertin care-și înmulțea bacșișurile și-și împuțina mîngîierile, dar, în sfîrșit, *mîngîieri* de domnișor, de care era tare mîndră. Ce să facă ? Nu încăpea îndoială, trebuia să fie prevăzătoare, să culeagă rîvnitul fruct, să primească acea *sinecură* în casa Canonicului. Pentru asta trebuia să lase baltă restul, să rupă firul acela pe care-l ținea în mînă și de care atîrnau onoarea, liniștea și, poate, că și viața diferitor persoane. Gîndindu-se la toate astea, Petra dădu din umeri. Își închipui c-o vede pe Prezidentă căzînd și făcîndu-se fărîme, că-l vede prăbușindu-se pe Canonic și făcîndu-se zob, pe don Victor căzînd și prefăcîndu-se într-un fel de terci, și pe însuși don Alvaro rostogolindu-se și fărămițîndu-se. Nu conta. Sosise clipa. Dacă pierdea ocazia, locul Teresinei putea să-l ocupe alta, și adio *boierie* viitoare. N-avea altă soluție decît să ocupe imediat locul Teresinei. Dar atunci trebuia să-i spună totul Vicarului, deoarece, dacă pleca din casă, nu mai putea iscodi și nu-l mai putea ajuta pe cel care-o plătea să-i deschidă ochii idiotului aceluia de don Victor, care, cum era și normal, va căuta să se răzbune, să-i pedepsească

pe vinovați ; adică exact ceea ce urmărea Canonicul dat fiind că el, cu anteriul în spate, nu-l putea provoca pe don Alvaro. Petra se descurca foarte bine în asemenea treburi, pentru că citea romane în foileton din colecția *Las Novedades* [1], pe care le lăsase în pod doña Anuncia, și știa cine trebuie să provoace pe cine, în cazul cînd se descoperă aventurile unei doamne căsătorite. Cel care provoacă la duel este soțul, nu un alt pretendent, și cu-atît mai puțin cînd acesta e preot. Nu încăpea îndoială, Canonicul avea nevoie de ea acolo, la momentul critic... Dacă pleca înainte și-apoi nu-i mai era de folos, putea s-o arunce din casă, fiindcă era inutilă. Trebuia să facă totul repede, imediat. Și ce să facă ? Să trădeze, bineînțeles, dar cum ?...

La asta se gîndea cînd, pe înserat, intră în sufragerie să aprindă lampa. Simți că e apucată pe după mijloc și sărutată pe ceafă.

„Era celălalt ; săracul, nu știa ce-l așteaptă !"

După ce discutase cu Ana, don Alvaro îi spusese să se retragă și rămăsese în sufragerie singur, „ca să dea atacul" asupra Petrei și să-i propună, printre mîngîieri, care-i erau tot mai neplăcute, să-și schimbe stăpînul. Nu era sigur că există un loc liber la hotel, dar el era cel ce poruncea acolo, și s-ar fi făcut numaidecît un post liber. Îi prezentă cameristei situația, „grozav de amuzantă și bănoasă cum rar se găsește", cu toată diplomația de care era în stare un om ce se credea, în primul rînd, politician, și era seducător de meserie. Lui don Victor îi era teamă de ea, Anei la fel, fiecare avea motivele sale personale, iar lui, lui don Alvaro, i-ar fi de mult mai mult folos dacă ar consimți să plece din casă.

— Vezi, fetițo, ai făcut o mare greșeală purtîndu-te obraznic cu doamna ; un lucru destul de urît, care-a speriat-o, făcînd-o să creadă c-ai aflat ceva și că abuzezi de secretul acesta ; l-ai speriat și pe el, care se teme c-o să ciripești, și-mi faci rău și mie, îți dai seama, pentru că... vezi... dacă doamna e speriată... dacă se teme... plătesc eu. Nu mai am nevoie de tine în casa asta, că

---

[1] Noutățile (sp.).

acuma intru și ies fără călăuză... iar acolo... la hotel, ne poți fi de folos... Și pe urmă...

Și pe urmă, don Alvaro își dădea seama că nu-i mai putea plăti serviciile cu iubire, pentru că pe zi ce trecea era tot mai imperios necesar să facă economie ; și ducînd-o pe fată la hotel, acolo alți oaspeți, flămînzi de asemenea bucate, o s-o facă să-l uite, iar el va continua mai departe cu bacșișurile. Într-un cuvînt, Petra îl deranja acum în casa familiei Ozores, și încă din mai multe rațiuni. Ei însă nu i se puteau aduce asemenea argumente.

— Señorito, spuse Petra, care, în ciuda proaspetei hotărîri pe care o luase, își simți mîndria adînc rănită, nu trebuie să te omori atîta ca să mă convingi că trebuie să plec.

— Nu, fetițo, dac-o iei așa, eu nu insist...

— Nu, señor, de ce nu mă lași să-ți explic... Eu vreau să plec de-aici ; da, chiar așa... dar să mă duc la hotel, asta niciodată. Una e să-mi fac eu un capriciu și să fiu drăguță, mă-nțelegi, și alta să mă dăruiești prietenilor, care să mă ducă și să mă poarte... și...

— Petrica, dar nu e asta, eu, pentru binele tău...

Don Alvaro cobora vocea și Petra o ridica.

Șireata servitoare însă, care știa să se stăpînească dacă-i era în joc interesul, se opri și, schimbînd tonul și stilul, se scuză, își ascunse supărarea și spuse că totul e perfect, că o să ceară chiar ea leafa și c-o să plece foarte mulțumită, nu la hotel, ci în altă casă ; i se făcuse o propunere, dar nu putea spune încă despre ce e vorba. În rest, rămîneau la fel de buni prieteni și dacă señorito, don Alvaro, avea nevoie de ea, o găsea acolo, că înțelegerea e înțelegere, iar de tăcut, mormînt. Că ea o făcuse din dragoste pentru o persoană, că n-avea de ce să se-ascundă, și din milă pentru alta, căsătorită cu un bătrîn ramolit, inutil și *candriu*, de ți-era mai mare mila.

Petra îl înșelă încă o dată pe Mesía. Acceptă chiar și cîteva mîngîieri de mulțumire ; el își jură că vor fi ultimele, din cauza economiei, care devenise un fel de manie.

În seara aceea, la Cazino, don Victor află că a doua zi Petra o să-și ceară leafa și o să plece. Ce plăcere ! Quintanar respiră cu puterea unor foale și-și îmbrățișă prietenul.

„Îi datora ceva mai scump decît viața, liniștea căminului său familial."

Don Fermín lucra la biroul lui, cu picioarele învelite într-un palton vechi de-al maică-si ; scria la lumina alburie și monotonă a dimineții înnourate. Auzi un zgomot, ridică ochii și-o văzu în mijlocul pragului pe doña Paula, palidă, mai palidă ca de obicei.

— Ce-i, mamă ?

— A venit Petra, de la Quintanar, vrea să-ți vorbească.

— Să-mi vorbească !... Așa devreme ? Cît e ceasul ?

— Nouă... Zice că e ceva urgent... Parc-ar fi speriată... îi tremură vocea...

Canonicul se făcu de aceeași culoare cu maică-sa, și în picioare, mașinal, spuse :

— Să intre, să intre...

Doña Paula se întoarse și ieși pe culoar : înainte de asta își mîngîie fiul cu o privire compătimitoare de mamă.

— Intră... îi spuse Petrei care, toată în negru, aștepta cu capul plecat.

Doña Paula ar fi vrut să devoreze cu privirea taina servitoarei. Ce-o fi ? O clipă avu o oarecare îndoială... Se hotărî chiar să întrebe... dar se stăpîni și spuse încă o dată :

— Hai, fata mea, intră.

„Fata mea, își spuse Petra, asta mă vrea în casă ; soarta mea e asigurată."

— Ce e ? strigă Canonicul, apropiindu-se de servitoare de parcă ar fi vrut să iasă în întîmpinarea veștii...

Petra văzu că sînt singuri... și începu să plîngă.

Don Fermín schiță un gest de nerăbdare, pe care Petra nu-l văzu, fiindcă ținea ochii în pămînt. Canonicul voise să vorbească, dar nu putuse ; simțea în gît o gheară de fier, și prin șira spinării și în picioare scuturături și un tremur ușor, rece și neîntrerupt.

— Repede ! Ce e ?... reuși să întrebe în cele din urmă.

Petra, continuînd să scîncească, spuse că trebuia s-o asculte la spovedanie, pentru că nu știa dacă era faptă bună sau păcat ceea ce avea de gînd să facă, că ea vroia să-l slujească pe el, să-l slujească pe stăpînul ei, pe

Dumnezeu, că, în fond, religia însemna și grijă pentru aproapele, dar... se temea... nu știa dacă trebuie...

— Vorbește ! Vorbește !... Îți poruncesc să vorbești imediat. Ce e, Petra ?... Ce e ?... Don Fermín se sprijini, pe furiș, cu o mînă de masă. Pauză. Vorbește, pentru Dumnezeu...

— Ca la spovedanie ?...

— Petra, vorbește... imediat...

— Domnule, eu v-am promis c-o să vă spun... totul...

— Da, totul, vorbește.

— Dar acum nu știu... nu știu... dacă trebuie...

Don Fermín alergă la ușă, o încuie pe dinăuntru și, întorcîndu-se repede, cu figura descompusă, strigă, strîngînd-o cu putere de braț.

— Lasă-te de prefăcătorii, vorbește... sau îți smulg eu vorbele !

Petra îl privi drept în ochi, prefăcîndu-se smerită și înfricoșată ; „vroia să vadă mutra pe care-o va face Canonicul aflînd că doamna îl trăgea pe sfoară".

Petra spuse, fără ocolișuri, că văzuse cu proprii ei ochi ceea ce niciodată n-ar fi crezut. „Cel mai bun prieten al stăpînului, care în timpul zilei nu se despărțea de don Victor... intra noaptea în camera coniței, prin balcon, și nu ieșea de-acolo decît în zori. Îl văzuse într-o noapte, dar crezuse că visează, așa că se hotărîse să stea la pîndă, gîndind să risipească astfel anumite bănuieli, dar, vai, era adevărat, era adevărat... Ticălosul acela o stricase pe conița, o sfîntă... Pe bună dreptate se temea don Fermín !..."

Petra continua să vorbească, dar, de cîtva timp, De Pas n-o mai auzea.

Cînd înțelese despre ce e vorba, înainte de-a auzi frazele crude cu care-i zugrăvea asaltul dat asupra casei familiei Ozores de acel don Juan vetustean, don Fermín se întoarse, de parcă ar fi fost gata să cadă fără suflare, făcu doi pași nesiguri, ajunse la fereastră și-și lipi fruntea de geam. Părea că se uită pe stradă. Dar avea ochii închiși.

O auzea pe Petra, fără să-i înțeleagă prea bine flecăreala ; îl deranja zgomotul vocii stridente și plîngărețe, nu ceea ce spune, căci aceasta nu mai ajungea la înțe-

legerea Canonicului ; vroia să-i poruncească să tacă, dar nu putea, nu putea să vorbească, nu putea să se miște...

Petra spuse tot ce voise să spună. Cînd tăcu, nu se auziră decît zgomotele înfundate de pe stradă ; roțile unei trăsuri care alerga foarte departe, vocea unui negustor ambulant ce-și lăuda în gura mare țesăturile de casă și dantelele fine.

Canonicul se gîndea că geamul înghețat care-i apăsa fruntea părea un cuțit ce-i intra în creier ; și se mai gîndea că maică-sa îl făcuse atît de nenorocit și de nefericit silindu-l să îmbrace sutana, încît era unicul om din lume demn de milă. Ideea vulgară, falsă și grosolană a comparației între cleric și eunuc i se strecură în minte o dată cu umezeala geamului înghețat. „Da, el era ca un eunuc îndrăgostit, un obiect demn de batjocură, un lucru respingător, foarte caraghios... Nevastă-sa, Prezidenta, care era soția lui, soția lui legitimă, nu în fața lui Dumnezeu, nu în fața oamenilor, ci în fața lor, a amîndorura, în fața lui mai ales, în fața iubirii lui, a voinței lui de fier, în fața tuturor duioșiilor sufletului său, Prezidenta, sora lui întru suflet, soția lui, nevasta lui, umila lui soție... îl înșelase, îl dezonorase, ca o femeie oarecare, și el, căruia îi era sete de sînge, care ardea de dorința de a-l strînge de gît pe ticălos, de a-l strivi între brațele lui, sigur c-ar putea-o face, sigur că l-ar putea învinge, că l-ar putea zdrobi, că l-ar putea face praf și pulbere ; el, legat de picioare cu o zdreanță dezonorantă, ca un ocnaș, ca o capră, ca o mîrțoagă lăsată pe cîmp ; el, cel mai mizerabil dintre preoți, trebuia să tacă, să-și muște limba, mîinile, inima, și să nu-i poată face nimic celuilalt, ticălosului, lașului aceluia care-l scuipa în față pentru că el avea mîinile legate... Cine îl ținea legat ? Lumea întreagă... Douăzeci de veacuri de religie, milioane de spirite oarbe, trîndave, care nu vedeau absurdul deoarece nu le durea nimic, și numeau măreție, abnegație, virtute ceea ce era un supliciu nedrept, barbar, prostesc și mai ales crud... crud... Sute de papi, zeci de concilii, mii de orașe, milioane de pietre de catedrală, și cruci, și mănăstiri... toată istoria, toată civilizația, o lume de plumb — toate acestea zăceau deasupra lui, deasupra brațelor și picioarelor lui, erau lanțurile lui... Ana, care-i

închinase sufletul, o credință și-o iubire supraomenească, îl înșela ca pe un soț idiot, senzual și grosolan... Îl părăsea ca să se dea unui filfizon înfumurat, unui fante de duzină, unui bărbat de ghips... unei statui goale pe dinăuntru !... Iar lumii nu-i putea fi nici milă de el ; nici propria-i mamă, care credea că-l adoră, nu-i putea oferi o mîngîiere, mîngîierea brațelor și a lacrimilor ei... Dacă ar fi pe moarte, doña Paula i-ar sta la picioare, smulgîndu-și părul, plîngînd disperată ; acum însă, cînd trece prin ceva mult mai groaznic decît moartea, mai groaznic decît osînda veșnică... mama lui nu avea nici o lacrimă, nici o îmbrățișare, nici măcar o singură privire pentru el... El nu putea vorbi, ea nu putea ghici, nici nu trebuia... Nu exista decît o singură datorie supremă, să se prefacă, să tacă... nici o plîngere, nici o mișcare ! Vroia să alerge, să-i caute pe trădători, să-i omoare... Da ? Atunci, liniște... Nu trebuia să miște nici un deget măcar, să nu scoată piciorul din casă... Peste puțină vreme, da, la slujbă, la slujbă ! Să oficieze... să-l primească pe Dumnezeu !“ Vicarul simți în trup un hohot luciferic ; da, da, diavolul rîdea de el în propriile-i măruntaie... și hohotul acela adînc, ce-și avea rădăcinile în pîntece, în piept, îl sufoca... și-l asfixia !...

Deschise geamul cu o lovitură de pumn, și aerul rece și umed îl readuse la realitate, și auzi tusea discretă a Petrei, ce aștepta acolo, în spate, pironindu-și privirile în ceafa lui.

Don Fermín închise fereastra, se întoarse și o privi cu ochi de idiot, în timp ce fata-și ștergea lacrimile-i ticăloase. „N-avea nevoie de un instrument ca să lupte, ca să facă rău ? Acesta era singurul pe care-l avea.“

Petra tăcu, nemișcată, așteptînd să-și servească stăpînul. Încerca o plăcere voluptoasă văzîndu-l suferind pe Canonic, dar vroia mai mult, vroia să-și continue opera ; să fie trimisă să înfigă în sufletul stăpînei sale, a trufașei doña Ana, toate pumnalele pe care tocmai le vîrîse în trupul clericului aceluia nebun.

Cu o voce lentă, răgușită, ștearsă, care nu răsuna parcă în birou, cu o voce de ventriloc, întrebă :

— Și tu, ce ai de gînd să faci... acum ?

— Eu ? Să plec de-acolo, señor... „Nu vrea să vorbească deschis ? își spuse Petra, atunci să se chinuie ; o să vină să mă caute el și unde-o să vreau eu.“ Să plec de-acolo, repetă, ce să fac ? Eu nu vreau să contribui, prin tăcerea mea, la rușinea stăpînului ; nu pot face altceva, dar pot pleca din casă.

— Și pentru tine... nu contează onoarea lui don Victor ? Așa îi mulțumești pentru pîinea... pe care ai mîncat-o atîția ani...

— Señor, dar ce pot face pentru el ?

— Nimic, dacă pleci.

— Păi, mă dau afară.

— Ei ?

— Da, ei ; ieri, domnișorul Alvaro, că el poruncește acolo... că stăpînul e orb, vede cu ochii celuilalt ; domnișorul Alvaro m-a azvîrlit în stradă. Iar azi trebuie să plec. Mi-a oferit un post la hotel ; dar prefer să rămîn pe drumuri...

— O să vii aici, Petra, spuse glasul cavernos, străduindu-se, dar fără succes, să fie blînd.

Petra începu să plîngă din nou. „Cum o să răsplătească ea atîta bunătate, et caetera, et caetera ?“

Duioșia le ușură învoiala ; cedînd fiecare cîte nițel din ambiții, se apropiară de mîrșava înțelegere, de intriga scîrboasă și infamă, făcînd apel, pentru început, la cinste, invocînd interese sfinte, dar uitînd apoi de asemenea formule ; în sfîrșit, Canonicul îi promise fetei c-o să-i asigure viitorul, c-o să-i împlinească dorințele, iar ea, în schimb, să-i dezvăluie lui Quintanar propria-i dezonoare într-un mod atît de evident, atît de palpabil, încît, dacă prin trupul acelui domn curgea sînge de bărbat, să fie nevoit să-i pedepsească pe trădători după cum meritau.

Stătură de vorbă ca doi complici despre o crimă greu de înfăptuit. Canonicul se ferea de cuvinte, dar nu de acelea care-i clarificau proiectul. „Ce are de gînd să facă Petra pentru a-i dezvălui prostului de Quintanar propria-i rușine ? Destăinuiri ? Nu se putea. Anonime ? Erau riscante...“ „Nu, nu, señor, nici vorbă de-așa ceva ; o să vadă chiar el“, repeta Petra, cu o plăcere de artist, uitînd să se mai prefacă.

Erau doi criminali pasionați, și nici un martor al mîrșăviei ; fiecare își vedea răzbunarea lui, nu și crima celuilalt și nici rușinea pactului.

Cînd Petra ieși din casa Canonicului, acesta se simți ca un om nou ; omul care rănea de moarte ca să se răzbune, criminalul orbit de pasiune, „asasinul, da, asasinul ; cealaltă era doar instrumentul lui, asasinul era el. Și nu-i părea rău, nu... O sută de morți, o sută de morți pentru ticăloșii aceia.“ „Ce-o să facă don Victor ? De ce piesă veche își va aminti ca să se răzbune cum trebuie pentru insulta primită ? O s-o omoare întîi pe ea ? O să-l caute întîi pe el ?...“

A doua zi, 27 decembrie, don Victor și Frígilis trebuiau să ia trenul de Roca Tajada la opt și cincizeci, ca să ajungă în jur de nouă jumătate în mlaștinile de la Palomares. Era nițel cam tîrziu să tragă la rațe și bîtlani, dar căile ferate nu puteau pune un tren special pentru vînători. Așa că se sculau mai tîrziu decît în alți ani. Quintanar își pregătea ceasul deșteptător, ca să-l trezească cu un țîrîit fioros, la opt fix. Se spăla într-o clipită, cobora în parc unde-l aștepta de obicei două-trei minute pe Frígilis, dacă nu-l găsea cumva acolo, de unde porneau spre gară, unde ajungeau cu cîteva minute înainte de plecarea personalului.

Quintanar se trezi în dimineața aceea mai speriat ca de obicei, dintr-un somn dulce și adînc, zăpăcit de stridentul țîrîit al acelei horcăituri metalice, repezite și inegale. Își învinse lenea cu multă greutate, căscă de nenumărate ori, apoi se hotărî să sară din pat, dar trupul său zgribulit protestă împotriva sculării cu noaptea-n cap, atît de nepotrivită. Somnul și lenea îi spuneau că era mai devreme parcă decît în alte zile, că deșteptătorul îl mințea ca un nerușinat, că nu putea fi nici pe departe ora pe care-o arăta cadranul. Vînătorul nu dădu atenție acestor sofisme și, căscînd și întinzîndu-se fără încetare, se îndreptă spre lavoar unde, fără să mai stea pe gînduri, își vîrî capul în apă rece. Așa răspundea don Victor su-

gestiilor mizerabilului său trup care-i cerea să se întoarcă între îmbietoarele perne.

Cînd își simți *gîndurile mai limpezi*, recunoscu, imparțial, că lenea din dimineața aceea nu se datora viciului. „Trebuia să fie, într-adevăr, cu mult mai devreme decît spunea ceasul." Cu toate acestea, era sigur că deșteptătorul nu o lua înainte, că-l întorsese cu propria-i mînă și-l potrivise să sune cu o dimineață înainte. Și totuși, trebuia să fie mai devreme decît arăta ; nu putea fi opt, nici măcar șapte, îi spunea somnul care-i revenea, în ciuda abluțiunilor, dar, cu și mai multă autoritate, slaba lumină a zilei. Soarele trebuia să răsară în ziua aceea la șapte și douăzeci, un minut în plus sau în minus ; ei bine, soarele nu se arătase încă, și norii cenușii și groși, care acoperă cerul fac ca dimineața să fie foarte întunecată, dar nu contează, soarele n-a răsărit încă ; e prea întuneric, nu poate fi nici șapte. Nu putea să verifice cu ceasul de buzunar, deoarece, cu o zi înainte, cînd îl întorsese, constatase că are arcul rupt.

„Cel mai bine ar fi să chem pe cineva".

Ieși pe coridor în papuci.

— Petra ! Petra ! începu să strige încetișor.

— Petra ! Petra !... Ce dracu ! Cum o să răspundă, dacă nu mai e aici ?... Un renghi al obișnuinței, omul e un animal cu obiceiuri.

Don Victor oftă. În sufletul lui se bucura văzîndu-se eliberat de acel martor și semi-victimă a slăbiciunilor sale ; dar, cu toate astea, amintindu-și că acum în zadar striga „Petra !", simțea o stranie și poetică melancolie. „Ciudățeniile inimii omenești".

— Servanda ! Servanda ! Anselmo ! Anselmo !

Nu răspundea nimeni.

— E foarte devreme, cu siguranță. Nu e nici ora la care se scoală servitorii. Atunci ? Cine mi-a dat ceasul înainte ?... Două ceasuri stricate în două zile ! O nenorocire nu vine niciodată singură...

Don Victor avu din nou bănuieli. Nu cumva servitorii adormiseră ? Lumina aceea slabă, nu se datora cumva grosimii norilor ? De ce să nu se încreadă în ceas, dacă nimeni nu se putuse atinge de el ? Și cine avea interesul să-l dea înainte ? Cine-și putea permite asemenea

glumă? Quintanar ajunse la convingerea contrară; îi trecu prin cap că ar putea fi foarte bine ora opt; se îmbrăcă în grabă, apucă sticla de anason, sorbi o înghițitură, cum obișnuia să facă atunci cînd pleca la vînătoare acel dușman de moarte al ciocolatei și, aruncîndu-și în spate sacul cu merinde, plin de sandvișuri gustoase, coborî în grădină pe scara dinspre culoar, călcînd pe vîrfuri, ca întotdeauna, ca să nu tulbure liniștea casei. „De servitori, o să aibă el grijă cînd se întoarce. Leneșii! Acum nu avea timp de nimic... Probabil că Frígilis îl așteaptă nerăbdător în parc..."

— Ei bine, domnule, dacă într-adevăr e opt, în viața mea n-am văzut o zi mai întunecoasă. Și totuși, ceața nu e foarte deasă... nu... nici cerul nu-i foarte încărcat... Nu înțeleg.

Quintanar ajunse în chioșc, locul de întîlnire... Ce curios! Frígilis nu era acolo. O fi umblînd prin parc?... Își puse pușca pe umăr și ieși din chioșc.

În clipa aceea, ceasul de la catedrală bătu de trei ori, de parcă ar fi căscat.

Don Victor se opri gînditor, își sprijini patul puștii de nisipul umed al aleii și exclamă:

— Mi l-au dat înainte! Dar cine? E opt fără un sfert, sau șapte fără un sfert? Cu întunericul ăsta!...

Fără să știe de ce, simți o neliniște stranie, „era și el nervos, după cum se vedea". Nu înțelegea cauza, dar nesiguranța aceea îl preocupa și îl deranja. „Ce nesiguranță? Înainte fusese orbit; la opt nu putea fi asemenea lumină, era șapte fără un sfert, abia se revărsa de ziua, era sigur... Dar atunci, cine-i dăduse ceasul înainte cu mai mult de-o oră? Cine și de ce? Și, mai ales, de ce îl preocupa atît de mult întîmplarea asta fără importanță? Ce presimțea? De ce credea c-o să se îmbolnăvească...?"

Începuse din nou să umble; se îndrepta spre casa care se vedea printre crengile desfrunzite ale copacilor, cu toate că erau destul de deși în partea aceea. Auzi un zgomot — ca al unei ferestre deschise cu grijă — făcu încă doi pași printre trunchiurile care-l împiedicau să afle despre ce e vorba și văzu în sfîrșit cum se închide o fereastră de la propria-i casă și că un bărbat, ce părea

foarte înalt, cobora, ținîndu-se de balustradă și căutînd cu picioarele grilajul unei ferestre de la parter ca să se sprijine și sărind apoi pe o grămadă de pămînt.

„Era balconul Anitei."

Bărbatul se înfășură într-o pelerină largă, stacojie și, ocolind nisipul aleilor, sărind de la un strat de flori la altul, și alergînd apoi în salturi pe iarbă, ajunse la gard, în colțul ce da spre străduța Tras-la-cerca; se urcă dintr-o săritură pe o butie pe jumătate putrezită, ce fusese aruncată acolo, apoi, servindu-se de resturile unui spalier, înfipte între pietre, ajunse, mulțumită picioarelor lui foarte lungi, călare pe zid. Don Victor îl urmase de departe, printre copaci; ridicase cocoşul puștii, pe negîndite, din instinct, ca la vînătoare, dar nu-l ochise. „Vroia să ştie cine e." Nu se mulțumea să-l ghicească numai.

În pofida luminii slabe a zorilor, cînd bărbatul ajunse călare pe zid, stăpînul parcului nu mai avu nici o îndoială.

„E Alvaro!" își spuse don Victor și-și puse arma la ochi.

Mesía era liniștit, privind spre străduță, cu fața aplecată, atent doar să găsească pietrele și crăpăturile care-i serveau drept trepte.

„E Alvaro!" își spuse din nou don Victor — iar capul prietenului era în bătaia puştii sale.

„Pe el îl ascundeau copacii; chiar dacă celălalt ar privi spre parc, tot nu l-ar vedea. Putea să aștepte, să reflecteze, avea timp, îl va nimeri la sigur; cînd o să încerce să se dea jos... atunci.

Dura însă ani, dura veacuri. Așa nu se putea trăi, cu tunul acela care cîntărea chintale, grămezi de plumb, și cu frigul care-i rodea trupul și sufletul, nu se putea trăi... Ar fi fost mai bine să se afle la celălalt capăt al ţevii, acolo pe zid... Da, da; ar fi schimbat locul cu toate că celălalt o să moară.

Era Alvaro și n-o să mai trăiască nici măcar un minut! O să cadă în parc sau pe străduță?..."

Nu căzu; coborî fără grabă, spre Tras-la-cerca, liniștit, obişnuit cu astfel de escaladări, cunoscut deja de pietrele

zidului. Don Victor îl văzu dispărînd, continuînd să-l ochească, dar fără să mişte degetul care apăsa pe trăgaci ; Mesía ajunsese jos pe străduţă, dar prietenul lui continua să ţintească cerul.

— Ticălosul ! Trebuia să-l ucid ! strigă don Victor, cînd nu mai era cazul ; şi, ca şi cum l-ar fi mustrat conştiinţa, alergă spre poarta parcului, o deschise, ieşi în stradă şi se îndreptă spre colţul zidului pe unde sărise duşmanul. Nu se vedea nimeni. Quintanar se apropie de zid şi în pietrele şi crăpăturile acestuia văzu *scara dezonorării sale*.

„Da, acum vedea perfect ; acum nu vedea decît asta ; şi de cîte ori nu trecuse prin locul acela fără să bănuiască măcar că pe-acolo se urca în dormitorul Prezidentei ! Se întoarse în parc ; recunoscu zidul şi pe partea asta. Butoiul pe jumătate putrezit, sprijinit de perete, parcă uitat acolo, şi bucăţile din spalierul rupt care alcătuiau altă scară ; pe asta o vedea în fiecare zi de douăzeci de ori, dar pînă acum nu observase ce era : o scară ! Asta i se părea simbolul vieţii sale : semnele dezonorării, paşii trădării erau foarte clari ; prietenia aceea prefăcută, suportîndu-i piesele şi confidenţele, învrăjbirea cu domnul Canonic... toate astea erau altă scară pe care el n-o văzuse niciodată, iar acum nu mai vedea altceva.

Şi Ana ? Ana ! Ea era aici, în casă, în pat ; o avea în mîinile lui, putea s-o ucidă, trebuia s-o ucidă. Dacă pe celălalt îl lăsase cu viaţă... pentru cîteva ceasuri, numai pentru cîteva ceasuri, de ce nu începea cu ea ? Da, da, o să înceapă ; era hotărît ; era clar, trebuia să ucidă, cine se mai îndoia ? Înainte însă... înainte vroia să mediteze, trebuia să calculeze... da, consecinţele delictului... pentru că, în fond, era un delict... Ei erau nişte nemernici, înşelaseră soţul, prietenul... dar el o să fie un asasin, demn de iertare, tot ce vreţi, dar un asasin."

Se aşeză pe o bancă de piatră. Se ridică însă, de îndată ; răceala băncii îl pătrunsese pînă la oase şi simţea o curioasă lene în tot corpul, un egoism de ordin material care lui don Victor i se părea nedemn de el şi de împrejurări. Îi era foarte frig şi foarte somn ; şi, fără să vrea, se gîndea foarte clar la lucrul acesta, în timp ce ideile care se refereau la nenorocirea, dezonoarea şi ru-

șinea lui păreau îndărătnice, fugeau, se amestecau și refuzau să se ordoneze în chip de raționament.

Intră în chioșc și se așeză într-un balansoar. De acolo vedea balconul de unde sărise don Alvaro.

Orologiul catedralei bătu șapte.

Dangătele acelea fixară în mintea tulburată a lui Quintanar trista realitate... „Îi puseseră ceasul înainte. Cine? Petra, fără îndoială, Petra. Fusese o răzbunare. Oh, o răzbunare foarte bine ticluită. Acum i se părea absurd că luase slaba lumină a zorilor drept o zi noroasă. Iar dacă Petra n-ar fi dat ceasul înainte, sau dacă el nu s-ar fi înșelat în privința orei, poate că n-ar fi aflat niciodată de îngrozitoarea nenorocire... nenorocirea aceea care pusese capăt pentru totdeauna fericirii. Lenea de-a fi nefericit, de-a suferi, unită cu lenea corpului care cerea în gura mare perne calde și plapumă, amorțeau sufletul lui don Victor ce nu vroia să se miște, să simtă, să gîndească, nici măcar să trăiască. Activitatea îl îngrozea... Oh, ce bine ar fi dacă timpul s-ar opri! Dar, nu, nu se oprea; alerga, îl tîra cu el; îi striga: mișcă-te; fă ceva, fă-ți datoria; amintește-ți de promisiunile tale, ucide, pîrjolește, strigă, anunță lumii răzbunarea, ia-ți rămas bun pentru totdeauna de la liniște, caută energie în adîncul somnului, joacă-ți rolul, acum e rîndul tău, acum nu mai urcă pe scenă Perales, ci tu, nu mai născocește Calderóm întîmplările, ci viața, soarta ta vicleană, lumea nemernică care ți se părea atît de veselă, făcută ca să te distrezi și să reciți versuri... Haide, hai, aleargă, urcă, omoară femeia, apoi provoacă-l la duel pe curtezan și omoară-l și pe el... nu ai altă soluție. Și toate astea fără să poată mișca un deget, mort de somn, urînd pînda care-i oferea asemenea ticăloșie, atîta nenorocire, ce va dura veșnic!

Acum îi venise și lui rîndul. Aceasta era drama lui cavalerească. În viață lucrurile erau la fel. Dar ce urîte, ce îngrozitoare! Cum era posibil să aibă atîta succes trădările, omorurile, ura în versuri și în teatru? Ce răi erau oamenii! De ce să se distreze cu suferințele acelea străine, dacă cele proprii dureau atît de tare? Și el, nemernicul, un bărbat nedemn, laș, stătea să filozofeze, iar onoarea lui încă nu era răzbunată!... Trebuia să înceapă,

timpul zbura !... Alte chinuri ! Ordinea intrării în scenă, a intrigii ! Cum să înceapă, ce-o să spună, ce-o să facă, cum o s-o omoare pe ea, cum o să-l caute pe el ?"

Orologiul catedralei bătu șapte și jumătate.

Dintr-un salt, Quintanar se ridică în picioare.

— Jumătate de oră ! O jumătate de oră, într-un minut ; n-am auzit bătînd sfertul... O să vină Frígilis... și eu n-am rezolvat...

Don Victor își dădu clar seama că voința îi era inertă, nu putea face nimic. Se disprețui profund, dar mai profundă decît disprețul fu consolarea pe care-o simți cînd înțelese că nu avea curaj să ucidă pe nimeni, așa, dintr-odată.

— Sau urc și-o omor chiar acum, înainte de-a veni Tomás, sau n-o mai omor astăzi...

Se lăsă din nou în balansoar și, ușurat de griji, cu pacea în sufletul care nu mai lupta cu neputința voinței, recîștigă o parte din vigoarea sentimentelor, și durerea trădării îl înjunghie pentru prima oară cu destulă putere pentru a-i smulge lacrimi.

Plînse ca un om bătrîn, și-și spuse că asta și era de fapt. Niciodată nu-i trecuseră prin minte asemenea gînduri. Îl înșela temperamentul, afișînd o tinerețe veșnică ; nenorocirea, rănindu-l pe neașteptate, îi spăla de vopsea, ca un ropot de ploaie, tot părul alb al spiritului.

„Da, era un biet bătrîn ; un biet bătrîn, și ei îl înșelau și-l batjocoreau. Venea vîrsta cînd avea nevoie de-o tovarășă, ca de-un toiag... și toiagul i se frîngea în mînă, tovarășa îl trăda, rămînea singur... singur ; îl părăseau și soția și prietenul..."

Durerea, mila de el însuși îl purtară spre gînduri mai firești și mai potrivite decît cele pe care le trezesc, între nălucirile febrei și ale insomniei, indignarea contrafăcută de lecturi romantice și combătută de lene, egoism și slăbiciune de caracter.

Nu era gelos, în momentul acela nu încerca rușinea dezonoarei, nu se mai gîndea la lume, la situația ridicolă în care se va găsi ; se gîndea la trădare, simțea înșelăciunea Anei, a femeii căreia îi dăruise cinstea și viața, totul. Da, acum își dădea seama că dragostea lui era mai profundă decît și-ar fi închipuit ; acum o iubea mai

mult ca oricînd, dar își dădea bine seama că nu era o iubire de amant, de soț îndrăgostit, ci iubirea unui prieten bun, a unui tată... da, a unui tată blînd, indulgent, care cere să fie bine îngrijit, să i se dea atenție !

„S-o omoare ! spunea brusc, s-o omoare !... Ei, ei !... Actorii omoară imediat, poeții la fel, pentru că nu omoară cu adevărat... dar o persoană cinstită, un creștin, nu ucide așa, dintr-o dată, fără să moară și el de durere, niște ființe cu care trăiește unit prin toate legăturile dragostei și ale obișnuinței... Ana îi era ca o fiică... Și el simțea dezonoarea, așa cum o simte un tată ; vroia să pedepsească, vroia să se răzbune, dar să omoare, asta era prea mult. Nu, n-o să aibă curaj, nici azi, nici mîine, niciodată, de ce să se înșele singur ? Omoară cel care e orbit, cel care urăște ; el nu era orb, nu ura, era trist, întristat de moarte ; simțea rana, înțelegea cît de ingrată era ea, dar n-o dușmănea, nu vroia, nu putea s-o ucidă. Pe celălalt, da ; Alvaro trebuia să moară ; dar față în față, într-un duel, nu de glonte, nu ; o să-l omoare cu o spadă, așa era mai nobil, mai demn de el. Frígilis trebuia să se ocupe de asta. Dar cînd ? Acum ? Imediat ce sosește ? Nu... nu îndrăznea să-i spună totul așa, dintr-odată. După ce vorbeai cu un suflet omenesc despre un lucru atît de rușinos, nu mai era chip să dai înapoi, asta-i, să iei altă hotărire, nici să-ți amîni sau să-ți schimbi felul răzbunării. De îndată ce-o să afle cineva, va trebui să acționeze repede, cu violență ; așa cerea lumea, ideile despre onoare : la urma urmei, el era un soț înșelat... Pe ea trebuia s-o ducă la o mănăstire. Iar el, el o să se întoarcă acasă, dacă n-o să-l omoare Mesía ; o să se ascundă la La Almunia de don Godino."

Cînd ajunse aici, cu gîndurile, nefericitul soț își aminti că Ana îi propusese, cu luni înainte, să facă un drum la La Almunia. „Dac-ar fi acceptat, ar fi evitat poate nenorocirea asta... ireparabilă ! Da, ireparabilă, mai încape îndoială ?

Și Petra ? Blestemată să fie !... Din pricina ei sînt atît de nefericit, ea mă aruncă în puțul ăsta negru de tristețe, de unde n-am să ies chiar dacă omor toată lumea ; chiar dacă-l fac bucățele pe Mesía și-o îngrop de vie pe Ana !... Vai, și Ana o să fie tare nefericită !"

Catedrala bătu de opt ori. „Opt ! Acum trebuia să mă trezesc... și n-aş fi știut nimic."

Se rușina de gîndul acesta. În cap îi explodă cuvîntul acela grosolan cu care vulgul, care vorbeşte urît, îi numește pe soții ce acceptă dezonoarea... Și mînia i se aprinse din nou în piept, răsuflă cu putere și mătură durerea aceea duioasă... „Răzbunare ! Răzbunare ! își spuse, sau sînt un nemernic, o ființă demnă de dispreț..."

Simți pași pe nisip, ridică privirea și-l văzu lîngă el pe Frígilis.

— Bună ! S-ar zice că te-ai sculat cu noaptea-n cap. rosti Crespo căruia-i plăcea să fie întotdeauna primul.

— Hai, să mergem, răspunse don Victor ridicîndu-se și punîndu-și pușca pe umăr.

Prezența lui Frígilis îl speriase ; își făcu singur curaj, căci voia să ia imediat o hotărîre. Reuși, în sfîrșit. Se decise să tacă, să se prefacă, să meargă la vînătoare. „Acolo, printre ierburile din mlaștini, cînd o să rămînă singur la pîndă, toată ziua aceea tristă, care-o să fie așa de lungă, o să reflecteze... iar la întoarcere, la întoarcere poate c-o să aibă un plan și-o să se consulte cu Tomás, și-o să-l trimită să-l provoace la duel pe celălalt, dacă așa trebuia să facă. Deocamdată, să tacă, să se prefacă. Asta nu putea să treacă așa, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Descoperirea pe care i-o datora Petrei nu trebuia s-o dea în vileag așa, fără să judece totul cum trebuia. Lui Frígilis putea să-i spună totul, dar la timpul potrivit."

Ieșiră din parc. Quintanar însuși încuie poarta cu cheia. Crespo mergea înainte. Don Victor privi spre fundul grădinii, spre casa care acum îi părea alta... „Ce făcea ? Era un laș dacă-și amîna răzbunarea ? Nu, pentru că... Ei nu bănuiau nimic, n-or să-i scape, nu se temea. Tăcere și prefăcătorie, de asta avea nevoie acum. Și să mediteze mult. Orice lucru pe care l-ar face ar putea fi foarte grav ! Îl apăsa imensa răspundere a viitoarelor lui acte. Gîndul că de voința lui, întotdeauna schimbătoare, influențabilă și slabă, o să depindă întîmplări atît de importante, soarta mai multor oameni, îi provoca un fel de panică taciturnă și deznădăjduită. Îi venea să-l strige pe Frigilis, să-i spună tot, să lase totul în seama lui. Frí-

gilis, deşi era un visător, avea, la nevoie, mai mult simţ practic decît el ; ştia cum trebuie să procedeze... Ce să facă ?“

Deocamdată, să-l urmeze pe Crespo la gară. Şi să tacă. De vorbit, avea timp oricînd.

Dimineaţa era tot cenuşie ; nori şi iar nori plumburii ieşeau ca dintr-un război de ţesut de pe crestele şi platourile Corfinului, cădeau peste Sierra, se tîrau pe culmile ei, alunecau spre Vetusta şi umpleau spaţiul de o tristeţe întunecată, mută şi surdă.

— Nu e frig, remarcă Frígilis cînd ajunseră la gară. Nu avea, peste haine, decît fularul în carouri. Dar spunea că scurta lui valora cît pielea unui proboscidian. Nu treceau prin ea nici gloanţele, nici guturaiul.

În schimb, Quintanar, strîns în mantaua lui groasă, trebuia să facă eforturi ca să nu clănţăne din dinţi.

— Nu, nu e foarte frig, spuse de teamă să nu se dea de gol.

„Din fericire ăsta e un somnambul care nu ia niciodată seama dacă ceilalţi au o mutră veselă sau acră. Probabil că sînt palid, desfigurat... dar egoistul ăsta nu vede nimic.“

Se urcară într-un vagon de clasa a treia. Frígilis se întîlni cu cîţiva vechi cunoscuţi. Erau doi crescători de vite ce se întorceau din Castilla şi care, după ce rămăseseră peste noapte la Vetusta, se îndreptau spre căminele lor iubitoare, acolo, la ţară. Şi, ca şi cum pe lume n-ar fi existat suferinţe şi prieteni care se înecau în ele, Crespo îşi freca mîinile cu bucuria aceea jignitoare ce sugera îngheţul în cele mai reci dimineţi ale anului, şi vorbea despre preţul vitelor şi avantajele arendării, volubil cum nu-l vedeai niciodată la Vetusta. Părea că, pe măsură ce trenul se îndepărta de acoperişurile de un roşu murdar, aproape cenuşiu, ale oraşului trist, cufundat în somn şi ceaţă, sufletul lui Frígilis se dilata şi plămînii lui de fier respirau în voie.

„Nu bănuia orbul ăsta, atît de inoportun de vesel şi de limbut, că prietenul lui, prietenul lui cel mai bun, fusese ispitit să se arunce pe peron cînd pornise trenul, şi-apoi să se arunce pe fereastră din mers şi să alerge, să alerge cu sufletul la gură spre Vetusta, să intre în

casa familiei Ozores şi să sfîrtece cu lovituri de pumnal pieptul unei ticăloase..."

Da, toate astea voise să le facă don Victor, care-avea impresia că va muri de ruşine şi de furie din pricina infamiei celor doi, ca şi din pricina lui, de îndată ce observă că trenul se pusese în mişcare şi se îndepărta de locul crimei, al dezonoarei şi al imperioasei sale răzbunări...

„Sînt un nemernic, sînt un mizerabil !" striga în sinea lui Quintanar, în timp ce trenul zbura, iar Vetusta rămînea acolo, departe ; atît de departe, că dincolo de colinele şi de copacii goi nu se mai vedea decît turnul catedralei, ca un stindard negru, detaşîndu-se pe fondul albicios al Corfinului învăluit de ceaţa pe care soarele călduţ o lumina pieziş.

„Fug de dezonoarea mea, în loc să spăl jignirea, fug de ea... Asemenea faptă n-are nume. Oh !... Ba da, are..." Şi pac ! Numele pe care-l avea fapta aceea, după părerea lui Quintanar, explodă în creierul bietului bătrîn ca nişte artificii cu dinamită.

„Asta sînt, asta sînt !" Şi-şi spunea cuvîntul în sinea lui, literă cu literă şi atît de tare că i se părea imposibil să nu-l audă toţi cei de faţă.

„Trenul însă fugea de Vetusta, fluiera, îl fluiera pe el ; şi el n-avea curajul să se arunce jos, să se întoarcă în oraş... o să treacă mai mult de douăsprezece ceasuri pînă o să-şi vadă casa, îşi amîna răzbunarea cu mai mult de douăsprezece ore !"

Trecură printr-un tunel, şi nu mai rămase nimic din Vetusta şi nici din împrejurimile ei. Peisajul era altul : se aflau în partea cealaltă a muntelui ; în stînga drumului, munţi roşcaţi, coame monotone ca nişte valuri simetrice se întindeau închizînd zarea. În partea aceea, cerul promitea să se limpezească, ceaţa făcea să pălească norii înalţi şi subţiratici ce începeau să se sfîşie. La orizont, către mare, se întindea o dungă lăptoasă, uniformă, de o nuanţă neschimbată. Deasupra castanilor, deasupra pădurilor de stejar, a cîmpurilor goale şi a livezilor triste de meri, treceau din cînd în cînd, în triunghi isoscel, stoluri de corbi care se îndreptau spre mare, ca nişte naufragiaţi ai ceţii, uneori tăcuţi, alteori tînguindu-se cu

un croncănit lugubru ce ajungea pe pămînt stins, ca un vaier din adîncuri.

În timp ce Frigilis vorbea despre cît de convenabil e să renunți la cultura porumbului și să te ocupi de culturile furajere intensive, don Victor își sprijinea capul de scîndura tare a vagonului de clasa treia ; privea cerul cenușiu și vedea dispărînd în ceață o falangă de corbi. Acum păreau niște puncte pe hîrtie, pe urmă nălucirea ochilor, și pe urmă nimic.

„Lugarejo, două minute !" strigă o voce grăbită și răgușită.

Don Victor scoase capul pe fereastră. Gara, o cabană tristă, zugrăvită toată în cafeniu și înghețată, era la distanță de un braț sau poate ceva mai mult. În ușă, lipită de geam, o femeie blondă, cam de treizeci de ani, îi dădea să sugă unui copil.

„E nevasta șefului. Trăiesc în pustietatea asta. Ferice de ei", se gîndi Quintanar.

Trecu șeful gării, care părea un cerșetor. Era tînăr ; mai tînăr decît arăta femeia de la geam.

„S-or fi iubind. Ea, i-o fi credincioasă cel puțin."

După aceste ipoteze, don Victor se lăsă să cadă din nou pe locul lui. Închise ochii, își ascunse fața pe cît putu, cu o mînă. Trenul porni din nou. Zgomotul de fier și lemn și zdruncinăturile uniforme erau ca un cîntec ce chema somnul. Quintanar, fără să-și dea seama, asocia ritmul roților grele și scîrțîitoare cu cel al unui marș pe care-l cînta sturzul lui, sturzul acela, mîndria casei... Apoi, compară ritmul trenului cu pașii unei polci... și pe urmă adormi.

După o jumătate de oră soseau în stația unde coborau din tren ca s-o ia pe jos, pe drumul ce-i ducea la mlaștinile din Palomares.

Don Victor se trezi, speriat de lovitura pe care i-o dădu Frigilis pe umăr.

Visase mii de prostii fără legătură; el, în chip de canonic, în odăjdii, oficia la biserica parohială din Vivero căsătoria lui don Alvaro cu Prezidenta. Și don Alvaro era în haine de canonic, dar cu mustăți și cioc... După aceea, toți trei au început să cînte, împreună, scena pia-

nului din *Bărbierul* ; el, don Victor, înaintase spre sală ca să spună cu glas dogit :

Cînd Rozina mea...

auzindu-l, publicul din fotolii croncăni ca un singur spectator... Toate fotoliile erau pline de corbi care deschideau pliscul şi-şi mişcau gîtul cu unduiri de viperă... „Un coşmar", îşi spuse Quintanar şi, pe jumătate adormit, o porni pe jos, pe drumul ce cobora spre Palomares. Erau la Roca Tajada ; în dreapta, se înălţa, abrupt, muntele Areo, tăiat de defileu — un gîtlej strîmt unde încăpeau doar drumul îngust şi rîul Abroño, ce se încrucişau la jumătatea văii, iar drumul, perpendicular pe rîu, trecea peste un pod de piatră albă.

După ce mîncară la Roca Tajada, la cîrciuma lui Matiella, tutungiu şi zidar, bun amic cu Frígilis, cei doi prieteni vînători lăsară drumul mare şi, prin cîmpul noroios cu iarbă înaltă de un verde-închis, ajunseră din nou pe malul rîului Abroño, mai lat aici, cu nisip şi stuf, încreţit de valurile verzi pe care i le trimetea marea apropiată.

Frígilis şi Quintanar trecură rîul într-o barcă, porniră să suie un deal încununat de un sat, cu case albe despărţite de livezi de meri şi de dafini, de pini cu coroana rotundă şi bogată şi plopi zvelţi. Verdele pîlcurilor de pini, al dafinilor şi-al portocalilor din livezi, peste verdele păşunilor în pantă, curate şi potrivite parcă din foarfecă, înveselea culmea ce se înălţa sub cerul lăptos, printre pereţii albi, ce înghiţeau toată lumina zilei, difuză, filtrată parcă prin norii subţiratici. Pe măsură ce urcau poalele colinei, un fel de primă treaptă spre vîrf, terenul era mai sigur, iarba devenea mai spălăcită şi mai mică. Frígilis se opri şi privi muntele Areo din faţă, rîul unduitor ce rămăsese jos şi fîşia de mare, albastră cu pete albe, ce se vedea într-un colţ al zării, aparent mai sus decît rîul, ca un zid întunecat ce se înălţa spre nori.

Quintanar se aşeză pe un colţ de piatră fără iarbă. Văzură venind dinspre Areo, traversînd rîul la înălţime mare, un stol de sturzi de apă. Cînd ajunseră în bătaia

puștii, Frígilis își descărcă arma cu atîta neîndemînare, că nu reuși decît să-i risipească.

— Trage tu, prostule, strigă Crespo, furios.

Quintanar se ridică, ochi, trase, și patru sturzi de apă căzură răniți de alicele mărunte care trebuiau să se afle în creierii prietenului trădător, nemernicul de don Alvaro — gîndi în clipa aceea Quintanar.

„Da, împușcătura aceea era pentru Alvaro ; sturzii nevinovați cădeau grămadă, iar hoțul cinstei lui trăia.“ Și ce curios ! Cînd ochea, acolo, în parc, capul lui Mesía, nu-și amintea că are încărcătură pentru potîrnichi ; credea că are alice mari sau gloanțe.

În ciuda nenorocirii ce se abătuse asupra lui, vînătorul încercă, împotriva voinței sale, plăcerea vanității satisfăcute. „Frígilis trăsese de două ori... și nimic ; el trage o dată și... cad patru... Da, patru, erau acolo, toți însîngerați, pe iarbă, amestecîndu-și picăturile de sînge cu bruma albă a ierbii.“

După o jumătate de oră, Frígilis își lua revanșa omorînd o splendidă rață marină. Quintanar împușcă, de plăcere, un corb pe care nu-l luă cu el.

Vînară pînă la douăsprezece, cînd își mîncară merindele Cîinii lui Frígilis se plictiseau. Vînătoarea aceea în car[e] ei aveau un rol secundar li se părea o rușine : căscau ș[i] nu prea luau în seamă poruncile stăpînului.

După ce mîncară și băură, don Victor își simți suferința cu o intensitate mult mai mare. Vedea totul limpede, toate consecințele descoperirii sale din zori îi apăreau ca un tratat clasic de istorie. Vedea ca pe o pînz[ă] tot ceea ce se întîmplase, tot ceea ce va urma. Și simțe[a] mîncărime pe limbă și dorința de-a plînge. De ce nu-ș[i] deschidea inima în fața prietenului său credincios, în faț[a] adevăratului, unicului său prieten ? „Nu venise momentul.“

Se despărțiră ca să urmărească un stol de păsări c[e] zburau din loc în loc, veșnic speriate. Păsăruicile astea n[u] erau bune de mîncat, dar Frígilis le declarase război pentru că își băteau joc de vînători cu un soi de ironie, d[e] sarcasm ce părea rațional. Așteptau, *se prefăceau* că n[u] sînt atente, te lăsau să crezi că nu se păzesc, și cînd Frígilis era gata să tragă, ascuns în spatele unor tufișuri, blestematele își luau zborul țipînd ca niște vrăjitoare su[r]

prinse în timpul sabatului. De asta le urmărea el cu atîta tenacitate, enervat la culme.

Se despărțiră. Dacă păsăruicile o luau într-o parte, zburînd de pe imașul pe care se lăsaseră, stropindu-l cu puncte negre, dădeau de pușca lui Crespo ; dacă o luau în cealaltă parte, trăgea don Victor.

Acesta rămase singur, pe o ridicătură ce domina valea. Soarele nu reușise să risipească toată ceața ; se întrezărea de sub un coviltir albicios, de parcă ar fi fost o lună de teatru desenată pe hîrtie cu puțin ulei. În depărtare țipau păsările zburînd dincolo de bătaia puștii, fără teamă de vînător, dar triste, obosite de viață, presupunea Quintanar.

„Cîmpul era melancolic. Iarna părea o goliciune. Și cu toate astea, ce frumoasă era natura ! Ce liniștită se odihnea !... Oamenii, oamenii erau aceia care sădiseră ura, trădarea, legile convenționale ce leagă inimile de nenorociri !" Filozofia lui Frígilis, acel gînditor campestru, ce disprețuia societatea cu falsele ei principii, cu preocupările exagerările și violențele ei i se înfățișă lui Quintanar — căruia trupul îi cerea odihnă — drept adevărata filozofie, înțelepciunea unică, eternă. Ce era Vetusta, care rămînea acolo, în urmă, peste munți, în comparație cu lumea largă ? Nimic : un punct. Și toate orașele, și toate vizuinele unde omul, această furnică, își construia adăpostul, ce însemnau comparate cu pădurile virgine, deșerturile, lanțurile de munți, mările întinse ?... Nimic. Și legile onoarei, toate preocupările vieții sociale, ce reprezentau ele alături de marile și imuabilele legi ale naturii, de care ascultau aștrii cerului, valurile mării, focul din adîncul pămîntului, seva ce circulă în plante ?"

Quintanar simți pentru o clipă că dorește cu putere să prindă rădăcini, să-i crească ramuri și să se acopere de mușchi, ca unul din acei stejari seculari pe care-i vedea încoronînd culmile muntelui Areo. „Era mult mai bine să vegetezi decît să trăiești."

Auzi o împușcătură îndepărtată, pe urmă zgomotul păsăruicilor ce-și luau zborul rîzînd cu țipete stridente : le văzu trecînd pe deasupra capului. Nu se mișcă. Ducă-se dracului ! El se gîndea la Tomas Kempis. Da, Kempis, pe care-l uitase, avea dreptate, crucea există oriunde. „Aranjează, spunea înțeleptul ascet, aranjează și pune rînduială

în toate lucrurile, după felul tău de-a vedea și după dorința ta, și îți vei da seama că întotdeauna trebuie să suferi, cu voia ta, sau obligat fiind ; întotdeauna vei găsi crucea."

Și-și amintea de asemenea și de : „Uneori ți se va părea că Dumnezeu te părăsește, alteori vei fi răstignit de aproapele tău și, ceea ce-i și mai groaznic, de multe ori vei simți că-ți faci rău tu însuți."

„Da, aproapele mă răstignește și eu singur îmi fac rău, îmi fac atît de rău încît îmi rănesc sufletul !... Nu știu ce trebuie să fac, nici măcar ce trebuie să gîndesc. Anita mă înșeală, e o păcătoasă, da... dar eu ? Eu n-o înșel pe ea ? Cu ce drept mi-am legat răceala mea de bătrîn indiferent și insensibil de ardoarea și visurile tinereții ei romantice și plină de dragoste ? Și de ce am invocat drepturile vîrstei ca să nu slujesc ca soldat al căsătoriei și pe urmă am pretins să lupt ca un contrabandist al adulterului ? Oare adulterul săvîrșit de bărbat nu e tot adulter, orice-ar spune legile ?"

Era furios că pornise să filozofeze, dar nu era în stare de altceva. Înțelegea că toate cugetările acelea îl îndepărtau de răzbunare, că în adîncul sufletului nu mai vroia să se răzbune, vroia să pedepsească întocmai ca un judecător drept și să-și salveze onoarea, nimic altceva. Și tocmai asta îl enerva. Apoi era din nou cuprins de-o duioasă milă pentru sine însuși, de imaginea bătrîneții solitare... și buhaii-de-baltă își cîntau, acolo, pe cerul cenușiu, vaierul lor, ca cineva ce citea din Kempis într-o limbă necunoscută.

„Da, tristețea era universală, lumea întreagă era un putregai ; ființa umană, cea mai putredă dintre toate."

Și mereu trăgea concluzia că nu știa ce trebuie să facă, nici măcar ce trebuie să gîndească, și nici ce trebuie să simtă.

„Oricum, comediile de capă și spadă mințeau în mod nătîng ; lumea nu era așa cum spuneau ele : nu-ți străpungi aproapele lăsîndu-i doar timpul cît să recite o strofă. Oamenii cinstiți și creștinii nu ucid atîta și nici cu-atîta grabă."

Seara, în tren, pe cînd se întorceau la Vetusta, singuri într-un vagon de-a doua, de teama frigului din cele de-a

treia, Frígilis, care privea peisajul trist la lumina lunii, ce fusese de astă dată mai tare ca soarele și străpunsese norii, simți un oftat ca un sfredel în spatele lui și întoarse capul, spunînd :

— Ce-i cu tine, omule ? Toată ziua te-am văzut îngrijorat, abătut... Ce s-a întîmplat ?

Lampa din tavan, care lumina compartimentele, risipea cu greu ceața din vagonul acela ce părea un coșciug.

Frígilis nu putea să vadă bine figura lui don Victor, dar îl auzi dintr-odată plîngînd ca un copil și simți capul robust și alb al lui Quintanar sprijinit de umărul său. Da, bietul bătrîn se sprijinea cu drag, cu încredere și cu greutatea cu care se lasă un mort. Gestul părea abdicarea gîndirii lui, a oricărei inițiative.

— Tomás, am nevoie de sfatul tău. Sînt foarte nenorocit ; ascultă...

— Și-acum, fii foarte atent ; vezi ce faci.

— Tu nu intri ?

— Nu, nu... Sînt grăbit, am niște treburi.

— Acum mă lași singur !

— Mă întorc, dacă vrei... dar... mai bine-ar fi să te culci. Mîine o să vin devreme...

— Ține cont că n-am spus da.

— Bine, bine... la revedere.

— Așteaptă, așteaptă... nu mă lăsa singur... încă nu. Nu ți-am spus că sînt de acord ; poate... o să mă mai gîndesc și... o să hotărăsc să urmez calea opusă.

— Deocamdată, însă, prudență, Victor, prefă-te... Vreau să spun, dacă nu vrei să te expui la o nenorocire. Știi că...

— Da, da ! Benítez crede că o sperietură, o emoție puternică...

— Exact ; o poate omorî.

— E bolnavă !

— Da, mai grav decît îți închipui.

— E bolnavă ! Și o sperietură, o sperietură puternică... o poate omorî.

— Exact, așa cum ai auzit.

— Și eu trebuie să urc și să țin în mine toată amărăciunea asta, să sorb eu toată fierea... și să mă prefac, să vorbesc cu ea așa ca să nu bănuiască, și să nu se sperie... și să nu-mi moară subit...

— Da, Victor, da ; trebuie să le faci pe toate astea.

— Recunoaște însă, Tomás, că toate astea sînt mai ușor de spus decît de făcut, și înțelege că inelul ăsta de la poartă îmi inspiră frică, explică-ți motivul pentru care mi-e scîrbă de el de parcă ar fi din fier lichid...

La asta, Frígilis tăcu.

Se întorceau de la gară ; erau în poarta casei familiei Ozores, de-abia luminată de felinarul aurit, atîrnat deasupra.

Quintanar n-avea curaj să intre în casă. Nu vroia să sune. „O să-i deschidă, o să-i iasă în întîmpinare ea, Ana, o să îndrăznească să-i zîmbească ca întotdeauna, să-și apropie poate fruntea de buzele lui ca să i-o sărute... și el va trebui să zîmbească, s-o sărute și să tacă... și să se culce la fel de senin ca în fiecare seară... Tomás trebuia să înțeleagă că asta era prea mult..."

Și pe urmă, ceea ce-i spusese Frígilis despre sănătatea Anei căzuse asupra bietului fost prezident ca o măciucă. „Veselia aceea, exaltarea, care-o duseseră... la crimă, la josnicia unei trădări... era o boală ! Ana putea să moară subit oricînd ; un șoc extraordinar, fie că i-l provoca bucuria sau durerea, dar cu atît mai mult un șoc dureros, o putea omorî în cîteva ceasuri..." Asta-i răspunsese Frígilis auzind istoria prietenului său. „Pe Mesía să-l împușcăm, spusese, dacă asta te consolează ; dar trebuie să așteptăm, să evităm scandalul și, mai ales, să evităm sperietura, teama care-ar cuprinde-o pe nevastă-ta dac-ai intra în dormitorul ei ca soții de comedie..." În concepția

lui Frígilis, Ana, vinovată după legile divine şi umane, nu era chiar atît de culpabilă încît să merite moartea.

— Cine vrea s-o omoare ? Eu nu vreau aşa ceva ! îl întrerupsese don Victor auzindu-l.

Frígilis însă replicase :

— Ba asta vrei, dacă îi spui că ştii totul. Trebuie să te gîndeşti bine la ceea ce ai de făcut ; eu nu spun s-o ierţi, că asta ar fi singura soluţie, recunoaşte însă că şi iertarea e o soluţie.

— Iertarea înseamnă că te împaci cu dezonoarea...

— Asta rămîne de văzut. Tu eşti creştin ?

— Da, cu toată fiinţa, şi tot mai creştin pe zi ce trece... Pentru că nu mai văd alt refugiu pentru sufletul meu, decît religia...

— Bine, dacă eşti creştin, o să vedem dacă trebuie să ierţi sau nu. Dar încă nu e vorba de asta ; e vorba să nu închizi calea iertării, înainte de-a vedea dacă e bine, dîndu-i soţiei tale o lovitură intrînd în camera ei şi strigînd : „Moarte soţiei necredincioase !“, pentru ca ea să-ţi răspundă : „Doamne, ajută-mă !“ şi să cadă grămadă. Nu ştiu dac-o să strige „Doamne, ajută-mă !“, dar c-o să cadă în nesimţire sînt sigur. Dar, înainte de-a o ucide, trebuie să vedem dacă avem acest drept.

— Nu, eu nu-l am ; îmi spune conştiinţa...

— Şi ai perfectă dreptate. Nici eu n-am dreptul să te împing spre un deznodămînt tragic. Cînd te-am însurat cu ea, fiindcă eu te-am însurat, Victor, ţi-aduci bine aminte, credeam c-o să vă fac fericiţi pe amîndoi...

— Şi părea că nu te înşelaseşi. Pe mine mă făcuseşi fericit. Pe ea... se părea că da, timp de peste zece ani.

— Da, se părea ; lucrurile însă se petreceau în interior... A fost bună zece ani ; viaţa e scurtă... Nu e aşa de puţin.

— Uite, Frígilis, filozofia ta nu serveşte să consoleze un soţ în situaţia mea... Ştiu tot ce-o să-mi spui, ba chiar mai mult... Asta nu-i consolare...

— Nici eu nu cred că în situaţia ta există altă consolare decît timpul şi cugetarea îndelungă şi pe îndelete... Acum însă, nu-i vorba de tine, ci de ea. Te încăpăţînezi să ciuruieşti corpul lui Mesía cu o floretă sau o spadă ? Fie ;

dar trebuie să vedem cînd şi cum. Trebuie să fii calm. Acum, după cele ce-ai aflat despre boala Anei, secret pe care Benítez mi-a cerut să-l păstrez şi pe care îl dau în vileag numai datorită situației acesteia critice, acum cînd știi că poate pieri în fața certitudinii că ştii totul...

— Dar, nu-i mai rău să facă ceea ce face, decît să afle că eu ştiu? Cine te asigură pe tine că n-o să mă disprețuiască, că n-o să încerce să fugă cu celălalt?

— Victor, nu fii tîmpit! Celălalt... e o secătură. N-a făcut decît să aştepte să-i pice fructul de copt ce era... Ea nu e îndrăgostită de Mesía... De îndată ce-o să vadă că e un laş şi că mai degrabă o părăseşte decît să se bată pentru ea... o să-l disprețuiască, o să-l blesteme... în schimb, remuşcările o s-o aducă din nou la tine, pe care te-a iubit întotdeauna.

— Ce iubit!

— Da, mai mult ca pe un tată. Ce dovadă mai bună vrei decît tot trecutul? De ce a devenit mistică?... Şi, biata de ea... cred c-a fost încolțită şi de... din partea... din... Dar, în sfîrşit, să nu mai vorbim despre asta. De ce-a luptat aşa cum, fără îndoială, a luptat? Fiindcă te iubea... fiindcă te iubeşte... te iubeşte mult...

— Şi mă vinde!

— Te vinde! Te vinde!... În fine, să nu mai vorbim... Mi-ai spus că nu mai vrei s-auzi teoriile mele. Povestea e că dacă faci sus o scenă de soț înşelat, imediat o să urmeze o înmormîntare.

— Ai un fel de-a spune lucrurile!...

— Spun adevărul. O dramă completă. În ultimă instanță însă, dacă eşti aşa de enervat, aşa de orb, dacă nu poți asculta de rațiune şi nici de conştiința ta care-ți vorbeşte atît de clar, bate la poartă, urcă, fă scandal, dă foc casei... Sau nu fă toate astea pentru c-o să ajungi s-o sperii, şi Ana o să cadă jos şi-o să-i plesnească înăuntru una din chestiile alea în care tu nu crezi, dar care, pentru viață, sînt ca firele pentru telegraf. Dacă eşti furios, dacă nu te poți stăpîni, ai şi tu scuze, fă ce vrei. (Pauză.) Dar atunci, Quintanar, nici Dumnezeu n-o să te ierte.

Crespo rosti ultimele cuvinte cu un glas solemn, grav, răsunător, care-l făcu pe prietenul lui să se cutremure.

După acest dialog, purtat în parte pe drumul de la gară spre casă şi în parte la intrare, Quintanar se apropie de poartă să bată, şi atunci Frígilis exclamă :

— Şi-acum, ai grijă ; vezi ce faci.

Frígilis se grăbea, vroia să scape cît mai repede de don Victor, să alerge la don Alvaro şi să-i spună că Quintanar a aflat de trădarea lui, aşa că să nu mai sară în parc în noaptea aceea ca să vină la întîlnire, dacă avea întîlnire, cum era de bănuit. Crespo se gîndea că lui Victor nu-i dăduse prin minte, cum nu-i veniseră în cap atîtea alte lucruri, că în noaptea aceea o să se repete scena din noaptea trecută, scenă ce devenise probabil un obicei vechi ; don Alvaro, care nu-şi văzuse victima cînd îl pîndea în parc, putea să procedeze ca de obicei, să fie surprins de Quintanar şi atunci tragedia ar fi fost imposibil de evitat. În plus, Frígilis era convins că don Alvaro o să plece din Vetusta de îndată ce-i va spune c-o să-l provoace la duel Quintanar. Nu-i lipseau motivele să creadă că don Juan Tenorio e foarte laş.

„Dar Victor ăsta nu-l lăsa să plece !"

În sfîrşit, după ce-i promise din nou c-o să se prefacă, c-o să-şi ascundă durerea, mînia sau ce-o mai fi, dar numai în noaptea aceea, fostul prezident bătu la poartă cu aceleaşi lovituri energice şi scurte care făceau să răsune curtea cînd casa era cinstită şi şeful familiei respectat şi iubit.

— La revedere, la revedere, pe mîine dimineaţă devreme ! spuse Frígilis, eliberîndu-se de mîna tremurîndă ce-l ţinea de braţ.

„Egoistul, îşi spuse don Victor cînd rămase singur, e singura persoană de pe lume care mă iubeşte... şi e un egoist !"

Se deschise poarta. Şovăi o clipă.

I se năzări că din curte venea un curent de aer îngheţat...

Intră şi, întorcîndu-se să închidă poarta în urma lui, văzu o arătare neagră, lungă, care se apropia de el, dinspre poartă, pas cu pas, şi care-şi scoase pălăria — o pălărie preoţească.

— Señor don Victor ! spuse o voce mieroasă şi tremurată.

— Cum ! Dumneata ?... Dumneata, domnul Canonic !...

Un fior rece, ca simptomul unei sincope, străbătu tot corpul fostului prezident, în timp ce adăuga, străduindu-se să-şi stăpînească vocea :

— Cărui motiv... datorez... la ora asta... onoarea... ? Ce s-a întîmplat ?... Vreo nenorocire ?...

„Omul ăsta oare nu ştie nimic ?" se întrebă De Pas care părea un strigoi.

Îl privi pe don Victor la lumina felinarului de pe scară şi-i văzu figura descompusă ; iar don Victor îl găsi atît de palid şi cu o asemenea privire, încît simţi o teamă vagă, superstiţioasă, teama pe care-o încerci în faţa unui rău nesigur. Pînă nu ajunseseră acolo, Canonicul nu vorbise, nu făcuse decît să-i strîngă mîna şi să-l invite, cu un gest elegant şi totodată energic, să urce scara.

— Dar ce s-a întîmplat ? repetă don Victor încet, la prima oprire.

— Vii de la vînătoare ? întrebă celălalt cu o voce slabă.

— Da, domnule, cu Crespo, dar ce e ? E atîta timp de cînd... şi la ora asta...

— Să mergem în birou, în birou... Nu trebuie să te alarmezi... în birou...

Anselmo lumina coridoarele casei pentru stăpînul său, în urma căruia venea Canonicul.

„Nu întreabă de Ana", se gîndi De Pas.

— Doamna nu a auzit cînd aţi bătut, e în budoar. Vreţi s-o anunţ, señor ? întrebă Anselmo.

— Hm ? Nu, nu, lasă... adică... dacă domnul Canonic vrea să-mi vorbească între patru ochi... Şi stăpînul casei se întoarse, spunînd asta.

— Bine, sigur ; în birou... să intrăm în biroul dumitale...

Intrară. Quintanar tremura acum în mod vizibil. „Ce-o să-i spună omul acela ? Pentru ce venea ?..."

Anselmo aprinse două lumînări de parafină şi ieşi.

— Ascultă, dacă întreabă doamna de mine, am să vin şi eu... acum sînt ocupat... să mă aştepte în cameră la ea... Nu ? Nu vrei... să fim singuri ?

Canonicul aprobă dînd din cap, cu ochii pironiţi pe uşa pe unde ieşea Anselmo.

„Acum era aici, trebuia să vorbească... Ce-o să spună ? Groaznic moment; trebuia să spună ceva, şi nu-i venea nici pe departe vreo idee care să-l lumineze; nu ştia absolut nimic din ceea ce ar fi fost potrivit să spună. Cum să vorbească fără să-l întrebe mai înainte ? Ce ştia don Victor ? Asta era chestiunea... El trebuia să vorbească... în funcţie de ce ştia... dar nu, nu era asta... trebuia să înceapă printr-o explicaţie. Urîtă treabă !" Canonicul se simţea de parcă don Victor l-ar fi surprins acolo, în biroul lui, furîndu-i sfeşnicele de argint în care ardeau lumînările.

Lui Quintanar îi clănţăneau dinţii şi întreba din ochii mari deschişi şi uluiţi...

„Spuneai ?" glăsuiau acele pupile strălucitoare, fără altă expresie, în momentul acela, decît un ton interogativ.

„Trebuia să vorbească."

— N-ai cumva... la îndemînă... puţină apă ?... rosti don Fermín, care se înăbuşea şi nu-şi putea desprinde limba de cerul gurii.

Don Victor căută şi găsi un pahar pe o măsuţă. Apa era plină de praf, mirosea urît.

Don Fermín nu s-ar fi mirat să miroasă a oţet. Era Calvarul. Intrase în casa aceea pentru că nu putea altfel ; ştia că trebuie să fie acolo, să facă ceva, să vadă, să-şi ducă răzbunarea pînă la capăt, dar nu ştia cum. „Era aproape zece seara, şi el se afla în biroul soţului a cărui nevastă îl înşela pe el, pe De Pas, şi pe soţ ; ce căuta acolo ? Ce-o să spună ? Prin mintea surescitată a Canonicului defilară toate momentele acelei zile a Patimilor. În timp ce bea paharul cu apă şi-şi umezea buzele palide şi subţiri, simţea trecîndu-i prin creier toate emoţiile acelei zile, ca amăreala unui purgativ. De dimineaţă se trezise cu febră, o chemase, speriat, pe maică-sa şi, cum nu putea să-i explice cauza bolii, preferase să se prefacă sănătos, să se scoale şi să plece. Străzile, oamenii îi scînteiau în faţa ochilor ca o strălucire gălbuie de lumînări în depărtare ; paşii şi glasurile se auzeau stins, corpurile solide păreau toate goale pe dinăuntru ; totul avea, parcă, fragilitatea visului. I se părea o cruzime feroce, un egoism de piatră indiferenţa aceea universală ; de ce vorbeau vetustenii despre mii şi mii de lucruri care nu-l interesau,

de ce nu-i ghicea nimeni durerea şi nici nu-l compătimea, nu-l ajuta să-i blesteme pe trădători şi să-i pedepsească ? Părăsise străzile şi se plimbase pe Aleea Verii, tristă acum, cu nisipul umed brodat de urmele apei, şi pomii săi goi şi îngheţaţi. Se plimbase călcînd cu furie, cu paşi mari, ca şi cum ar fi vrut să-şi sfîşie sutana cu genunchii. Sutana aceea care i se încurca între picioare, sarcasmul morţii, o zdreanţă de carnaval atîrnată de gît.

„El, el era soţul, îşi spunea, şi nu idiotul acela care nu omorîse încă pe nimeni (şi venise amiaza) şi care ştia probabil totul de la şapte. Legile societăţii, ce farsă! Don Victor avea dreptul să se răzbune şi n-avea chef ; el dorea, simţea nevoia să ucidă şi să devoreze mortul şi nu avea dreptul... Era un cleric, un canonic, o sutană. Şi din nou hohotul sorţii care-şi bătea joc de el.“ În clipele acelea capul lui don Fermín era plin de o întreagă mitologie de zeităţi batjocoritoare ce complotau împotriva nenorocitului Canonic al Vetustei.

Sutana, biciuită de picioarele lui puternice, făcea *ras, ras, ras ;* ca un lanţ zgomotos, ce nu se rupe.

Fără să ştie cum, De Pas trecuse prin faţa hotelului lui Mesía. „Ştia că don Alvaro era acasă, în pat. Dacă, aşa cum se temea, don Victor nu-i barase ieşirea din parcul familiei Ozores, dacă nu se întîmplase nimic, don Alvaro era în pat, liniştit, odihnindu-se după plăcerile nopţii. Putea să urce, să intre în camera lui şi să-l sugrume acolo... în pat... între perne... Asta trebuia să facă ; dacă n-o făcea, era un laş ; se temea de maică-sa, de lume, de justiţie... Se temea de scandal... îl înlănţuia inerţia vieţii obişnuite, fără mari aventuri... Era un laş ; un om adevărat ar urca, ar ucide. Şi dacă lumea, neghiobii de vetusteni, şi dacă maică-sa şi episcopul şi papa ar întreba de ce, el ar răspunde în gura mare, din amvon dacă ar fi nevoie : Idioţilor, de ce l-am omorît ? Pentru că mi-a furat femeia, pentru că mi-a înşelat femeia, pentru că eu am respectat trupul acestei nemernice ca să-i păstrez sufletul, şi ea, prostituată ca toate femeile, îmi fură sufletul, pentru că nu i-am luat şi trupul... Îi ucid pe amîndoi pentru că am uitat ce-am auzit de la medicul ei, am uitat că *ubi irritatio ibi fluxus*, am uitat să fiu cu ea la fel de grosolan ca şi cu celelalte, am uitat că divina ei carne era carne ome-

nească ; mi-a fost teamă de pudoarea ei, și pudoarea ei își bate joc de mine ; am crezut că trupul ei e sfînt, iar putreziciunea trupului ei îmi otrăvește sufletul... Ucid pentru că m-a înșelat ; pentru că ochii ei se uitau în ai mei și îmi spuneau, o dată cu buzele-i zîmbitoare, frate mai mare întru suflet ; ucid pentru că trebuie, ucid pentru că pot, pentru că sînt puternic, pentru că sînt bărbat... pentru că sînt fiară..."

Dar nu ucise. Se apropie de ghereta portarului și întrebă de... domnul episcop de Nauplia, care era în trecere prin Vetusta.

— A plecat, i se răspunse.

Și don Fermin, fără să știe ce făcea, scoase o carte de vizită și i-o lăsă portarului.

Și se întoarse acasă.

Se încuie în birou. Spuse că nu e acasă pentru nimeni, și se plimbă prin încăperea strîmtă ca într-o cușcă.

Se așeză și scrise două pagini. Era o scrisoare către Prezidentă. Citi ce scrisese și rupse totul în mii de bucățele. Începu să se plimbe din nou, apoi se apucă iar de scris, și rupse totul — din cînd în cînd își înfigea unghiile în cap.

În scrisorile pe care le rupea — plîngea, gemea, blestema, urla, gîngurea ; uneori, torentele acelea șerpuitoare și înguste de cerneală păreau cloaca murdăriilor din sufletul Canonicului : trufia, mînia, desfrîul înșelat, înnăbușit și provocat se revărsau în clocot ca o scîrnă lichidă și groasă. Atunci vorbea pasiunea cu murmurul răgușit și gutural al josniciei care cunoaște un nou drum. Alteori idealismul fanatic al clericului se plîngea ca o turturea ; își amintea fără pizmă, ca într-o elegie, de zilele blîndei și duioasei lor prietenii ; de surîsurile ce promiteau eterna fidelitate a spiritelor ; de întîlnirile ce și le dădeau în cer, de promisiunile pasionate, de confidențele îmbietoare ; își amintea de unele dimineți de vară, între flori și rouă, speranțe mistice și încîntătoare conversații, fericire prezentă, comparabilă cu cea viitoare. Dar, printre suspinele turturelei, urla vîntul din nou, scuturînd frunzișul, răcnea din nou uraganul, bubuia tunetul, și un sarcasm crud și grosolan sfîșia hîrtia asemeni unui trăsnet ce despică ce-

rul negru. „Şi pentru cine renunţa Ana la izbăvirea sufletului, la tovărăşia sfinţilor şi la prietenia unei inimi credincioase şi încrezătoare!... Pentru un don Juan de duzină, pentru un fante de provincie, pentru un parizian de împrumut, pentru un trup frumos, pentru un Narcis nătîng, pentru un egoist : pentru un suflet care nu e dorit nici în iad, atît de lipsit de consistenţă, de insipid şi de gol este!... Acum însă înţelegea motivul acelei iubiri ; era o desfrînată, se îndrăgostise de carnea aceea flască, ba chiar de mai puţin, de hainele croitorului, de măiestria cizmarului, de pasul calului, de neghiobia gloriei, de scandalurile libertinului, de capriciu, de trîndăvie, de pulbere, de aer... Ipocrita... ipocrita... desfrînata... osîndită pe vecie, pentru că e neruşinată, nedemnă, mincinoasă, falsă..." Şi cînd ajungea aici, furios pe sine însuşi, Canonicul rupea foile de hîrtie, mîniat că nu ştie să scrie în aşa fel ca să insulte, să ucidă, să facă fărîme, dar fără să insulte, să ucidă şi să facă fărîme cu vorbele. „Asta nu se putea trimite într-un plic unei femei, oricît ar merita femeia aceea. Nu, era mai nobil să scoţi un pumnal din teacă şi să răneşti, decît să răneşti cu scrisorile acelea otrăvite, ascunse într-un plic parfumat."

Se apuca însă din nou să scrie, încerca să se stăpînească şi, în cele din urmă, indignarea, sinceritatea de care avea nevoie pasiunea lui izbucnea iarăşi ; şi atunci el era cel ce părea ipocrit, desfrînat, cel care înşela pe toată lumea. „Da, da, îşi spunea, negam pînă şi faţă de mine însumi, dar te iubeam pentru mine ; iubeam, acolo în străfundurile fiinţei mele, fără să ştiu, aşa cum respir fără să mă gîndesc la asta, vroiam să te posed, să te conving că iubirea, iubirea noastră trebuie să primeze ; că restul era minciună, copilărie, conversaţie inutilă, că unicul lucru real, serios era să mă iubeşti, mai ales eu pe tine, şi că trebuie să fugim dacă era nevoie ; şi să-mi smulg masca şi hainele negre şi să fiu cine sînt, departe de locurile astea. unde nu pot fi astfel ; da, Anita, da, eu eram un bărbat, nu ştiai? De asta m-ai înşelat? Ei bine, află că pe iubitul tău îl pot zdrobi dintr-o lovitură ; îi e teamă de mine, află, chiar numai cît îl privesc ; dacă ne-am întîlni într-un loc pustiu, faţă-n faţă, ar fugi de mine... Eu sînt soţul tău ; mi-ai promis asta în mii de feluri ; don Victor al tău

nu e nimeni ; uită-te la el, nu se plînge ; eu sînt stăpînul tău, mi-ai jurat-o tu singură, în felul tău ; porunceam sufletului tău și asta-i principalul ; ești toată a mea, mai ales pentru că te iubesc așa cum mizerabilul tău de vetustean și aragonezul nu te pot iubi ; ce știu ei, Anita, de lucrurile astea pe care le cunoaștem numai noi doi... ? Da, și le știai... și le-ai uitat... pentru o fărîmă de carne fleșcăită, linsă de toate femeile stricate din oraș... Săruți carnea orgiei, buzele care-au atins toate pustulele adulterului, toate rănile siluirii, toate..."

Și don Fermín rupea și scrisoarea asta, în și mai multe bucățele decît pe celelalte. Nu reușea să arunce în coș fărîmele albe și negre, și podeaua părea ninsă ; se plimba furios pe ruinele indignării sale artistice, dorindu-și ceva mai substanțial, pentru mînia lui, decît cerneala și hîrtia mută și rece.

Plecă din nou de acasă, se plimbă pe sub arcadele din Piața Nouă, în fața casei familiei Ozores.

„Ce se întîmplase ? Descoperise ceva don Victor ? Nu : dac-ar fi descoperit, s-ar fi aflat deja. Don Victor și-ar fi descărcat pușca în don Alvaro, sau s-ar fi pus la cale un duel și s-ar fi aflat totul ; nu se știa nimic, nimic ; nu se întîmplase nimic..."

Canonicul ajunse de două-trei ori, pe înserat, pînă în fața intrării întunecoase a casei de pe Rinconada. Vroia să afle ceva, să iscodească după zgomote... dar nu îndrăznea să bată. „Ce căuta el acolo ? Cine îl chema pe el acolo, în casa aceea unde altădată sfatul lui era atît de prețuit, iar el era atît de respectat și chiar iubit ? Nu-l chema nimeni. Nu trebuia să intre." Nu intră. „În plus, se gîndea pe cînd se îndepărta, dacă mă aflu în fața ei, știu și eu ce-o să fac ? Dacă soțul ăsta nemernic, căruia în loc de sînge îi curge prin vine apă chioară, o iartă, eu... eu n-o iert, și dacă mi-ar cădea în mînă, sau măcar dac-aș putea ajunge pînă la ea... Dumnezeu știe ce-aș face. Nu, nu trebuie să intru în casa asta ; aș fi pierdut, i-aș pierde pe toți."

Și se întoarse acasă.

Doña Paula intră în birou. Vorbiră despre unele tranzacții comerciale, despre treburile de la palat și despre o

mulțime de alte lucruri. Nu se rosti însă nici un cuvînt despre ceea ce-i preocupa pe fiu și pe mamă.

„Despre asta nu se putea vorbi“, se gîndea el.

„Despre asta nu se putea vorbi nici între patru ochi“, își spunea ea.

Mama știa totul... Cumpărase secretul de la Petra.

În plus, cu ajutorul serviciului ei de poliție secretă și din ceea ce observase direct, reușise să înțeleagă că fiul său își pierduse puterea asupra Prezidentei. Dacă înainte o blestema crezînd că e iubita lui Fermo al ei, acum o ura, pentru că disprețul, batjocura, înșelăciunea o răneau și pe ea. Să-i disprețuiască fiul, să-l abandoneze pentru un filfizon ramolit ca don Alvaro ! Orgoliul mamei clocotea de mînie în doña Paula. „Fiul ei era cel mai bun din lume. Era păcat să te îndrăgostești de el, fiindcă era cleric ; dar era și mai mare păcat să-l înșeli, să-i înfigi un pumnal în inimă... Și cînd te gîndești că n-avea cum să se răzbune ! Nu, n-avea cum !“

Doña Paula se temea că fiul ei n-o să poată suporta gelozia și furia și c-o să facă cine știe ce lucru necugetat.

Era disperată că nu avea posibilitatea să-l mîngîie, să-l sfătuiască.

Doñei Paula îi venise în minte un mijloc de a-i pedepsi pe nemernici, mai ales pe filfizonul acela destul de copt : se gîndea să divulge crima, să aducă la cunoștința tuturora groaznicul adulter și să-l ațîțe pe donquijotele de don Victor să se repeadă cu lancea în cumpănă și să-l ucidă pe don Alvaro.

„Și lui Fermo nu-i putea spune nimic despre asta.“

Doña Paula venea, pleca, vorbea despre o mulțime de lucruri, observa toate mișcările fiului ei, paloarea, glasul răgușit, tremurul mîinilor, acel du-te-vino prin birou.

„Ce n-ar fi dat ea să-i poată sugera mijlocul de-a se răzbuna ! Da, căci merita din plin să-i fie smuls pumnalul din inimă. Fusese un fiu atît de bun ! Se pricepuse atît de bine să păstreze și să sporească prestigiul pe care voiau să i-l fure !“ De cînd doña Paula văzuse că „nu izbucnea un scandal“, că don Fermín vădea o discreție și o precauție nemaiîntîlnită în straniile sale relații cu Prezidenta, îi iertase totul și nu-l mai supărase cu admonestările ei. După triumful fiului său asupra necredinței reprezentată

prin don Pompeyo Guimarán, după acea glorioasă convertire, maică-sa îl admira cu și mai multă fervoare și se străduia să-l ajute în satisfacerea dorințelor lui intime, păstrînd întotdeauna considerația cerută de ceea ce ea numea decență.

Nu, nu se putea vorbi despre lucrurile care-i preocupau atît de mult pe amîndoi ; și, în cele din urmă, doña Paula îl lăsă singur pe don Fermín ; urcă în camera ei și își propuse să stea de veghe și să spioneze de acolo pașii fiului ei, care continuau să se audă vag de jos.

Da, don Fermín, care încuie ușa biroului, de cum rămase singur, umbla tot timpul de colo-colo ; avea febră. Îi treceau prin cap proiecte nebunești, crime de tragedie, dar le alunga imediat. „Era legat din toate părțile." Oricare din atrocitățile ce-i veneau în minte și care ar fi putut fi sublimă la altul, lui i se părea, în primul rînd, grotescă, ridicolă.

Sutana îi ardea trupul. Ideea fixă, că era îmbrăcat de carnaval, ajunse un fel de obsesie de nesuportat. Fără să știe ce făcea și fără să se poată stăpîni, alergă la un dulap, își scoase costumul de vînătoare, pe care-l purta uneori, acolo, la Matalerejo, cînd urmărea lighioanele pe coclauri și, într-o clipită, clericul se transformă într-un muntean zvelt, vînjos, ce-și arăta silueta distinsă în costumul cenușiu, strîns pe corpu-i robust, de o eleganță naturală și bărbătească, plin de tinerețe încă. Se privi în oglindă. „Acum era un bărbat." Prezidenta nu-l văzuse niciodată așa.

„În dulap era un cuțit de vînătoare."

Îl căută, îl găsi și-l agăță de centura de piele neagră. Lama strălucea, tăișul ce azvîrlea raze luminoase părea în deplin acord cu pasiunea clericului. Canonicul găsi că tăișul acela insinuant are o *muzică* a lui.

„Putea să iasă din casă, căci era noapte, noapte întunecoasă, pe stradă o să fie puțină lume, nimeni n-o să-l recunoască în costumul acela de vînător ; putea să se ducă să-l aștepte pe don Alvaro pe străduța Tras-la-cerca, la colțul unde Petra zicea că-l văzuse cățărîndu-se. Dacă don Victor nu descoperise nimic, sau dacă don Alvaro nu știa că don Victor îl descoperise, o să vină iarăși, ca în fiecare noapte... și el, don Fermín, putea să-l aștepte la

picioarele zidului, pe străduță, în întuneric... Și acolo să-l oblige să lupte, corp la corp, să-l trîntească, să-l răpună, să-l omoare... La asta servea cuțitul !"

Doña Paula se mișcă deasupra. Scîndurile dușumelei scîrțîiră. Ca și cum gîndurile mamei s-ar fi strecurat prin lemn și ar fi căzut în mintea fiului, don Fermín se gîndi dintr-odată :

„Nu, toate astea sînt tîmpenii ; nu pot să-l omor pe nemernicul ăsta cu un pumnal... N-am destul curaj. Astea sînt prostii de prin romane. De ce să mă gîndesc la ceea ce n-o să fac niciodată ? N-am altă soluție decît să mă folosesc de curajul și ideile romantice și cavalerești ale lui don Victor ; păstrez cuțitul ; spada mea trebuie să fie limba..."

Și don Fermín își scoase jacheta cenușie, pălăria cu boruri largi și centura neagră, puse toate lucrurile, plus cuțitul, în dulap și se îmbrăcă cu sutana și mantaua, ca într-o armură. „Dacă asta era platoșa lui, astea erau și armele.

Chiar acum ; chiar acum mă duc să-l văd. Dacă marele idiot a fost la vînătoare la Palomares, la ora asta trebuie să fie acasă, sau tocmai sosește ; la ora asta vine trenul. Mă duc la el acasă..."

Și plecă.

„Dacă îmi iese maică-mea înainte, îi spun că mă așteaptă un bolnav, care vrea să mi se spovedească doar mie..."

Într-adevăr, simțindu-și fiul pe coridor, doña Paula coborî în fugă.

— Unde te duci ?

El îi debită minciuna.

Iar ea se prefăcu a-l crede și îl lăsă să plece, căci ghici după figură, voce, după întreaga-i înfățișare că fiu-său nu era orbit, nu era pornit pe scandal.

„Poate se gîndise la același lucru ca și ea."

Și don Fermín De Pas ajunse în fața casei familiei Ozores, îl văzu pe don Tomás Crespo dispărînd în piață, intră sub portal, se hotărî să-l salute pe don Victor care deschidea poarta și urcă împreună cu el : era hotărît

să-i vorbească, să-l întrebe, să-l sfătuiască... să-i sugereze răzbunarea cuvenită... dar nu știa cum să înceapă.

Cînd sfîrşi de băut paharul cu apă ce mirosea a praf, Canonicul încă nu ştia ce-o să spună.

Ochii lui Quintanar continuau însă să întrebe uluiți, şi don Fermín vorbi...

— Prietene, mă zbat între dorința de a-ți potoli nerăbdarea și teama de a nu greși, căci problema care m-a adus aici e spinoasă şi, din nenorocire, oricît de mult mi-aş îndulci vorbele, puțin plăcută auzului...

— La subiect, domnule Canonic.

— Ora acestei vizite, faptul că de o vreme încoace am venit aici de puține ori, toate acestea fac ca...

— Da, domnule, fac, dar mai departe. Ce s-a întîmplat, don Fermín ? Spune, pe rănile lui Isus !

— De Isus trebuie și eu să-ți vorbesc dumitale și de rănile lui, de coroana de spini și de cruce...

— Pentru Dumnezeu...

— Don Victor, înainte de a-ți vorbi, trebuie să-mi explici în ce stare sufletească te afli...

— Ce vrei să spui cu asta ?

— Eşti palid, vădit neliniștit, te apasă fără îndoială o mare amărăciune ; am observat de cînd am intrat, la lumina lămpii de pe scară...

— Și dumneata... eşti...

Vocea lui Quintanar tremura.

— Ei, asta este ceea ce vreau să știu ; dacă bănui motivul vizitei mele, cel puțin în parte, aş putea renunța la neplăcuta sarcină de-a aborda aspectele preliminare deosebit de supărătoare ale unei chestiuni...

— Dar, despre ce dracu e vorba ?...

— Domnule Quintanar, dumneata ești un bun creștin, eu sînt preot ; dacă ai ceva... să-mi spui... dacă vrei vreun sfat... Eu vin să-ți vorbesc despre ceea ce ştiu tot în calitate de preot, dar conștiința celui ce mi-a dezvăluit aceste lucruri îmi cere să fac tocmai acest pas...

Don Victor se ridică brusc în picioare.

În momentul acela, Canonicul fu foarte satisfăcut de el însuși, fiindcă reușise să vadă clar. Acum știa ce drum trebuie să urmeze.

— O persoană... care îți cere dumitale să vii la ora asta la mine acasă ?...

— Don Victor, mărturisește-mi dacă știi ceva despre o chestiune care te interesează foarte mult, și dacă din pricina aceasta te-ai schimbat la față... De aici trebuie să încep.

— Da, domnule, astăzi știu ceva ce nu știam ieri... un lucru care contează foarte mult pentru mine, mai mult decît viața... Dar dacă nu vorbești clar, nu știu dacă trebuie... dacă pot...

— Acum, da, acum pot să vorbesc mai clar.

— O persoană... spuneai că...

— O persoană care a tăinuit o crimă, ce te vatămă pe dumneata... a venit pocăită în fața tribunalului penitenței să-și mărturisească complicitatea rușinoasă... și să-mi spună că... simțindu-se acuzată de propria-i conștiință, pentru a-și repara, pentru moment, vinovăția... te-a lăsat pe dumneata să descoperi această... mîrșăvie... Temîndu-se însă de noi nenorociri, datorită felului stîngaci în care-a procedat... s-a grăbit să-mi spună despre ce e vorba, pentru a vedea dacă nu se pot evita alte crime... crimă însemnînd, în cele din urmă, violență... o răzbunare sîngeroasă...

Don Fermín se întrerupse și tăcu, respectînd astfel durerea lui don Victor care se lăsase să cadă pe o sofa și-și strîngea capul în mîini.

— Petra ?... Petra a fost ? rosti don Victor, întrebînd cu inflexiunea deosebită a celui ce știe ce întreabă.

— Nefericita n-a înțeles, la început, că purtarea ei putea să provoace noi violențe. Și pentru asta am venit eu, don Victor, ca să le împiedic, dacă mai e timp... Pentru numele lui Dumnezeu, don Victor, ce s-a întîmplat aici ?

— Nimic, dar mai e încă timp ! răspunse soțul batjocorit, stînd în picioare, cu pumnii strînși, rușinat, de parcă s-ar fi aflat fără pantaloni în mijlocul pieții ; furios la gîndul că acolo nu se petrecuse *nimic*, nici o crimă a cărui autor trebuia să fie el, după cerințele legilor onoarei... și ale teatrului. Nimic, nimic... dar va curge sînge... Și dumneata știi ? Femeia asta mi-a dezvăluit dezonoarea ?... Asta a fost tot o răzbunare, nu căință ; o răzbunare... dar

contează prea puțin. Ceea ce contează e că lumea știe !... Nenorocitul de mine !...

Și bietul bătrîn se prăbuși din nou pe sofa, și iarăși simți acel somn toropitor ce-i învăluise sufletul de dimineață.

„Lumea știe“, spusese don Victor, și cuvintele acestea îi sugerară lui don Fermín altă minciună folositoare.

Mai departe însă, rosti :

— Don Victor, nu mă mir că în durerea dumitale n-ai găsit timpul și tăria să reflectezi... dar eu n-am spus că lumea ar ști... eu nu sînt lumea, eu sînt un duhovnic.

— Dar dumneata crezi că Petra n-a vorbit ?

— Petra nu, dar... din nenorocire...

— Și pe urmă, ceea ce contează e onoarea mea, nu dacă lumea știe sau nu știe... Oricum, în curînd o să știe de răzbunarea mea și-o să poată afla totul.

Și începu să se învîrtă prin birou.

De Pas se ridică și el.

— Din nenorocire, continuă, gurile rele vorbesc de la o vreme de anumite lucruri, de ceea ce se vede...

Don Victor răcni :

— Dumnezeule ! Ce mai e și asta ? Ce mai e ? Lumea spune ?... Toată Vetusta vorbește ?...

Și-și înfigea unghiile în părul cărunt, smulgîndu-și-l.

În timp ce don Victor se lăsa pradă izbucnirilor durerii și rușinii, Canonicul îi dădu toate amănuntele necesare. „Da, din nenorocire, de cîteva luni, din vară, poate dinainte, se vorbea despre încrederea și frecvența cu care don Alvaro era primit în palatul Ozores. Asta era lucrul cel mai rău, după nenorocirea în sine. Era lucrul cel mai rău, deoarece Canonicul, care cunoștea ideile exaltate ale lui don Victor cu privire la onoare, se temea că acesta, ascultînd de imbolduri ce puteau fi iertate, dar care nu erau juste, și surd la glasul religiei, să nu pornească să se răzbune într-un mod groaznic, mai ales pe don Alvaro, a cărui crimă nu putea fi mai respingătoare și mai demnă de pedeapsă. Dar, prietene, deși el, el, Canonicul, ca bărbat și ca om cu experiență își explica neîndurătoarea mînie ce-l stăpînește probabil pe don Victor și înțelegea, ba, pînă la un anumit punct, îi și scuza dorința de-a se răzbuna imediat, dacă făcea asta ca bărbat, în calitatea sa

de preot al unei religii ce predică pacea și iertarea, trebuia să-l sfătuiască și să-i ofere, pe cît îi stă în putință, blîndețea, mijloacele recomandate de morală în asemenea împrejurări." Don Victor, cu fața în mîini, făcea semne de protest, nega de parcă ar fi vrut să-și smulgă capul dintre umeri.

„Dar ce să-i spună, sau ce-ar putea să-i spună Quintanar Canonicului, și acesta să nu înțeleagă?... Da, da, privind lucrurile așa cum le privește lumea, asta cerea sînge, mai mult, nu numai pentru a-ți satisface dorința de a te răzbuna, dar și pentru a putea trăi între oameni, cum spune lumea, cu fața curată ; potrivit legilor sociale, în conformitate cu ceea ce pretindeau obiceiurile și ideile firești, era necesar ca don Victor să-l caute pe Mesía, să-l provoace la duel, să-l ucidă, dacă era posibil, sau dacă îl prindea *in fraganti* delict, sau aproape, să-l omoare fără nici o considerație, făcîndu-și pe loc dreptate. Așa procedaseră mulți bărbați luminați, care-au fost cîntați și proslăviți în poeme și tragedii. Toate astea le știa perfect Canonicul." Și într-adevăr, expunea cu atîta căldură și elocvență „*motivele* care, din punctul de vedere al lumii, sfătuiau la vărsare de sînge", încît pe urmă, cînd își amintea că trebuie să apere aspectul contrar, acela al generozității, iertării și iubirii pentru aproapele, uitarea jignirilor și povara crucii, obosit de eforturile dinainte, Canonicul era altul, vorbea cu greutate, rostea cu răceală banalități de predică de țară. Don Victor nu-i pătrundea intenția, dar simțea efectele perfidiei Canonicului. „Da", își spunea fostul prezident, în timp ce Canonicul înșira din nou sacrificiile amorului propriu, onoarei și altor multor lucruri cerute de religie unui bun creștin pe care îl înșela nevasta : „da, am fost orb, m-am purtat nedemn, trebuia să-l omor pe Mesía cu un glonte, acolo pe zid, sau dacă nu, să alerg imediat la el acasă și să-l oblig să se bată cu mine pe viață și pe moarte, pe loc ; lumea știe, toată Vetusta mă consideră un... un..." Și don Victor sărea pînă-n tavan, auzindu-se pe sine însuși, în minte, pronunțînd rușinosul cuvînt.

Și-atunci, frazele reci, neconvingătoare, prin care Canonicul propovăduia iertarea, uitarea, îi sunau a gol,

retorică zadarnică : „Acest bărbat sfînt nu știa ce înseamnă o asemenea jignire și nici ceea ce pretinde societatea“.

Ca să-l lase în pace și să nu-l mai obosească cu predicile lui anoste și rupte de viață, don Victor se prefăcu în sfîrșit că cedează și-i spuse Canonicului că nu va face nici o prostie, c-o să reflecteze, că va încerca să împace ceea ce îi impunea onoarea cu ceea ce îi cerea religia...

Atunci don Fermín se alarmă, crezu că pierduse bătălia și își reîncepu atacul. Îi zugrăvi în culori vii disprețul pe care-l azvîrlea lumea asupra soțului care iartă...

Auzindu-l pe Canonic, don Victor își dădea seama că va fi omul cel mai de disprețuit din lume dacă nu va face vreun lucru de pomină... „Oh, da, cît mai repede... de îndată ce se va lumina de ziuă va acționa, va trimite doi martori la don Alvaro ; trebuia să-l omoare.“

Don Fermín se liniști din nou, văzînd mînia fără margini zugrăvită pe chipul magistratului. „Da, era bărbat ; mașinăria era pregătită ; tunul cu care el, don Fermín, o să împroaște ura lui de moarte, era încărcat pînă la gură.“

Don Victor nu vorbea. Grohăia sprijinit de perete, într-un colț.

„Nu mai avea ce face aici.“ Canonicul își luă rămas bun. Cînd ajunse însă în dreptul ușii, se întoarse brusc și, cu un gest solemn, ca un cleric de operetă, exclamă :

— Îți cer, ca părinte spiritual ce ți-am fost și cred că-ți mai sînt încă, îți cer, în numele Domnului... dacă... în noaptea... asta... o să surprinzi... vreun nou... atentat... dacă acest nemernic, care nu știe că dumneata ai aflat totul, va reveni în noaptea asta... Știu că e mult ceea ce cer... dar un asasinat nu-și găsește niciodată iertare în ochii Domnului, deși e îndreptățit în ochii lumii... Evită ca omul acesta să ajungă aici... dar fără vărsare de sînge, don Victor, fără vărsare de sînge, pe sîngele vărsat pentru noi toți de Mîntuitor !

„E-adevărat, se gîndi don Victor cînd rămase singur, e-adevărat ! Și eu, nătîngul, tîmpitul, nu mi-am dat seama ! Omul ăsta trebuie să revină aici în noaptea asta... Și eu, ca să n-o înspăimînt și s-o omor pe ea, lăsam să... încă o dată... Și nu mi-a dat prin minte !...“

Ușa se deschise și intră Prezidenta.

Era palidă, într-un capot alb, și pășea fără zgomot. Ochii ei păreau mai mari ca niciodată și priveau cu o fixitate ce-ți dădea fiori. „Cel puțin așa simți don Victor, care se dădu un pas înapoi și se îngrozi, ca la apariția unei fantome. Se gîndi, în primul rînd, nu la trădarea ei, ci la pericolul prin care trecea viața Anei, dacă ar fi încercat vreo emoție prea puternică. Lui don Victor nu i se păru că e nevastă-sa, ci Traviata, în scena cînd moare cîntînd. Bietul bătrîn simți un fel de milă superstițioasă ; în momentul acesta iubea ființa aceea vaporoasă, ce i se înfățișa dintr-odată, în tăcere, pășind ca o nălucă, ca un tată ce se teme pentru viața fiicei lui, dar în același timp se și teme de ea, ca de o apariție de pe altă lume... „Ce ușor era s-o ucidă cu un cuvînt pe biata bolnavă, care poate că nici nu era responsabilă de vina ei ! Oh, nu, pe ea în nici un caz n-o va omorî, nici cu pumnalul, nici cu vreun glonte și nici cu vorbe ucigătoare...“

— Cine-a fost ? întrebă Ana, liniștită.

— Canonicul, răspunse don Victor, care bănuia că soția cunoștea dinainte răspunsul.

Ana se tulbură.

— De ce-a venit... la ora asta ? întrebă, ascunzîndu-și temerile.

— De ce ? Treburi privind politica... Povestea cu Episcopul și guvernatorul... alegerile care se apropie... în sfîrșit, treburi privind politica.

Prezidenta nu insistă. Se retrase fără să se apropie de don Victor, și nici el nu veni s-o sărute pe frunte, cum făceau în fiecare seară cînd se despărțeau.

Quintanar răsuflă ușurat cînd se văzu singur. „Ieșise bine. Nu se dăduse de gol. Anița nu putuse bănui... Avea conștiința liniștită, semn că, pentru moment, procedase bine.“

Ceru ceaiul, cina lui în zilele cînd se ducea la vînătoare, și înghiți cîteva sandvișuri ; dădu ordin servitorilor să se culce și, la unsprezece și jumătate, în vîrful picioarelor și fără să se împiedice de nimic, cu toate că mergea pe întuneric, coborî în parc, în papuci, înarmat cu pușca. O încărcase cu alice.

„Da, Canonicul, fără să vrea, îi dăduse o idee bună. Fără vărsare de sînge, nu ? Oh, dacă don Alvaro vine în

noaptea asta... e mort! Și-o să ia foc toată lumea. Chiar dacă Ana o să se sperie și-o să cadă în nesimțire, chiar dacă pe el o să-l aresteze... Indiferent... dacă vine, e mort." Așa cum, cu puțin înainte, își simțise conștiința liniștită stăpînindu-și mînia în fața Anei, acum se simțea satisfăcut de hotărîrea de a-l ucide pe furul onoarei sale, dacă se întorcea.

Noaptea era întunecoasă, frigul te pătrundea pînă la oase. Don Victor trebui să se întoarcă în cameră să-și ia pelerina. Se expunea riscului de-a face zgomot, sau ca celălalt să aibă timp să vină și să escaladeze între timp balconul... dar, în haină, nu putea sta. Ar îngheța. Se duse, cît de repede putu, să-și caute pelerina și, înfofolit bine, reveni la postul lui de veghe, în chioșc, de unde vedea conturul zidului desenîndu-se șters pe cerul negru și vedea și fereastra de la budoar, dacă se deschidea să treacă don Alvaro.

Auzi bătînd douăsprezece, unu, două... nu auzi bătînd trei, pentru că ațipise probabil puțin, deși nega față de el însuși... La patru nu mai putu rezista, de frig și de somn, și delirînd, fără să știe de el și de lumea din jur, împiedecîndu-se de toate, urcă în camera lui, căută pe bîjbîite patul, se dezbrăcă mecanic, se înfășură în plapumă și adormi, într-o toropeală de febră plină de năluciri arzătoare, de monștri dureroși.

În după-amiaza aceea, nici Mesía, nici Ronzal, nici căpitanul Bedova și nici colonelul Fulgosio nu veniră să-și bea cafeaua la Cazino, ca de obicei.

Foja, fostul primar, observînd toate astea, exclamă pe un ton misterios :

— Domnilor, cînd eu vă spun că nu-mi miroase a bine...

— Ce nu-ți miroase? întrebă don Frutos Redondo, americanul.

Ca de obicei la ora aceea, se aflau în salonul de lîngă cabinetul roșu, unde se juca cărți.

Toți cei de față îl înconjurară pe Foja, care adăugă :

— Notați că azi n-a venit nici Ronzal, nici căpitanul și nici colonelul. Lucrurile sînt clare. Nu iese fum...

— Ce fum, domnule? întrebă Orgaz tatăl, care știa unele lucruri.

Joaquinito, care-și dădea aere că știe multe, spuse :

— Nu e nimic, domnilor, vă spun eu că nu e nimic....

— Atunci, cu voia dumneavoastră, vă voi aduce la cunoștință unele noutăți importante. Le-am aflat din sursă sigură... La ora asta, Quintanar trebuie să-i fi trimis martori lui don Alvaro.

— Martori ! De ce ? întrebă Redondo.

— Ei ! Faci pe misteriosul. Știi foarte bine de ce. Adevărul e că povestea devenise de-a dreptul scandaloasă.

Joaquín Orgaz îi luă apărarea lui don Alvaro.

Foja, însă, nu-l ataca pe Mesía, îl ataca pe don Victor, care acceptase atîta timp nerușinarea asta.

— Dar, de unde știi dumneata c-a acceptat ? Nu știa nimic. Și dacă acum îl provoacă la duel, înseamnă c-o fi descoperit ceva...

— Sau că s-a plictisit să mai înghită...

— Sau n-o fi vorba de un duel.

Toată după-amiaza, acolo, se vorbi numai despre asta. Pe seară, sosi Ronzal. La început, nimeni nu îndrăzni să-l întrebe nimic. Pe Foja îl plictisi atîta prudență și, bătîndu-l pe umăr, îl întrebă pe Flintă :

— Ești martor ?

— Martor, la ce ? spuse Ronzal, cu o expresie severă și un aer misterios, ca un om deosebit de prudent, ce ridică un zid de gheață în fața indiscreției.

— Martor la duelul dintre Mesía și Quintanar...

— Dar dumitale cine ți-a spus ? Pe cuvînt de... vreau să spun... nu știu... eu neg... Ești un smintit și un palavragiu neserios. Îți închipui că asemenea probleme grave se discută la cafenea ?

— Ei, vedeți ? Ce spuneam eu ? strigă Foja, triumfător, fără să ia în seamă insultele.

Ronzal negă, se încăpățînă să tacă ; se vedea însă că trebuie să facă eforturi mari.

Se uită la ceas de mai multe ori și îl întrebă pe Joaquinito Orgaz, aparte, dar în așa fel încît să-l audă și ceilalți :

— Nu știi dacă don Pedro picadorul mai are săbii de... ? Restul fu rostit cu glas scăzut.

Orgaz nu știa ; făcu o mutră supărată și ieși din Cazino, spunînd :

— La revedere, domnilor.

— Vedeți ? Ce spuneam eu. Avem duel.

Domnii se declarară în sesiune permanentă. Chelnerii aprinseră lămpile de gaz și taifasul de după-amiază se continuă cu cel de seară. Unii se duseră să mănînce și se întoarseră. La opt, în tot Cazinoul nu se mai vorbea decît de duel. Jucătorii de biliard lăsară tacurile și veniră în salonul minciunilor, să vîneze noutăți ; pînă și *cei de sus*, cei din încăperea crimei, care lăsau de obicei să se înfăptuiască revoluții, fără să arate că știu ceva, își trimiseră emisarii jos, să afle ce se întîmplă.

O provocare la duel în Vetusta era un eveniment din cele mai extraordinare. Din cînd în cînd, unii domnișori își dădeau palme pe Espolón sau în vreun loc public, dar nu se mergea mai departe. Insultele nu aveau niciodată consecințe. Niciodată nu existase în Vetusta sală de arme. Cu mulți ani în urmă, un maior în retragere vroise să-și cîștige viața dînd lecții de scrimă ; marchizelul, Orgaz tatăl și fiul, Ronzal și alți cîțiva începură cu mare pasiune să se ciomăgească, dar se plictisiră repede, și maiorul fu nevoit să ceară împrumut cîte-un duro de la unul și de la altul.

În oraș nu-și aminteau decît de două dueluri care se sfîrșiseră *pe teren* ; unul, al lui Mesía, cu mulți ani în urmă, cînd era foarte tînăr ; martorul adversarului fusese Frígilis, unicul vetustean care asistase la înfruntare.

Niciodată nu voise să spună ce se întîmplase atunci, dar sigur era că nici Mesía, nici adversarul lui nu stătuseră la pat nici măcar o zi după duel.

Celălalt avusese loc între un înalt funcționar și un casier privind unele chestiuni financiare : ai luat tu sau am luat eu. Regula era prima rană. [1] Casierul se alesese cu o zgîrietură la gît, pentru că înaltul funcționar lovea cu sabia, orizontal, ca să-i taie capul adversarului. Alte dueluri *concretizate pe teren* care să fi fost înregistrate în cronicile vetustene nu mai avuseseră loc.

---

[1] Potrivit regulilor duelului, adversarii pot înceta lupta la prima rană sau pot continua pînă la moartea unuia din ei. Această convenție este stabilită înainte de începerea luptei de martorii care perfectează întîlnirea.

În seara aceea se discută mult — pînă la sosirea altor vești — despre legalitatea acestui *obicei barbar pe care-l moștenisem din Evul Mediu.*

Orgaz tatăl, care era nițel erudit, deși grefier de meserie, îi asigură pr toți ceilalți că duelul era o rămășiță a ordaliilor.

Don Frutos zise că așa o fi, dar nici ordaliile, nici sfintele ordalii nu l-ar putea sili să se bată în duel. El, dacă era insultat, se adresa tribunalului, iar dacă nu se putea așa, rezolva chestiunea cu o ciomăgeală. „Fiul mamei mele n-ar consimți să se lase omorît de un spadasin din ăștia care n-a trebuit să muncească ca să-și cîștige pîinea."

Și totuși, spunea Orgaz tatăl, există circumstanțe... onoare... societatea... Vezi și dumneata, Figaro condamnă duelul, dar mărturisește că, dacă ar fi cazul, s-ar bate.

— Eu nu sînt un bărbier prost, domnule, strigă don Frutos, eu am ce pierde.

Trebuiră să-i explice lui don Frutos cine era Figaro [1], dar și după ce se lămuri, Redondo, care transpirase de atîtea discuții și gălăgie, începu să vocifereze că, oricum, i-ar rupe oasele celui care l-ar provoca...

— Eu, spuse fostul primar, eu mă bizui pe justiție... în orice gîlceavă criminală, legea e hotărîtoare...

— Ba eu, exclamă solemn Orgaz tatăl, în picioare și cu glas tremurător, eu nu fac nimic din toate astea. Pe cel ce mă provoacă, dacă e îndemînatic, îl oblig să accepte un duel în următoarele condiții (atenție generală) : la doi pași distanță (se așază, măsurînd doi pași mari, în fața lui don Frutos, care devine foarte serios și țeapăn), un pistol încărcat și altul neîncărcat (Orgaz pălește la ideea că s-ar putea întîmpla ce povestește). Unu, doi, trei (bate de trei ori din palme) bum ! Și cum o vrea Dumnezeu ! Așa mă lupt eu. Chestiunea nu e să fii îndemînatic, ci să fii curajos.

— Bravo, bravo ! Așa e, așa e ! strigară cei mai mulți din asistență, de parcă ar fi auzit-o pentru prima oară.

---

[1] Referire la Mariano José de Larra (1809—1837), scriitor și publicist spaniol, care-și semna articolele, de obicei virulente, cu pseudonimul Figaro.

Întotdeauna cînd se vorbea de dueluri, Foja, don Frutos, Orgaz și alți domni spuneau același lucru ca în ziua aceea.

Membrii Cazinoului așteptară, în zadar, vești. Ronzal, Fulgosio și Bedoya, despre care se spunea că sînt martori, în afară de Frígilis, nu apărură pe-acolo în timpul serii.

Era adevărat. Deși Crespo ceruse secret desăvîrșit tuturor persoanelor care trebuiseră să intervină în trista afacere, nu se știe cum, deși se bănuia că vina era a lui Ronzal, după puțin toată Vetusta vorbea despre duel. Indiscreții fuseseră Petra și Ronzal. Petra, din răzbunare, datorită caracterului ei, vorbise, îi spusese unei prietene *povestea* cu vechea ei stăpînă. „De ce plecase din casa aceea ? Uite de-asta și de-asta.“ Flintă, pe care onoarea de-a merita încrederea lui Quintanar îl umpluse de mîndrie, nu putuse rezista tentației de a *lăsa să-i transpire secretul*. Așa se făcea că în toată Vetusta se vorbea numai de duel.

La el acasă guvernatorul spunea să nu i se mai vorbească despre duel, că datoria lui de autoritate era în profundă contradicție cu datoria lui de cavaler, că trebuia să facă pe surdul și pe orbul, și că așa va face...

Trecu ziua aceea și trecu și următoarea, și nu se afla nimic.

— Era banc povestea cu duelul ? întreba Foja la Cazino.

Atunci își dădu drumul Joaquín Orgaz, care știa totul de la marchizel.

— Nu, nu era glumă ; era adevărul. Duel pe viață și pe moarte.

Martorii nu fuseseră la înălțime, dăduseră dovadă de neîndemînare, în ciuda aerelor pe care și-le luase colonelul Fulgosio, ce pretindea că are codul onoarei în degetul cel mic ; nu se găseau arme. Se vorbise întîi de sabie ; dar nu existau săbii de duel ; în Vetusta nu existau asemenea săbii, sau cei care aveau nu vroiau să le dea. Au recurs la pistol... dar nu găsiseră nici pistoale potrivite.

— Eu cred, adăugă Joaquinito, și Paco crede la fel, că e neverosimil, și că Frígilis vrea să lungească povestea, să vadă dacă nu-l convinge pe Mesía să plece din Vetusta.

— Ce ticăloșie ! strigă Foja.

— Asta a fost prima soluție. Chiar în seara zilei cînd, după toate aparențele, cel puțin așa se zice, don Victor a descoperit că e dezonorat, Frígilis s-a dus să-l vadă pe Mesía și l-a implorat să plece din oraș cît mai repede. Mesía i-a povestit totul *de-a fir-a-păr* lui Paco.

— Ei, și pe urmă ?

— Nimic ; cum era și normal, Mesía s-a opus ; a spus că și Quintanar și toată Vetusta ar putea pune absența lui pe seama fricii. Frígilis însă, care are o anumită influență asupra lui don Alvaro, l-a obligat să-i dea cuvîntul de onoare că a doua zi o să ia trenul spre Madrid. Se pare că viața lui don Alvaro a fost în mîna lui Quintanar ; că l-ar fi putut împușca și n-a făcut-o. Iar Frígilis a invocat lucrul ăsta ca și drepturile soțului ultragiat ca să-l oblige pe Mesía să fugă. „Asta nu-i lașitate, zice că i-ar fi spus, asta înseamnă să-ți faci singur dreptate ; dumneata meriți moartea pentru trădarea comisă, și eu îți comut pedeapsa în exil."

— Așa a spus Crespo ?

— Așa.

— Ia te uită la Frígilis !

— Are mare încredere în Alvaro, care îl respectă mult.

— Ei, și pe urmă ?

— Nimic, Alvaro și-a dat cuvîntul. A doua zi însă, ieri de dimineață, pe cînd don Juanul nostru își făcea bagajele ca s-o ia din loc, se prezintă Frígilis și Ronzal cu provocarea. Se pare că don Victor l-a chemat pe Frígilis foarte devreme și l-a obligat să-l caute pe Flintă ca să se ducă amîndoi să-l provoace la duel pe don Juan ; Frígilis n-a avut altă soluție decît să asculte, căci Quintanar, cînd a aflat că celălalt avea de gînd să plece, a amenințat că-l va urmări pînă la capătul pămîntului și că-l va face laș prin ziare și pe stradă... Era furios.

— Bineînțeles, piesele de teatru !

— Așa că Frígilis a trebuit să renunțe la promisiunea lui Alvaro că va fugi și i-a cerut să-și caute martori.

— Și Mesía ?

— E clar ; a renunțat la călătorie și și-a căutat martori ; vroiau să fiu eu, unul (minciună), dar după aceea... cum eu sînt prieten bun cu amîndoi... în sfîrșit... au căutat

alții... dar n-au găsit... Doar pe Fulgosio, care se vîră întotdeauna în tot felul de încurcături... Și pe Bedoya, care, în fond, e militar...

În general, Joaquinito era bine informat. Mesía îi spusese totul marchizelului, care fusese să-l vadă la hotel.

Nu-i spusese însă că se temea foarte tare ; că așa cum se bucura că au fost rupte niște relații care trebuiau să se sfîrșească, deoarece rămăsese aproape fără vlagă și s-ar fi făcut de rîs chiar în ochii Anei, îl îngrozea ideea de-a se vedea față în față cu don Victor cu o spadă sau cu un pistol în mînă.

Acceptase imediat prima propunere a lui Frígilis.

„Era natural ! Trebuia să fugă. Cu ce drept lua el viața omului care, chiar în dimineața aceea, îl lăsase să trăiască și căruia el îi furase onoarea ? O să fugă ; negreșit, a doua zi o să ia trenul."

Frígilis, care știa cîte parale face curajul lui Alvaro, se aștepta la asta. Cum fusese martor la duelul acela misterios, de care vorbeau membrii Cazinoului... Don Alvaro fusese provocat din cauza unei femei la un duel neobișnuit, de un străin ; toți martorii erau din garnizoană, în afară de Frígilis, unicul vetustean care-a luat parte la înfruntare. Trebuiau să se dueleze cu sabia, la Montico, într-o pădurice, spre seară. Mesía și adversarul său erau în cămașă, cu sabia în mînă... amîndoi palizi și tremurînd de frig și de frică. Cerul înnourat amenința să se prăbușească în torente de ploaie. Cei doi *combatanți* priveau norii. Frígilis înțelese ce doreau. Începu lupta și, la primul zăngănit al oțelurilor, bubui un tunet și începură să cadă niște stropi cît pumnul. Mesía și adversarul lui tremurau ca ramurile copacilor bătuți de vînt... Năpăiala fu atît de puternică, încît martorii suspendară duelul... care nu fu continuat. „Nu veniseră să lupte împotriva elementelor naturii." Mesía rămase nevătămat, și Crespo îl asigură că va păstra secretul acelor clipe ridicole și a lașității don Juan-ului vetustean.

Amintindu-și de toate astea, Frígilis s-a purtat așa cum a vrut cu Mesía în acea noapte memorabilă, cînd i-a pus în vedere să plece. Dar — spunea Joaquín Orgaz — a doua zi trebui să-l lase pe don Alvaro să-și ia cuvîntul

înapoi. Nu mai era nevoie să fugă. Quintanar se încăpățîna să se bată ; era aragonez și n-avea să dea înapoi.

— Nu știu cine mi l-a schimbat. Azi-noapte părea hotărît, sau aproape, pentru o soluție pașnică, se mulțumea ca dumneata să dispari și azi, cînd m-am dus să-l văd, l-am găsit pe domnul Ronzal, aici de față, lîngă patul prietenului meu.

Ronzal se înclină.

Mesía devenise foarte alb. Își orînduia lenjeria într-un cufăr ; se întrerupse.

— Așa încît...

— Trebuie să-ți cauți martori.

Pe Frígilis îl supărase faptul că don Victor apelase la Ronzal fără să-l consulte și pe el. Quintanar avea încredere în energia deputatului de Pernueces și știa că nu-l stima pe don Alvaro. După fostul magistrat, era un martor bun. Eroare, după Frígilis.

Cel mai rău era că n-a fost chip să-l facă pe Quintanar să renunțe.

— Nici o zi nu mai trebuia amînată chestia asta ! De vreme ce dezonoarea mea e publică, și pedepasa trebuie să fie la fel, iar pe deasupra, teribilă și rapidă.

— Dar ai temperatură, ești bolnav...

— Nu contează. Cu-atît mai bine. Dacă dumneavoastră nu vă duceți să-l provocați pe omul acela, mă scol și-mi caut eu singur alți martori.

Stabiliră să se dueleze cu sabia. Dar nu găseau săbii potrivite. În plus, apărură și alte dificultăți, privind anumite amănunte. Și așa trecu o zi.

A doua zi dimineață conveniră să se dueleze cu pistolul.

Don Victor își făcu atunci un plan. Se bucură că se va duela cu pistolul.

Dar nu se găseau nici pistoale de duel.

Și trecu altă zi.

Don Victor se sculă în ziua următoare, după ce stătuse șaptezeci de ore în pat, o zi întreagă cu febră, uneori impacientat, alteori neliniștit și prefăcîndu-se mereu, în prezența Anei, care-l îngrijea îndatoritoare.

În tot timpul acelor lungi ceasuri de ședere în pat, o dată cu slăbiciunea ce urmă fierbințelilor, veniră accesele de melancolie și meditațiile filozofico-religioase. Don

Victor simți cum îi slăbește curajul, nu de grijă pentru propria-i viață pe care n-o credea în pericol în fața lui don Alvaro, ci de teama remușcărilor. Cînd află că se vor bate cu pistolul, hotărî să nu-și omoare adversarul. „O să-l lase șchiop. O să tragă în picioare. Celălalt, era puțin probabil c-o să-l rănească, trăgînd de la douăzeci de pași ; doar printr-o întîmplare."

Fără ca Ana să bănuiască ceva, căci Mesía își ținuse cuvîntul față de Frígilis, și-și luase rămas bun de la ea în scris, invocînd o călătorie electorală foarte urgentă și scurtă, fără ca Ana să bănuiască cel puțin că era vorba de viața sau de moartea soțului și amantului ei, don Victor ieși din casă întovărășit de Frígilis, prin poarta de la parc, la ora cînd obișnuiau să meargă la vînătoare.

Pe străduța Tras-la-cerca îi aștepta Ronzal. Dimineața era rece și bruma căzută pe iarbă părea o zăpadă ușoară.

Pe strada Santianes îi aștepta o trăsură ; înăuntru se afla Benítez, medicul Anei. Văzîndu-l, don Victor păli, dar nici un alt semn nu-i trădă emoția.

Sosiră, aproape fără să vorbească în timpul drumului, la zidurile de la Vivero. Coborîră și, ocolind conacul marchizului, pătrunseră în pădurea de stejari unde, cu luni înainte, don Victor își căutase nevasta ajutat de Canonic. „Cîte lucruri pe care nu le înțelesese atunci, și le explica acum !" Nu conta ; adevărul e că din furia care făcuse ravagii în inima lui după vizita nocturnă a Canonicului nu mai rămăsese acum decît o urmă stinsă ; acum nu-l mai ura pe don Alvaro, nu-și mai închipuia viața imposibilă cîtă vreme acel bărbat nu era mort ; filozofia și religia triumfau în sufletul lui don Victor. Era hotărît să nu omoare.

Ajunseră în partea cea mai de sus a pădurii ; acolo era un platou, iar într-o poiană, un loc de mai bine de treizeci de pași. Ultimele condiții ale duelului erau acestea : douăzeci și cinci de pași distanță, fiecare putînd să avanseze cinci. Trebuiau să ochească în intervalele dintre bătăile din palme, care urmau să fie foarte scurte. Adevărul era că Fulgosio, colonelul, nu asistase niciodată la un duel cu pistolul, deși pretindea că văzuse multe, iar Ronzal și Bedoya nu mai luaseră niciodată parte la asemenea treburi. Doar Frígilis văzuse duelul ratat al lui

Mesía. Condițiile acelea le copiase colonelul dintr-un roman franțuzesc pe care i-l împrumutase Bedoya. Singurul lucru original era că Fulgosio se jura că onoarea lui de soldat nu-i permitea să autorizeze un simulacru de duel, fără să ochești, între doi *novici*, că și Mesía era novice în materie de pistol ; o să fie ca oblojeala la un mort.

Bedoya se gîndi că don Victor era un bun trăgător, dar nu îndrăzni să ridice asemenea obiecții în fața colegului său. Nici partea adversă n-avu nimic de spus.

Cînd ajunseră pe platou, locul duelului, don Victor și ai săi găsiră terenul gol. După cincisprezece minute, printre copacii desfrunziți, apărură don Álvaro cu martorii săi și don Robustiano Somoza. Mesía era frumos cu paloarea lui mată, costumul negru-închis, elegant și foarte bine făcut.

Lui don Victor îi dădură lacrimile văzîndu-și dușmanul. În clipa aceea ar fi strigat cu dragă inimă : „Iertare ! Iertare !" ca Isus pe cruce. Quintanar nu se temea, dar se prăpădea de tristețe. „Ce amară era ironia sorții ! El, el o să tragă în bărbatul acela frumos care-ar fi făcut-o fericită pe Anita dacă acum zece ani s-ar fi îndrăgostit de el ! Și el... el, Quintanar, ar fi acum liniștit la Tribunalul Suprem sau la Almunia de don Godino !... Toată povestea asta cu duelul era absurdă... Dar nu se putea altfel. Dovadă era că îl și chemau, îi puneau pistolul rece în mînă..."

Frígilis, senin datorită demnității, dar temîndu-se că printr-o întîmplare Mesía ar putea avea destul curaj să tragă, și tot datorită întîmplării să-l rănească pe don Victor, îi strînse mîna lui Quintanar lăsîndu-l pe locul său de onoare.

Martorii și medicii se retraseră la o distanță considerabilă, căci toți se temeau de *un glonte rătăcit.*

Don Álvaro se gîndi fără să vrea la Dumnezeu. Ideea asta îi mări spaima ; își aminti că devenea credincios numai cînd era grav bolnav, în singurătatea patului său de holtei...

Frígilis era speriat de curajul acelui om.

Mesía însuşi îşi explica cu greu cum de ajunsese pînă acolo. Gîndindu-se la asta, în timp ce ţintea spre don Victor, fără să-l vadă, fără să vadă nimic, fără puterea de-a apăsa pe trăgaci, auzi trei bătăi de palme repezi şi imediat o bubuitură. Glontele lui Quintanar arsese pantalonul strîmt al filfizonului.

Mesía simţi dintr-odată o forţă stranie ; era robust, sîngele clocoti în el năvalnic. Instinctul de conservare i se trezi cu toată puterea. „Trebuia să se apere. Dacă celălalt mai trage o dată, o să-l omoare ; don Victor era mare vînător !"

Mesía înaintă cinci paşi şi ochi. În momentul acela se simţi la fel de curajos ca oricare. Era pornirea inimii. Pulsul îi bătea regulat ; avea impresia că don Victor îşi sprijină capul de gura pistolului său ; apăsă uşor pe trăgaciul rece şi... crezu c-a ratat împuşcătura. „Nu, nu fusese el cel care-a tras, fusese *pornirea inimii*."

Don Victor Quintanar se tîra pe iarba acoperită de promoroacă şi muşca ţărîna.

Glontele lui Mesía îi pătrunsese în vezică, care era plină. Asta aflară puţin timp după aceea medicii, în casa nouă de la Vivero unde fu transportat, cum se putu, corpul inert al domnului magistrat. Don Victor zăcea în acelaşi pat unde, cu luni înainte, dormise dulcele somn al copiilor.

În jurul patului erau cei doi medici, Frígilis care avea lacrimi îngheţate în ochi, Ronzal, mut de uimire, şi colonelul Fulgosio, chinuit de remuşcări. Bedoya îl însoţise pe Mesía care, după cîteva ore, lua trenul de Madrid, trei zile mai tîrziu decît gîndise Frígilis.

Pepe, administratorul marchizilor, cu gura deschisă, în picioare, prostit şi amărît, aştepta ordine în camera de lîngă încăperea muribundului. Îl văzu ieşind pe Frígilis care ridica pumnii spre cer, crezîndu-se singur.

— Ce e, domnule ? Cum îi merge ?

Frígilis se uită la Pepe ca şi cum nu l-ar fi cunoscut, şi vorbind parcă singur, spuse :

— Vezica plină... Peritonita... nu ştiu cui... Asta spun ei.

— Ce, domnule ?

— Nimic... moare cu siguranţă !

Şi Frígilis intră într-o încăpere neluminată ca să plîngă singur.

Puţin după aceea, Pepe îl văzu ieşind pe colonelul Fulgosio, iar în spatele lui, pe Somoza, medicul.

— Şi dacă l-am transporta la Vetusta ?... spunea militarul.

— Imposibil ! Nici gînd ! Şi ce rost ar avea ? O să moară după-amiază, în mod sigur.

Somoza obişnuia să se înşele, anticipînd moartea bolnavilor săi.

De data asta se înşelă, dîndu-i mai mult timp de trăit lui don Victor, decît îi dădu glontele lui don Alvaro.

Quintanar muri la unsprezece dimineaţa.

. . . .

În acel an, la Vetusta, luna mai fu demnă de numele ei. Lucru rar !

Norii veşnici de pe Corfin îşi făcuseră mendrele în martie şi aprilie. Vetustenii ieşeau pe stradă aşa cum ieşise corbul lui Noe de pe arcă, şi toţi îşi explicau de ce nu se mai întorsese. După două luni petrecute sub apă, era atît de plăcut să vezi cerul albastru, să respiri aer curat şi să te plimbi prin cîmpiile verzi acoperite de steliţe ce păreau scîntei de soare.

Toată Vetusta se plimba.

Frígilis însă, nu reuşi s-o facă pe Ana să pună piciorul în stradă.

— Fetiţo, dar asta-i sinucidere. Ştii ce ţi-a spus Benítez, că mişcarea e indispensabilă, că nervii ăştia n-o să se calmeze pînă nu-i scoţi să ia aer, să vadă soarele... Hai, Anita, pentru Dumnezeu, fii înţelegătoare... Fie-ţi milă... de dumneata. O să ieşim foarte devreme, cînd se luminează, dacă vrei ; Strada Mare e-aşa de frumoasă la ora aceea ! Sau, dacă nu, pe înserat, să ne răcorim, pe una din străzi... Pentru Dumnezeu, fetiţo, iar o să te îmbolnăveşti.

— Nu, nu ies... Şi Ana clătina din cap ca orbii. Pentru Dumnezeu, don Tómas, nu mă chinui, nu mă chinui cu asta !... O să ies mai tîrziu... Nu ştiu cînd. Acum mă îngrozeşte ideea străzii... Oh, nu, pentru Dumnezeu... nu ! Pentru Dumnezeu, lasă-mă !

Şi-şi împreuna mîinile, se aprindea, iar Frígilis trebuia să tacă.

Ana se zbătuse opt zile între viață și moarte, zăcuse apoi o lună întreagă în pat, fără să fi scăzut primejdia, urmaseră două luni de convalescență, cu atacuri nervoase ce luau forme stranii, care-i păreau ei însăși, de fiecare dată, o boală nouă.

Frígilis îi spusese Prezidentei că Quintanar fusese rănit acolo, în mlaștinile de la Palomares, că i se descărcase pușca și... Dar Ana, speriată, ghicind adevărul, ceruse s-o ducă imediat în mlaștinile de la Palomares...

„Nu se putea, nu era tren pînă a doua zi."

„Atunci o trăsură, o trăsură... Mă minți ; dac-ar fi așa, dumneata ai fi lîngă Victor..."

Frígilis își explică prezența acolo cît putu mai bine. Minciunile consolatoare fură inutile ; Ana era hotărîtă să plece singură, să alerge în căutarea lui Victor al ei... Trebuiră să-i spună o parte din adevăr, că don Victor murise. Vru să-l vadă mort, dar nu se putu mișca ; se prăbuși fără simțire și se trezi în pat. Două zile, Frígilis crezu c-o păcălise, punînd nenorocirea pe seama unui accident de vînătoare. Ana știa însă adevărul, nu credea nimic din ceea ce i se spunea ; absența lui Mesía și moartea lui Victor îi explicară totul.

Si într-o după-amiază, trei zile după nenorocire, cînd Frígilis lipsea, Anselmo îi dădu stăpînei o scrisoare în care don Alvaro îi explica, de la Madrid, dispariția și tăcerea.

Cînd, pe înserat, Crespo intră în dormitorul Anei, o strigă în zadar de două, de trei ori... Speriat, ceru lumină și-și văzu prietena, ca moartă, întinsă pe spate, iar pe cuvertura patului plicul parfumat de la Mesía.

Iar puțin mai tîrziu, pe cînd Benítez o readucea pe Prezidentă la viață cu antispasmodice și-i prescria noi medicamente ca să prevină pericole noi — complicații ale sistemului nervos — Frígilis, în budoar, citea scrisoarea celui pe care, în sinea lui, îl numea acum laș, asasin ; și, după ce citi hîrtia scîrboasă, o mototoli în pumnii lui de țăran și rosti cu glas răgușit :

— Idiot ! Ticălos ! Bădăran ! Idiot !

În scrisoarea aceea ce mirosea a cocotă, don Alvaro vorbea în fraze romantice și incorecte despre crima lui,

despre moartea lui Quintanar, despre *pasiunea oarbă*. „Fugise pentru că..."

— Pentru că ți-a fost frică de justiție și de mine, lașule ! își spuse Frígilis.

„Fugise pentru că remușcarea l-a tîrît departe de *ea*... Iubirea, însă, îi poruncea să se întoarcă. Să se întoarcă ?" Ana credea că trebuie să se întoarcă ? Sau că trebuiau să se întîlnească în altă parte, la Madrid, de pildă ?" Totul era fals, rece, prostesc în hîrtia aceea scrisă de un om egoist, incapabil de-o dragoste adevărată și nu mai puțin neghiob pentru a ști să se arate demn în împrejurările în care îl puneau soarta și crimele lui.

Ana, care nu putuse termina de citit scrisoarea și căzuse pe perne ca moartă, de îndată ce văzuse în acele rînduri de tină confirmarea categorică a bănuielilor ei, nu putu, pentru moment, să se gîndească la micimea acelui suflet mizerabil adăpostit de trupul chipeș pe care ea crezuse că-l iubește cu adevărat, de care simțurile ei fuseseră într-adevăr îndrăgostite, în felul lor. Nu, la asta nu s-a gîndit Prezidenta decît mult mai tîrziu.

În delirul bolii grave și lungi împotriva căreia Benítez se lupta cu disperare, ceea ce tortura creierul Anei era remușcarea, amestecată cu halucinațiile febrei.

Din nou se temu c-o să moară, iarăși trăi panica nebuniei, groaznica teamă că-și pierde judecata și-și dă seama de asta ; și din nou teroarea aceasta, mai presus de orice teamă, o făcu să caute odihna și să urmeze prescripțiile acelui medic rece, întotdeauna credincios, întotdeauna atent, întotdeauna inteligent.

Zile întregi zăcu fără să se gîndească la adulterul ei, și nici la Quintanar ; aceasta fu însă începutul însănătoșirii, cînd trupul slăbit simți din nou dragostea de viață de care se agăța ca un naufragiat obosit să mai lupte cu valurile morții negre și amare.

O dată cu hrana și cu forțele noi, reapăru fantoma crimei. Oh, cît de vădit era răul ! Ea era osîndită. Asta era limpede ca lumina zilei. Din cînd în cînd însă, gîndindu-se la vina ei, la dublul său delict, mai ales la moartea lui Quintanar, remușcării — care era ceva solid în conștiința ei, un rău palpabil, o disperare definitivă — i se adăuga,

asemeni unei ceţi ce trece prin faţa unui corp, o teroare vagă, mai înspăimîntătoare decît iadul, teroarea nebuniei, teama că-şi va pierde judecata; Ana nu mai vedea atît de clar crima ei; nu ştia cine, înlăuntrul ei, discuta, inventa sofisme ce nu puteau fi contestate, care nu-i uşurau durerea remuşcării, dar o făceau să se îndoiască de toate, de faptul că ar exista justiţie, crime, pietate, Dumnezeu, logică, suflet... Ana. „Nu, nu există nimic, zicea acel vîrtej din creier; nu există decît un joc de dureri, un şoc de contrasensuri care te pot face să suferi enorm; nu există motiv să aibă vreo limită această tortură a spiritului, ce se îndoieşte de toate, chiar şi de el, dar nu de durere, unicul lucru ce ajunge la cel ce simte în tine, ce nu ştie cum e, nici ce e, dar care suferă pentru că tu suferi."

Monologul acesta al vocii interioare era foarte limpede pentru bolnavă, pentru că nu vorbea astfel pentru ea însăşi, ci în virtutea a ceea ce simţea; se gîndea la toate astea, pentru că le observa înăuntrul ei; ajungea să nu mai creadă decît în propria-i durere.

Şi era ca o consolare, ca aerul curat, să simţi pămîntul sub picioare, să te întorci la lumină, să ieşi din acel haos dureros şi să revii la realitatea vieţii, la evidenţa logicii, a ordinii şi consistenţei lumii; chiar dacă o făceai pentru a reîntîlni amintirea unui adulter josnic şi a unui soţ înşelat, rănit de glontele unui laş mizerabil ce fugea de un mort şi nu fugise de crimă.

Şi chiar şi plăcerea asta, satisfacţia egoistă pe care n-o putea evita, şi-o simţea din plin, deşi îi era scîrbă că o simte, era o nouă remuşcare.

Se surprindea simţind o bunăstare confuză cînd îşi dădea seama că logica ei funcţionează normal şi credea în legile morale şi se vedea că e o criminală, fără îndoială criminală, pe baza principiilor de care asculta raţiunea ei. Ceea ce era oribil, dar, la urma urmei, asta însemna să trăieşti pe pămînt solid, într-un fel de materie bolnavă, colcăind de ultragiile capriciilor intelectului, nu într-un soi de *cutremur* interior, cel mai rău lucru pe care-l produceau senzaţiile creierului.

Ana îi explică toate acestea lui Benítez cum putu, ferindu-se să-i vorbească despre remuşcări.

El însă înțelesese ce spunea și ce trecea sub tăcere și declară că, pentru moment, trebuia să îndepărteze primejdia morții.

— Vreți să vă sinucideți ?

— Oh, nu, asta nu !

— Ei, dacă nu vrem să ne sinucidem, trebuie să ne îngrijim corpul, și sănătatea corpului cere din nou... exact contrariul a ceea ce faceți dumneavoastră, doamnă ; credeți că e de datoria dumneavoastră să vă chinuiți amintindu-vă, iubind ceea ce a fost... și urînd ceea ce nu ar fi trebuit să fie... ? Toate astea ar fi foarte bune, dacă ați avea forța să suportați această activitate a gîndirii. Dar n-o aveți. Uitare, calm, liniște interioară, conversații cu ceilalți oameni, cu primăvara care începe și ne ajută să trăim... Vă promit că în ziua cînd o să vă văd în afară de orice pericol, sănătoasă și teafără, o să vă spun, dacă vreți : Anita, acum ești destul de sănătoasă ca să începi să te chinui singură.

Frígilis vorbea în același fel.

Și nimeni altcineva nu-i mai vorbea, căci Anselmo de abia știa să vorbească, Servanda se preumbla de colo-colo ca o statuie în mișcare... iar ceilalți vetusteni nu mai intrau în casa familiei Ozores după moartea lui don Victor.

Nu mai intrau. Vetusta nobilă era scandalizată, îngrozită. Cu figuri de ipocrită durere, bunii vetusteni își ascundeau unii altora intima plăcere ce le-o făcuse „acel enorm scandal care era ca un roman“, ceva ce întrerupea monotonia veșnică a orașului atît de trist. Pe față însă, puțini se bucurau de cele petrecute. Era un scandal ! Un adulter ! Un duel ! Un soț, un fost prezident de tribunal, ucis de un foc de pistol în vezică ! În Vetusta nu se auziseră împușcături nici în zilele revoluției. Cucerirea drepturilor inalienabile ale omului nu costase pe nimeni nici un cartuș. Glonțul lui Mesía, de care era vinovată Prezidenta, rupea tradiția pacifică a crimei tăcute, binecrescute și precaute. „Se știa că multe doamne de vază de pe Encimada și din Colonia își înșelau, își înșelaseră sau erau pe punctul de a-și înșela respectivul soț, dar nu cu împușcături!“ Invidia, ce îmbrăcase pînă și haina admirației, ieși în stradă cu toată gălbejeala cărnurilor ei. Și se văzu că, în secret, invidiau frumusețea și reputația de femeie cin-

stită a Prezidentei nu numai Visitación Olías de Cuervo, Obdulia Fandiño și baroneasa de *Datorie Plutitoare,* ci și guvernatoarea, Olvidito Paéz, doamna de Carraspique și doamna de Rianzares, sau Constantin cel Mare, servitoarele marchizei și întreaga aristocrație, toată clasa medie și pînă și femeile din popor... și, cine-ar fi spus, însăși marchiza, acea doña Rufina atît de liberală, care se absolvea pe ea însăși cu atîta mărinimie de *faptele nesocotite* din tinerețe... și cîte altele !

Toate femeile din Vetusta o vorbeau de rău pe Ana Ozores, dar o invidiau și-o bîrfeau și mulți bărbați al căror suflet semăna cu al acestora. Glocester, în Consiliul clerical, cu don Custodio alături, vorbeau de scandal, de ipocrizie, de perversiune, de rătăciri babilonice ; iar la Cazino, Ronzal, Foja, cei doi Orgaz aruncau noroi cu amîndouă mîinile peste cinstea defunctă a acelei sărmane văduve, înmormîntată între patru pereți.

Obdulia Fandiño, la cîteva ceasuri după ce se aflase de nenorocire, ieșise în oraș cu pălăria ei cea mare, rochia cea mai strînsă și jupa cea mai foșnitoare, să soarbă aerul clevetirilor, să adulmece scandalul, să savureze izul de crimă ce trecea din gură în gură ca o acadea pe care-o lingeau toți, tăinuindu-și plăcerea acelei dulceți lipicioase.

„Vedeți ? spuneau privirile triumfătoare ale doamnei Fandiño. Toate sîntem la fel."

Iar buzele ei rosteau :

— Biata Ana ! E complet pierdută. Cu ce ochi o să mai apară în lume ! Cum era așa de romantică ! Pînă și un lucru... ca ăsta a trebuit să-i iasă ei așa... cu bubuituri, să afle toată lumea.

— V-aduceți aminte de plimbarea din Vinerea Patimilor ? întrebă baronul.

— Da, făceți o comparație... Cine-ar fi spus !...

— Eu aș fi spus, exclamă marchiza. Mie de-atunci mi-a căzut prost neobrăzarea aceea... Să-ți arăți picioarele goale... *Malorum signum* [1].

— Da, *malorum signum,* repetă baroana, de parcă ar fi spus : *et cum spiritu tuo* [2].

---

[1] Semnul răului (lat.).

[2] Și duhul tău (lat.).

— Și mai ales scandalul ! adăuga doña Rufina, indignată, după o pauză.

— Scandalul ! repeta corul.

— Imprudența, stîngăcia !

— Da, da !

— Bietul don Victor !

— Da, săracul, Dumnezeu să-l ierte... dar merita.

— Merita și iar merita.

— Știți, prietenia aceea atît de intimă..

— Era scandaloasă...

— Era ceva...

— Scîrbos !

Asta o spunea marchizul de Vegallana care-și ținea la țară toți copiii nelegitimi.

Obdulia asista la asemenea conversații ca la un triumf al faimei sale.

Ea nu provocase niciodată astfel de scandaluri. Toată Vetusta știa cine e Obdulia... dar ea nu fusese cauza nici unui scandal.

Da, da, scandalul era lucrul cel mai rău, duelul acela funest era și el o urmare a acestuia. Mesía fugise și locuia la Madrid... Se și vorbea de relațiile lui *reluate cu ministereasa* de la Palomares... Vetusta pierduse două din persoanele sale cele mai importante... din vina Anei și a stîngăciei ei.

Și o pedepsiră rupînd orice fel de legătură cu ea. Nimeni nu s-a dus s-o vadă. Nici măcar marchizelul, căruia îi trecuse prin minte să culeagă acea moștenire de la Mesía.

Formula rupturii, a acelui cordon sanitar fusese aceasta :

— Trebuie s-o izolăm !... Nimic, nici o legătură cu *fata dansatoarei italience !*

Onoarea de a fi reînviat această expresie îi aparținea baroanei de la Barcaza.

Dacă Ripamilán ar fi putut ieși din casă, n-ar fi respectat această crudă amintire a *lumii mari.* Sărmanul don Cayetano căzuse însă la pat ca să nu se mai scoale. Așa trăi, veșnic mulțumit, încă doi ani.

Își sfîrși peregrinarea pe pămînt cîntînd și recitind versuri de Villegas [1].

Prezidenta nu trebui să închidă nimănui poarta casei, așa cum își promisese, pentru că nimeni nu veni s-o vadă. Se află că e foarte bolnavă, și cei mai miloși se mulțumiră să întrebe servitorii și pe Benítez cum se mai simte bolnava, căreia obișnuiau să-i spună *nenorocita aceea*.

Ana prefera singurătatea, ar fi și cerut-o de altfel dacă Vetusta nu i-ar fi venit în întîmpinarea dorințelor. Cînd însă, în convalescență, se gîndi din nou la lumea din jur, la viitor, simți răceala ce-o înconjura și gustă amărăciunea acelei răutăți universale. „O părăseau toți ! Merita, dar... oricum, ce răutăcioși erau vetustenii aceia pe care ea îi disprețuise întotdeauna; chiar și atunci cînd o adulau și-o răsfățau !"

Văduva lui Quintanar hotărî să urmeze, cît va putea, sfaturile lui Benítez. Se gîndea cît mai puțin posibil la remușcări, la singurătate, la viitorul trist, monoton în înnegurarea lui.

De îndată ce fortăreața trupului reînviat îi permise, începu să brodeze și se încăpățînă, cu o voință de fier, să găsească că lucrul de mînă e foarte distractiv.

Ura cărțile, toate cărțile, orice raționament o ducea cu gîndul la nenorocirile ei ; important era să nu cugete. Și uneori reușea. Atunci își închipuia că partea cea mai bună din sufletul ei dormea, în timp ce spiritul, suficient ca să fie la fel de femeie ca atîtea altele, rămînea treaz.

Reuși să găsească o explicație mulțumitoare acelor după-amieze nesfîrșite pe care le petrecea Anselmo în curte, așezat pe vine și mîngîind pisica. Să taci, să trăiești, fără să faci nimic altceva decît să te simți bine și să lași să treacă orele, asta era ceva, poate cel mai bun lucru. Acela era drumul pe care trebuia să pornești spre moarte. Și Ana porni spre moarte fără teamă. Căci moartea n-o speria ; ceea ce dorea, era să moară fără să se piardă în nebunia provocată de slăbiciunea creierului ei...

Cînd Benítez o surprindea în ceasurile de calm trist și mut, Ana îl întreba cu un zîmbet de muribund :

— Dumneata ești mulțumit ?

[1] Estebán Manuel de Villegas (1589—1669), poet spaniol.

Şi medicul răspundea cu alt zîmbet rece şi trist.

— E bine, Ana, e bine... Mă bucur că eşti ascultătoare...

Cînd însă Benítez şi Crespo rămîneau singuri, doctorul spunea :

— Nu-mi place Ana...

— Păi, eu o văd foarte liniştită uneori...

— Da, tocmai de aceea... Nu-mi place, trebuie s-o obligăm să se distreze.

Şi Frígilis îşi propuse s-o facă să se distreze.

De aceea o rugă să iasă cu el la plimbare cînd sosi acel mai uscat, surîzător, călduţ, fără nori, de care se bucura rareori Vetusta.

Cum însă nu reuşi, cum Anita îl ruga cu mîinile împreunate s-o lase în pace, liniştită, Crespo hotărî s-o distreze pe biata lui prietenă chiar în casă.

„Dac-ar putea s-o facă să se pasioneze de copaci şi de flori !“

Nu pierdea nimic, încercînd. Încercă.

Ana, ca să-i facă pe plac, îl asculta cu ochii aţintiţi asupra lui, surîzătoare, şi cobora în parc cînd era vorba de lecţiile practice. Frígilis ajunse să se entuziasmeze şi, într-o după-amiază, îi povesti istoria marelui său triumf, aclimatizarea speciei Eucaliptus globulus în zona vetusteană.

În timpul bolii prietenei lui, don Tomás Crespo, neîncrezător în zelul lui Anselmo şi al Servandei, şi fără să ceară voie nimănui, se instală în casa familiei Ozores. Îşi mută patul din pensiunea unde locuia din anii şaizeci, la parterul palatului. Budoarul şi dormitorul Anei se aflau deasupra camerei pe care şi-o alesese Frígilis. S-a instalat acolo, făcînd cele mai neînsemnate amenajări posibile, fără să deranjeze pe nimeni, ca să aibă grijă de Prezidentă şi să-i vină în ajutor la cel mai mic pericol.

Mînca şi cina la pensiune, dar dormea la palat.

Anita nu ştia de asta pînă cînd, într-o zi, în timpul convalescenţei, se plînse de singurătate. Mărturisi că uneori, noaptea, îi era frică. Şi, roşu ca sfecla, bunul Frígilis îi spuse că de peste o lună şi jumătate îşi luase libertatea de-a veni să doarmă sub apartamentul Prezidentei. Servitorii aveau ordin să nu-i spună doamnei nimic.

După ce află asta, Ana se crezu mai puțin singură în nopțile ei triste. Odată secretul dezvăluit, Frígilis tușea tare jos, înadins, ca să-l audă Ana, de parcă i-ar fi spus : „Nu te teme, sînt aici".

Cum răutatea știe însă totul, în Vetusta se află și despre lucrul acesta. Se spuse că Frígilis era în pensiune la Prezidentă, în atît de nobilul palat al familiei Ozores.

Unii spuneau :

— O fi o operă de caritate. Săraca, o sta prost cu fondurile, iar cu ajutorul lui Frígilis... s-o mai descurca.

Și *lumea bună* socotea pe degete ce-i rămăsese Anitei. „Probabil că nu-i rămăsese nimic."

— Rente n-are.

— Cele ale soțului, ale lui don Victor, de acolo din Aragón, nu-i aparțin.

— Pensie de văduvă n-a cerut.

— Ar fi fost și rușinos.

— Te cred și eu ! Să ceară pensie de văduvă... ea... din cauza căreia a murit demnul magistrat !

— Ar fi nedemn !

— Nedemn !

— Și nu e bine nici că mai stă în casa familiei Ozores.

— Bineînțeles, deși i-a făcut-o cadou soțul ; după cum se spune, el a cumpărat casa de la mătușile Anei și nu cu bunuri dobîndite în timpul căsniciei, ci vînzînd niște pămînt în Almunia.

— Oricum ar fi, ea n-ar trebui să locuiască în casa aceea.

— Nici nu se știe din ce trăiește.

— Din asta o fi trăind... Ținîndu-l pe Frígilis, care i-o plăti bine.

— Asta da, că-i un aiurit, fără scrupule... dar e om bun.

— Relativ... bun, spunea marchizul, care din pricina gutei ce începea să-l supere se arăta de-o moralitate severă și un umor negru ca tăciunele.

Și, amintindu-și de acel atribut care avusese atît de mare efect cu altă ocazie, încheia :

— Orice s-ar spune, să locuiești sub același acoperiș care adăpostește pe văduva necredincioasă a celui mai bun prieten al tău e... e scîrbos !

Și nimeni nu îndrăznea să nege asta.

Toate scrupulele despre care vorbeau oaspeții familiei Vegallana o torturaseră și pe Prezidentă. Cînd se simți destul de în puteri ca să iasă în grădină, îndrăzni să-i spună lui Frígilis ce-o chinuise înainte.

— Eu... aş vrea să plec din casa asta... Casa asta... la urma urmei... nu-i a mea... E a moştenitorilor lui Victor, a surorii lui, a doñei Paquita, care are copii... şi...

Frígilis se înfurie. Cum își închipuie ! El aranjase totul. Scrisese la Saragoza, și doña Paquita se mulțumise cu ceea ce era la Almunia. „Era destul. Casa era a Anei, și legal şi moral."

Ana cedă, pentru că nu mai avea energie să înfrunte o voință puternică.

Refuză însă cu ceva mai multă tărie să semneze actele pe care i le prezentă Frígilis, cînd îi propuse să ceară pensia de văduvă ce i se cuvenea.

— Asta nu, asta nu, don Tomás ! Mai degrabă mor de foame !

Și într-adevăr, foamea, o sărăcie tristă și jignitoare o amenințau pe văduvă, dacă nu-şi cerea drepturile.

Ana spuse că prefera să ceară pensia de orfană ce i se cuvenea ca fiică de militar.

— Nu-ți pune mare nădejde în asta... Căci nu valorează nimic... Și nici nu ştiu dac-o să reușim.

Și Frígilis, nu fără să se înroșească la față cînd o făcu, falsifică semnătura Anei, și după cîteva luni îi aduse prima pensie de văduvă.

Lipsurile erau însă așa de mari și atît de imposibil să cîștige altfel puținul de care avea nevoie ca să trăiască, încît Prezidenta, după ce plînse și refuză de mii de ori, acceptă triştii bani ai văduviei, și de atunci încolo semna ea actele.

Benítez şi Frígilis vedeau în asta simptome îngrijorătoare. „Voința i se stingea, se gîndea Crespo ; altădată Ana ar fi preferat să ceară de pomană... Acum cedează... ca să nu lupte."

Şi îi curgeau lacrimile.

„Dacă aș fi bogat... dar cînd eşti așa de sărac..."

Și adăuga, bineînțeles, „că nu e ruşinos să încasezi paralele astea... Ei așa i se pare... dar nu e... banii ăștia sînt ai ei."

Aşa trăia Ana.

De îndată ce primejdia iminentă dispăru, Benítez o vizită mai rar.

Servanda şi Anselmo erau credincioşi, poate că îşi iubeau stăpîna, dar erau incapabili să i-o arate. Ascultau şi serveau ca nişte umbre. Îi ţinea mai multă tovărăşie pisica decît ei.

Frígilis era prietenul constant, tovarăşul tristeţilor Anei.

Vorbea puţin.

Ea însă se consola gîndindu-se : „Crespo e aici".

Încetul cu încetul, sănătatea punea din nou stăpînire pe corpul, veşnic frumos, al Anei Ozores.

Şi, cu o urmă de mustrare de conştiinţă, simţea din nou chef de viaţă, dorinţa de-a face ceva. Veni o zi cînd nu-i mai fu de ajuns să vegeteze alături de Frígilis, privindu-l cum seamănă şi plantează, şi ascultîndu-l cum vorbeşte despre Eucaliptus.

Îşi promisese să nu iasă din casă, şi casa începea să i se pară o închisoare prea strîmtă.

Într-o dimineaţă se trezi gîndindu-se că în anul acela *nu-şi făcuse datoria* faţă de Biserică. Şi pe urmă, acum putea să iasă din palatul ei trist ca să se ducă la slujbă. Da, o să se ducă în continuare la slujbă, foarte devreme, acoperită bine cu un văl gros, la capela Victoria, care era aici aproape.

Şi-o să se ducă şi să se spovedească.

Fără să creadă, dar nici fără să renunţe la credinţă, obişnuită să nu se mai gîndească la acele *lucruri mari* care o înnebuneau, Anita Ozores reveni la practicile religioase, jurîndu-şi să nu se mai lase niciodată învinsă de acel *misticism fals*, care era ruşinea ei. „Viziunea dumnezeirii, Sfînta Teresa... Toate acestea trecuseră ca să nu se mai întoarcă. N-o mai tortura teroarea iadului, deşi se credea osîndită din cauza păcatului ei, dar nici n-o mai consolau acele explozii de iubire ideală care constituiau, altădată, dovada supranaturalului şi a divinităţii."

Acum nimic ; să fugă de durere şi de gînduri. Evlavia mecanică, acel fel de-a se ruga şi de-a asculta slujba, ca celelalte femei, i se părea însă un lucru bun — o religie compatibilă cu marasmul sufletului ei. Şi apoi, fără să-şi

dea seama de asta, *religia vulgară* — căci așa îi spunea ea în forul ei interior — îi oferea un pretext ca să-și calce promisiunea de-a nu ieși niciodată din casă.

Veni octombrie și într-o după-amiază, cînd sufla vîntul dinspre miazăzi, leneș și cald, Ana ieși din casa familiei Ozores și, cu vălul des lăsat pe față, toată în negru, intră în catedrala singuratică și tăcută. Slujba se terminase. Cîțiva canonici și clerici prebendiari ocupau respectivele confesionale răspîndite prin capelele laterale și între coloane, în spatele altarului.

Ca cel ce se întoarce în patrie, Ana simți lacrimi de duioșie în ochi. Ce trist era însă ceea ce-i spunea templul, vorbind cu bolțile, stîlpii, candelabrele, navele, capelele... vorbindu-i prin tot ceea ce era plin de amintirile Prezidentei.

Mireasma aceea specifică a catedralei ce nu se asemănă cu nimic altceva, mireasmă proaspătă, plină de-un fel de lăuntrică voluptate, îi ajungea pînă la suflet, i se părea o muzică tăcută, ce-i pătrundea în inimă, fără să-i treacă prin ureche.

„Vai, dacă i-ar renaște credința ! Dac-ar putea să plîngă ca o Magdalenă la picioarele lui Isus !“

Și, pentru prima oară după atîta timp, simți în cap acea explozie ce i se păruse întotdeauna o voce supranaturală, simți în adîncul ei senzația aceea de blîndețe ce i se urca pînă-n gît și-i producea un fel de sugrumare plăcută... Îi curseră lacrimi din ochi și, fără să se mai gîndească, Ana intră în capela întunecoasă unde Canonicul îi vorbise de atîtea ori despre cer și despre iubirea dintre suflete.

„Cine o adusese aici ? Nu știa. Venise să se spovedească și, ca oricare alta, fără să știe cum, se găsea la doi pași de confesionalul acelui frate mai mare întru suflet, pe care lumea îl calomniase din cauza ei, și ea însăși îl calomniase și, sfătuită de sofismele pasiunii josnice ce-o orbise, gîndindu-se că iubirea preotului era amor brutal, întocmai ca dragostea lui Alvaro, nemernicul, cînd poate era o pură afecțiune pe care ea n-o înțelesese din cauza propriei ei nepriceperi.

Să se întoarcă la vechea prietenie ; era un vis ? Impulsul care-o împinsese în capelă era glasul suprem sau cel al unui capriciu de femeie isterică, al bolii acesteia blestemate

— partea cea mai intimă uneori a dorinței și a gîndului ei, ea însăși ? Ana îi ceru din toată inima lui Dumnezeu, pe care credea că-l vede clar în clipa aceea, îi ceru ca glasul acela să fie al lui. Canonicul să fie fratele întru suflet în care crezuse atîta timp, și nu desfrînatul pe care i-l zugrăvise ticălosul de Mesía."

Ana se rugă cu fervoare, ca în zilele ei de evlavie exaltată, crezu că e posibil să se întoarcă la credința și la iubirea de Dumnezeu și de viață, să iasă din limbul acelei somnolențe spirituale ce era mai rea decît iadul ; crezu că se poate salva agățată de scîndura aceea sacră ce știa atîtea din visele și durerile ei.

Lumina slabă ce pătrundea în navă și sclipirile gălbui și misterioase ale lămpii din capelă jucau pe fața anemică a lui Isus din altar, mereu trist și palid, care-și concentrase viața de statuie în ochii de sticlă ce reflectau o idee imobilă, eternă... Patru sau cinci mogîldețe negre umpleau capela. În confesional răsuna șușoteala unei credincioase ca un bîzîit de muscă ce rătăcește vara prin aer.

Canonicul era la locul lui.

Cînd Prezidenta intră în capelă, o recunoscu, în ciuda vălului de doliu. Asculta distrat flecăreala penitentei ; privea grilajul de la intrare și deodată îi apăru, ca în vis, silueta aceea cunoscută și iubită. Talia, profilul, felul de-a îngenunchea în fața altarului, și alte semne pe care numai el și le amintea și le recunoștea îi urlară ca o explozie în creier :

— E Ana !

Credincioasa de la ferestruică continua să-și depene păcatele. Canonicul n-o auzea ; auzea strigătele pasiunii ce țipa înlăuntrul lui.

Cînd credincioasa tăcu, clericul reveni la realitate și, asemeni unei mașini de dat binecuvîntări, o dezlegă pe cuvioasă de păcate și, cu aceeași mînă, îi făcu semn alteia să se apropie de ferestruica liberă.

Ana hotărîse să se apropie și ea, să-și ridice vălul în fața ferestruicii cu grilaj oblic și, printre deschizăturile acelea, să ceară fratelui său întru suflet iertarea lui Dumnezeu, și dacă iertarea nu i se poate da, să ceară pocăința fără iertare, să ceară credința pierdută, adormită sau

frîntă, nu știa, să ceară credința, chiar de i s-ar da împreună cu teroarea iadului. Vroia să plîngă acolo, unde plînsese atît de des, cu amărăciune uneori, zîmbind de fericire printre lacrimi altădată; vroia să-l întîlnească pe Canonic — pe cel din zilele cînd îl considera trimisul lui Dumnezeu — vroia credință... vroia caritate... și-apoi pedeapsa pentru păcatele ei, dacă merita o pedeapsă mai mare decît întunecarea și toropeala sufletului...

Confesionalul scîrțîia din cînd în cînd, de parcă i-ar fi pîrîit oasele.

Canonicul dădu altă dezlegare și chemă cu mîna altă credincioasă... Capela se golea. Patru sau cinci siluete negre, toate dezlegate de păcate, ieșiră în tăcere, și în cele din urmă rămaseră singuri. Prezidenta pe treptele altarului, și Vicarul în confesional.

Era tîrziu. Catedrala era goală. Acolo, înăuntru, se și lăsase noaptea.

Ana aștepta fără suflare, hotărîtă să asculte de semnul ce-o va chema la ferestruică.

Confesionalul însă tăcea. Mîna nu apărea și lemnul nu mai scîrțîia.

Cristul sculptat, cu buzele palide întredeschise și privirea de sticlă fixă, părea stăpînit de teamă, ca și cum ar fi așteptat să se desfășoare o scenă tragică.

Ana, în fața acelei tăceri, simți o teroare stranie...

Trecură secunde, cîteva minute foarte lungi, și mîna n-o chema.

Prezidenta, care stătea în genunchi, se ridică în picioare, cuprinsă de curajul acela nervos ce-l resimțea în timpul crizelor mai puternice... și se încumetă să facă un pas spre confesional.

Atunci, ghereta cea sumbră scîrțîi tare, și din mijlocul ei țîșni o formă neagră, lungă. Ana văzu, la lumina lămpii, o figură palidă, niște ochi ce ardeau ca focul, ficși, uluiți, ca ochii Cristului din altar.

Canonicul întinse o mînă, făcu un pas de ucigaș spre Prezidentă, care, îngrozită, se dădu înapoi pînă ce se împiedică de trepte. Ana vru să strige, să ceară ajutor, dar nu putu. Căzu pe trepte, cu gura deschisă, ochii speriați și mîinile întinse spre dușmanul despre care groaza îi spunea c-o va ucide.

Canonicul se opri. Își încrucișă mîinile pe pîntec. Nu putea să vorbească și nici nu vroia. Tremura din tot corpul ; întinse din nou brațele spre Ana... mai făcu un pas... și pe urmă, înfigîndu-și unghiile în gît, se întoarse, de parcă ar fi fost gata să cadă fără suflare și, tremurînd, cu picioarele fără vlagă, ieși din capelă. Cînd ajunse în spatele corului, își adună puterile și, deși orb, căută să nu se împiedice de coloane și ajunse în sacristie fără să se prăbușească, fără măcar să se clatine.

Ana, învinsă de groază, căzu cu fața în jos pe pardoseala de marmură albă și neagră ; căzu fără cunoștință.

Catedrala era goală. Umbrele coloanelor și ale bolților se împreunau și lăsau templul în întuneric.

Celedonio, ministrantul efeminat, înalt și uscățiv, cu sutana scurtă și murdară, trecea din capelă în capelă, închizînd portițele grilajelor. Legătura de chei zornăia într-una.

Ajunse la capela Canonicului și închise ușa cu zgomot.

După ce-o închise îi fu teamă că auzise ceva înăuntru ; își lipi fața de grilaj și privi spre fundul capelei, scrutînd întunericul. Sub lampă i se păru că zărește o umbră mai mare ca de obicei...

Își încordă atunci atenția și auzi un zgomot, ca un scîncet ușor, ca un suspin.

Deschise, intră și-o recunoscu pe Prezidentă leșinată.

Celedonio încercă o dorință ticăloasă, o perversitate a perversității desfrîului său ; și, pentru a se bucura de o plăcere străină, sau pentru a vedea dacă se bucură, își aplecă fața grețoasă spre fața Prezidentei și o sărută pe gură.

Ana reveni la viață sfîșiind cețurile unui delir ce-i dădea grețuri.

Crezuse că simte pe gură pîntecul vîscos și rece al unei broaște.

— Sfîrșit —

CUPRINS